INSTITVTIONVM CANONICARVM

Ad

LANCELLOTTVM

LIBER TERTIVS.

Auctore Perilluſt. ac Adm. Reu. D.

IOSEPHO CAVALERIO NEAPOLITANO

Sacræ Theologiæ, & V. I. D ac in Regijs Studijs Neapoli primario Canonum Interprete.

ROMAE,

Ex Typographia Dominici Manelphij. MDCLII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Imprimatur, si videbitur Reuerendissimo D. Sac. Palatij Apost. Mag.

Ascanius Riualdus Vicesg.

Imprimatur.

Fr. Vincentius Fanus Mag. & Socius Reuerendiss. P. Fr. Vincentij Candidi Sac. Palatij Apost. Mag. Ord. Præd.

D. IOSEF CAVALERIVS

ANAGRAMMA PVRVM.

A DIVO CÆSARE FLVIS:

TV ſi iura canis, Patriam ſi legibus ornas;
Nil mirum; A DIVO CÆSARE, docte, FLVIS:

IOSEPH CAVALERIVS

ANAGRAMMA.

VERA SOPHIÆ HIC LAVS:

GRÆCIA ſeptenis famam ſapientibus auget;
Romaque conſcriptos iactat habere Patres;
Parthenope hoc vno gaudet decorata magiſtro;
VERA SOPHIÆ HIC LAVS, Græcia, Roma tace:

DON IOSEF CAVALERIVS

ANAGRAMMA.

EN IVRA DOCES O FLAVI:

INNVMERO fuerant, quæ ſparſa volumine dicta,
Flauius auguſto murice diſpoſuit;
Iuſtiniane tuis rutilat ſudoribus aula;
EN O FLAVI alter, tradita IVRA DOCES:

Euandri Berti V.I.D.
Deuotiſsimi.

IOSEPHO CAVALERIO
Lectori eximiò V. I. D. & Sacr. Theologiæ Doct. Patrono singulari Soli comparato.

EPIGRAMMA.

OMNIA Solis habes; ornat Sol Lumine terras;
Ornas Virtutis Lucibus ipse solum.
Ob Solis radios dant saxea signa loquelam;
Duraque dat doctos, te duce, lingua sonos,
Nascenti flores candentia lilia Soli;
Stemmate florescent lilia cana tuo.
Sol stat Aquis moriens rubicundus; at Auspice AQVINO
Te vel viuentem Purpura, spero, teget.

AD ILLVSTRISSIMVM ALOYSIVM DE AQVINO
Vaticinium.

DISTICHON.

PVRPVRA, præuideo, reteget sublimis AQVINVM,
Nec mirum; æquoreis Purpura crescit Aquis.

Ianuarius de Auitaya.

IN-

LIBER TERTIVS INSTITVTIONVM CANONICARVM.

DE IVDICIIS, ET ILLORVM DIVISIONE. TITVLVS PRIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio tituli ad praecedentia.*
2 *Iudicium quid sit, & dupliciter definitur.*
3 *Iudicium multiplex, & subdiuiditur num. 4.*
5 *Iudicij partes principales sunt tres.*
6 *Auctor quis, & qualis esse debeat.*
7 *Pupillus, & minor, non possunt esse in Iudicio sine tutoris, authoritate, vel curatoris.*
8 *Seruus repellitur à Iudicijs, & quare.*
9 *Actor quid habere debeat; vt agere possit.*
10 *Procurator tenetur agere ratione officij.*
11 *Procurator qui omittit agere, tenetur ad interesse, si principali damnum inferat.*
12 *Procurator compellitur ad soluendum interesse principali; si sit negligens circa negotia commissa.*
13 *Actor debet moueri rationabiliter ad agendum.*
14 *Actor propter iniustam vexationem quam dat proximo peccat mortaliter, & tenetur ad interesse.*
15 *Actor si habeat Ius pro se; sed ad illud probandum, vtatur falsis probationibus, peccat mortaliter, sed non tenetur ad restitutionem.*
16 *Reus quis? & quare sic dicatur.*
17 *Reus conuenitur pro re danda, vel restituenda in Iudicio Ciuili.*
18 *Reus in Criminalibus pro reatu, seu culpa conuenitur.*
19 *Reus Iuridicè interrogatus, secundum veritatem respondere tenetur.*
20 *Reus non tenetur respondere, quando Iudex, contra ipsum inquirit, sine vlla notitia, vel clamore.*
21 *Reus Iuridicè interrogatus, aequiuocare non potest.*
22 *Iudex incompetens, per suas citationes, & praecepta non ligat ad comparendum coram se.*
23 *Reus licet sit conuictus, tenetur veritatem etiam contra se ipsum dicere, vt ab alijs suspicionem tollat.*
24 *Reus Iuridicè condemnatus poenae parere debet.*
25 *Iudex per sententiam Ius acquirit, & Reus efficitur seruis poena.*
26 *Iudex debet esse competens, & qualem habere debeat Iurisdictionem, & Iurisdictio quotuplex.*
27 *Iudex qui Iurisdictionem non habet, & procedit, vt alienae Iurisdictionis vsurpator puniri poterit.*
28 *Culpa est immittere falcem in messem alienam domino irrequisito.*
29 *Iudex ordinarius quis?*
30 *Iudex delegatus quis dicatur.*
31 *Iudex voluntarius quis sit; & an Iurisdictionem habeat.*
32 *Iudex necessarius quis, & quomodo, & quare sic dicatur n. 33.*
34 *Iudex non potest suum subditum delinquentem punire, si alibi ille commoretur, nisi imploret brachium Iudicis illius loci, vbi degit delinquens.*
35 *Iudex qui nullam ex dictis Iurisdictio-*

 nem

nem habet, nullum actum validum conficit.

36 Iudex debet habere scientiam necessariam pro suo officio.

37 Scientia multiplex, & nu. 40.

38 Iudex ignorans, Iudicando peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem.

39 Iudicis imperitia, est pernicies innocentis.

40 Iudex debet iudicare secundum allegata & probata, non secundum propriã scientiam.

41 Iudex potius debet attendere, & sequi testium depositiones, quam illum, quod sibi vt priuato innotescit.

42 Iudex persona publica.

43 Iudicis particularis, & priuata scientia deseruit ad strictiùs recipiendas depositiones testium, & similia cautiùs perquirenda.

44 Probationes depositiones testium &c. requiruntur ad veritatem elucescendam.

45 Iudicium quod fertur ab homine debet conformari iudicio Dei.

46 Aequitas, & veritas spectari debet.

47 Veritas omnibus elucescere debet, vt sciant Ius, & Iustitiam administrari.

48 Iudex in Iudicando an possit Iudicare secundum opinionem probabilem, relicta probabiliori.

49 Iudex vtitur sententia probabili pro Reo, relicta probabiliori etiam pro fisco.

50 Rei fauorabiles ex pietate Iuris.

51 Iudex, in ijs quæ sunt arbitraria, potest in quod vult inclinare.

52 Iudex an possit aliquid recipere pro causis quæ sunt arbitrariæ remissiuè.

53 Iudex secundum ordinem Iuris procedere debet, non quomodocumque, & eius necessaria admittere debet.

54 Iudex in recipiendis depositionibus testium ipse assistere debet, nec actuario confidere.

55 Accusator adesse debet in Iudicio, & Reo debent dari defensiones.

56 Iudex secundum grauitatem delicti, pœnam imponere debet:

57 Iudex inferior pœnam remittere non potest, & quare.

58 Accusator grauatus, iniuriæ illatæ compensationem habere debet.

59 Reipublicæ interest malefacta subditorum puniri, & nu. 62.

60 Relinquens licet remissionem habeat à parte, non debet absolui, sed pro fisco puniri.

61 Imperator, vel Princeps absolutus, poterit delinquentem etiam simpliciter liberare.

62 Homines efficiuntur nequiores propter impunitatem delicti.

63 Iudex inferior si pœnam remisit peccat mortaliter, & ad interesse tenetur parti læsæ.

64 Iudex in arbitrarijs pœnam remissit.

65 Iudex debet esse purus in manibus, nec pro pecunia Iustitiam vendere.

66 Iudex etiam ea quæ sub pecuniæ nomine veniunt recipere prohibetur.

67 Iudex nihil recipere potest à litigante, vt causam citius ei expediat, si alij sint qui diutius expectauerunt.

68 Litigatores Ius habent ad causæ expeditionem.

69 Prior in tempore; & in Iure prior esse debet;

70 Iudex potest aliquid recipere, pro expeditione causæ, secus, si plures litigantes, eodem tempore expectauerunt cum dante, & quare.

71 Iudex à liberè offerentibus recipere potest.

72 Iudex vt maiorem adhibeat diligentiam ad commodum partis, potest ab ipsa recipere.

73 Iudices, Officiales &c. in Regno Neapolitano nihil quoquo modo recipere possunt à litigantibus; & si recipiant grauissimè puniuntur.

74 Iudex pro Iustitia ferenda, benè recipit in conscientia, sed non recipere debet directè pro ipsa iustitia.

75 Iudex non potest aliquid recipere ex pacto, vt iustam ferat sententiam, secus ex mera dantis liberalitate

76 Iudicium ferè ab actuario pendet.

77 Actuarius debet esse persona libera, & sui Iuris.

78 Iuris actus facere prohibetur qui sui Iuris non est.

79 Nemo dat quod non habet.

80 Actuarius fidelis, & secretus esse debet.

81 Actuarius depositiones testium notificare non debet, nisi post factam publicationem in causa.

82 Actuarius iustã debet recipere pro suis laboribus mercedem, quæ & pro singulis est taxata in Regno Neapolitano.

83 Actuarius vltra taxatum extorquens; peccat; & ad restitutionem tenetur.

84 Consuetudo vt tollat legem, debet esse cum Principis scientia, & tollerantia, alias non subsistit; & corruptela potius dicitur.

85 Actuarius si ex mera liberalitate offeren-

rentis, non ex concussione, metu &c. recipiant, retinere, potest, etiam datum vltra taxam.

86 *Actuarius, pro laboribus in quibus nõ est merces taxata, fines naturalis Iuris, non potest egredi.*

87 *Lex scripta vbi non adest, lumen naturale sectamur.*

88 *Iudicium consistit, in bona intextura processus, & de materia, in numeris sequentibus vsq; ad num.* 100.

89 *Libelli oblatio exigitur de Iure communi.*

90 *Libellus debet præsentari penes acta.*

91 *Parte post tertium biduum non comparente, examinatis testibus proceditur ad sententiam.*

92 *Terminus qui datur partibus ad probandum est Iudi i arbitrarius.*

93 *Testes debent examinari in termino.*

94 *Iuramentum calumniæ datur de Iure Canonico, & ante testium productionem; & probationem, dari debet.*

95 *Partes debent iurare quod putent se iustam causam habere litigandi*

96 *Declaratio circa vsum fit de Iure Ciuili, & quid per ipsam declaratur.*

97 *Termino dato dicitur lis contestata.*

98 *Probationes alias si partes habeant, adducere possunt postquam fuit dictum ad publicandum.*

99 *Instrumenta, & aliæ scripturæ auth. adduci possunt postquam fuit dictum ad concludendum.*

100 *Appellatio à sententia diffinitiua si infra decem dies non fuerit opposita & quinquaginta dies non fuerit prosequuta, inter poni amplius non potest.*

101 *Sententia si fecerit transitum in rẽ Iudicatam, non nisi per restitutionem in integrum rescinditur.*

102 *Causa est origo Iudicij, & per quam intentatur Iudicium.*

103 *Ecclesiasticæ personæ sunt omnino immunes à potestate laicali.*

104 *Papa clericos potestati laicali submittere non potest, nisi ratio contrarium suadeat.*

1 L*ANCELLOTTVS in §. finali de Iure naturali cõsuetudinario*, & constitutionibus suum opus tripartito limite præfiniuit, & sic spondet se acturum de personis, Rebus, & actionibus; egimus iam in primo, & secundo lib. de personis, & Rebus, sequebatur videre de Actionibus, quæ in Iudicijs proponuntur, merito ponitur præsens rubrica, pro cuius & duorum §. §. intelligentiam videbimus primo, quid, & quotuplex sit iudicium 2. de partibus Iudicij, & de requisitis ipsorum.

Circa primum aduerte quod Iudi-
2 cium est discussio causæ quæ ritè fit in foro coram Iudice, sic definitur hic *in* §. *primo*; vel dicamus, vt colligitur ex *c. forus de verb. & rer. signific.* quod Iudicium sit actus legitimus trium personarum, scilicet Actoris, Iudicis, & Rei. clarescet definitio ex infra dicendis.

Nota etiã quod Iudicium multiplex
3 est, aliud ciuile, & hoc respicit vtilitatem particularium, aliud criminale, & hoc propter bonum publicum introductum est, & agitatur, *l. ita vulneratus, ff. ad leg. aquiliam*. item criminale aliud capitale, & est, in quo imponitur pęna mortis, vel naturalis, vel ciuilis. aliud non capitale, & est quando alia pęna extraordinaria imponitur, aliud est iudicium mixtum, & sic partim ciuile, partim criminale, sic est Iudicium legis aquiliæ, *vt in lib. 4. Can. eodem titulo*. diuiditur etiam Iudicium
4 in reale, personale, & mixtum. item in ordinarium delegatum, & subdelegatum, in voluntarium, & accessorium, in petitorium, & possessorium, in principale, & emergens, in illo principalis intentio discutitur, in hoc emergens seu incidens circa negotium principale agitatur, hæc sint pro notitia terminorum, & de alijs omnibus infra.

Circa secundum, & circa partes iudicij.

5 Aduerte primo quod partes principales sunt tres, scilicet Actor, Iudex, & Reus. circa actorem nota primo, quod
6 actor est ille, qui proponit in iudicio ius, quod sibi debetur, colligitur *ex dicto c. forus de verb. signific.* & debet
7 esse persona legitima, .s. non minor, vel pupillus, &c. isti. n. non possunt adesse in iudicio sine tutoris authoritate, §. *primo, & secundo de authoritate*
8 *tutorum, lib. primo ciuili*, non serui, quia isti non habent ea, quæ sunt iuris ciuilis, *l. quod attinet, ff. de reg. iur.*

Nota secundo, quod actor debet
9 habere ius agendi, nam vel est Dominus principalis, & tenetur prosequi, quod sua, & suorum interest, vel est
10 procurator, & hic tenetur ratione officij, quod si omittat agere, & dein-

 de

10 de malum eueniat principali, ipse tene-
tur reficere, *l. fin. C. de tutelis, l. si tutor,*
11 *ff. de administratione tutorum*, imò
procurator negligēs circa negotia, quo-
rum onus suscepit compellitur ad dictū
12 interesse, diximus, *lib. 3. ciuil. de man-
dato, & tit. de obligat. quæ ex quasi con-
tractu*, cum de obligatione negotiorum
gestorum.
13 Nota tertiò, quod debet moueri ad
litem rationabiliter, secus autem pec-
cat mortaliter propter vexationem, quā
dat proximo, & ob id tenetur ad inte-
14 resse, *Sactus Doct. 2. secundæ quæst. 68.
art. 3. & text. in c. siquidem prima quæst.*
3. imò si habeat ius pro se, sed adducat
falsas probationes, peccat mortaliter,
operando contra veritatem Iudicij, sed
non tenetur ad restitutionem, *Ab. in
15 cap. 1. de probat & Nauarr. cap. 28.
num. 24.*
16 Circa reum nota primo, quod reus
est ille, qui conuenitur in iudicio & sic
dicitur sumpta denominatione à re, vel
à reatu, à re in iudicio ciuili, in quo is,
17 qui conuenitur pro re danda, vel testi-
tuenda, vocatur à reatu in iudicio cri-
minali, ibi enim qui conuenitur reatum,
seu culpam commisit; adhoc autem, vt
18 quis verè dicatur reus debet, vel rea-
tum commisisse, quādo autem reus iu-
ridicè interrogatur, tenetur responde-
19 re secundum veritatem, *S. D. quæst. 69.
art. 1. num. 3 de testibus cogendis Couar.
variar. resolut. cap. 2. num. 2.* Dixi iuri-
dicè, nam si vellet Iudex inquirere con-
tra delinquentes in genere, quorum
nullum habuit clamorem, nec notitiam,
20 tunc non tenentur interrogati respon-
dere, quia Iudex non interrogat iuridi-
cè, secus autem quando Iudex habet
ius interrognadi tunc enim tenentur
21 interrogati respondere simpliciter, nec
possunt equiuocare, *Iason in l. 4. ff. de
condic ob turpem causam, S. D. 2. secun-
da, quæst. 33. art. 7. & DD. communiter
in cap 1. de testibus.* Insuper Iudex, à
quo citatur, debet esse cōpetens, si enim
22 non sit Iudex competens non ligat per
sua præcepta, *Couariuuias lib. 1. variar.
cap. 2.* Cæterum iuridicè interrogatus,
tenetur respondere etiam contra se ip-
sum, quamuis fuisset concitatus, tene-
23 tur veritatem notam facere ad tollen-
dam suspicionem contra alios *Sotus de
tegendo secreto, quæst. vltima, membro
primo, Nauarr cap. 15. num. 17. Silue-
ster, Caietanus, & alij verbo accu-
satio.*
24 Nota secundo, quod reus iuridicè cō-
demnatus, non potest pœnam aufugere
quia per sententiam Iudex ius acquirit,
25 & ipse dicitur effectus seruus pœnæ, *l. 1.
C de custodia reorum. cap. quamuis de
pœnis in 6. Lucas de Penna in l quoties,
C. de executoribus.*
Circa Iudicem multa sunt eius requi-
26 sita, & in primis notandum est quod
Iudex debet esse competens, & sic vel
ordinatius, vel delegatus, vel volunta-
rius, vel necessarius, aliàs nullum actum
facere poterit, & si faciat nullam habeat
firmitatem, imò puniri poterit, vt vsur-
27 pator alienæ iurisdictionis, *cap. pœnale
14 quæst. 4. S. D. 2. secundæ, quæst. 67.
art. 1. & 3.* nemini enim licet immittere
falcem in messem alienam, in requisito
28 Domino, *cap. scriptura sexta, quæst.
tertia.*
29 Sciendum est igitur primo, pro termi-
nis, quod Iudex ordinarius est ille qui
Iurisdictionē habent iure suo, & ratione
proprij officij, *l. 1. ff. de offic. eius.* Delega-
30 tus verò est, qui non habet iurisdictio-
nem ex se, sed sibi inpartitam, vel ab
eo, qui habet ordinariam, vel à Princi-
pali, *dicta l. 1. §. qui mandatum.* Iudex
31 voluntarius est potius arbiter, seu
compromissarius, & hic nullam habet
iurisdictionem, nec ordinariam, nec de-
legatam, sed tantum de voluntate par-
tium, quæ in ipsum consentiunt, vt vi-
debimus infra de arbitris. Iudex neces-
32 sarius est ille qui iurisdictionem habet
necessariam, vel ratione originis subdi-
torum, vel ratione rei sitæ in suo territo-
rio, *c. sanè, de foro competenti*, vel ratio-
ne delicti in suo territorio commissi, *cap.
33 licet, & cap postulasti, de foro compe-
tenti, l. 1. & auth. qua in prouincia, C.
vbi de crimine*, non potest tamen Iudex
34 suum subditum, vbique delinquentem,
punire, nisi implorato brachio Iudicis il-
lius loci, vbi delinquens, commoratur,
*Bart. in l sicut, ff. de accusat. & Gram-
matic. decis. 26.* cæterum si Iudex non
35 habeat iurisdictionē vno ex modis præ-
dictis, eius facta nullam habent subsisten-
tiam, *l. fin. ff. de iurisdic. omn. iudic.* &
punitur, vt vsurpator alienæ iurisdictio-
nis. *Nauarr. de Iudicijs num. 68.*
36 Nota secundo, quod Iudex debet ha-
bere scientiam pro suo munere necessa-
37 riam, & hæc multiplex est, prima est
scientia iuris, vnde Iudex ignorans pec-
38 cat mortaliter iudicando, & tenetur ad
restitutionem, imperitia enim Iudicis
39 est pernicies innocentis, *cap ignoran-
tia distint. 38. Pelin. in cap pastoralis, §.
quia verò, de offic. delegati, Nauarr.
cap.*

cap.25.n.12 & 28. secundo debet habere Iudex scientiam facti, de qua iudicat, & hanc ex allegatis, & approbatis, quæ sequi debet, neque potest sequi suam
40 priuatam opinionem, etiam si scientiam, de hoc haberet, *S.D. 2. secunda, quæst. 67. art 2. Nauarr. loco citato, num. 9. & 10. DD. in l. fin. ff. de quæstionib S. D.*
41 *in corpore citato tit. ait*, quod licèt Iudex, vt priuata persona nouerit contrarium eius, quod sibi pet testes innotescit, potius depositiones testium sequi debet, quam propriam scientiam, quia
42 Iudex est persona publica ergo iudicare debet, quod scit, vt talis, nec curare de sua particulari scientia hæc enim poterit
43 deseruire ad districtius exigendas depositiones testium ad considerandas scripturas, vt patet *ex S. Doctore in fine dicti corporis*.
44 Dices. depositiones, probationes &c. requiruntur adhoc, vt veritas elucescere possit, sed Iudex iam habet noticiam veritatis, ergo secundum ipsam iudicare debet, nec curare de depositione testium, confirmatur etiam hoc, quia Iu-
45 dicium hominis debet confirmari iudicio Dei, *& Isaia secundo dicitur, non secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate*, ergo potius æquitas, seu veritas seruanda est, quam peculiate
46 dictum priuatorum.

Respondetur disting. maiorem, vt veritas elucescere possit vniuersaliter, & concedo, vt elucescere possit tali personæ particulari, & nego, & ideo requiritur, quod veritas pluribus elucescat, vt sciant omnes secundum ius, & iustitiam
47 iudicare. ad confirmationem dic, Isaiam loqui de Christo, qui est Deus & homo, & est Dominus absolutus, nec potest ab aliquo recognosci, merito sufficit, quod ipsi sit nota veritas delicti, nec indiget alia probatione extrinseca.

48 Quæres an possit Iudex in ferendo sẽtentiam sequi opinionem probabilem, relicta opinione probabiliori.

Respondetur tenetur sequi opinionē
49 probabilem pro reo, relicta probabiliori etiam pro fisco, diximus de Sacramento Pœnitentiæ, rei enim sunt fauo-
50 rabiliores ex pietate Iuris, *l. arrianus 47. ff. de actionib. & obligat.* at si fit in-
51 ter priuatos, potest in quam vult sententiam inclinare, est enim in eius arbitrio, pro quo an possit aliqua recipere, multa
52 congerit *Tannerus 2. 2. disp 4. quæst. 6. dub. 10. num. 291.*

Nota tertio, quod debet Iudex in causis procedere secundum ordinem iu-
53 diciorum, nec potest quomodocumque procedere, ac proinde debet admittere citationes, probationes &c. imò in recipiendis depositioinibus testium in
54 causis criminalibus nō debet confidere actuario, sed ipsemet assistere debet, & depositiones recipere, *Grammatic. voto 3. num. 4 & DD. in cap. 2. de confessis*
55 *in 6.* item debet adesse accusator, & reo debent dari defensiones, *S. D. quæst. citata, art. 3. in corpore, ex verbis actorū 25. ibi non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priusquam is, qui accusatur præsentes habeat accusatores & tempus defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur.*

56 Nota quarto, quod singulis delictis debet comperentem pœnam addicere, ac proinde iudex inferior nō potest qui-
57 buscunque remittere pœnam, & hoc ex duplici ratione, vt loquitur *S. D. art. 4. in corpore.* tum quia debet accusator
58 grauatus suæ iniuriæ recompensationē habere, tum etiam quia interest reipu-
59 blicæ malè facta subditorum puniri, & ideo licet delinquens habeat remissionē à parte, tamen non potest Iudex ipsum
60 absoluere omninò, sed debet punire pro fisco, seu republica. Imperator autem, & Princeps, qui potest legem cōdere, poterit liberare, vel simpliciter,
61 vel facta compensatione pecuniaria, si ita viderit expedire pro communi bono, nam propter impunitatem delicti
62 homines efficiuntur superiores, *l. qui operis, C. de pœnis*, & semper maius bonum est reipublicæ delicta puniri, *l. ita vulneratus, ff. ad leg aquiliam.* si autem
63 Iudex inferior omninò pœnam remitteret, peccaret mortaliter, & teneretur ad interesse parti læsæ, *l. aut facta, ff. de*
64 *pœnis, cap. iustum distint. 9. Sotus lib. 1. quæst. 4. art. 4.* secus autem in arbitrijs, in quibus potest Iudex remittere pœnam.

65 Nota quinto, quod aliud requisitum iudicis est, quod sit purus in manibus, & sic non vendat iustitiam pro pecunia, *l. 1. & 2. ff. de concussoribus*, quod ex-
66 tende ad similia, quæ veniunt nomine pecuniæ, *l 2. ff. de constituta pecunia*, sed pro hac receptione pecuniæ.

67 Sciendum est primo, quod non potest Iudex aliquid recipiendo ab vno litigante prius eius causam expedire, quàm aliorum, qui nihil dant, sed expectauerunt per magnum temporis spatium pro expeditione suæ litis facit enim contra iustitiam distributiuam, ex qua vnusquisque

quiſque ius habet ad expeditionem, &
68 qui prior eſt in tempore, potior eſt in
iure, ex *regula qui prior in 6. ſic Lai-*
69 *man in theologia morali, lib.3. ſect.5.*
tract.4. cap 4.num.9. ſecus autem eſt di-
cendum, quando plures litigantes pro
70 eodem æquali tempore expectarunt,
tunc enim non peccat Iudex, ſi aliquid
recipiendo prius expediat cauſam vnius,
quam alterius, quia videtur obligatus
particulari titulo gratitudinis ad expe-
diendam cauſam illius, qui aliquid dedit,
71 *ſic idem Laiman.* idem dic, quando re-
cepit aliquid ab ipſis ex libera volunta-
te offerentium, vel vt maiorem adhi-
beret diligentiam ad inueniendas ratio-
nes pro gratia, vel pro ſententia æquio-
72 ri, *Molina de iuſtitia, & iure, tomo 1.*
tract.2.diſput.68.num.6.Leſſius eod.tit.
lib.2.cap.14.dub.9 num.64.

Caueant tamen ab hoc in foro exte-
73 riori, & Iudices, & omnes alij officiales,
maximè in Regno noſtro, in quo habe-
mus *pragmaticam, quæ incipit Capita-*
neorum. tit de officio Capitanei, & aliam
quæ incipit, ſuſcepti, per quas conſtitu-
tiones expreſsè prohibetur, quod non
poſſint Iudices aliquid quoquo modo re-
cipere à litigantibus, & ſunt pœnæ gra-
uiſſimæ amiſſionis officij &c.

Aduerte ſecundo, quod Iudex poteſt
in conſcientia recipere aliquid pro iuſta
74 ſententia ferenda, dummodo non reci-
piat directè pro ipſa iuſtitia, & tunc etiã
in cõſcientia benè id facit, tenetur enim
nouo vinculo ad ſententiam ferendam
pro actore, vel reo, cuius eſt iuſtitia, er-
go pro tali legamine licitum erit aliquid
accipere, ſic *Sotus de Iuſtitia, & iure,*
lib.4. quæſt.7.art.1 & 2.Azorius par 3.
lib.4. cap.21.quæſt.6. hoc autem non ſic
75 ſimpliciter diceretur, ſed adhibita limi-
tatione, ſcilicet quod non detur ex pa-
cto ad ſententiam ferendam, ſed tantum
ad alliciendum animum Iudicis, vel ſi
daretur ex mera liberalitate offerentis,
ſic Suarez in Enchiridio caſuum con-
ſcientiæ lib.5. §.cui reſtituendum, & §.
iudicum Iudex poteſt, & apud ipſum
Sairus, Molina, Medina, & alij.

Alia perſona, quæ interuenit in iudi-
cio eſt teſtis, de quo infra *cum de proba-*
tionibus, & in lib.4. de crimine falſi. Per-
76 ſona cum qua ferè tunc iudicium depen-
det eſt Actuarius pro quo.

Nota primo, quod actuarius debet
eſſe perſona libera, & ſui iuris, vt expreſ-
77 sè *per textum in l.generale, C. de tabel-*
lionibus lib. 10, aliter ſi non ſit ſui iuris,
78 neque actus iuris facere poteſt, ex *l. ne-*
mo plus iuris, ff. de regulis iuris, non
79 enim poſſunt dare, quod non habeat
ipſimet ſerui, *ex l. quod attinet, ff.*
citato.

80 Nota ſecundo, quod actuarius debet
eſſe fidelis, & ſecretus, ac proinde non
debet depoſitiones teſtium notificare,
81 niſi tempore habili, & à iure permiſſo,
quod eſt poſt factam publicationem in
cauſa, *vt in pragmatica 21. ſub titulo de*
off.iuſtitiarij.

82 Nota tertio quod debet actuarius iu-
ſtam mercedem taxatam petere pro ſuis
laboribus, & in Regno pro ſingulis re-
bus ſunt taxationes, vt in pragmatica,
item vogliamo, citato titulo. & in prag-
matica 24. quæ incipit Conſtitutionum
83 *ſub titulo de Notarijs,* & extorquentes
vltra taxam peccant, & tenentur reſti-
tuere, nec facit quæuis corruptela in
contrarium introducta, vt notat *Sotus,*
84 *lib.3. quæſt.6. art.4.* vt enim firmetur
conſuetudo, & tollat legem, neceſſe eſt,
quod intercedat Principis ſcientia, &
toleranria, quod de facto non eſt, nam
quando Princeps id noſcit, priuat dictos
Actuarios, & alijs pœnis affligit.

85 Limita tamen hoc in conſcientia, ſi
recipiant ex libera voluntate offerentis,
non ex concuſſione, metu, ignorantia,
neque ad redimendam vexationem.
86 Idem dic in rebus, quæ non habent li-
mitatam mercedem, tunc enim poterũt
actuarij recipere illud, quod ius natura-
le dictat pro tali opere, & laboribus ibi
87 adhibitis, vbi enim non eſt lex ſcripta,
non deficit lumen naturale.

Aduerte ſecundo, quod totum Iudi-
88 cium cõſiſtit in bona intextura Proceſ-
ſus, quod vt fiat id, regulariter attẽditur
de iure cõmuni quod offeratur libellus,
89 quo præſentato penès acta citãtur par-
90 tes, vt compareant infra biduum, & di-
cant ſuum ius, quo biduo elapſo, proce-
ditur in contumaciam, & fit noua cita-
tio cum alio biduo; ad quod ſi ſequatur
ſecunda contumacia non comparentis,
91 poſt tertium biduum, ſi nec compareat,
poteſt Iudex examinatis teſtibus ſenten-
tiam ferre, vel pars comparet in primo,
vel ſecundo biduo, & proponit ſuas ex-
ceptiones, & tunc auditis partibus, da-
tur terminus ad probandum, qui termi-
92 nus eſt arbitrarius ipſimet Iudici, & in
93 termino examinantur teſtes hinc inde,
tamen ante productionem teſtium, &
94 probationem de Iure Canonico datur
iuramentum calumniæ, per quod iurant
partes nolle ſe calumnioſè procedere,
95 & ſe putare bonam habere cauſam de

Iure

96 Iure Ciuili dicitur declaratio circa vsū, vt scilicet partes declarent cum iuramēto se velle vti scripturis, & depositionibus productis, & perducendis.

97 Dato igitur termino, dicitur lis contestata, his completis, & factis probationibus hinc inde fit mandatum, per quod dicitur ad publicandum & per hoc
98 monentur partes ad alias probationes adducēdas, si habent; deinde dicitur publicatum in causa, post hæc fit aliud mādatum ad concludendum, per quod pos
99 sunt partes instrumenta adducere, vel alias scripturas publicas authenticas, deinde dicitur conclusum in causa, & vltimo loco datur facultas ad dicendum, per quam partes monentur, vt scribant in iure, & Iudices informent, vltimo fit sententia diffinitiua, à qua deinde ap-
100 pellatur, aliàs elapso termino 10. dierum, dicitur sententiam fecisse transitū in rem iudicatam, contra quam nullum
101 subest remedium, nisi restitutio in integrum, & de ijs omnibus infra in suis titulis.

102 Ex glosa, & textu etiam hic habes primo quod causa est origo iudidij, & sic ratio per quam iudicium intentatur, *cap forus de verb. signif.*

Secundo habes, quod Ecclesiasticæ
103 personæ vt tales, sunt immunes omninò à potestate laicali, *cap. Ecclesia Sancta Maria de Constitutionibus*, nec Pa-
104 pa potest ipsos submittere simpliciter potestati laicali, *glos. hic verbo Ecclesiasticas ex Innocentio, & Abbate in cap. secundo de maioritate, & obedientia, Doctores in cap. ex tenore, & cap. licet de foro competenti vidimus in d. cap. Ecclesia S Maria, & notat, glos hic ex Bernardo de Laurentijs in recollecta casuum.*

In §. Laicus cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Litigantes coram Iudice competente comparere debent; & in dubijs superior est adeundus.*
2 *Ecclesiastica potestas; est potestas suprema.*
3 *Laicus conueniri debet corā suo Iudice Laico, nec littera in contrarium impetrata à Sede Apostolica valent nisi Iudex Laicus esset negligens.*
4 *Miserabiles personæ possunt litteras impetrare vt ab Ecclesiastico Iudice cognoscantur.*
5 *Miserabilium personarum defensio Ecclesiæ committitur.*
6 *Pontifex facit litteras quasi comminatorias. Iudici Laico vt ius & iustitiam citò miserabilibus personis administret, & quod alias suam intromittat authoritatem.*
7 *Pontifex personis miserabilibus etiam ante iniuriam dat conseruatorem*
8 *Iudex Ecclesiasticus contra laicum procedit pro crimine, cuius cognitio ad ipsum spectet, vt vsurarum, &c.*
9 *Iudex Laicus est incompetens in causa matrimoniali.*
10 *Causa Iuris patronatus ad Iudicem Ecclesiasticum spectat.*
11 *Imperio vacante appellatur ad Papam.*
12 *Ecclesiastica stamus decisioni in ambiguitate opinionum.*
13 *Iudex Ecclesiasticus cognoscit, si cum Laico etiam clericus sit conueniendus.*
14 *Diuortij Iudicium, etiam dotis cognitionem ad Ecclesiasticum Iudicem trahit.*
15 *Laici retinentes feuda Ecclesiastica Ecclesiæ iurisdictioni subduntur*
16 *Iudex Ecclesiasticus potest Laicos compellere per censuram vt veritatem deponant ad partis instantiam.*

1 VNusquisquè coram suo Iudice competente conueniri debet, nec aliter erit faciendum, nisi in dubijs, tunc enim debet quis adire potestatem Superioris & talis potest esse
2 Ecclesiastica, *cap. solitæ de maioritate, & obedientia*, pro qua iudicis competentia.

3 Aduerte quod adeò Laici sunt conueniendi coram suo Iudice laico, quod si quis impetrauerit literas à Sede Apostolica, vt conueniatur coram Iudice Ecclesiastico tales literæ sunt inanes, *vt probat hic Lancellottus*, nisi vel Iudex Laicus esset neglgens in ministranda iustitia, *cap licet, & cap. ex tenore, de foro competenti*, vel impetrantes literas
4 essent personæ miserabiles, tunc enim,
5 quia istarum defensio Ecclesiæ committitur, per consequens potest Pontifex
6 facere tales literas quasi comminatorias, vt Iudex laicus tale ius, & iustitiam cito, & rectè administret, aliàs ipse suam authoritatem intromitter, & sic poterit
7 dare conseruatorem etiam ante illatam iniuriam, *cap. 1. de officio delegati in 6. & glos. hic in Abbate in dicto cap. licet*, de reliquo non potest laicus conueniri

co-

coram Iudice Ecclesiastico.

Limitatur tamen dictum per tres casus suprapositos in alijs casibus.

8 Primo, quando Iudex laicus denunciatur Ecclesiæ pro aliquo crimine, cuius cognitio ad Ecclesiam spectet puta pro crimine vsurarum, *cap. quoniam eum sequentibus de vsuris*.

9 Secundo, in causa matrimonij, pro qua etiam ius Ciuile Ecclesiasticos Iudices declarat competentes *cap. ex literis de consanguinitate, & affinitate*.

10 Tertio, in causa iuris patronatus, *cap. 4 de Iudicijs idem die in causa decimarū, toto tit. extra de decimis*.

11 Quarto, vacante Imperio, tunc pro causis, in quibus appellaretur ad Imperatorem, appellatur ad Papam, *text. & gl. in dicto c. licet*.

Quinto, in ambiguitate opinionum
12 standum est potius decisioni Ecclesiæ, *gl. in d. cap. licet in apostillis, & cap. Rainutius de testamentis*.

Sexto, quando causa est connexa, &
13 inseparabilis, vt si in ipsa Clericus, & Laicus essent conueniendi, tunc enim potius Clericus trahit Laicum ad Iudicem Ecclesiasticum, quam trahatur ab
14 ipso. idem dic in causa diuortij pro Iudicio dotis, *c. de prudentia de donationibus inter virum, & vxorem*.

15 Septimo, ratione feudi, & sic Laici retinentes feuda Ecclesiastica, Ecclesiæ omninò subduntur, *cap. verum de foro competenti*.

Octauo. potest Iudex Ecclesiasticus Laicos compellere per censuram, vt ve-
16 ritatem deponant ad instantiam partis, *cap. 1. & 2. de testibus cogendis, & alios casus ponit, gl. in d. cap licet de foro competenti, vbi ponet versus Hostiensis*.

In §. Pari ratione cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Contrariorum eadem est disciplina*.

2 *Papa, quæ sunt de iure Diuino in totum tollere non potest*.

3 *Clericus qui clericatui non renunciauit, nec fori priuilegio renunciare potest*.

4 *Clericus, qui alium clericum coram Iudice laico conuenit, est deponendus, & ius litis amittit*.

5 *Laicus, qui Clericum coram Iudice Laico vocat, est excommunicandus, & Neapoli est casus reseruatus sub excommunicatione*.

6 *Clericus consignatus curiæ sæculari, à Iudice Laico cognoscitur, & punitur*.

7 *Princeps Laicus, ratione feudi potest cognoscere personam Ecclesiasticam, sed non inquirere de delicto*.

8 *Clericus ratione feudi, tenetur Principi laico imposita soluere fiscalia*.

9 *Clerico declarato incorrigibili ab Episcopo, Iudex laicus iurisdictionem habet ad ipsum puniendum*.

10 *Clericus coram Iudice laico conueniēs, potest coram eodem Iudice reconueniri, & ad expensas condemnari*.

11 *Executio decreti Iudicis laici contra clericum, implorato brachio Iudicis Ecclesiastici est facienda*.

12 *Clericus in arbitrum laicum consentire non potest*.

13 *Clericus arbitrum laicum, cum licentia Episcopi habet, & si arbitrium feratur super re propria; non Ecclesiastica*.

14 *Actor sequitur forum Rei*.

15 *Clericus actor, Iudicem laicum adire debet contra laicum*.

16 *Clericus actor nō potest laicum coram Iudice laico conuenire pro causa spirituali*.

17 *Clericus potest laicum coram Ecclesiastico vocare si adsit talis consuetudo*.

18 *Clericus initiatus etiam gaudet immunitate*

19 *Clericus coniugatus cum vnica, & Virgine inseruiens, & in habitu procedens immunitate gaudet*.

20 *Eremitæ regulatè viuentes, licet non sint ordinati subduntur Episcopo in cuius degunt territorio*.

21 *Iudex laicus procedens contra clericū ad pœnam corporalem incidit in canonem si quis suadente nec ei creditur, si de priuilegio dicat*.

22 *Priuilegio non creditur, nisi ostendatur*.

1 Contrariorum eadē est disciplina, *§. 1. de his qui sunt sui, vel alieni Iuris libro 1. ciuili*, ideo sicut non potest Laicus conueniri coram Iudice Ecclesiastico (regulariter loquendo) ita nec potest Clericus coram Iudice Laico conueniri, sic notatur *in §. pari ratione hic ex textu in cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ de Constitutionibus, ex cap. at si Clerici de Iudicijs, & ex cap. licet de foro competenti*, tantò fortiùs quod hoc

2 hoc est de Iure Diuino, nec in totum
tolli potest per Papam, *Abbas in dicto c.*
licet, & Felin. in d.cap. Ecclesia S. Mariæ,
cap. sunt quidam 25. quæst. 1. vnde nec
3 Clericus potest renunciare huic priuile-
gio, nisi renunciasset Clericatui, aliàs re-
nunciatio priuilegij non valet, *cap. cum*
non ab homine de Iudicijs, cap. contin-
git de sententia excommunic. at si Cleri-
4 cus Clericum conueniret coram Iudice
laico Clericus conueniens est deponẽdus,
& amittit ius litis, *Abbas in cap. si diligen-*
ti, de foro competenti, & glos. ibidem,
5 pœnam excomunicationis ait esse adij-
ciendam laicis, si Clericos coram Iudice
laico conueniant, Neapoli verò est casus
reseruatus sub excommunicatione ad in-
telligentiam igitur horum §.§.

Aduerte primo, supra dictam disposi-
6 tionem limitari in pluribus casibus, &
primo, quando Clericus consignatur Cu-
riæ seculari, tunc enim, & recognoscitur,
& punitur etiam pœna mortis pro quali-
tate delicti, *cap. primo de homicidio in*
sexto.

7 Secundo, ratione feudorum, *Riccius in*
praxi Archiepiscopali decis. 263. art. 3. sed
de delicto cognoscit Iudex Ecclesiasticus,
Princeps verò habet ius circa feudum, vt
8 diximus in lectura de iudicijs, & possunt
etiam ipsi Principes ratione feudi impo-
nere fiscalia, & ipsa exigere à Clericis.

9 Tertiò, Clericus, qui facta trina mo-
nitione ab Episcopo, non vult incedere
in habitu, & tonsura decenti, declaratur
incorrigibilis ab Episcopo, & puniri po-
test à Iudice laico *DD in cap. peruenit de*
sententia excommunicationis, & adest pro
hoc peculiaris Bulla Sixti V.

10 Quartò, in causa reconuentionis, Cle-
ricus enim, qui conuenit laicum coram
Iudice laico, potest ab eodem laico recõ-
ueniri pro expeditione eiusdẽ litis & po-
test etiam condemnari ad expensas, *cap. 1.*
de mutuis petitionibus, tamen debet fieri
11 executio talis decreti implorato brachio
Iudicis Ecclesiastici, *Felin. Imola, & Ab-*
bas in cap. at si Clerici de Iudicijs, Afflict.
decis. 173.

12 Aduerte secundò, quod neque potest
Clericus consentire in arbitrium laicum,
itaut huius laudum habeat vim, nisi con-
currat licentia Episcopi, & arbitrium fe-
rendum sit in re propria ipsius Clerici, nõ
13 autem in re Ecclesiastica, *Maranta*
in 4 parte iudiciali dist. 12. & DD. in cap.
significasti de foro competenti.

14 Aduerte tertiò ex §. *quod si inter*, quod
actor sequi debet forum Rei, ex *cap. cum*
sit generale, de foro competenti, cap. expe-
rientia, cum alijs sequentibus 11. quæst. 1.
l. in criminalibus, C. de iurisdictione om-
nium iudicum, cap. si Clericus de foro
15 *competenti*, ideo si Clericus sit actor cõ-
tra laicum, Iudicem laicum adire debet,
nisi causa esset omninò spiritualis, vel si
16 consuetudo disponat, posse Clericos vo-
care laicos coram Iudice Ecclesiastico,
17 *glos. hic verbo separatur, ex textu in di-*
cto cap. si Clericus.

18 Aduerte vltimò, *ex § Cauendum*, quod
quilibet minister Ecclesiasticus gaudet
hac immunitate, de qua diximus etiam
si esset Clericus coniugatus, si acceperit
19 vnicam, & virginem, & inseruiat Ec-
clesiæ in habitu, *cap. vnico de Clери-*
cis coniugatis in sexto, Tridentinum
sess. 23. cap 6. de reformatione, idem dic
in Eremitis, etiam non ordinatis, dum-
20 modo tamen regulatè viuant, subduntur
enim Episcopo, in cuius territorio ma-
nent, *glos. hic ex cap. nulla distinct. 93. &*
c. qua verè 16. quæst. 1 & ex glos. hic in
fine habes & ex DD. in c. 2. de foro com-
21 *petenti*, Iudicem laicum procedentem ad
pœnam corporalem contra clericos in-
cidere in *Canonem si quis suadente dia-*
bolo, quo posito non est credendum Iu-
22 dici, si dicat, se habere priuilegium reco-
gnoscendi Clericos, quia priuilegio non
creditur nisi ostendatur.

In §. Dubitari cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Iudex Ecclesiasticus cognoscere debet, si*
dubium sit super delinquentis cleri-
catu.
2 *Ecclesiastica potestas suprema, & ipsi in*
dubio recurrimus.
3 *Ecclesia vocat clericos, sicut patria*
ciuem.
4 *Iudex Ecclesiasticus, quando clericatus*
facit discussionem debet id facere dili-
genter.
5 *Citari in Iudicijs debent omnes quorum*
interest, alias sententia eis non præiu-
dicat.
6 *Citati si non compareant, sententia*
valet.
7 *Clericus recognitione clericatus penden-*
te, detinetur in carcere, vbi reperi-
tur.
8 *Clericus remittendus, honestè remitti*
debet, alias Iudex ignominiosè remit-
tẽs puniri debet, & practicatũ de facto.

9 *Remissio fit expensis clerici.*

10 *Curia fiscalis accedit ad clericũ de potestate laicali suscipiendum in ciuitate Neapolis.*

11 *Clericus malitiosè distrahens ostendere bullas vsque ad finem expeditionis processus, tenetur ad expensas factas in lite parti aduersæ.*

12 *Iudex laicus non potest se excusare ex capite ignorãtiæ si clericus sit notorius, sed statim remittere debet alias incidit in pœnam textus*, in cap. si Iudex laicus de sententia excommunicationis in sexto.

13 *Iudex laicus non incidit in pœnam dicti textus* in cap. si iudex laicus, *si clericũ statim non remittat quando clericus est bigamus, vel in habitu laicali incedens.*

14 *Talis quis præsumitur qualis inuenitur aliquandiù conuersatus & captus.*

15 *Clericus pro tali publicè habitus, & incedens in habitu, & tonsura decenti illicò est remittendus.*

HIc esset agendum de immunitate personali, de qua diximus, *lib. 2. de immunitate Ecclesiarum*, tamen præter ibi dicta,

1 Aduertè primo, quod quando sumus in dubio, an delinquens sit Clericus nec ne tunc debet recognosci à Iudice Ecclesiastico, quia vt supra diximus, in ambiguis debemus sumere definitionem potestatis superioris, & talis est potestas Ecclesiastica, diximus supra, *ex glos. in apostillis in cap licet de foro competenti*, *ex cap. Rai-*
2 *nutius de testamentis*, & Ecclesia suos Clericos hic vocat, sicut Ciuitas suum
3 Ciuem repetit, *l. de iure, ff. ad Municipalẽ* debet tamen diligenter facere discussionẽ
4 clericatus vt iudiciũ procedat sine fraude *cap. si iudex de sententia excommunicationis in sexto, l de vnoquoque, ff. de re iudicata*, vbi generaliter traditur regula,
5 quod semper in iudicijs ferendis omnes citari debent quorum interest. quod si non fuerint præsentes, quia non fuerunt citati, iudicium ipsis nullum præiudicium infert, si verò fuerint citati, & non com-
6 pareant, valet sententia, *dicta l. de vnoquoque.*

7 Aduerte secundo, quod dum fit recognitio, an deprehẽsus sit Clericus nec ne, tunc detinetur in carcere, vbi reperitur. *Couar. pract. quæst. lib. 1. quæst. 3.* & debet
8 honestè remitti, & sine ignominia, aliàs punitur Iudex ignominiosè remittens Clericum, *Carauita in ritu M. C. 235*, vbi refert, fuisse priuatum quemdam Iudicẽ laicum, qui Clericum delinquentem re-
9 miserat Curiæ cum catena in collo; verũ tamẽ est, quod remissio fit expensis ipsius Clerici, hic autem seruatur, quod fiscalis Curiæ accedit ad talem Clericũ de pote-
10 state laicali suscipiendũ, vt videre est per *Genuensem in praxi Archiepiscopali, cap. 6.*

11 Aduerte tertiò, quod si Clericus citatus in causa criminali consentiat in iudicẽ laicum, & deinde dum processus est in fine expeditionis ostendat bullas, & petat remissionem, tunc si callidè id fecerit, tenetur ad expensas factas in lite parti aduersæ, *Couarruuias loco cit. cap. 33. Vrsillus ad Afflictum decis.* 18. & alij communiter.

12 Aduerte quartò, quod quando sumus in claris non possunt laici se excusare, puta si Clericus sit notorius, & qui debeat gaudere priuilegio immunitatis fori, tunc iudex laicus statim remittere debet, aliàs incidit in excommunicationem, *cap. si iudex laicus, de sententia excommunicationis in sexto*. Dixi qui gaudere debeat, nam si sit Clericus bigamus, vel degradatus, & consignatus, vel qui incedat in
13 habitu laicali, tunc non est excommunicatus laicus ipsum carcerans, nam talis quis præsumitur, qualis inuenitur
14 aliquamdiu conuersatus, & captus. sic notatur in summario §. *idem dicendum*. idem dic è contra si quis publicè extimetur Clericus, & incesserit per multum temporis spatium in habitu, & tonsura
15 decenti, tunc statim remitti debet ex ratione adducta, nam talis præsumitur, qualis inuenitur, *l. cum apud §. si quis, ff. de iniurijs*, vt notat *Abb in cap. ex parte, & cap. contingit de sententia excommunicationis.*

In §. aliud obseruandum.

SVMMARIVM.

1 *Iudex laicus potest cognoscere de eo qui deprehenditur in habitu clericali, si tamen anteà semper laicaliter incesserit.*

2 *Possessio vltima non releuat, vt fiat remissio.*

3 *Actus plures vincunt vnicum.*

4 *Iudicium quiescere debet, donec taliter deprehensus de clericatu doceat.*

5 *Clericatus per testes, & per bullas Episcopi probari potest.*

Ad-

1 Aduerte primo, quod si quis incesserit semper laicaliter, & tamen tempore, quo deprehenditur inueniatur in habitu Clericali, non præsumitur Clericus, & potest capi à iudice laico, vt notatur hic. ratio est, nam vl-
2 tima possessio non releuat, vt fiat remissio, cum plures actus anteà contrarij vincant hunc vnum actum deprehensionis,
3 vt colligitur argumento à simili, *ex authent. itaque C. communia de successionibus*.

Aduerte secundò, quod non per hoc hic est destitutus omni auxilio, quia de-
4 bet quiescere figura iudicij, donec deprehensus doceat de clericatu, *cap. si iudex de sententia excommunicationis in sexto*, & suam ordinationem probare po-
5 test, vel per testes, vt notat Ioannes *Andreas in cap non licet de reg. iuris in sexto, & cap. fin. de Clericis peregrinantibus*, vel per bullas sui Episcopi, *cap. tua nos cit. tit. cap. legum 2. q. 1.*

In §. est, & alia diuisio cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium alias habet diuisiones.*
2 *Iudicium ordinarium à quo suam habeat denominationem.*
3 *Iudicium ordinarium quid.*
4 *Iudex ordinarius propriam habet iurisdictionem iure officij.*
5 *Iudex ordinarius etiam ille dicitur, qui pro Superiore iurisdictionem exercet.*
6 *Iudex à superiore datus, quomodo cognoscatur an ordinarius sit, an delegatus.*
7 *Iudex, qui generalē habet à Principe procedendi potestatem in Iudicijs dicitur ordinarius.*
8 *Iudex datus licet à Principe pro certo negotio dicitur delegatus.*
9 *Iudex ordinarius in quolibet loco sui territorij iudicium ferre potest.*
10 *Archiepiscopus in sua diœcesi iudicium ferre potest, non autem in Prouincia, secus in causa appellationis.*
11 *Iudex Ecclesiasticus, qui in territorio iudicis secularis debet exequi sententiam, potest illius brachium implorare.*
12 *Superior subditos in alieno manentes territorio coercere non potest, nisi implorato brachio iudicis, illius loci vbi subditi manent.*
13 *Episcopus &c. extra propriam diœcesim manentes coercens acta nulla exercet, & subditur querela vsurpatæ iurisdictionis.*
14 *Delegatus à Papa potest de causa cognoscere extra propriam diœcesim.*

1 Hic dat Lancellottus alia diuisiones iudiciorum, & ait, quod alia sunt iudicia ordinaria, alia extraordinaria, proquibus.

2 Aduerte primò, quod iudicium ordinarium sumit hic suam denominationem à potestate ordinaria, qua in ipso proce-
3 ditur, & sic iudicium ordinarium illud dici potest, in quo à Iudice ordinario, & propriam iurisdictionem habente sententia fertur, *l. 1. ff. de officio eius, & l. more maiorem, ff. de iurisdict. omnium iudicum*

4 Aduerte secundò, quod non tantum Iudex ordinarius dicitur ille, qui iure sui officij iurisdictionem exercet, sed etiam
5 is, qui pro Superiore iurisdictionem exercet, vt notatur hic. quod si quæras, posito
6 quod Superior det Iudicem delegatum, & ordinarium eodem modo, quomodo cognosci debeat, quando Iudex datus à Superiore sit ordinarius, quando sit delegatus.

Respondent *DD. in glos. in l. quia, ff. de*
7 *iurisdictione omnium iudicum*, quod tunc censetur iudex datus ordinarius, quando habet à Principe concessionem generalem, vt procedat in iudicijs, dando ei amplam potestatem, quando autē
8 dat potestatem determinatam in tali negotio, tunc censetur iudex delegatus, vt respondet similiter *Abb. in cap. relatum de officio delegati*.

9 Aduerte tertiò, quod Iudex ordinarius, in quolibet loco sui territorij potest iudicium facere, & sententiam ferre, & sic Episcopus in omni loco sui Diœcesi, Archiepiscopus pariter in Diœcesi, non autē in prouincia, nisi in casu appellationis,
10 *cap. vt litigantes de officio ordinarij in 6. cap. 1. 9 quæst. 4.* imò pro exeeutione talis sui iudicij potest implorare brachium
11 Curiæ secularis, *cap. 1. de officio ordinarij, cap. 1. eodem tit. in 6.* & de hoc habent Episcopi, & alij superiores Ecclesiastici indultum à Bonifacio VIII. quod incipit, *Dilectus filius*, per quod ipsis datur talis facultas.

12 Aduerte vltimò, quod præter propriū territorium non potest quilibet Superior suos subditos coercere, nisi implorato brachio iudicis illius loci, vbi reus extitit, *c. Episcopus de officio ordinarij in 6. l fin ff. de iurisdictione omnium iudicum*, & ali.

13 & aliter facientes, acta nulla exercent, & contra ipsos intentatur quærela de vsurpata iurisdictione, quod limita, quan-
14 do in aliqua causa esset quis delegatus à Papa, tunc enim potest de tali causa cognoscere etiam extra propriam Diœcesim vt patet *ex gloss. in cap. quamuis de officio potestate iudicij delegati*.

In §. Extraordinarium.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium extraordinarium coram delegato dicitur exerceri.*
2 *Iudicium delegatum, seu extraordinarium, an aliquando ordinarium dici possit, & quomodo.*
3 *Iudicium ordinarium etiam dicitur, in quo non proceditur summariè, vel iuris ordine seruato.*
4 *Iudex delegatus iudicium iuris ordine seruato exercens, ordinarium iudicium videtur exercere.*
5 *Iudex delegatus quis dicatur.*
6 *Principe, vel alio delegante mortuo, iurisdictio delegati cessat.*
7 *Iudex delegatus, qui ante mortem delegantis incepit iurisdictionem exercere, etiam ipso mortuo iurisdictionem prosequitur.*
8 *Iurisdictionis inceptum exercitium dicitur, esse per solam citationem, & saltem post litem contestatam.*
9 *Delegatio facta nomine dignitatis personæ, non personæ simpliciter non extinguitur per mortem delegati, sed in successorem dignitatis extenditur.*
10 *Rescriptum gratiosum ampliari debet.*
11 *Iudex delegatus, qui semel protulit sententiam, non potest amplius ipsam redicere, mutare &c.*
12 *Iudex delegatus lata sententia functus est officio suo; & eius expirauit iurisdictio.*
13 *Iudex ordinarius potest sententiam redicere, mutare, &c. si ratio id suadeat.*
14 *Iudex ordinarius habet taxatum salarium ex publico.*
15 *Iudex delegatus colligit sportulas, & expensas à delegante taxatas.*
16 *Iudex ordinarius non potest reuocari nisi finito tempore officij.*
17 *Iudex delegatus re integra ad libitum, & absque causa reuocari potest.*
18 *Episcopus etiam ante finitũ tempus statutum, & conuentum, Vicarium reuocare potest ex ratione, licet ante tale tempus se illum non reuocare iurauerit.*
19 *Iuramentum intelligitur rebus sic stantibus, & si ratio non contrà sit.*
20 *Iudex ordinarius alium delegare potest, & quare; non tamen id facit delegatus.*
21 *Iudex delegatus à Principe alium subdelegare potest, & quare.*
22 *Iudex delegatus, & Iudex datus, maximam habent inter se differentiam.*
23 *Delegata M. C. V. à Prorege, (licet ordinariam habeat iurisdictionem) maiorem recipit iurisdictionem.*
24 *Delegata M. C. V. à Prorege, non datur appellatio ad alia Tribunalia, sed tantum ad ipsum appellari potest.*
25 *Iudex datus, est ordinarius, sed destinatur in aliqua causa.*
26 *Stylus S. R. C. in destinatione causarum.*
27 *Consiliarij habent propriam iurisdictionem; & ideò dantur, non delegantur.*
28 *Stylus Curiæ Romanæ, in committendis causis.*

1 ADuerte primò, dari hic definitionem iudicij extraordinarij & dicitur illud, quod coram iudice delegato exercetur, *cap. quoniam contra de probationibus*, imò iudicium delega-
2 tum, seu extraordinarium potest etiam dici aliquando ordinarium, sumpto, ly, ordinarium in latiori significatione, vt enim videbimus infra *in §. fin. eodem tit.*
3 iudicium ordinarium dici potest illud, in quo iudex non summariè, sed de ordine iuris procedit, seruatis omnibus solemnitatibus, meritò si iudex delegatus taliter procedat, eius iudicium ordinarium
4 sic dici poterit, *gloss. in §. est & alia, supra verbo extraordinaria*.

Aduerte secundò, quod iudex delega-
5 tus est ille, cui ab eo, qui demandare potest, causa committitur, vt habetur hic, & patet ex *l. more maiorum, ff. de iurisdict. omniũ iudic.* vbi etiam disponi-
6 tur, quod mortuo Principe, vel alio delegante cessat iurisdictio, *l. & quia, ff. eit. tit. Abb. verò in cap. relatum de offic. delegat. num. 6.* ponit limitationem, & est quod si delegatus ante mortem delegan-
7 tis incepit exercere iurisdictionem, tunc mortuo ipso delegante non expirat iurisdictio, sed remaneat efficaciter in ipso delegato, patet per argumentum à contrario sensu ex *l. mandatum, C. mandati*, ad
8 hoc autem faciendum diceretur inceptũ exer-

exercitium iurisdictionis etiam per citationem factam ante mortem delegantis, vel ad summum quod lis fuerit contextata, *glos. in cap. relatum de offic. delegati*, idem etiam est extendendum, quando
9 delegatio esset facta nomine dignitatis, non nomine personæ, v. g Gubernatori Puteolano negotium delegamus, vel Episcopo Nolano, tunc enim etiam mortuo ipso delegato, successor in officio, & dignitate potest prosequi iudicium inceptum à prædecessore, quia in isto casu rescriptum
10 præsumitur gratiosum, & ampliandum, *cap. si gratiosè de rescriptis in sexto*.

Aduerte tertiò, quod in multis alijs
11 differunt iudex ordinarius, & delegatus, & primo, nam iudex delegatus, qui semel protulit sententiam, non potest ipsam redicere, seu mutare, *l. iudex postea quam*
12 *ff. de re iudicata*, & ratio est, quia functus est officio suo, & iurisdictio expirauit, quod
13 non est in ordinario, qui potest sententiam redicere, & mutare rationabili causa tamen concurrente, *l. si vt proponis, & l præses. C quomodo. & quando iudex*.
14 Secundò, ordinarius habet taxatum salarium à Ciuitate, & publico, delegatus autem exigit sportulas & expensas, quæ
15 ei taxantur à delegante. *Bart. in auth. offeratur C de litis contextatione*. Ter-
16 tiò, ordinarius non reuocatur, nisi finito tempore sui officij, delegatus autem ad libitum delegantis reuocari potest re in-
17 tegra, & etiam absquè causa, *Abb. in cap. relatum de offic. iud. deleg* quod limita de Iure Canonico nam potest Vicarius
18 causa rationabili concurrente reuocari ab Episcopo etiam ante finitum tempus, pro quo conuenerant inter se, licèt Episcopus iurasset talem Vicarium ante tale tempus non reuocare, nam iuramentum semper intelligitur reb. sic stantibus, &
19 recta ratione non suadente contrarium, *cap. quemadmodum de iure iurando, & cap. 3 de offic. Vicarij*. Quartò, iudex or-
20 dinarius potest alium delegare, nam est dominus iurisdictionis, & iurisdictionem habet tamquam suam, delegatus autem non sic, *cap pastoralis, & cap. 3. de offic. iudic. delegati, DD. in dicta l more maiorum ff. de iurisdict. omn. iudic.* vbi id li-
21 mitant communiter, quādo esset delegatus à Principe, tunc enim saltem pro tali re videtur ordinarius, ac proinde poterit iurisdictionem sibi impartitam à Principe alteri demandare.
22 Aduerte vltimò, quod est maxima differentia inter iudicem delegatum, & iudicem datum, iudex enim delegatus est ille, qui in re sibi commissa, vel non habet iurisdictionem, vel non tantam quanta sibi
23 in delegatione conceditur, sic quādo delegatur M. C. à Pro Rege, tunc enim licèt magna Curia habeat iurisdictionem ordinariam, tamen ratione delegationis habet maiorem iurisdictionem, itaut non
24 detur appellatio ad alia Tribunalia, sed tantum ad ipsum Pro Regem, iudex autē datus est potius iudex destinatus, qui est
25 ordinarius, sed à Superiore destinatur in tali causa, sic de facto euenit in S. R. C. vbi
26 Præses dat Regios Consiliarios Iudices diuersarum causarum, ipsi enim datur supplicatio, & ipse signans, causam commit-
27 tit vni, vel alteri ex Regijs Consiliarijs, qui dicitur Iudex datus in tali causa, non delegatus, qui habet propriam iurisdictionem, & tantum destinatur pro tali causa, patet ex *Couarruuia variarum resolutionum lib 3. cap. 20.* sicut etiam
28 Romæ caput Rotæ causas committit.

In §. Possunt cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Iudex ordinarius, vel à Principe delegatus, alteri delegare possunt.*
2 *Delegato à Principe conceditur magis ampla iurisdictio.*
3 *Iudex ordinarius, vel à Principe delegatus, vt delegare possint, non ex neglìgentia, seu ex fraude id facere possunt; sed iuridicè & rationabiliter.*
4 *Fraus non præsumitur nisi probetur.*
5 *Fraude vel negligentia non stante, potest compelli sub delegatus, vt negotium expediat.*
6 *Delegatus à Principe sub delegare non potest, quando in delegatione industria personæ electa videtur.*
7 *Industria personæ per quæ verba in delegatione posita, videatur electa.*
8 *Iudex ordinarius, vel à Principe delegatus, etiam à Papa, non possunt cogere partes vt per se etiam pareant, & non per procuratorem in iudicijs ciuilibus.*
9 *Iudex potest cogere partes vt per se compareant ad dandum iuramentum calumniæ, & in similibus à iure expressis.*
10 *Delegatus potest cogere partes vt per se compareant, & non per procuratores, si specialiter id habuit à Principe.*
11 *Priuilegium concessum à iure est, vt*

par-

partes per procuratorem comparere possint.

12 *Priuilegio nemo spoliari debet.*

13 *Princeps supremus potest delegato authoritatem cōcedere, vt partes cogat ad comparendum per se.*

14 *Procurator non admittitur in criminalibus, nam partes per se comparere debent.*

15 *Delegatus à Papa, id potest, quod potest Papa.*

16 *Delegatus à Papa potest id quod potest Papa in rebus, sine quibus negotium expediri non potest.*

17 *Praeiudicium pati non debent persona priuilegiata.*

18 *Praiudicium non infertur, nisi sit expressum, nec per interpretationem proceditur.*

1 ADuerte primò hic, quod non tantum Iudex ordinarius causas potest delegare alteri, sed etiam iudex delegatus quando fuit delegatus à
2 Principe, cui videtur concessa maior facultas, & magis dilatata iurisdictio, *Abb. in cap. pastoralis de offic. & potestate iudicis delegati*, hic autem delegatus à Principe, vt subdelegari possit iuridicè, debet moueri ex aliqua causa rationabili,
3 non autem ex negligentia, vel ex ratione fraudis, *cap. pastoralis de offic. delegat, & Abb. in dicto cap. notat*, quod fraus nō præsumitur, nisi probetur per partem ad-
4 uersam, & hoc posito poterit etiam iudex ordinarius, vel delegatus à Principe compellere delegatum à se vt negotiū
5 administret, *DD. in l. vnica, C. qui pro sua iurisdictione*, & notat *glos. hic verbo ex causa*.

Aduerte secundò, supra dictam dispo-
6 sitionem limitari, quando in delegatione facta à Principe videtur electa industria personæ, tunc enim non potest delegatus etiam à Principe alium subdelegare, *l. inter artifices, ff. de solutionib. cap. fin de offic. delegati*, & videtur electa
7 industria personæ, quando in delegatione hæc, vel similia verba apponuntur cognoscas de hoc secundum tuam conscientiam, vel causam per te ipsum agas, *cap. is cui de offic. deleg. in sexto. Felin. & Abbas in cap. vltimo de offic. delegati*.

Aduerte tertiò, quod tam Iudex ordinarius, quam delegatus à Principe, vel subdelegatus ab his, non possunt partes citare in iudicijs ciuilibus, vt per se compareant, & non Procuratores, nequè si esset delegatus à Papa, poterit ad id cogere collitigātes, vt notatur hic ex *cap. 1. de offic. deleg. in 6.* prætetquam in casibus à iure expressis, puta ad dandum iu-
9 ramentum calumniæ, ad accipiendam depositionem principalium, & in similibus, secus autem non possunt cogi, nisi ipsi delegati habeant adhoc specialem au-
10 thoritatem à Principe, & ratio est, nam quod partes litigantes possint compare-
11 re per procuratorem, est priuilegium cōcessum à iure, *l. 1. ff. de procuratorib. l. putat. §. cum autem, C. de his, qui ad Ec-*
12 *clesiam confugerunt*, & nemo debet spoliari suo priuilegio, *cap. de his distint. 8. cap. indultum de reg. iur. in 6.* per consequens, nec isti poterunt tale priuilegium
13 tollere, nisi habuerint de hoc speciale priuilegium à Principe supremo, qui poterit id facere ex rationabili causa.

Nota hic primò, quod dixi in iudicijs ciuilibus, nam in criminalibus vt vide-
14 bimus infra non admittitur procurator, sed partes ipsæ pro, & contra comparere debent.

Nota secundò, id quod dixi hoc neque
15 habere locum in delegato Papæ, licet enim delegatus à Papa possit, id quod potest Papa (& Papa possit cogere partes etiam in iudicio ciuili, vt ipse cōpareant)
16 tamen intelligitur, quod potest id quod potest Papa in rebus, sine quibus, iudicium expediri non potest, *cap. 1. & cap. praterea de offic. deleg. & glos. hic ait*, hanc esse limitationem Innocentij, & Ar-
17 chidiaconi, tantò fortiùs, quod agitur de inferendo præiudicio personis priuilegiatis, & præiudicium non infertur nisi hoc sit expressum, neque in ipsis proceditur
18 per interpretationem, sed debet Princeps exprimere etiam hanc particulam, si velit, quod possit Iudex ipsas partes citare, vt personaliter conueniant.

In §. Sed nec omnibus.

SVMMARIVM.

1 *Causa sub delegatio non omnibus indistinctè fieri debet, sed personis in dignitate constitutis.*

2 *Episcopi &c. in concilijs synodalibus certas debent statuere personas, quibus causas commissas à Sede Apostolica delegent, & statim mittere ad Sedem Apostolicam assignationem factam.*

3 *Iudex assignatus si pereat, poterit Episcopus alium subrogare vsq; ad nouam synodum, & quod si causæ alijs delegata inueniantur censeantur subreptitiæ.*

4 *Causæ delegatio Iuuenibus fieri potest, & tam*

& iam ante annum vigesimum quintum.

5 *Dignitas Ecclesiastica, etiam ante 25. annum obtineri potest.*

1 ADuerte primò hic, quod non omnibus indistinctè potest fieri subdelegatio causæ, sed debent esse personæ in dignitate constitutæ, vel, quæ habeant personatum, seu Canonicatum, vt notatur in *cap. restitutiõ de rescriptis in sexto, & Trident. sess. 25. cap. 16. de reformatione*, dando limitationem circa hanc materiam, quod debeant Episcopi,
2 & alij superiores Ecclesiastici in concilijs Synodalibus certas personas statuere, & designate quibus, causas commissas à Sede Apostolica delegent, & hanc assignationem statim mittant ad Sedem Apostolicam, quod si vnus ex iudicibus
3 assignatis pereat, poterit Episcopus alium subrogare in eius locum vsque ad nouam Synodum, & si causæ inueniantur alijs delegatæ, censentur subreptitiæ, vt per *Trid. loc. cit.*

Aduerte secundò, quod poterunt etiã
4 causæ delegari iuuenibus, & qui non habent annum 25. sufficit enim de iure Canonico, quod delegatus habeat digni-
5 tatem Ecclesiasticam, sed potest hanc habere ante dictam ætatem, ergo potest etiam in tali ætate esse delegatus vt notat, *glos. hic ex cap. vnico de ætate, & qualitate in sexto.*

In §. Item mandari, cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Delegatio, vni, vel pluribus facta valet.*

2 *Delegatio pluribus fieri debet determinatis non pluribus in genere.*

3 *Arbiter non potest elegi incertus.*

4 *Delegatione facta pluribus sine clausula (quod si omnes interesse nequierint, vel noluerint agent alij) non possunt alij coniudices procedere socijs absentibus.*

5 *Delegatione sine tali clausula facta, Iudices sine socijs nec inter locutorias valent ferre sententias.*

6 *Delegatione sine tali clausula facta, valet sententia facta à consocijs, si alius absens vices, & votum alteri socio, vel omnibus commiserit.*

7 *Iudices omnes si sint præsentes, sed non concordantes, valet maioris partis sententia.*

8 *Arbitri si sint in pari voto nullius valet laudum.*

9 *Delegati si sint in pari voto, superior aditur, vt alteram confirmet.*

10 *Iudices ordinarij si sint in pari voto, eorum valet sententia, quæ liberatoria rei est, non quæ condemnatoria.*

11 *Iudex qui habuit authoritatem à socio absente, an possit vna sententia vti vt ipse, alia vt delegatus, à consocio.*

12 *Negotium alterius gerens optimum modum pro eo eligere debet.*

13 *Iudex collega impeditus non tenetur alium subdelegare pro suo voto ferendo, quando fuit apposita talis clausula, quod si omnes, &c.*

14 *Iudices plures delegati non possunt sine interuentu socij iudicare, nisi ipso impotente, vel nolente, licet talis clausula esset apposita.*

15 *Iudex socius nisi certioretur nullus actus validus sit per consocios.*

1 ADuerte primò, quod delegatio potest pluribus modis fieri scilicet vni tantum, vel pluribus, *capit. sciscitatis de rescriptis, cap. cum causa*
2 *de offic. deleg.* tamen non debet fieri pluribus in genere, sed pluribus, determinatis personis, *cap. ad hæc de rescriptis*,
3 sicut etiam nec iudex arbiter incertus esse potest, *cap. innotuit de arbitris.*

Aduerte secundò, quod quando fit
4 ista delegatio pluribus, sunt attendenda verba ipsius delegationis, & sic si non apponatur illa clausula (quod si omnes interesse nequierint, vel noluerint agent alij) quid quid fit per alios coniudices, nõ
5 extantibus socijs, pro nullo habetur, nec firmitatem habet, etiam si sint sententiæ inter locutoriæ. *glos. hic verbo effica-*
6 *ciam*, verum tamen est, quod si non sit apposita talis conditio, valeret sententia ab alijs consocijs, dummodo ille, qui abest, vices suas, & votum alteri consocio, vel omnibus consocijs mandet, vel subdeleget, *Innocentius in cap. causam extra eod. ex textu in cap. quamuis eod. tit*
7 Idem dic si omnes essent præsentes, sed discrepantes in prolatione sententiæ, tunc enim ait idem *Innocentius*, quod valeret votum maioris partis, *cap. 1. 2. 3. distinct. 64.* sed melius distingue, quando sunt in dispari voto, quod scilicet vel sunt
8 iudices arbitri, vel delegati, vel ordinarij, si sint arbitri, nullius laudum valet si sint in pari voto. Si sunt delegati pendet executio sententiæ, donec superior alte-

9 alteram confirmet, *l. duo, ff. de re iudicata*. si sint ordinarii in pari voto, v. g.
10 duo liberent, & duo condemnent reum, potius præualet sententia liberatoria, *l. inter pares, ff. de reg. iuris, cap. ex litteris, de probationibus*. Idem *Innocentius in dicto cap. causam à numer. 3. vsque ad finem*.

Quæres an ille coniudex, qui habuit authoritatem à socio absente possit vno
11 modo dare sententiam pro se, alio modo vt delegatus à consocio.

Respondetur negatiuè, vt pariter diximus *de electione in initio lib. primi*, de-
12 bet enim quis optimum modum eligere pro eo, cuius negotium gerit, & sic iudicium, quod facit pro sua persona, poterit etiam facere pro commissione alterius, *cap. penult. de elect. in 6.*

13 Aduerte tertiò, quod quando apponitur talis clausula, quod si omnes, &c tunc collega impeditus non tenetur alium subdelegare pro suo voto ferendo, *DD. in cap. coram de offic. deleg.* tamen dicta clausula non dat omninò consocijs au-
14 thoritatem, vt possint quomodolibet, & sine interuentu socij iudicare, sed tantum socio impotente, vel nolente interuenire, tunc poterunt iudicare, quod si tum certiorato socio iudicium faciant, nullum est, nec quidquam valet actus celebratus
15 ab ipsis, vt notatur hic in §. *hoc tamen*, & patet ex *cap. prudentia de offic. deleg. & cap. sciscitatus de rescriptis*.

In §. Porrò cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Iudicibus pluribus delegatis, si vnus, vel plures se excludant, potest qui se intromisit prosequi, nec possunt se excludentes amplius intromittere; & quari num 3.*
2 *Iudicium dicitur inceptum etiam per simplicem citationem.*
4 *Iudice, qui se intromisit amplius procedere nolente, vel impotente, vel ex dolo omittente &c. poterunt consocij licet se excluserint, se intromittere.*
5 *Iudex si procedere nolit, vel non possit &c. poterit alium subdelegare ad socios excludendos, si à Principe sit delegatus.*
6 *Iudex Principis delegatus qui se intromisit est effectus dominus litis, & potest causæ cognitionem alteri demandare.*
7 *Iudex vnus si viuo mandante iurisdictionem perpetuauerit, etiam quoad socios perpetuata erit iurisdictio.*
8 *Iudex, qui est effectus dominus litis, etiam per simplicem citationem, sibi, & consocijs ius acquirit.*

1 Aduerte primò, quod quando plures sic sunt delegati, & vnus, vel plures se excludunt à iudicio, tūc
2 ille, qui incepit iudicium, etiam per simplicem citationem, adeò efficitur dominus litis, vt neque possint alij in posterū se intromittere, vt notatur hic, & *capit. complures de offic. deleg. in 6.* & ratio est,
3 quia aliàs oriretur maxima perplexitas, si plures citarent in diuersis locis, vel vnus absolueret alius condemnaret, vt notatur hic ex *cap. si contingat, & cap. fin. de rescriptis*.

4 Aduerte secundò hoc limitari, quando ille, qui procedebat in lite, noluit amplius procedere, vel quia fuit impeditus, vel quia ex dolo id omisit, tunc enim poterunt alij consocij se intromittere,
5 nisi ille impeditus alium sub delegasset, quod facere potest (dum modo sit delegatus à Principe, vt diximus) in præiudicium sociorum, quia ipse iam est effectus
6 dominus litis, & potest causæ cognitionē cuicumque committere, patet hic ex *cap. si plures de offic. deleg. in sexto, & cap. si duo de procurat. eod. lib.*

Aduerte tertiò, quod iurisdictione perpetuata per vnum viuo mandante, cense-
7 tur perpetuata, quo ad omnes consocios, sufficit enim si vnus ex ipsis negotium inceperit viuo mandante etiam per simplicem citationem, vt diximus, iam enim
8 est effectus dominus, & sibi, & alijs consocijs est acquisitum ius, notat hic *Lancellottus in §. iurisdictio, ex dicto cap. si plures*.

In §. Sed siue vni.

SVMMARIVM.

1 *Mandatarius non potest excedere fines mandati, nec vltra factum valet.*
2 *Delegatus non potest excedere fines delegationis, sed voluntatem delegantis attendit, etiam in eis, quæ virtualiter insunt.*
3 *Delegatio vt ad libitum delegantis reuocari possit, quæ verba in delegatione apponi debeant.*
4 *Reuocatione facta, expirat delegatio nec actus factus in posterum per delegatum firmitatem habet.*

Ex

1 EX textu *in l. diligenter, ff. mandati*
habemus, quod mandatarius non
poteſt prætèrire fines mandati, &
ſi quid vltra faciat, nullum eſt, idem re-
petit *hic Lancell.* pro delegato, hic enim
debet fines ſuæ delegationis attendere,
& voluntatem delegantis exequi, etiam
2 quoad ea, quæ in delegatione virtualiter
exprimuntur, vt notatur hic ex *gloſ. in*
figuratione caſus, & patet *ex cap. venera-*
bilis de offic. deleg. & cap. cum dilecti de
reſcriptis, hoc poſito, vt poſſint delegan-
3 tes ſuam delegationē reuocari ad ſui libi-
tum, debent hæc verba inſerere in re-
ſcripto *cauſam committimus, & negotiū*
delegamus, reſeruantes nobis amplam po-
teſtatem reuocandi delegationem ad no-
ſtrum beneplacitum, ita vt in poſterum
quid quid per te agatur nullā habeat fir-
mitatē, & valorem, &c. tali igitur clauſu.
appoſita, poterit mandans ad ſui libitum
4 reuocare mandatū. ſeu delegationē, neq;
actus impoſterum celebratus, firmitatem
habet, quia ſic delegationem acceptans,
ſibi præiudicium intulit, & videtur paci-
ſci de ſic procedendo, *DD. cum gloſ. in*
cap. quamuis de offic. deleg. facta igitur re-
uocatione, expirat delegatio, *l. iudicium*
ſoluitur, ff de iudicijs.

In §. Plane.

SVMMARIVM.

1 *Conceſſo principali, cenſentur conceſſa omnia ea ſine quibus negotium principale haberi non poteſt.*
2 *Delegatus virtute delegationis poteſt coercere illos, ad quos reſcriptum delegationis non extenditur per ſe.*
3. *Canonicus deſtinatus ab Epiſcopo ad puniendos inquiſitos, etiam alios Iudicij executionem impedientes puniri poterit.*

1 COnceſſo principali, cenſentur cō-
ceſſa omnia ea ſine quibus nego-
tium principale haberi nō poteſt
l. 2. ff. de iuriſdictione omn. iudic. ideo.
2 Aduerte, quod delegatus ratione de-
legationis poteſt etiam alios coercere, ad
quos reſcriptum delegationis non exten-
ditur per ſe, vt patet ex *c. nuper, & cap. ſi*
concubinæ, de ſententia excom. c. pruden-
tiam eit. c. tam literis de teſtib. huius rei
3 exemplum eſſe poterit, ſi Epiſcopus Ca-
nonicum deſtinauerit Iudicem cum pote-
ſtate, vt poſſit excommunicare, & punire
inquiſitos, tunc ſi alij executionem iudi-
cij impediant, poterunt & iſti puniri à de-
legato ex ratione præpoſita.

In §. Rationabiles.

SVMMARIVM.

1 *Delegatus iuſtitiam, cum ordine ſuo adminiſtrare debet, licet reſcriptum hoc taceat.*
2 *Delegatus æquitatem habere debet ante oculos, & ſic exceptiones admittere &c.*
3 *Iudicium non fit cum ordine ſuo, ſi fiat commiſſio, vt procedatur ſola facti veritate inſpecta.*
4 *Delegans præſumitur informatus de cauſa, quam committit.*

1 EX eadem ratione poſita, quamuis in
reſcripto delegationis nihil conti-
neatur, tamen delegatus debet iu-
ſtitiam adminiſtrare cum ordine ſuo, ſci-
licet admittendo exceptiones dilatorias,
2 & æquitatem retinens ante oculos, *l. pla-*
cuit, C. de iudic. niſi ſuperior, qui delega-
uit, id expreſſe prohiberet, præcipiens,
vt ſola facti veritate inſpecta, & exami-
3 natis teſtibus ſententiam proferat, tunc
enim videtur, quod Iudex ſit de hoc ex-
4 preſsè informatus, & ideo eius delegatio
attendi debet, *gloſ. hic verbo fuerit, ex*
DD. in c. ex parte de offic. delegati.

In §. Sed ſi literas.

SVMMARIVM.

1 *Commendatur paragraphus.*
2 *Iudex delegatus, ad aliquem eijciendum de poſſeſſione certæ rei, procedere poteſt, licet hic neget ſe eſſe illum, contra quem dirigitur reſcriptum.*
3 *Reſcriptum ſuperioris non debet reddi eluſorium, & num. 10. in fine.*
4 *Iudex, tunc negantē ſe poſſeſſionis reum expellere poteſt, cum alienatio in fraudem appareat, & cum fraude alienantis, & poſſidentis.*
5 *Remedio extraordinario non vtimur, quando ordinarium habemus.*
6 *Rei vendicatio contra poſſeſſorem quando intentari poſſit, & num. 9.*
7 *Actio in factum ex reſcripto eſt remediū extraordinarium.*
8 *Remedio extraordinario non debere vti quando, &c. quomodo intelligatur.*
9 *Rei vendicatio contra quem intentatur.*
10 *Actio in factum contra quem datur.*

IN hoc §. datur vtilis materia pro excludendis fictis donationibus, & alijs simulatis alienationibus, ex quibus vt plurimum solent oriri lites, & acta reddi elusoria. ideo.

2 Aduerte primò, quod facta delegatione alicui Iudici, vt posset Titium v.g. expellere de possessione certæ rei, quam iniustè retinet, tunc licet Titius non inueniatur hic, & nunc in tali possessione, sed compareat alius possessor, non obstante, quod hic dicat, se non esse Titium, contra quem dirigitur rescriptum, tamen delegatus contra ipsum procedere poterit vigore suæ delegationis, sic notatur *in præsenti §. & habemus totum titulum de alienatione iudicij mutanda causa facta*. ratio esse potest, ne scilicet rescriptum
3 superioris pro delegatione reddatur elusorium, sic patet ex litera huius §.

Aduerte secundò, quod vt dictum pro-
4 cedat debet alienatiō esse facta in fraudē, & ad hunc finē, ex scientia ipsius alienantis, & possidentis, *gloss. hic verbo inesserit, ex c. 1. & 2. de alienat. iudicij mutādi, &c.*

Dices, quando habemus remedium or-
5 dinarium, non debemus vti extraordina-
rio, *l. in causa, ff. de minoribus*. sed potest
6 contra possessorem intentari remedium ordinarium, quod est rei vendicatio, ergò non debemus vti remedio extraordina-
7 rio, & sic actione in factum per tale rescriptum, *l. 1. cum alijs sequentibus, ff. de alienat. iudicij mutandi, &c.*

Respondetur, distinguo maiorē respe-
8 ctu eiusdem personæ, & concedo, respectu diuersorū, & nego, & ideo nego etiam minorem, non potest enim quis intentare rei vindicationem contra possessorem, nisi completo principali iudicio, ac proin-
9 de bene poterit contra principalem intētare iudicium ordinarium, & contra possessorem actionem in factum, ne rescriptū
10 reddatur elusorium, *gloss. hic verbo prohibetur*.

In §. Simili ratione.

SVMMARIVM.

1 *Dolus commodum non debet parere.*
2 *Iudex delegatus à S. Sede poterit locum iudicij mutare, si locus destinatus non sit securus, & quare.*
3 *Delinquens posset locum delegationis perturbare, ad effugiendum Iudicium, & ipsum reddere elusorium.*
4 *Culpa non parit impunitatem.*
5 *Locus Iudicij debet esse honestus, & securus.*
6 *Locus vilis, licet tutus non est habilis ad iudicium.*
7 *Locus iudicis, non solum partibus, sed Iudici debet esse securus.*
8 *Charitas regulatè procedere debet.*

1 NE quis ex proprio dolo commodū reportet, statuitur ostenditur, in presēti §. quod si iudex in loco in quo causa delegata est à Sede Apost. ne-
2 gotiū tutè exequi non possit, poterit locū iudicij mutare, non obstante, quod in rescripto talis locus nō contineretur. notatur hic ex *c. statuimus de off. del. in 6.* aliàs
3 posset delinquens facillimè facere, vt iudex in loco delegationis perturbaretur, ac proinde iudicium redderetur etiam elu-
4 sorium, & quis ferret commodum ex propria culpa, cōtra text. *in l. itaq; ff. de furt.*

Nota etiam hic quod locus Iudicij de-
5 bet esse honestus, & securus, vnde non potest fieri iudicium in loco vili, licet tuto, nam requiritur vtrumque simul, scili-
6 cet quod sit locus honestus, & securus, non tantum pro partibus, sed etiam pro ipso Iudice, nam si partibus determinatur tutus ad iudicium, *cap. ex parte de appell.*
7 multo magis de loco tuto prouidendum est Iudici, vt charitas regulatè procedat,
8 *l. præses, C. de seruit. & aqua.*

In §. Soluitur.

SVMMARIVM.

1 *Delegatio quibus modis tollatur.*
2 *Delegatio expirat reuocatione, re integra, non incepto negotio.*
3 *Delegans faciens amplam delegationem, committens vices, voces, &c. non sic ad libitum reuocare potest.*
4 *Delegationis reuocatio debet iudici intimari.*
5 *Iudicium si sit inceptum, reuocatione facta, sed non intimata, delegatio non expirat.*
6 *Delegatio reuocata censetur, si superior post factā delegationem ipsemet citaret partes corā se, vt in lite istis procederet.*

HVc vsque vidimus à quibus, quib. & quomodo iurisdictio demādari possit, restat videndum, quomodo iurisdictio demandata expiret. ideo.

Aduerte quod mandatum, seu delega-
1 tio omnibus his modis tolli potest, scilicet reuocatione, Morte, Impotentia delegati, executione sententiæ, Propria pronunciatione, temporis fluxu.

Solui-

Soluitur reuocatione, quando re inte-
gra, & dum mandatarius non incepit ad
2 huc iurisdictionem exercere reuocat mã-
datum reuocans, tunc enim expirat iu-
risdictio, quod non esset, si negotium
esset ceptũ, vt supra diximus, & notat,
*glos. hic ex c. quamuis de offic. & potestat.
iudic. deleg. & eadem glos. verbo reuocat*,
3 ponit limitationem, & est quando ipse
mandans fecisset amplam delegationem
committendo vices suas, & voces, tunc
enim non sic indistinctè procederet di-
ctum sic probat ex *Perusino in cap. Iu-
dex, & d. cap. quamuis, l. iudicium solui-
tur, ff de iudicijs*.

4 Nota etiam hic quod talis reuocatio de-
bet intimari ipsi Iudici delegato, quod si
antequam intimetur iudicium fuerit iam
5 inceptũ reuocatio nihil operatur, *Perus.
in dicto cap. quamuis, & glos. hic citato
verbo*, potest etiam facere reuocationem
6 ipse Superior, quando post factam dele-
gationem ipsemet citaret partes coram
se tunc enim videretur reuocare delega-
tionem, eo quod velit ipsemet proce-
dere.

In §. Morte.

SVMMARIVM.

1 *Delegatio per mortem cuius, & quomo-
do expiret.*
2 *Delegatio per mortem delegantis non
expirat, si non fuit data iurisdictio de
nouo, sed tantum excitata antiqua.*
3 *Delegatio expirat per mortem delegati;
nec transit, haredes.*
4 *Persona, in iudicijs eligitur.*
5 *Delegatus si moriatur ciuiliter siue per
deportationem, siue per ingressum
religionis, delegationem neque trans-
mittit.*
6 *Professi in religione dicuntur mortui,
nec habent ea qua sunt Iuris Ciui-
lis.*

1 HAec est alia via qua expirat dele-
gatio, scilicet per morté tam de-
legantis, quam delegati, sed di-
uerso modo, nam per mortem delegan-
tis, vt diximus non expirat iurisdictio
demandata, si negotium iam sit ince-
ptum, secus autem si res sit integra *l. man-
datum, C mandati, cap. gratum de offic.
delegat. & Abb. in cap. relatum eodem
titulo*.

Limita hoc, quando non datur de no-
uo iurisdictio, sed tantum committitur de
2 nouo negotium, tunc enim etiam mor-
tuo committente, seu deputante non ex-
pirat commissio, nam non fuit data noua
iurisdictio, sed potius excitata antiqua,
ergo poterit procedere etiam mortuo ipso
delegante, *glos. hic ex Bart. in l 1. ff. de
iurisdic. omn. iudic.* Per mortem delegati
3 expirat omninò iurisdictio, nec possunt
hæredes iudicium facere, nam in iudicijs
4 personæ eliguntur, quod extende, etiam
si delegatus moreretur ciuiliter, siue per
5 deportationem, siue per ingressum reli-
gionis, nam professi mortui dicuntur huic
seculo, & non habent ea, quæ sunt iuris
6 ciuilis, *authentica ingressi, C. de Sacro
sanct. Eccles. & DD. in cap. admoneri 33.
quæst. 5.*

In §. Quæsitum cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Absentia aliquando morti compara-
tur.*
2 *Delegatus à Principe, vel Iudex ordina-
rius, subdelegantes cum cõditione quã-
documq; abesse contigerit procedat, &c.
si decedant, non extinguitur subdele-
gatio, si iam sit incepta.*
3 *Delegato incipiente procedere, dicitur
perpetuata iurisdictio.*
4 *Delegatio facta cum potestate reuocãdo
quando oportebit, & c non expirat per
mortem delegantis negotio incepto.*
5 *Iurisdictio expirat per impedimentum
iuris vel facti, superueniens delegato.*
6 *Impedimenta iuris qua?*
7 *Impedimenta facti q a?*
8 *Imperitia litterarum, est etiam impedi-
mentum delegationis.*
9 *Delegatio facta Iudici ignaro non sub-
sistit.*
10 *Iudex non debet ab alijs quærere, quid
loqui debeat.*
11 *Delegatio facta Iudici ignaro litterarû,
qui tamen habeat magnam praxim,
& consuetudinem iudicandi valet.*
12 *Delegatio facta Iudici imperito & in
theorica, & in praxi non valet, &
ideo potest opponi exceptio imperitia, &
protestatio de nullitate actorum:*

1 ADuerte primò hic, quod absentia
aliquando æquiparatur morti, *l.
absentem, §. abesse, ff. de verb. si-
gnif.* & ideo si quis delegatus à Principe,
2 vel Iudex ordinarius vices suas alteri de-
mandauerit cum conditione quotiescum-
que ab esse contigerit, ipse procedat in

tali, vel tali negotio, tunc si ordinarius,
vel delegatus à Principe decedat, & ab
ipso delegatus inceperit negotium iam
est perpetuata iurisdictio, & potest nego-
3 tium prosequi etiam morte superuenien-
te, nam in isto casu mors comparatur ab-
sentiæ, vt habetur hic, & notant *DD. in
cap. delegatus, & cap. licet de offic. deleg.*
4 *in 6.* Idem etiam est extendẽdum, si quis
delegat, vt possit reuocare, quotiescum-
que dixerit delegationem esse reuocandã,
tunc enim decedente delegante, & in-
cepto negotio à delegato non expirat iu-
risdictio, *glos. hic verbo reuocandus, ex d.
cap. si delegatus.*

5 Aduerte secundò, quod expirat etiam
iurisdictio per impedimentum iuris, vel
facti, quod superuenit ipsi delegato; im-
6 pedimenta iuris sunt excommunicatio
infamia, seruitus, &c. *cap. infames, §. tria,
3. quæst. 7.* impedimenta facti sunt infir-
7 mitas superueniens, vel animi, vel cor-
poris, vt furor amentia, vel perpetua in-
firmitas corporis, *glos. hic ex dicto cap.
tria, & l. cum furiosus, ff. de iudicijs, l.
cum prætor, §. non autem omnes, ff. eo-
dem.*

8 Aduerte tertiò, quod esset etiã impedi-
mentum imperitia litterarum si enim Iu-
9 dex sit ignorans, nulla est delegatio, nam
Iudex non debet ab alijs quærere, quid
10 eum oporteat loqui, *vt in auth. de Iudi-
cibus in principio, & cap ex litteris de cõ-
sanguinitate, & affinitate. glos. autem hic*
11 *verbo impedimento id limitat*, quando
quis non est litteratus, sed tamen habet
maximam praxim iudiciorum, quia est
versatus in iudicijs & in ipsis habet con-
suetudinem iudicandi, tunc enim vale-
ret delegatio ipsi facta, *l. certi iuris, C. de
iudicijs*, argumento *textus in l. parabola-
nos, C. de Episcopis & Cleric*, & hoc ait esse
12 notandum, pro quibusdam iudicibus,
quibus aliquando delegantur causæ à Se-
de Apostolica, & non habent neque theo-
ricam, neque praxim, tunc enim possunt
partes contra ipsos opponere exceptio-
nem imperitiæ, & se protestare de nullita-
te actorum.

In §. Idem iuris est.

SVMMARIVM.

1 *Sententia lata delegatio expirat.*
2 *Delegatus à Principe quod alium subde-
legauit reseruando sibi aliquo modo
iurisdictionem, per sententiam ab ipso
latam Iurisdictionem non amittit, sed
potest sententiam approbare vel repro-
bare.*
3 *Delegatione taliter facta cum reserua-
tione, datur appellatio à subdelegato ad
delegantem.*
4 *Delegatione sine reseruatione facta,
ad solum Principem appellari potest.*

1 EXpirat etiam iurisdictio prolata
sententia, vel à delegato vel à sub-
delegato ab ipso, nam iam functus
est officio suo, vt supradiximus, & no-
tatur hic *ex Abb. in cap. literis, & cap. si-
gnificauit extra de offic. delegati.*

2 Limita autem hoc, quando delegatus
à Principe alium subdelegaret, & com-
mitteret omninò vices suas, sed reserua-
ret sibi aliquo modo iurisdictionem, tunc
enim etiam prolata sententia à tali subde-
legato, non expirat omninò iurisdictio
ipsius principalis delegati, sed poterit
ipse recognoscere, & sententiam appro-
3 bare, vel non, & possunt partes ad ipsum
appellare, vt notat, *glos. in dicto cap. si
delegatus*, si autem nullam sibi fecerit re-
4 seruationem, tunc tantum ad Principem
est appellandum.

In §. Item si Iudex cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Iudex qui per sententiam interlocuto-
riam, dicit se in causa iurisdictionem
non habere, iudicium non resumit licet
de voluntate partium.*
2 *Consensus litigantium, non facit Iudi-
cem, non Iudicem.*
3 *Sententiam interlocutoria per quam Iu-
dex dicit se iurisdictione carere, transit
in diffinitiuam, nec retractatur.*
4 *Iudex ordinarius licet se incompeten-
tem declarauerit, tamen retractata
sententia Iudicium resumere valet.*
5 *Delegatus qui se incompetentem de-
clarat renunciare videtur, nec sine no-
ua delegatione procedere potest.*
6 *Iudex ordinarius iurisdictionem habet
ratione officij, nec ipsam amittit, nisi
etiam officium perdat.*
7 *Iurisdictio expirat, adueniente tempore
ad quod fuit concessa.*
8 *Terminus datus ad petitionem partium,
potest de communi partium consensu
prorogari.*
9 *Terminus à delegante limitatus, limi-
tationem non excedit.*

Ter-

10 *Terminus incipit currere à die receptionis litterarum non à die dationis ipsius.*

11 *Terminus si vsque ad certum diem datur, illum excedere non potest Iudex.*

12 *Rescriptum secundum tollit primum, licet de primo non fiat mentio, si primo impetrans rescriptum per annum vsus non sit.*

13 *Rescriptum priorum vt à secundo excludatur, quid requiratur.*

14 *Vigilantibus & non dormientibus iura subueniunt.*

15 *Rescriptum, & priuilegium differunt.*

16 *Priuilegium per non vsum infra decennium expirat.*

17 *Rescriptum semper durat, nisi per superuenientes tollatur.*

18 *Priuilegio non vtens Principis gratiam desferere videtur.*

19 *Rescripto non vtens gratitudinem concedentis videtur lædere, & quare.*

20 *Iudice allegato pro suspecto, probata causa suspicionis expirat delegatio.*

21 *Suspicionis varia causa.*

22 *Suspicionis causa etiam contra ordinarium opponuntur.*

1 ADuerte primo, pro his §. §. quod quando ipsemet Iudex declarat in tali causa, & dicit etiam per sententiam interlocutoriam, se in ipsa ipsa iurisdictionem non habere, expirat eius iurisdictio, nec potest resumere iudicium, quamuis de voluntate partium, sic nota-
2 tur in præsenti *ex l. ius publicum, ff. de de pactis*, ratio autem est, quia consensus litigatorum non facit Iudicem eum, qui nulli præest iudicio, *l. priuatorum, C. de iurisdictione omnium iudicum*, & licet
3 talis sententia, per quam Iudex talem se ipsum declarat, esset interlocutoria, quæ alias retractabilis est, tamen pro isto casu transit in vim diffinitiuæ, & sic est irretractabilis, vt notat *glos. hic*,
4 *Ex glos. etiam habes*, quod hoc limitari debet in Iudice ordinario, quia licet iste se declarauerit incompetentem, tamen potest iudicium resumere, retractata tali sententia, vt notatur hic *ex Abb. in cap. significasti, ex Felin. in cap. ex parte de offic. delegati*. Quod si quæras rationem disparitatis inter vnum casum, & alium, ea poterit assignari, nam Iudex
5 delegatus per talem sententiam declaratoriam videtur renunciare delegationem, & ipsa renunciata non potest resumere iurisdictionem, nisi iterum fiat delegatio,
6 at in secundo casu Iudex habet iurisdictionem ratione officij, nec ipsam amittere potest, nisi, & officio priuetur semper enim quod Iudex est, iurisdictionem habet, *cap. forus de verbor. significatione*.

7 Aduerte secundò, *ex § sed & cum carta*, quod elapso termino temporis, pro quo fuit datum rescriptum, expirat iurisdictio, *l. properandum, C. de iudicijs, & cap. de causis de offic. delegati*, sed in hoc sunt adhibendæ aliquæ distinctiones, vel enim terminus est datus sic ex petitione
8 partium, & tunc poterunt ipsæ partes de communi consensu prorogare, vel est sic limitatum à delegante, & tunc transacto
9 tali tempore, expirat iurisdictio. *Innocentius, & Abb. in dicto cap. de causis, & Bart. in l. sique ea consensu, C. de Episcopali audientia*.

10 Nota etiam, quod dato termino v. g. duorum mensium, tunc incipit currere tempus à die receptionis litterarum, & sic attenditur dies executionis, non dies datæ, *glos. hic in additionibus, ex cap. super eo de appellationibus*, vel est præfixa & tunc non potest excedi, sed elapsa
11 tali die, expirat iurisdictio, si diceretur v. g. vsque ad vltimum diem mensis Nouembris, tunc enim tali die elapsa nihil remanet iurisdictionis, *Abb. in dicto cap. de causis*.

12 Aduerte tertiò quod simili etiam modo dicendum est, si quis impetret rescriptum delegationis à Principe, & deinde per annum non vtatur tali rescripto, tunc enim secundus impetrans aliud rescriptum delegationis, facit, quod primũ cesset, non obstante quod hoc sit posterius, licet nulla fiat mentio prioris rescripti, sic notatur hic, ex *cap. plerique de rescriptis*, intellige tamen hoc, dummo-
13 do fuerit copia Iudicis, & primus impetrans non fuerit vsus rescripto ex sua negligentia, tunc enim sibi imputare deber,
14 vigilantibus, & non dormientibus iura subueniunt, *l. pupillus, ff. quæ in fraudem creditorum, & ex glos.* etiam hic habes differentiam inter priuilegium, & rescrip-
15 tum, si quis enim habeat priuilegium, ad aliquid agendum, & non vtatur ipso
15 infra decennium, expirat priuilegium, *cap. cum accessissent de constitutionibus*, secus autem in rescripto, nam hoc tantũ
17 per secundum tollitur, secus autem si pars aduersa aliud intret, tunc enim illud primum impetratum, semper erit firmũ, etiam per lapsum cuiuslibet temporis, *l. falso, C. de diuersis rescriptis*, & notat, *Abb. in cap. plerumque*, ratio huius differentiæ esse potest nam, qui non vtitur pri-

18 priuilegio, videtur contemnere gratiam Principis, at qui non vtitur rescripto, signũ est, quod hic, & nunc non fuit emee-
19 gens necessitas vsus talis rescripti, neque aliquam gratiam facit Princeps dando rescriptum, ita vt, qui non vtitur ipso, videatur aliquo modo lædere gratitudinem concedentis.

20 Aduerte vltimò, *ex § recusatione*, quod expirat etiam delegatio, quando Iudex delegatus pronunciatur suspectus ab aliquo ex collitigantibus, tunc enim proposita causa suspicionis, & probata cessat delegatio, sunt autem causæ suspicionis hæ, vel similes, Primo, si Iudex esset dominus partis aduersæ. Secundò, si esset
21 consanguineus. Tertiò, si fuisset eiusdem aduocatus. Quartò, si sit familiaris, vel comensalis. Quintò, si pars loquatur ad aures iudicis. Sextò, si ab eo alias fuerit appellatum. Septimò, si Iudex nõ habeat legitimam ætatem: has causas suspicionis habes hic declaratas, & approbatas per *glos. ex varijs iuribus*, vt videre est apud *Felin. in c. ex literis de constitutionibus*,
22 & possunt opponi, etiam contra Iudicem ordinarium, *cap. suspicionis de offic. delegati*.

In §. Recusationis.

SVMMARIVM.

1 *Suspicionis causam contra vnum propositam, alius coniudex cognoscere potest.*
2 *Suspicionis causa non expedita, non potest cognosci super principali negotio.*
3 *Iudices si omnes vt suspecti repellantur, eliguntur arbitri ad cognoscendas suspicionis causas.*
4 *Iudice ordinario allegato suspecto si non sit facilis aditus ad Principem arbitri eliguntur.*
5 *Iura partium incommodis, & dispendijs prouident.*
6 *Iurisdictio ordinaria est fauorabilior.*
7 *Delegatus ab ordinario, vel à delegato Principis si suspecti allegentur, potest ordinarius, vel Principis delegatus de causa suspicionis cognoscere.*
8 *Delegante iuri suo cedente circa suspicionis causa recognitionem arbitri eliguntur.*
9 *Suspicionis causam non cognoscere tutius est, ne fraude arguantur à partibus.*

ADuerte primò hic quod clausula, quod si omnes, &c. habet etiam locum in causa suspicionis recognoscendæ, & ideo si plures sint delegati
1 cum dicta clausula, si cõtra vnum proponatur suspicio, alius coniudex iudicabit de tali causa suspicionis, *cap. si contra, de offic. deleg. in 6.* nec procedet in negotio
2 principali, nisi expedita causa suspicionis, vt notat, *glos. hic verbo expediendæ erit*.

Aduerte secundò, quod si omnes, vt suspecti repellantur, tunc pro recognoscenda
3 causa suspicionis eligendi sunt arbitri, & idem est dicendum, si contra Episcopum, vel alium Iudicem ordinarium suspicio proponatur, tunc enim cum non sit facilis aditus ad Principem, arbitri eli-
4 gantur, qui de hoc cognoscant, voluerũt enim iura quantum possent partium incommodis prouidere, & obuiare di-
5 spendijs, *l. properandum, C. de Iudicis, & Ioannes Andreas, in dicto cap. si contra*, iurisdictio enim ordinaria fauorabi-
6 lior est, vt notat *glos. hic*.

Aduerte tertio, quod si causa suspicionis proponatur tũ contra delegatum ab
7 ordinario, cũ contra subdelegatum à delegato Principis supremi, tunc ordinarius, vel delegatus cognoscet de tali suspicione vt in *cap. super quæstionum, §. quem verò de offic. deleg.* quando autem
8 Episcopus, vel delegans cederet iuri suo, (quod facere debet, ne partes dicerent,
9 ipsum in tali recognitione fraudẽ cõmittere) tunc arbitri eligi possunt, *cap. cum speciali de appellationibus*, & idem die de delegato Papæ.

In §. Rursus cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium aliud summarium aliud ordinarium.*
2 *Iudicium summarium est illud quo proceditur relicta iuris subtilitate, & quãdo id expediat.*
3 *Subtilitas iuris est remittenda aliquando.*
4 *Iudicia omnia summariè expediuntur in Regno Neapolit. relictis tantum necessarijs.*
5 *Iudicium summarium expeditur de plano sine strepitu & figura Iudicij.*
6 *Delegatione facta per Principem per illa verba simpliciter, de plano, sine strepitu, &c. etiam solemnis libelli oblatio re-*

remissa est, & sufficit qualis qualis petitio.

7 *Iudex quid omittere possit in iudicio, sic simpliciter de plano, &c. commisso.*

8 *Iudicis recusatio per suspicionem est remedium datum à Iure, nec tolli potest.*

9 *Exceptiones, & defensiones tolli non debent.*

10 *Princeps habens potestatem condendi leges potest prout vult, constito de veritate per testes iudicare.*

11 *Deliberatoria concedi debent, vt partes se determinent, nec debent coarctari, in tempore & imparatum suscipere iudicium videantur.*

12 *Iudex non potest in iudicio procedere reo non citato.*

13 *Defensiones suas quisque proponere debet.*

14 *Iudex licet summariè procedat, iuramentum calumnia exigere debet.*

15 *Iudex, qui summariè procedit, potest etiam die feriata procedere, exceptis dies feriatas ad honorem Dei vel Sanctissimum.*

16 *Iudex qui summariè procedit, potest dissentiones aduocatorum tollere, & multitudinem testium respuere.*

17 *Iudex qui testium respuit multitudinem relinquere debet eos, qui probare valeant.*

18 *Feriarum tempore factum à quolibet Iudice non valet, in ferijs ad honorem Dei, vel Sanctissimum.*

19 *Feriæ repentina introducta pro coronatione Principis, vel pro eius filij natiuitate, &c. Iudicium quiescere faciunt.*

20 *Feriarum ampla indictione per Principem, etiam Iudicis sic summariè delegati ligantur manus.*

21 *Iudex non debet omnino partis pronunciationem respuere, sed vel libellum recipere, vel petitionem voce factam scriptis redactam.*

22 *Sententia debet esse conformis libello.*

23 *Libellum, vel petitionem recipere Iudicis interest, & partis, & quare, & num. 22. & seq.*

24 *Actor probare debet id quod in iudicio petijt.*

25 *Rei fauor etiam est vt petitio notetur, vt sciat contra quod se defendat & ne iterum conueniatur, si absolutus fuit.*

26 *Rescripti verba sunt in delegatione attendenda.*

27 *Delegatione non strictissimè facta, sed tantum absque figura iudicij, qua remitti possint.*

28 *Acta causæ quæ?*

29 *Acta iudicij quæ?*

30 *Iudex delegatus vt procedat sine strepitu, & figura, &c. licet ea remittere possit, quæ ad figuram iudicij faciunt, non tamen ea remittit, quæ ad veritatem faciunt.*

31 *Iudicium ordinarium quid, & quid in eo fiat.*

TRaditur in his §.§ alia diuisio iudiciorum, ideo pro ipsis.

1 Aduerte primò, quod aliud est iudicium summarium, aliud ordinarium, summarium est, in quo procedirur relicta
2 iuris subtilitate, & hoc aliquando expedit fieri, vt in causis Ecclesiasticis, vsurarum, electionis, decimarum prout *in Clementina dispendiosam de iudiciis*, vbi *glos. verbo rescriptis, & notat Bart. in l. qui liberis, §. & verba, ff. de vulgari, &*
3 *pupillari substitutione*, & aliquando subtilitas iuris est remittenda, & procedendum est summarie, *l. si fideiussor, §. quidem. ff. mandati, capitulo litteras de iuramento calumnia, cap. sæpe de restitutione spoliatorum, cap. 1. de dolo, & contu-*
4 *macia*, hic autem in Regno nostro in omnibus tribunalibus proceditur summariè non relictis tamen necessarijs, sine quibus negotium expediri non potest *Pragmat. 1. de ordine iudiciorum.*

5 Aduerte secundò, quod in iudicijs sũmarijs procedi debet simpliciter, & de plano sine strepitu, & figura iudicij, *Clementina sæpe de verb. signif.* vbi etiam ait Pontifex, quod quotiescumque Princeps
6 supremus sic delegat per illa verba (*simpliciter, & de plano*) censetur etiam remissa solemni libelli porrectio, ita vt posset Iudex etiam non acceptato libello, sed oretenus suscepta accusatione à parte, & redacta per Actuarium in scriptis, etiã
7 lite non contextata, nec datis dilationibus rei, in lite procedere, *glos. in d. Clementina verbo litis contextatione.*

Dices si hoc esset, tolleretur Iudicis re-
8 cusatio per suspicionem propositam, quod est remedium datum à iure ipsis partibus, & tollerentur omnes aliæ exceptiones, &
9 defensiones, quod iniquum est, ergo non est admittendum.

Respondetur negando sequelam, supponimus enim quod Princeps qui sic de-
10 legat, habeat plenam potestatem condẽdi leges, ac proinde costito de veritate per testes, poterit iudicare pro vt vult., sed melius dic secundum, *glos. cit. verbo eod.*

11 *eod.* quod saltem deliberatoriæ debent
dari, vt partes se determinent, & sic mo-
dicum tempus, ne videantur coarctatæ
sic cũ sestinatione, & imparatum iudiciũ
suscipetent, vt colligitur ex *l.edicto. §.cũ
autem.ff. de iure fisci*.

Aduerte tertiò, quod non potest Iu-
dex procedere in iudicio, non citato reo,
12 vnusquisque enim suas defensiones pro-
ponere debet *Clementina pastoralis de
13 re iudicata*, debet tamen Iudex qui pro-
cedit modo dicto exigere omninò iura-
14 mentum calumniæ, item potest proce-
15 dere tempore feriarum, pro vendemijs,
messe, &c. *gl. in dicta Clementina, verbo
16 cit.* in principio: item potest iurgia, &
contentiones aduocatorum tollere, &
multitudines testium respuere. conten-
17 tus tamen de tali numero, quo possit
veritas elucescere.

18 Limita id quod diximus de ferijs, quan-
do sunt feriæ in honorem Dei, tunc enim
non potest quilibet Iudex procedere, &
quid quid fecit nullum est: *vt in summa-
rio causa 13. quæst. 4. in principio*. idem
19 dic de ferijs repentine introductis puta
pro coronatione Principis, pro natiuita-
te eius filij, &c. nam in istis est attenden-
da indictio feriarum facta à Principe, &
si in tali rescripto feriarum ampla detur
quies pro negotijs, ligantes manus quo-
20 tumlibet Iudicum, &c. tunc nec iste sic
delegatus agere poterit, vt notatur in
dicta *Clementina verbo ob necessitatem
ex l.à nullo, C.de ferijs*.

21 Aduerte quarto, quod non debet Iu-
dex omninò respuere pronunciationem
partis aduersæ, sed vel pars offert libel-
lum, & ipsum recipiat, vel non offert, &
tunc saltem fieri debet, id, quod diximus,
22 quod scilicet actuarius redigat in actis
petitionem voce factam à parte, & hoc
pro sua cautela, vt scilicet sententia sit
conformis petitioni, vt disponitur in
dicta *Clementina ex l si fundus, ff. com-
23 muni diuidundo*, tunc etiam propter
cautelam actoris, vt sciat, quomodo ar-
ticulos formare debeat non recedendo à
24 petitione facta, id enim, quod petijt in
iudicio probare debet, & vt sit firmum
id, quod ipse petijt, & vt possit contra
ipsum opponi exceptio rei iudicatæ, si ite-
rum pro eadem causa expediri velit, *cap.
Abbate de sententia & re iudicata*, est
etiam fauor rei, quod petitio notetur vt
scilicet possit suas defensiones propone-
25 re, *cap. offeratur tertia, quæst. 3.* & vt
absolutus ab instantia principali non pos-
sit iterum conueniri.

26 Aduerte quintò, quod sunt attenden-
da verba ipsius rescripti, nam vel dicitur
strictissimè, vt omninò summariè proce-
datur, vel non in tanta strictiori forma,
27 sed dicitur (absque figura iudicij) & tunc
tantum ea, quæ spectant ad solemnitatem
iudicij remitti possunt, non autem ea,
quæ sunt acta causæ, nam hæc diuersa
sunt, & sic acta causæ sunt, quæ ostendunt
28 facti veritatem, sic attestationes, con-
fessiones, &c. acta iudicij sunt, satisdatio,
29 contextatio, terminus, &c. vt notat
*Archidiaconus in cap. Diuinitatibus, §. si
verò de electione, Innocentius, & Hostien-
sis in cap. causam de testibus*, ideo licet
Iudex virtute talis rescripti possit remit-
tere aliqua, quæ faciunt pro figura Iudi-
30 cij, non tamen idem facere poterit pro
ijs, quæ spectant ad cognitionem veri-
tatis, vt per *glos. in d. Clementina, verbo
defensiones*.

Aduertè vltimò, quod iudicium ordi-
31 narium est illud, in quo attenditur rigo-
rosa solemnitas iudicialis, & tunc dantur
omnes dilationes, exceptiones, &c. nec
aliter procedi potest, nisi ex indulto Su-
perioris aliter appareat, & hæc de iudicijs
summatim, nunc ad singula.

DE PROCVRATORIBVS

TITVLVS SECVNDVS.

SVMMARIVM.

1 *Comparitio per proprias personas fit, & aliquando per procuratorem.*

2 *Procurator quis dicatur.*

3 *Procurator non auditur, nisi procuratoris ostendat mandatum in Iudi ijs.*

4 *Negotiorium gestor dicitur, qui sine mãdato in contractibus, & alijs aliena negotia administrat.*

5 *Procuratoris appellatione etiam aduocatus venit.*

6 *Aduocatus non potest pacisci de quota litis, nec etiam procurator.*

7 *Aduocatus vel procurator, possunt certam mercedem pro laboribus paciscι, in secundum, vel contrarium litis euentum,*

8 *Pactum de quota litis differt à Pacto de certa mercede, & quæ sit ratio differentiæ.*

9 *Procuratorem vt quis constituere possit debet esse dominus, vel quasi.*

10 *Procurator falsus sine mandato sibi ipsi præiudicat, non Domino.*

11 *Actor, syndicus, & procurator pro alijs comparent.*

Actor

12 *Actor constitui solet à non Domino, & tantum ad præsens negotium, & Iudicis decreto est confirmandus, quod strictè accipitur.*
13 *Procurator ad præsentia, & futura negotia, & lites constitui potest.*
14 *Syndicus dicitur ille, qui facit negotia Vniuersitatis.*
15 *Syndicus semper talis dicitur, licet vnum faciat vniuersitatis negotium.*
16 *Syndici nomen quid sonet.*
17 *Ecclesiasticæ rei administrator, etiam procurator appellatur.*
18 *Procuratorium per instrumentum, & testes probari potest & num. 20.*
19 *Testium depositionis, & scripturæ idem est valor.*
20 *Procuratorij reuocatio per testes probari potest.*
21 *Contrariorum eadem est disciplina.*
22 *Procurator si non sit soluendo, potest ab eo exigi cautio.*
23 *Procurator ad lites intercedit in iudicio ad ius alterius defendendum.*
25 *Procurator ad lites est nobilior Procuratore ad negotia debet enim esse professus in iure. & licentiatus.*
25 *Procurator ad negotia dicitur constitutus, quando est ei data facultas contrahendi &c.*

1 VISVM est supra de iudicijs, verum quia aliquando in ipsis cōparemus per personas proprias, aliquādo per procuratores, ideo de ipsis in præsenti, ad cuius *tit. & duorum §.§. intelligentiam.*
2 Aduerte primò, quod Procurator is dicitur, qui mandato Domini aliena negotia administrat, *l. prima, ff. de procuratoribus*, in qua definitione nota pri-
3 mo, quod non auditur quis, vt procurator, nisi mandatum procuratorij ostendat, & hoc in iudicijs; pro contractibus verò, & alijs si quis sine mandato aliena negotia gerat, hic dicitur nego-
4 tiorum gestor, *to to titul. ff. & Codicis de negotijs gestis, diximus libro tertio, Ciuili de obligat. quæ ex quasi contractu &c.*
5 Nota secundò, quod nomine procuratoris venit aduocatus, & Ecclesia, *l. 1. §. aduocatus, ff. de varijs, & extraordinarijs cognitionibus*, & ideo sicut non
6 potest aduocatus pacisci de quota litis, ita nec procurator, *l. litem, C. de procuratoribus, l. qui aduocatorum, C. de postulando*, potest tamen procurator, vel aduocatus pacisci de certa mercede sibi
7 reddenda pro laboribus, siue lis habeat fauorabilem exitum, siue contrarium; & ratio differentiæ est, nam in primo casu
8 procurator duceretur affectu proprio ad victoriam litis, & forsan inuerteret ordinem scripturarum, & iudicij vteretur calumnijs, & similia faceret, quod non posset etiam in sequenti casu, tunc enim siue lis sit fauorabilis, siue contraria semper talis merces ipsi debetur.
Nota tertiò, ex eadem definitione, quod ille potest procuratorem constitue-
9 re, qui Dominus est, *l. 1. ff. eod.* possunt tamen quasi Domini idem facere, vt est in beneficiariis, prælatisque de quibus notant, *DD. in d. l. 1*
Aduerte secundò, quod falsus procurator ex suis actibus nullum præiudicium infert Domino, cuius mandatum
10 non habet, sed potius sibi met præiudicat, *l. 3. §. falsus, ff. rem ratam haberi, l. plautius ff. eod. & notat Abb. in cap. alia quidem extra eodem.*
11 Aduerte tertiò, quod habemus plures terminos, scilicet Actorem, Syndicum, & Procuratorem, Actor constitui solet à non Domino, & tantum ad præsens negotium, *l. item eorum, §. actor, ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine*, & Actor confirmari debet decreto Iudi-
12 cis, quod tantum valet, quantum sonat, *l. 1. ff. de vsuris, glos. in cap. si quis secunda, quæst. 7. verbo actores.* Procurator
13 est, de quo diximus, & hic ad præsentia, & futura negotia, & lites, constitui potest, *glos. ibidem ex l. 3. ff eodem.*
14 Syndicus autem est, qui facit negotia
15 Vniuersitatis, & hic siue vnum faciat negotium, siue plura, semper Syndicus di-
16 citur, quasi singulorum causas dicens, *glos. hic ex l. 1. § 1. ff. quod cuiusque Vniuersitatis nomine*, Canones autem etiam
17 administratorem rei Ecclesiæ Procuratorem appellant, *capit. Saluator prima, quæst. 3.*
18 Aduerte vltimò, quod procuratorium potest probari, & per instrumentum, & per testes, vt docet, *Abb. loco cit num 4. circa medium*, & ratio est primo, quia
19 eadem est vis scripturæ, ac depositionis testium, *l. in exercendis, C. de fide instrumentorum, cap petitio extra eodem.*
20 Secundò, quia reuocatio procuratorij potest probari per testes, ergo etiam eius
21 constitutio per testes probari poterit, contrariorum enim eadem est disciplina,

cap. intellecto, de iure iurando, vnde vt
ipse *Abb.concludit loco citato*, si procura-
tor non sit soluendo, poterit ab ipso exi-
gi cautio. vt in *l. quod si de speciali, ff. de*
minoribus, l. vnigo, ff. de administrat.
tutorum. Procuratores autem vel sunt
ad lites, vel ad negotia. Procuratores
23 ad lites sunt, qui in iudicijs interce-
dunt ad defendendum ius alterius, *cap.*
qui generaliter de procuratoribus in 6. &
25 isti sunt nobiliores, nam saltem debent
esse professi in iure, & licentiati, vt no-
tat *Abb. in rubrica de postulando, in prin-*
cipio, ex doctrina Bart. in l prima, §. ad-
uocatos, ff de varijs, & extraordinarijs
cognitionibus, l. nemini, C. de aduocatis
diuersor iudic. ad negotia verò dicitur
25 procurator constitutus, quando ei data
est potestas ad contrahendum, vel facien-
da similia pro alio, vt patet ex *dicta l. 1.*
ff. eodem.

In §. Potest autem cum se-quenti.

SVMMARIVM.

1 *Bonum publicum præfertur bono priuato.*

2 *Filius familias etiam inuito patre, aliena negotia gerere potest, & in iudicio pro alijs comparere.*

3 *Filios familias etiam inuitis parentibus Procuratores esse bonum publicum est ad miseros, & inhabiles subleuandos, ideo nec patria potestas attenditur.*

4 *Bonum publicum patriam potestatem cessare facit.*

5 *Filius familias non potest pro suis negotijs comparere, nisi Patris habeat authoritatem.*

6 *Filius familias pro alijs comparens, Patri non præiudicat.*

7 *Filius familias suas gerens lites, & negotia patri præiudicat.*

8 *Procurator ad lites quam ætatem habere debeat.*

9 *Maior ætas, quando dicatur perfecta.*

10 *Maior ætas requiritur in procuratore, quam in aduocato.*

11 *Procurator tenetur ex obligatione mandati.*

12 *Aduocatus tantum negotia proponit nec obligatione mandati tenetur.*

13 *Filius familias etiam in anno 14. & fœmina in anno 12. comparere possunt in causis beneficialibus, & annexis, & connexis ad ipsas.*

14 *Procurator esse potest pro dote etiam anno 14. ratione connexitatis cum matrimonio.*

15 *Filius inuito patre quando in iudicio comparcat; & quando contra ipsummet patrem.*

1 ADuerte primò ex regula, quod
bonum publicum profertur bo-
no particulari, *authentica resque,*
C. communia delegatis, haberi ibi, quod
2 possit filius familias etiam irrequisito,
& in scio patre aliena negotia gerere,
& pro alijs comparere in iudicio hoc
enim spectat ad bonum publicum, vt
3 miseri, & inhabiles subleuari possint, &
adiuuari, ideo in hoc non attenditur
4 patria potestas, vt notatur hic in *§ potest,*
& patet, ex cap. qui generaliter hoc titulo
in 6. l. filius familias, §. ipse quoque, ff.
eodem.

3 Dices filius familias non potest pro
suis negotijs comparere, nisi habeat pa-
tris authoritatem, *l fin. §. primo C. de*
bonis, qua liberis, ergo neque potest pro
alijs, & sic procuratorio nomine.

6 Respondetur negando consequen-
tiam, & ratio disparitatis est, nam sic
comparendo pro alijs, nullum præiudi-
cium, nec damnum infert patri, secus
7 autem est, quando comparet pro suis li-
tibus, & negotijs, vt notat *glos. hic ver-*
bo patris, ex cap. qui generaliter, §. 1. eo-
dem tit. in 6.

8 Aduerte secundò, quod procurator
ad lites debet habere ætatem, decem, &
octo annorum, vt in costitutione Regni,
quæ incipit maiorum iura, quia tunc con-
9 sideratur maior ætas perfecta, diximus
lib. 1. ciuili, quibus modis tutela finitur,
ex *l. mela, ff. de alimentis, & cibarijs le-*
gatis, requiritur tamen semper maior
10 ætas in procuratore, quam in aduocato,
nam procurator tenetur ex obligatione
11 mandati, non sic autem aduocatus, qui
12 tantum negotia proponit, vt notat *glos.*
hic verbo, non poterit.

13 Aduerte tertiò, quod non eodem mo-
do dicendum est in causis beneficialibus,
vel spiritualibus, vt sunt nuptiæ, vel be-
neficium, &c. tunc enim pro istis, & pro
connexis, & annexis ad ipsas poterit filius
familias pubes agere, & comparere in
anno 14. pro masculo, & 12. in fæmina,
cap. fin de iudicijs in 6. cap. continebatur
de sponsalib in puberum, & eadem ratio
14 ne poterunt etiam agere, & comparere
pro dote, nam hæc est annexa matrimo-
nio, *cap. 2. de dote post diuortium resti-*
tuenda.

Ad-

Aduerte quarto, quod licet generaliter filius quantumuis maior non possit
5 comparere in iudicio absq; patris authoritate, & venia, *l. eum oportet, C. de bonis que liberis*, id tamen limitatur in multis casibus, vt patet hic, & potest aliquando etiam contra ipsum patrem agere, vt per *DD. & glos. in l. lis nulla, ff. de iudicijs*, & hoc maximè in criminibus lesæ maiestatis. Idem dic si ageret de thoro violato, *l. lex Iulia, & l inter liberos, ff. de adulterijs*, vel quando impetrauit veniam ad sic comparendum in iudicio, diximus *lib. 1. de Pat. potestate*.

In §. Quod si cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Minori 14. annis comparere volenti in causis spiritualibus, & similibus debet dari à Iudice procurator, qui agat, & compareat, &c.*

2 *Minor post septennium potest ipse procuratorem nominare pro dictis causis.*

3 *Aetas infantia quidquid videt ignorat.*

4 *Causa spirituales quam plures enumerantur.*

5 *Iudex delegatus etiam potest dare impuberi authoritatem, vt nominet procuratorem, sed respectu litis, qua coram ipso agitatur.*

6 *Delegata causa, sunt delegata omnia, sine quibus causa expediri non possit.*

7 *Iudicij ad expeditionem, expedit personae comparentes esse legitimas.*

ADuerte primò, quod si minor 14. annis velit comparere in his cau-
1 sis spiritualibus, tunc debet Superior dare ipsi procuratorem, qui agat, & compareat in iudicio, vt ex multis iuribus notat *glos. bie verbo eiusdem*. si autem sit maior infantia, & sic post septen-
2 nium, & tunc poterit ipse pro se procuratorem nominare in talibus causis, vt notatur hic in §. *quod si*, & ratio est, quia
3 talis ætas infantiæ quidquid videt ignorat. *l. 1 C. de falsa moneta*, ergo non possunt ipsi per se comparere.

Aduerte secundò, quod causæ spirituales, quam plures esse possunt, & pri-
4 mo matrimonium, vel sponsalia, vt diximus. Secundò, cognitio de legitimitate, an scilicet quis sit natus de legitimo matrimonio. Tertio, ad euitandum peccatũ, *Ioannes Andreas in cap. 3. de vsuris*. Quarto, ad repetendas vsuras ab vsurarijs, & in alijs casibus similibus, qui habent annexam spiritualitatem animæ.

4 Aduerte tertiò, quod non tantum possunt Iudices ordinarij dare authoritatem, vt impubes nominet procuratorem, sed etiam possunt id facere delegati, vel subdelegati, vt habetur hic in §. *quin etiam*, intellige tamen respectu litium, quæ corã ipsis erunt agitandæ, & ratio est, quam
6 supra notauimus, nam delegata causa, videntur delegata omnia ea, sine quibus causa expediri non potest, *cap. preterea de offic. delegat.* & requisitum necessarium pro iudicijs expediendis est, quod personę,
7 quæ comparent, sint legitimæ. vt in *l. vniuersis, C. qui dare tutores possunt*, & notat, *glos. bie verbo ventilanda*.

In §. Constitui.

SVMMARIVM.

1 *Procurator quilibet esse potest nisi expressè inueniatur à iure prohibitus.*

2 *Laicus in rebus spiritualibus esse potest procurator pro clerico.*

3 *Laicus non admittitur pro se ad res spirituales.*

4 *Nemo dat alteri quod ipse non habet pro se.*

5 *Agens pro alio vtitur iure, quod habet ille pro quo agit.*

6 *Procuratorij à munere qui repellantur.*

7 *Prohibitus pro se comparere ratione impedimenti, nec pro alio comparere potest, & qua impedimenta.*

8 *Clerici in sacris, vel regulares, non possunt esse pro laicis procuratores.*

EDictum procuratorium prohibet certas personas, præter quas ex-
1 clusas à iure omnes alij admittuntur ad agendum pro alijs, etiam laicus in
2 rebus spiritualibus pro Clerico, & sic pro obtinendo beneficio, vel pro similibus, *cap. 1. & cap. qui generaliter de procuratoribus in 6.*

3 Dices laicus non admittitur pro se ad res spirituales, ergo neque pro alijs, quia
4 nemo potest alteri dare, quod in se non habet.

5 Respondetur neg. consequentiam, nam quando agit pro alio, vtitur iure, quod habet ille, cuius nomine agit, ac proinde sic agere poterit, si persona pro qua agit capax sit, sic tacitè huic obiectioni respondet, *glos. bie verbo laicus ex cap. 1. de procuratoribus in 6.*

6 Queres quæ nam sint illæ personæ quæ re-

remoueantur à munere procuratorij.

Respondetur, quod sunt omnes illi, qui in iudicio agere non possunt pro se, 7 ratione alterius impedimenti, isti enim nec pro alijs comparere possunt, sic infames, furiosi, excommunicati. Item alij, qui possent comparere pro se, tamen pro 8 alijs non admittuntur, sic regulares, vel Clerici in sacris, nam neque isti pro causis secu ariis procuratores esse possunt, *glos. & DD. in cap. 1. de postulando, & Clementina de religiosus, de procuratoribus.*

In §. Et tam vnus.

SVMMARIVM.

1 *Procuratores plures possunt in eodem negotio constitui.*

2 *Procuratorio pluribus facto sine particula (in solidum,) vnus sine alio non agit.*

3 *Clausula in solidum, non subintelligitur, nec præsumitur, sed expressè est ponenda.*

4 *Vigilantibus, & non dormientibus iura subueniunt.*

5 *Procurator, si priùs negotium inceperit, ipse prosequi potest, nec alius potest se intromittere.*

6 *Procuratores si non sint simul nominati, inclusio vnius est exclusio alterius, & vnus tantum agere potest, scilicet vltimus.*

7 *Procurator secundò nominatus excludit primò nominatum.*

8 *Procuratores diuerso tempore constituti omnes agere possunt, si Dominus per constitutionem secundi expressit se primum non reuocare.*

9 *Procurator, qui negotium incepit, est effectus dominus litis per litis contestationem.*

10 *Procurator datus in solidum non potest se intromittere lite contestata per socium, nisi eo impedito, vel desistente.*

11 *Procurator qui litem contextatus est, potest alium substituere, ideò alio substituto socius non potest se intromittere, licet procurator sit impeditus, vel desistat.*

1 ET vnus, & plures possunt in eodē negotio procuratores constitui, pro quibus.

Aduerte primò, quod quando plures simul cōstituuntur non apposita illa par-2 ticula (*in solidum*) tunc vnus non potest agere sine alio, vt habetur hic *ex cap. penult. §. 1. de electione in 6. & glos. in figuratione casus in secundo notabili ait,* 3 quod dicta clausula non subintelligitur, nec præsumitur, nisi expressè in scripturis apponatur, & quando fuit apposita, tunc verificatur regula, vigilantibus, & 4 non dormientibus iura subueniunt. *l. pupillus. ff. quæ in fraudem creditorum*, ac proinde, si vnus prius negotium incepetit, ipse prosequi poterit, nec potest a ius 5 se intromittere, vt colligitur ex ijs, quæ supra diximus, ex *cap. cum in plures, de offic. delegati in 6.*

Aduerte secundò, quod vt dictum locum habeat debent esse simul constituti, 6 si enim vnus post alium cōstituatur, tunc inclusio vnius est exclusio alterius, ac pro-7 inde secundus nominatus excludit primū, qui extabat, *l. si quis tamen, §. fin. ff. eodem, & cap si duo eod. tit. in 6* quod limitari debet, quando Dominus, qui fecit 8 procuratorium expressit, se non intendere reuocare primum procuratorem, *cap. si quem, de procuratoribus in 6.* & patet à simili ex *l. si quis pluribus, ff. de legatis primo.*

9 Aduerte tertiò, quod quotiescumque vnus procurator negotium iam incepit, & est effectus Dominus causæ, per litis contextationem, iuxta *textum in l. amplius, ff. rem ratam haberi*, alius com-10 procurator in solidum constitutus, non potest se intromittere, nisi eo impedito, & desistente à negotio, non substituto 11 alio procuratore, quem substituere potest incepto negotio, vt in simili supra diximus de subdelegatis, ex *cap. si duo, de procuratoribus in 6.*

In §. Sed siue cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Mandatarius debet diligenter custodire fines mandati.*

2 *Procurator secundum procuratorium procedit, nec præter operari potest.*

3 *Procurator generalis non potest se intromittere ad ea, quæ requirunt speciale mandatum.*

4 *Procurator generalis, cum mandato speciali ad aliqua, quæ speciale mandatum requirunt, potest ad similia se extendere.*

5 *Mandatum speciale omnino, & expressum multa negotia requirunt, nec in*

ipsis procurator procedit ratione similitudinis.

6 *Procurator non potest crimina opponere contra electum, vel eligentes, nisi & ad hoc habeat speciale mandatum.*

7 *Vicarius non potest beneficia conferre, nisi specialiter ei detur talis potestas.*

8 *Procurator ad negotia quandocumque alium substituere potest.*

9 *Procurator ad lites non potest alium substituere nisi sit effectus dominus litis per contextationem.*

10 *Procurator nō potest alium substituere in alio tempore, quam lite contextata per ipsum, nisi habuerit facultatem à Domino substituendi.*

11 *Procurator, qui sine potestate substituendi alium substituit lite contestata definit esse procurator, & cadit à iure suo.*

12 *Persona industria videtur electa in litibus.*

13 *Procurator cum potestate substituendi potest quemlibet substituere*

14 *Procurator vt substituere possit, debet litem contestari.*

15 *Procurator substitutus ab alio procuratore lite per substituentem contestata, ipse non potest subrogare alium.*

16 *Procurator non potest subrogare in eo, in quo dominium non acquisiuit per litis contestationem à se factam.*

17 *Procurator constitutus cum clausula in rem propriam maiorem habet potestatem, ideoque quandocumque substituere potest.*

1 Hic verificatur *reg. tex. in l. diligenter, ff mandati*, quod scilicet mandatarius debet diligenter cu-
2 stodire fines mandati, sic, & procurator
suum procuratorium diligenter inspicere
debet, nec aliquid præter operari. hic tamen.

3 Aduerte primo, quod procurator, qui
habet generale procuratorium nō potest
se intromittere circa ea, quæ requirunt
speciale mandatum, *l. diligenter. ff. mandati*. Si tamen in procuratorio fuerit fa-
4 cta mentio de aliquibus casibus, qui alias
requirerent speciale mandatum, tunc habens generale procuratorium cum expressione talium aliquorum casuum specialium, poterit ad alios casus similes suā
potestatem extendere, patet ex *l. sed & si, §. quæsitum. ff. si quis cautionibus.* neque
per hoc poterit ad aliquos casus omninò
speciales se extendere, multi enim sunt
5 casus qui per se distinctum, & expressum
exigunt mandatū, vt notent *DD. in cap. sedes de rescriptis*, sic est matrimonium
contrahendum, *cap fin. de procuratorib. in 6.* item causa criminalis hæc enim non
venit in generali concessione, nisi expri-
6 matur positiue, *Clementina nō potest, de procuratoribus*, vbi non potest procurator crimina opponere contra electum, vel
eligentes, simile est in Vicario quamtumuis generaliter, & specialiter constituto,
7 hic enim non potest conferre beneficia,
nisi specialiter ei detur talis potestas, *cap. fin. de offic. Vicarij in 6.* & in alijs casibus
notat *Speculator in titul. de procuratorum 4.*

Aduerte secundò, quod est alia differentia inter procuratores ad negotia, &
8 ad lites, nam procurator ad negotia potest
alium procuratorem substituere quandocumque, vt hic, ex *cap. 1. §. fin. eod. titulo*
9 *in 6.* at procurator ad lites non sic, non
enim potest alium substituere, nisi post
litem contextatam, quia tunc dicitur effectus dominus litis, vt similiter supra diximus de delegato, notat *Maranta in praxi Iudiciali parte quarta distinctione 16.* tamen pro maiori intelligentia huius dicti.

Nota primo, quod ad hoc, vt in alio
10 tempore possit procurator alium substituere debet habere facultatem substituendi in rescripto, si enim non habeat
talem facultatem, & de facto alium sub-
11 stituit, desinit esse procurator, & cadit à
iure, *cap. is, qui de procuratorib. in 6.* &
ratio colligitur, ex *Paulo in l. penult. ff. de diuersis, & temporalibus præscriptio-*
12 *nibus*, nam pro litibus videtur electa industriæ personæ, & pro hoc adest decisio
Rotæ Romanæ, quando vero habet talem
13 potestatem potest eligere quamlibet personam, *l. item eorum, §. decuriones. ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine*.

Nota secundo, quod tunc potest pro-
14 curator id facere, quando lis fuit contextata à se ipso, at quando Dominus habet
iam litem contextatam, & deinde substituit procuratorem, tunc procurator, qui
sumit negotium lite contextata, non po-
15 test alium subrogare, *glos. hic verb. contextata, l. nulla & l. neque, & l. penultima, C. eodem*. ratio autem esse potest, quia
non potest substituere in eo, in quo non
16 acquisiuit dominium contextando litem
ex suo opere.

Nota tertio, quod hæc omnia limi-
17 tantur, quando procurator fuisset constitutus cum clausula (in rem propriam)
tunc enim videntur cessæ actiones, & sic
procurator agit tamquam in propria re,
& ampliori potestate vtitur, vt Dominus,
& sic potest substituere quandocumque,

vt

vt notatur hic ex *l.illam, C.de donationibus, & l.plautius, ff.eodem.*

In §. Non tamen.

SVMMARIVM.

1 *Procurator non in omnibus constitui potest.*
2 *Actor in criminalibus non potest comparere per procuratorem, sed ipse debet præsentare libellum, &c.*
3 *Actor in criminalibus debet se obligare ad pœnam talionis.*
4 *Reus in Criminalibus non potest per procuratorem se defendere; sed ipse sua iura proponere.*
5 *Procurator in criminalibus admittitur ad excusationem proponendam.*
6 *Procurator admittitur in criminalibus, si causæ excusationis sint probabiles.*
7 *Causæ multæ assignantur probabiles, in quibus potest quis etiam in criminalibus comparere per procuratorem. vsq; ad finem §.*
8 *Delictum dicitur leue quando dolus non intercessit.*
9 *Furti actio non solum criminaliter, sed etiam tantum ad interesse, & ciuiliter intentari potest, & tunc admittitur procurator.*

1 Aduerte primo, quod non omnes audiuntur per procuratorem, & hoc in iudicijs criminalibus, vbi
2 enim neque actor potest comparere per procuratorem, sed ipsemet præsentar libellum, & signar obligans se ad pœnam
3 talionis, vt videbimus infra *in lib.4. tit. de accusationibus*, & idem est in reo, qui non potest se defendere per procuratorē,
4 sed ipse suum ius dicere debet, vt paret hic ex *cap.veniens de accusationibus, cap. tuæ, eod.titulo*, & ex multis iuribus probat, *gloß. hic verbo permittuntur.*
5 Aduerte secundo, hanc generalem dispositionem limitari in pluribus casibus, & Primo, quando quis veller proponere excusationem, hoc enim potest facere per procuratorem, *dicto cap.veniens, & l. penult.§.fin.ff. de iudicijs*, deber autem ex-
6 cusatio esse probabilis, sic si principalis haberet inimicitias capitales in loco iu-
7 dicij, & ideo non posser ibi comparere, *Clementina pastoralis de re iudicata*, vel infirmiras, vel aliud simile impedimentum. Secundo, si essent proponendæ exceptiones contra accusatorem, *cap veniens, & cap.de his de accusationibus.* Terrio, si persona agens sit persona Illustris, tunc enim potest hæc ad propriam iniuriam propulsandam comparere media persona alterius, *l. fin. C. de iniurijs.*
8 Quarto, quando delictum, pro quo, & cōtra quod agitur, esset leue, quod tunc est, quando dolus non intercessit, *Abb. in c. tuæ de pœnis, ex l.leuia, ff. de accusatio-*
9 *nibus*. Quinto, si contra delictum graue quis ageret via ciuili, vt si quis in delicto furti non intentaret querelam criminalem, sed peteret interesse, *cap. tuæ & cap.de his de accusationibus*. Sexto, si esser dicendum de incompetentia Iudicis, *cap.veniens de accusationibus.*

In §. Sed nec omnibus cum sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Clerici secularibus negotijs se immiscere prohibentur.*
2 *Clerici solum ad Dei laudes, & actiones piorum operum sunt constituti.*
3 *Ecclesia, vel Monasterium pro suis negotijs laicum debent substituere cum salario, si vires suppetant.*
4 *Vexationem magnam modico incommodo redimere vtilius est.*
5 *Monasterij vires si non sufficiant potest etiam Religiosus munus exercere procuratoris pro suo Monasterio, habita tamen venia Superioris.*
6 *Religiosus sine licentia Superioris nihil firmum operari potest.*

1 De hac materia supra diximus, & habemus totum titulum *ne Clerici secularibus negotijs se immisceant*, & ratio est, quam dat hic Lan-
2 cellottus, nam ad solam Dei laudem, piorumque operum actiones sunt constituti, *cap. quia Episcopus 5. quæst. 3.*
3 vnde etiam pro negotijs Ecclesiæ, vel Monasterij (si vires suppetant) est substituendus laicus præstito ei competenti salario,
4 nam melius est modico incōmodo magnā redimere vexationem, *cap. qui vero 16. quæst.1.* Si autem vires Ecclesiæ non sup-
5 perant, tunc potest etiam Religiosus munus procuratorij exercere pro suo Mona-
6 sterio, habita tamen licentia à Superiore, sine qua nihil firmum facere poterit, *Clementina Clericus, de procuratoribus, & cap ex parte, de accusationibus.*

In §. Postulandi.

SVMMARIVM.

1 *Clericus, vel Sacerdos si sint in extrema necessitate possunt esse procuratores, habita venia à S. Sede.*

2 *Clericus si sit in extrema necessitate rurale opus exercere potest.*

3 *Concessio id quod est plus, non debet denegari id quod est minus.*

4 *Clericus licite comparet pro suo, vel sua Ecclesia negotio, vt miserabilium personarum, vel etiam coniunctorum.*

5 *Clericus pro qualibet causa ad Tribunalia Regia accedere prohibetur sine licentia ordinarij in scriptis in Ciuitate Neapolis ex decisione synodali.*

6 *Postulandi munus non inducit infamiam.*

7 *Clericus postulans pro laicis, vel etiam Tabellionatum exercens non priuatur officio, nec beneficio.*

8 *Frustra est illa potentia, qua non potest dedu i ad actum.*

9 *Clerici non possunt ciuilibus legibus operam dare sine dispensatione Apostolica, & de quibus Clericis intelligatur.*

10 *Clerici ad maiorem Canonum intelligentiam possunt ciuilibus legibus operam dare, sed non in publicis studijs.*

11 *Clericus comparens in Tribunalibus laicorum debet id facere sine mercede, sed pro auxilio pauperum, & miserabilium.*

Hic supra dicta dispositio limitatur pro Clericis in multis casibus, & 1 Primò, si Clericus, vel etiam Sacerdos sit in extrema necessitate tunc enim habita licentia à Sede Apostolica poterit procuratorij munus exercere, ducentes argumentum à fortiori, nam si 2 potest in tali casu exercere opus rurale, vt notat *glos. hic in Hostiens. & Abb.* ergò multò magis poterit aduocare, cum 3 hoc sit quid dignius, *l. aduocati, C. de aduocatis diuers. Iudicum.*

4 Secundò, quando vult agere pro proprio negotio, vel propriæ Ecclesiæ vel miserabilium personarum, vel sibi coniunctorum, tunc enim licet comparere potest, *Abb. in cap. 1. de postulando, cap. non null. de rescriptis, & cap. postulanti bus de offic. deleg. Archidiaconus in cap. statutum, §. cum autem de rescript. in 6.* notat *Genuensis in praxi Archiepiscopali, cap. 24. num. 3,* numquam tamen in no-
5 stra Ciuitate licet pro qualibet causa accedere ad Tribunalia Regia, sine licentia ordinarij in scriptis, & est *decisio Synodalis in nostro Synodo diœcesana tutul. de vita, & honestate Clericorum cap. 22.*

6 Ex hoc habes primò, quod munus postulandi non inducit infamiam, & ideò Clericus postulans etiam pro laicis non est priuandus officio, nec beneficio, imò
7 neque si exerceret tabellionem, *cap. 1. & fin. de postulando, cap. sicut extra ne Clerici, vel Monachi.*

8 Habes secundò, quod frustra est illa potentia quæ numquam potest deuenire ad actum, ideo cum non possint Clerici petere Tribunalia Regia, ideo nec possunt Ciuilibus legibus operam dare sine
9 dispensatione Apostolica, quod intellige de Clericis beneficiatis beneficio personali, & quod requirat actualem residentiam, vt notant *DD. in cap. super specula ne Clerici, vel Monachi*, alij autem si velint ciuilibus legibus operam dare
10 ad maiorem intellectum Sacrorum Canonum poterunt id facere, sed non in publicis studijs, sic notant *DD. communiter, & signanter, Gammarus in tract. de offic. legat. lib. 2. tit. de varijs ordinariorum nominibus, Caetanus in summa c. 50 Nauar. cap 27. num. 116. Suarez. disput. 23. sess 30 num. 5. Siluester in summa, verbo, excommunicatio, num. 22.*

11 Habes tertiò, quod quando Clerici volunt comparere in tribunalibus laicorum debent id facere sine stipendio, vere pro auxilio miserabilium modo quo diximus, & notant *Hostiens. & Abb. in cap. 1. extra ne Clerici, vel Monachi*, de reliquo omninò ipsis interdicitur secularibus litibus se immiscere, vt notat *glos. hic ex l. properandum, C. de iudicijs.*

In §. Hi vero.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus prohibetur actiuè à iudicijs, non passiuè.*

2 *Excommunicatus nec proprio, nec alieno nomine comparere potest, vt actor, sed citatus bene potest se defendere, sed in causa propria.*

3 *Defensio est de iure naturæ.*

Coincidit hic §. cum ijs, quæ dicemus infra, *lib. 4. de sententia excommunicationis*, & sic dispo-
1 nitur in præsenti, quod excommunicatus impeditur à iudicio actiuè, non autem passiuè, *cap. intelleximus de iudicijs, cap. venerabilem de exceptionibus*,
2 & sic excommunicatus nec proprio nomine potest comparere, vt actor in iudicio, secus autem vt reus, & sic citatus ab actore potest pro se comparere, non autem alieno nomine, & ratio disparita-
3 tis inter vnum, & alium casum est, nam defensio est de iure naturæ, *Clementina 1. de iudicijs*.

In §. Sed belle.

SVMMARIVM.

1 *Procurator cōstitutus ab Vniuersitate, qua tempore cōstitutionis erat excommunicata, an, & quando administrare possit.*

2 *Procurator constitutus ab aliquibus vniuersitatis non excommunicatis, licet alijs excommunicatis in maiori parte, licitè administrare potest.*

3 *Vniuersitas per habiles repræsentatur.*

4 *Actus indiuiduus factus à pluribus vt singulis vitiatur, etiam si ex vna persona actus non valeret; & hac ratione indiuidui.*

5 *Procuratoris habilitas tempore facti rescripti consideratur, & nullum est, si suo temporis procurator erat excommunicatus.*

6 *Procuratorium factum tempore excommunicationis procuratoris, non reconualescit per absolutionē superuenientē.*

7 *Nullum ab initio, non reconualescit temporis fluxu.*

Hic talis proponitur casus, procura-
1 tor fuit constitutus ab administratorib. Vniuersitatis, qui tēpore facti procuratorij erant excommunicati, hic non auditur, si nomina excommunicatorum continentur in procuratorio, secus autem si nomina ibi non exprimantur, nec de authoritate ipsorum fiat mentio in rescripto, sic notatur in præsenti § tamen ad maiorem intelligētiam.
2 Aduerte primò, quod si sint aliqui in Vniuersitate non excommunicati, quamuis maior pars esset innodata tali censura,
3 adhuc tamen procurator agere potest, nam qui habiles sunt ipsi vniuersitatem repræsentant, *l. sicut, ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine*.
4 Aduerte secundò, non sic esse dicendū si plures vt singuli facerent aliquem actū indiuiduum, non vt vniuersi, tunc enim si actus non valeat ex persona vnius, neque pro alijs valere poterit, ratione indiuiduitatis ipsius actus, vt notat *glos. hic* *in l. pediius, ff. de arbitris, & cap. tum super, de offic. deleg.*
5 Aduerte tertiò, quod respectu procuratorij consideratur habilitas procuratoris tempore facti rescripti, ac proinde si tali tempore sit excommunicatus, procuratorium nullum est, vt notat *Abb in cap. fin. eodem tit.* neque etiam si sit absolutus post expeditum procuratorium, reconualescit, *cap. post cessionem, de probationibus*, & ratio esse potest ex regula,
7 quod ab initio non valet, tractu temporis conualescere non potest.

In §. Tamdiu cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Procuratorium semper durat, nisi reuocetur expressè, vel tacitè.*

2 *Procuratoris reuocatio quomodo fiat expressè.*

3 *Procuratorij reuocatione non intimata, quidquid interim fit valet.*

4 *Lite contextata ex opere procuratoris, non potest ad libitum domini procuratorium reuocari, sed causa exprimi debet in reuocatione.*

5 *Procuratorij reuocatio quomodo fiat tacitè.*

6 *Procurator secundus ad iuuamen primi constitutus, non operatur primi reuocationem.*

7 *Procuratorium factum cum clausula (quotiescumque abesse contigerit &c.) non censetur reuocatum per comparitionem principalis absente procuratore.*

1 Tamdiu durat procuratorium, quādiu constituens non reuocat illud expressè, vel tacitè, expressè reuocatur procurator per scripturam, quā-
2 do Dominus, vel alium constituit, vt supra diximus, vel primum positiuè reuocat, *cap. si quem, eodem tit. in 6.* donec au-
3 tem reuocatio fuerit intimata procuratori, quicquid hic interim agat, firmum est, *cap mandato de procuratoribus, vbi glos. id notat*, at intimata reuocatione, nulla sunt, quæ agit dictus procurator,
4 dummodo tamen non fuerit lis contextata ex opere ipsius, tunc enim ad libitū constituentis reuocari nō potest, nisi causa exprimatur in ipsa reuocatione, *c. 1. hoc tit. in 6.*

in 6. Tacitè reuocatur procurator; cum
principalis post factum procuratorium
6 ipsemet negorio ingerit, tunc enim censetur procuratorium reuocare, secus au-
tem, quando ageret potius ad adiuuandū
suum procuratorem; idem dic si consti-
tuisset procuratorem cum clausula (quo-
7 tiescumque ab esse contigerit) tunc enim
licet principalis agat, & compareat, ipso
tamen absente sempet resider ius in pro-
curarote, *d. cap. siquem, & cap. fin. hoc tit. in 6.*

In §. Hæc autem cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Procurator cum potestate substituendi, si substituerit reuocare non potest, nisi & reuocandi facultatem habeat.*

2 *Qui facit potest tollere.*

3 *Procurator cum potestate substituendi si substituerit, substituit nomine Principalis.*

4 *Procurator effectus dominus litis, potest substitutum reuocare.*

5 *Procurator constitutus cum clausula in rem propriam. etiam subrogatum reuocare potest.*

6 *Prohibitio facta in vno casu, non extenditur ad alium.*

7 *Procurator potest facere meliorem conditionem principalis, non autem deteriorem absque illius consensu.*

8 *Procuratores plures pro negotio habere vtiliùs est.*

9 *Procurator generalis, qui in aliqua causa alium substituit, non impeditur in cæteris.*

1 ADuerte primò, pro his §§. quod si procurator substiruerit alium procuratorem, quia forsan habebat facultatum substituendi, non potest, ipsum reuocare, nisi habeat facultatem reuocandi, vt hic, & in *cap. is qui hoc titulo in 6.*

2 Dices qui facit potest tollere, *l. nihil tam naturale, ff. de regulis iuris,* sed procurator substituit procuratorem, ergo potest etiam ipsum tollere.

3 Respondetur distinguo minorem, substituit nomine suo, & nego, nomine alieno, & concedo, & ideo solus Dominus reuocare potest talem procuratorem substitutum à suo procuratore, vt per *DD. in cap quamuis hoc tit. in 6.* tunc autem id facere poterit procurator quando pro-
curatorem substituisset iure suo, forsan
4 quia erat effectus Dominus litis, & ideo
substituit, vel quia fuit procurator con-
stitutus in rem propriam, tunc enim po-
5 test substituere, & reuocare pro sui libito,
vt tenet, *glos. hic verbo legitimè, in responsione,* & dat rationem; nam in *cap. is, qui,*
tantum prohibetur reuocatio ei, qui sub-
6 stituit iure sibi concesso à Domino, à quo
non habuit ius reuocandi, ergo non de-
bet extendi prohibitio ad eum, qui sub-
stituit iure suo. ratio primi casus esse po-
test, quia procurator potest facere melio-
rem conditionem sui principalis, non au-
7 tem deteriorem, nisi de illius consensu,
melius autem est plures habere procura-
8 tores pro suo negotio, quam vnum tan-
tum, merito potest substituere, non au-
tem reuocare.

Aduerte secundò, quod procurator cō-
stitus generaliter si in vna, vel alia causa
9 procuratorem substituit, non impeditur,
quin ipse possit in alijs agere, colligitur,
ex *l. cum prætor, §. 1. ff. de iudicijs.* pro §.
ad hæc nihil occurrit præter ea, quæ supra
diximus de reuocatione procuratoris.

In §. Non sic.

SVMMARIVM.

1 *Procuratorij reuocatio si non intimetur interim facta valent, non si in procuratore constituto ad contrahendum matrimonium.*

2 *Procuratorium factum ad contrahendū matrimonium est reuocatum etiam per actus intrinsecos & mutatione voluntatis, nec aliquid factum valet, licet non præcesserit citatio reuocationis.*

3 *Procuratorum matrimonij contrahendi licet pars iurauerit, nō reuocare tamen per voluntatem reuocatur, & impeditur licet dominus sit periurus.*

4 *Ratificationem principalis admittere cautiùs est contracto matrimonio per procuratorem.*

5 *Consensus principis qualis debeat esse in matrimonio constituto procuratore.*

6 *Procurator constitutus ad contrahendū matrimonium; debet habere mandatū speciale, & ad contrahendum cum tali taxata persona.*

IN hoc §. generalis regula tradita li-
mitatur, & sic licet acta per procu-
1 ratorem ante reuocationem intimarā
valeant, non sic tamen est in procurarore
cōstituto ad contrahendum matrimoniū,

18 priuilegio, videtur contemnere gratiam Principis, at qui non vtitur rescripto, signũ est, quod hic, & nõnc non fuit emer-
19 gens necessitas vsus talis rescripti, neque aliquam gratiam facit Princeps dando rescriptum, ita vt, qui non vtitur ipso, videatur aliquo modo lædere gratitudinem concedentis.

20 Aduerte vltimò, *ex § recusatione*, quod expirat etiam delegatio, quando Iudex delegatus pronunciatur suspectus ab aliquo ex collitigantibus, tunc enim proposita causa suspicionis, & probata cessat delegatio, sunt autem causæ suspicionis hæ, vel similes, Primo, si Iudex esset dominus partis aduersæ. Secundò, si esset
21 consanguineus. Tertiò, si fuisset eiusdem aduocatus. Quartò, si sit familiaris, vel comensalis. Quintò, si pars loquatur ad aures iudicis. Sextò, si ab eo alias fuerit appellatum. Septimò, si Iudex nõ habeat legitimam ætatem: has causas suspicionis habes hic declaratas, & approbatas per *glos. ex varijs iuribus*, vt videre est apud *Felin. in c. ex literis de constitutionibus*,
22 & possũt opponi, etiam contra Iudicem ordinarium, *cap. suspicionis de offic. delegati*.

In §. Recusationis.

SVMMARIVM.

1 *Suspicionis causam contra vnum propositam, alius coniudex cognoscere potest.*

2 *Suspicionis causa non expedita, non potest cognosci super principali negotio.*

3 *Iudices si omnes vt suspecti repellantur, eliguntur arbitri ad cognoscendas suspicionis causas.*

4 *Iudice ordinario allegato suspecto si non sit facilis aditus ad Principem arbitri eliguntur.*

5 *Iura partium incommodis, & dispendijs prouident.*

6 *Iurisdictio ordinaria est fauorabilior.*

7 *Delegatus ab ordinario, vel à delegato Principis si suspecti allegentur, potest ordinarius, vel Principis delegatus de causa suspicionis cognoscere.*

8 *Delegante iuri suo cedente circa suspicionis causa recognitionem arbitri eliguntur.*

9 *Suspicionis causam non cognoscere tutius est, ne fraude arguantur à partibus.*

Aduerte primò hic quod clausula, quod si omnes, &c. habet etiam locum in causa suspicionis recognoscendæ, & ideo si plures sint delegati
1 cum dicta clausula, si cõtra vnum proponatur suspicio, alius coniudex iudicabit de tali causa suspicionis, *cap. si contra, de offic. deleg. in 6.* nec procedet in negotio
2 principali, nisi expedita causa suspicionis, vt notat, *glos. hic verbo expedienda erit*.

Aduerte secundò, quod si omnes, vt suspecti repellantur, tunc pro recogno-
3 scenda causa suspicionis eligendi sunt arbitri, & idem est dicendum, si contra Episcopum, vel alium Iudicem ordinariũ suspicio proponatur, tunc enim cum non sit facilis aditus ad Principem, arbitri ele-
4 gantur, qui de hoc cognoscant, voluerũt enim iura quantum possent partium incommodis prouidere, & obuiare di-
5 spendijs, *l. properandum, C. de Iudicis, & Ioannes Andreas, in dicto cap. si contra*, iurisdictio enim ordinaria fauorabi-
6 lior est, vt notat *glos. hic*.

Aduerte tertio, quod si causa suspicionis proponatur tũ contra delegatum ab
7 ordinario, cũ contra subdelegatum à delegato Principis supremi, tunc ordinarius, vel delegatus cognoscet de tali suspicione vt in *cap. super quæstionum, §. quem verò de offic. deleg.* quando autem
8 Episcopus, vel delegans cederet iuri suo, (quod facere debet, ne partes dicerent, ipsum in tali recognitione fraudẽ cõmit-
9 tere) tunc arbitri eligi possunt, *cap. cum speciali de appellationibus*, & idem die de delegato Papæ.

In §. Rursus cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium aliud summarium aliud ordinarium.*

2 *Iudicium summarium est illud quo proceditur relicta iuris subtilitate, & quãdo id expediat.*

3 *Subtilitas iuris est remittenda aliquando.*

4 *Iudicia omnia summariè expediuntur in Regno Neapolit. relictis tantum necessarijs.*

5 *Iudicium summarium expeditur de plano sine strepitu & figura Iudicij.*

6 *Delegatione facta per Principem per illa verba simpliciter, de plano, sine strepitu, &c. etiam solemnis libelli oblatio re-*

remissa est, & sufficit qualisqualis petitio.

7 *Iudex quid omittere possit in iudicio, sic simpliciter de plano, &c. commisso.*

8 *Iudicis recusatio per suspicionem est remedium datum à Iure, nec tolli potest.*

9 *Exceptiones, & defensiones tolli non debent.*

10 *Princeps habens potestatem condendi leges potest prout vult, constito de veritate per testes iudicare.*

11 Deliberatoria *concedi debent, vt partes se determinent, nec debent coarctari, in tempore & imparatum suscipere iudicium videantur.*

12 *Iudex non potest in iudicio procedere reo non citato.*

13 *Defensiones suas quisque proponere debet.*

14 Iudex *licet summariè procedat, iuram ẽtum calumnia exigere debet.*

15 *Iudex, qui summariè procedit, potest etiam die feriata procedere, excepto dies feriatas ad honorem Dei vel Sanctissimum.*

16 *Iudex qui summariè procedit, potest dissentiones aduocatorum tollere, & multitudinem testium respuere.*

17 *Iudex qui testium respuit multitudinem relinquere debet eos, qui probare valeant.*

18 *Feriarum tempore factum à quolibet Iudice non valet, in ferijs ad honorem Dei, vel Sanctissimum.*

19 *Feria repentina introducta pro coronatione Principis, vel pro eius filij natiuitate, &c.* Iudicium *quiescere faciunt.*

20 *Feriarum ampla indictione per Principem, etiam* Iudicis *sic summariè delegati ligantur manus.*

21 *Iudex non debet omnino partis pronunciationem respuere, sed vel libellum recipere, vel petitionem voce factam scriptis redactam.*

22 *Sententia debet esse conformis libello.*

23 *Libellum, vel petitionem recipere Iudicis interest, & partis, & quare, & num. 22. & seq.*

24 *Actor probare debet id quod in iudicio petijt.*

25 *Rei fauor etiam est vt petitio notetur, vt sciat contra quod se defendat & ne iterum conueniatur, si absolutus fuit.*

26 *Rescripti verba sunt in delegatione attendenda.*

27 *Delegatione non strictissimè facta, sed tantum absque figura iudicij, qua remitti possint.*

28 *Acta causa qua?*

29 *Acta iudicij qua?*

30 *Iudex delegatus vt procedat sine strepitu, & figura, &c. licet ea remittere possit, qua ad figuram iudicij faciunt, non tamen ea remittit, qua ad veritatem faciunt.*

31 *Iudicium ordinarium quid, & quid in eo fiat.*

TRaditur in his §.§ alia diuisio iudiciorum, ideo pro ipsis.

1 Aduerte primò, quod aliud est iudicium summarium, aliud ordinarium, summarium est, in quo procedirur relicta iuris subtilitate, & hoc aliquando expedit fieri, vt in caussis Ecclesiasticis, vsurarum, electionis, decimarum prout *in Clementina dispendiosam de iudicijs*, vbi *glos. verbo rescriptis*, *& notat Bart. in l. qui liberis, §. & verba, ff. de vulgari, &*

3 *pupillari substitutione*, & aliquando subtilitas iuris est remittenda, & procedendum est summarie, *l. si fideiussor, §. quidem. ff. mandati, capitulo litteras de iuramento calumnia, cap. sape de restitutione spoliatorum, cap. 1. de dolo, & contu-*

4 *macia*, hic autem in Regno nostro in omnibus tribunalibus proceditur summariè non relictis tamen necessarijs, sine quibus negotium expediri non potest *Pragmat. 1. de ordine iudiciorum.*

5 Aduerte secundò, quod in iudicijs sũmarijs procedi debet simpliciter, & de plano sine strepitu, & figura iudicij, *Clementina sape de verb. signif.* vbi etiam ait Pontifex, quod quotiescumque Princeps

6 supremus sic delegat per illa verba (*simpliciter, & de plano*) censetur etiam remissa solemni libelli porrectio, ita vt possit Iudex etiam non acceptato libello, sed oretenus suscepta accusatione à parte, & redacta per Actuarium in scriptis, etiã

7 lite non contextata, nec datis dilationibus rei, in lite procedere, *glos. in d. Clementina verbo litis contextatione.*

Dices si hoc esset, tolleretur Iudicis re-

8 cusatio per suspicionem propositam, quod est remedium datum à iure ipsis partibus, & tollerentur omnes aliæ exceptiones, &

9 defensiones, quod iniquum est, ergo non est admittendum.

Respondetur negando sequelam, supponimus enim quod Princeps qui sic de-

10 legat, habeat plenam potestatem condẽdi leges, ac proinde costito de veritate per testes, poterit iudicare pro vt vult, sed melius dic secundum, *glos. cit. verbo eod.*

11 *eod.* quod saltem deliberatoriæ debent
dari, vt partes se determinent, & sic modicum
tempus, ne videantur coarctatæ
sic cũ festinatione, & imparatum iudiciũ
susciperent, vt colligitur ex *l. edicto, §. cũ
autem, ff. de iure fisci.*
Aduerte tertiò, quod non potest Iudex
procedere in iudicio, non citato reo,
12 vnusquisque enim suas defensiones proponere
debet *Clementina pastoralis de
13 re iudicata*, debet tamen Iudex qui procedit
modo dicto exigere omninò iura-
14 mentum calumniæ, item potest proce-
15 dere tempore feriarum, pro vendemijs,
messe, &c. *gl. in dicta Clementina, verbo
16 cit.* in principio: item potest iurgia, &
contentiones aduocatorum tollere, &
multitudines testium respuere, conten-
17 tus tamen de tali numero, quo possit
veritas elucescere.
18 Limita id quod diximus de ferijs, quando
sunt feriæ in honorem Dei, tunc enim
non potest quilibet Iudex procedere, &
quid quid fecit nullum est, *vt in summario
causæ 13. quæst. 4. in principio.* idem
19 dic de ferijs repentine introductis puta
pro coronatione Principis, pro natiuitate
eius filij, &c. nam in istis est attendenda
indictio feriarum facta à Principe, &
si in tali rescripto feriarum ampla detur
quies pro negotijs, ligantes manus quo-
20 tumlibet Iudicum, &c. tunc nec iste sic
delegatus agere poterit, vt notatur in
dicta *Clementina verbo ob necessitatem
ex l. à nullo, C. de ferijs.*
21. Aduerte quarto, quod non debet Iudex
omninò respuere pronunciationem
partis aduersæ, sed vel pars offert libellum,
& ipsum recipiat, vel non offert, &
tunc saltem fieri debet, id, quod diximus,
22 quod scilicet actuarius redigat in actis
petitionem voce factam à parte, & hoc
pro sua cautela, vt scilicet sententia sit
conformis petitioni, vt disponitur in
dicta *Clementina. ex l. si fundus, ff. com-
23 muni diuidundo*, tunc etiam propter
cautelam actoris, vt sciat, quomodo articulos
formare debeat non recedendo à
24 petitione facta, id enim, quod petijt in
iudicio probare debet, & vt sit firmum
id, quod ipse petijt, & vt possit contra
ipsum opponi exceptio rei iudicatæ, si iterum
pro eadem causa expediri velit, *cap.
Abbate de sententia & re iudicata*; est
etiam fauor rei, quod petitio notetur vt
scilicet possit suas defensiones propone-
25 re, *cap. offeratur tertia, quæst. 3.* & vt
absolutus ab instantia principali non possit
iterum conueniri.
26 Aduerte quintò, quod sunt attendenda
verba ipsius rescripti, nam vel dicitur
strictissimè, vt omninò summariè procedatur,
vel non in tanta strictiori forma,
27 sed dicitur (absque figura iudicij) & tunc
tantum ea, quæ spectant ad solemnitatem
iudicij remitti possunt, non autem ea,
quæ sunt acta causæ, nam hæc diuersa
sunt, & sic acta causæ sunt, quæ ostendunt
28 facti veritatem, sic attestationes, confessiones,
&c. acta iudicij sunt, satisdatio,
29 contextatio, terminus, &c. vt notat
*Archidiaconus in cap. Diuinitatibus, §. si
verò de electione, Innocentius, & Hostiensis
in cap. causam de testibus*, ideo licet
Iudex virtute talis rescripti possit remittere
aliqua, quæ faciunt pro figura iudi-
30 cij, non tamen idem facere poterit pro
ijs, quæ spectant ad cognitionem veritatis,
vt per *glos. in d. Clementina, verbo
defensiones.*
Aduertè vltimò, quod iudicium ordi-
31 narium est illud, in quo attenditur rigorosa
solemnitas iudicialis, & tunc dantur
omnes dilationes, exceptiones, &c. nec
aliter procedi potest, nisi ex indulto Superioris
aliter appareat, & hæc de iudicijs
summatim, nunc ad singula.

DE PROCVRATORIBVS

TITVLVS SECVNDVS.

SVMMARIVM.

1 *Comparitio per proprias personas fit, & aliquando per procuratorem.*
2 *Procurator quis dicatur.*
3 *Procurator non auditur, nisi procuratoris ostendat mandatum in Iudicijs.*
4 *Negotiorum gestor dicitur, qui sine mãdato in contractibus, & alijs aliena negotia administrat.*
5 *Procuratoris appellatione etiam aduocatus venit.*
6 *Aduocatus non potest pacisci de quota litis, nec etiam procurator.*
7 *Aduocatus vel procurator, possunt certam mercedem pro laboribus pacisci, in secundum, vel contrarium litis euentum,*
8 *Pactum de quota litis differt à Pacto de certa mercede, & quæ sit ratio differentiæ.*
9 *Procuratorem vt quis constituere possit debet esse dominus, vel quasi.*
10 *Procurator falsus sine mandato sibi ipsi præiudicat, non Domino.*
11 *Actor, syndicus, & procurator pro alijs comparent.*

Actor

12 *Actor constitui solet à non Domino, & tantum ad præsens negotium, & Iudicis decreto est confirmandus, quod strictè accipitur.*
13 *Procurator ad præsentia, & futura negotia, & lites constitui potest.*
14 *Syndicus dicitur ille, qui facit negotia Vniuersitatis.*
15 *Syndicus semper talis dicitur, licet vnum faciat vniuersitatis negotium.*
16 *Syndici nomen quid sonet.*
17 *Ecclesiasticæ rei administrator, etiam procurator appellatur.*
18 *Procuratorium per instrumentum, & testes probari potest. & num. 20.*
19 *Testium depositionis, & scripturæ idem est valor.*
20 *Procuratorij reuocatio per testes probari potest.*
21 *Contrariorum eadem est disciplina.*
22 *Procurator si non sit soluendo, potest ab eo exigi cautio.*
23 *Procurator ad lites intercedit in iudicio ad ius alterius defendendum.*
25 *Procurator ad lites est nobilior Procuratore ad negotia debet enim esse professus in iure, & licentiatus.*
25 *Procurator ad negotia dicitur constitutus, quando est ei data facultas contrahendi &c.*

1 VISVM est supra de iudicijs, verum quia aliquando in ipsis cōparemus per personas proprias, aliquādo per procuratores, ideo de ipsis in præsenti, ad cuius *tit. & duorum §.§. intelligentiam.*

2 Aduerte primò, quod Procurator is
dicitur, qui mandato Domini aliena ne-
gotia administrat, *l. prima, ff. de procu-
ratoribus*, in qua definitione nota pri-
3 mo, quod non auditur quis, vt procu-
rator, nisi mandatum procuratorij osten-
dat, & hoc in iudicijs; pro contracti-
bus verò, & alijs si quis sine mandato
aliena negotia gerat, hic dicitur nego-
4 tiorum gestor, *toto titul. ff. & Codicis
de negotijs gestis, diximus libro tertio,
Ciuilis de obligat. quæ ex quasi contra-
ctu &c.*
5 Nota secundò, quod nomine procu-
ratoris venit aduocatus, & Ecclesia, *l. 1.
§. aduocatus, ff. de varijs, & extraordi-
narijs cognitionibus*, & ideo sicut non
6 potest aduocatus pacisci de quota litis,
ita nec procurator, *l. litem, C. de procu-
ratoribus, l. qui aduocatorum, C. de
postulando*, potest tamen procurator, vel
aduocatus pacisci de certa mercede sibi
7 reddenda pro laboribus, siue lis habeat
fauorabilem exitum; siue contrarium,
& ratio differentiæ est, nam in primo casu
8 procurator duceretur affectu proprio ad
victoriam litis, & forsan inuerteret ordi-
nem scripturarum, & iudicij vteretur ca-
lumnijs, & similia faceret, quod non
posset etiam in sequenti casu, tunc enim
siue lis sit fauorabilis, siue contraria sem-
per talis merces ipsi debetur.
Nota tertiò, ex eadem definitione,
quod ille potest procuratorem constitue-
9 re, qui Dominus est, *l. 1. ff eod.* possunt
tamen quasi Domini idem facere, vt est
in beneficiatis, prælatisque de quibus no-
rant, *DD. in d. l. 1*
Aduerte secundò, quod falsus procu-
rator ex suis actibus nullum præiudi-
cium infert Domino, cuius mandatum
10 non habet, sed potius sibi met præiudi-
cat, *l. 3. §. falsus, ff. rem ratam haberi,
l. plautius ff. eod. & notat Abb. in cap. alia
quidem extra eodem.*
11 Aduerte tertiò, quod habemus plu-
res terminos, scilicet Actorem, Syndi-
cum, & Procuratorem, Actor constitui
solet à non Domino, & tantum ad præ-
sens negotium, *l. item eorum, §. actor,
ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine,*
& Actor confirmari debet decreto Iudi-
12 cis, quod tantum valet, quantum sonat,
*l. 1. ff. de vsuris, glos. in cap. si quis secun-
da, quæst. 7. verbo actores.* Procurator
13 est, de quo diximus, & hic ad præsen-
tia, & futura negotia, & lites, constitui
potest, *glos. ibidem ex l. 3. ff eodem.*
14 Syndicus autem est, qui facit negotia
15 Vniuersitatis, & hic siue vnum faciat ne-
gotium, siue plura, semper Syndicus di-
16 citur, quasi singulorum causas dicens,
*glos. hic ex l. 1. § 1. ff. quod cuiusque Vni-
uersitatis nomine*, Canones autem etiam
17 administratorem rei Ecclesiæ Procura-
torem appellant, *capit. Saluator prima,
quæst. 3.*
18 Aduerte vltimò, quod procuratorium
potest probari, & per instrumentum, &
per testes, vt docet, *Abb. loco cit num 4.
circa medium*, & ratio est primo; quia
19 eadem est vis scripturæ, ac depositionis
testium, *l. in exercendis, C. de fide instru-
mentorum, cap petitio extra eodem.*
20 Secundò, quia reuocatio procuratorij
potest probari per testes, ergo etiam eius
21 constitutio per testes probari poterit,
contrariorum enim eadem est disciplina,

Aduerte quarto, quod licet generali-
ter filius quantumuis maior non possit
5 comparere in iudicio absq; patris autho-
ritate, & venia, *l. cum oportet, C. de bonis
quæ liberis*, id tamen limitatur in multis
casibus, vt patet hic, & potest aliquando
etiam contra ipsum patrem agere, vt per
DD. & glos. in l. lis nulla, ff de iudicijs, &
hoc maximè in criminibus lesæ maiesta-
tis. Idem dic si ageret de thoro violato,
*l. lex Iulia, & l inter liberos, ff. de adulte-
rijs*, vel quando impetrauit veniam ad
sic comparendum in iudicio, diximus
lib. 1. de Pat. potestate.

In §. Quod si cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Minori 14. annis comparere volenti in causis spiritualibus, & similibus debet dari à Iudice procurator, qui agat, & compareat, &c.*
2 *Minor post septennium potest ipse procuratorem nominare pro dictis causis.*
3 *Aetas infantiæ quidquid videt ignorat.*
4 *Causæ spirituales quam plures enumerantur.*
5 *Iudex delegatus etiam potest dare impuberi authoritatem, vt nominet procuratorem, sed respectu litis, quæ coram ipso agitatur.*
6 *Delegata causa, sunt delegata omnia, sine quibus causa expediri non possit.*
7 *Iudicij ad expeditionem, expedit personas comparentes esse legitimas.*

ADuerte primò, quod si minor 14.
annis velit comparere in his cau-
1 sis spiritualibus, tunc debet Su-
perior dare ipsi procuratorem, qui agat,
& compareat in iudicio, vt ex multis iu-
ribus notat *glos. hic verbo eiusdem*. si au-
tem sit maior infantia, & sic post septen-
2 nium, & tunc poterit ipse pro se procu-
ratorem nominare in talibus causis, vt
notatur hic in §. *quod si*, & ratio est, quia
3 talis ætas infantiæ quidquid videt igno-
rat. *l. 1 C. de falsa moneta*, ergo non pos-
sunt ipsi per se comparere.
Aduerte secundò, quod causæ spiri-
tuales, quam plures esse possunt, & pri-
4 mo matrimonium, vel sponsalia, vt dixi-
mus. Secundò, cognitio de legitimitate,
an scilicet quis sit natus de legitimo ma-
trimonio. Tertio, ad euitandum peccatũ,
Ioannes Andreas in cap. 3. de vsuris.
Quarto, ad repetendas vsuras ab vsurarijs,
& in alijs casibus similibus, qui habent
annexam spiritualitatem animæ.
4 Aduerte tertiò, quod non tantum pos-
sunt Iudices ordinarij dare authoritatem,
vt impubes nominet procuratorem, sed
etiam possunt id facere delegati, vel sub-
delegati, vt habetur hic in §. *quin etiam*,
intellige tamen respectu litium, quæ corã
ipsis erunt agitandæ, & ratio est, quam
6 supra notauimus, nam delegata causa,
videntur delegata omnia ea, sine quibus
causa expediri non potest, *cap. præterea
de offic delegat.* & requisitum necessarium
pro iudicijs expediendis est, quod personę,
7 quæ comparent, sint legitimæ. vt in *l. vni-
uersis, C. qui dare tutores possunt*, & no-
tat, *glos hic verbo ventilanda*.

In §. Constitui.

SVMMARIVM.

1 *Procurator quilibet esse potest nisi expressè inueniatur à iure prohibitus.*
2 *Laicus in rebus spiritualibus esse potest procurator pro clerico.*
3 *Laicus non admittitur pro se ad res spirituales.*
4 *Nemo dat alteri quod ipse non habet pro se.*
5 *Agens pro alio vtitur iure, quod habet ille pro quo agit.*
6 *Procuratorij à munere qui repellantur.*
7 *Prohibitus pro se comparere ratione impedimenti, nec pro alio comparere potest, & quæ impedimenta.*
8 *Clerici in sacris, vel regulares, non possunt esse pro laicis procuratores.*

EDictum procuratorium prohibet
certas personas, præter quas ex-
1 clusas à iure omnes alij admittũ-
tur ad agendum pro alijs, etiam laicus in
2 rebus spiritualibus pro Clerico, & sic
pro obtinendo beneficio, vel pro simili-
bus, *cap. 1. & cap. qui generaliter de pro-
curatoribus in 6.*
3 Dices laicus non admittitur pro se ad
res spirituales, ergo neque pro alijs, quia
4 nemo potest alteri dare, quod in se non
habet.
5 Respondetur neg. consequentiam, nam
quando agit pro alio, vtitur iure, quod
habet ille, cuius nomine agit, ac proin-
de sic agere poterit, si persona pro qua
agit capax sit, sic tacitè huic obiectioni
respondet, *glos. hic verbo laicus ex cap. 1.
de procuratoribus in 6.*
6 Quæres quæ nam sint illæ personæ quæ

remoueantur à munere procuratorij.
Respondetur, quod sunt omnes illi,
qui in iudicio agere non possunt pro se,
7 ratione alterius impedimenti, isti enim
nec pro alijs comparere possunt, sic infames,
furiosi, excommunicati. Item alij,
qui possent comparere pro se, tamen pro
8 alijs non admittuntur, sic regulares, vel
Clerici in sacris, nam neque isti pro causis
secularibus procuratores esse possunt, *glos. & DD. in cap. 1. de postulando, & Clementina de religiosis, de procuratoribus.*

In §. Et tam vnus.

SVMMARIVM.

1 *Procuratores plures possunt in eodem negotio constitui.*
2 *Procuratorio pluribus facto sine particula (in solidum,) vnus sine alio non agit.*
3 *Clausula in solidum, non subintelligitur, nec præsumitur, sed expressè est ponenda.*
4 *Vigilantibus, & non dormientibus iura subueniunt.*
5 *Procurator, si priùs negotium inceperit, ipse prosequi potest, nec alius potest se intromittere.*
6 *Procuratores, si non sint simul nominati, inclusio vnius est exclusio alterius, & vnus tantum agere potest, scilicet vltimus.*
7 *Procurator secundò nominatus excludit primò nominatum.*
8 *Procuratores diuerso tempore constituti omnes agere possunt, si Dominus per constitutionem secundi expressit se primum non reuocare.*
9 *Procurator, qui negotium incepit, est effectus dominus litis per litis contestationem.*
10 *Procurator datus in solidum non potest se intromittere lite contestata per socium, nisi eo impedito, vel desistente.*
11 *Procurator qui litem contextatus est, potest alium substituere, ideò alio substituto socius non potest se intromittere, licet procurator sit impeditus, vel desistat.*

1 ET vnus, & plures possunt in eodē
negotio procuratores constitui,
pro quibus.
Aduerte primò, quod quando plures
simul cōstituuntur non apposita illa par-
2 ticula (*in solidum*) tunc vnus non potest
agere sine alio, vt habetur hic *ex cap. penult. §. 1. de electione in 6. & glos. in figuratione casus in secundo notabili ait,*
3 quod dicta clausula non subintelligitur,
nec præsumitur, nisi expressè in scripturis
apponatur, & quando fuit apposita,
tunc verificatur regula, vigilantibus, &
4 non dormientibus iura subueniunt. *l. pupillus. ff. quæ in fraudem creditorum*, ac
proinde, si vnus prius negotium incepe-
rit, ipse prosequi poterit, nec potest alius
5 se intromittere, vt colligitur ex ijs, quæ
supra diximus, ex *cap. cum in plures, de offic. delegati in 6.*
Aduerte secundò, quod vt dictum locum
habeat debent esse simul constituti,
6 si enim vnus post alium cōstituatur, tunc
inclusio vnius est exclusio alterius, ac pro-
7 inde secundus nominatus excludit primū,
qui extabat, *l. si quis tamen, §. fin. ff. eodem, & cap. si duo eod. tit. in 6* quod limitari
debet, quando Dominus, qui fecit
8 procuratorium expressit, se non intendere
reuocare primum procuratorem, *cap. si quem, de procuratoribus in 6.* & patet à
simili ex *l. si quis pluribus, ff. de legatis primo.*
9 Aduerte tertiò, quod quotiescumque
vnus procurator negotium iam incepit,
& est effectus Dominus causæ, per litis
contextationem, iuxta *textum in l. amplius, ff. rem ratam haberi*, alius com-
10 procurator in solidum constitutus, non
potest se intromittere, nisi eo impedito,
& desistente à negotio, non substituto
11 alio procuratore, quem substituere po-
test incepto negotio, vt in simili supra diximus
de subdelegatis, ex *cap. si duo, de procuratoribus in 6.*

In §. Sed siue cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Mandatarius debet diligenter custodire fines mandati.*
2 *Procurator secundum procuratorium procedit, nec præter operari potest.*
3 *Procurator generalis non potest se intromittere ad ea, quæ requirunt speciale mandatum.*
4 *Procurator generalis, cum mandato speciali ad aliqua, quæ speciale mandatum requirunt, potest ad similia se extendere.*
5 *Mandatum speciale omnino, & expressum multa negotia requirunt, nec in*

ipsis procurator procedit ratione simili-
tudinis.
6 *Procurator non potest crimina opponere*
contra electum, vel eligentes, nisi &
ad hoc habeat speciale mandatum.
7 *Vicarius non potest beneficia conferre,*
nisi specialiter ei detur talis potestas.
8 *Procurator ad negotia quandocumque*
alium substituere potest.
9 *Procurator ad lites non potest alium*
substituere nisi sit effectus dominus li-
tis per contextationem.
10 *Procurator nō potest alium substituere*
in alio tempore, quam lite contextata
per ipsum, nisi habuerit facultatem à
Domino substituendi.
11 *Procurator, qui sine potestate substituen-*
di alium substituit lite contestata de-
sinit esse procurator, & cadit à iure
suo.
12 *Persona industria videtur electa in*
litibus.
13 *Procurator cum potestate substituendi*
potest quemlibet substituere
14 *Procurator vt substituere possit, debet*
litem contestari.
15 *Procurator substitutus ab alio procura-*
tore lite per substituentem contestata,
ipse non potest subrogare alium.
16 *Procurator non potest subrogare in eo,*
in quo dominium non acquisiuit per li-
tis contestationem à se factam.
17 *Procurator constitutus cum clausula*
in rem propriam maiorem habet pote-
statem, ideoque quandocumque substi-
tuere potest.

1 HIc verificatur *reg. tex. in l. diligen-*
ter, ff mandati, quod scilicet
mandatarius debet diligenter cu-
2 stodire fines mandati, sic, & procurator
suum procuratorium diligenter inspicere
debet, nec aliquid præter operari. hic ta-
men.
3 Aduerte primo, quod procurator, qui
habet generale procuratorium nō potest
se intromittere circa ea, quæ requirunt
speciale mandatum, *l. diligenter. ff. man-*
dati. Si tamen in procuratorio fuerit fa-
4 cta mentio de aliquibus casibus, qui alias
requirerent speciale mandatum, tunc ha-
bens generale procuratorium cum ex-
pressione talium aliquorum casuum spe-
cialium, poterit ad alios casus similes suā
potestatem extendere, patet ex *l. sed & si,*
§. quæsitum. ff. si quis cautionibus. neque
per hoc poterit ad aliquos casus omninò
speciales se extendere, multi enim sunt
5 casus qui per se distinctum, & expressum
exigunt mandatū, vt notent *DD. in cap.*
sedes de rescriptis, sic est matrimonium
contrahendum, *cap. fin. de procuratorib.*
in 6. item causa criminalis hæc enim non
venit in generali concessione, nisi expri-
6 matur positiue, *Clementina nō potest, de*
procuratoribus, vbi non potest procura-
tor crimina opponere contra electum, vel
eligentes, simile est in Vicario quamtum-
uis generaliter, & specialiter constituto,
7 hic enim non potest conferre beneficia,
nisi specialiter ei detur talis potestas, *cap.*
fin. de offic. Vicarij in 6. & in alijs casibus
notat *Speculator in titul. de procurator*
num 4.
Aduerte secundò, quod est alia diffe-
rentia inter procuratores ad negotia, &
8 ad lites, nam procurator ad negotia potest
alium procuratorem substituere quando-
cumque, vt hic, ex *cap. 1. §. fin. eod. titulo*
9 *in 6.* at procurator ad lites non sic, non
enim potest alium substituere, nisi post
litem contextatam, quia tunc dicitur effe-
ctus dominus litis, vt similiter supra dixi-
mus de delegato, notat *Maranta in praxi*
Iudiciali parte quarta distinctione 16. ta-
men pro maiori intelligentia huius dicti.
Nota primo, quod ad hoc, vt in alio
10 tempore possit procurator alium sub-
stituere debet habere facultatem substi-
tuendi in rescripto, si enim non habeat
talem facultatem, & de facto alium sub-
11 stituit, desinit esse procurator, & cadit à
iure, *cap. is, qui de procuratorib. in 6.* &
ratio colligitur, ex *Paulo in l. penult. ff.*
de diuersis, & temporalibus præscriptio-
12 *nibus*, nam pro litibus videtur electa in-
dustriæ personæ, & pro hoc adest decisio
Rotæ Romanæ, quando vero habet talem
13 potestatem potest eligere quamlibet per-
sonam, *Litem eorum, §. decuriones, ff. quod*
cuiusque vniuersitatis nomine,
Nota secundo, quod tunc potest pro-
14 curator id facere, quando lis fuit contex-
tata à se ipso, at quando Dominus habet
iam litem contextatam, & deinde sub-
stituit procuratorem, tunc procurator, qui
sumit negotium lite contextata, non po-
15 test alium subrogare, *glos. hic verb. con-*
textata, l. nulla & l. neque, & l. penulti-
ma, C. eodem, ratio autem esse potest, quia
non potest substituere in eo, in quo non
16 acquisiuit dominium contextando litem
ex suo opere.
Nota tertio, quod hæc omnia limi-
17 tantur, quando procurator fuisset con-
stitutus cum clausula (in rem propriam)
tunc enim videntur cessæ actiones, & sic
procurator agit tamquam in propria re,
& ampliori potestate vtitur, vt Dominus,
& sic potest substituere quandocumque,
vt

vt notatur hic ex *l.illam, C.de donationibus, & l.plautius, ff.eodem.*

In §. Non tamen.

SVMMARIVM.

1 *Procurator non in omnibus constitui potest.*
2 *Actor in criminalibus non potest comparere per procuratorem, sed ipse debet præsentare libellum, &c.*
3 *Actor in criminalibus debet se obligare ad pœnam talionis.*
4 *Reus in Criminalibus non potest per procuratorem se defendere; sed ipse sua iura proponere.*
5 *Procurator in criminalibus admittitur ad excusationem proponendam.*
6 *Procurator admittitur in criminalibus, si causa excusationis sint probabiles.*
7 *Causa multa assignantur probabiles, in quibus potest quis etiam in criminalibus comparere per procuratorem. vsq; ad finem §.*
8 *Delictum dicitur leue quando dolus non intercessit.*
9 *Furti actio non solum criminaliter, sed etiam tantum ad intereffe, & ciuiliter intentari potest, & tunc admittitur procurator.*

1 Aduerte primo, quod non omnes audiuntur per procuratorem, & hoc in indicijs criminalibus, vbi 2 enim neque actor potest comparere per procuratorem, sed ipsemet præsentat libellum, & signat obligans se ad pœnam 3 talionis, vt videbimus infra *in lib.4. tit. de accusationibus*, & idem est in reo, qui non potest se defendere per procuratorē, 4 sed ipse suum ius dicere debet, vt patet hic ex *cap.veniens de accusationibus, cap. tua, eod.titulo*, & ex multis iuribus probat, *glos. hic verbo permittuntur.*

5 Aduerte secundo, hanc generalem dispositionem limitari in pluribus casibus, & Primo, quando quis vellet proponere excusationem, hoc enim potest facere per procuratorem, *dicto cap.veniens, & l. pe-6 nult.§. fin.ff. de iudicijs*, debet autem excusatio esse probabilis, sic si principalis haberet inimicitias capitales in loco in-7 dicij, & ideo non posset ibi comparere, *Clementina pastoralis de re iudicata*, vel infirmitas, vel aliud simile impedimentum. Secundo, si essent proponendæ exceptiones contra accusatorem, *cap veniens, & cap.de his de accusationibus.* Tertio, si persona agens sit persona Illustris, tunc enim potest hæc ad propriam iniuriam propulsandam comparere media persona alterius, *l. fin. C.de iniurijs.* 8 Quarto, quando delictum, pro quo, & cōtra quod agitur, esset leue, quod tunc est, quando dolus non intercessit, *Abb. in c. tuæ de pœnis, ex l.leuia, ff. de accusatio-9 nibus.* Quinto, si contra delictum graue quis ageret via ciuili, vt si quis in delicto furti non intentaret querelam criminalem, sed peteret interesse, *cap. tua & cap.de his de accusationibus.* Sexto, si esset dicendum de incompetentia Iudicis, *cap.veniens de accusationibus.*

In §. Sed nec omnibus cum sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Clerici secularibus negotijs se immiscere prohibentur.*
2 *Clerici solum ad Dei laudes, & actiones piorum operum sunt constituti.*
3 *Ecclesia, vel Monasterium pro suis negotijs laicum debent substituere cum salario, si vires suppetant.*
4 *Vexationem magnam modico incommodo redimere vtilius est.*
5 *Monasterij vires si non sufficiant potest etiam Religiosus munus exercere procuratoris pro suo Monasterio, habita tamen venia Superioris.*
6 *Religiosus sine licentia Superioris nihil firmum operari potest.*

1 De hac materia supra diximus, & habemus totum titulum *ne Clerici secularibus negotijs se immisceant*, & ratio est, quam dat hic Lan-2 cellottus, nam ad solam Dei laudem, piorumque operum actiones sunt constituti, *cap. quia Episcopus 5. quæst. 3.* 3 vnde etiam pro negotijs Ecclesiæ, vel Monasterij (si vires suppetant) est substituendus laicus præstito ei competenti salario, nam melius est modico incōmodo magnā 4 redimere vexationem, *cap. qui vero 16. quæst.1.* Si autem vires Ecclesiæ non suppetant, tunc potest etiam Religiosus mu-5 nus procuratorij exercere pro suo Monasterio, habita tamen licentia à Superiore, 6 sine qua nihil firmum facere poterit, *Clementina Clericus; de procuratoribus; & cap ex parte, de accusationibus.*

In §. Postulandi.

SVMMARIVM.

1 *Clericus, vel Sacerdos si sint in extrema necessitate possunt esse procuratores, habita venia à S. Sede.*
2 *Clericus si sit in extrema necessitate rurale opus exercere poteit.*
3 *Concesso id quod est plus, non debet denegari id quod est minus.*
4 *Clericus licite comparet pro suo, vel sua Ecclesia negotio, vt miserabilium personarum, vel etiam coniunctorum.*
5 *Clericus pro qualibet causa ad Tribunalia Regia accedere prohibetur sine licentia ordinarij in scriptis in Ciuitate Neapolis ex decisione synodali.*
6 *Postulandi munus non inducit infamiam.*
7 *Clericus postulans pro laicis, vel etiam Tabellionatum exercens non priuatur officio, nec beneficio.*
8 *Frustra est illa potentia, quæ non potest dedu i ad actum.*
9 *Clerici non possunt ciuilibus legibus operam dare sine dispensatione Apostolica, & de quibus Clericis intelligatur.*
10 *Clerici ad maiorem Canonum intelligentiam possunt ciuilibus legibus operam dare, sed non in publicis studijs.*
11 *Clericus comparens in Tribunalibus laicorum debet id facere sine mercede, sed pro auxilio pauperum, & miserabilium.*

HIc supra dicta dispositio limitatur
pro Clericis in multis casibus, &
1 Primò, si Clericus, vel etiam Sacerdos
sit in extrema necessitate tunc
enim habita licentia à Sede Apostolica
poterit procuratorij munus exercere, ducentes
argumentum à fortiori, nam si
2 potest in tali casu exercere opus rurale,
vt notat *glos. hic ex Hostiensi, & Abb.* ergò
3 multò magis poterit aduocare, cum
hoc sit quid dignius, *l. aduocati, C. de aduocatis diuers. Iudicum*.
4 Secundò, quando vult agere pro proprio
negotio, vel propriæ Ecclesiæ vel
miserabilium personarum, vel sibi coniunctorum,
tunc enim licet comparere
potest, *Abb. in cap. 1. de postulando, cap. non null. de rescriptis, & cap. postulantibus de offic. deleg. Archidiaconus in cap. statutum, §. cum autem de rescript. in 6.*
notat *Genuensis in praxi Archiepiscopali, cap. 14. num. 3.* numquam tamen in no-
5 stra Ciuitate licet pro qualibet causa accedere
ad Tribunalia Regia, sine licentia
ordinarij in scriptis, & est *decisio Synodalis in nostro Sinodo diœcesana titul. de vita, & honestate Clericorum cap. 22.*
6 Ex hoc habes primò, quod munus
postulandi non inducit infamiam, & ideò
Clericus postulans etiam pro laicis non
est priuandus officio, nec beneficio, imò
7 neque si exerceret tabellionem, *cap. 1. & fin. de postulando, cap. sicut extra ne Clerici, vel Monachi.*
8 Habes secundò, quod frustra est illa
potentia quæ numquam potest deuenire
ad actum, ideo cum non possint Clerici
petere Tribunalia Regia, ideo nec possunt
Ciuilibus legibus operam dare sine
9 dispensatione Apostolica, quod intellige
de Clericis beneficiatis beneficio personali,
& quod requirat actualem residentiam,
vt notant *DD. in cap. super specula ne Clerici, vel Monachi*, alij autem
si velint ciuilibus legibus operam dare
10 ad maiorem intellectum Sacrorum Canonum
poterunt id facere, sed non in publicis
studijs, sic notant *DD. communiter, & signanter, Gammarus in tract. de offic. legat. lib. 2. tit. de varijs ordinariorum nominibus, Caetanus in summa c. 50 Nauar. cap 27. num. 116. Suarez disput. 23. sess 30. num. 5. Siluester in summa, verbo, excommunicatio, num. 22.*
11 Habes tertiò, quod quando Clerici volunt
comparere in tribunalibus laicorum
debent id facere sine stipendio, vere pro
auxilio miserabilium modo quo diximus,
& notant *Hostiens. & Abb. in cap. 1. extra ne Clerici, vel Monachi*, de reliquo omninò
ipsis interdicitur secularibus litibus
se immiscere, vt notat *glos. hic ex l. properandum, C de iudicijs.*

In §. Hi vero.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus probibetur actiuè à iudicijs, non passiuè.*
2 *Excommunicatus nec proprio, nec alieno nomine comparere potest, vt actor, sed citatus bene potest se defendere, sed in causa propria.*
3 *Defensio est de iure naturæ.*

Quo

COincidit hic §. cum ijs, quæ dicemus infra, *lib. 4. de sententia*
1 *excommunicationis*, & sic disponitur in præsenti, quod excommunicatus impeditur à iudicio actiuè, non autem passiuè, *cap. intelleximus de iudicijs, cap. venerabilem de exceptionibus*,
2 & sic excommunicatus nec proprio nomine potest comparere, vt actor in iudicio, secus autem vt reus, & sic citatus ab actore potest pro se comparere, non autem alieno nomine, & ratio disparitatis inter vnum, & alium casum est; nam
3 defensio est de iure naturæ, *Clementina 1. de iudicijs*.

In §. Sed belle.

SVMMARIVM.

1 *Procurator cōstitutus ab Vniuersitate, qua tempore cōstitutionis erat excommunicata, an, & quando administrare possit.*

2 *Procurator constitutus ab aliquibus vniuersitatis non excommunicatis, licet alijs excommunicatis in maiori parte, licitè administrare potest.*

3 *Vniuersitas per habiles repræsentatur.*

4 *Actus indiuiduus factus à pluribus vt singulis vitiatur, etiam si ex vna persona actus non valeret; & hoc ratione indiuidui.*

5 *Procuratoris habilitas tempore facti rescripti consideratur, & nullum est si suo temporis procurator erat excommunicatus.*

6 *Procuratorium factum tempore excommunicationis procuratoris, non reconualescit per absolutionē superuenientē.*

7 *Nullum ab initio, non reconualescit temporis fluxu.*

HIc talis proponitur casus, procurator fuit constitutus ab administratorib. Vniuersitatis, qui tēpore
1 facti procuratorij erant excommunicati, hic non auditur, si nomina excommunicatorum continentur in procuratorio, secus autem si nomina ibi non exprimantur, nec de authoritate ipsorum fiat mentio in rescripro, sic notatur in præsenti § tamen ad maiorem intelligētiam.
2 Aduerte primò, quod si sint aliqui in Vniuersitate non excommunicati, quamuis maior pars esset innodata tali censura,
3 adhuc tamen procurator agere potest, nam qui habiles sunt ipsi vniuersitatem repræsentant. *l. sicut, ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine*.

4 Aduerte secundò, non sic esse dicendū si plures vt singuli facerent aliquem actū indiuiduum, non vt vniuersi, tunc enim si actus non valeat ex persona vnius, neque pro alijs valere poterit, ratione indiuiduitatis ipsius actus, vt notat *glos. hic in l. pedius, ff. de arbitris, & cap. tum super, de offic. deleg.*
5 Aduerte tertiò, quod respectu procuratorij consideratur habilitas procuratoris tempore facti rescripti, ac proinde si tali tempore sit excommunicatus, procuratorium nullum est, vt notat *Abb in cap. fin. eodem tit.* neque etiam si fit absolutus post expeditum procuratorium, reconualescit, *cap. post cessionem, de probationibus*, & ratio esse potest ex regula,
7 quod ab initio non valet, tractu temporis conualescere non potest.

In §. Tamdiu cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Procuratorium semper durat, nisi reuocetur expressè, vel tacitè.*

2 *Procuratoris reuocatio quomodo fiat expressè.*

3 *Procuratorij reuocatione non intimata, quid quid interim fit valet.*

4 *Lite contextata ex opere procuratoris, non potest ad libitum domini procuratorium reuocari, sed causa exprimi debet in reuocatione.*

5 *Procuratorij reuocatio quomodo fiat tacitè.*

6 *Procurator secundus ad iuuamen primi constitutus, non operatur primi reuocationem.*

7 *Procuratorium factum cum clausula (quotiescumque abesse contigerit &c.) non censetur reuocatum per comparitionem principalis absente procuratore.*

1 TAmdiu durat procuratorium, quādiu constituens non reuocat illud expressè, vel tacitè, expressè reuocatur procurator per scripturam, quā-
2 do Dominus, vel alium constituit, vt supra diximus, vel primum positiuè reuocat, *cap. si quem, eodem tit. in 6.* donec au-
3 tem reuocatio fuerit intimata procuratori, quicquid hic interim agat, firmum est, *cap mandato de procuratoribus, vbi glos. id notat*, at intimata reuocatione, nulla sunt, quæ agit dictus procurator,
4 dummodo tamen non fuerit lis contextata ex opere ipsius, tunc enim ad libitū constituentis reuocari nō potest, nisi causa exprimatur in ipsa reuocatione, *c. 1. hoc tit. in 6.*

in 6. Tacitè reuocatur procurator, cum principalis post factum procuratorium
6 ipsemet negotio ingerit, tunc enim censetur procuratorium reuocare, secus autem, quando ageret potius ad adiuuandū suum procuratorem; idem dic si constituisset procuratorem cum clausula (quocumque ab esse contigerit) tunc enim
7 licet principalis agat, & compareat, ipso tamen absente semper residet ius in procuratore, *d. cap. si quem, & cap. fin. hoc tit. in 6.*

In §. Hæc autem cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Procurator cum potestate substituendi, si substituerit reuocare non potest, nisi & reuocandi facultatem habeat.*
2 *Qui facit potest tollere.*
3 *Procurator cum potestate substituendi si substituerit, substituti nomine Principalis.*
4 *Procurator effectus dominus litis potest substitutum reuocare.*
5 *Procurator constitutus cum clausula in rem propriam, etiam subrogatum reuocare potest.*
6 *Prohibitio facta in vno casu, non extenditur ad alium.*
7 *Procurator potest facere meliorem conditionem principalis, non autem deteriorem absque illius consensu.*
8 *Procuratores plures pro negotio habere vtilius est.*
9 *Procurator generalis, qui in aliqua causa alium substituit, non impeditur in cæteris.*

1 ADuerte primò, pro his §§. quod si procurator substituerit alium procuratorem, quia forsan habebat facultatem substituendi, non potest, ipsum reuocare, nisi habeat facultatem reuocandi, vt hic, & in *cap. is qui hoc titulo in 6.*

2 Dices qui facit potest tollere, *l. nihil tam naturale, ff. de regulis iuris,* sed procurator substituit procuratorem, ergo potest etiam ipsum tollere.

3 Respondetur distinguo minorem, substituit nomine suo, & nego, nomine alieno, & concedo, & ideo solus Dominus reuocare potest talem procuratorem substitutum à suo procuratore, vt per *DD. in cap quamuis hoc tit. in 6.* tunc autem id facere poterit procurator quando procuratorem substituisset iure suo, forsan,
4 quia erat effectus Dominus litis, & ideo substituit, vel quia fuit procurator constitutus in rem propriam, tunc enim po-
5 test substituere, & reuocare pro sui libito, vt tenet, *glos. hic verbo legitimè, in responsione,* & dat rationem; nam in *cap. is qui,* tantum prohibetur reuocatio ei, qui sub-
6 stituit iure sibi concesso à Domino, à quo non habuit ius reuocandi, ergo non debet extendi prohibitio ad eum, qui substituit iure suo. ratio primi casus esse potest, quia procurator potest facere meliorem conditionem sui principalis, non au-
7 tem deteriorem, nisi de illius consensu, melius autem est plures habere procura-
8 tores pro suo negotio, quam vnum tantum; merito potest substituere, non autem reuocare.

Aduerte secundò, quod procurator cōstitus generaliter si in vna, vel alia causa
9 procuratorem substituit, non impeditur, quin ipse possit in alijs agere, colligitur, ex *l. cum prætor, §. 1. ff. de iudicijs.* pro §. *ad hæc* nihil occurrit præter ea, quæ suprà diximus de reuocatione procuratoris.

In §. Non sic.

SVMMARIVM.

1 *Procuratorij reuocatio si non intimetur interim facta valent, non si in procuratore constituto ad contrahendum matrimonium.*
2 *Procuratorium factum ad contrahendū matrimonium est reuocatum etiam per actus intrinsecos & mutatione voluntatis, nec aliquid factum valet, licet non præcesserit citatio reuocationis.*
3 *Procuratorum matrimonij contrahendi licet pars iurauerit, nō reuocare tamen per voluntatem reuocatur, & impeditur licet dominus sit periurus.*
4 *Ratificationem principalis admittere cautius est contracto matrimonio per Procuratorem.*
5 *Consensus Principis qualis debeat esse in matrimonio constituto procuratore.*
6 *Procurator constitutus ad contrahendū matrimonium, debet habere mandatū speciale, & ad contrahendum cum tali taxata persona.*

IN hoc §. generalis regula tradita limitatur, & sic licet acta per procu-
1 ratorem ante reuocationem intimatā valeant, non sic tamen est in procuratore cōstituto ad contrahendum matrimoniū,

si enim principalis reuocet mandatum ad
contrahendum, etiam tacitè, & inter se,
2 itaut tempore quo procurator contrahit,
principalis mutauerit voluntatem, nullum
est tale matrimonium, etiam si principalis
iurauerit procuratorium non reuocare,
adhuc enim valet talis reuocatio, nec cō-
tractus habet firmitatem, licet principalis
sit periurus, *cap. sicut, & cap. inter de*
3 *sponsalib.* ideo vt notat, *glos. hic in Ioan-*
ne Andrea, cautè agitur, si contracto ma-
4 trimonio per procuratorem ratificetur
deinde per principales.
Aduerte etiam hic, ideo hoc speciale
5 esse constitutum in casu matrimonij, nam
in ipso actu contractus requiritur habi-
tualis consensus, vel saltem voluntas non
contraria, *cap. cum locum de sponsalibus,*
cap. 1. & seqq. 37. quaest. 1. procurator au-
6 tem sic constiturus, & debet habere ad
hoc speciale mandatum, vt supra diximus,
& debet etiam in tali mādato esse expres-
sa talis persona, cum qua matrimonium
nomine principalis contrahi debet, *glos.*
hic verbo Specialiter in fine ex textu, ex l.
generaliter. ff. de ritu nuptiarum, cap. in-
notuit de arbitris, & Abbas in cap. causis
vers. ex isto textu de electione.

In §. Quod si scientibus:

SVMMARIVM.

1 *Exceptio falsi procuratoris* Iudicium
reddit nullum.
2 *Exceptio incompetentiae Iudicis reddit*
Iudicium nullum, sicut omnes aliae ex-
ceptiones pro essentialibus Iudicij.
3 *Procuratorio reuocato, & noto Iudici, &*
parti; in posterum acta principali non
praeiudicant.
4 *Exceptio contra procuratorem quibus*
modis opponatur & num. 5. & 6.
5 *Exceptio inhabilitatis procuratoris, quia*
militis, ante litem contextatam opponi
debet.
6 *Exceptio contra procuratorem, ex defe-*
ctu mandati, non habiti, vel reuocati
potest opponi etiam post sententiā, non
sic si sententia fecerit transitum in rem
iudicatam.
7 *Sententia si fecerit transitum in rem iu-*
dicatam, ex iniusta efficitur iusta.
8 *Procuratorij reuocationem, si aduersa-*
rius sciat Iudicium est nullum, licet Iu-
dex reuocationem ignorauerit, & di-
stinguitur, num. 10.
9 *Procurator falsus sibi praeiudicat, & ipse*
remanet obligatus ex actu praeiudi-
ciali à se facto.
11 *Acta, & actus differunt, & quid sint*
acta, quid actus.

1 FAlsi procuratoris exceptio iudicium
reddit nullum, sicut etiam aliae ex-
ceptiones pro essentialibus iudi-
ciorum. vt in competentia Iudicis, & si-
2 miles, *cap. exceptionem, ff. de exceptioni-*
bus, cap. in nostra extra eodem, & habetur
in praesenti §. pro quo.
3 Aduerte primò, quod reuocato pro-
curatorio, dummodo hoc fuerit notum
Iudici, & parti, quicquid in posterum fiat
nullo pacto praeiudicat principali, vt no-
tant legistae cum *Bart. in l. vnica. C. de satis*
dationibus, & Hostiensi in summa eodē
titulo in 6. § & qualiter mandatum.
4 Aduerte secundò, *ex glos. hic verbo*
exceptio, quod triplici modo potest oppo-
ni exceptio contra procuratorem. Primò,
5 ex inhabilitate procuratoris, forsan si esset
miles, &c. & haec exceptio nisi opponā-
tur ante litem contextatam, non potest
in posterum opponi. Secundò, quod non
sit verus procurator, quia forsan non ha-
beret mandatum. Tertiò, quia licet ha-
6 buerit, fuerit reuocatum, *cap. ex parte*
decani, extra de rescriptis, & istae duae ex-
ceptiones possunt opponi etiam post latā
sententiam quandocumque, dummodo
sententia nō fecerit transitum in rem iu-
7 dicatam, tunc enim de iniusta fit iusta,
notat *Abb. in cap nostra extra eodem*,
vbi ait iudicium esse nullum, licet Iudex
8 ignorauerit reuocationem procuratoris,
dummodo aduersarius sciret, si autem ipse
9 falsus procurator aliquem actum praeiudi-
cialem faceret Domino, huic nullum in-
ferret praeiudicium, sed potius ipse rema-
net obligatus, ex tali actu, *l. plautius, ff.*
eodem, l. 3. §. falsus, ff. rem ratam haberi,
sed non displicet quaedam subtilitas, *glos.*
10 *in l. vnica, C. de satisdationibus*, quod sci-
licet, vel iudex habuit notitiam talis reuo-
cationis, & iudicium est omninò nullum,
vel Iudex non habuit notitiam, sed tantū
id nouit pars, & tunc iudicium non debet
dici nullum, nam sententia ex parte Iudi-
cis fuit iuste, & rite prolata, tamen effe-
ctus Iudicij non habetur, nam aduersarius
excluditur ab omni commodo talis iudicij
ope replicationis, vt refert *glos. hic ex Ioā-*
ne Andr. in cap. nostra extra eodem, cum
autem hic fiat mentio de actibus procura-
toris, est distinguere acta ab actibus,
11 acta enim dicuntur, quae spectant ad iudi-
ciū, & eius ordinem actus verò dicuntur,
quaecumque operationes etiam extra ra-
tionem iudicij, *l. lege obuenire, ff. de verb.*
significat.

In §. Non idem.

SUMMARIUM.

1 *Procurator, si renunciauerit mandato; Domino reuocationem non acceptante potest negotium incipere, & prosequi, siue sit ad lites, siue ad negotia.*
2 *Delegatus, qui se in competentem declarauit neque de voluntate partium iudicium resumere valet.*
3 *Delegatio est quasi priuilegium respiciens priuilegiatum cui potest delegatus cedere.*
4 *Iuri suo quisque cedere potest.*
5 *Procuratorium respicit gratiam principalis, & procuratore resumente, præsumitur ratificatio principalis.*
6 *Delegatus faciens iudicium ex necessitate, licet renunciauerit, potest iudicium resumere.*

1 SI procurator renunciauerit procuratorium, sed tamen principalis duret in eadem voluntate, quam non retractauit nec expresse, nec tacite, potest ipsemet procurator negotium incipere, & prosequi, siue sit procuratorium pro litibus, siue pro negotijs, sic notatur in præsenti, *ex cap. licet hoc titulo in 6.*

2 Dices supra diximus, *in §. item si iudex ex l. ius publicum, ff. de factis*, quod si delegatus se declaret incompetentem, & non habentem iurisdictionem, non potest deinde neque de voluntate partium iudicium resumere, *l. priuatorum, C. de iurisdictione omnium iudicum*, ergo eodem modo dicendum est hic in procuratore, qui renunciat procuratorium.

3 Respondetur negando consequentiam, vt disponitur hic ex *dicto cap. licet*, & ratio disparitatis ea esse potest, nam delegatio est quasi priuilegium respiciens personam ipsius delegati, ac proinde potest
4 vnusquisque cedere iuri suo, procuratorium vero respicit gratiam ipsius prin-
4 cipalis, merito semper ac procurator vult negotium resumere, videtur ratificatum per principalem, idem etiam est dicendũ quando delegatus facit iudicium ex necessitate, & non ex priuilegio, tunc enim
6 facta etiam renunciatione potest eodem modo negotium resumere, vt notat *glos. hic ex cap. si scitatus de rescriptis, & alijs iuribus.*

In §. At literis cum finali.

SUMMARIUM.

1 *Procurator, pro quo principalis cauit iudicatum solui acceptans mandatum tenetur vsque in finem negotium prosequi.*
2 *Procurator, qui scienter acceptauit procuratorium videtur se obligasse ad defendendum, nec potest negotium incompletum relinquere.*
3 *Procuratoris officium est voluntarium.*
4 *Quod semel placuit amplius displicere non debet.*
5 *Procurator, qui negotium indefensum reliquit tenetur domino ad interesse.*
6 *Procurator si fecerit protestationem, vel acceptauerit mandatum in parte, sufficit, si acceptatum adimpleat, reliquum omittere potest.*
7 *Procurator ex causa rationabili potest negotium completum relinquere, sed saltem notificare id debet Principali.*
8 *Procuratorium cessat morte constituentis, si res sit integra, nec inceptum negotium.*
9 *Procurator constitutus à Prælato, vel ab alio pro Ecclesiastica per mortem constituentis excluditur etiam re non integra.*
10 *Successio non datur in rebus Ecclesiasticis.*
11 *Prælatus successor non habet ius à prædecessore, sed venit iure suo.*
12 *Sede vacante nihil innouari debet.*

1 ADuerte primò, quod procurator, pro quo principalis cauit de soluẽdo quicquid fuerit iudicatũ, acceptans procuratorium tenetur negotiũ prosequi, nec potest consensum relinquere, nam præbendo consensum vide-
2 tur, se obligasse ad defendendum, vt in *Clementina 1. de procuratoribus*, dummodo tamen scienter acceptauerit offi-
3 cium, quia officium est voluntarium, *l. inuitus, C. eodem*, quod semel accepta-
4 uit, amplius displicere non debet *ex regula quod semel in 6.*
5 Aduerte secundò, quod si procurator negotium indefensum relinquat tenetur domino ad interesse, vt notat *glos. hic verbo cogi, ex §. mandatum institutionibus ciuilibus, tit. de mandato*, vt autem
6 hoc procedat debet procurator non fecisse protestationem incõtrarium, si enim acceptando procuratorium declarauerit

ad quid intendebat se obligare, & sic si
acceptauerit procuratorium pro parte, &
pro parte non, tunc sufficit si adimpleat
acceptatum. item potest inceptum nego-
7 tium destituere ex aliqua causa rationa-
bili, certiorato tamen principali, *glos. hic
verbo cogi circa finem.*
8 Aduerte tertiò, quod per mortem
constituentis reintegra, cessat procura-
torium, secus autem re non integra, & in-
cepto negotio, *l inter causas, ff mandati,*
si tamen esset procurator constitutus à
Prælato, vel ab alio pro re Ecclesiastica,
9 tunc mortuo constituente, etiam re non
integra expirat procuratorium, quia
10 in rebus Ecclesiasticis nō datur successio,
& alius Prælatus successor non habet ius
11 sibi impositum à prædecessore; sed venit
iure suo, tum etiam quia Sede vacan-
12 te nihil innouari debet, vt in *c. 1. & fin.
de Sede vacante.*

DE PACTIS, ET TRANSACTIONIBVS.

TITVLVS TERTIVS.

SVMMARIVM.

1 *Pactum quid sit, & quid sub genere pacti veniat?*
2 *Pactum aliud expressum, aliud tacitū, & quod dicatur expressum, quod tacitum.*
3 *Pollicitatio est solius offerentis promissio.*
4 *Pactum aliud nudum, aliud vestitum.*
5 *Pactum nudum quod dicatur.*
6 *Pactum nudum nec actionem parit, nec obligationem ciuilem.*
7 *Pactum nudum in quibus casibus actionem producat.*
8 *Pactum nudum, & pactum simplex quomodo differant inter se.*
9 *Pactum vestitum quid sit? & quare sic dicatur?*
10 *Pactum vestitum quot, & quibus vestibus vestiatur? vsque ad num. 19.*
11 *Pacta verbis vestita quæ.*
12 *Pacta vestita re.*
13 *Pacta vestita litteris.*
14 *Pacta vestita consensu.*
15 *Pactum vestitum consensu, ex solo consensu firmitatem habet & actionem producit & ciuilem obligationem licet res hic, & nunc non adsit.*
16 *Pactum vestiri potest etiam legis auxilio, & solemnitate rationem approbationis.*
17 *Pactum vestitur etiam interuentu iuramenti.*
18 *Pactum vestitur interuentu contractus immediatè positi, vel rei interuentu, & hoc in contractibus innominatis.*
19 *Pactum vestitum producit actionem, & obligationem eiusdem speciei, cuius est vestis qua contractus vestitur, vt emptionis, ex empto, locationis; locati, &c.*
20 *Pacta alia clara, alia obscura, & quæ dicantur clara, quæ obscura.*
21 *Pactum obscurum contra quem interpretari debeat.*
22 *Pactum fundat intentionem actoris, ideò si non sit clarum non potest ex illo actor concludere.*
23 *Pactum nudum licet nō producat actionem, benè tamen exceptionem producit.*
24 *Pactum vim habet legis, & ex conuentione legem accipit.*
25 *Promissa adimplere, maximè congruit fidei humanæ.*
26 *Fidem fallere, graue.*
27 *Pactum si non liberè procedat, sed ex metu qui cadat in cōstantem virum actionem non producit.*
28 *Pacti. & cuiuslibet actus humani essentia est libertas, ideò sine ipsa firmitatē non habent.*
29 *Pactum de re turpi non subsistit, fides enim est frangenda in malè promissis.*
30 *Iuramentum latum super pacto de re turpi neque illud validat, neque ipsum tenet.*
31 *Iuramentum contra bonos mores non est obligatorium.*
32 *Impossibile reputatur à iure, quod turpe est, nec seruandum.*
33 *Pœna apposita pacto de re turpi non est soluenda.*
34 *Pactum de aliquo recipiendo post opus illicitum exequutum valet, propter malum quod inde executor patitur.*
35 *Meretrix illicitè acquisitum iustè retinere potest.*
36 *Vtile per inutile non vitiatur in rebus diuiduis, & num. 46.*
37 *Pœna an sit diuidua ab obligatione principali.*
38 *Pœna fundatur in contractu, nec habet locum in contractu nullo.*
39 *Pœna in contractu apposita, est accessoria ad ipsum.*
40 *Conditio impossibilis apposita in vltima voluntate & in legato non vitiat dispositionem, & quare.*

Testa-

41 *Testator non præsumitur suam voluntatem irritare voluisse.*
42 *Contrahens, qui patitur iniquam conditionem in pacto apponi, sibi debet imputare.*
43 *Pactum de soluendis vsuris iuramento firmatum subsistit, & vsuræ sunt soluendæ, & quare.*
44 *Iurans vsuras soluere, videtur vsuras donare.*
45 *Iurans super re turpi tenetur obseruare iuramentum, si turpitudo non sit ex parte sua, sed ex parte alterius.*
46 *Pactum partim de re turpi partim de re licita, partim de re possibili, partim de re impossibili, seruari debet pro parte licita, & possibili, non pro contraria, & quare.*
47 *Pactum legis commissoriæ an valeat in contractu emptionis, & quid in pignore.*
48 *Pactum legis commissoriæ in contractu emptionis, est potius venditio conditionalis, & conditione non existente contractus rescinditur.*
49 *Pactum legis cõmissoriæ in pignore quare sit prohibitum.*
50 *Pactum legis commissoriæ qualiter fiat in pignore.*
51 *Pactum vt pignus adueniente tempore solutionis vendatur, & retineatur quantitas crediti restituto superfluo valet, nec aliquam continet iniquitatem.*
52 *Pœnitentia in pactis non admittitur in foro conscientiæ.*
53 *Pœnitentia in pactis non datur in pacto reciproco posito adimplemento ex parte vnius, sed adimpleri debet alio alias hic peccat.*
54 *Pœnitentia admittitur quando alter paciscentium fuerit in mora adimplendi.*

EGimus supra de Iudicijs, & de alijs quibus spectantibus ad ipsa; verum quia solent multories litigantes diuturnitate litium defessi iudicium relinquere, & transigere per pacta, merito de ipsis hic, ad cuius tit. intelligentiam.

Aduerte primò, quod pactum est duorum, pluriumue in idem placitum, &
1 consensus, *l. 1. ff. de pactis & notant DD. in rubrica decretalium eodem*. Pactum autem sic in genere definitum habet plures species, & quilibet contractus venit sub genere pacti, quando enim aliqui cõtrahunt, paciscuntur de re taliter, vel sic agenda, sic si emant, vel vendant, paciscuntur de re, & pretio, si vero pactum non habeat suam specificationem denominatam à iure, tunc venit sub genere posito, vt notat *Abb. in cap. primo de pactis*.

2 Aduerte secundò, quod aliud est pactum expressum, aliud tacitum, *l. 2. ff. de pactis*, expressum dicitur, quando ambæ partes expressè consentiunt per signa, vel verba; tacitum verò est pactum, vel quod resultat ex natura contractus, vel quando fit parti præsenti, & tacenti. Intrinsecè tamen acceptanti alias esset pol-
3 licitatio, seu solius offerentis promissio, diximus, *lib. 3. ciuili de obligationibus*.

Aduerte tertiò, quod alia est diuisio
4 pacti in nudum, & vestitum, *Bart. & DD. in l legem, C. de pactis, & l iuris gentium, §. sed in nulla, ff. eit titulo*, pactum
5 nudum est, quod remanet in propria ratione placiti, & consensus, nec solemnitatibus à iure iutroductis, inde nec actio-
6 nem, nec obligationem ciuilem parit, & in dubio appellatio ne pacti nudum venit *Salicetus, Decius, & alij, in dicta l. legem*.

7 Limitatur hoc in pluribus casibus in quibus pactum nudum actionem producit. Primò, in cambio, seu pecunia traiectitia, & quæ datur pro periculo pecuniæ alibi distrahendæ, licet enim hæc vsura promittatur ex nudo pacto, actionem tamen producit, vt peti possit. *DD. in l. periculi in fine, ff. de nautico fœnore*. Secundò, in fideiussore ex pacto nudo, vt si quis promittat soluere id, quod alius debet, *glos. in § constituta de Actionibus, lib. 4. ciuili*. Tertiò, in dote, quæ etiam promissa ex pacto nudo actionem producit, *DD. in l. vnica, C. de rei vxoriæ actione*. Quartò, si quis ex nudo pacto promisit aliquid donare, *l. si quis argentum, §. fin. C. de donationibus, Salicet. & alij in d. l. legem, & l iuris gentium, § sed cum nulla*. notat Oinot. *lib. 3. ciuili de Obligationibus, titulo de pactis*.

8 Nota etiam hic, quod pactum nudũ, non est idem ac pactum simplex, nam pactum simplex in strictiori significatione est pactum vestitum, sed non correlatiuũ, vnde idem, est ac contractus non vltro
9 citroq; obligatorius, sic donatio, vel mutuum, &c. pactum vestitum est, quando contractui præter placitum, & consensum alia quædam extrinseca ornamenta, quasi vestes adijciuntur, sic colligitur, ex *Saliceto loco cit. & ex DD. in l. iurisgentium, ff. de pactis*, vestitur autem pactum
10 pluribus modis, habet enim quatuor genera vestium, scilicet ex verbis, ex rebus, ex literis, & ex consensu; Primi generis

ris sunt pollicitatio, stipulatio, &c. vt
11 sunt omnes contractus, qui verbis celebrantur siue res de præsenti hic, & nunc interueniet, siue non.
Secundi generis sunt mutuum, com-
12 modatum, pignus, depositum, in quibus res essentialiter requiritur, sicut in illis
13 verba. Tertij generis est confessio per literas pecuniæ receptæ, quæ tamen realiter non fuit recepta, vel alia scriptura
14 etiam priuata. Vltimi generis sunt societas, locatio, &c. in quibus licet res hic, & nunc non interueniat, tamen contractus ex consensu suam habet firmitatem,
15 & actionem, & obligationem etiam ciuilem producit, diximus *lib.3. ciuil: de obligat. ex consensu*. Vestitur etiam pactum legis auxilio, & solemnitate, & est in casibus supra enumeratis, in qui-
16 bus pactum producit, obligationem efficacem, quia à Iure fuit approbatum, vt per *glos. in dicto §. constituti*, item vestitur pactum iuramenti interuentu, vt in
17 *auth. Sacram. puberum, C. si aduersus venditionem*. item interuentio contractus immediatè positi, *dicta l. iuris gentium, §. quinimo*, vel interuentu ipsius
18 rei, vt est in contractibus innominatis, do, vt des, do, vt facies, &c. patet ex *l. naturalis, §. & si quidem, ff. de præscriptis verbis*, quando igitur pactum sic vestitur producit actionem, & obligationem
19 eiusdem speciei, cuius est vestis, qua contractus ipse vestitur, vnde si pactum adijciatur emptioni, producet actionem ex empto.
Aduerte quartò, quod alia sunt pacta
20 clara, quorum vis omnibus innotescit, alia obscura, quæ scilicet continent ambiguitatem, *l. in veteribus, ff. de pactis*, & tunc talia pacta ambigua interpretati debent contra eum, qui pactum sic ob-
21 scurū apposuit, sibi enim imputet, quod clarius non explicauerit suam voluntatē, *Bart. Castrensis, & alij, in dicta l in veteribus*, quod patet ex *cap. in præsentia de probationibus*, vbi *DD. cum glos. verbo dubium*, quia scilicet pactum fundat
22 intentionem ipsius actoris, ergo si non sit clarum, nullo modo poterit actor inde concludere;
Aduerte quintò, quod pacta nuda, quamuis non producant actiones, vt di-
23 ximus, producunt tamen exceptionem, si quis enim ex pacto nudo remiserit debitum, & velit deinde illud exigere, poterit debitor opponere exceptionem pacti de non petendo, quo probato, obtinet
24 debitor, pactum enim vim legis habet, *l. legem, C. de pactis*, & contractus ex conuentione legem accepit, *l.1. ff. depositi*,
25 quod congruum est fidei humanæ custodire, *l. qua placuerunt, l.1. ff. de pactis*, &
26 fidem fallere graue est, *l.1. ff. de constituta pecunia*.
Aduerte sextò, quod quodlibet pactum
27 producit obligationem, dummodo procedat ex libera voluntate, & sit verum placitum, alias si fiat ex metu cadente in constantem virum, non produceret obli-
28 gationem, nam esset contra essentiam pacti, quod contineret placitum, & consensum, seu voluntatem, & nisi adsit voluntarium in actibus humanis firmitatem non habet. idem dic in pacto de re turpi,
29 nam in male promissis frangi debet fides, & neque iuramentum latum pro tali
30 pacto ligat ipsum, quia non est obligatorium iuramērum quod contra bonos mo-
31 res fit ex *regula non est obligatorium in 6.* & quod turpe est, impossibile repu-
32 tatur à iure, *l. si stipules, ff. de verb obligationibus*, nec seruandum est, *l. iuris gentium, & l. si vnus, ff. de pactis*, imo licet
33 pœna fuisset apposita talibus pactis, neque ipsa soluenda est, *ex regula accessorium in 6.* Non sic antem, quando pretiū sit post opus illicitum executum, tunc enim potest quis pacisci de aliquo propter
34 malum, quod patitur ex tali opere executo, vnde etiam meretrix illicitè acqui-
35 situm retinere potest, *Sanctus Doctor 2. 2. quæst.32. art 1. in corpore, & Caetanus ibidem*.
Dices contra inualiditatem pœnæ in rebus diuiduis vtile per inutile non vitia-
36 tur, sed pœna est diuidua ab obligatione principali, alia enim est obligatio contra-
37 ctus, alia obligatio pœnæ, ergo licet nullus sit contractus, pœna tamen solui debet.
Respondetur negando minorem, nam licet pœna sit alia res distincta à cōtractu, tamen vt pœna est, in contractu fundatur; & est inseparabilis ab ipso, ergo quoties-
38 cumque contractus non habet firmitatē, neque pœna solui debet, quæ ex contra-
39 ctu oritur, & se habet, vt accessoria ad ipsum.
40 Instabis conditio impossibilis apposita in vltima voluntate, & in legato non vitiat ipsum, *vt in §. impossibilis de hæredibus instituendis*, ergo si in pacto impossibilis conditio adijcietur pactum valere debet, & conditio reijci.
Respondetur negando consequentiam, & disparitas est, nam in primo casu id introductum est fauore vltimæ voluntatis, & non præsumitur testatorem voluisse
41 suam voluntatem vltimam irritare, non

sic

ſic autem in contractu, in quo interue-
nit voluntas vtriuſque contrahentis, &
42 ſibi debet imputare alius contrahens,
qui talem iniquam conditionem paſſus eſt
adijci.

Dices ſecundò, pactum de ſoluendis
43 vſuris, ſi iuramento firmetur ſeruari de-
bet, & vſuræ ſunt ſoluendæ à promitten-
te, *cap. debitores de iure iurando*, ergo
pactum pro re turpi habet vim, & ſer-
uatur.

Reſpondetur diſtinguo anteeedens ſer-
uatur vt pactum turpe eſt, & nego, vt po-
tius donatio eſt, & concedo, qui enim ſic
44 curat, videtur velle donare vſuras, ac
proinde dare tenetur, finis autem in iſto
caſu eſt extrinſecus, ſemper enim eſt do-
natio ſiue hic, ſiue alius finis apponatur,
tum quia iuramentum non continet tur-
45 pitudinem ex parte iurantis, ſed tantum
ex parte recipientis, ac proinde iurans
iuramentum ſeruare tenetur, cum non iu-
rauerint turpitudinem ex parte ſua.

Aduerte ſeptimò, quod quando pactũ
eſt partim de re turpi, partim de re licita,
46 partim de re poſſibili, partim de re im-
poſſibili, tunc ſeruari debet pro parte poſ-
ſibili, & non pro turpi, *ex cap. vtile 37. de
reg. iuris in 6.* quia ſcilicet vtile per inu-
tile non vitiatur, idem dic de pacto legis
47 commiſſoriæ in contractu emptionis, &
venditionis, *l. cum venditor, ff. de lege
commiſſoria*, ſecus autem eſt in contra-
ctu pignoris, tunc enim tale pactum non
valet, & reprobatur à iure, *l. fin. ff. de pa-
ctis pignorum cap. ſignificante de pigno-
ribus, vbi gloſ. id probat ex multis iuribus*,
& ſic exemplificat pactum legis commiſ-
ſoriæ, vendo tibi prædium mille cum pa-
cto, vt ſi infra menſem pretium non ſol-
ueris, prædium ſit inemptum, & liceat
mihi vendere cuilibet, tale pactum valet,
48 & approbatur à iure, *l. cum venditor
citata*, quia eſt potius venditio conditio-
nalis, & expirata conditione reſcinditur
contractus, non ſic autem eſt in pignore
hoc enim prohibitum eſt ex *l. 1. & 3. C. de
pactis pignorum.* ratio autem prohibitio-
49 nis eſt, quia multoties debitores neceſ-
ſitate tracti dum pignorant, facerent ta-
le pactum legis commiſſoriæ, vt ſcilicet
50 ſi res pignorata non redimetur infra tale
tempus, ſit ipſius creditoris, ac proinde
res pretioſas viliori pretio venderent. nõ
ſic autem eſt ſi pignorans ſic paciſca-
tur, de rem pignori cum pacto, vt ſi infra
51 tale tempus non redimam ipſam, poſſis
alteri iuſto pretio vendere, & recepto tuo
credito reſiduũ mihi ſeruare valeas, tunc
enim cum tale pactum nullam contineat
iniquitatem, validum eſt, & ſeruari po-
teſt, nec eſt contra aliquod ius, ſic colligi-
tur, ex *Abb. in dicto cap. ſignificante, Sil-
ueſtro verbo pactum, num. 14. Molina
diſput. 324. num 4. & ex alijs Doctoribus*,
cum nulla de hoc appareat implican-
tia.

Aduerte vltimò, in pactis non dari
pœnitentiam in foro conſcientiæ, nam de
52 iure naturæ eſt pacta eſſe ſeruanda, *l. 1. ff.
de pactis*, idem eſt ſi ſit pactum recipro-
cum, & vnus poſuerit adimplementum
ex parte ſua, tenetur enim alius adimple-
53 re, alias peccat, ſecus autem ſi vnus fue-
rit in mora adimplendi pactũ, tunc enim
poteſt alius recedere à pacto, patet ex
54 *Leſſio de iuſtitia, & iure, lib. 1. dubio 4.
numer. 22. Couarruuias in cap. quamuis
pactum, par. 2. §. 4. num. 24.* & hæc ſint
pro pactis in genere, nunc ad §§. proce-
damus.

In §. Et ſiquidem cum ſe-quenti.

SVMMARIVM.

1 *Pacta ſunt ſeruanda.*

2 *Pollicitatio ſimplex ſeruari debet, & obligationem parit ſaltem naturalem.*

3 *Pacti obſeruantia non eſt eadem in iure ciuili, ac Canonico.*

4 *Pactum nudum non producit actionem de iure ciuili, ſecus de iure Canonico.*

5 *Pacta nuda producunt actionem in Regno Siciliæ citra farum.*

6 *Pactum legem quaſi frangere dicitur.*

7 *Pactum reprobatum à iure poſitiuo, ſed non à iure naturali ſeruamus, ſi iuramentum intercedat.*

8 *Vinculum maius præualet minori, & vinculum iuramenti præualet vinculo poſitiui præcepti.*

9 *Iuramenti obſeruantia, eſt de iure Diuino.*

10 *Pactum nudum irritat reſcriptum Apoſtolicum ſuperueniens, niſi reſcriptũ, pactum expreſſè irritet.*

11 *Pactum de non petendo debitum, non tollitur per reſcriptum impetratum ſuper debiti cognitione.*

12 *Pactum initum inter Religioſos, & Parochum de non ſepeliendis extraneis in Eccleſijs Religionis, non tollitur per re-*

rescriptum impetratum contra, nisi & de pacto fiat mentio.

1 ADuerte hic primò, Pacta esse seruanda, dicente Dom no per Prophetam, *Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita*, sic loquitur author noster hic, vnde colligit, *glos. verbo procedunt*, quod etiam simplex pollici-
2 tatio seruanda sit, & obligationem producat saltem naturalem, colligitur, ex *cap. iuramenti 2. quæst. 5.* tamen quoad ob-
3 seruantiam pactorum distat ius Canonicum à iure ciuili, nam vt diximus de iure ciuili pacta nuda nō producunt actionem,
4 secus autem de iure Canonico, ex *cap. 1. extra eodem, cap. quæ in ecclesiarum de constitutionibus*, ex hoc ideo in Regno nostro etiam pacta nuda producunt actionem, vt in *Pragmatica 1. de ordine iudicio-*
5 *rum* notat, *Afflict. decis. 190. num. 86. & decis. 399. num. 3.*

Aduerte secundò, pacta adeo esse seruanda, vt etiam legem frangant, vt dici
6 solet, ac proinde si pactum est damnatum à solo iure positiuo, & non reprobatum
7 à iure naturali, & recta ratione, si iuramentum adhibeatur, seruandum est, nam concurrentibus duobus vinculis, maius, & potentius valere debet, & maius est
8 vinculum iuramenti seruandi, cum sit de iure Diuino, quam vinculum iuris posi-
9 tiui, vt notat *glos. hic in figuratione casus*, & ex hoc pactum etiam nudum facit nullum rescriptum Apostolicum superueniens
10 non irritans pactum, puta si aliqui inter se pactum fuerint de aliqua re non petenda, non valet rescriptum impetratum in
11 cognitione talis causæ, vt scilicet pro venditione talis debiti iam remissi possit procedere talis, vel talis iudex. patet simile dictum de pacto pro sepultura inito
12 inter regulares, & Parochum, si enim religiosi impetrent indultum sepeliendi extraneos in suis Ecclesiasticis, non facta mentione de pacto prohibitiuo, quod extat inter ipsos, & Parochum, nullum est tale rescriptum, nec firmitatem habet, *Clementina dudum de sepult. in 6. cap. cū olim de decimis, cap. cum olim de præscriptionibus.*

In §. Eodem.

SVMMARIVM.

1 *Renunciatio facta à filia residuo hereditatis paternæ dicente se contenta de parte à patre habita in Capitulis matrimonialibus iurata valet de iure Canonico, non ciuili.*

2 *Iuramentum semper est seruandum, quando non currit periculum interitus salutis æternæ.*

ADuerte ex eodem principio supra posito, quod scilicet pactum legem rumpit, haberi hic, quod si
1 filia nupta contenta de parte, quam sibi assignauit pater in capitulis matrimonialibus iuramento renunciauerit residuo hæreditatis paternæ, valet talis renunciatio de iure Canonico, nec reuocari potest in conscientia, nam iuramenta
2 semper seruanda sūt quando nō verguat in æternæ salutis dispendiū, vt per totam *quæst. 7. causa 22.* quicquid Ciuilistæ in contrarium sententiant, *in l. pactū quod dotale, C. de collationibus.*

In §. Quod si.

SVMMARIVM.

1 *Pactum de re turpi, & tendens in anima detrimentum, non est seruandum.*

2 *Iuramentum non firmat pactum de re turpi, vel tenens in præiudicium animæ, licet eius obseruantia induceret peccatum veniale.*

COnfirmatur hic supra dictum, quod scilicet pactum de re turpi,
1 vel tendens in animæ detrimentum non est obligatorium, *l. si remunerandi §. turpis, ff mandati, Abb. in cap. 1. & fin. extra eodem*, nec iuramento firmatur *ex regula non est obligatorium*
2 *in 6.* licet esset pactum, cuius obseruantia induceret peccatum veniale, nam neque per iuramentum firmaretur Archidiaconus, *Io. Andr. Perusinus in cap. 1. hoc tit. in 6. & glos. nostra in §. superiori verbo dispendiato.*

In §. Transactionis cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Transactio quid, & de quo fiat, & quid à pacto differat.*

2 *Transactione facta, scriptura in posterum inuenta, vel instrumenta, super transacto negotio nihil operari valent.*

3 *Transactio in quibus casibus sit prohibita,*

bita, & num 4. 5. 6. 7. 8. & 10

4 *Transactio fieri non potest à viro cum adultero de adulterio commisso cum uxore. & si fiat punitur maritus.*

5 *Transactionem non admittit crimen hæresis.*

6 *Iudex non quodlibet delictum transfigere potest.*

7 Matrimonium *est de Iure Diuino, & nõ nisi per mortem tollitur.*

8 *Transactio in causa beneficiali esset Simonia, & prohibetur.*

9 *Transactionis mediator non potest impetrare beneficium, super quo est transactum ipso mediante in sui criminis pœnam.*

10 *Transactio facta à Prælato de rebus Ecclesiæ non valet.*

11 *Transactio est species alienationis.*

12 *Ecclesiæ bona quæ prohibeantur alienari sine Pontificis authoritate.*

13 *Transactionem qui facere possunt.*

Videbimus breuiter, quid sit transactio, in quibus rebus cadat, & à quo fieri possit, ideo.

Aduerte primò, quod transactio est de re dubia, & lite incerta non gratuita pa-
1 ctio, vt notatur *in c. 1. extra eod. vbi glos. in continuatione rubricæ ponit versus*, ostendentes definitionem transactionis, & differentiam à pacto scilicet.

Incerta de re transactio dicitur esse
Sed sunt certa pacta fauore rei.

2 Transactio autem maximam habet firmitatem, nam facta transactione, quæcũque scripturæ, & instrumenta inueniantur spectantia ad negotium, de quo fuit facta transactio, nulla sunt, & firmitatem non habent, *l. sub prætextu, C. de transactionibus, cap. 1. cit. tit. & cap. inter monasterium de re iudicata.*

3 Aduerte secundò, quod non de qualibet re potest fieri transactio, & ideo vt videbimus infra *lib. 4.* pro delictis, quæ inducunt infamiam, non potest fieri transactio, vt patet in adulterio, si enim vir pro
4 adulterio vxoris vellet se transigere cum adultero, non posset id facere, imò esset puniendus, vt diximus. idem dic in cri-
5 mine hæresis. item nec possunt iudices pro quolibet delicto transactionem face-
6 re *Tabiena verbo transactio, num. 3.* item nec pro dissoluendo matrimonio, cuius vinculum est de iure Diuino, & non nisi
7 per mortem tolli potest, *Abb. in cap. fin. de transactionibus*. idem dic in causa beneficij, nam esset potius Simonia, *cap. consti-*
8 *tutus de transactionibus*, nec potest beneficium, de quo fuit facta transactio impe-
9 trari ab eo, qui fuit mediator dictæ transactionis, & hoc in pœnam sui criminis, *cap. ex literis eit. tit.* nec potest prælatus
10 de rebus Ecclesiæ facere transactionem, *c. veniens cit. tit.* quia transactio est spe-
11 cies alienationis, *l. alienationis verbum, ff. de verb. significat.* & res Ecclesiæ non possunt alienari sine licentia Pontificis, si
12 sint mobilia magni momenti, vel stabilia, *extrauaganti Ambitiosæ de rebus Ecclesiæ non alienandis.*

Aduerte vltimò, quod illi possunt facere transactionem, qui habent plenam au-
13 thoritatem disponendi de rebus, & quibus donare licitum est, sic procurator in rem propriam, & similes, *cap. qui ad agendum de procuratoribus in 6. l. procurator 58. & l. mandato, ff. de procuratoribus.*

DE ARBITRIS.

TITVLVS QVINTVS.

SVMMARIVM.

1 *Arbitri qui nam sint.*

2 *Iudex potest in arbitrum eligi.*

3 *Iudex ordinarius suam habet ordinariam potestatem.*

4 *Iudex ordinarius habet potestatem pro alijs negotijs, sed non pro illo, in quo vt arbiter eligitur.*

5 *Iudex super litigare nolentibus nullam habet potestatem in ciuilibus, in quibus datur arbitrium.*

6 *Iudex, qui de communi consensu partiū ius dicit, facit id ex consensu partium, non ex sua potestate, qua tantum vtitur in figura iudicij.*

7 *Arbitri ordinem Iudicij seruare tenentur cũ defensionibus dilationibus, &c.*

8 *Arbiter differt à Iudice ordinario, & an reconuenire, & redicere sententiam possit.*

9 *Arbitri potestas per sententia prolationem expirat.*

10 *Arbiter potest cognoscere de connexis ad causam, in qua arbiter est electus.*

11 *Procurator procedens ad annexa, non excedit fines mandati.*

12 *Delegatus cognoscit de annexis ad causam delegationis.*

13 *Arbitrorum quot genera.*

14 *Arbitratores qui, & num. 19.*

15 *Arbitri de Iure qui dicantur.*

16 *Arbitri compromissarij qui sunt.*

 Ar-

17 *Arbitro compromissario datur potestas decidendi.*

18 *Arbitri à laudo an possit appellari, quid si pactum sit, vel iuratum de non appellando.*

19 *Arbitratores qui, & ad quid eligantur.*

20 *Arbiter eligi potest non solum iurisdictione carens, sed etiam ille, qui in eligentes iurisdictionem habet.*

VARIA habent remedia desessi in litibus sic sunt pacta, & transactiones, de quibus diximus, verum quia aliquando nec pergesta inter ipsos quietantur, & solent deuenire ad arbitrium aliorum, merito hic erat videndum de arbitris, ad cuius tituli, & duorum §§. intelligentiam videndum est, qui propriè sint arbitri, & qui tales esse possint, ideo.

1 Aduerte primò, quod arbitri sunt illi, qui nullam potestatem habentes de consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittunt, vt eorum sententiæ sterur, colligitur hic ex *cap. à Iudicibus 2. quæst. 7.*

2 Dices potest etiam Iudex ordinarius eligi in arbitrum, vt patebit ex infra dicendis, sed Iudex ordinarius habet suam

3 potestatem ordinariã, ergo male dicuntur arbitri, qui nullam habẽt iurisdictionem.

4 Respondetur distinguo minorem, habent in tali negotio, pro quo eligũtur, & nego, habent pro alijs negotijs & concedo, ac proinde in rebus ciuilibus, in quibus datur arbitrium, possunt partes litigare, vel non litigare, & quando nolunt

5 litigare, Iudex nullam habet iurisdictionẽ, ergo quando de communi consensu par-

6 rium ius dicit, id non facit ex sua potestate (qua tantum vtitur in figura iudiciorum) sed ex consensu partium, & huic obiectioni sic tacitè respondere videtur, *glos. hic verbo nullam potestatem*, verum

7 tamen est, quod debent arbitri ordinem iudiciarium obseruare, cũ defensionibus, dilationibus, &c. *l. 1. ff. de receptis arbitris.*

Aduerte secundò, quod arbitrium dif-

8 fert à iudicio, nam Iudex potest reconuenire, & iudicium redicere si sit ordinarius, arbiter autem, qui semel protulit sententiam, quia iam functus est officio suo,

9 non potest redicere, nec reconuenire partes, *Innocentius in cap. cum dilatus extra eodem.* possunt tamen arbitri cognoscere

10 de annexis ad causam, pro qua debent ferre laudum, *Felin. in c. translato de Constitut. Innoc. in c. ex parte extra eod.* & probatur à simili, nam neque procurator, qui

11 appossuit manus ad connexa excedit fines mandati, *Paul. de Castr. cons. 30. glos. in c. licet ergo 7. quæst. 1.* vnde docet id etiam

12 in delegato, qui id potest facere pro annexis ad causam suæ delegationis.

13 Aduerte tertiò, quod triplex est genus arbitrorum, alij sunt de iure, alij compromissarij, alij potius arbitratores, seu pe-

14 riti in arte, vel negotiatione. Primi generis arbitri sunt cum Iudices, qui vt supra

15 diximus *de officio delegati*, cognoscunt de causa suspicionis proposita contra cõiudicem socium delegatum. *c. si contra de*

16 *officio deleg. in 6.* Secundi generis sunt, qui à partibus eliguntur in aliqua certa

17 causa, & ipsis potestas decidendi traditur, *d. cap. à iudicibus*, & aliquando partes iu-

18 rant etiam ab earum dicto nõ appellare, tamẽ de iure Regni nostri habemus *Pragmaticam*, quę incipit, *& si aliqua partium sub tit. de arbitris*, per quam disponitur ab arbitrorum laudo licere appellare, ergo nisi specialis clausula, seu pactum de non appellando proponatur, semper à tali laudo arbitrorum appellari potest, maximè de iure Regni. Tertij generis sũt,

19 qui pro aliqua differentia in aliquo negotio, vel arte eliguntur, vt extiment res, labores, pretium, &c. & hac ratione etiam fęminæ possunt esse arbitratrices, vt notatur hic in *§. fæmina*.

20 Aduerte vltimò, ex *§. sed & si*, quod nõ tantum, qui nullam habent potestatem possunt eligi in arbitros, sed etiam ordinarij, vel delegati, & alij quicumque, qui alias haberent iurisdictionem in partes, vt notatur hic ex *cap. cum olim, & cap. innotuit extra eodem.*

In §. Sed neque cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Arbiter eligi non potest qui non habet ea, quæ sunt Iuris Ciuilis.*

2 *Arbiter facit actum legitimum, & Iuris.*

3 *Nemo id, quod nõ habet in se alteri respõdere potest.*

4 *Arbiter esse nequit hæreticus, excõmunicatus, apostata.*

5 *Iuris determinatio vbi deest, proceditur ex identitate rationis.*

6 *Laicus non potest esse arbiter pro re spirituali, nisi id habeat ex indulto Apost.*

7 *Laicus est arbiter in causa spirituali, sed si alteri arbitro clerico adiungitur.*

Laici

8 *Laici licet in maiori numero, si vniãtur cum Clericis, possunt esse arbitri in re spirituali.*

9 *Seruus nullo modo potest esse Iudex, quia seruus.*

10 *Serui non habent ea, quæ sunt iuris Ciuilis.*

11 *Iudicium est de iure Ciuili.*

12 *Laici de honestate repelluntur à causis spiritualibus propter indecentiam.*

13 *Pontifice indulgente causa cognitionem laicis, cessat indecentia, & possunt de re spirituali cognoscere.*

14 *Iudicium à laicis simul, & clericis de re spirituali procedens, licet vt à laicis est sit infirmum, valet tamen pro vt à Clericis procedit.*

15 *Fæminæ sunt incapaces iudicandi, non ratione inhabilitatis, sed tantum ratione conuenientiæ.*

16 *Fæminæ ex consuetudine Neap. possunt esse etiam compromissariæ.*

17 *Consuetudo permittens aliquid alicui, non dat ei capacitatem, sed supponit ipsam.*

18 *Fæmina succedens in feudis potest iudicare.*

19 *Fæminæ possunt esse arbitratrices in negotijs, quorum habet vsum.*

1 ADuerte primò, hic quod omnes illæ personæ, quæ non habent ea, quæ sunt iuris ciuilis, neque in arbitros eligi possunt, ratio est, quia arbi-
2 tri faciunt actum legitimum, & iuris, nemo autem potest dare id, quod in se non habet, ex regula nemo plus iuris. sic dici-
3 tur in præsenti de seruis, &c *cap. de præ-*
4 *sentium 16 quæst. 1. idem docet, glos. hic esse dicendum de hæreticis, & excommunicatis, Apostatis &c.* in quibus licet non pro omnibus habeamus iuris decisionẽ,
5 tamen ea identitate rationis idem in omnibus dici debet, vt tenet *Perusinus in tract. de arbitris, lib. 4. cap 6. & 9* pro excommunicatis autem habemus, *tex. in cap. Engeltrudam 3. quæst. 4.*

6 Aduerte secundò, eodem modo esse dicendum in laico, qui de re spirituali non potest esse compromissarius, nec arbiter, nisi id habeat ex indulto Apostolico, *cap. per tuas extra eodem*, vel nisi adiungatur
7 alteri compromissario Clerico, vt probatur hic ex *dicto cap per tuas*, quod procedit etiam si plures sint laici, quam Clerici, vt notatur, hic ex *Abb. in d. cap. per tuas.*

Dices seruus manens in seruitute nullo
9 modo potest esse Iudex, quia seruus est, *l pedius, ff. eodem*, ergo à pari laici nullo modo poterunt esse arbitri de spiritualibus, quia semper laici sunt, *cap. Messana & cap. Sacrosancta de electione.*

Respondetur negando consequentiam,
10 & disparitas est, quia serui in seruitute nullo modo habent ea quæ sunt iuris ciuilis, *ex regula quod attinet*, iudicium autem de Iure Ciuili est, at in casu nostro
11 non ita se habet, quia vt notat *glos. hic ex varijs iuribus*, laici de honestate repelluntur à talibus iudicijs, non enim de-
12 cet laicos spiritualibus se immiscere, *dicto cap. messana*, hoc autem cessat, quan-
13 do Pontifex indulget, & quando immiscentur cum Clericis, tunc enim licet
14 actus, vt procedens à laicis simpliciter esset infirmus, tamẽ valet, prout procedit à Clericis, *Abb. in dicto cap. per tuas.*

Aduerte tertiò, quod fæminæ non
15 sunt incapaces iudicandi eo quod sint verè inhabiles, sed tantum ratione conuenientiæ, & honestatis excluduntur, & de facto ex consuetudine possunt esse cõ-
16 promissariæ, consuetudo autem non dat capacitatẽ alicui, sed supponit ipsam,
17 *cap quanto de foro competenti. cap. causam de præsumptionibus*, & multæ sunt tales de iure communi, vt quando succe-
18 dunt in feudis *glos. hic ex Doctrina Abb. & ex Innocentio in cap. dilecti extra eod.* vbi etiam notat, quod fæminæ possunt esse etiam arbitratrices in negotijs, quorũ
19 habent vsum similiter notant, *DD. in l. inter artifices ff. de solutionibus. l. in legatis seruis, §. ornatricibus, ff. delegatis tertio.*

In §. Cæteri cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Arbitri non possunt esse omnes actiuè vel passiuè, est enim edictum de arbitris prohibitorium certarum personarum.*

2 *Consanguinei, vel affines infra quartum gradum, antequam iudicium incipiant, possunt petere compromissum de iure Regni Neap.*

3 *Compromissum iuxtà Ius Regni Neap. petere non possunt consanguinei, vel affines infra quartum gradum, si sint illegitimè nati, nisi legitimentur.*

4 *Dispositio Iuris Ciuilis non extenditur ad illos, qui non sunt legitimi.*

5 *Illegitimi non habent tantum ea, quæ sunt sanguinis.*

6 *Compromissum non potest petere nouerca litigans cum Priuigno, si eius ma-*

ritus, pater priuigni decessit.
7 *Affinitas dissoluitur inter priuignum, & nouercam, per mortem mariti patris priuigni.*
8 *Compromissum qui petere non possint remissiuè.*

1 ADuerte primò, quod edictum de arbitris est prohibitorium certarum personarum, & ideo non omnes admittuntur in arbitrium actiuè, vel passiuè, vt notat *glos. hic ex l. amittendi, ex l. pedius, ex l. sequenti, & ex l. 3. ff. eodem.*

2 Aduerte secundò quod in Regno nostro per *Pragmaticam odia litium tit. eod.* disponitur, quod consanguinei, vel affines infra quartum gradum antequam rigorosum iudicium incipiant in arbitrum consentiant, & compromissum faciant, ab hac tamen Pragmatica eximuntur quam
3 plures, sic illegitimè nati, nisi legitimentur, non habent hoc ius petendi compromissum, *cap. fin. de consanguinitate, & affinitate*, ratio est, quia hæc est disposi-
4 tio iuris ciuilis, & ideo non potest exten-
5 di ad illos, qui non sunt legitimi, habent vero isti, ea, quæ sunt sanguinis, ex *l. iura*
6 *sanguinis, ff. de reg. iuris*, item nouerca non potest cum priuigno litigās compromissum petere, si eius vir, ac pater priui-
7 gni decesserit, *Bal. in 2. C. communia de legatis* alios multos generaliter, qui cō-
8 promittere non possunt, habes per *Perusinum in tract. de arbit. lib 2. per totum*, tamen de Iure Canonico remanet affinitas priuigni cum nouerca.

In §. Plereque cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Compromissum petitur de rebus, quæ sub nostra potestate sunt.*
2 *Compromissum non petitur de rebus, quæ nostra sunt, sed non sub nostra potestate.*
3 *Matrimonium licet hominum sit, non tamen de eo compromissum fieri valet.*
4 *Matrimonij dissolutio, non est in potestate hominum.*
5 *Professionis dissolutio, non est sub nostro posse.*
6 *Electionis causa licet spiritualis sit, tamen compromitti potest.*
7 *Electio non est consummatio matrimonij spiritualis.*

1 ADuerte primò, hic ex *cap. si diligenti de foro competenti* colligi regulam, quod ea quæ in cōpromisso continentur, debent esse sub nostra pote-
2 state, vnde si nostra sint, sed tamen non sub nostra potestate, de ipsis compromittere non possumus. hoc posito, licet matrimonium hominum sit, tamen non pos-
3 sunt homines cōpromittere de causa matrimoniali, quia matrimonij dissolutio
4 non est sub hominum potestate, *cap. causam in fine de restit. spoliat.* idem dic de
5 professione, & de alijs, vt patet ex *Perusino loco cit lib. 1. cap 3. ex l. non distinguemus. ff. de eodem.*

6 Aduerte secundò, non eodem modo esse dicendum in causa electionis, licet enim hæc sit spiritualis, tamen compro-
7 mitti potest, quia electio non est consumatio matrimonij spiritualis, notat author noster hic in § *quod autem ex cap. quia propter de electione.*

In §. Finiuntur.

SVMMARIVM.

1 *Arbitri potestas per sententia prolationem expirat.*
2 *Arbiter constitutus in pluribus negotijs per prolationem sententia super vno, in cæteris iurisdictionem non amittit.*

1 FInitur potestas arbitri per prolationem sententiæ, ac proinde cum semel functus est officio suo sententiam proferendo, expirat eius iurisdictio, vt patet etiam ex dictis de iudice delegato, secus autem erit dicendū, quando arbiter esset cōstitutus in pluribus ne-
2 gotijs, si enim pro vno sententiam protulerit, nō expirat iurisdictio quo ad alia, colligitur, ex *cap. significantibus de offic. deleg & l. quid tamen, ff. eodem.*

In §. Lapsu temporis.

SVMMARIVM.

1 *Compromissum aliquando etiam incepto negotio expirat, sic per lapsum temporis præfiniti.*
2 *Laudum latum post tempus assignatum non valet.*
3 *Terminum à partibus datum, possunt ipsa partes prorogare.*

Arbitri,

4 *Arbitri iurisdictio est voluntaria, & nascitur ex partibus.*

5 *Arbitro iurisdictionem sicut partes primò dederunt, possunt confirmare*

6 *Arbitri terminus, non potest vltra secundam vicem prorogari de Iure Regni Neapol.*

7 *Arbitrium est introductum ad lites celerius terminandas, nec sub eius praetextu potius dilatari debent.*

1 MVltoties etiam incepto negotio expirat compromissum, & potestas arbitrandi, nec post temporis lapsum (si arbiter laudum di-
2 cat) valet eius dictum, *l. si eum dies, ff. eodem*, quamuis possint partes terminum
3 à se ipsis datum prorogare, quia iurisdi-
4 ctio arbitrij voluntaria est, & ex partibus nascitur, quae sicut primo dederunt pos-
5 sunt & iterum confirmare, tamen hic in Regno nostro est limitata ista potestas
6 pro partibus litigantibus, quae si secundũ terminum dederunt, non poterunt pro alio prorogare. *Afflict. decis.* 48. & hanc rationem adducerem, ne potius arbitriũ,
7 quod in remedium litium expediendarũ introductum est, tenderet potius ad ipsas dilatandas.

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Arbitrium expirat per mortem compromissarij nec ad eius haeredes transit.*

2 *Arbitrium ad alios non transit, videtur enim electa industria persona.*

3 *Compromissum expirat per mortem vnius compromittentis etiam si sit conclusum in causa, sed non sit laudato*

4 *Laudum latum viuo compromittente, potest exequi ipso mortuo contra haeredes.*

5 *Compromissum tria respicit, & quae.*

6 *Acta litis quae, & expirant per mortem compromittentis, & reiterari debent.*

7 *Acta causae quae, & non expirant per quamlibet expirationem compromissi.*

8 *Iudex superueniens potest vti actis causa pro sententia ferenda compromisso expirato.*

9 *Compromissi effectus qui, nec expirant, expirato compromisso.*

10 *Absentia longi temporis comparatur morti.*

11 *Compromissum expirat per diuturnam arbitri absentiam.*

1 ADuerte primò, per mortem compromissarij, seu arbitri expirare compromissum, nec transire actionem iudicij ad haeredes ipsius compromissarij, quia in hoc videtur electa
2 industria personae, & ideo ad alios non transmittitur. *c. penult. de offic. deleg.* idem etiam dic per mortem litigatorum, nam
3 si vnus ex compromittentibus decedat etiam si fuerit conclusum in causa, dummodo non fuerit prolatum laudum, nullũ est compromissum, & annullatur, *Abb. in cap. ex parte extra eodem.* dixi dummodo
4 non fuerit prolatum laudum, nam si arbiter iam laudum tulerit viuo compromittente, adhuc potest deinde post eius mortem exequi contra haeredes, *l. quamuis, & l. diem. §. fin. ff. eodem, & habetur in d. cap. ex parte.*

Aduerte secundò, dum in praesenti §. dicitur, quod nullum est compromissum,
5 debet intelligi non sic simpliciter, nam in compromisso tria considerantur, scilicet acta litis, acta causae, & effectus, qui oriuntur ex ipso compromisso; quae faciũt
6 ad primum sunt, citatio, litis contestatio, &c. & haec expirant, & sunt iteranda, *Innocentius in cap. causam quae de testibus*, quae faciunt ad secundum, sunt attestationes, depositiones principalium, &c. & ista non expirant. vnde alius
7 Iudex superueniens potest etiam his vti pro sententia ferenda, quomodocumque
8 expirauerit compromissum, siue per mortem, siue per aliud impedimentum superueniens, siue per reuocationem, vel quouis alio modo, *glos. hic verbo compromissum ex DD. in l. penult. C. eodem, & ex Canonistis in cap. causam quae, de testi-*
9 *bus*, quae faciunt ad tertium, sunt interruptio praescriptionis assistentia concessa, & similia, & haec etiam firma sunt, nec expirant, *Abb. in cap. final. extra eodem.*
10 Habes etiam ex hoc §. quod absentia longi temporis morti comparatur, ac proinde ex tali longa absentia expirat,
11 etiam compromissum, vt notat *glos. hic verbo arbitrorum circa finem, Perusinus multa colligit pro his lib. 13. de arbitris.*

DE

DE IN IVS VOCANDO.

TITVLVS QVARTVS.

1 *Citatio, seu in ius vocatio est principium Iudicij.*
2 *Citatio quid sit?*
3 *Appellatio etiam intimari debet.*
4 *Citatio fit, vt possint partes se defendere.*
5 *Defensio est de iure natura, & nemini deneganda.*
6 *Iudex debet habere tabellionem, seu actuarium, qui omnia notet, & registret.*
7 *Actuario praestatur plena fides, & plus ipsi, quam scriptura Episcopi.*
8 *Scriptura Episcopi non creditur, si testibus non est subscripta.*
9 *Notario simpliciter creditur ratione iuramenti praestiti, de veritate, & fidelitate in actibus pro iudicijs.*
10 *Scriptura notarij pro contractibus celebratis inter partes non creditur, nisi sit testibus roborata.*
11 *Notarius debet acta reducere ad protocollum.*
12 *Notarius debet per se ipsum scribere, & non per alienas manus.*
13 *Notarius hodie in Iudicijs facit solam praesentatam de manu propria, nec alius id facit, etiam si sit scriba causa.*
14 *Citatio est de Iure Diuino.*
15 *Deus noluit Adam condemnare nisi post ipsum vocatum.*
16 *Papa non potest citationem remittere.*
17 *Acta facta parte non citata nulla sunt.*
18 *Acta facta parte non citata non valent, etiam si ad illius commodum essent.*
19 *Citatio in multis casibus non est necessaria.*
20 *Curia notarij potest destinari pro loco citationis, & seruatur in praxi.*
21 *Debitum si sit liquidum, & non impugnabile, potest pars non citata condemnari.*
22 *Dies interpellat pro homine.*
23 *Citatio omittitur si periculum sit in mora, vel si adsit fuga suspicio.*
24 *Citationum praxis, in Regno Neapolitano, & quid si non inueniatur de persona.*
25 *Citatio per edictum vt plurimum fit in bonis clerici, vt manuteneantur in pacifica, & quid tunc faciat clerici ordinarius.*
26 *Citatio ad Capitula quid sit.*
27 *Citatio non in quolibet die fieri potest, sed debet esse dies negotiorum, non festiuus.*
28 *Citatio quid continere debeat remissiuè.*
29 *Citatio debet continere nomen Iudicis, coram quo fit Iudicium.*
30 *Citatio debet continere causam propter quam quis citatur, & ad cuius instantiam citetur.*
31 *Citatio debet continere locum vbi citatus comparere debeat, & infra quod tempus.*
32 *Nuncius debet relationem facere, & quomodo illam iuridicè faciat.*

QVIA multoties partes neque ex compromisso finem dant & deueniunt ad iudicium ordinarium, meritò sequebatur videre de ordine, & modo iudicij ordinarij, & signanter de principio talis iu-
1 dicij, quod est citatio, seu vocatio in ius, vt notatur hic §. *omnium*, merito ponitur praesens *tit. ad cuius tit. & duorum §§. intelligentiam.*
2 Aduerte primò, quod citatio est in Iudicis conspectu iuridica facta vocatio, colligitur ex *Clementina 1. de appellat.* vbi
3 etiam appellatio intimanda est, fit enim hoc, vt possint litigantes citati se defen-
4 dere, defensio autem cum sit de iure na-
5 turae nemini est deneganda, *Clement. pastoral. de re iudicata.*
6 Aduerte secundò, vt ordo iudiciorum seruetur, debet iudex habere suum tabellionem, seu actuarium, qui omnia notet, & registret, *cap. quoniam contra de probat. cap. causam de iudicijs,* ipsi au-
7 tem actuario plena praestatur fides, & plus
8 illi creditur, quam scripturae Episcopi, huic enim non creditur, nisi habeat testium subscriptionem, *cap. cum à nobis de testibus*, notario autem creditur sim-
9 pliciter, quia hic iurauit de veritate & fidelitate, *cap. illud de praescriptionibus*, quod intellige in actis, quę fiunt pro iudicijs, secus autem si agatur pro contracti-
10 bus celebratis inter partes, nam pro his non creditur Notario, nisi suae scripturae adhibeat etiam testes, qui contractum confirment, *glos. hic* ex §. *sancimus, auth. de hared. & falcidia*, sed clarius *in auth. latam, C. de tabell.* vbi etiam multa notatur

11 tantur circa tabelliones, scilicet quod
acta reducant ad Protocollum, quod scri-
12 bant per se ipsos. & non per alienas ma-
nus, & cætera similia, quæ ibi videre est,
13 hodie autem in iudicijs Notarius facit
solam præsentatam de manu propria, nec
potest alius id facere, etiam si sit scriba
causæ.

14 Aduerte tertiò, citationem esse de
Iure Diuino, vt notat *glos. hic ex Genesi
cap. 3.* vbi Dominus noluit Adam con-
15 demnare, nisi post ipsum citatum, vnde
nec Papa potest dispensare in citatione
16 omittenda, ac proinde quicquid fit non
17 citatis partibus, nullum est, nec fir-
mitatem habet, *l. de vno quoque ff. de
re iudicata*, quod amplia etiam si id, quod
18 fit esset ad commodum, seu vtilitatem
absentis non citati, nam neque id firmi-
tatem haber, *l. nulla ratio. ff. de legibus. l.
ea quæ, C. quomodo, & quando Iudex. Abb.
in capit. quoniam contra de probationi-
bus.*

19 Aduerte quartò, citationē in pluribus
casibus non requiri, sic in causis ciuilibus
possunt partes sibi inuicem remittere ci-
tationem, vel melius, vt seruatur in pra-
xi, destinare Curiam Notarij pro loco ci-
tationis. idem dic, quando debitum est
20 liquidum, vt nulla tergiuersatione negari
possit, tunc enim potest Iudex condem-
21 nare etiam non facta citatione. nam dies
22 interpellat pro homine, *Bal. cons. 429.
volum. 3* t. idem est si curreret suspicio fu-
23 gæ, vel si esset periculum in mora, tunc
enim potest etiam omitti citatio, *Felin.
in cap cum non ab homine de Iudicijs,
& Innocentius in cap. significauit de te-
stibus.*

Aduerte quintò, in Regno nostro
ex Constitutione, quæ incipit, *Citatio-
24 nis litera*, hāc dari praxim pro citationi-
bus, quod scilicet si non possit quis inue-
niri, vt citetur personaliter, apponatur
nota citationis in valuis suæ domus, ho-
die vero relinquitur pagella continens
nomē tabellionis, seu actuarij, apud quem
lis pro qua citatur est actitata, vel est ci-
tatio per edictum, puta pro conseruatione
possessionis alicuius prædij, cuius timet
quis turbationem, tunc enim de mandato
superioris monētur partes, & qui interesse
prætendunt super tali re, vt compareant
coram tali iudice competente ipsius pos-
sessoris, neque contrarium faciant sub
pœna, &c. *Afflict. decis. 2.* & vt plurimum
25 hæc citatio per edictum fit in bonis Cle-
ricorum, vt manuteneantur in possessio-
ne suorum bonorum, & tunc ordinarius
ipsius Clerici signat tale edictum com-
minando etiam pœnam excommunica-
tionis contra præsumentes pacificam pos-
sessionem perturbare. alia est citatio ad
26 capitula, per quam cogitur reus respon-
dere capitulis, siue articulis, qui contra
ipsum proponuntur.

27 Aduerte vltimò, quod non potest in
qualibet die fieri citatio, sed debet esse
dies negotiorum, non festiuus, nec feria-
28 rum alias nulla est citatio, *cap. vltimo de
ferijs* & debet multa continere, vt vide-
re est apud *Marantam, par 6. iudiciali,
membro. 1. num. 2 ex Speculatore in tit. de
29 citatione*, & Primò debet continere no-
men Iudicis, coram quo fit iudicium.
30 Secundò causam, per quam quis citatur.
31 Tertiò, ad cuius instantiam. Quartò, vbi
citatus comparere debeat, & infra quod
32 tempus, nuncius autem, qui citat rela-
tionem facere debet, apponendo diem,
& locum, vbi fecerit citationem, si domi
fecerit, vel exprimere personam, quam
citauit, si personaliter fecerit, *Bal. in l. fin.
de ferijs, Felin. in cap. gradum de offic. de-
legat.* pro his autem vsus re plura docebit,
certum tamen est, quod si vnum his de
ficiat, citatio est nulla, hæc enim sunt es-
sentialia.

In §. Fit tamen.

SVMMARIVM.

1 *Citatio est fundamentum Iudicij, & sine ipsa Iudicium nullum est, tamquam fundatum in principio nullo.*

2 *Nullum producit effectum quod nullum est.*

3 *Incompetentia Iudicis, est maxima causa nullitatis Iudicij.*

4 *Citatio à Iudice incompetente est nulla, nec Iudicium subsequens valet.*

5 *Incompetentia Iudicis si non sit manifesta, debet pars comparere, & incompetentiam docere; secus sit manifesta.*

6 *Prætoris est æstimare, an sua sit iurisdictio.*

7 *Iudice citante decedente non completo Iudicio, iterum est facienda citatio à Iudice superueniente.*

8 *Iudex licet numerum citationum compleuerit, si decedat, debet superueniens iterum citare saltem semel.*

9 *Iudex successor poterit numerum citationum complere, si ab antecedente non fuerit completus.*

10 *Citatione facta ratione personæ, vel dignitatis, non potest condemnari eius*

loco

loco successor, sed iterum est citandus.

11 *Successor alicuius loco, nisi citetur potest causam allegare ignorantiæ.*

12 *Citatione facta ad sententiam pro certo die peremptoriè debet ipsemet Iudex sententiam dicere, nec alteri id committere, nisi & aliam faciat citationem ad sententiam ab illo audiendam.*

1 ADuerte primò, hic requisita posita adeo esse necessaria, vt si non adhibeantur, nullum sit iudicium deinde superueniens, quia fundatur in principio nullo, citatio enim est principium, & fundamentum iudicij, vt hic in §. *omnium*, quod autem nullum est, nul-
2 lum producit effectum, sed maxima causa
3 nullitatis est incompetentia Iudicis, nulla enim est citatio à Iudice incompetente,
4 nec iudicium subsequens subsistere potest, si ipsa incompetentia sint manifesta,
5 secus autem debet ipsa pars compertere, & allegare incompetentiam, quod non est in primo casu, & rationem dat *glos. hic*
6 *verbo manifestum*, nam prætoris est extimare, an sua sit iurisdictio, *l. 2. & l. si quis aliena. ff. de iudicijs.*
7 Aduerte secundò, quod si Iudex citans decedat nō completo iudicio, Iudex superueniens debet iterum citare, *l. edi-*
8 *ctum, ff. de iudicijs*, extende dictum primo etiam si Iudex compleret iam numerum citationum, quia adhuc superueniēs iterum partes citare debet, saltem semel,
9 vel si numerus citationum non fuerit cōpletus, compleri poterit coram ipso Iudice successore, colligitur ex *l. oratione in*
10 *fine, ff. de ferijs, vbi etiam notatur* quod si quis fuit citatus, vel ratione personæ, vel ratione dignitatis, successor in eius loco non potest condemnari ex tali cita-
11 tione, sed iterum citari debet, ne allegaret causam ignorantiæ, notat *Abb. in cap. licet de accusationibus in fine ex Clementina Romani de electione.*
12 Extende secundò, quando Iudex citauit pro tali die peremptoriè ad sententiā à se audiendam, tunc enim debet ipse sententiam dicere, nec potest alteri committere dicendam, nisi faciat etiam aliam citationem, vt partes compareant ad sententiam audiendam ab illo, notat *Io. de Imola in d. Clementina, ne Romani, Archidiaconus consil. 407.*

In §. Si tamen.

SVMMARIVM.

1 *Citatio firmat iurisdictionem Iudicis delegati, vel ordinarij.*

2 *Citatio præualet impetrationi litterarum.*

3 *Citatus coram vno Iudice non potest ab illo diuertere, & quare.*

4 *Iurisdictio non debet reddi elusoria.*

5 *Citatio perpetuat iurisdictionem, & num. 7.*

6 *Citatio inducit præuentionem.*

1 IN citationibus firmatur iurisdictio Iudicis delegati, vel ordinarij, & sic
2 citatio præualet impetrationi litera-
3 rum, *glos. hic verbo præuentus*, & ideo citatus coram vno Iudice non potest ab illo diuertere cōparendo corā alio Iudice,
4 nam redderetur elusoria iurisdictio, nec perpetuaretur, nec præuentionem indu-
5 ceret, *Io. Andr. & Abb. in cap. proposuisti*
6 *de foro competenti. l. si quis postea, ff. de iudicijs*, ex quo habes etiam per citatio-
7 nem perpetuari iurisdictionem Iudicis, *glos. d. verbo præuentus.*

In §. Idem iuris.

SVMMARIVM.

1 *Citari non possunt multæ personæ.*

2 *Spoliator non potest citare spoliatum, nec comparere tenetur, nisi restituatur in pristinum.*

3 *Impubes sine authoritate Tutoris citari non potest.*

4 *Infantes quamuis liberi, sed ante septennium citari non possunt.*

5 *Magistratus durante tempore officij, citari non potest.*

6 *Pater, vel Dominus ad instantiam filij, vel liberti citari non possunt, nisi petita venia.*

1 HIc est videndum, quando reddatur nulla citatio ratione personæ citatæ, quare sciendum est, quod multæ sunt personæ, quæ citari non possunt, & Primo sic sunt spoliati de dominio alicuius rei, isti enim citari non possunt
2 à spoliatore, & citati non tenentur comparere, nisi prius restituantur in pristinum statum, *cap. primo, & cap. prius 3. quæst. 2.*

Sc-

3 Secundò, impuberes absque authoritate tutoris citati non possunt, item in-
4 fantes, quantumuis liberi, sed ante septennium, *l. neque. ff. de ius vocando*.
5 Tertiò, magistratus pro tempore, quo funguntur officio, *l. 2 & 3. ff. citato*.
6 Quartò, Dominus ad instantiam liberti, vel pater ad instantiam filij non petita venia, *l. venia, C. citato & pro alijs patet ex d. l. 2. & 3.*

In §. Locus.

SVMMARIVM.

1 *Loci in habilitas facit, vt citatus comparere non teneatur.*
2 *Loci inhabilitas oritur ex illius incertitudine. quia fortè in citatione non fuit appositus.*
3 *Locus licet apponatur, tamen aequiuocè non obligat ad comparendum.*
4 *Loci incertitudo, si ex consuetudine citationum certificari possit, non excusat à comparendo.*
5 *Citatio facta ad comparendum in loco pestilenti, non obligat ad comparendum.*
6 *Citatus, non tenetur comparere in loco vbi habet inimicitias, licet ipse inimicitiae fuerit causa.*
7 *Citatus, si propter inimicitias nolit ibi comparere, tenetur per procuratorem respondere, & hanc proponere excusationem.*
8 *Citatus ad nihil tenetur inimicitia excusatione probata.*
9 *Citatus in loco inimicitiae, nec tenetur ibi iudicium facere per procuratorem.*
10 *Priuilegium litigantium est posse comparere per se, vel per procuratorem.*
11 *Fauore alicuius introductum, non debet in eius odium retorqueri.*
12 *Citationi facta in loco inhonesto, non tenetur quis parere.*

1 Aduerte hic aliam causam, propter quam citatus non tenetur comparere, esse loci in habilitatem,
2 quę loci inhabilitas ex multis oriri potest. Primò, si locus est incertus, quia forsan non fuerit appositus in citatione, *l. de*
3 *atate, §. nihil, ff. de interrogatorijs actionibus*, quod si locus apponatur, sed sit aequiuocus, itaut nec possit explicari, tunc neque obligat ad comparendum, vt
4 notatur ex *cap. fin. de rescriptis*, dixi si nō possit explicari, posset enim sumere certitudinem ratione consuetudinis, vt si quis citetur in banca, & fuerit pluries citatus in aliqua certa banca pro eadem causa, ibimet comparere tenetur, *l. si locus, ff de iudicijs.* Secundò, ex incompetentia Iudicis, vt supra dixi, & patet ex *l. fin. ff. de iurisdictione omnium iudicum*.
5 Tertiò, quando locus, in quo quis citatur est pestilens, *Clement. quamdiu de appell. & cap. communis dist. 3. verbo Moral.*
6 idem dic si tali loco quis habeat inimicitias, licet ipse inimicitiae causam dederit, *Abb in cap de caetero de sententia excommunic. & cap. veniens de accusationibus*.
7 Nota tamen, quod ille, qui habet inimicitias tenetur saltem respondere per procuratorem, & allegare hanc causam
8 suae excusationis, qua excusatione probata ad nihil tenetur, *Innocent & Io. Andr. in cap. ex parte de appellat.* non te-
9 netur tamen iudicium prosequi per procuratorem, nam posse comparere per se,
10 vel per procuratorem est priuilegium concessum litigantibus, vt supra diximus, in *tit 1. §. possunt, cum seq. ex l. 1 ff de procurat. l praesenti, §. cum autem, C. de his qui ad Ecclesiam confugerunt*. nec facit si dicas, quod hic potest, quando vult comparere per procuratorem, ergo tene-
11 tur, quando est impeditus, nam hoc esset inducere in obligationem id, quod introductum est in priuilegium, contra *text. in l. quod fauore, C. de legib* idem etiam
12 est, si locus, in quo quis citatur, non esset honestus, pura si citaretur ad comparendum in meretricio tunc enim nullo modo tenetur, *Speculat. in tit. de citationib. §. 1. vers. item*.

In §. Sed & si cum sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Citatio facta tempore feriarum ad honorem Dei, vel Sanctorum non valet.*
2 *Citatione facta ad comparendum infra quatuor dies, verbi gratia, si vltimus dies, esset feriatus, etiam ad honorem Dei, nec excusaretur quis à contumacia non comparendo, poterat enim anteà.*
3 *Citatus infra certum tempus, si vltimus dies esset feriatus, potest sequenti die*

die comparere, si sint dies vtiles, secus si continui.

4 *Feriarum tempore etiam ad honorem Dei, vel Sanctorum, ex quibus causis procedatur.*

5 *Feriarum tempore ob hominum necessitatem potest Iudex de voluntate partium procedere.*

6 Citatio *facta, vt quis compareat intra tempus angustum, redditur inanis.*

7 *Angustia temporis apposita in citatione, reddit illam suspectam, & malum inde præsumitur.*

1 ADuerte primò hic, quod si citatio fiat tempore feriarum, quæ inductæ sunt ad honorem Dei, & Sanctorum non valet, secus autem si fieret 2 citatio, vt quis compareat infra quatuor dies, verbi gratia, tunc enim si vltimus quartus dies esset feriatus etiam ad honorem Dei, non comparens esset cõtumax, quia debebat in alijs præcedentibus die-3 bus comparere, *Abb. in cap. fin. de ferijs*, quod intellige, quando dies connumerantur continui, secus autem vbi dies sunt vtiles.

Aduerte secundò, hoc limitari in pluribus casibus necessitatis, vel pietatis, vt colligitur, ex *l. 1. & sequentib. ff. de ferijs, & ex glos. hic habes versus.*

4 *Hae faciunt causas festis tractare diebus,*
Pax, scelus admissum, manumissio, res peritura.
Terminus expirans, mora, testis abesse volentis,
Cumque potestatis patria ius filius exit.

Limita secundò, quando sumus in ferijs 5 inductis ob necessitatem hominum, sic sunt feriæ pro vindemia, messe, &c. tunc enim potest Iudex ordinarius, vel delegatus de voluntate partium procedere in negotio litis, vt notatur hic in §. *aliud tamen, ex l. sed & si per prætorem, ff. quibus ex causis maiores.* alia pro ferijs vide apud *Speculatorem*.

6 Aduerte tertiò, Reddi etiam suspectam, & inanem citationem, si Iudex inter temporis angustias aliquem citet, *cap. 1. 5 quæst. 2.* & ratio est, quia nimia angu-7 stiario causam suspicionis excitat, & malum inde præsumitur.

In §. Iam verò.

SVMMARIVM.

1 *Delegatus citans debet inserere tenorem suæ delegationis in citatione, secus ordinarius.*

2 *Delegatus debet in citatione sibi destinare locum pro sententia ferenda, secus ordinarius.*

3 *Iudex delegatus non debet distare præter dictam legalem, ne partes cogantur adesse cum magno dispendio; non autem ordinarius.*

1 ADuerte hic multas esse differentias inter citationem non faciendam ab ordinario, vel à delegato, & Primò, quod delegatus debet in sua citatione inserere tenorem suæ commissionis, seu delegationis, *cap. præterea de dilationibus*, & notat *Speculat. in tit. de citat. §. sequitur, vers. vtrum autem*. Secundò, 2 delegatus debet in tali citatione locum sibi destinare, vbi vult, quod partes compareant pro sententia ferenda, quem talis debet esse, vt longe distet à parte, nõ 3 enim potest Iudex distare præter dietam legalem, ne cum magno dispendio cogerentur partes adesse, *cap. statutum, § cum vero de rescriptis in 6.* Iudex autem ordinarius his non indiget, vt notat, *glos. hic verbo necessitas & de alijs circa hoc vide, te Speculatorem loco cit. & Marantam parte 6. membro 1. cap. 4. dist. 5.*

In §. Item in delegato.

SVMMARIVM.

1 *Iudex ordinarius, licet peremptoriè citauerit, potest tamen terminum prorogare, vel iterum citare, sed non cogitur.*

2 *Iudicis potestati non quid quid submittitur, id etiam iuris necessitati subditur.*

3 *Delegatus cum taxato tempore nequa volens poterit suam extendere iurisdictionem.*

4 *Delegatus, si dies peremptorius citationis, sit etiam peremptorius iurisdictionis, potest hora competenti iudicium facere, licet partes non comparuerint.*

Dele-

5 *Delegatus finito tempore delegationis, non potest iudicium resumere, nisi nouiter fiat commissio.*
6 *Hora competens ad iudicium faciendum quæ dicatur.*
7 *Hora in qua citatus tenetur comparere, est illa in qua iudicium fieri solet.*
8 *Iudex non potest remittere interesse litis, & expensas in præiudicium partis, & id faciens de suo soluit.*
9 *Iudex an dilatando terminum parti præiudicet.*
10 *Quod differtur, non aufertur.*

Hic datur modus seruandus in citationibus præceptorijs pro quibus.
1 Aduerte primò quod si Iudex, qui citauit peremptoriè sit ordinarius, tunc non obstante citatione peremptoria, potest tamen pro suo libito terminum prorogare, vel citare iterum, vt notatur hic ex *l. si finita, ff. de damno infecto, l. 1. C. quomodo, & quando Iudex l. si enim dies ff. de arbitris*, verum tamen est, quod non tenetur ad hoc ex necessitate, sed ex
2 sola æquitate, ita vt si velit, facere possit, quia non quicquid iudicis potestati committitur, id etiam iuris necessitati subijcitur, *l. non quicquid. ff. de iudicijs.*
Aduerte secundò, non sic esse dicendũ,
3 quando Iudex, qui citauit est delegatus, qui habet taxatum tempus suæ iurisdictionis, hic enim neque volens poterit suam iurisdictionem extendere; ac proin-
4 de si dies peremptorius citationis sit etiã peremptorius suæ iurisdictionis, poterit tamen hora competenti, iudicium facere, licet partes non compareant, secus cadit
5 à Iure, nec potest iterum iurisdictionem resumere, nisi nouiter committitur, vt per *DD. in rubrica, ff. de officio eius*, hora
6 autem competens ea extimatur, quæ saltem sit vltima hora diei apta ad iudicium, *Abb. in cap. consuluit de offic. delegati*, vel
7 melius dic cum *Innocent. & Abb. ibidem*, quod hora, in qua citatus comparere tenetur est hora, in qua Iudex iudicium ferre solet, *l. quod si nolit, § quia assidua ff de edilitio edicto, l. penult. ff. de iustitia, & iure.*
Dices, contra extensionem iudicij or-
8 dinarij non potest Iudex in præiudicium partis remittere interesse litis, & expensas, & id faciens, soluet de suo, *l. sancimus, C. de iudicijs*, ergo neque potest dila-
9 tare tempus, & extendere illud in præiudicium partis.
Respondetur negando consequentiam, & disparitas est, quia verè remittendo interesse præiudicat parti, & dilatando ter-
10 minum, non sic, quod enim differtur, non aufertur.

In §. Discretus.

SVMMARIVM.

1 *Discretio non datur, cui datur officium, vt dici solet.*
2 *Iudex non debet partes coarctare, vt non possint se defendere, & sua iura proponere.*
3 *Prætor non debet festinare ad decernendum.*
4 *Citati si suas defensiones ratione breuitatis temporis proponere non possent, frustraretur citatio fine suo.*
Citationis finis est, vt partes possint se defendere.

Cui datur officium non datur discretio, vt dici solet, ideo Iudex in
1 tali termino dando non debet
2 maximè coarctare partes, vt non possint sua iura proponere, & excusationes adducere, *l non tantum, ff de excusat. tutor, vel curat. cap reprehensibiles de appellat.*
3 nec prætor festinare debet ad decernendum, vt notat. *glos in superiori verbo æquitate, ex l. si finita, § inforte, ff. de damno infecto*, alias enim citatio frustra-
4 retur fine suo, dum nõ possent citati suas defensiones adducere.

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Citatus euitat contumaciam proponendo excusationes, propter quas non comparet.*
2 *Citatus euitat pœnam, & quandocumque venit est audiendus, licet termino elapso, si fuerit à parte deceptus, quia forsan ampliationem termini afferebat.*
3 *Restitutio in integrum etiam post sententiam maiori conceditur, si à parte fuerit deceptus, propter, quod non comparuit.*
4 *Citatus in Tribunali maiori, ibi tenetur comparere, non obstante alia citatione antea facta ad Tribunal inferius.*
5 *Citatus si sit in vinculis, vel infirmus, non comparendo, non efficitur contumax.*

6 *Regia legationis munus alicubi exercens, citatus non efficitur contumax.*

7 *Persona Ciuilis, qua non habet vestes, vt honestè compareat citata non efficitur contumax, nec aliquod inde pati potest praiudicium.*

8 *Impeditus à comparendo debet impedimenti mittere fidem, ne videatur contemni Iudicis iurisdictio.*

9 *Impedimentum Iudici certioratum ipsius ligat manus, nec si aliquid per ipsum fiat valebit.*

10 *Impeditus statim tenetur comparere sublato impedimento.*

1 SOlet citatus se releuare à contumacia proponendo excusationes, per quas non comparet, ideo.

Aduerte primò, quod per multas causas quis non comparens, nec pœna dignus est, sed quandocumque veniens est audiendus; imò quid quid fiat contra ipsum nullum est.

2 Primò, quando ex facto partis aduersæ, vel alterius fuit deceptus collitigans
ex suggestione, quod terminus fuerat
ampliatus, vt expressè in *cap. ex literis de*
3 *in integrum restitutione*, vbi pro tali causa (etiam post latam sententiam) maioribus conceditur restitutio in integrum.

4 Secundò, quando fuit quis citatus ad Tribunal maius, quam sit illud, in quo primo citatus fuit, tunc enim ibi comparere tenetur, non in primo, *l. contra pupillum, §. 1. ff. si quis cautionib. & DD. in l. 2 ff. eodem.*

5 Tertiò, si sit in vinculis, vel in infirmitate detentus, *l. succuritur, ff. ex quibus causis maiores, cap. si Episcopus distinct. 18. cap. quarelam de procuratoribus,*

6 Quartò, si quis munus Regiæ legationis alicubi exerceat, *dicto cap. si Episcopus. & cap. cum parati de appellationibus.* notatur hic & videre est per *Speculatorem in tit. de cit. §. 1. & per Felin. in cap. cum olim de re iudicata*

7 Quintò, idem dic de persona ciuili, quæ non habet vestes, vt honestè compareat, excusatur enim, nec efficitur contumax, nec aliud ex hoc patitur præiudicium, *cap. si qui testium 8. extra de testibus*, sed de hoc dic modo, quo dicemus infra *lib. 4. de furt. de restitut. circa eum, qui cedit bonis.*

8 Aduerte secundò, quod qui habet
hæc impedimenta, debet de ipsis mittere
fidem, ne alias videretur contemnere
præceptum Iudicis, hæc tamen certiora-
9 tio facta Iudici operatur, vt quid quid Iudex faciat imposterum nullum sit, *Abb. & DD. in cap. quarelam de procurat.* liberatus tamen ab impedimento, tenetur deinde comparere, vt notatur hic in fine.

DE DOLO, ET CONTVMACIA, & in possesionem missione.

TITVLVS SEXTVS.

SVMMARIVM.

1 *Contumacia est erga Iudicem vel Pralatum commissa inobedientia.*

2 *Pœna est addicenda, qua praceptis superioris non obediens puniatur.*

3 *Superioris iustis praceptis, qui obedire non vult, peccat.*

4 *Citatus, vt contumax efficiatur, multa, & qua concurrere debeant: & deinceps.*

5 *Contumax non dicitur, nisi pars instet, & accuset, & debet esse elapsus terminus.*

6 *Contumacia prima elapsa, proceditur ad aliam, & sic deinceps.*

7 *Citatus, vt à contumacia se releuet, debet impedimentum proponere, ad quod etiam per iuramentum admittitur.*

8 *Dolus est crimen cum calliditate delinquentis.*

9 *Dolus in bonam partem accipitur, & sic propter sagacitatem, & dicitur dolus bonus.*

10 *Missio in possessionem, est pœna contumacis.*

11 *Missio in possessionem differt à possessione simpliciter, & qua sit differentia.*

MVLTOTIES partes citatæ non comparent, ex quo incidunt in contumaciã, & alia pars mittitur in possessionem, merito cum viderimus de citatione, erat videndum de contumacia, & de aliis, ad cuius tituli, & §. 1 *intelligentiam.*

1 Aduerte primò, quod contumacia est erga Iudicem, vel Prælatum commissa inobedientia, vt notatur hic in §. 1. *ex Ho-*

Hostiensis in summa eod. tit. & ex Abb. in praxi tit qui sit contumax ex quo habes,
2 quod debeat addici pœna, qua qui præceptis Superioris obedire non vult, punitur, & *Abb. in cap.1 vers nota contuma-*
3 *ciam extra de iudicijs ait*. quod qui iustis præceptis Superioris obedire non vult, peccat.

Aduerte secundò, quod ad hoc, vt citatus sit contumax multa requiruntur, sci-
4 licet, quod fuerit iuridicè citatus ab eo qui facultatem habet, item quod nullam habeat legitimam causam non comparē-
5 di. Tertiò, quod pars aduersa insistat, & accuset, alias quis non dicitur contumax, *l. proponendum. §. & si quidem, C. de Iudic.* Quartò, debet esse elapsus terminus datus ad comparendum, *l. ad peremptoriam,*
6 *ff. de re iudicata*, & post primam contumaciam procedendum est ad aliam, & sic deinceps modo, quo videbimus infra.

7 Aduerte tertiò quod ad hoc, vt quis se releuet à contumacia, debet impedimentum proponere, & admittitur adhoc etiam per iuramentum, *cap. ex literis extra de in integrum restitutione*. dolus au-
8 tem, de quo in nostra rubrica, idem est, ac crimen cum culpa, seu callid tate delinquentis, *l. 1. ff. de dolo*, solet autem ali-
9 quando suscipi in bonam partem, & significat sagacitatem operantis, ac dicitur dolus bonus.

10 Alius terminus, de quo hic, est missio in possessionem, & hæc est pœna contumacis, pars enim aduersa ex decreto Iudicis
11 mittitur in possessionem rei causa custodiæ, non autem ad simpliciter possidendum, habemus totum titulum decretalium de *sequestr. possess. & fructuum*, est enim magna differentia inter possidere simpliciter, & mitti in possessionem.

In §. Hoc autem.

SVMMARIVM.

1 *Index in pœnam contumaciæ potest prædijs contumacis interdicere culturam, & colonis, vt contumaci non correspondeant.*
2 *Contumax condemnatur ad interesse reficiendum.*
3 *Contumax punitur multa, & pœna pecuniaria.*
4 *Excommunicatio est in subsidium pœna pecuniariæ.*
5 *Episcopus non debet statim excommunicare, sed prius in bonis excussionem facere, & personam habere.*
6 *Excommunicatio afficit animam, & ideò vltimo loco ad illam est deueniendum.*
7 *Contumax punitur pœna sequestratio nis fructuum, & redditaum.*

Aduerte hic pro contumacia varias esse pœnas introductas, & sic po-
1 test Iudex in pœnam contumaciæ interdicere culturam in agris contumacis, & præcipere colonis, vt de fructibus non correspondeant illi, *Abb in cap. grauem de sententia excommunicat.* Secunda
2 pœna est damnum litis, nam damnatur ad interesse reficiendum, *l. contumacia, ff. de re iudicata.* Tertia est pœna multæ, item
3 pœna pecuniaria, & hæc per sententiam
4 declarari debet, *l. 1. ff. si quis in ius vocatus non ierit*, & in subsidium pœnæ pecuniariæ est excommunicatio, *cap. constitutus de sententia excommunicat. in 6.*
5 non debent tamen Episcopi esse adeo procliui ad pœnam excommunicationis, sed prius debent facere excussionem in bonis, & personam habere, vltimo verò
6 loco deuenire ad hanc sententiam, quæ animam etiam afficit, *gloss hic ex Trident, sess. 25. cap. 3. de reformatione*. Quarta
7 pœna est sequestratio fructuum, & redditus, *cap. 2. extra eodem.*

In §. Illud quoque.

SVMMARIVM.

1 *Contumacia facit aduersarium mitti in possessionem rei prætensæ, & nisi infra annum suam purget contumaciam, constituit illum verum possessorem salno iure proprietatis.*
2 *Actio intentatur dupliciter, realis scilicet, vel personalis.*
3 *Agens actione reali contra iniustum possessorem rei sua petit possessionem, quia dominus iam est.*
4 *Agens actione personali quid petat.*
5 *Hæres conuentus, si non compareat efficitur contumax ex decreto Iudicis.*
6 *Hærede contumace declarato, actor mittitur in possessionem rerum, primò mobilium, postea stabilium secundùm quantitatem crediti.*
7 *Hæres si post annum non purget contumaciam, missus in possessionem efficitur verus possessor, & fructus facit suos, sed saluo iure proprietatis.*
8 *Actione reali agens, in quo differat ab agente personali, quoad missionem in possessionem bonorum contumacis.*

In

1 Hic de maxima pœna contumacis, quæ est partem aduersam mitti in possessionem rei prætensæ, ita vt si contumax per annum non purget suam contumaciam, & procuret expeditionem, aduersarius efficiatur verus possessor, saluo iure pro proprietate, sed pro hoc.

2 Aduerte primò, quod dupliciter potest intentari actio, scilicet vel realis, vel
3 personalis, qui agit actione reali cõtra iniustum possessorem rei suæ, petit possessionem, quia Dominus iam est, *l. officium,*
4 *ff. de rei vindicatione.* actio personalis est, per quam quis petit aliquid sibi dari ab aliquo, qui dare tenetur, sic est actio, quã habet legatarius in genere contra hæredem, *l. 1. ff. ad Trebellianum*, & idem habetur, *ex l. 3. ff. pro socio.*

5 Aduerte secundò, quod intentata actione contra hæredem, si hic non compareat, efficitur contumax, & ex decreto
6 Iudicis actor mittitur in possessionem primo rerum mobilium, deinde stabilium, iuxta quantitatem sui crediti, vt per *DD. in cap. quoniam frequenter, vt lite non contestata*, si verò post annum neque
7 contumax compareat, tunc actor efficitur verus possessor talium rerum, ita vt fructus faciat suos, *l. si finita*, §. *Iulianus, ff. de damno infecto.* intelligo tamen semper cum limitatione posita, scilicet saluo iure proprietatis Domino principali, *dicto*
8 *cap. quoniam frequenter*, & hæc est differentia inter eum, qui intentat actionem realem, & eum, qui intentat actionem personalem, nam hic non efficitur possessor simpliciter, neque post annum, sed efficitur verus possessor vsus, non proprietatis, ille verò fit simpliciter possessor absque alia limitatione, vt patet ex *l. in rem. ff. de rei vindicatione.*

In §. Sed si missus.

SVMMARIVM.

1 *Missus in possessionem ob contumaciam non comparentis, infra annum fructus non facit suos, sed sequestrari possunt, ne distrahantur.*

2 *Missus in possessionem, si infra annum fructus dilapidauerit, tenetur restituere purgata contumacia.*

3 *Contumax si intra annum purget suam contumaciã, & soluat, rem, & fructus recipit, deductis expensis necessarijs pro illorum collectione.*

4 *Contumax, qui intra annum non purgauit contumaciam, amittit omnes fructus, & fiunt missi in possessionem.*

5 *Sequester dicitur, qui rem detinet sequestratam, non depositarius.*

1 Aduerte, quod quando pars mittitur in possessionem, ex contumacia non comparentis, tunc ante annum neque habet Dominium fructuũ, sed sequestrari possunt, ne distrahantur, *cap. dilectus de sequestratione possessionis, & fructuum* & si aliqui causa fuerint di-
2 lapidati, tenetur ipse restituere, vt nota-
3 tur hic, quod ideo est, vt si Dominus intra annũ purget suam cõtumaciam, & soluat, & rẽ, & fructus recipiat, deductis tamẽ expensis necessarijs factis pro collectione fructuum, *l. fundus in principio, ff. familiæ erciscundæ*, quod si infra annum non recuperauerit, tunc seruandum est
4 id, quod diximus, & possessor omnes fructus percipit, *cap. contigit extra eodem*, & notat *gloss. hic verbo reuocandum*, ille
5 autem, qui res detinet sequestratas, non dicitur depositarius, sed sequester, *l. sequester, ff. de verb. signific.*

In §. Si tamen.

SVMMARIVM.

1 *Missus in possessionem efficitur verus Dominus fructuum post annum, licet non capiat realem possessionem, quia forsan non potuit, vel quia fuit eiectus.*

2 *Possidere dicitur per animum, qui ex potentiori vi aduersarij fuit à possessione exclusus.*

3 *Contumax non debet esse melioris conditionis quam obediens.*

4 *Contumax, vt quis declaretur, & fructus amittat, sufficit si ab ipso fuerit petita declaratio, an rem velit recuperare nec ne.*

1 Aduerte primò, quod elapso anno, is, qui fuit missus in possessionem, efficitur verus Dominus fructuũ, vt suprà diximus, quamuis non capiat realem possessionem, quia forsan non
2 potuit, vel quia cum acceperit, fuit ab ea exclusus ex potentiori vi aduersarij, hic enim diceretur possessor per animum, *cap. contigit extra eod. vbi Abb. & patet ex l. 1. ff. de acquir. poss.* hoc autem ideo sancitum est, ne contumax sit melioris conditionis, quam obediens, vt ibidem notat *Abb & patet hic ex l. 3. ff. de donat. inter virum & vxorem.*

Ad-

4 Aduerte secundò, quod ad hoc, vt dictum procedat verè, non requireretur necessariò nouum decretum, sed tantum ex æquitate fieri potest, vt reus declaret, an velit suam rem recuperare, nec ne, sic notat, *Abb. in d. cap. contigit, num. 3.*

In §. Hoc tamen cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Cauens de stando iuri, & de soluendo iudicatum excludit missum in possessionem.*

2 *Exclusionis à possessione iustam causã non probans mulctandus erit.*

3 *Possessor verus elapso anno non efficitur actor, si per ipsum steterit quod non fuerit missus in possessionem.*

4 *Possessor verus efficitur actor, licet in possessionem e lapso anno non fuerit missus, si absens fuerit legitimo impedimento.*

5 *Fideiussor in actibus iudicij conuenitur primò, vt principalem præsentet.*

6 *Fideiussor incontractibus potest opponere exceptionem, quod anteà cum principali agatur.*

7 *Fideiussor etiam in contractibus primò conuenitur, si principalis commodè haberi non possit.*

8 *Facere quis dicitur, quando per ipsum non stat quo minus fiat.*

9 *Contumax si dum velit à contumacia se liberare, non habet copiam Iudicis, habetur vt liberatus.*

10 *Missus in possessionem non facit fructus suos, & expelli potest si per contumacem non stetit, quin offerret cautionem, & se liberaret.*

1 Qui dedit cautionem de stando iuri & de soluendo iudicatum, vt in *l. 1. ff. iudicatum solui*, hic licet excludat missum in possessionẽ

2 si tamen non probet iustam causam talis exclusionis, mulctandus erit, *cap. cum venisset de eo qui mittitur in possessionem*, si tamen per actorem steterit, quod non

3 fuerit missus in possessionem, tunc sibi imputare debet, nec elapso anno efficietur

4 verus possessor, quod limita si fuerit absens ex legitimo impedimento, tunc elapso anno mittitur in possessionem, *c. 2. de eo qui mittitur in possessionem, &c tamen pro his § §.*

5 Aduerte primò, quod in actibus iudicij fideiussor conuenitur in primis vt principalem præsentet, nec potest fideiussor opponere exceptionem quod an-

6 tea cum principali iudicium discutiatur, at in alijs contractibus fideiussor conuentus hanc exceptionem opponens

7 auditur, dummodo principalis commodè haberi non possit, *l. 1. ff. de fideiussoribus. §. 1. auth. cit. tit. & diximus, lib. 3. ciuili eod. tit.*

8 Aduerte secundò, quod idem est aliquem facere, ac per ipsum non stare, quo minus fiat, *cap. imputari de reg. iur. in 6. cap. anteriorum, §. ad hoc 2. quæst. 7.* ideo si passus missionem in possessionem, dum

9 vellet infra annum dare cautionem, & se liberare à contumacia, non habuit copiã Iudicis, qui cautionem acciperet, tunc

10 idem est, ac si verè dedisset, ac proinde missus in possessionem non efficitur verus possessor, sed expelli potest, constito, quod non steterit per passum missionem in possessionem qui cautionem offerret, vt expressè habetur, *in cap. sicut extra de eo, qui mittitur in possessionem*, & notant *Abb. & glos. ibidem in figuratione casus, & glos. hic in §. idem iuris, verbo non steterit.*

In §. Quæri cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Contumaci, duplex potest imponi pœna.*

2 *Iudice delegato decedente, cui Reus offerat cautionem, vt à pœnis contumaciæ se liberet.*

3 *Iudex Ordinarius non potest se intromittere in excommunicatione lata, vel alio actu facto per delegatũ à Principe.*

4 *Delegatus à Papa est maior ordinario, in causa delegata.*

5 *Superioris in actibus nemo se intromittere potest.*

6 *Excommunicatus à delegato potest absolui à superiore delegati, vel à successore in eodem officio.*

7 *Excommunicatio lata ab homine potest, remitti à superiore, vel successore officij, non obstante reseruatione sibi facta, non sic ab ordinario.*

8 *Iudex excommunicare videtur ad puniendam contumaciam erga se commissam, & ideò ipse punire debet delinquentem.*

9 *Excommunicatio iuris licet lata per Põtificem à quolibet ordinario absolui potest, nisi ad sit clausula (nobis reseruantes) &c.*

Con-

10 *Confessarius quilibet habet plenimodam potestatem in articulo mortis.*

11 *Absolui an possit à quolibet casu, & censura is, qui vult transfretare, vel qui est ingressurus prælium campestre.*

12 *Contumax, qui vult se liberare à contumacia, & pœnis, & non habet copiam Iudicis, &c. debet infra annum se protestari paratum coram ordinario, & si hic non adsit, poterit fieri coram publicis, & honestis viris, & sic coram Notario, & testibus.*

13 *Contumax facta protestatione, non debet esse negligens ad recuperandam possessionem.*

14 *Contumax si per decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes non recuperauit possessionem, cadit à iure, & possessor præscribit.*

15 *Titulus fit ex decreto Iudicis.*

1 DVplex solet imponi pœna pro contumacia, scilicet missio in possessionem, & excommunicatio, ideo
quæritur, si Iudex delegatus à Papa de-
2 cesserit, cui possit reus offerre cautionem,
vt alius excludatur à possessione, & ipse
ab excommunicatione absoluatur.

3 Aduerte igitur primò, quod in excõmunicatione lata per delegatum à Principe, vel in alio actu per ipsum celebrato
non potest ordinarius se intromittere, vt
per *DD in c. pastoralis*, 4. *§. præterea de*
4 *offic. ordin.* nam delegatus à Papa in isto
casu est maior ipso ordinario, ac proinde
5 nemo potest in actibus sui superioris se
intromittere, *cap. sane de offic. delegat.* &
ideo iste talis à Superiore ipsius delegati,
6 absolui potest, vel à successore in eodem
onere, & officio, *cap. quoniam Abb. de offic. deleg. l. mortuo Iudice, & l. proponebatur, ff. de iudi. ijs.*

7 Aduerte secundò, quod in excommunicatione lata ab homine, quantumuis
hic sibi reseruauerit tamen eius Superior,
vel successor absoluere potest non autem
ordinarius, *Abb. in d. c. pastoralis, § præterea, & colligitur, ex cap. nuper de sen-*
6 *tentia excommunicationis*, ipse enim Iudex videtur excommunicasse ad puniendam contumaciam erga se commissam,
ac proinde ipse punire debet delinquen-
9 tem in se, non sic autem excommunicatione iuris, hæc enim licet fuerit lata per
Pontificem, nisi tamen apposuerit clausulam (nobis reseruantes &c.) potest absolui à quolibet ordinario, colligitur ex
d. cap. nuper, sit tamen quomodocumque,
10 hæc omnia limitantur in articulo mortis,
tunc enim quilibet confessarius habet
plenimodam potestatem, *cap. de his de sententia excommunicationis.*

Quæres ex *glos. hic* an ead. ratione pos-
11 sit absolui à quolibet casu, & censura is,
qui vult transfretare, vel est ingressurus
prælium campestre.

Respondetur affirmatiuè, si adsit in his
casibus probabile periculum mortis, sic
colligitur, ex *glos. in cap. pastoralis, § præterea.*

Ex *d. §. præterea*, habes, quod pars,
quæ propter mortem delegati non habet,
12 cui offerat cautionem, & recuperet possessionem, vel absoluatur ab excommunicatione (ne cadat à Iure) debet infra
annum se protestare coram Iudice ordinario, quod ipse est paratus satisfacere, &
quamlibet dare idoneam cautionem, vt
rem suam recuperet, & id faciens, facillimè obtinet à Sede Apostolica, vt notatur
in fine *d. cap.* quod si nec copiam ordinarij
habeat, id faciet coram publicis, & honestis viris, vt notatur hic ex *l. sancimus, C. de Episcopali audient.* & sic poterit id fieri coram publico Notario cum congruo,
numero testium, sic notat *Abb. in d. cap. pastoralis.*

13 Aduerte vltimò, quod facta hac protestatione, non poterit pars sic stare in
perpetuum, sed habet tempus taxatum
ad recuperandam possessionem, quod si
stet per ipsum, & per spatium 10 annorũ
14 inter præsentes, & 20. inter absentes id
non fecerit, cadit à iure, & possessor ex
15 decreto Iudicis (ex quo fit iustus titulus) præscribit rem, vt notat, *Abb. in d. cap. præterea.*

In §. Sed ista quidem cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Missio in possessionem, & contumacia absentis, non dantur in causis beneficiorum.*

2 *Iudex debet finem debitum imponere in causa beneficijs absente parte, nec aliam mittere in possessionem.*

3 *Absentis contumaciam in beneficio Diuina replet præsentia.*

4 *Ingressus in beneficijs non datur nisi per collationem, vel institutionem, & alio modo ingrediens dicitur intrusus,*

Ad-

1 ADuerte, hic non procedere huc vsq; dicta in causis beneficiorum, quia in ipsis ex contumacia absentis,
2 alius non mittitur in possessionem, sed potius debet Iudex negotio finem debitum imponere, *cap pro vt extra eodem*, & notat *glos. hic verbo fine debito*, nam contumaciam absentis Diuina replet præ-
3 se tia, vt ha betur hic in *§. licebit, ex cap. quoniam frequenter, §. 1. extra vt lite nō contestata & cap. 1. de eo qui mittitur in possessionem*, tum quia in beneficijs non
4 datur ingressus, nisi per collationem, vel institutionem, & qui alio modo ingreditur, potius dicitur intrusus, *cap. vnico de eo, qui mittitur in possess. in 6.* & sic possessio diceretur vitiosa.

In §. Quod interdum.

SVMMARIVM.

1 *Iudex aliquando profert sententiam etiam contumace absente.*
2 *Iudex potest ferre sententiam diffinitiuam, etiam contra actorem contumacem, ad instantiam rei comparentis.*
3 *Contumacia actoris maior est, quam sit illa rei.*
4 *Actore non probante contra ipsum præsumitur.*
5 *Actori contumaci debent dari dilationes de iure Ciuili, secus de Iure Canonico.*

1 ADuerte, hoc ipsum dictum de absentia contumacis habere locum etiam in rebus temporalib. multoties enim Iudex iudicio imponit finem ferendo sententiam etiam contumace absente, *cap. causam extra eodem*, & notat *Bart. in l. consentaneum, C. quomodo & quando Iudex*, quod currit, etiam acto-
2 re contumace, potest enim Iudex sententiam ferre diffinitiuam ad instantiam rei comparentis, vt habetur hic, & ra-
3 tionem dant, *DD. in dicto cap causam*, nam maior est contumacia actoris, quā
4 rei, actore enim non probante, contra ipsum præsumitur, *cap. fin. de iure iuran-*
5 *do*, & licet actori contumaci deberēt dari dilationes de iure Ciuili, tamen de iure Canonico denegantur, vt notat *Abb. in dicto cap causam*.

In §. Idem quoque.

SVMMARIVM.

1 *Actor, si non compareat infra tempus, infra quod petijt reum comparere, si reus infra illud compareat, condemnatur ad expensas illegitimè factas à Reo.*
2 *Actor non comparens, neque in posterum auditur etiam ad citationem, nisi de cautionem per pignora, vel fideiussiones.*
3 *Actor qui idoneam cautionem per pignora, vel fideiussores dare non potest, tenetur saltem ad cautionem Iuratoriam.*
4 *Actor contumax ad expensas tenetur, cum reus legitimè comparuit, aliàs non.*
5 *Paria delicta mutua compensatione tolluntur.*
6 *Contumacia vnius compensatur cum contumacia alterius.*

1 ADuerte primò, quod punitur actor, si non compareat infra tempus à se petitum, infra quod reus comparere debebat, tunc enim si hic compareat facit actorem condemnari in expensis inlegitimè factis, vt notatur hic ex *cap. in primis secunda, quæst. prima, cap. 1. de except. in 6.* Item alia pœna pu-
2 nitur ipsemet actor non comparens, quod si in posterum comparere velit, neque ad citationem admittatur, nisi prius dederit idoneam cautionem per pignora, vel fideiussiones. *l. si mandato, § fin. ff. mandati*, & si neque, hanc da-
3 re poterit, saltem iuratoriam cautionem dare tenetur, *in cap. primo, eodem tit in 6.*
4 Aduerte secundò, quod pœna interessis soluendi ipsi reo, tunc locum habet, quando reus verè comparuit, si enim nec ipse comparuerit, actor ad nihil tenetur nam paria delicta mutua
5 compensatione tollitur, *l de viro, ff. soluto matrimonio*, & sic contumacia
6 vnius compensatur cum contumacia alterius, *l. si duo, ff. de dolo, l. si ambo, ff. de compensationibus.*

1 *Iudex non debet cuilibet contumaci, quamlibet infligere pœnam.*
2 *Pœna crescit crescente culpa.*
3 *Pœna non sunt multiplicanda, nisi id velit delicti grauitas.*
4 *Pœna, quæ timorem mali inducit impo-sterum, potiùs est infligenda.*

1 Non debet superior, seu Iudex cuilibet cōtumaci quaslibet pœnas infligere, & sic crescēte culpa, 2 pœna crescere debet, sed non plures pœnas simul infligere debet, nisi grauitas cul-3 pæ id ex postulet, *cap. fraternitatis dist. 33. Abb. in cap. inter cætera de rescriptis, l. quicumque, C. de de seruis fugitiuis,* 4 illa tamen potius infligi debet, quæ timorem mali inducant imposterum, *cap. prodest 24. quæst. 5.*

DE LIBELLI CONCEPTIONE, & oblatione.

TITVLVS SEPTIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Reo comparenti, est præsentanda petitio actoris.*
2 *Libelli materia est fundamentum boni Iudicij.*
3 *Libellus ante præsentationem tandiù debet legi, & considerari, vt labefactetur, & sordescat.*
4 *Libellus quid, & dupliciter definitur.*
5 *Libellus non debet esse verbosus.*
6 *Scriptura libelli necessariò requiritur in rebus alicuius momenti, secus in vilioribus.*
7 *Iudex delegatus cum ampliori delegatione, potest sine solemni oblatione libelli procedere, sufficit petitio notata per actuarium.*
8 *Libellus debet esse clarus, & non continere verbū æquiuocum, seu prægnans.*
9 *Libellus non debet continere verbum conditionale.*
10 *Conditio nihil ponit in esse, & suspendit actum.*
11 *Libellus regulariter, est de substantia, & fundamentum iudicij.*
12 *Libelli oblatio non est necessaria, si agatur coram Principe absoluto.*
13 *Libellus non est necessarius vbi agitur de plano, & sola facti veritate inspecta.*
14 *Libellus non requiritur in notorijs, quando sententia est danda oretenus, & in alijs casibus remissiuè.*
15 *Libellus potest etiam die feriata offerri, sed non intimari.*
16 *Libellus tot habet species, quot sunt materia distincta, de quibus agitur.*
17 *Gratia petitio, vel commissionis à Principe dicitur supplicatio.*
18 *Reconuentio actionis in maiori Tribunali dicitur appellatio.*
19 *Reclamatione facta dicitur porrigi libellus reclamatorius.*
20 *Prima conuentio dicitur libellus conuentionalis.*
21 *Supplicationi debet imponi titulus, & qui ad Papam, qui ad Regem.*
22 *Libellus generaliter quas debeat habere partes.*
23 *Narratio facti in libello, quid debeat continere.*
24 *Causa conuentionis in libello debet assignari proxima non remota.*
25 *Petitio est conclusio libelli, debet enim in fine exprimi quod petatur.*
26 *Petitio in actionibus realibus quomodo concludere debeat, & quomodo in personalibus.*
27 *Clausula salutares apponi debent in libello, quia satis sufficiunt*
28 *Clausula salutares varia assignantur, & de eius effectibus.*
29 *Libello continente verbum asperum, debet in eo dici cum reuerentia.*
30 *Libellus præsentatus, & signatus debet parti intimari.*
31 *Copia est danda parti si ipsam petat, & expensis comparentis dari debet.*

1 VISVM est supra de in ius vocando, verum quia reo comparente ipsi præsentanda est petitio actoris, meritò de ista petitione, quæ per libellum fit, erat agendum, cuius materia est fundamen-2 tum cuiuslibet boni iudicij, & dicebat *Manganellus de Manganellis apud Socin. in 2. decretalium*, in hac met rubrica, 3 quod libellus antequam præsentetur, tandiù debet legi, & inter manus versari, vt labefactetur, & sordescat, igitur ad huius tituli, & paragraphi primi intelligentiam.

Ad-

Aduerte primò, quod libellus est bre-
4 uis scriptura, clara, cōtinens intentionem
actoris, vel accusatoris, contra reum ne-
cessario concludens, sic *DD. cum Paulo*
in Clement. sæpe de verb. significat. sed So-
cinus loco citato in principio huius ru-
brica ait, quod libellus est breuis scriptu-
ra legitimè concepta, in iudicio produ-
cta, per quam speciem futuræ litis osten-
ditur, tamen ne recedamus à Lancel-
lotto hic debemus primam substinere de-
finitionem, ostendit enim magis clarè vim
libelli, & eius formam indicat. Dicitur
5 breuis scriptura, quia non debet esse
verbosus libellus, *l. fin. C. de precibus*
Imperatori offerendis, l. ampliorem, §. in
reputatorijs, C. de appellat. vbi dicitur ca-
ueant libellorum dictatores verbosis as-
6 sertionibus vti, Scriptura autem requiri-
tur necessariò, maximè in rebus alicuius
momenti, secus autem in rebus viliori-
bus, in quibus nulla scriptura requiritur,
cap. offeratur, 3. quæst. 3. & auth. offeratur,
C. de litis contestatione, quod limita in de-
7 legationibus amplioribus, vt supra dixi-
mus, in quibus quando Iudex habet fa-
cultatem, potest etiam non accepto li-
bello sed tantū notata petitione per actua-
rium procedere. Dicitur Clara, continens
8 intentionem, &c. ad ostendendum, quod
libellus non debet habere verbum præ-
gnans, seu æquiuocum *cap. fin. de rescrip-*
tis, l. si quis ducenta. ff. de reb dubijs, In-
nocent. & Abb. in c. 1. extra eod. & eadem
9 ratione non debet continere verbū con-
ditionale, *§. ex conditionali de verb. oblig.*
10 quia conditio suspendit actum, & nihil
ponit in esse.

Aduerte secundò, libellum regulariter
11 esse de substantia iudicij, & fundamentū
eiusdem, patet ex *cap. quoniam contra*
de probationibus, & glos. in cap. pro vt de
dolo, & contumacia, cap. si quis cum Cle-
rico 11. quæst. 3. dixi regulariter, quia
in pluribus casibus potest Iudex procede-
12 re etiam sine libello præsentato, sic si
agatur coram Principe absoluto. Item
13 si agatur de plano absque figura iudicij,
sola facti veritate inspecta. item in noto-
14 rijs, quando sententia est danda orete-
nus, vt in alijs casibus, quorum 84. ponit
Soc. in cap. 1. cit. tit. colligens, ex Ioanne
de Braneis, Baldouino, & ex Speculatore
hoc eodem titulo in §. nunc dicendum, &
Socinus diffusè explicat dictos casus, vt
apud ipsum videre est.

15 Aduerte tertiò, quod libellus potest
qualibet die etiam feriata offerri, sufficit
tamen si eadem die non intimetur, *Alex.*
& Bart in l. 1. § enunciatio, ff. de noui ope-
ris nunciatione, l. ne quidquam §. de pla-
no, ff. de offic. pro consulis, habet tamen
16 plures species hoc genus libelli, & tot
sunt species, quot sunt materiæ distinctæ
de quibus agitur, vel enim est petitio gra-
17 tiæ, seu compromissionis, quæ petitur à
Principe supremo, & dicitur supplicatio,
18 vel est reconuentio actoris in maiori tri-
bunali, & dicitur appellatio, vel est re-
19 clamatio, & dicitur libellus reclamato-
20 rius, vel est prima conuentio, & dicitur
21 libellus conuentionalis, quando autem
fit supplicatio, debet in primis poni titu-
lus, sic si dirigatur ad Papam dici debet
Sanctissime Pater, vel si dirigatur ad Re-
gem, dici debet S R. M. & deinde ap-
ponuntur verba per hoc caput, suppli-
cat, &c.

22 Aduerte quartò, quod libellus ge-
neraliter has debet habere partes, scil i-
cet narrationem facti, causam conuen-
23 tionis, petitionem, & demum clausulas
salutares. Narratio facti debet continere
nomina, & cognomina actoris, & rei Pa-
triam, titulum, dignitatem, & rem de
qua agitur. Causa debet esse proxima,
24 non autem remota, & sic non debet dici
volo mihi Titium soluere centum, quos
debet, sed debet etiam exprimi causa
proxima, quare debeatur, & sic ex dam-
25 no infecto, ex mutuo, commodato, &c.
Petitiò est conclusio libelli, debet enim
in fine ex primi, quid petatur, quæ peti-
26 tio est diuersa, in actionibus realibus dici
debet peto rem restitui, in actionibus
personalibus, peto condemnari ad inte-
resse, ad legatum præstandum, vel simi-
lia ver gratia. Clausulæ salutares apponi
27 debent, multum enim operantur, & ad-
iuuant etiam pro aliquo accidentali defe-
cto commisso in libellando, vt per *Bart.*
in l. diuus, ff. de re iudic. l. properandum,
28 *§. fin autem, C de Iudic.* Alia igitur est
clausula amplians, puta, non se astrin-
gens, &c. saluis iuribus &c. Alia est cor-
rigens, vt isto, & omni alio modo me-
liori &c. Alia est vrbana, seu officiosa, vt
cætera suppleat religio iudicantis, & eo-
29 dem modo semper quando apponitur
aliquod verbum asperum, puta indebitè,
iniustè, &c. dici debet cum reuerentia
30 ipse tamen libellus præsentatus, & signa-
tus per actuarium intimatur parti, quæ
si petat sibi copiam dari, ipsius compa-
rentis expensis dari debet, *glos. in Clem.*
2. de appell. verbo oblatis, vbi id probat ex
cap. afferat. 3. quæst. 3. formulas autem li-
bellandi per vos concipere poteritis his
inspectis.

In §. Porrò.

SVMMARIVM.

1 *Libellus alius accusatorius, alius conuentionalis.*
2 *Libellus accusatorius quid.*
3 *Libellus Conuentionalis quid.*
4 *Ciuiliter agens potest actionem realem intentare, vel personalem.*
5 *Actione reali agens, quid petat, & quid actione personali.*

1 DVæ sunt species libellorum in genere, alius est libellus accusatorius, alius est conuentionalis, Ac-
2 cusatorius, seu potius criminalis est, quo quis aliquem apud Iudicem reum criminis defert, patet ex *l libellorum, ff. de accusat.* de hoc, & de eius particularibus requisitis videbimus infra in *lib.* 4. *Canon,*
3 *tit.* 1. Conuentionalis seu potius ciuilis est, quo rem nostram, aut quod nobis deberi putamus petimus, vt notat, in præf. §. ex
4 qua definitione intelligimus quod potest quis ciuiliter agens, vel intentare actionē realem, & per hanc petit rem suam sibi restitui, vel intentare actionem persona-
5 lem, & pet hanc petit rem sibi debitam, ex contractu donationis, stipulationis, &c. sibi tradi, vt hic ex *capit. finali extra eodem.*

In §. Exprimet.

SVMMARIVM.

1 *Libellus vt sit firmus, & obliget intimatum ad comparendum debet esse clarus, & exprimens nomen actoris.*
2 *Agens nomine dignitatis, vel officij, id exprimere debet in libello.*
3 *Libellus debet continere nomen rei, & Iudicis per distinctiuum, non generaliter.*
4 *Neap. non sufficit dicere in libello comparet in S. R. C. sed debet etiam dici coram Regio Consiliario, N. alias esset aequiuocum, cum plures sint Consiliarij.*
5 *Libellus debet exprimere factum, actionem, & obligationem, & causam, alias non obligat ad comparendum.*
6 *Libellus ineptus, & non habens essentialia potest à Iudice reijci.*
7 *Libelli necessaria posita in disticon.*

1 LIbellus vt firmus sit, & obliget intimatum ad comparendum, debet esse clarus, & essentialiter expri-
2 mens nomen actoris, quod si agat nomine dignitatis, vel officij, hoc ipsum
3 exprimere debet, puta procurator talis loci, vel Episcopus, &c. item nomen Rei, Iudicis, & huius nomen exprimere debet per distinctiuum, non autem gene-
4 raliter, vnde Neapo'l non sufficeret dicere comparet in S. R. C. sed debet etiā dici coram Spectabili Regio Consiliario N. sunt enim plures in eadem dignitate, merito ad tollendum æquiuocum, specificum nomen exprimi debet. item debet
5 exprimere factum, seu actionem, & obligationem, & demum causam vt supra diximus, quod si vnum ex his deficiat, citatus non tenetur comparere, & Iudex libellum ipsum reijcere potest, *cap. sacer-*
6 *dotib.* 11. *quæst.* 1. *vbi glos. verbo incedit,* & has omnes conditiones libelli ponit, *glos. hic ex Hostiensi, Abb. & Specul per illos versus.*

7 *Quis, quid, coram quo, quo iure petatur,*
Rectè compositus, quisq. libellus habet.

In §. Sunt tamen cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Libelli solemnis oblatio vbi non exigitur, non negat libellum saltem per viā petitionis simplicis, sed tantum solemnem oblationem.*
2 *Petitio simplex in quibus casibus sufficit.*
3 *Iudex potest negotium terminare absq; strepitu, absque solemnitatibus, absq; tela iudiciaria, &c. & hoc reducendo partes ad concordiam etiam praecipiendo.*
4 *Veritas negotij potius à partibus proponentibus, quam ab alijs est cognoscenda.*

1 SVnt aliqui casus, in quibus potest Iudex procedere absque solemni oblatione libelli, sed de his supra diximus remissiuè, dicitur tamen hic (absq; solemni libelli oblatione) per quod datur nobis intelligi, quod non omninò respuitur libellus, sed benè eius oblatio solemnis, & sic saltem ore tenus oblata denunciatio est redigenda inscriptis, per actua-

actuarium, vt supra diximus, ex *Clem. sæpe de verb. significat* & potest id seruari
2 in causis, in quibus proceditur absque strepitu, vel figura iudicij, & etiam in causis summarijs, vel leuioris momenti, quæ cito sunt expediendæ, vt in *Clement. dispendiosa de iudicijs*.

Aduerte pro §. *in his*, quod quando
3 Iudex lites terminare potest, absque strepitu, & absque solemnitatibus iuris, nec non omissa tela iudiciaria, vt dicitur hic, & debet id facere concordando partes etiam per præceptum, ipsas reducendo ad concordiam, & vt seruent, quod iustum est, notat *glos. hic verbo terminare*,
4 verum tamen est, quod potius à partibus proponentibus, quam ab alijs quibuscumque debet Iudex veritatem negotij cognoscere, *Abb. in cap. pastoralis de iudicijs. glos. & DD. in l. 2. ff. de iuramento calumniæ*.

In §. Oblato cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Iudex non statim præsentato libello Iudicium facere debet, sed debet dare inducias ad probandum, & exceptiendum*.
2 *Induciæ de iure communi sunt tempus viginti dierum, nisi consuetudo aliud velit*.
3 *Terminus solitus dari non est coarctandus, nisi aliam causa vrgentia velit*.
4 *Reus potest appellare, si ei sit datus terminus satis breuis*.
5 *Reus non potest appellare de districtiori termino, si in illius datione causa breuitatis assignetur*.
6 *Iudex quando pœnam iuris communis auget, vel minuit debet causam exprimere*.
7 *Induciæ multæ dantur, quæ nomine terminorum veniunt præter inducias ad probandum, & quæ sint vsque ad finem*.

1 Aduerte hic, quod non statim præsentato libello, debet Iudex iudicium facere, sed intimato libello parti dandæ sunt induciæ, vt possint suas probationes, & exceptiones proponere
2 quæ induciæ de iure communi sunt tempus viginti dierum *authentica offeratur, C. de litis contestatione*, debet tamen attendi potiùs consuetudo locorum, nec potest terminus solitus coarctari, nisi ne-
3 cessitas, vel vrgentia casus id expostulet
4 alias potest reus appellare de districtiori termino antequam tota lis expediatur, *Abb. in cap dilecti filij de dilat. num. 2. & seqq* quod limita quādo causa talis coar-
5 ctationis temporis exprimitur in ipsamet assignatione termini, vt notat idem *Abb. num. 9.* tunc enim non datur locus appellationi, verum potest pars appellare, vt supra diximus notat *Paulus de Castro, cons. 177.* vbi etiam addit, quod quando
6 Iudex auget, vel minuit pœnam à Iure statutam debet exprimere causam.

Nota etiam hic, quod dantur aliæ in-
7 duciæ, quæ nomine terminorum appellātur, vt videre est per *DD. in rubrica de dilationib.* & sic terminus ad deliberandū, & est de quo diximus, & dicitur etiam terminus ad probandum; item terminus ad denunciandum principali, qui datur quā, do fuit citatus absens; item terminus ad percunctandum acta, seu ad reuidendum Processum, qui datur, quando conclusū est in causa, quo termino possunt partes, seu procuratores ipsarum processum relegere, & sic se præparant ad sententiam, & alij dantur termini, vt videre est per *Speculatorem in tit. de dilationib. §. 1. & per Abb. loco citato*.

DE EXCEPTIONIBVS, & Replicationibus.

TITVLVS OCTAVVS.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones, & replicationes possunt etiam in alijs temporibus, quam post libellum oblatum proponi, sed magis post oblationem illius proponi solent*.
2 *Materiam eandem diuersis diuidere locis est inconueniens*.
3 *Lex versatur ad ea, quæ frequentius accidunt*.
4 *Exceptio quid sit*.
5 *Exceptio est de Iure Diuino, quia in genere defensionis*.
6 *Exceptio quare dicatur, exclusio actionis, & quando id operetur*.
7 *Exceptio quare dicatur exclusio intentionis, & quando id operetur*.
8 *Exceptio soluti excludit actorem stante vera solutione*.
9 *Exceptionum, alia dilatoria alia peremptoria*.

Ex-

10 *Exceptiones dilatoriæ, quæ dicantur, & quid opposita operentur.*
11 *Exceptiones dilatoriæ, quæ differunt iudicium in accidentalibus, quæ?*
12 *Exceptionum dilatoriarum multæ sunt sub species, & quæ.*
13 *Exceptio Velleiani est personalis, & intransitiua.*
14 *Exceptio Velleiani quid, & de eius effectibus.*
15 *Exceptio Velleiani semper viget, quando bona fuerunt obligata à fœmina ad quascumque manus transeant.*
16 *Exceptio restitutionis in integrum est personalis, & intransitiua, & solis minoribus datur.*
17 *Exceptio restitutionis in integrum si ad alios transire inuenitur, est quia minores repræsentant.*
18 *Exceptiones reales transeunt cum ipsa re, ad quoscumque perueniat; & quæ sint.*
19 *Exceptiones quæ reis dantur, dantur etiam fideiussori, & quare.*
20 *Replicatio quid, & quid operetur.*
21 *Excipienti de solutione, obstat replicatio soluti ex alio capite.*

VIDIMUS iam de libelli oblatione, verũ quia post ipsum libellum oblatum solent partes opponere exceptiones, meritò de ipsis in præsenti, & licet exceptiones, & replicationes possint etiam in
1 alijs temporibus litis proponi, quia tamē primus locus, in quo opponi solent, est post oblatum libellum, ideò magis congruum est de ipsis nunc videre, ne-
2 que conueniens est diuersis locis eamdem materiam diuidere, ait enim author noster in §. *fin. Superioris tit.* quod huiusmodi discretio obscuritatem parit, ideo de
3 ipsis nunc generaliter, tum quia lex versatur ad ea, quæ frequentius accidunt, iuxta regulam *tex. in l. nam ad ea*, & frequentius accidit opponi exceptiones post libellum præsentatũ, merito igitur de ipsis hic, ad cuius *titul. & §. primi intelligentiam.*
4 Aduerte primò, quod exceptio est actionis, vel intentionis exclusio vt per *DD. communit in hanc rubrica*, & est exceptio de Iure Diuino, nam est in genere
5 defensionis, vt per *DD. in l. defensionis, C. de Iure fisci lib.* 10. & defensio de omni iure est, ex *d. Clementina pastoralis, dicitur exclusio actionis*, quod tunc est,
6 quando quis fecit obligationem, vel scripturam ex metu, vel dolo, tunc enim si vigore talis scripturæ conueniatur, per exceptionē doli, vel metus, eliditur actio,
7 quæ de iure ciuili verè extabat, dicitur exclusio intentionis, quando is, ad cuius instantiam quis citatur, verè non habet actionem, sed tantùm prætendit habere, vt si petat ab eo, qui verè soluit, tunc
8 enim per exceptionem soluti eliditur eius intentio, *glos. in l. 2. vers. intentionem, ff. eodem.*
9 Aduerte secundò, quod summa diuisio exceptionum hæc est, quod scilicet omnes exceptiones, vel sunt dilatoriæ, vel peremptoriæ, vel ad has reducuntur
10 (de peremptorijs infra.) Dilatoriæ sunt, quæ rē, & iudiciũ differunt quæ differunt rem, differũt potius essentiā, seu substantiā iudicij (hoc enim importat res in præsenti) & tales sunt, quando partes fecerunt pactũ de nō petendo infra certũ tempus, tunc enim si vnus alium citet hic citatus opponit exceptionem pacti de non petendo, per quam exceptionem deficit in totum iudicium pro tali tempore, notat
11 *Abb. in cap. exceptionem, vers. secunda dilatoria extra eodem*: quæ differunt iudicium, quo ad accidentalia, sunt declinatoriæ iudicis obscuritas libelli, &c.
Aduerte tertiò, quod plures sunt sub-
12 species exceptionum dilatoriarum, quædam sunt personales, & intransitiuæ, vt
13 exceptio Velleiani, & est, quam habent fœminæ, quæ non possunt pro alijs obliga-
14 re bona sua, quod secus est, quando bona transeunt ad alienas manus, tunc enim possunt isti obligare dicta bona, at si fue-
15 rint obligata à fœmina, ad quemcumque perueniant, semper viget exceptio Velleiani, *l. hac actiones, ff. ad Velleianum, l. exceptiones, §. 1 ff. eod. l. si mulier eod. tit.* sic etiam personalis, & intransitiua est ex-
16 ceptio restitutionis in integrũ, hæc enim solis minoribus datur, *l. minor, §. penultimo, l. 3 §. fin. & l. 4. ff. de minoribus,*
17 quod si ad alios transeat, non est, nisi quatenus minores repræsentent; aliæ sunt exceptiones reales, & hæc transeunt cum
18 ipsa re ad quoscumque perueniat, sic est exceptio rei iudicatæ, metus, doli, iuris iurandi, pacti de non petendo, &c. de quibus omnibus currit regula, quod om-
19 nes exceptiones, quæ reis dantur, fideiussori etiam cōpetunt, *l. omnes, ff. de except.* non enim respiciunt personam, sed ipsam rem, seu substantiam, in qua fundatur actio, *Decius in rubrica, ff. eod. & Conar. in cap. mala fidei de regulis iuris in 6.*
Aduerte vltimò, circa aliam partem nostræ

20 nostræ rubricæ, quod replicatio est etiam exceptio qua actor elidit exceptionem propositam à reo, *l. 2. ff de exceptionib.* cuius rei hoc potest esse exemplum, debet Titius Caio mille ex mutuo & mille ex
21 legato, soluit mille, quos debet ex mutuo, petit deinde Caius mille ex legato, ille apponit exceptionem soluti, replicat hic solutum ex alio capite, & sic discurre pro alijs.

In §. Personam.

SVMMARIVM.

1 *Iudicis incompetentia, est exceptio declinatoria fori, sicut suspicio contra eundem.*
2 *Iudicis incompetentia ex quibus capitibus oriri possit.*

1 Aduerte, quod vna ex exceptionibus declinatorijs est incompetentia Iudicis, *cap. si delegati de foro competenti*, vel suspicio, quæ contra Iudicem proponitur, *cap. suspicionis de offic. delegati*, potest autem incompetentia Iu-
2 dicis ex pluribus capitibus oriri. Primò; si nullam habeat Iudex iurisdictionem, *l. priuatorum, ff de iurisdict. omnium iudic.* Secundò, si excedat fines suæ potestatis delegatæ, vel tempus ad quod habuit delegationem, *l penult. C si à non competente Iudice, l. eum qui. ff. de iurisdict. omn. iudicum.* Tertiò si ratione conditionis personæ, vel loci non habeat iurisdictionem, puta si vellet laicus de Clerico cognoscere, *cap. Eccles. Sanctæ Mariæ de Constit.* & ratione loci, textus est expressus in *l. fin. ff. de iurisdictione omnium iudicum.*

In §. Actoris partem.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones, quæ descendunt ex persona actoris.*
2 *Exceptiones, quæ descendunt ex persona procuratoris assignantur.*
3 *Exceptio falsi procuratoris, etiam post sententiam opponi potest.*
4 *Exceptio illegitimitatis personæ obstat contra illum, qui nullam habet connexionem, nec dependentiam cum principali.*
5 *Miles non potest esse procurator, nec ille, qui defert arma, & exceptione repelluntur illegitimitatis.*
6 *Doctores non deferunt arma, ne à Iudicijs repellantur per exceptionem illegitimitatis.*
7 *Doctores ratione nobilitatis possunt portare ensem.*

1 Aduerte primò, quod aliæ sint exceptiones, quæ descendunt ex persona actoris, vel ex persona procuratoris, ex Persona Actoris, vt si sit pupillus, vel fæmina, vel furiosus, &c. quibus interdicitur agere in iudicio per proprias personas, *Speculat in tit. de actore, §. 1.* & si agant contra ipsos opponitur exceptio illegitimitatis personæ, ex
2 persona procuratoris si sit seruus, vel Monachus, &c. vt diximus supra de *Procurat. in § sed nec omnes.* Secundò, si non sit talis qualem se ostenditur, vt si se fingat tutorem, vel procuratorem, *Bart. in l. defendendi, ff ex quibus causis in possess. eatur.* & hæc exceptio falsi procuratoris
3 etiam post sententiam opponi potest, vt ibi diximus ex *Abb. in cap. in nostra de*
4 *procuratoribus.* Tertiò, si esset extraneus, & nullam habens connexionem, nec facultatem ad agendum, *Bart. in l. possimus, §. de his, ff. de in offic. testam & Abb. in cap. ex parte de testib.*
5 Aduerte secundò, simili ratione opponi hanc eandem exceptionem contra militem, qui non potest esse procurator, sicut nec ille, qui defert arma. *l vnica C. ne liceat potentioribus*, & ideo DD.
6 non deferunt arma, ne hac exceptione repellerentur à iudicijs, alias ratione
7 nobilitatis possent gladium deferre, & esse ense procincti, vt diximus in rubrica, *ff. de officio eius.*

In §. Ex persona Rei.

SVMMARIVM.

1 *Reus potest excipere, de spolio contra actorem.*
2 *Reus conuentus potest petere cautionem pro expensis.*
3 *Reus potest excipere quod vult domum petere, vt possit sua iura proponere, & habilitatur præstita cautione de sistendo in iudicio.*

1 Potest reus multas exceptiones proponere contra actorem. Primò, potest opponere de iniusto spolio ab ipso actore, diximus supra ex *cap. cum dilectus de ordine cognitionum.* Secundò,

po-

2 potest petere pro expensis cautionem, *l. qui proprio, §. qui alios ff. de procurat. l. exigendi, C. eod. tit.* Tertiò, potest excipere, quod vult domum petere, forsan, vt iura sua producere valeat, & tunc debet habilitari præstita cautione desistendo in iudicio, *capit. final. de foro compe-tenti.*

In §. Actionem.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones oriri possunt ex ipsamet actione, & quando inde oriantur.*
2 *Actio quando proponatur inualidè, & quando ineptè.*
3 *Libellus obscurus debet ab actore declarari in partibus obscuris.*
4 *Actio dicitur ineptè proponi si eadem lis in alio tribunali, vel banca vertatur.*

1 POssunt etiam oriri exceptiones ex ipsamet actione, quæ vel inualidè, vel ineptè proponitur. Inuali-
2 dè si quis conueniretur pro debito illiquido, *l. 2. in fine. ff. quando dies vsus fructus cedat, & Abb. in c. exceptionem loco citato*, Ineptè, puta si libellus sit ob-
3 scurus, tunc enim tenetur actor libellũ in partibus obscuris declarare, *DD. in l. edita C de edendo, Afflict. in Constitutione Regni dilationes, num 36.* idem est
4 quando de eadem causa vertitur lis in alio tribunali, vel in alia banca, *glos. bic ex Felin. in cap. exceptionem eodem tit. & Bal. in l. peremptorias, C. sententiam rescindi non posse, l. senatus, C. accusare non possunt.*

In §. Hæ verò cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones dilatoriæ opponi debent ante litem contestatam.*
2 *Exceptiones dilatoriæ opposita post litem contestatam non impediunt litis factũ, dummodo sit iuridicè factum.*
3 *Approbatum semel tacitè, vel expressè, non potest amplius reprobari.*
4 *Exceptiones dilatoriæ, quæ possint quãdocumque opponi etiam post latam sententiam.*
5 *Exceptiones superuenientes post inceptum iudicium possunt tunc opponi, licet essent dilatoriæ.*
6 *Reo non est imputandum, quod antea exceptiones non opposuit, dum anteà non erant natæ.*
7 *Exceptio nullitatis sententiæ potest etiã post sententiam opponi.*
8 *Exceptio declinatoria fori debet opponi ante omnẽ aliam exceptionem, & actũ coram tali Iudice celebratum.*
9 *Iudex cogit Reum coram se comparere non obstante declinatoria opposita, si hæc non fuerit opposita ante omnia.*
10 *Reus per exceptiones propositas & actus celebratos coram Iudice, videtur in ipsum consentire.*
11 *Exceptiones quatuor temporibus opponi solent, vsque ad num. 13.*
12 *Exceptiones quæ proponuntur ante litis ingressum.*
13 *Exceptiones quando opponi possunt, si pactum sit inter partes, de illas opponendo quandocumque.*

1 ADuerte primò pro his §§. quod exceptiones dilatoriæ regulariter proponi debent ante litis contestationem, sic habetur in præsenti, & notat *Socin in 2. decretalium in cap. olim inter dilectis contestatione num 47.* si enim
2 proponantur post litis contestationem, vel quandocumque tunc non impediunt quid quid antea actum est, dummodo alias iuridicè factum sit, nam vt notat,
3 *glos. bic in 2. notabili id quod tacitè*, vel expressè semel approbatum est, non potest postea reprobari. Dixi regulariter,
4 nam multæ sunt exceptiones, quæ possunt quandocumque opponi, etiam post latam sententiam, sic est exceptio falsi procuratoris, *Abb. in cap. in nostra de procuratoribus in 6.* vel quod exceptiones
5 superueniunt post inceptum iudicium, puta si principalis incidat in furorem nec antea constituerit procuratorem, & in similibus, *Felin. in cap postulasti eod. tit.*
6 nec potest imputari reo, quod antea non opposuerit dictas exceptiones, dum antea non erant natæ, notant *DD. in cap.*
7 *insinuante, de offic. deleg. ex l. 1. ff. de ventre inspiciendo*, exceptio autem nullitatis actionis potest quandocumq; opponi etiã post latam sententiam, vt per *Abb. loco citato.*

Aduerte secundò, non sic esse dicen-
8 dum de exceptione declinatoria fori, hæc enim proponi debet ante omnem aliam exceptionem, & ante quodlibet oppositum, vel actum celebratum coram tali Iudi-

9 Iudice, aliâs verò declinare con.tur à Iu-
dice, in quem consensisse videtur, vt no-
tatur hic ex §. *item si quis testibus quarta,*
quast.3. l. sed, & si susceperit, ff. de
iudicijs.

Aduerte tertiò, ex *glos. hic verbo ergo,*
quod quatuor temporibus opponi solent
11 exceptiones. Primò, ante litis ingressū,
& sic sunt exceptiones declinatoriæ Iudi-
12 cis, vel di'atoriæ temporis eligendi.
Secundò, post ingressum litis, sed ante
contestationem, & tunc proponūtur aliæ
dilatotiæ, vt diximus. Tertiò, post litem
contestatam, sed ante sententiam, &
tunc solent opponi peremptoriæ. Quar-
tò, etiam post sententiam, & tunc om-
nes il'e proponuntur, quæ reddunt iudi-
cium nullum, vt incompetentia actoris,
nullitas citationis, falsitas Instrumēti, &c.
vt notatur hic ex *Speculat. in hoc tit. &*
ex Bald in l. 1. C de iur. & fact ingnoran-
tia. idem etiam erit dicendum, si partes
13 conuenerint inter se quandocumque ex-
ceptiones opponere, tunc enim poterunt
etiam post litem contestatam opponere
dilatorias, *cap. pastoralis eod tit. Felin. in*
cap. exceptionem extra eod. & DD. in l
licet, C. de procurat.

In § Ducuntur.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio oritur ex loco, & tempore, &*
quando à loco, & quando à tempore
ortum habeat.

HAbent exceptiones varios fontes,
vt in tit. amplissimis, tam in iu-
te Pontificio, quam Cæsareo.
hic autem alia duo capita proponuntur,
1 & sunt locus, & tempus, ratione loci
quis potest excipere, vt si citetur ad sol-
uendum in loco, vbi non debet, vel si ci-
tetur in loco non tuto. idem dic de tem-
pore, vt si dies festiuus esset, vel curretet
tempus fetiarum, siue pro Deo, siue pro
hominibus, vt supra diximus in §. *sed & si*
de in ius vocando.

In §. Hic enumeranda.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio excommunicationis, non ob-*
stante quod sit dilatoria, potest opponi
post litem contestatam, currit enim fa-
uor animæ.

2 *Excommunicati notitiam quotiescumq;*
quis habet, ipsum tenetur vitare, &
expellere.

3 *Terminus præfixus datus ad aliquid fa-*
ciendum simpliciter, non claudit viam
in ijs, quæ sit mitterentur, inferrent
animæ præiudicium.

4 *Reus malitiosè diffulens opponere ex-*
ceptionem excommunicationis, tenetur
ad expensas legitimè factas.

5 *Reus differens opponere exceptionem*
excommunicationis ex rationabili cau-
sa, non damnatur ad expensas.

1 ADuerte primò, exceptionem ex-
communicationis, quamuis dila-
toriam esse tamen priuilegiatam,
vt scilicet possit etiam post litem conte-
statam opponi, quod est fauore animæ,
2 nam quotiescumque, quis habet notitiam
excommunicati, ipsum euitare tenetur,
& expellere, vt habetur hic ex *cap. excep-*
tionem eodem titul. in 6. & notat glos. hic
verbo minime, vbi ponit principium ge-
3 nerale, quod scilicet terminus præfixus
simpliciter ad aliquid faciendum, seu pro-
ponendum non præcludit viam ad id,
cuius omissio infert animæ periculum, &
hoc principium extendi potest ad plures
casus.

Aduerte secundò, secus esse dicendum,
quando malitiosè reus distulit opponere
4 hanc exceptionem, vt scilicet actor ex-
communicatus, quam plures faceret ex-
pensas, & deinde remaneret elusus. tunc
enim ipse reus, qui antea potest oppone-
re, non opposuit, damnatur ad dictas ex-
pensas legitimè factas ab actore. *Abb. in*
cap. exceptione, hoc tit. dixi malitiosè,
5 quia si distulit opponere eo, quod non
habuit in promptu probationem excom-
municationis, tunc non est condemnan-
dus ad hæc, vt notat *glos. hic verbo, vt*
actor, & l. argētarius, § penult. ff. de eden-
do, Abb. loco cit. ex cap plerumq. 2. quæst. 7.

In §. Sed cum per malitiam.

SVMMARIVM.

1 *Excipiens de excommunicatione habet*
octo dies ad probandam excommuni-
cationem, extra diem, in quo illam
proponit.

2 *Excipiens de excommunicatione, debet*
exprimere, an sit maior, vel minor,
excommunicatio.

3 *Excommunicatus excommunicatione*
minori, non repellitur à iudicio.

4 *Excipiens de excõmunicatione, si illam non probet damnatur ad interesse; nec acta pro excommunicato facta eliduntur.*

5 *Excipiens de excommunicatione, si clapso termino velit in effectu de excommunicatione probare, est audiendus, non sic autem post secundum terminum.*

6 *Exceptio excommunicationis non debet, esse causa differendarum litium.*

7 *Excipiens de excommunicatione in secunda instantia, seu in appellatione non auditur, & de ratione.*

8 *Exceptiones, quæ extabant in prima instantia, si in illa non fuerint opp sita, nec in secunda opponi poterunt.*

NE exceptio excommunicationis sit potius dilatio litium, remedium introductum est, quare,
1 Aduerte primò, quod in *c.1 de except. in 6.* Sancitum est, quod opponens hanc exceptionem habeat (præter diem, in quo proponit exceptionem) alios octo dies
2 ad hoc probandum, & quando opponit dictam exceptionem debet exprimere an sit excommunicatio maior, an minor, si
3 enim sit excommunicatus excommunicatione minori an repellatur à iudicio, &
4 videbimus *lib 4. de sententia excommunicationis,* quod si infra tale tempus non probauerit exceptionem, à Iudice damnatur ad interesse illatum alteri parti, neque acta pro ipso excommunicato elidūtur, sed firm tatem habent, quod si idem
5 opponens velit deinde in effectu probare dictam excommunicationem, est au-
6 diendus, sed post hunc secundum terminū non debet iterum audiri, ne talis exceptio esset potius occasio diferendarum litium.
7 Aduerte secundò, quod exceptio opponi potest tantum in prima instantia, non autem in secunda, nam si completo primo iudicio, & lata sententia, facta deinde appellatione per actorem, reus vellet opponere exceptionē excommunicationis, tunc non erit audiendus, quia potius videretur velle actorem repellere à prosecutione sententiæ, quam nolle ipsi communicare, vt notatur hic ex *Abb. in c. significauerunt & c.fin extra eod.* & ex hac
8 eadem ratione, hoc quod diximus extendi debet ad omnes alias exceptiones, quæ extabāt pariter in prima instātia, si enim non fuerint tunc oppositæ, neque in secūda opponi poterunt. *l.ita demum, C.de procurat. Abb. in c.pastor. eod. tit. & c. eorum de integrum restitutionis.*

In §. Reus cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Rei alij sunt necessarij, alij voluntarij, & qui sint rei necessarij, & qui volūtarij.*

2 *Excommunicato ex communicatione minori, possumus communicare.*

3 *Rei necessarij excommunicati audiuntur ad confessionem, quæ est de iure naturæ.*

4 *Defensio est supra excommunicationē, quia hec est de iure positiuo.*

5 *Excommunicatus reus non potest reconuenire actorem.*

6 *Reconuenire excommunicatum esset ipsum habere cōmodum, non defensionē.*

7 *Defensio sola excōmunicatis indulgetur.*

1 REi sunt in duplici differentia, alij sunt necessarij qui scilicet vocati in iudicio, quasi necessitati comparent, alij sunt voluntarij & sunt, qui citatur pro suo commodo, vt citari solent creditores per edictum, isti enim licet veniunt, vt rei citati, verè tamē sunt actores item quando citantur omnes, qui interesse prætendunt in aliqua hæreditate. *authentica si omnes, C. si minor se ab hereditate abstinuerit.*
2 Nota igitur pro his §§.1. quod loquimur de excommunicatis excommunicatione maiori non autem de excōmunicatis ex-cōmunicatione minori, cum his enim cōmunicare possimus, *c.engeltrudā 3.q.4.*
3 Nota secundò, quod intelligimus de reis necessarijs, isti enim audiuntur ad defen-
4 sionē, quæ est de iure naturæ, & supra excōmunicationem, quę est de iure positiuo.
5 *c.inter extra eod. c.intelleximus de iud.* nō potest autē reus excōmunicatus citatus
6 reconuenire actorem, nam hoc esset potius habere cōmodum, quam se defende-
7 re, defensio autem sola excommunicatis conceditur, vt notatur hic in fine §.*reus*, ibi: *reconuentionis autem potestas ei minimè permittitur.*

In §. Peremptoriè cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio peremptoria quid.*

2 *Exceptio peremptoria semper obstat agentibus.*

3 *Exceptiones aliæ sunt omnino peremptoriæ, aliæ dicuntur potiùs elisoria.*

Ex-

4 *Exceptiones peremptoria nullam suppo-
nunt actionem, & impediunt omnem
litis ingressum, & qua.*
5 *Exceptio non dicitur, vbi non est actio,
sed potius defensio.*
6 *Exceptiones elisoria supponunt aliquam
actionem, contra quam, & ad ipsam
elidendam opponuntur, & qua.*
7 *Exceptio rei iudicata est peremptoria,
& impedit litis ingressum.*
8 *Sententia, si fecerit transitum in rē iudi.
catam, non potest amplius iterum pro
eadem causa agi.*
9 *Exceptiones qua impediant litis ingres-
sum, & progressum, & quando ingres-
sum impediant. quando progressum.*
10 *Exceptiones peremptoria qua possint op-
poni post litem contestatam, sed non
ante sententiam, qua post sententiam,
& qua etiam in secunda instantia.*

1 ADuerte primò, pro alio membro
diuisionis exceptionum, quod ex-
ceptio peremptoria est, quæ ius
actoris perimit, & semper agentibus ob-
2 stat, vt notatur hic & *glos.* ponit sub diui-
sionem harum exceptionum, & *Abb. in
3 praxi cap. 16.* quod scilicet aliæ sunt om-
ninò peremptoriæ, aliæ potiùs dicuntur
4 elisoriæ. Primi generis sunt, quæ nullam
actionem supponunt, & sic omninò om-
nem ingressum litis impediunt, sic est ex-
ceptio solutionis, qui enim soluit, habet
exceptionem soluti, quæ nullam supponit
obligationem, neque actionem de iure
naturali, vel ciuili, ac proinde, vt notat
5 *glos. hic* debet dici potius vera defensio,
quam exceptio, hæc enim opponitur con-
tra actionē, & hic nulla supponitur actio,
ergo non debet dici exceptio. idem dic
6 de acceptilatione, & de similibus. eliso-
riæ sunt, quæ supponunt aliquam actionē,
& contra ipsam, seu ad elideodam ipsam
opponuntur, sic est exceptio metus, vel
doli in contractu. item exceptio pacti
conuenti, & similes exceptiones, vt de
mente *Speculat. videre est apud glos. hic.*
Aduerte secundò, quod sunt aliquæ
7 exceptiones peremptoriæ, quæ impediūt
etiam ingressum litis, vt diximus, & vna
talis nobis proponitur hic in § *harum*, &
est exceptio rei iudicatæ, non enim
potest quis, postquam sententia fecerit
8 transitum in rem iudicatam, iterum pro
eadem causa velle agere, & notant *DD.
in cap. 1 de litis contestatione & Maranta
membro 9. iudicIali, num. 13. patet ex l.
non putauit, § non quauis, ff. de bonorū
possessionibus contra tabulas,* idem dic de
exceptione transactionis, *cap. 2. de tran-
9 sact. & de exceptione iuris iurandi, de non
petendo, Perus. in cap. 1. de litis contestatio-
ne in 6. & cap. veniens de accusationibus.*
idem dic de exceptionibus notorijs, &
publicis. istæ igitur exceptiones si propo-
nantur ante ingressum litis impediunt in-
gressum, & progressum, si post ingressum
impediunt progressum in ipsa, dummo-
do tamen proponens sit promptus pro-
bare, notat *Perus. loco citato, ex l. nam
postea, ff de iure iurando,*
Aduerte tertiò, quod vt possint dictæ ex-
ceptiones proponi etiam post litem con-
10 testatam, sufficit si proponantur ante
sententiam, alias si proponantur post sen-
tentiam, non elidunt illam nisi in aliqui-
bus casibus. sic. Primò, est exceptio falsi,
hæc enim potest quandocumque opponi,
*Abb in cap. cum venerabilis extra eod. &
in cap. licet de probationibus.* Secundò,
exceptio minoris ætatis, *l. peremptorias,
C. sententiam rescindi non posse.* Tertiò,
ratione militiæ, *l. miles, C. de iur. & facti,
ignorantia.* Quarto, nullitatis procurato-
ris exceptio, *cap. cum venerabilis extra
eod. & Abb. in dicto cap. licet,* istæ autem
possunt opponi etiam in secunda instan-
tia, secus autem aliæ, quas si quis ex do-
lo malo omisit opponere in prima instan-
tia, si velit deinde in secunda proponere,
non auditur, hoc colligitur à simili ex su-
pra dictis ex *cap. exceptionem extra eod.
& est Doctr. communis Io. Andr. Butrei,
Hostiensis, & aliorum, vt videre est per
glos. hic verbo denegatur,* vbi refert com-
munem etiam Canonistarum sententiam.

In §. Sunt etiam cum sequenti,

SVMMARIVM.

1 *Exceptio praiudicialis qua dicatur.*
2 *Exceptio consanguinitatis opposita con-
tra mulierem petentem virum, est an-
tea cognoscenda, quam iudicetur, an
ei sit vir dandus talis petitus.*
3 *Exceptio natalium, opponitur contra
agentem petitione hareditatis, scilicet,
quod non sit legitimus illius, cuius ha-
reditatem petit tamquam filius.*
4 *Exceptio spolij est praiudicialis, quia
anteà de spolio, quam de causa prin-
cipali cognoscitur.*
5 *Exceptio praiudicialis in causa proprie-
tatis impedit fructuum applicationem
à parte petitam, & de ratione.*
6 *Indicijs concurrentibus pro eodem facto*

ciuili, & criminali, prius de criminali, quam de ciuili cognoscitur.

7 *Iudicium ciuile & criminale pro eadem causa simul intentari potest in Magna Curia Neap.*

8 *Exceptio praeiudicialis expensarum opponitur contra agere volentem de proprietate coram vno Iudice, & de interesse eiusdem coram alio, & cogitur coram vno vtrumque petere.*

1 ADuerte primò, pro his §. § quod sunt aliæ exceptiones, quæ ad hanc summam diuisionem reduci possunt, & dicuntur etiam exceptiones præiudiciales, quasi cognitioni alterius causæ præiudicium afferentes, sic est excep-
2 tio consanguinitatis in petitione facta à muliere de aliquo in suum virum, si enim excipiatur de consanguinitate, prius est cognoscendum de consanguinitate, deinde an debeat haberi pro viro, *Abb. in cap.*
3 *1. de ordine cognitionum*, idem est in petitione hæreditatis, potest enim contra petentem opponi exceptio natalium, quia forsan non sit legitimus eius, cuius hæreditatem petit, vt filius, *c. 3. eit. tit. l. 2 C. de ordine cognitionum*, *l. preses, C. de plagiarijs.*

Aduerte secundò, esse etiam alias exceptiones præiudiciales, & prima est excep-
4 tio spolij si quis enim citatus pro aliqua causa respondeat se fuisse iniustè spoliatū ab actore, antea de causa spolij videndum est, deinde de causa principali videbitur, *cap. 1 de restitut. spoliat. in 6. Abb. in cap. cum dilectus de ordine cognitionum*, *cap. venerabilis de offic. delegati*. Secunda est præiudicialis in causa proprietatis, in qua
5 non potest procedi ad fructus alteri parti applicandos simpliciter, vnde si quis peteret dictam fructuum applicationem, excluderetur per exceptionem proprietatis, quia talis fructuum concessio est signum possessionis, & proprietati præiudicat,
6 Tertia est in causa præcedentiæ iudiciorū, vnde concurrente pro eodem facto iudicio criminali, & ciuili, prius de iudicio
7 criminali erit videndum, hic autem in M.C. vtrumque iudicium intentatur in curia criminali, & ciuili. Quarta est præiudicialis ratione expensarum, vt si quis
8 coram vno Iudice velit agere de proprietate alicuius rei, & coram alio de interesse eiusdem, tunc potest pars opponere exceptionem præiudicialem expensarum, & cogere vt coram vno Iudice vtrumque petatur, *l. à Iudice, C. de Iudicijs, & alia sunt similes.*

In §. Sed quia cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio spolij tunc obstat actori, quando ab eodem actore reus illud passus est, secus si ab alio.*

2 *Spolij exceptio non obstat actori, etiam si fuerit commissum à suo procuratore, nisi procurator nomine principalis spoliasset.*

3 *Spolij exceptio non obstat actori, licet res spoliati ad eū peruenerit, sed aliud subest remedium.*

4 *Actor non excluditur per exceptionem spolij, dum non culpatur.*

5 *Spoliatus ab vno, si ab alio conuenitur in causis criminalibus opponit exceptionem spolij, qua differet processum per quindecim dies.*

6 *Spolij exceptio vt obstet tertio agenti in criminalibus, quid requiratur.*

7 *Spoliatus si tempore Iudicij recuperauit bona, vel maiorem partem non potest contra tertium de spolio excipere.*

8 *Spoliatus semper excipit de spolio contra spoliātem, donec omnia recuperet vsque ad minimum quadrantem.*

9 *Iudicium criminale requirit litigantem cum pecunia, vt bic possit se defendere, & ne luat in corpore, si in ære non habeat.*

10 *Spoliatus de bonis suis, non excipit de spolio cōtra Ecclesiam agente de rebus Ecclesiasticis.*

11 *Ecclesiastica res sunt priuilegiata & habent prærogatiuam contra res priuatas.*

ADuerte primò, hic dari limitationem circa exceptionem spolij, & sic ex *Consilit. Innocent. in cap. 1.*
1 *de restit. spoliat. in 6.* sancitum est, quod tunc reus possit hanc exceptionem apponere contra actorem, quando ab ipso actore passus est spolium, secus autem si ab alio, vnde licet fuerit spolium à Pro-
2 curatore actoris, non nomine illius, sed nomine proprio, tunc nec potest reus de spolio opponere, *Perus. in dicto capit. 1*, licet res spolij commissi ab alio peruene-
3 rit deinde in manus actoris, quia tunc nec contra actorem opponi potest exceptio, licet detur aliud remedium, *cap. sæpe de restitut. spoliatorum*, nec potest
4 actor per dictam exceptionem excludi, cū non culpauerit, *l. non debet, ff. de regulis iuris, & l. sancimus, C. de pœnis.*

Ad,

Aduerte secundò, ex §. *in criminalibus*, quod in laicis criminalibus si quis fuerit
5 spoliatus ab alio, vt deinde à tertio conueniatur potest opponere exceptionem spolij, quæ differt processum in lite per
6 quindecim dies, *cap.* 1. *de restitut. spoliatorum*, dummodo fuerit spoliatum omniū bonorum, vel maioris partis per violentiam expulsiuam, vel ablatiuam, vnde nō sufficit, quod fuerit spoliatio tantum dolosa, vt notant *Io. Andr. & Perus. in dicto cap.* 1. *in* 6. debet etiam non recuperasse
7 bona, vel maiorem partem tempore quo fit iudicium, si enim recuperauerit par-
8 tem bonorum nō auditur opponens spolium à tertio, secus autem quando fuit ab ipso actore, tunc enim licet receperit partem, bene excipit, donec omnia receperit, & fuerit integre restitutus, *Perus. dicto cap.* 1. disparitas autem inter iudicia
9 ciuilia, & criminalia hæc est, nam in criminalibus non potest quis sine substantia litigare, & sic requiruntur bona, & pecunia pro tali lite expedienda pro defensionibus, &c. ne non habens in ære luat in corpore, *cap. sæpe de restitutione spoliatorum*.

Aduerte vltimò, exceptionem spolij rerum priuati non facere in litem contra
10 ipsum motum de rebus Ecclesiasticis, hæc enim sunt priuilegiatæ, & nullo modo processus pro ipsis impediri potest,
11 *dicto cap.* 1. §. *fin. in* 6. quia res Ecclesiasticæ debent habere prærogatiuam, *l. vt inter diuinum*, C. *de Sacrosanctis Ecclesijs*.

In §. Inter Scholares.

SVMMARIVM.

1 *Scholari, studiosi bona est conditio.*
2 *Consultatio scholaris studiosi, est authorabilis.*
3 *Merita sunt æstimanda non dignitates.*
4 *Causa attendi debet, non persona.*
5 *Spolij exceptione opposita, debet dari terminus ad probandum de illo.*
6 *Terminus, qui non inuenitur de Iure expressus, remittitur arbitrio Iudicis.*
7 *Spolio infra terminum non probato, lis debet suum finem habere.*

1 Hic §. probat bonam esse conditionem scholarium studiosorū, eorum consultationem esse authorabilem, ipsisq; respondendum cum
2 sit probabilis authoritatis, *l. quæsitum in principio, ff. de fundo instructo*, me-
3 rita enim sunt extimanda non dignitates, *l annonas*, C *de annonis, lib.* 12. & causa,
4 non persona attenditur, *cap. ex literis de probationibus* hoc posito. scholaribus cō-
5 sultantibus responsum est hic, & statutū, quod proposita exceptione spolij contra actorem, debet dari tempus, infra quod in effectu probetur spolium, quod tem-
6 pus cum non appareat expresse in iure arbitrio iudicijs, statui debet. *l.* 1 *ff. de iure*
7 *deliberandi*, quo tempore elapso, & spolio non probato, lis debeat habere suum finem, *Io. Andr. in cap.* 1. §. *solent, de restitut. spoliat. in* 6.

In §. Sunt & aliæ cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones quæ contra testes opponi possunt.*
2 *Bigami, irregulares, &c. repelluntur à testificando semper enim præsumuntur criminosi.*
3 *Exceptionis contra testes, bigamiæ, vel irregularitatis, &c. an sint dilatoriæ, vel peremptoriæ.*
4 *Testis reiectus à testificando, vt criminosus, debet de crimine ei imposito conuinci.*
5 *Testis criminosus alias conuictus de crimine sine alia probatione, statim à testificando repellitur.*
6 *Testis criminosus vt admittatur, debet probare plenam emendationem, & absolutionem.*
7 *Testis criminosus, contra quem nouiter est probatum de crimine, non punitur alia pœna, nisi quod repellatur à testificando in illo iudicio, de crimine vero in alio iudicio punitur.*
8 *Testis committens falsum coram Iudice, coram eodem de falsitate illa puniri poterit.*
9 *Concesso principali conceduntur omnia ea, sine quibus negotium principale haberi non potest.*

1 Aduerte primò, quod sunt aliæ exceptiones, quæ contra testes opponi possunt, sic si testes essent excommunicati, vel alio modo exclusi à testificando propter infamiam, vel irre-
2 gularitatem, &c. sic etiam si essent bigami, isti enim semper præsumuntur criminosi

3 nosi; istæ tamen exceptiones cum per se non differant iudicium, nec sint necessario proponendæ ante litis contestationē, videtur, quod nō sint annumerandæ inter dilatorias, tum quia per se tendunt ad elidendam actionem actoris, quatenus si actor nō habet alium modum probandi, extinguitur eius ius, merito inter peremptorias connumerari debent, patet ex *l. duo sunt ff. de testamentaria tutela, & cap. sæpe de restit. spoliat.*

Aduerte secundò, quod est adhibenda regula pro exceptionibus contra te-
4 stes, si enim opponatur crimen, de quo testis numquam fuit conuictus, debet prius conuinci de tali crimine, & deinde
5 expellitur à testificando, vel alias fuit conuictus de tali crimine, & tunc statim, expellitur absque alia noua proba-
6 tione, nec auditur testis, donec se innocentem ostenderit, probando emendationem, & plenam liberationem à tali crimine, notat *glos. hic verbo innocentem circa finem, ex text. in cap. in capite, distinct. 50 & ex Abb. in cap. 1. eodem tit. nostro.*

7 Aduerte tertiò, quod quando de nouo opponitur crimen contra testes, tunc licet probetur, tamen ratione talis iudicij, in quo ipsi deponunt, non puniuntur alia pœna, nisi quod excludantur à testimonio ferendo, de crimine vero in alio iudicio puniri poterunt, *cap. 2. de*
8 *ordine cognitionum,* nisi esset crimen falsi commissum in eodem met iudicio, tunc enim quia se habet admodum incidentis circa negotium principale, poterit idem Iudex de tali crimine cognoscere, qua-
9 tenus concesso principali, ea omnia videntur concessa, sine quibus negotium principale haberi non potest, *cap. præterea, & cap. prudentiam, §. si vero de offic. delegati.*

In §. Cauebit cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Excipiens de eo, de quo contra ipsummet excipitur, nihil consequitur.*
2 *Paria delicta mutua compensatione tolluntur.*
3 *Exceptio qua obstat procuratori, non autem principali, nō compensatur cum procuratore excipiente nomine principalis.*

1 Aduerte, quod si quis opponat exceptionem talem, quæ contra ipsummet opponi potest, nihil cō-sequitur, quia paria delicta mutua com-
2 pensatione tolluntur, *cap. fin. de adulterijs*, non sic autem quando exceptio militaret contra procuratorem, non contra
3 principalem, tunc enim bene poterit procurator nomine sui principalis excipere, & contra ipsum replicari non poterit, vt habetur hic in §. *hoc tamen.*

In §. Postremò cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Excipiens non acceptat actionem, dum excipiendo illam remouet.*
2 *Exceptiones possunt multiplicatè proponi, ita vt vna deficiente, de alijs habeatur ratio.*
3 *Iudex debet legitimas exceptiones admittere, alias appellari potest.*
4 *Iudex non acceptans exceptiones, est puniendus.*
5 *Exceptio eliditur replicatione, & sic de duplicatione, &c.*
6 *Eadem repetere est superuacaneum.*

1 Aduerte primò, quod excipiens non videtur acceptare actionem intentatam à suo principali, dum enim excipit, vel directè, vel indirectè intendit ipsum ab actione remouere, *cap. cum venerabilis extra eod. l. non vtiq. ff. eodem.*

2 Aduerte secundò, quod possunt etiam plures exceptiones proponi, ita vt si vna deficiat, aliæ firmæ sint, *l. nemo, ff. eod.* & vtilius erit plures sic simul proponere, ita tamen, vt de ipsis habeatur ratio alternatiuè, puta propono exceptionem illegitimitatis personæ, & si hæc non sufficiat, oppono exceptionem falsi, in cuius subsidium oppono exceptionem tempo-ris illiquidi, & sic deinceps; debet
3 tamen Iudex exceptiones legitimè propositas admittere, alias releuatur reus per appellationem sententiæ, à qua fuit grauatus, & Iudex, qui noluit acceptare
4 exceptiones propositas, meritis pœnis coercendus erit, vt habetur hic, & pœnas diffusè commemorat, *Speculat. in §. fin. hoc titulo.*

5 Pro § finali hic aduerte, quod exceptiones replicationibus confunduntur, nam exceptiones, replicationes, & duplicationes eodem modo se habent, meritò dicta pro exceptionibus extendite ad

ad alias, *l.1. ff. quod metus causa*, *& l.1. §. finali, ff. de ventre inspiciendo*, superuacaneum enim est eadem repetere.

DE MVTVIS petitionibus.

TITVLVS NONVS.

SVMMARIVM.

1 *Mutua petitio quid sit.*
2 *Mutua petitio dicitur etiam contra petitio.*
3 *Reconuentio debet fieri incontinenti, ita vt possit per eandem sententiam cum negotio principali terminari.*
4 *Reconuentio opposita prope expeditionem causæ dicitur vera conuentio, & de ea non cognoscitur, nisi negotio principali terminato.*
5 *Prior appellans prior agit.*
6 *Reconuentio non datur in criminalibus, nisi ad recompensationem interessis.*

VISVM est de exceptionibus, quæ proponuntur à reo citato, quia tamen hic habet aliam viam, per quam potest etiã ius suum proponere contra actorem, & facere ipsum reum, meritò de tali modo erat videndum hic, ad cuius *tit. & §.1. intelligentiam*.

1 Aduerte primò, quod mutua petitio
est conuentio ex parte actoris, & recon-
uentio ex parte rei, vt notat *glos. hic in*
explicatione tituli, & patebit ex eius effe-
ctu formali, *Abb. vero in rubrica extra*
eod. ait, quod mutua petitio poterit etiã
2 dici contra petitio.

Aduerte secundò, quod vt verè dica-
tur reconuentio, debet fieri incontinenti;
facta conuentione, ita ut possit per ean-
3 dem sententiam terminari conuentio, &
reconuentio, secus autem si reconuentio
intentetur, quando lis est prope expedi-
4 tionem, tunc potius diceretur vera con-
uentio, & sic prius erit expediendum ne-
gotium primæ conuentionis, deinde erit
videndum de hac secunda conuentione,
patet ex *l. qui prior, ff. de iudicijs*, vbi qui
5 prior appellat, prior agit, *cap. 2. vers.*
nos autem de ordine cognitionum,

6 Aduerte tertiò, in criminalibus non dari reconuentionem, nisi ad recompensationem interessis illati ex delicto, vel in actione in iuriarum, secus autem in alijs criminibus, vt disponitur hic in Regno *Pragmatica legis latores titul. de accusatore*.

In §. Præposita.

SVMMARIVM.

1 *Reconuentio quando debeat opponi.*
2 *Confessionem in præiudicium respondentis non operatur responsio obiectioni per exceptionem.*

1 HIc notatur, id quod supra diximus in explicatione definitionis, quod scilicet reconuentio debet statim fieri, qua facta, actor cogitur statim respondere, & vicissim, seu ordine successiuo proponi debeat, continuatiuè tamẽ, & antequam vna actio sit plenè fundata in iudicio, vt diximus, & patet hic ex *Abb. in cap. 1. extra eod.* notatur etiam
2 hic ex *glos. verbo responsione*, quod responsio obiectioni per exceptiones non operatur confessionem in præiudicim respondentis.

In §. Nec solum.

SVMMARIVM.

1 *Reconuentio etiam coram delegato opponi potest absque impetratione nouarum litterarum.*
2 *Reus, qui posset suum expedire negotium sumptibus actoris, esset fatuus si illud proprijs sumptibus expediret.*
3 *Reconuentio non potest opponi coram delegato, si non sit æqualis conuentioni, pro qua fuit delegatum, sed requireret speciale mandatum.*
4 *Reconuentio tunc potest opponi coram delegato de negotio, quod requirit speciale mandatum, cum ampliationem facultatis pro tali negotio impetrauit à Principe delegante.*

1 HAbet locum reconuentio etiam coram Iudice delegato absque impetratione nouarum litterarũ, vnde facta delegatione ad petitionem actoris certo Iudici, tunc poterit reus coram eodem reconuenire actorem, patet ex *cap. dispendia, §. reus de rescriptis*

in

2 *in 6.* Stultus enim esset reus, si dum posset expedire suum negotium rescripto actoris, vellet proprijs sumptibus aliud impetrare, *glos. hic verbo maluerit ex dicto cap. dispendia* Limita hoc, quando causa reconuentionis non esset equalis
3 causæ conuentionis, pro qua fuit facta delegatio, & sic requireret speciale man-
4 datum, tunc enim non posset reus recōuenire coram eodem delegato, nisi ampliationem facultatis pro tali negotio peteret à Sede, vel à Principe delegante, *cap. penult. de in integrum restitut. cap. si Episcopus 6. quæst. 1.*

In §. Vtriusque.

SVMMARIVM.

1 *Actoris, & Rei par esse debet ratio in iudicijs.*
2 *Actori non licet, quod denegatur reo, nec in iudicijs fit exceptio personarum.*
3 *Actor intentans iudicium appellatione remota, si reconueniatur proceditur etiam sine appellatione, & quando id procedat, num. 5.*
4 *Actor intentans iudicium appellatione remota ex priuilegio impetrato, appellat in causa reconuentionis, nec reo priuilegium communicat.*
5 *Delegatio facta de motu proprio delegātis, appellatione remota, vel si sic de iure communi procedatur, in causa reconuentionis etiam sine appellatione proceditur.*

1 Aduerte, hic quod in iudicijs, actoris, & rei par debet esse ratio ex *l. fin. C. de fruct. & litium expensis*, non enim fit in iudicijs acceptio
2 personarum, *cap. nouit de iudic.* nec actori licere debet, quod reo non permittitur, *l. non debet, ff. de re iudic. l. 1 ff quod quisque iuris*, ac proinde, vt notatur hic,
3 si actor intentet iudicium cum conditione, vt a tali iudicio appellatio remota sit, tunc si reconueniatur à reo, eodem modo procedendum est, scilicet etiam sine appellatione, verum tamen est, quod
4 hoc limitari debet, si pars sibi impetrauit tale priuilegium, tunc enim si reconueniatur, priuilegium non debet esse ei nociuum, ac proinde potest appellare in causa reconuentionis, vt notatur hic ex *Abb in cap. fin. extra eodem* ac proinde supra dictum procedit de iure communi, & quando talis conditio apposita est de
5 motu proprio delegantis, vel committentis, vt notat *glos. hic verbo appellationis.*

In §. De Arbitris.

SVMMARIVM.

1 *Arbiter differt à Iudice ordinario.*
2 *Reconuentio non procedit coram arbitris.*
3 *Reconuentio potest habere locum coram arbitris. quando hoc est expressum de voluntate partium eligentium.*
4 *Iudex ordinarius iurisdictionem exercet in inuitum.*
5 *Arbiter eligitur de communi voluntate partium.*
6 *Actor. & reus sibi debent imputare, si in danda iurisdictione arbitro, etiam non dederint pro reconuentione, & nu. 12. in fine.*
7 *Delegatus impetratus de voluntate partium non cognoscit de reconuentione, nisi partes in impetratione id expresserint.*
8 *Reconuentio opponitur coram delegato Principis, vel Iudicis ordinari, quia ius eis succurrit.*
9 *Delegatione facta à Principe, vel à Iudice ordinario iurisdictio procedit à iure.*
10 *Exceptiones proponuntur coram quolibet Iudice, siue arbitro, siue delegato, etiam petitione partium.*
11 *Reconuentio an sapiat naturam exceptionis, & quatenus possit dici exceptio.*
12 *Reconuentio per se petit peculiare iudicium. nec ab eo tractari potest, qui non habet facultatem, vel à partibus, vel à Principe.*
13 *Reconuentio est valdè diuersa ab exceptione.*

1 Ex *glos. hic* habes in multis differre arbitrum à Iudice ordinario, vt patet ex dictis, & videre est apud ipsam, tamen pro materia nostra.
2 Aduerte hic primò, quod reconuentio non procedit coram arbitris ac proinde, qui conuenitur coram arbitro, non potest coram eodem reconuenire, nisi
3 hoc expressum fit de voluntate ipsarum partium, quando arbitrum elegerunt, ratio diuersitatis pro isto casu inter Iu-
4 dicem ordinarium, & delegatum est, nam Iudex ordinarius iurisdictionem exercet etiam in reum inuitum, *l. inter stipulantem,*

tem. §. si stichum, ff. de verb obligat. at
5 in arbitrio non sic, nam tam actor, quam reus de communi voluntate adeunt arbitrũ, ac proinde sibi imputet, qui in danda
6 facultate, & iurisdictione ipsi arbitro non fecit mentionem etiam de causa reconuentionis.

7 Aduerte secundò, eodem modo etiam esse dicendum in delegato impetrato de voluntate partium, nam nisi partes expresserint etiam eum velle pro reconuentionibus, non poterunt alias reconuenire coram il'o, *Bart. in authentica conse. quenter, C. de sententijs. Abb. in cap. cum*
8 *dilectus extra de arbitris*, secus autem in delegato dato à Principe, vel à Iudice de motu proprio, tunc enim ius ei succurrit, & coram ipso valet conuentio,
9 quia in delegatis sic datis iurisdictio procedit à Iure, merito iuris succedit dispositio edita in materia reconuentionis, *cap. cum olim, & cap. de causis extra de offic. deleg.*

10 Dices possunt partes coram quolibet Iudice sæpe arbitro, siue delegato etiam ex proprijs petitionib. exceptiones pro-
11 ponere, sed mutua petitio, seu reconuentio, vt supra diximus sapit naturam exceptionis, ergo potest coram quolibet Iudice proponi.

Respondetur distinguo minorem, sapit naturam exceptionis omn inò, & nego aliquatenus, & concedo, ac proinde licet possit dici exceptio, quatenus est replicatio citati, tamen causa replicationis,
12 seu reconuentionis per se peteret peculiare iudicium ergo non potest tractari ab eo, qui ad tale iudicium non habuit facultatem à partibus, vel à Principe, tum quia, vt diximus sibi imputet, qui hoc non expressit, vel non petijt tum
13 quia ista reconuentio est valde diuersa ab exceptione, vt notat *glos. hic in figuratione casus circa med.*

In §. Interdum.

SVMMARIVM.

1 *Reconuentio coram Iudice ordinario quandoque non currit, sic si esset de causa spirituali coram laico.*
2 *Laicus non iudicat in causis spiritualibus.*
3 *Causæ spirituales quæ.*
4 *Laicus conuentus coram suo Iudice, potest eodem tempore clericum conuenire de re spirituali coram Ecclesiastico, & ille respondere tenetur.*

1 MVltoties nec coram Iudice ordinario poterit fieri reconuentio, hoc autem tunc est, quando
2 quis conuentus coram Iudice laico vult eoram eodem reconuenire de causa spirituali, de hoc enim non iudicat laicus, *cap. ex tenore, & cap. si dilegenti de foro competenti*, sic est causa matrimonij, *cap.*
3 *fin. de consanguinitate, & affinitate*, vel causa iuris patronatus *cap. quanto de iudicijs*, & in similibus, verum tamen est,
4 quod pendente conuentione coram Iudice laico de re laicali, poterit laicus eodem tempore coram Iudice Ecclesiastico conuenire Clericum pro causa spirituali, & tunc cogitur hic in duplici tribunali assistere, vti actor, & reus, *Abb. in cap. 1. extra eodem.*

In §. Idem iuris.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus citatus potest respondere, & se defendere, secus autem reconuenire.*
2 *Defensionis in remedium quod substinetur, non debet ad impugnationem deseruire.*
3 *Excommunicatus conuentus, potest compensationem opponere si pars acquiescat, secus si resistat, quia tunc esset excommunicatum agere.*
4 *Excommunicatus adducendo compensationem soluit, si pars acquiescit.*
5 *Excommunicatus non potest compensatione vti, quando pars se debere negat, nam tunc deberet probare, & sic agere, quod ei non permittitur.*
6 *Excommunicatus passus missionem in possessionem, si compareat vt se purget à contumacia, & possessionem recuperet, auditur.*

ADuerte, hic id, quod diximus de excommunicato limitari, quod
1 scilicet quamuis excommunicatus citatus in iudicio possit respondere, & se ipsum defendere, cum defensio sit de iure naturæ, *Clement. pastoralis de iudi-*
2 *cijs*, non tamen potest reconuenire, nam quod in defensionis remedium substine-

tur, ad impugnationis materiam deseruire non debet, *DD. in cap. 1. de rescrip-*
3 *tis in 6.* limita tamen hoc in causa recompensationis; tunc enim potest excommunicatus audiri, si actor acquiescat tali recompensationi, quam prætendit excommunicatus conuentus, secus autem non sic, nam esset propriè agere, quod ei negatur, at quando pars acquiescit vi-
4 detur potius soluere, dum compensationem adducit, vt notatur hic ex *l. si debitor, ff. qui potiores in pignore habeantur*, sit exemplum, Titius conuenit Caium excommunicatum, vt sibi soluat tantum ex legato, Caius reconuenit ipsum, vt soluat centum, quos debet sibi ex mutuo, tunc si Titius consentit, valet iudicium recompensationis propositæ etiam ab excommunicato, vt per *DD. in dicta l. si debitor*, quia videretur tunc potius facta solutio, secus autem si Titius id neget, & esset probandum, tunc enim ipse ex-
5 communicatus ageret potius, & vt talis non audiretur, idem ait *glos. hic verbo non auditur*, esse dicendum, si excommunicatus passus sit missionem, in posses-
6 sionem si enim compareat, vt se purget à contumacia & possessionem recuperet, est audiendus, *Abb. in cap. cum inter extra eod. num. 14.* vbi contra Bartolum, *in l. de pupillo, §. finali, ff. de noui operis nunciatione*, hoc ita distinguit item, scilicet vel hic excommunicatus venit vt reus principaliter pro sui defensione contra ea, quæ opposuit, & obtinuit actor in illa causa, & per consequens venit pro recuperatione possessionis, & tunc audiendus est per textum *in l. si pupillus, § primo, ff. de priuilegijs creditorum, & cap. 1. extra vt lite non contestata*, vel hic excommunicatus principaliter petit rescissionem eius, quod factum est contra se, & possessionis restitutionem, quia in isto casu consideraretur tamquam actor argumento textus in *l. si tribus, ff. de iudicijs*, ex quo probatur quod omnia, quæ dicuntur de actore locum habent etiam in hoc, & sic non est audiendus, dum supra diximus excommunicatum agere non posse; sed reprobat *Abbas in fine* hanc distinctionem, nam hic in isto secundo casu diceretur etiam reus necessarius ex facto Iudicis, à quo venit stimulatus ad id petendum, & dat exemplum in reo grauato per appellationem se defendēte aduersus sententiam; ita etiam potest comparere grauatus per missionem, & petere reuocationem grauaminis restitutione possessionis, ne lapsu anni missus in possessionem efficiatur verus possessor.

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Depositum neque exceptionem, neque compensationem contra se admittit.*
2 *Depositi causa est priuilegiata.*
3 *Depositum ante omnia est restituendū, & de inde si quid habeat in contrariū conueniat de nouo reus.*

1 HIc præter supra posita vnum occurrit notandum, quod si quis sit citatus ratione depositi, neque exceptionem, neque compensationem opponere potest, causa enim depositi est priuilegiata, & contra depositum
2 nemo auditur, nisi prius restituto depo-
3 sito, & deinde si quis habeat aduersus reconueniat, seu potius nouum incipiat iudicium, *l. si quis pecuni as, ff. depositi, c. fin. hoc eod. tit. nostro.*

DE

DE RESTITVTIONE Spoliatorum.

TITVLVS DECIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Spolij in causa non habet locum reconuentio.*
2 *Spoliatus est restituendus; nec ad vlteriora proceditur, nisi spolij sequatur restitutio.*
3 *Continuatio tituli ad praecedentia.*
4 *Spolij restitutio vt procedat requiritur, quod spoliatus possidebat.*
5 *Restitutio quid sit, & qui dicatur restitutus.*
6 *Vis consideratur duplex ablatiua in mobilibus, & expulsiua in stabilibus.*
7 *Spolij restitutio vt procedat, & impediat omne aliud iudicium intentatum, requiritur, quod fuerit ab eodem expulsus, à quo nunc conuenitur.*

1 DIXIMVS supra, quod in causa spolij non datur reconuentio,
2 & sic prius esset restituendum spolium, & deinde haberet locũ
3 reconuentionem, ideo videndum erat, quid sit ista restitutio spoliatorum, & de eius adminiculis.
4 Aduerte igitur primò, quod restitutio est in pristinum statum repositio, *l. restituere, ff. de verb. signif.* ille autem dici-
5 tur restitutus, qui antea aliquid possidebat, & per vim ablatiuam (vt est in mo-
6 bilibus) vel expulsiuam (vt est in stabilibus) ab eo fuit expulsus, à quo nunc
7 conuenitur; & restitui debet ante omne aliud iudicium intentatum, vt patet ex rationibus adductis.

In §. Is quoque.

SVMMARIVM.

1 *Spoliatus non comparendo non efficitur contumax.*
2 *Quid sufficiat vt praedictum priuilegium procedat.*
3 *Spoliatus non tantum rem principalem, sed etiam fructus, vel interesse si inde ortum sit recuperat.*
4 *Qui causam damni dat damnum dedisse videtur.*

1 ADuerte primò, pro hoc §. quod spoliatus hoc habet priuilegium, vt non æstimetur contumax non
2 comparendo, sed sufficit si proposuerit exceptionem spolij, *Abb. in cap. fin. de ordine cognit. & Speculat. in tit. de reconuentione, §. 2. vers. quid si conuentio, & c. reintegranda 3. quæst. 1.*
3 Aduerte secundò, quod is, qui restituit spoliatum, non tantum sortem principalem cogitur restituere, sed etiam fructus, vel interesse, inde ortum, qui cau-
4 sam damni dat, damnum dedisse videtur, meritò cogitur reficere, *l. 1. C. de vi, & vi armata.*

In §. Vnde.

SVMMARIVM.

1 *Spolij priuilegium quam maximum demonstratur.*
2 *Excipienti de iniusto spolio beneficij, non obstat replicatio electionis non canonicè factae, sed eius cognitio restituto spolio reseruari debet.*

1 IN hoc §. quam maximè ostenditur priuilegium spolij, enim verò si quis conuentus, opponat se iniustè fuisse
2 spoliatum beneficio, licet pars replicet, non fuisse canonicè electum, & ideo non debere gaudere priuilegio restitutionis, hoc nõ obstante in primis restitui debet, & deinde cognitio fiet, an fuerit canonicè electus, nec ne vt dispositum notatur *hic ex cap. literis extra eodem.*

In §. Sed & si.

SVMMARIVM.

1 *Spoliatus duplicem habet viam ad spolij recuperationem.*
2 *Spoliatus non tantum de iniusto spolio excipere potest, sed etiam ad ipsum cõsequendum actionem habet.*
3 *Spolium pro positum pro viam actionis superat suam naturam; & etiam vim exceptionis habet.*
4 *Spolij restitutio etiam contra criminaliter agentem obstat.*

5 *Non debemus nudi contendere, nec cum inimicis nos inermes opponere.*

1 Aduerte, hic dari duplicem viam spoliati, vt restitutionem in primis impetret, & sic vel potest
2 excipere, dum est citatus, vel potest intentare actionem spolij. quando igitur
3 proponitur ad modum actionis, superat
4 suam naturam, & habet etiam vim exceptionis, quæ etiam criminaliter agentem, excludit, notat *glos. hic ex cap. 1. eod. tit. in 6.* nam nec nudi contendere, nec iner-
5 mes inimicis nos opponere debemus.

In §. Fructus.

SVMMARIVM.

1 *Spoliator iniustus fructus etiam perceptibiles restituere cogitur.*

2 *Spoliator condemnatur ad expensas litis, & damnum illatum post spolium.*

3 *Expensæ pro alendis amicis, seu militibus, vt ab iniusto spolio desisterent, à spoliante petuntur.*

4 *Fructus non solum naturales, sed & industriales perceptos, & perceptibiles spoliator reddit.*

5 *Fructuum perceptibilitas consideratur non ex industria spoliandi, sed ex industria spoliati.*

6 *Dictum in fructibus pro spoliantem extenditur ad quemlibet malæ fidei possessorem, etiam sine violentia, & spolio.*

7 *Malæ fidei possessor, &c. Expensas necessarias, quas etiam dominus fecisset de æquitate canonica recuperat.*

8 *Nemini cum aliena iactura locupletari permittitur.*

1 Diximus supra, quod spolians, & rem, & interesse, & fructus perceptos, & perceptibiles restituere tenetur, patet ex *Doctoribus in cap. accedens extra vt lite non contestata*, tamen circa hos fructus,
2 Aduerte primò, quod spolians damnatur in primis ad omnes expensas in lite, & damnum illatum post spolium, vt notatur hic, imò tenetur etiam refice-
3 re expensas factas pro alendis amicis, vel militibus, vt in iustum spolium faciendo deuerterent, *l. 1. §. vim vi, l. 3. §. cum igitur, ff. de vi, & vi armata.*
4 Aduerte secundò, quod debet etiam restituere tam fructus naturales, quam industriales perceptos, & perceptibiles, *Abb. in cap. grauis extra eodem*, & fru-
5 ctus perceptibiles iudicari debent secundum industriam petentis, non autem secundum facultatem iniusti possessoris, vnde hic damnatur ad omnes fructus, quos ipse petitor ex sua industria percipere potuisset, notat idem *Abb num. 14. ex Bart. & Guglielmo de Cuneo in l. ex diuerso, & l. domum, C. de rei vendicatione.*
6 Extende etiam hoc ad alios malæ fidei possessores etiam sine violentia, vel spolio, vt hic, nam & isti fructus industria-
7 les restituere tenentur, & ad hoc summũ ex æquitate Canonica, expensas necessarias, & quas etiam Dominus fecisset, recuperare potest, ne locupletetur cum
8 aliena iactura. *Couar. in cap. possessor eod. tit. ex c. locupletari de reg iuris in 6.*

In §. Nec restitutionis.

SVMMARIVM.

1 *Verba sine factis nihil valent.*

2 *Iudex licet condemnauerit spoliantem ad restitutionem, non propterea in lite procedere potest, nisi facta vera & reali restitutione.*

3 *Spolians licet pignora offerat non auditur, sed spolium omninò reddere cogitur, vt procedi possit in lite.*

4 *Valor rerum ablatarum conscientia; & solo partis iuramento probatur.*

1 Verba sine factis nihil operari valent, ideo si Iudex fecerit sen-
2 tentiam restitutionis pro iniusto spolio, non potest tamen per hoc procedere in lite, donec fuerit facta vera, & realis restitutio spolij, licet spolians
3 pignora offerret, neque per hoc est audiendus, nisi spolium restituat, *cap. cum aliquibus de sententia excommunicatio. nis, cap. Episcopi, § primo, 3. quæst. pri-*
4 *ma*, & quod magis est, vt notat *glos. hic* valor rerum ablatarum ex spolio remitti debet conscientiæ, & iuramento spoliati, *cap. fin. de his, quæ vi metusue causa fiunt.*

In

In §. Quod si ciuiliter.

SVMMARIVM.

1 *Spolij exceptio est exceptio dilatoria.*

2 *Spolij exceptio opponi debet ante litis contestationē, vt intentatum iudicium impedire possit.*

3 *Spolij exceptio vt litem impediat per modum exceptionis est opponenda non per viam reconuentionis.*

4 *Spolij exceptio opposita per viam reconuentionis vnico, & eodem iudicio, & sententia terminari potest.*

5 *Spolij oppositio post litem contestatam per viam actionis, non impedit iudicium, sed eo completo super spolio cognoscitur.*

1 ADuerte hic, quod exceptio spolij
est in genere dilatoriarum, quæ
2 debet ante litis contestationem
opponi, vt possit impedire iudicium
secus autem non impedit, & tunc oppo-
nens ante litis cōtestationem debet illud
3 opponere ad modum exceptionis, secus
autem si opponat ad modum reconuen-
4 tionis, tunc enim vnica sententia termi-
nari potest conuentio, & reconuentio,
*cap. cum dilectus, §. nos autem de ordine
cognitionum, l. scire debemus, ff. de verb.*
5 *signif.* vel opponitur post litem contesta-
tam, & tunc si admodum exceptionis op-
ponatur, procedit, quod diximus, si ve-
ro admodum actionis, non auditur quis,
nisi completo primo iudicio, *glos. hic ex
Abb. in d. cap. dilectus.*

In §. Sed hæc quidem cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Spolium oppositum per viam exceptionis, & spolium oppositum per viam reconuentionis differunt inter se.*

2 *Iudex non potest ferre sententiam super re, de qua non agitur coram se, sed tantum per exceptionem proponitur.*

3 *Potestas iudicandi secundum libellum limitationem recipit, & restrictionem.*

4 *Spolium pati possumus, nō solum à priuato, sed etiam à Iudice.*

5 *Iudici, qui non processit secundum ordinem Iuris, vel nulliter protulit sententiam obstat spolij exceptio.*

7 *Sententia à Iudice nulliter super possessione pro lata, si pars cum illa possessionem accedere velit potest alia pars resistere.*

8 *Sententia lata parte non audita, si cum ea ingrediatur quis prædium alterius ius suum amittere debet.*

9 *Ingrediens alterius prædium de facto punitur.*

10 *Qui per alium facit per se ipsum facere videtur.*

11 *Spolij exceptio obstat contra principalem, licet ab eius procuratore sit commissum, vel si ab alio factum ratum habuit principalis.*

12 *Spolij restitutio, licet non adsit mandatum, seu ratihabitio; intentatur tamen contra eum qui spolium penès se detinet.*

13 *Spolij, vt contra detinentem obstet exceptio requiritur, quod sciat bona fuisse iniustè occupata.*

14 *Spolij iniusti, si tempore intentata restitutionis; quis notitiam habeat, licet anteà ignorauerit tamen contra eum obstat exceptio.*

15 *Spoliati fauore extenditur scientia ad quodlibet tempus detentionis.*

16 *Quoad animæ periculum idem iniustè possidere, quam iniustè alienum ingredi.*

1 ADuerte primò, quod si quis propo-
nat spolium ad modum reconuen-
tionis, tunc per sententiam con-
demnatur pars ad restitutionem, si autem
proponatur per exceptionem, tunc abs-
que alia sententia non proceditur in lite,
nisi iniustè spoliato in integrum restituto,
modo, quo supra diximus, patet hic ex
2 *cap. quanti de accusationibus*, non enim
potest Iudex ferre sententiam in rem, de
3 qua non agitur coram se, sed tantum per
exceptionem proponitur, potestas autem
iudicandi secundum libellum præsenta-
tum limitatur, vel ampliatur, *l. vt fundus,
ff. communi diuidundo.*
4 Aduerte secundò, quod potest etiam
quis pati spolium à Iudice, & ideo debet
restitui in integrum, quod tunc est, quan-
do Iudex non processit secundum ordinē
5 iuris, vel erat incompetens, vel demum
nulliter protulit sententiam, nam in om-
nibus his casibus valet exceptio spolij, &
datur restitutio, vt notatur hic ex multis
iuribus, & signanter ex *cap. conquerente*
6 *extra eodem*, qui enim sententia nulliter
prolata vti vult, reijci debet, vnde si quis
7 ex sententia Iudicis nulliter prolata vel-
let

ſet ingredi prædium alterius, vt ibi poſ-
ſeſſionem caperet, poteſt poſſeſſor ſic
nulliter condemnatus reſiſtere, vt notat
*Abb. in cap. cum cauſam extra eodem in
quarto notabili*. imò ſi quis ex ſententia
8 nulliter prolata ingrediatur prædium al-
terius, priuatur iure ſuo, vt notatur hic
ex *l. meminerit, C. vnde vi, ex Bart. & DD.*
9 *in l. iuſtè poſſidet ff. de acquir. poſſeſſ.* hic
eſſet puniendus, ſicut punitur, qui ingre-
ditur prædium alterius de facto.

10 Aduerte tertiò, ex § *Is quoque*, quod
qui per alium facit, per ſe ipſum facere
videtur ex *regula qui facit*, per conſe-
11 quens facto ſpolio per procuratorem, cō-
tra principalem intentatur reſtitutio, *cap.
cum ad ſedem extra eod.* idem dic ſi quis
ratum habeat ſpolium ſuo nomine factū,
12 *Acurſ. in l. 1. § ſed & cum quis, ff. de vi,
& vi armata*, ſimiliter contra eum, qui
non mandauit ſpolium, nec ratum ha-
buit, ſed tamen rem ſpolij retinet pe-
nès ſe, nam contra ipſum intentatur etiā
reſtitutio, *cap. quod ſedem, & cap. ſæpe*
13 *extra eodem* requiritur tamen, quod di-
cta bona ſpolij ſuſceperit ſcienter, ſcilicet
ſciens fuiſſe bona iniuſtè occupata, *dicto*
14 *cap. quod ſedem, & cap. ſæpe*, ſufficit
tamen, ſi tempore quo intentatur, reſti-
tutio ille, qui detinet, habeat notitiam
iniuſti ſpolij, licet antea id non nouerit,
vt notat *gloſ. hic verbo ſcienter in fine*,
& rationem dat, nam ſumus in fauorabi-
15 libus pro ſpoliato, & ſic debet extendi
ſciētia ipſius detentoris ad quodlibet tē-
pus, & huius dicti rationem dat *Lancel-
lottus* hic, dicens, cum quoad periculum
16 animæ, non multum interſit, vtrum quis
iniuſtè detineat, an alienum inuaſerit,
dicto cap. ſæpe, & cap. ſi quid inueniſti 14.
*quæſt. 5. l. falſus, §. qui alienum, ff. de
furtis*.

In §. Illud quæſitum.

SVMMARIVM.

1 *Renunciationis non obſtante replicatione, excipiens de ſpolio eſt reſtituendus.*
2 *Renunciatio ſpolij non præſumitur quod ſit ſpontaneè facta.*
3 *Renunciationi facta ex metu, ſi de inde libera ſubſequatur ratificatio, non conceditur reſtitutio; cum renunciatio libertatis habeat præſumptionem.*
4 *Pactum ante ſpolium quod ſpoliatus de ſpolio non aget nullius eſt momenti.*
5 *Pactum, per quod delinquendi datur occaſio firmitatem non habet.*
6 *Renunciatio ſi coram ſuperiore non legitimo fiat non valet, nec per talem renunciationem ius agentis deperit.*
7 *Ratificatio legitimi Iudicis, renunciationem coram illegitimo Iudice ſanare non poteſt.*
8 *Iudex non poteſt in odium renunciantis operari.*

ADuerte primò, hic ex *cap. ſollicitè
extra eod.* vbi etiam *Abb. & Io.*
1 *Andr.* quod ſi quis intentaret
reſtitutionem ſpolij, & contra ipſum op-
poneretur exceptio renunciationis, tali
exceptione non obſtante excluditur à re-
2 ſtitutione, nam renunciatio non præſu-
mitur ſpontanea, *Abb. ibidem, & patet ex
l. tranſactionem, C. de tranſactionibus*,
3 *l. non eſt veriſimile ff. quod metus cauſa*,
ſecus autem dicendum eſt, quando ille
qui ex metu fecit talem renunciationem,
deinde liberè retificauit, tunc enim præ-
ſumitur libera, vt notat *Abb. in dicto cap.
ſollicitè*.

4 Aduerte ſecundò, id intelligi, quan-
do dicta renunciatio fit poſt ſpolium ſe-
cutum, non autem quando quis ante ſpo-
lium fecit pactum de nō agendo pro ſpo-
lio, hoc enim pactum non ſubſiſtit, ne
5 detur delinquendi occaſio, contra *tex. in
l. ſi vnus, §. illud, ff. de pactis*, & eodem
modo nec valet dicta renunciatio ſi fuerit
6 facta coram ſuperiore non legitimo, nam
per talem renunciationem, non deperit
ius renunciantis, *cap. quod in dubijs de
renunciatione*, neque legitimus ſuperior
7 volens deinde poteſt, ratam habere dictā
renunciationem nulliter factam, quia
8 eſſet operari in odium renunciantis, vt
notat *Abb. loco cit.*

In §. Teſtes.

SVMMARIVM.

1 *Cauſa reſtitutionis ſpolij fauorabilis.*
2 *Spoliator licet clarus habeat probationes, teſtes iuramentum, &c. pro renunciatione liberè facta, attamen reſtituere debet, ante quam vlterius procedatur, & poſteà de renunciatione doceat; Nec releuatur quod renunciatio ſit facta ſpolio ſequuto.*
3 *Renunciatio ſequuto ſpolio ius ſpoliatori non accreſcit.*

Re-

4 *Renunciationis vera libertas si probetur, non datur restitutio.*

5 *Reuuncians dum manet in possessione suæ rei, ipsam cedere; & donare videtur.*

6 *Spolij vt restitutio denegetur omnimoda est probanda renunciationis libertas, licet sit renunciatio spolio non sequuto.*

7 *Factum infectum fieri non potest.*

1 A Deo est sauorabilis causa renun-
ciationis, vt licet quis habeat te-
2 stes, & claras probationes de re-
nunciatione liberè facta, & de iuramen-
to super ipsam præstito, tamen hoc non
obstante prius debet fieri restitutio, quã
vlterius procedatur, & postea fieri debet
probatio renunciationis, sic notatur in
præsenti, nec obstat talem renunciatio-
3 nem fuisse factam post spolium iam secu-
tum, nam renunciatio secuto spolio nõ
accrescit ius spoliatori, *Bart in l.naturaliter, § nihil commune, ff. de acquir. poss. & Abb. loco cit.*
4 Aduerte tamen huius casus limita-
tionem, quod scilicet si probetur vera
libertas renunciationis, non potest dein-
5 de peti restitutio, nam qui manens in
possessione suæ rei renunciat, videtur om-
ninò cedere, & donare, *l. si quis vi, §. dif-*
6 *ferentia, ff. de acquir possess.* si verò fuerit
post spolium, nec reconualescit ex noua
renunciatione, nisi omninò probetur de
libertate, paret à simili ex *l. 2. ff. quod me-*
7 *tus causa*, aliàs spolium remanet in suo
esse, & quod factum est, infectum fieri
non potest.

In §. Sunt & alij, vsque ad §. plures.

SVMMARIVM.

1 *Generaliter tradita, vt ante omnia fiat spolij restitutio, limitationem recipiunt.*

2 *Spoliatus excipiens de spolio non est restituendus, si contra ipsum de alio spolio replicetur.*

3 *Spolij de causa, & proprietatis in eodem iudicio agere spoliato permittitur.*

4 *Volenti, & consentienti non fit iniuria.*

5 *Spoliatus, qui semel in spolij impetratione succubuit opponens imposterum non auditur.*

6 *Spoliante legitimè absente non ex contumacia causa Reip. v.g. vel legato à Pontifice, non conceditur spoliato restitutio.*

7 *Spolij non datur restitutio, si excipiatur de inhabilitate personæ respectu spolij.*

8 *Laicus petens restitutionem beneficij, vel constitutus in sacris restitutionem vxoris, vel clericus beneficium, cuius collatio Papæ reseruatur, non audiuntur.*

9 *Restitutio illi datur, cui & ante competere possessio poterat.*

10 *Iuris præsumptio contra spoliatum spoliantem excusat.*

11 *Excipienti de spolio collationis decimarum intra limites alienæ parochiæ non datur restitutio*

12 *Pro decimis vnusquisque fines habet præfinitos.*

13 *Spoliatus vt audiatur, & de possessione docere debet; & de spolio.*

1 REgula generaliter tradita, quod
spoliatus ante omnia restituen-
dus est, limitatur in pluribus ca-
sibus, ideò
2 Aduerte primò, quod spolium non
habet locum, quando contra ipsum de
alio spolio opponitur, *cap. fin. de ordine cognitionum*. Secundò, si ipsemet spo-
3 liatus velit in eodem iudicio agere de
4 proprietate, & de spolio, *cap. 1. extra eodem* tunc enim volenti, & consentien-
5 ti non fit iniuria. Tertiò, si spoliatus se-
mel impetrans restitutionem succubue-
rit, nam tunc exceptionem imposterum
opponere non potest, *l. naturaliter, §. nihil commune, ff. de acquir. possess.* Quar-
6 tò, si spoliator contra quem intentatur
restitutio sit absens causa reipublicæ, vel
legatus à Pontifice, vel aliter legitimè
impeditus, & non absit ex contumacia,
cap. consultationibus de offic. delegati.
7 Quintò, si contra agentem pro spolio op-
ponatur numquam fuisse ipsum in posses-
sionem per inhabilitatem, puta si laicus
8 petat restitui in beneficio, vel constitutus
in sacris petat sibi restitui Bertam in vxo-
rem, vel Clericus petat restitutionem
beneficij, cuius collatio est Papæ reser-
9 uata, vt videre est per *glos. hic*, Is enim
restituitur, qui antea potuit possidere,
quod non est in casibus positis, *cap. causam de præscriptionibus, cap. si eo tempore de elect. in 6. & Abb. in cap. ex parte*
10 *extra eod.* Sextò, quãdo iuris præsumptio
excusat spoliatorem, vt hic in §. *quintmò*,
11 puta si quis excipiat se fuisse spoliatum
collatione decimarum, quam dicebat ha-
bere

bere intra limites alienæ Parochiæ, tunc non debet statim dari restitutio, nam præsumptio stat pro spoliatore, vnusquisque
12 enim pro decimis fines limitatos habet, *cap. demum de decimis, & cap. fin. eodem titulo in 6.*

13 Aduerte secundò, quod intentans restitutionem non auditur, nisi probet se possedisse, & fuisse spoliatum, *glos. in §. item verbo de electione ex cap. olim extra eodem & c. consultationibus de officio delegati.*

In §. Plures cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Hæretico exceptio spolij non est cocedenda.*
2 *Periculum interitus salutis æternæ facit restitutionem cessare.*
4 *Spoliato non est restituenda vxor, si consanguinea infra quartum gradum est.*
3 *Petitorio, & possessorio iudicio ex petiri potest spoliatus.*
5 *Spolij in odium suspenso petitorio potest agere spoliatus possessorio.*
6 *Petitorio pendente non potest agi possessorio si iam sit conclusum in causa.*
7 *Iudici si rationabile, & æquum videatur, potest suspendi petitorium, & possessorium intentari non obstante quod sit conclusum in causa.*
8 *Spoliatoris ex fraude, si spoliatus quod non potuit agere possessorio, potest petitorium suspendi, & possessorium intentari etiam post conclusionem in causa.*
9 *Iudicium possessorium commodius, & vtilius est.*

1 Aduerte primò, præter casus supra positos [illegible] gari etiam spolium, ei, qui [illegible] hensus est in hæresi, *cap. quo iure distinct. 8.* idem est si ex re-
2 stitutione immineret animæ periculum, puta [illegible] quis peteret vxorem sibi restitui,
3 quæ tamen consanguinea est, & in similibus, vt per *DD. in l. naturaliter, §. nihil commune. ff. de acqui. poss. c. ad petitionem de accusat.*

4 Aduerte secundò, ex §. *fin.* quod spoliatus potest agere iudicio petitorio, & iudicio possessorio, ideo si causam intentauit petitorio nulla facta mentione
5 de possessorio, potest in odium spolij suspenso petitorio proprietatis rei intentare possessorium contra spolium eiusdem
6 nisi tamen fuerit iam coclusum in causa tunc enim iudicio petitorio lis est finien-
7 da, dummodo etiam Iudici non appareat rati[illegible] bilit[illegible] contrarium, vt notatur in *dicto §. fin. in l. naturaliter*, & ex alijs iuribus, & ibidem notatur, quod potest Iudex etiam post conclusum in causa audire agentem pro possessorio suspenso pe-
8 titorio, quod maximè esset si Iudex cognosceret ex fraude Spoliatores non po-
9 tuisse actorem primo agere iudicio possessorio, quod commodius, & breuius est.

DE LITIS contestatione.

TITVLVS VNDECIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio tituli ad præcedentia.*
2 *De præparatorijs descendimus ad præparatum.*
3 *Litis contestatio fundamentum iudicij est.*
4 *Citatio, & litis contestatio non eodem modo sunt fundamentum iudicij.*
5 *Citatio est præambulum necessarium ad iudicium.*
6 *Litis contestatio est primus actus iudicij.*
7 *Litis contestatio quid?*
8 *In Regno nostro Neapol. quando dicatur facta litis contestatio.*
9 *Contestationem litis non operatur factu propositum Iudici, non tamen animo contestandi litem.*
10 *Factum simpliciter proponens, nihil ab aduersario petere videtur.*
11 *Condemnatio non potest subsequi super eo pro quo non fuit actum.*
12 *Litis ad contestationem an aliud requiratur præter petitionem actoris, congruam Rei responsionem, & animum contestandi litem.*
13 *Iudice incompetente iudicium non habet robur.*
14 *Litis contestatio ad hoc vt facta dicatur, responsio Rei debet esse petitioni congrua.*
15 *Reus, qui contra propositam actionem, peremptoriam exceptionem opponit, lite non facit contestari.*
16 *Litis contestatio per procuratorem, tutorem, & similes potest fieri.*
17 *Qui per alium facit per se ipsum facere videtur.*

In

1 IN §. 1. *huius tituli* ait: *Lancellott.* quod cum visum sit de
2 præparatorijs ad iudiciũ, meritò ad præparatum erat descẽ-
3 dendum; verum quia fundamentum iudicij est litis contestatio, meritò de ipsa erat videndum hic; ad cuius tit. & trium §.§. intelligentiam
4 Aduerte primò, quod litis contestatio dicitur fundamentum iudicij non eo modo, quo citatio est primum principiũ,
5 quasi substratum, & præambulum necessarium ad illud, at litis contestatio est
6 primus actus iudicij *cap. ex parte de verbor signif. cap. relatum de officio delegati*,
7 potest autem sic definiri. Est coram Iudice petitio proposita, & responsio subsecuta animo contestandi litem facta, patet ex §. *ea verò infra eod.* at in Regno dici-
8 tur facta litis contestatio, quando per Iudicem terminus in causa est assignatus, ex *dicto §. ea verò* collige, quod si quis
9 proponat factum coram Iudice non animo contestandi litem, lis non erit contestata, *cap. vnico extra eodem*, & ratio est,
10 quia factum simpliciter proponens, nihil petens ab aduersario non videtur id facere ad principium iudicij, sed potius vt
11 Iudici notum faciat, vnde nec potest fieri condemnatio pro eo, pro quo non est actum, *c. cum dilectus de ordine cognit.*
12 Aduerte secundò, quod ad hoc vt fiat litis contestatio, non tantum requiritur actoris petitio, & congrua responsio Rei animo contestandi litem, vt diximus, sed
13 etiam competentia Iudicis, alias iudiciũ non firmatur, quia non dicitur lis contestata *Hostiensis in summa. § quod si litis contestatio, de litis contestatione.* Dixi
14 quod responsio debet esse congrua, nam si sit impertinens, neque lis dicitur cõtestata, vt notat *glos. hic ex Hostiensi loco citat.* §. 1. vnde si actore proponente
15 actionem contra reum, iste responderet proponendo aliquam exceptionem elisoriam, vel peremptoriam, lis non diceretur contestata.
16 Aduerte tertiò, quod litis contestatio nõ tantum potest fieri per personã ipsius principalis, sed etiam per procuratorem, actorem, tutorem, & similes personas, vt patet hic ex *c. cum ad sedem de restit. spol. l. pro curat. & l. neq; de procurat. l. licet. ff. de iudicijs* & huius rei ratio esse potest commune principium, nam sumus in fa-
17 ctis, in quibus, qui per alium facit, per se ipsũ facere videtur, ex *c. qui per aliũ in 6.*

In §. An Aduocati.

SVMMARIVM.

1 *Contestatur lis per responsionem proprij Aduocati.*
2 *Aduocatus non est dominus litis ad instar procuratoris.*
3 *Aduocati responsio praiudicium parti afferre potest, nisi statim per partem reuocetur.*
4 *Aduocati respõsio ad hoc vt non praiudicet, debet subsequi reuocatio antè alium actum ad ipsam contestationem, alias approbata censetur.*
5 *Plus est facto laudare, quam verbis.*
6 *Aduocati dictum ad libitum est principalis reuocare.*
7 *Aduocatus cum non sit dominus litis, principali non praiudicat.*
8 *Responsio Aduocati, qui ostendit aliquo modo culpam sui clientis, sic si partem debiti confiteretur, poterit annullari; & pars de errore Aduocati docere.*
9 *Pars quandocumque de errore Aduocati docere potest, non tamen sequuta sententia.*

1 ADuerte pro hoc §. quod etiam per responsionem proprij aduocati fit litis contestatio, licet hic non sit
2 Dominus litis, quia non habet mandatum, vt habet procurator, *cap. cum causã de appellationibus, Perus. l. 1. §. 1 ff de postulando*, vnde aduocato dicente pro ali-
3 quo, fit litis contestatio, & potest etiam esse præiudicialis, nisi statim principalis responsionem ipsius aduocati reuocet,
4 *Abb. in cap. pastoralis de iudicijs*, debet autem fieri reuocatio antequã alius actus subsequatur ad ipsam cõtestationem iam factam, tunc enim videtur potius appro-
5 bata, plus enim est facto laudari, quam verbis, *c. dilecti de appell* potest autẽ prin-
6 cipalis pro suo libito responsionem aduo-
7 cati reprobare, nam aduocatus, cum non esset Dominus litis, non poterat in præiudicium ipsius principalis sic loqui, *d. l. 1. ff. de postulando.* si autem confessio aduocati
8 præiudicet meritis causæ, puta si aduocatus confiteretur partem debiti, quod prætendit pars aduersa, vel ex damni refectione, quam prætendit pars, ostenderet ipse aduocatus aliquo modo culpam sui Clientis aduenisse, tunc tali responsione
9 non obstante, ex eadem ratione posita potest principalis docere de errore aduocati, & responsionem annullare, quod po-

terit facere quandocumq; dummodo non fit prolata sententia, vt colligitur ex *l. vt. ditor, §. iustus, ff. de appellat.*

In §. Nec solum.

SVMMARIVM.

1 *Iudex procedere potest ex officio, & maximè in actionibus bonæ fidei si actiones deficiant.*

2 *Iudex vt pater in lite procedit.*

3 *Litis contestatio an sit necessaria quando agitur officio Iudicis.*

4 *Iudicis officium duplex.*

5 *Iudice agente ex officio, seu motu proprio, non exigitur litis contestatio.*

6 *Iudicis officio implorato requiritur litis contestatio.*

8 *Iudicis officio implorato, iudicium est ordinarium.*

SOlet multoties Iudex deficientib' actionibus iudicare ex officio suo, *c.*
1 *fin de offic. iudic del* quod maximè
locũ habet in actionib. bonæ fidei, sẽper
enim Iudex, vt pater procedit, *l. pater tuus*
C qui bonis cedere possint. l. in causa ff de
3 *minorib.* ideò hic dubitatum est, an quã-
do agitur officio Iudicis sit necessaria litis
4 contestatio, ad cuius solutionem sciendũ
est, quod cũ duplex sit officiũ Iudicis, aliud
ex se omninò, quando scilicet Iudex agit
de motu proprio, aliud quãdo agit ad pe-
titionem partis, sic quando imploratur
officium Iudicis ad executionẽ sententiæ,
quando quis petit alimenta à patre, quan-
do patitur restitutio in integrum, & in si-
milibus vt notat *glos. hic verbo nec solũ,*
5 igitur primo casu procedens Iudex, pote-
rit id facere etiam lite non cõtestata, *Abb.*
in c. fin de ord cognit. vel agit secũdò mo-
6 do, & sic ad instantiam partis, & tunc re-
quiritur cõtestatio, vt notatur in *d. §.* quia
tunc est verum iudicium ordinarium.

In §. Igitur cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Litis contestationis assignantur quamplures effectus.*

2 *Litis contestatio operatur consensu in Iudicem, nec est locus incompetentiæ.*

3 *Reus si semel liberè in aliquo loco cõparuit ab actore vocatus, ipse sequitur forum actoris.*

4 *Quod semel placuit amplius displicere non debet.*

5 *Lite contestata exceptiones dilatoriæ opponi amplius non possunt.*

6 *Litis contestatio perpetuat actionem personalem, vt præscribi non possit, nisi spatio triginta, vel quadraginta annorum.*

7 *Lite contestata non potest procuratorium reuocari, & remissiuè.*

8 *Lite non contestata testes examinari non possunt.*

9 *Lite etiam non contestata, si periculum sit in mora, vt mors testium, vel diuturna absentia, &c. testes examinari possunt.*

10 *Casus in quibus testes ante litem contestatam examinari possunt remissiuè.*

11 *Lite non contestata non omnes testes recipiuntur quando periculum est in mora, &c. sed tantum illi in quibus viget ratio moræ, &c.*

12 *Testes taliter ante litem non contestatã examinati post litis contestationem publicari debent.*

13 *Iudex non potest procedere ad sententiam, ex depositionibus talium testium, nisi & litis sequatur contestatio.*

14 *Multa permittuntur ad veritatem elucescendã, quæ alias nõ permitterentur.*

1 PRoponuntur hic effectus litis con-
testationis, & quam plures assignan-
tur, ideò.
2 Aduerte primò, quod litis contestatio
operatur. Primò, consensum in Iudicẽ, ac
proinde excludit exceptionem incõpeten-
tiæ *c. inter monasteriũ de sententia, & re*
iudic. & Speculat in tit. de recusat. Iudicis,
3 *§. sit autem.* Secundò debet reus sequi fo-
rum actoris, si semel ibi liberè comparue-
4 rit, nec debet amplius displicere, quod se-
5 mel placuit. Tertiò, exceptiones dilatoriæ
in posterũ intentari non possunt, vt supra
6 diximus & patet ex *l Pomponius. §. rati,*
ff de procurat. Quartò, perpetuatur actio
personalis, vt scilicet possit reũ conuenire
pro tali causa, *l. si causa, § qui iniuriam, ff.*
si quis cautionib. l. ordinata ff de liberali
causa, vnde non potest deinde præscribi
actio, nisi per spatium 30. vel 40. annorũ,
vt in tit. C. de præscript. triginta, vel qua-
draginta. Quintò, non potest reuocari
7 procuratorium, *l. post litem, ff. de procu-*
rat. sed de hoc dic modo quo supra dixi-
mus Sextò, interumpitur præscriptio, vt
fit etiam per arbitrium, *l naturaliter, ff.*
de vsu capionibus & Bal. in l. sicut, C.
de præscriptionibus 30. vel 40. & alij
plures sunt effectus.
8 Aduerte secundò, ante litis contesta-
tionem non posse testes examinari, vt pa-
9 tet ex dictis, hoc autem limitari debet,
quando sumus in periculo mortis testiũ,

vel

vel diuturnæ absentiæ, vel si currat suspicio fugæ rei, si citetur, tunc enim potest id fieri etiam lite non contestata, vt patet ex *cap. quoniam frequenter extra eod.* vbi
10 aliæ etiam ponuntur casus propter quos id fieri possit, *Speculat. tamen in tit. de testibus.* §. *tunc tractemus* 36. ponit casus in
11 quib' sic procedi potest, quando autẽ testes propter talẽ rationẽ recipiuntur, illi tantũ recipi debent pro quib' viger dicto ratio, & sic illi tantùm de quorum morte, vel alio periculo dubitatur, *Abb. in dicto c. quoniam frequenter*, sumus enim in odiosis pro reo, verum tamen est quod quando testes sic fuerunt recepti, non possunt dici propriè examinati ante litem
12 contestatam, quia publicantur quando lis est iam contestata, & non antea, vt
13 norat *gloss. hic verbo contestata*, tum quia ex ipsis iudex non potest procedere ad sententiam, nisi post litem contestatam, & hoc totum fauore veritatis, & ne ipsa
14 occultetur permissum est, *cap. quamquã 14. quæst. 25. & d. c. quoniam frequenter.*

In §. Debet tamen.

SVMMARIVM.

1 *Testes receptos ante litis contestationem pars retinere nõ potest, sed infra annũ litis contestationem procurare debet, vel parti denunciare.*

2 *Testes ante litem contestatam recipiuntur, & infra annum litis contestatio non fuit procurata à parte, possunt attestationes annullari, per exceptionem aduersarij, vel per sententiam Iudicis.*

3 *Depositiones taliter recepta damnũ alterius partis nec fraudem operari debẽt.*

4 *Partis citatio requiritur, vt suas commodè possit adducere probationes, & defensiones.*

1 ADuerte primò, supra dictum limitari, vt non possit pars in perpetuum sic manere cum talibus depositionibus ita receptis, sed debet infra annum, vel procurare litis contestationẽ, vel dictas depositiones parti aduersæ denunciare, vt notatur hic in *cap. quoniam vt lite non contestata*, & si infra annum
2 id non fiat, attestationes annullari possunt per exceptionem partis, & per sententiam Iudicis, *Bart. in l. 1. ff. de testib. & patet ex l. vniuersa, C. de precibus Imperat. offerendis.*
3 Aduerte secundò, hoc rationabiliter introductum esse, ne scilicet depositiones sic receptæ operarentur damnum alterius partis, & viderentur receptæ in eius frau-
4 dem, potest enim esse, quod si pars fuisset citata perduxisset suas probationes, vel attestationes contra, quod elapso tali tempore facere nequit, vel quia forsan testes perierint, vel si absint ad longã distantiam, patet ex *l. in lege, ff. ad leg. aquiliam, & l quidam, ff. de furtis*, perirent etiam interim aliæ exceptiones, quas neque posset pars propopere post tale tempus, *cap. ex tenore, & cap. præsentium de testib.*

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Iudex quotiescumque sine libelli oblatione procedere potest, tunc etiam sine litis contestatione procedit.*

2 *Litis contestatio quando non agitur contra certam personam non exigitur.*

3 *Litis contestatio non est necessaria. Iudex iudicium faciat voluntarium, de voluntate partium, nec in inuitos iudicium ferat.*

DIximus supra varios esse casus, in quibus agi potest lite non contestata, vt videre est per *Specul.*
1 *loc. cit.* generaliter autem quotiescumque Iudex procedere potest absque libelli oblatione, & quando iudicium non dirigi-
2 tur contra certam aliquam personam, *Abb. in dicto cap. quoniam frequenter*,
3 similiter quandocumque Iudex facit aliquid de voluntate partium, secus vero, quando iudicatur in inuitos, tunc enim requiritur contestatio, vt diximus.

DE IVRAMENTO Calumniæ.

TITVLVS DVODECIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum calumniæ, scilicet de vitanda calumnia datur ad tollendas fraudes, & calumnias.*

2 *Iuramentum calumniæ ad quid sit institutum.*

3 *Iuramentũ calumniæ quæ cõprehendat.*

4 *Iuramentũ calumniæ dare negans actor, habet contra se mali præsumptionem.*

5 *Iuramentum calumuiæ dare negans Reus, habetur pro confesso.*

6 *Sententia declaratoria Iudicis sufficit contra nolentem iurare de calumnia.*

7 *Iuramentum calumniæ datum super veritate causæ, sufficit si in eo iurans dicat, puto me habere iustam causam.*

8 *Iurans simpliciter de veritate debet dicere scio rem ita se habere, nec sufficit si dicat credo hoc verum esse.*

9 *Reconueniens debet iurare se iustè agere, & debitè excipere, est enim actor & Reus.*

10 *Iuramenti calumniæ forma, & alia ad materiam remissiuè.*

ERAT videndum post litis contestationem de consequentibus ad ipsam, verum quia solent partes in probationibus adducendis committere fraudem; ideo datur
1 hic remedium ad tollendum omnem suspicionem fraudis, vt scilicet partes iurent de vitanda calumnia, vt explicat *glos. hic verbo constantia*, meritò ponitur præsens titulus, ad cuius *tit. & §.1. intelligentiam*.

2 Aduerte primò, quod iuramentum calumniæ institutum est, vt vnitate præuia iudicia ordinētur, vt notatur hic, ideo hoc iuramentum comprehendit quinque,
3 & ex *l. 2. ex auth principalis, C. eod. glos. autem hic ponit versus*.

Illud iuretur, quod lis tibi iusta videtur,
Et si quæretur verum non inficietur,
Nil promittetur, ne falsa probatio detur.

4 Aduerte secundò, quod contra negantem dare tale iuramētum oritur præ-
5 sumptio, & sic si actor neget cadit a iure, si reus dare nolit habetur pro confesso,
6 vnde sola sententia Iudicis declaratoria requiritur adhæc, *cap. fin. extra eodem*,
7 quando autem præstatur hoc iuramentū calumniæ, circa veritatem causæ, sufficit si iurans dicat, puto me bonam causam
8 habere, at quando iurat quis simpliciter de veritate, non sufficit dicere credo hoc verum esse, sed scio rem ita se habere, *Speculat. in tit. de iuramento calumniæ, §. est autem, & cap. portamur 3 quæst. 1.* in
9 causis autem reconuentionis, quando quis est actor, & reus, tenetur iurare, se iustè agere, & debitè excipere, & sic pro, & contra præstare debet tale iuramentum,

10 *Speculat. in hoc tit. §. nunc dicemus*, apud quem vide formam huius iuramenti, & alia pro his.

In §. Hac tamen cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Clerici non iurant sine licentia Episcopi.*

2 *Episcopus non iurat sine dispensatione Apostolica.*

3 *Prælati inferiores, qui subduntur Episcopo de illius licentia iurant, qui verò præsunt cum dispensatione Apostolica.*

4 *Iuramentum diuersimodè datur ratione diuersitatis personarum.*

5 *Clerici iurant tacto pectore.*

6 *Episcopi iurant proposito Euangelio.*

7 *Iurans alius debet tangere scripturas manu, nec sufficit alio membro id facere.*

1 ADuerte primò, quod Clerici non possunt iurare sine licentia Epis-
2 copi, & hic sine dispensatione Apostolica, idem dic de alijs Prælatis in
3 inferioribus, qui enim Episcopo subduntur, ab ipso petunt licentiam, qui verò præsunt, à Papa, vt notatur hic ex *cap. 1. extra eod.*

4 Aduerte secundò, quod ratione diuersarum personarum diuersus est mo-
5 dus iurandi, Clerici iurant tacto pectore
6 Episcopi iurant propositis scripturis, seu Euangelio, vt notat *Abb. in c. & si Christus de iure iurando*.

7 Ex *glos. hic habes*, quod quando alij iurant debent tangere scripturas manu nec sufficit brachio, vel alio membro id facere, *Abb. in cap. cum in causa extra eodem*.

In §. In causis.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum non exigebatur olim in causis spiritualibus, & quare, secus hodie, & quare.*

1 OLim in causis spiritualibus non iurabatur, vt in causa decimarum Beneficij, & similibus, ex ratione, quia in spiritualibus præsumitur semper

Dei

Dei memoriam adesse, & in ipsis non sequatur rigor, & propter alias rationes, vt in *cap.2.extra eodem*. verum quia istæ rationes erant friuolæ contra malitiam litigantium ideo sancitum est in *c. 1. §. fin. eod. tit. in 6.* quod etiam in spiritualibus admittatur, & detur.

In §. In hac tamen cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Procuratores maxime agunt in litibus, & ab ipsis pendet veritas, & calumnia.*

2 *Procuratores etiam iuramentum calumniæ dare tenentur.*

3 *Procuratores iurant in animam Domini, licet habuerint speciale mandatum ad iurandum, secus in iuramento calumniæ.*

4 *Procurator tenetur iurare non tantum in animam Domini, sed etiam in animam suam in iuramento calumniæ.*

5 *Procurator non debet iniustas causas suscipere.*

6 *Procurator quis esse non potest in Regno* Neap *nisi examinetur, & iuramentum calumniæ præstet coram Regentibus* Cancell.

1 PRocuratores sunt, qui maxime agunt litibus, & à quibus pendet veritas, & calumnia, ideo non tantum partibus ipsis hoc iuramentum præstandum præcipitur quandocumque Iudici id congruum videbitur, *cap. cum causa extra eod. & cap.2.§.1.eod. tit. in 6.*
2 sed etiam procuratores ad id tenentur, vt patet ex dictis iuribus, & licet pro alijs
3 rebus iurent in animam Domini, qui etiam ad iurandum mandatum dederit,
4 tamen in hac re, & in animam Domini & in animam suam iurare tenentur, non debent enim ipsi iniustas causas suscipe-
5 re, *l.rem non nouam, C de iudicijs Rota Romana decis.17. apud Perus. in d. cap.2. eod. tit in 6.*
6 Nota tamen, quod hic in Regno nostro per *nouellam de procuratoribus examinandis, & de iuramento præstando* sancitum est, quod nullus ad procuratorium admittatur, nisi post examen & iuramentum calumniæ præstitum coram Regentibus Cancellariam.

In §. Præterea cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum calumniæ si non fuerit petitum in prima instantia, peti poterit in secunda.*

2 *Calumnia & falsitas in quocumque actu iudicij occurrere potest.*

3 *Iuramentum calumniæ licet sit datum, in prima instantia, poterit repeti in secunda.*

4 *Iudicium appellationis, est diuersum à prima instantia.*

5 *Iuramentum calumniæ omissum, non vitiat processum.*

6 *Iuramentum calumniæ non est necessarium, & essentiale requisitum processus.*

7 *Iuramenti calumniæ petita remissio à Iudice non est concedenda.*

8 *Iuramenti calumniæ petita remissio, inducit fraudis suspicionem.*

9 *Consuetudo, quæ tollit iuramentum calumniæ non subsistit.*

10 *Iuramentum testium etiam expressè remitti potest.*

1 DIximus supra quod exceptiones, quæ non fuerunt propositæ in prima instantia, nec in secunda admitterentur propositæ à partibus, hic autem limitatur dictum, & sic licet partes nō petierint adinuicem hoc iuramentum in prima instantia, poterunt tamen illud petere in secunda, & sic in causa appellationis, vt notatur hic ex multis iu-
2 ribus, ratio autem esse potest, quia de calumnia, & falsitate in quolibet actu iudicij dubium currit.
3 Nota etiam quod si in prima instantia fuerit datum, in secunda etiam repeti
4 poterit, nam verè est diuersum iudicium appellationis à iudicio primæ instantiæ, vt notatur hic ex *Perus. in cap.1. extra eod. & l.eos; C. de appellat. annuit Lancell.* hic dum ait; vius de calumnia vitanda, & veritate dicenda iurare partes sint compellendæ, &c.
5 Pro *§. finali*, aduerte quod iuramentum calumniæ omissum non vitiat pro-
6 cessum, quia non est essentiale requisitū ipsius, vt habetur hic ex *Abb. in cap. ceterà extra eod. & l.2.C.eodem.* secus autē
7 est dicendum, si quis expressè peteret remissionenem talis iuramenti à Iudice, tunc enim remissio non potest fieri, & facta nihil operatur, sed potius inducit su-

8 suspicionem fraudis, *l. 1. §. sed quia, C. eodem* imò nec cõsuetudo ad ipsum tollen-
9 dum valeret, *cap. intra de testibus*, iuramentum autem testium etiam expressè
10 remitti potest, *l. licet eit. tit.*

VT LITE PENDENTE nihil innouetur.

TITVLVS DECIMVS TERTIVS.

SVMMARIVM.

1 *Iuramento præstito lis est incepta, & dicitur pendens.*
2 *Lite pendente nihil innouari potest.*
3 *Lis vt dicatur pendens, quæ requirantur.*
4 *Procurator tenetur dare cautionem ratihabitionis principalis, si dubitetur de veritate mandati.*
5 *Reus dat cautionem de iudicio sisti, ad tollendam fugæ suspicionem.*
6 *Reus possidens stabilia in loco iudicij nõ tenetur dare cautionem de iudicio sisti, & quare.*
7 *Actor possidens stabilia in loco iudicij, an euitet cautionem pro expensis.*
8 *Alienare stabilia non licet pro expensis litis; quæ paucæ solent esse ideò pro expensis aliter satisdat actor.*
9 *Lite pendente nihil innouari, quomodo, & de quibus intelligitur.*
10 *Particulam nihil quomodo stet in hoc §. lite pendente non opponuntur exceptiones dilatoria, quæ ante litis ingressum erant proponendæ.*

1 PRAESTITO iuramento per partes,
2 iam lis est quam maximè incepta, & dicitur pendens, & interim nihil innouari po est, meritò ponitur præsens titulus, ad cuius intelligentiam.
3 Aduerte primò, quod vt lis dicatur pendens omnia prædicta sunt remittenda, & ideo partes præter iuramentum dictum debent etiam dare ad inuicem congruas satisdationes, & sic actor dat cautionem pro expensis pro succumbentia, *auth. generaliter, C. de Episc. & Cler.*
4 si autem actor agat per personam procuratoris, tunc si sit dubium de mandato, an sit verum nec ne, potest peti ab ipso satisdatio, ratihabitionis principalis, *l pomponius, § ratihabitionis, ff. de procurato-*
5 *ribus' l. non solum. § alienum eit tit.* reus enim satis dat de iudicio sisti, & sit hoc
6 ad tollendam suspicionem fugæ, quod limitatur in eo, qui possidet stabilia in loco iudicij, nam si persona aufugiet, tuti et mus in bonis, & sic non tenemur dare hanc satisdationem, *auth. offeratur, C de litis contestat.* & sic seruatur in praxi in Regno nostro.
7 Quæres, an possit etiam actor, qui habet stabilia in loco Iudicij diuertere hanc satisdationem pro expensis.

Respondetur negatiuè ex *Abb. in cap. quoniam frequenter, §. in alijs vt lite non contestata*, & rationem disparitatis hanc
8 adducerem, nam pro expensis, quæ vt plurimum paucæ sunt non licet stabilia alienare, neque pro ipsis permittit ius alienati stabilia, ac proinde bene actor alio modo satisdabit pro expensis in casu succumbentiæ:
9 Aduerte secundò, quod cum dicimus lite pendente nihil innouetur id intelligitur de annexis, & connexis ad litem, secus de actibus extra iudicialibus, & sic ly, nihil, stat hic secundum subiectam materiam, de qua loquimur, scilicet de spectãtibus ad iudicium, vt notat *glos. hic ex Felin. in cap. cæterum, nu. 15. de rescript.*
10 & sic non possunt opponi exceptiones dilatoriæ, quæ ante ingressum proponendæ sunt, vt patet ex *Clement. 2. de appell. & ex Abb. in cap. bone cit. tit.*

In §. Lis autem.

SVMMARIVM.

1 *Lis quando dicatur pendens.*
2 *Citatio debet exprimere omnia necessaria; ita vt nulla exceptione submoueri possit.*
3 *Citatio ad hoc vt lis dicatur pendens, differt à citatione ad perpetuandam iurisdictionem, & quæ sit differentia.*
4 *Citatio litis pendentiam non inducit, nisi sit verè facta, vel habeatur pro facta ex contumacia.*

SEd quando diceretur lis pendens rationabiliter quæri poterat ideo.
1 Aduerte, quod lis dicitur pendens aliquãndo, etiam si adhuc non sic contestata, dummodo citatio de mandato Iudicis

dicis parti aduersæ fuerit facta, vt notatur hic ex *Clement.2.eod.tit.* ex qua etiam
2 habes, quod citatio debet exprimere omnia necessaria, vt non possit reus vltra ipsam exceptionem proponere iux a ea, quæ supra notauimus de in ius vocã-
3 do. hic tamen aduertendum est esse differentiam inter citationem ad hoc, vt lis dicatur pendens,& ad perpetuandã iurisdictionem, nam ad hoc sufficit quod sola citatio processerit de authoritate Iudicis, quamuis non fuerit intimata, vel quod dolosè per partem citandam, citatio non habuerit effectum, *cap. gratum, & cap. fin. de offic. deleg.* tamen ad litis penden-
4 tiam debet citatio verè esse facta, vel haberi pro facta ex contumacia, patet ex *glos. hic in 1. notabili.*

In §. Plane.

SVMMARIVM.

1 *Sequestratio valet etiam lite pendente si de fructuum dilapidatione sit suspicio.*

1 IN hoc §. habes limitationem huius tituli, & sic si sit suspicio dilapidationis bonorum, in isto casu etiam lite pendente potest fieri ipsorum bonorum sequestratio, vt notatur hic ex *cap. fin. de sequestr.poss & fructuum.*

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Multa de iure prohibita, tenent de facto.*

2 *Lite pendente pro causa matrimonij, si coniux matrimoniũ secũdum contraxit cum omnibus requisitis, valet, & tenet, si deinde primum matrimoniũ nullum fuit declaratum.*

3 *Lite pendente pro causa matrimonij, secundum contrahens licet validum, tamen venit puniendus, & maxima est pœna abstinentia à commercio carnali pro tali certo tempore.*

1 MVlta prohibentur de iure, quæ tamen de facto tenent, ideo habes hic secundum casum, in quo etiam lite pendente potest actus va-
2 lidè fieri licet illicitè, enim verò si fuit mota lis, pro causa matrimonij, si coniux secundum matrimonium cõtraxerit, declarato inualido primo matrimonio post secundum, valet, neque litis pendentia irritari potest (dummodo alias habeat necessarias conditiones) *cap. cum in apostolica de sponsalibus*, qui tamen
3 sic contraxit lite pendente, condigna pœna coercendus erit, & maxima erit abstinentia à comercio carnali pro certo tali tempore, *glos. hic ex dicto cap. cum in apostolica.*

DE PROBATIONIBVS.

TITVLVS DECIMVS QVARTVS.

SVMMARIVM.

1 *Causa cognitio ex probationibus partium habenda est.*
2 *Probatio quid.*
3 *Probatio debet fieri medijs legitimis, & iustis.*
4 *Probationis ethimologia.*
5 *Probatio illegitima, nec nomen meretur probationis.*
6 *Probatio habetur confessione partium.*
7 *Confessio non est stricta probatio, sed potius releuatio à confessione.*
8 *Confessio vt habeat vim probationis, debet coram Iudice fieri.*
9 *Confessio quatenus probatio dici possit.*
10 *Iudex sicut ferre potest sententiam factis probationibus, ita etiam ex sola partis confessione.*
11 *Probatio fit per depositionem partis, quæ in iudicio interrogata secundum interrogationem affirmat.*
12 *Probatio fit per depositionem testium.*
13 *Probatio fit instrumenti editione.*
14 *Probatio per iuramentum fit.*
15 *Probatio fit per accessum Iudicis super faciem loci.*
16 *Probatio oritur ex vehementi suspicione, vel fama publica.*

1 HIS peractis causæ co-
gnitio habenda est
ex probationib' ad-
ductis à partibus, me
ritò de his erat hic
agendum, ad cuius
tituli, & duorum §.
§. intelligentiam.
2 Aduerte primò, quod probatio est
idoneis argumentis, & legitimis medijs
2 facta veritatis demostratio. verba huius
definitionis considerati debent signanter
id, quod intelligitur (legitimis medijs;)
3 iustis, & legitimis fieri debet probatio,
cap. in præsentia extra eod. & notat *Abb.*
in principio rubrica hoc eod titulo & hoc
4 ipsum significat ead. vox probatio, quasi
(proba actio) seu legitimè, & probè fa-
5 cta, vnde probatio illegitima nec nomen
probationis habere debet.
6 Aduerte secundò, ex §. *contingit*, quod
probatio pluribus modis fieri potest Pri-
mò, confessione partium, quæ verè stri-
ctè non dicitur probatio, sed potius re-
7 leuatio à probando, *Io. Andr. in cap. bona*
8 *de electione, & Paul. de Castro cons.* 73.
debet tamen hæc confessio fieri coram
9 Iudice, vt notat *glos. hic*, potest tamen
confessio dici probatio, quatenus sicut po-
10 test Iudex factis probationibus sententiã
ferre, ita etiam ex sola confessione partis
id facere poterit *c. nos in quẽquã c. 2. q. 1.*
l. 1. ff. de confessis, & notat *Abb. in hac ea-*
11 *dem rubrica*. Secundò, fit per deposi-
tionem, quæ scilicet in iudicio interro-
gata secundum ipsas interrogationes as-
12 firmat, *l. 1. ff. de interrogatorijs actionib.*
Tertiò. per depositionem testium. Quar-
13 tò, exhibitione instrumentorũ. Quintò,
per iuramentum. Sextò, inspectione Iu-
14 dicis, seu per accessum in faciem loci vt
15 dici solet. Septimò, notorietate rei.
16 Octauò, ex vehemẽti suspicione. Nonò,
17 ex fama publica, & alijs vijs, de quibus
distinctè infra in §§.

In §. Partium.

SVMMARIVM.

1 *Positiones breues sunt inducta ad quid, & quid sint, & quid ex eis habeatur.*

2 *Sententia valet lata secundum responsionem positioni factam.*

3 *Accusatio nulla maior, quam confessio oris proprij.*

4 *Positio, & articulus differunt inter se.*

5 *Positionibus respondens debet clarè respondere, alias contra ipsum fit interpretatio.*

6 *Probationes non obstantibus positionibus est vtile adducere, & fieri debent, & de vtilitate.*

HIc de prima specie probationis,
quæ est confessio partis ad peti-
1 tiones præpositas: enim verò ad
dirimendas lites inductæ sunt breues po-
sitiones, per quas partes suum ius dicant,
& à collitigato responsionẽ petat, tunc
enim facta responsione positioni consona
habetur confessio rei, pro qua fuit facta
2 petitio, & secundum illam etiam potest
Iudex iudicare, *cap. 2. de confessis in sexto,*
3 *Clement saepe de verb. signif.* nulla enim
est maior accusatio, quam proprij oris
confessio.
4 Et *glos hic habes duo*, primum est, ma-
ximam esse differentiam inter positiones,
& articulos, vt videre est. Secundum est,
quod respondens positionibus, debet cla-
5 re respondere, si enim obscurè respon-
deat, contra ipsum potest fieri interpre-
tatio, notat hic ex *Abb. in cap. cum cau-*
sa extra de iuramento calumniæ, nota
6 tamen, quod non sunt inutiles probatio-
tiones ipsæ, sed fieri debent, vt notat
glos. in cap saepe de verb. signif. verbo con-
fessiones, nam licet quis neget petitio-
nem, quam quis facit, potest tamen
in positionibus vnum negare, aliud con-
cedere, vel pauca, negare, alia admitte-
re, vt si quis peteret a Titio centum, quos
sibi debet ex mutuo, si Titius neget talẽ
petitionem, factis deinde positionibus à
parte, quod scilicet mutuauit tali die,
dum simul essent in tali loco, coram ta-
libus, ex tali pecunia, &c. tunc enim po-
test esse, quod Titius acceptet receptio-
nem pecuniæ, locum, &c. licet neget ex
mutuo, & tunc ex tali confessione certum
est, quod saltem in aliquibus releuatur
actor, vt notat *glos. ibidem*, & hæc est via
breuis pro iudicijs, *cap. 1. de lite conte-*
statione.

In §. Si quis igitur, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Iurare negans de calumnia habetur pro conuicto.*

Posi-

2 *Positionibus respondere negans habetur pro confesso, non ipso iure, sed per decretum Iudicis.*

3 *Pœnæ licet ipso iure imponantur, tamen requiritur sententia declaratoria Iudicis.*

4 *Positionibus respondere negans ad hoc vt pro confesso habeatur, debet esse iussus respondere à Iudice, secus si ad petitionem partis id neget.*

5 *Absens non habetur pro confesso si dum fuit citatus per Epistolam noluit respondere.*

6 *Absens citatus, si dicat nolle positionibus respondere, vel comparere, habetur pro confesso.*

7 *Absens si sit citatus, & Iudex dixerit, in citatione, quod scilicet si non compareat pro confesso habeatur, habetur pro confesso si non compareat.*

8 *Contumacia sola confessionem non operatur, sed contra contumacem proceditur secundum pœnas contumaciæ.*

1 ADuerte primò, pro his §§ similiter supra dictis de in litem iurando propter calumniam quod scilicet sicut negans iurare, habetur pro confi- cto, sic in præsenti, negans respondere
2 positionibus sibi factis à suo collitigato, habetur pro confesso non tamen ipso iure, sed debet intercedere decretum Iudicis, *cap. cum secundum de hæresis in 6. c. si feliei de pœnis eodem libro.* per quæ iura generalis traditur regula, quod quantum-
3 que pœna imponatur ipso iure, requiritur tamē semper sententia declaratoria, *Abb. in cap cum causam de iuramento calumnia & legista communiter in l. 2 §. quod si actor, C eit titulo.*

4 Aduerte secundò, quod ad hoc vt dictū habeat locū, debet quis esse iussus respōdere à Iudice, si enim pars parti priuatim positiones offerat, negans respondere, nō habetur pro confesso, *glos. hic verbo à Iudice ex cap 1. de confessis in 6.*

Aduerte tertiò, nec posse absentem haberi pro confesso, si citatus per epistolā,
5 respondere noluerit, *cap fin. de confessis in 6.* quod limitat *Perusinus in d cap fin.*
6 in duobus casibus, scilicet si citatus respondeat, dicens se nolle positionibus respondere, vel nolle comparere, tunc
7 enim habetur pro confesso. idem est, quando Iudex in citatione id comminatus est, quod si non compareat, habeatur pro confesso, tunc enim verè citatus si non compareat, pro tali habetur, vt notat *glos. loco cit.* sola autem contuma-
8 cia non habet hoc operari, sed proceditur cum ipso secundum pœnas contumaciæ, *cap pro vt de dolo, & contumacia.*

In §. Redditis.

SVMMARIVM.

1 *Confessio, vt releuet actorem ab onere probandi debet esse facta in iudicio, etiam si lis non sit contestata.*

2 *Confessus in criminalibus potest suam confessionem declarare, nec pro condemnato habetur.*

3 *Confessio vt vera sit, & iuridica quæ requirantur.*

ADuerte primò, pro hoc §. quod ad hoc, vt confessio releuet actorem
1 à probando, debet esse facta in iudicio, vt diximus etiam lite non contestata, *Bart in l. ff de confessis.* imò confessio videtur habere vim sententiæ, vt notat *Abb in cap quærenti de officio delegati*, quod imitatur in vniuersalibus,
2 in quibus etiam confessus potest suam confessionem declarare. & non habetur pro condemnato, *Abb in cap at si Clerici de iudicijs.*

Aduerte secundò, quod ad hoc vt cōfessio sit vera, & iuridica plura requiruntur per *glos. hic*, scilicet legitimatio per-
3 sonæ, spontanea voluntas. quod non sit facta per errorem quod non sit pro confitente, quod fiat coram Iudice competente, præsente aduersario, & demum quod sit certa, non æquiuoca, quæ omnia ponit, *glos. hic*, & probat ex varijs iuribus, vt videre est verbo *legitimam confessionem.*

In §. Plane.

SVMMARIVM.

1 *Confessus potest confessionem factam per errorem emendare.*

2 *Confessio facta ex errore iuris non reuocatur.*

3 *Confessio facta ex errore facti alieni potest emendari, maximè si ex persuasione alterius fuerit deceptus.*

4 *Confessio facta ex errore facti proprij, non potest corrigi, sed ante finitum negotium de errore probari potest, & de materia remissiuè.*

Aduerte primò, hic quod quando confessio facta est per errorem,
1 potest confessus suam confessionē emendare, *cap qnamnis dist.* 38. habira
2 tamen distinctione, quod scilicet vel est error iuris, vel facti, si sit error iuris, non potest reuocari. *l.1. & l.error. ff de iuris, & facti ignorātia*. vel est error facti alie-
3 ni, & hic est error iustus merito, potest emendari confessio, vel est error in facto alieno ex persuasione alterius, & hic est error iustissimus, & facillimè dat aditum ad reuocationem confessionis, si autem
4 sit error in facto proprio, hic est error iniustus,& non sic de facili releuat potest tamen probari error ante finitum negotium, *l.error. C de iuris,& facti ignorantia*, sed pro hac materia videndus est, *Abb. in cap. ex parte de confessis, num.*20. vbi diffusè exagirat hanc materiam confessionis per errorem.

In §. Non tamen.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura non debent peti de domo rei ad fundandam intentionem actoris, sed ipse actor de sua domo illas adducere debet.*
2 *Arma non sunt sumenda de domo Rei ad nostram intentionem probandam.*
3 *Scriptura communes possunt peti de domo Rei, si Reus illa detineat.*
4 *Scripturas edere cogitur Reus à fisco,vel Republica, vel si sit Reus mercator publicus, vel Bancherius.*
5 *Libri publicorum mercatorum sunt publici. & plenè probant contra ipsos.*

Hic de alio modo probationis, qui est per productionem instrumentorum,pro quo modo.
1 Aduerte primò, quod debet actor si velit scripturas afferre ad fundandam suā intentionem adducere ex se, vnde nō potest de domo rei ipsas petere, quia vt no-
2 tat *glos. hic* nō licet de domo rei desumere arma ad nostram intentionem probādam,nisi essent scripturæ communes quas
3 tamē reus detineret, tunc enim compelli potest ad ipsas præsentandas,*l.nimis C.de test.l.*1. *C.edendo,c.*1. *extra eod* idem dic fauore Reipublicæ, vel fisci, quia pro his
4 tenetur reus proprias edere scripturas,vel si agatur contra publicos mercatores,vel cum bancharijs,horum enim libri publici
5 sunt,& plenè probant contra ipsos,vt per *DD.in dicta l.*1.

In §.Debet autem cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Testium depositiones antequam recipiantur,debet citari aduersarius ad videnda iuramenta testium.*
2 *Testes, si deponant parte non citata, potest pars illos repellere,nunquam receptos contra formam iuris.*
3 *Testium depositio recepta parte non citata valet, si pars iuri suo cedat.*
4 *Testes recepti parte legitimè impedita, ad videndum iuramenta,valet illorum depositiones, si pars non contradicat, alias probato de legitimitate impedimēti potest de nullitate dicere.*
5 *Citatus ad videnda iuramenta testium, non poterit depositiones ipsorum videre,nisi post publicationem,& propriè in termino ad percunctandum acta.*
6 *Testium quicumque semper iurare tenetur in depositione, licet sit religiosus, Prælatus, vel etiam Cardinalis.*
7 *Depositio Prælati,vel Cardinalis iurata, licet vnica facit præsumptionem.*
8 *Iuramentum non exigitur, si testator iusserit hæredi, quod stet simplici dicto alicuius.*
9 *Testes possunt sine iuramento deponere, si partes ad inuicem eorum iuramenta sibi remiserint, & de ratione, num.*11.
10 *Testium iuramenta non possunt partes sibi inuicem remittere quando lis vergit etiam ad commodum publicum.*
11 *Iuramentum tria requirit in depositione testium.*
12 *Testis esse probibetur Seruus.*
13 *Serui non habent ea,quæ sunt iuris ciuilis.*
14 *Fæminæ repelluntur à testificando ratione inconstantiæ.*
15 *Pauperes non possunt esse testes.*
16 *Pauperes sunt suspecti de corruptela.*
17 *Testes inhabiles quando admittuntur, debent diligenter examinari.*
18 *Testificari nemo potest se ipsum excludere.*
19 *Iuramentum de non testificando non tenet.*
20 *Iuramentum de non testificando est contra bonos mores, quia veritatem occultat.*
21 *Veritatem celans punitur falsi.*
22 *Testis potest cogi ad deponendum, maxime*

xime in causis spectantibus ad bonum publicum, etiam in foro fori.
23 *Testis etiam in causa ciuili cogitur deponere de Iure Canonico, sub pœna excommunicationis.*

DIcebimus hic de alia probatione, quæ fit per testes, circa quos.
1 Aduerte primò, quod antequã
depositiones testium recipiantur, debet aduersarius citari ad videnda iuramenta testium, *cap. 2. de testibus.*, ex quo habes, quod si testes deponant parte non citata,
2 potest hæc ipsos repellere opponendo de nullitate depositionis factæ contra formã iuris. verum tamen est, quod potest ipsa
3 pars citata cedere iuri suo, & non interesse tali iuramento, quod si fuerit legitimè impedita, & ideò non ad fuit ad vi-
4 denda iuramenta testium, valent depositiones, si ipsa non contradicat, alias poterit probare de legitimitate impedimẽti, & opponere de nullitate depositionũ, *Abb. in cap. 2. de testib.*
5 Aduerte secundò, quod non quia citatur pars ad videnda iuramenta testium, poterit ex hoc audire etiam depositiones ipsarum, licet possit ipsas reuidere post publicatum, in causa, *cap. 1. de testibus*, & propriè id faciet, cum datur terminus ad percunctandum acta.
6 Aduerte tertiò, quod à tali iuramento præstando, nullum genus personarum eximitur, & sic etiam religiosi, quando in testes admittuntur iurare tenentur, *cap. nuper de testib. imò, glos.* extendit hoc etiam ad prælatos, & sic licet quis sit Episcopus, vel Cardinalis adhuc iurare tenetur, si deponat, *Abb. in cap. cum olim de priuileg. nu. 5.* verum tamen est, quod
7 dictum talium personarum iuratum facit præsumptionem etiam si vnicum sit, vt infra in *lib 4. de accusat.*
8 Aduerte quartò, quod hæc præstatio iuramenti limitatur. Primò, si testator v. g. iusserit hæredes stare simplici dicto alicuius, tunc enim ipsi credendum est, etiam non præstito iuramento, vt notat *glos. hic ex Bart.* Secundò, limitatur de
9 voluntate partiũ, possunt enim litigantes adinuicem remittere iuramenta testium, dummodo tamen lis non vergat etiam
10 ad commodum publicum, tunc enim licet partes remitterent, tamen talis remissio nihil operatur, *cap. tuis de testibus*, ratio autẽ remissionis pro primo casu est,
11 quia iuramentũ requirit tria, scilicet quòd fiat cum iudicio, cum veritate, & in necessitate, sed cessat hæc necessitas, dum partes sibi inuicem remittunt, ergò non est admittendum, patet ex *glos. hic verbo parte.*
12 Aduerte quintò, quod licet multi
repellantur à testificando, vt sunt serui,
13 qui non habent ea, quæ sunt iuris ciuilis, ex *l. quod attinet, ff. de reg. iuris*, item
14 fœminæ ratione inconstantiæ, & paupe-
15 res, qui tanquam suspecti de corruptela,
16 difficillimè admittuntur, & quando admittuntur, sunt diligenter interrogandi,
17 *cap prohibentur 1. quæst. 1.* & sic multi
18 alij excluduntur, nemo tamen potest excludere se ipsum, vnde si quis iurasset de
19 non testificando, iuramentum non valeret, & notat *glos. hic*, & nos alibi diximus
20 ex *cap. non est obligatorium in 6.* quia hoc esset cõtra bonos mores, & tendens ad occultandam veritatem; celantes autẽ
21 verum crimine falsi puniri possunt, *c. 1. de crimine falsi*, imò etiam quo ad forum
22 fori possunt testes cogi ad deponendum, maximè pro causis spectantibus ad bonũ publicum, *cap. fin. de testib. cogendis*, & etiam pro qualibet causa ciuili de Iure
23 Canonico compelli possunt testes ad deponendum sub pœna excommunicationis, vt videbimus infra in *lib 4. de sententia excommunicat. & patet ex dicto cap. finali.*

In §. Interrogabit cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Iudex debet ipse assistere in depositionibus testium, maximè in criminalibus.*
2 *Testes examinandi ad minus debent esse duo.*
3 *Testimonio vnico licet legitimo causa terminari non potest.*
4 *Testimonio vnico quando causa terminari possit remissiuè.*
5 *Testis vnicus facit indicium ad torturam, dummodo sit omni exceptione maior.*
6 *Testis quomodo examinandus, & de multis interrogationibus ipsi faciendis.*
7 *Testis debet sui dicti rationem adducere per sensum dicto correspondentem.*
8 *Testis de re perceptibili aure debet deponere de auditu, vel si oculo, de visu deponere debet.*
9 *Testis cæci depositio de auditu vocis va-*

let, si ipse benè voces contrahentium cognosceret.

10 *Iudicis diligentia maximè versari debet in cognoscenda contestatione, & cõcordia testium circa locum, modu &c.*

11 *Variatio inducit præsumptionem contra testes.*

12 *Iudex debet inspicere de stabilitate testis, an scilicet deponat constanter, & determinatè, an tarde, & dubitanter.*

13 *Iudex debet respicere faciem deponentis, an scilicet dũ deponit mutet vultus colorem.*

14 *Testis deponens falsum multoties id ostendit in vultu.*

15 *Crimina vultu non prodere est difficilè.*

16 *Testium circumstantias quas Iudex interrogare debet.*

1 IVdex ipse debet assistere in depositio-
nibus testium maximè in criminalib.
& varias debet adhibere diligentias,
vt diximus in lectura de testibus, tamen
in præsenti.
2 Aduerte primò, quod debent ad mi-
nus duo testes examinari, *cap. licet de te-
stibus*, quia in ore duorum, vel trium,
stat omne verbum, nulla enim causa est,
3 quę vnius testimonio quantũuis legitimo
terminetur, quod limita in pluribus ca-
sibus, vt per *DD in l. admonendi ff de
4 iure iurando, & speculat. ponit triginta
casus in tit de test b §. restat vers. hoc ta-
men fallit*, in quibus dicto vnius est cre-
5 dendum, vt saltem faciat iudiciũ ad tor-
turam, dummodo tamen sit testis omni
exceptione maior.
6 Aduerte secundò, quod debet in de-
positione testium interrogari de nomine,
cognomine, patria, ætate, cuius sit filius,
vbi habitet, si cognoscat eum, contra
quem deponit, & vbi ipsum cognoscat,
circa factum, quod deponit debet dicere,
quomodo scit, qui alij idem nominet, &
causam etiam scientiæ adducere debet,
alias eius dictum non valet, *cap si habet
23. quæst. 3. §. solum 4. quæst. 3* item debet
7 rationem rei adducere per sensum ipsi rei
correspõdentem, vnde si scit res visu per-
ceptibiles, debet dicere, scio, quia vidi,
vel si sit perceptibilis auribus, debet
8 de auditu deponere, *cap. testes 3 quæst 9.*
& notat *Abb. in cap. cum causam extra
eodem*, si autem cæcus bene cognosceret
9 voces contrahentium posset deponere à
de auditu vocis ipsorum, vt valeret de-
positio, vt notat *Abb. loco cit.*
Aduerte tertiò, quod maxima intelli-
gentia Iudicis erit in cõtestibus cognoscẽ-
dis, an scilicet sint concordes circa cir-
10 cumstantias, loci, modi, &c. hæc enim
11 variatio inducit præsumptionem contra
testes, *cap. nihil omissis 3. quæst. 5.* item
12 debet respicere in ipsa persona deponen-
tis, an scilicet sit stabilis, dum deponit,
an tarde, vel celeriter verba proferat *§.
13 idē in testibus 4 quæst. 3. & Abb. in c. ni-
hil de verb. signific* sic etiam an testis va-
14 riet faciem, nam multoties falsum depo-
nentes, vultu etiam id ostendunt, vnde
Ouidius per *glos. hic*.

15 *Heu quam difficile est, nõ crimina pro-
dere vultu.*

Omnes autem circumstantias, quas debet Iudex interrogare, notat *glos. hic per illos versus*.

16 *Auditus, visus, persona, scientia causa,
Fama, locus, tempus ac certum, credu-
litasque.
Dum testes recipis Iudex, hæc cuncta
notabis.*

In §. Si quis tamen.

SVMMARIVM.

1 *Iudex debet de rigore assistere in depositionibus testium; sed ex causa potest alium ad id delegare.*

2 *Illustris persona deponens, non tenetur adire Iudicem.*

3 *Testis senex, vel pauper nudus, non tenetur adire Iudicem vt deponat.*

4 *Testium ad exceptiones senectutis, vel paupertatis, vel nobilitatis euitandas, ac. uarius est constitutus ad depositiones recipiendas.*

5 *Testium depositiones in S.R.C. à quibus recipiantur.*

DE rigore in depositionibus susci-
piendis à testibus deberet ipse
1 Iudex interesse, tamen rationa-
bili causa concurrente potest ipse Iudex
alium delegare ad id quod habet locum,
signanter si sint personæ illustres, quæ de-
bent deponere istæ enim nõ tenentur adi-
2 re Iudicem, *l. ad egregias ff. de iure iuran-
do*, idem dic si sint senes, *Abb. in cap. se-
3 qui extra de testib.* item si pauperes, qui
non possent conuersari, cum sint nudi,
& in similibus, vt videre est hic, cum
igitur quilibet testis possit vnam ex dictis
4 exceptionibus proponere, & necessariũ
esset

esset aliam facere litem cum testibus ad eorum exceptiones repellendas, ideo hodie recipiuntur testes ab actuario causæ, sed in S. R. C. sunt particulares personæ
5 destinatæ adhoc, & dicuntur Regij examinatores.

In §. Testes.

SVMMARIVM.

1 *Testificari qui prohibeantur.*
2 *Hæreticus non testificatur contra Christianos, nisi in criminibus exceptuatis.*
3 *Testis infidelis admittitur, si eius depositio nemini præiudicet, vt si dicat fidelem petijsse confessionem.*
4 *Testes infirmi animo, & corpore repelluntur.*
5 *Testificari serui pro'ibentur.*
6 *Fæmina al quãdo admittitur in testes.*

1 ADuerte pro hoc § alias etiam personas excludi à testificando, & Primo infideles, vel hæretici
2 non admittuntur ad testificandum contra Christianos, sic si in criminibus exceptuatis, vt videbimus infra, & patet ex *cap. si hæreticus, 2. quæst. 7. cap. contra Christianos de hæreticis in 6.* idem dic
3 quando talis depositio nemini esset præiudicialis, vt si infidelis deponeret fide è petijsse confessionem, vt diximus *lib. 3. de Sacramento pœnitentiæ*. Secundò, testes non integri animo, & corpore, vnde
4 defectuosus in membris repelleretur etiam à testificando, vt notat *Abb. in cap. 1. de exceptionibus*. Tertiò, serui vt supra
5 diximus, & *cap. §. item serui 4. quæst. 3. & l. quod attinet, ff. de regulis iuris.*
6 Quartò, fœminæ repelluntur aliquando vt supra diximus, sed aliquando admittuntur, vt patebit ex infra d cendis ex *c. tanta de simonia*, repelluntur autem vt plurimum propter inconsta tiam, & varium statum, *l. reprehendenda, C. de institut. & substitut. cap. forus de verb. signific.* vnde *gloss ponit versus.*

Quid leuius fumo? Flamen, quid flamine? ventus.
Quid vento? mulier, quid muliere? nihil.

In §. Cuius cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Fæmina admissa in testem non tenetur adire Iudicem, sed ei propter honestatem mitti debet persona honesta.*
2 *Fæmina pro debito ciuili incarcerari non potest.*
3 *Fæmina non potest renunciare priuilegio vt non possit carcerari, nisi quando iurat de benè administrando in tutela secus si sit inhonesta.*
4 *Testis non integer repellitur, & quis dicatur non integer.*

1 DVo aduerte hic, primum est limitari regulam generalem supra positã, scilicet quod quando currit casus in quo fæminæ possunt ferre testimonium nõ sunt pro trahendæ ad locũ iudicij, sed potius ad ipsas mitti debet tabel io, vel alia persona honesta, *cap. 2. de iudic. in 6.* & hoc propter sexus hone-
2 statem, qua ratione pro debito ciuili nõ exequuntur personaliter, *auth. sed nouo iure C. de custodia reorum*, & tali priui-
3 legio non possunt renunciare, nisi quando iurant de bene administrando in tutela, vt in *auth. matri & auia, C quando mulier tutelæ off. fungi possit*: imo ra. hoc in fœminis in honestis, vt per *gloss. hic.*
4 Secundum quod erat aduertendum est quod testes non integri repelluntur, & non integer extimatur, qui est criminosus, vel infamis, inimicus, vel vacillans in depositione, vt notat *gloss hic ex Abb. loco cit. & cap. testimonium de testib. cap. in quæstionis, §. 1. de accusat.*

In §. In summa.

SVMMARIVM.

1 *Testis quilibet admittitur nisi prohibitus expressè inueniatur.*
2 *Clericus Regulares Prælati, & e possunt esse testes in causis Ecclesiarum.*
3 *Testis licet Clericus, &c. non potest deponere in causa quæ vergit ad sui commodum.*
4 *Testis esse non potest Clericus, &c. infamis, vel pcccatur.*
5 *Testis nemo admittitur in causa in qua est actor, vel procurator.*
6 *Agere, & testificari nemo potest.*
7 *Testis esse potest particularis in causa Vniuersitatis.*
8 *Singulorum non dicitur quod Vniuersitatis est.*

Testis

9 *Testis non admittitur particularis in causa vniuersitatis, si causa etiam sui commoditatem concerneret.*
10 *Testis nemo sibi met esse potest.*

1 ADuerte primò, quod generaliter omnes illi, qui non prohibentur à iure testificari admitti debent, & ideo etiam Clerici pro causis Ecclesia-
2 rum, Regulares, Prælati, & omnes alij, *c. insuper de testib.* quod limita si causa ver-
3 geret etiam ad commodum ipsius, qui vult deponere, tunc enim repelli potest, nam nemo in causa propria audiri debet, vt patet ex dicto *cap. insuper, & cap. cum nuntius de testib.* limita Secundò, quando essent criminosi, per iuri, in-
4 fames, &c. *cap. testimonium, & cap. ex parte eit. tit.* limita Tertiò, quando ipsi-
5 met essent procuratores, vel actores in causa, nam nemo potest habere duo offi. cia in eodem negotio, & sic agere, & te-
6 stificari, *l. ille, à quo S. tempestiuum, ff. ad trebellianum, l. nemo, C. de assessoribus, cap. 1. 4. quæst 4.*
7 Aduerte secundò, eodem modo essedicendum in particularibus pro causa vniuersitatis, vt Vniuersitas est, quia quod vniuersitatis est, non dicitur singu-
8 lorum, diximus *lib 1 ciuili, in S. vniuersitatis de rerum diuisione, ex l in tantum, ff. citato tit. cap qui manumittitur* 12 *q.* 2. dixi, vt Vniuersitas est, nam si causa prædi-
9 cta concerneret etiam ad commoditatē particu'arium, tunc enim nec ipsi admitti possunt ex ratione addacta, nam ipsi
10 sibimet testimonium facerent, quod iniquum est.

In S. Monachi, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Testificari non potest Monachus, vel Regularis absquè licentia Superioris.*
2 *Regularis, & Monachus, si sine licentia deposuerit, valet de facto depositio.*
3 *Facta multa tenent, quæ antea erant prohibita.*
4 *Christianus potest esse testis contra infidelem, non sic infidelis contra Christianum, & de ratione differentia.*
5 *Excommunicatus etiam repellitur à testificando.*

MOnachi, & alij Regulares, qui nihil facere possunt sine licen-
1 tia sui Superioris, neque debent testimonium ferre absque eius licen-
2 tia, si tamē de facto deposuerint, valet depositio, nam multa post factum valent,
3 quæ ab initio fieri non poterant, *glos. hic verbo licentiam.* Christiani adm ttuntur contra infideles, & hæreticos, *cap. Iudæi*
4 *de testibus*, non autem isti è contra, disparitas autem est, nam Christiani habēt fidei præsumptionem pro se, *Clem. 1. de testib.* quod non est in infidelibus, & hæ-
5 reticis, excommunicati etiam repelluntur, vt notatur hic ex *cap. conspiratores 3. quæst. 4. & ex Speculatore in S primo de testibus.*

In S. Planè cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Testis criminosus vt repellatur, debet in crimine perseuerare, vel esse diffamatus de tali crimine quod post emendationem relinquit infamiam.*
2 *Partum etiam post emendationem relinquit infamiam.*
3 *Testis criminosus admitt'tur tam in ciuilibus, quam criminalibus si sit de crimine emendatus.*
4 *Testis criminosus de falso, vel de periurio, licet emendatus, non potest testificari.*
5 *Testis emendatus infamatus de crimine, etiam non infamante, non in omnibus admittitur, maximè in criminalibus, sufficit enim fuisse criminosum.*
6 *Testis omni infamia carere debet.*
7 *Testis emendatus de crimine non infamante non est omnino criminosus, vel infamis, ideo in ciuilibus solent admitti.*
8 *Testes idonei recepti, si incidant in crimen, vel in infamiam, non repelluntur eorum depositiones.*
9 *Validum ab initio tractu temporis non infirmatur licet noua superueniat causa, & actus deueniat ad casum, à quo incipere non potuerit.*
10 *Diuinare nemo tenetur.*
11 *Testis conuictus de falsitate commissa ante depositionem, præsumitur falsus in depositione.*

1 ADuertè primò, quod non quodli-
bet crimen excludit testem, nam
debet hic esse perseuerans in cri-
mine, vel diffamatus de tali crimine quod
2 post emendationem relinquit infamiam,
puta furtum, &c. alias si quis sit emen-
3 datus de crimine, tunc audiri debet tam
in ciuilibus, quam in criminalibus, item
4 limita in crimine falsi, ex regula semel
malus, &c. idem dic de periuro, *cap. deni-
que extra de exception.*

5 Aduerte secundò, quod si quis sit emẽ-
datus de crimine etiam non infamante,
quia sufficit fuisse criminosum, ideò nõ in
omnibus causis admitti debet, signan-
6 ter in criminalibus, quia testes regulari-
ter omni infamia carere debẽt, *dicto cap.
denique*, at in ciuilibus possunt aliquan-
do admitti, quia non sunt criminosi, nec
7 infames omninò, *Abb in dicto cap testi-
monium de testibus, num. 2. & 3. & habe-
tur hic in §. criminali*.

8 Aduerte tertiò, quod si quis testes
idoneos perduxerit, si deinde post factã
depositionem ipsi testes incidant in ali-
quid crimen, vel efficiantur infames, eo-
rum depositio non est annullanda, nam
vt notatur in summario, § *illud in dubiis*,
9 validum ab initio, tractu temporis non
infirmatur etiam noua superueniente
causa, licet factum superueniat, a quo nõ
poterat inchoari, *cap. factum de regul.
10 iur in 6.* nemo enim tenetur diuinare,
*l si putator ff ad leg. aquiliam, cap. vnico
de Clerico beneficiato, & cap. 1. vt Eccle-
siasti a beneficia sine diminutione confe-
rantur*.

Limitarẽ tamen hoc quando quis esset
conuictus de falso commisso ante deposi-
11 tionem, tunc enim & ipsa confessio sub-
sequuta, falsa præsumitur, *cap. semel de
reg iur. in 6.*

In §. Domestici, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Testis domesticus repellitur.*

2 *Testis esse non potest, qui aliquo modo parti subditur.*

3 *Testis nõ potest testificari in causa principalis, si ipse eiusdem causæ sit particeps.*

4 *Testis esse non potest in secunda instantia aduocatus, vel procurator primæ instantiæ.*

5 *Aduocatus, vel procurator ex affectu victoriæ litis, multoties falsum deponunt, ideò non sunt testes in secunda instantia.*

6 *Testimonium aduocati potest repelli tãquam testimonium inimici.*

7 *Aduocatus videtur offendere eum, contra quem aduocat.*

1 ADuerte hic alios etiam repelli à te-
stificando, & primò domestici,
*l penult ff eodem, cap. in literis ex-
tra de testib.* & sic omnes illi, qui aliquo
modo partibus subduntur non possunt ab
2 ipsis induci pro sua intentione formanda,
DD. in l. 1. C. eodem. Secundò, idem dic si
3 testes consimili morbo laborarent, ac
principalis, idest, si omnes essent in ea-
dem causa, ita vt ex decisione causæ pro
qua deponit appareret etiam decisio, pro-
priæ causæ, in qua sunt principales, *cap.
personas de testib.* vt si plures essent con-
plices eiusdem debiti, & deponerent
pro vno ipsorum. Tertiò repellitur etiã
4 aduocatus, vel procurator eiusdem litis
in prima instantia, hic enim non admit-
titur vt testis in secunda instantia, quia
ex affectu victoriæ litis multoties isti ve-
5 rum non deponerent, *cap. statuendũ 2.
quæst. 6.* & notat *glos. hic verbo præsumi-
tur ex Bald. in cap. fin. de testib. in 6.* tum
6 etiam quia aduocatus videtur offendere
eum, contra quem aduocat, ac proinde
7 bene vt inimicus ab alia parte repelli
potest, *glosa, hic dicto verbo præsumi-
tur*.

In §. Dabunt.

SVMMARIVM.

1 *Dilatio ad testes examinandos non debet esse nimis breuis, vt esset difficilis productio.*

2 *Dilatio ad testes examinandos non debet nimis dilatari, ideò tres tantum cõceduntur dilationes ad ipsorum productionem.*

3 *Dilatio quarta non datur de iure Canonico, nisi præstito iuramento à parte, quod nõ potuit citiùs testes producere, quia forsan non habuit notitiam.*

4 *Renuncians quartæ dilationi pro testibus recipiendis, neque præuio iuramento, admittitur ad illam petendam.*

Ad-

1 ADuerte hic, quod tempus ad testes
examinandos non debet nimis
coarctari, vt difficilis esset produ-
ctio testium, neque satis dilatari debet,
2 vt notatur hic, tres termini possunt dila-
tari ad testes producendos, nec quartum
dabit Iudex de iure Canonico, nisi iura-
3 mento præstito ab eo, qui talem dilatio-
nem petit, quod antea non potuit habe-
re notitiam talium testium, *cap. penulti-
mo de testib.* hoc ipsum sublimita quan-
do pars, quæ petit talem dilationem. re-
4 nunciasset ipsi, *cap. cum venisset cit. tit.*
tunc enim currit, *regula text. in l. quod
quis, & l. sequitur, ff. de vsucapioni-
bus.*

In §. Si quidem.

SVMMARIVM.

1 *Testium depositio est fauorabilis; ratio-
ne educenda veritatis.*
2 *Iudex, qui scit rei veritatem, potest de-
poni, & examinari vt testis ab alio Iu-
dice ad hoc destinato, si necessitas id ex
postulet.*
3 *Testium duorum depositio sufficit, ideo
licet Iudex etiam veritatem sciat, non
debet examinari.*

1 ADeo est fauorabilis testium pro ve-
ritate educenda vt etiam si neces-
sitas id expostulet possit Iudex,
qui scit rei veritatem deponi, vel suspen-
2 di ab officio, vt examinetur coram alio
Iudice dato adhoc, *cap. dilecto de testibus*,
quod limita si quis haberet duos testes,
3 nam istorum depositio sufficeret *l. vbi
numerus ff de testib. & c. licet eod. tit.* &
alia simili ratione permittuntur, vt vide-
re est per *glos. hic.*

In §. Elapsis cum sequenti:

SVMMARIVM.

1 *Testes infra quod tempus recipi pos-
sint.*
2 *Testes etiam post publicatum in causa
recipiuntur pro emergentibus, secus
pro principali negotio, & de ratione.*
3 *Forma Iuris magis, quam factum homi-
nis attenditur.*
4 *Testes quando etiam post publicatum
in causa admitti possint.*

1 ADuerte primò, quod tempus pro
recipienda depositione testium
est limitatum, & sic non possunt
testes quandocumque recipi, sed tantum
donec dicatur publicatum in causa nam
post talem terminum, non admittuntur
testes pro negotio principali, nec in pri-
2 ma, nec in secunda instantia, licet pro
emergentibus ad ipsum negotium reci-
piantur aliquando post publicatum, at
pro principali non sic, & rationem dant
*Io. Andr & Abb. est cap. fraternitatibus, de
test.* nam post publicatum in causa posset
esse, quod vnus ex litigantibus cogno-
scens, se paucas, vel infirmas habere pro-
bationes alios induceret ad deponendũ
media subornatione, & pecunia, imò hic
procedit secundum *Abbatem*, etiam si
pars non viderit depositiones antea fa-
ctas, sufficit fuisse publicatum in causa,
3 magis enim forma iuris, quam factum ho-
minis attendi debet, sed iam fuit publi-
catum, ergo licet pars non viderit, per
accidens se habet, nec alios producere
poterit.

Aduerte secundò, id limitari, quando
noua adminicula præter articulos forma-
4 tos occurrerent, tunc enim suscepto iu-
ramẽto à testibus recipi, poterunt etiam
post publicatum, talis enim publicatio
non præiudicat rei nouæ, quæ antea non
fuit expressè proposita, & tales testes tam
in prima, quam in secunda instantia ad-
mitti debent, vt notatur hic ex *Clem. 2.
de testib. & cap. ex tenore eod tit.* ideo pro
hoc vide quæ diximus in lectura de te-
stibus circa articulos formandos.

In §. Sed interdum cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Exceptiones contra testes opponi debent
etiam ante publicatum.*
2 *Testes licet à se productos potest pars
repellere, si falsum dixerint.*
3 *Exceptiones contra testes à se produ-
ctos nemo opponere potest propter fal-
sum.*
4 *Testes producens, ipsos approbare vide-
tur, ideò contra ipsos non abijcit.*
5 *Testium aduersarij, & personas, & de-
positiones possumus reprobare.*
6 *Excipere potest quis contra testes etiam
post publicatum, si iuret se anteà ma-
culam non cognouisse, & non accedere
ex odio, vel dolo.*

Pro-

7 *Protestatio licet generalis facta de opponendo contra testes, operatur, quod etiam post publicatum potest contra testes opponi.*
8 *Testis rejectus à parte, si aliquid pro ipsa dixerit, nihil probat siue sit testis à se productus, siue ab aduersario.*
9 *Fidem testi qui non adhibet contra se, neque pro se adhibere potest.*
10 *Approbatum semel non debet ampliùs reprobari.*

ADuerte primò, quod si quis habeat exceptiones contra testes ipsas
1 etiam proponere debet ante publicarum in causa & potest quis repellere testes etiam productos à se, si falsum
2 deposuerint. alias autem exceptiones contra à se productos proponere non
3 potest, & rationem dat *glos. hic*, quia cũ produco testem, eius personam approbo,
4 & ideò contra eius personam nõ possum dicere, secus autem contra testes addu-
5 ctos ab alia parte, nam tunc & contra eorum dicta, & contra eorum personas opponi possunt, patet hic ex *cap. si quis' testib. 4 quæst. 3*
6 Aduerte secundò, id limitari. Primò, quando quis iurat se ante publicationem nõ habuisse notitiam talis maculæ, quam vult opponere, & quod non accedit ex aliquo particulari odio, vel dolo, *capit. præsentiam d: testibus, & c. pastoralis, de*
7 *exceptionibus*, limita Secundò, quando quis protestatus est, se velle contra testes opponere, tunc enim etiam post publicationem opponere potest, quamuis fecerit protestationem generalem, pura hos adduco testes cum protestatione, vt liceat mihi dicere in personas ipsorum, tunc enim admittitur ad di-
8 cendum contra, sed cum pœna, vt scilicet, si tales testes aliquid ad sui vtilitatem dixerint, neque tale dictum aliquid probat; idem dic si talem protestationem faciat contra testes adductos ab aduer-
9 sario, nam qui noluit fidem adhibere testibus contra se, nec debet habere pro se, *capit. si Romanorum distinct.* 19. &
10 semel approbatum, ampliùs reprobari non debet, *l. pomponius, ff. de negotijs gestis*.

In §. Illud etiam, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Testis potest reprobari, per depositionem alterius testis, & hic iterum ex alterius depositione reprobari, non vltra.*
2 *Infinitas est euitanda.*
3 *Iudex debet recipere testes pro veritate negotij addiscenda, & poterit exceptiones in posterum non curare pro tali iudicio.*

NE detur processus in infinitum circa reprobationes testium, statutum hic ostenditur, quod po-
1 test quis testes reprobare per depositionem aliorum testium contra ipsos, & illi reprobatorij possunt etiam reprobari per alios reprobatorios reprobatoriorũ, vt notatur in *Felin. in cap. licet tertio de*
2 *testibus*, cæterum infinitas est euitanda, *l. vt inter diuinum, C. de Sacrosanct. Ecclesijs*, & sic Iudex dictum testium recipiet pro veritate negotij addiscenda, &
3 de exceptionibus contra ipsos in posterum non curabit pro tali iudicio.

In §. Publicatis, cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Testium non est attendendus numerus, sed ordo veritatis dicendæ.*
2 *Iudex debet prospicere in qualitate personarum deponentium, & an dicta sint veritati consona.*
3 *Testis potest reuocari ad redicendum suum examen si de illius depositione sit dubium, quia forsan varia.*
4 *Testis non potest reuocari ad redicendum examen, ratione dubij ad instantiam partis propter periculum subornationis, sed de motu proprio Iudicis.*
5 *Iudex potest quemlibet pro vt vult interrogare.*
6 *Testis qui non dolosè, sed lingua lubrico errauit, & confestim se correxit est audiendus. confestim, vel statim quomodo intelligatur.*
7 *Testis lapsus in errorem remittitur arbitrio Iudicis, qui ex circumstantijs*

 vide.

videbit de dolo, vel lubrico lingua.
8 *Testis, qui non deposuit circa aliqua, ex malitia &c. vel obscurè deposuit, potest à Iudice repeti.*

HIc de modo, quo vti debet Iudex in discernenda veritate ex depositionibus testium. pro quo.
1 Aduerte primò, quod non multitudo testium est attendenda, sed ordo veritatis dicendæ inter ipsos, an scilicet eorum dicta sint veritati consona, *cap veri-simile de præsumptionibus, cap. sollicitè de restitut. spoliat.* & qualitates personarum
2 deponentium diligenter prospiciet, *glos. hic verbo ad multitudinem.*
Aduerte secundò, quod si Iudex dubitet de depositione alicuius testis, quæ fortè videatur varia, poterit illum reuocare ad redicendum suum examen, vt pater hic
3 in § *quod si ex cap. cum clamor de testib.* tunc autem potest Iudex id facere, quando vult in hoc procedere de Motu pro-
4 prio, secus autem si id vellet facere ad instantiam partium, tunc enim esset periculum subornationis, *cap. fraternitatis de testibus,* quando verò facit ex se, tunc
5 nullum est dubium, quia potest Iudex quemlibet interrogare pro vt vult, *l. vbicumque, ff. de interrogatorijs actionibus, & cap. iudicantem 30. quæst. 3.*
Aduerte tertiò ex §. *cum quoque,* quod
6 si testis non studiosè, sed linguæ lubrico errauerit, & confestim se correxerit, est audiendus, sed quomodo intelligatur ly confestim, vel statim, videte *glos. hic verbo confestim,* quæ varias ponit opi-
7 niones, tamen pro se docet, quod hoc remitti debet arbitrio Iudicis, qui ex circumstantijs id colliget *Abb. in cap. præterea de confessis.*
8 Aduerte tertiò, quod potest Iudex etiam repetere testem, qui vel non deposuit circa aliqua capitula ex negligentia, vel calliditate, vel deposuit, sed obscurè, vt notatur hic in §. *repetere, & aduertit Abb. in cap fraternitatibus de testibus, & glos. hic verbo certis capitulis.*

In §. Ac si partes, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Instrumentorum appellatione veniunt etiam testes.*
2 *Instrumentorum appellatione strictè sumpta veniunt scriptura publica.*
3 *Instrumenta, & scriptura possunt adduci post publicatum, licet testes non.*
4 *Scriptura, quæ producuntur in iudicio debent saltem habere subscriptionem duorum testium.*
5 *Instrumenta quandocumque adduci possunt, dummodo non sit dictum conclusum in causa.*
6 *Conclusum in causa quando dicatur.*
7 *Scriptura productioni per conclusionem in causa videtur renunciatum. ideò nõ potest adduci post ipsam in prima instantia, secus in causa appellationis.*

1 INstrumentorum appellatione veniũt etiam testes, *l. 1. ff. de fide instrum. cap. peruenit de testib.* hic tamen
2 presse instrumentorum appellatione veniunt scripturæ publicæ, quibus deinde deficientibus, testibus nostram intentionem probamus. quare.
3 Aduerte primò, quod licet post publicatum in causa alij testes adduci non possint tamen instrumenta, & scripturæ adduci possunt, vt notat *Abb. in rubrica de fide instrum. in fine, & cap. cum dilectus eitat. tit.* quando autem istæ scrip-
4 turæ producuntur in iudicio, debent habere subscriptionem saltem duorum testium, *cap. 2. cit. tit.*
5 Aduerte secundò, quod possunt instrumenta quandocumque adduci, dummodo non fuerit dictum (conclusum in
6 causa) dicitur autem sic, quando Iudex facit præceptum vt si quid aliud habeant partes proponant, alias videtur renunciatum cuilibet adductioni scripturarum, & tunc nõ poterunt amplius instrumen-
7 ta adduci pro tali instantia *cap. quoniam contra de probat,* secus autem in causa appellationis, *cap. cum Io de fide instrumentorum.*

In §. Non tamen, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Scriptura non fidem facit in iudicio, nisi sit publica.*
2 *Scriptura quando dicatur publica.*
3 *Copia authentica extracta ab originali, & comprobata sigillo authentico dicitur scriptura publica.*
4 *Scriptura quando dicatur authentica.*
5 *Copia scripturarum publicarum, puta reassumptio instrumenti in amissione originalis habet authoritatẽ originalis.*

Iudex

6 *Iudex vel alia persona substituta ad videndas scripturas debet diligenter procedere, ne sit aliqua rasura, vel suspicio falsi.*

1 NOn qualibet scriptura fidem facit in iudicio, sed debet esse scriptura publica, quæ talis dici-
2 tur, vel quando manu publicæ personæ scripta est, scilicet manu Notarij, vel actuarij, *cap 4. de fide instrumentorum*, vel si sit signata sigillo personæ authenticæ, puta sigillo Episcopi, vel alterius si-
3 milis, colligitur ex *cap. 1. & 2. eit. tit. & cap. 3. de probationibus*, vel saltem debet esse copia authentica extracta ab originali, & sigillo authentico comprobata, *l. si quis in aliquo*, C. *de edendo*, tamen pro copijs & scripturis.

4 Aduerte primò, quod ex alijs capitibus scriptura potest dici authentica, & Primò, licet fuerit facta inter partes, si tamen sit iurata, & habeat subscriptionem testium. Secundò, si sit educta ex archiuio publico. Tertiò, si sit ab aliquo officiali circa spectantia ad proprium officium, *Bart. in l. quadam*, § *nummularios ff. de edendo*, & notat *Abb. in cap. 1. de fide instrumentorum*.

5 Aduerte secundò, quod non tantum originalia publicarum scripturarum fidē faciunt, sed etiam copiæ, hæc enim sufficiunt ad probandum in iudicio, si periculum sit amissionis, tunc enim si instrumētum originale sit totum reassumptū habet eamdem authoritatem, ac ipsummet originale, *Abb. & Innoc. in cap. fin de fide instrum.*

6 Aduerte tertiò, quod in ipsis recipiendis debet Iudex, vel alia persona, ab ipso subrogata diligenter prospicere, ne in illis sit aliqua rasura, & suspicio falsitatis, *Felin. in cap. ex literis de fide instrumentorum, & gloss. hic verbo vitiata ex Abb. & alijs.*

In §. Eamdem, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Rasura scriptura in loco non suspecto, non vitiat scripturam.*
2 *Scriptura non dicitur vitiata si ex negligentia rescribentis ex protocollo fuerit omissa litera, & de inde apposita.*
3 *Copia originalis redacta in publicam formam, licet mortuo tabellione, & alie na manu exarata, habet eandem fidem originalis.*

1 IN his § §. limitatur id, quod iam diximus de vitio, vel rasura in scriptu- ris, si enim sit rasura in loco non suspecto, non vitiatur scriptura vt notatur hic in §. *exhibebuntur, & e. inter dilectos, & cap. ex literis de fide instrumentorum,*
2 idem etiam dic, si ex negligentia excipiētis, seu rescribentis ex protocollo aliqua litera fuerit omissa, nam neque per hoc dicitur vitiata scriptura, vt notatur hic, & patet diffusè per *Abb. in cap. ex parte*
3 *de fide instrumentorum*. Nota etiam quod scripturæ extractæ ab originalibus, & redactæ iam in publicam formā, eamdem habet fidem, ac originale, etiam si tabellio decesserit, & aliena manu fuerint exemplatæ & sic in publicam formam redactæ, colligitur ex *glos. hic verbo præuentus*.

In §. Quod si vnus vsque ad §. Iudicis.

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum quid?*
2 *Iuramentum duplex assertiuum, & negatiuum.*
3 *Impossibilitati nemo obligatur.*
4 *Iuramentum contra honestatem non tenet.*
5 *Iuramentum, & per Deum, vel Sanctos, vel per rem, quæ participatio Dei est dari potest.*
6 *Iuramenti definitio Lancellotti.*
7 *Iuramentum est optimum remedium litium expediendarum.*
8 *Probationibus deficientibus vtimur iuramento.*
9 *Iuramentum aliud necessarium, aliud voluntarium.*
10 *Iuramentum necessarium quid.*
11 *Iuramentum necessarium vt à Iudice parti detur debet alia pars facere instantiam.*
12 *Iudex non tenetur impendere officium ad commodum partis non petentis.*
13 *Iuramentum necessarium vt Iudex deferat, requiritur saltem generalis petitio partis per clausulam (cætera suppleat religio iudicantis.)*
14 *Iuramentum necessarium non datur quando pars plenè probauit.*
15 *Iuramentum est in subsidium probatio-*

tionem. nec vtimur subsidiis pro re, si ipsam rem habemus.

16 *Iuramentum nō debet deferri parti, quæ non est plenè informata de re, pro qua petitur iuramentum.*

17 *Iuramentum potest dari Reo à Iudice, quando semiplenè probauit, vt per ipsū censeatur plenè probasse.*

18 *Iuramentum debet deferri personæ honestæ, & bonæ vitæ.*

19 *Iuramentum non pro qualibet causa defertur, sed pro causa alicuius considerationis.*

20 *Iuramentum voluntariū quid? & quid requiratur ad ipsum.*

21 *Iuramentum voluntarium cum Iudicis authoritate datū dicitur propriè litis decisorium, & habet vim rei iudicatæ.*

22 *Iuramentum voluntarium non habet locum in criminalibus.*

23 *Reus debet se purgare de obiecto crimine nec ab actore petere iuramentum ad veritatem indagandam.*

24 *Iuramentum potest peti ab actore in actione iniuriarū, quando actor iniuriam æstimare debet.*

HIc de alio modo probationis, quæ est iuramentū ideò videbimus, quid, & quotuplex sit iuramentum, quando sit adhibendum, & à quibus exigi debent. quare,

1 Aduerte primò, quod iuramentum est aliquid teste Deo dicere, vt notat *glos. in summario quæst. prima, causa 22*, ex qua etiam habes causas institutionis iuramenti, & alia pro hac materia, Canonistæ verò communiter istam definitionem explicant, aliam dantes per hæc verba iuramentum est assertio, vel negatio alicuius rei honestæ, & possibilis attestatione sacræ rei firmata, dicitur assertio,
2 vel negatio ad ostendendum, quod duplex est species iuramenti, scilicet assertiui, vel negatiui dicitur rei honestæ, &
3 possibilis quia nemo potest ad impossibile obligari ex *reg. impossibiliū* & iuramentū
4 contra honestatem non est obligatorium, ex *cap. non est obligatorium in 6.* Dicitur attestatione rei sacræ, vt comprehendat omnes modos, quibus potest quis iurare, nam vel expressè iurat per Deum, vel per aliquam rem, vt participatio Dei est,
5 sic per Sanctos, vel creaturas Dei, &c. ne tamen recedamus à nostro Lancellotto, ipse dat hanc definitionem iuramentum est cōfirmatio veritatis, cū aliquid teste
6 Deo asseritur, prout ex *c. & si Christus de iure iurando*, est autem pro nostra materia iuramentum sic præstitum optimum
7 remedium litium expediendarum, vt notatur per *glos. in continuatione rubricæ*
8 *extra de iure iurando*, & ideo in materia nostra alijs probationibus deficientibus ad iuramentum recurrimus, *cap. ex literis, & cap. fin. de iure iurando, & Ciuilistæ in l. admonendi, ff. de iure iurando.*

9 Aduerte secundò, quod pro materia nostra aliud est iuramentum necessarium, aliud voluntarium, necessarium est, quod
10 deficientibus probationibus à Iudice parti defertur, debet tamen pars facere instantiam de hoc, vt scilicet iuret alia
11 pars ad notitiam facti, de quo quæritur, alias, vt notatur hic non tenetur Iudex
12 impendere officium ad commoditatem partis non petentis *l. 4 § hoc autem, ff. de damno infecto*, vnde ad summum negari
13 non potest requiri, quod saltem fuerit facta generalis petitio in principio litis, quando scilicet partes petunt Iudicis auxilium, saltem per illam clausulam, cætera suppleat religio iudicantis, vt notat *glos. hic verbo partibus.*

Aduerte tertiò, quod hoc iuramentū necessarium potest in multis casibus non
14 dari, & vnus proponitur hic, si scilicet actor plenè probauerit suam intentionē,
15 tunc enim etiam reo petente non tenetur dare iuramentum, quod est in subsidium probationum, & subsidio pro re non indiget, qui iam habet ipsam rem, prout ex *l. quinquaginta, ff. de probat.* & notant *DD. in dicta l. admonendi, ff. de iure iurando.* idem dic, quando pars non
16 est plenè informata de re, pro qua præstatur iuramentum, tunc enim esset iniquitas partem compellere ad iurandum, *dicta l. admonendi, & l. in bonæ fidei, C. de rebus creditis.*

17 Aduerte quartò, quod potest Iudex quando reus semiplenè probauit dare ei iuramentum vt per ipsum censeatur plenè probasse, tamen non in omnibus, & pro omnibus currit dictum debet enim Iudex inspicere qualitatem personæ, cui vult dare iuramētum, & sic quod sit per-
18 sona honesta, ac bonæ vitæ, *c. fin. § planè de iure iurando.* item quod causa, pro qua iuratur sit alicuius considerationis, non enim pro qualibet re iuramentum
19 præstari debet, sed requirit iuramenti præstatio, iudicium, iustitiam & veritatem, vt alibi diximus, & notat *Belarm. in 2. præcepto decalogi.*

Aduerte quintò, quod iuramentum voluntarium est, quod à parte parti in iu-
20 dicio defertur, debet tamen etiam autho-

ritas

ritas Iudicis intercedere, non enim po-
test pars ex se aliam cogere partem ad
21 hoc, *Abb. & Hostiens. in cap. fin. de iure*
iurando & hoc iuramentum dicitur pro-
priè decisorium nam licet iuramentum
necessarium adiuuet etiam ad litis deci-
sionem, tamen hoc decidit litem ipso fa-
cto, & habet eandem vim, ac habet res
iudicata, *l. 1. & 2. ff. de iure iurando*, &
notat *glos. hic verbo decisorium*.
22 Aduerte vltimò, ex §. *planè*, hoc iu-
ramentum non habere locum in actioni-
bus criminalibus, tunc enim debet reus
purgare se de suo crimine, nec ab actore
23 petere potest iuramẽtum ad facti verita-
tem addiscendã, vt notatur hic *glos.* autẽ
infert, quod quando agitur de iniurijs in
24 quibus potest actor melius esse informa-
tus de iniuria passa, & extimare ipsam,
tunc potest reus ab ipso petere tale iura-
mentum, *l. lex contulit. §. hac, ff. de iure*
iurando, Butrius & Abb in cap fin cit. tit.
& Bart in l. ius iurandum, §. ait prætor,
eodem tit. cit.

In §. Iudicis.

SVMMARIVM.

1 *Iudicis inspectione fit probatio.*
2 *Litem inter aliquos de limitibus ortam pro prædijs, Iudex accedendo super faciem loci terminare poterit.*
3 *Defloratio, vel virginitas, vel pragnatio, vel libertas fæminæ per commissionem Iudicis obstetricibus cognoscitur, & dicitur facta terminatio inspectione Iudicis.*
4 *Iudex non debet facere inspectionem virginitatis, vel pragnationis per se, & si per se id faciat priuatur officio.*

ALius modus, quo potest fieri pro-
batio est ex inspectione Iudicis,
vt diximus, ideò.
1 Aduerte, quod Iudicis inspectione
fit probatio in multis casibus, vt notatur
hic & vnus est, si iis sit orta inter aliquos
de limitibus, & terminis suorum prædio-
2 rum, vt notat *Abb in cap. cum causam*
de probat ex l si in ruptione, §. fin ff. fi-
nium regundorum, tunc enim Iudex ac-
cedens super faciem loci proprio visu, fa-
ctum inspiciens litem terminare poterit;
3 alius est, casus si de femina esset dubium
an sit deflorata, an virgo, an prægnans,
an libera, tunc enim debet Iudex id co-
gnoscere committendo causam obstetri-
cibus, ex quarum dicto Iudex faciet iudi-
cium, & dicitur factum inspectione Iudi-
cis, *glos. hic verbo mulieris ex c, causam,*
& cap. proposuisti extra eod. & hoc pro-
pter illud principium, *qui per alium fa-*
cit, merito talis inspectio matronarum
4 Iudicis inspectio dici potest, imò, nec vo-
lens Iudex poterit ipse facere talem in-
spectionem, & si faciat, priuandus est of-
ficio, *Poller. in praxi criminali Canon,*
fol. 18. num. 23.

In §. Sed & si quid cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Notorium, nec testium, nec instrumentorum indiget probatione.*
2 *Condemnatio ex facto notorio petitur à Iudice ex instantia facti.*
3 *Notorietas ex quibus oriatur.*
4 *Notorietas alia est iuris, & quando.*
5 *Notorietas facti, quando dicatur.*
6 *Notorietati allegatæ debet Iudex prospicere, ne sit dubium, id quod notorium dicebatur.*
7 *Suspicio vehemens aliquando vim notorij habet.*
8 *Suspicionis vehementis exempla.*
9 *Suspicio vehemens, vt si quis inueniatur iacere in lecto cum aliqua facit præsumi etiam adulterium.*
10 *Coniunctio carnalis consummata an possit probari per testes de auditu proprio.*
11 *Coniunctio carnalis non potest probari nisi ex suspicionibus, & nec probaretur per visum hominis supercumbantis fæminæ, & quare.*
12 *Suspicio licet vehemens non facit probationem in graui crimine.*
13 *Hæresis crimen graue.*
14 *Hæresis nulla præsumptione probatur.*

1 ADuerte primò, quod notorietas fa-
cti probationem etiam inducit,
vnde quod notorium est, nec in-
diget depositione testium, nec instrumẽ-
torum exibitione, pars tamen, quæ vult
2 alium ex facto notorio condemnari, de-
bet de hoc instantiam facere Iudici, vt pa-
tet ex *Clementina appellanti de appellat,*
3 verbo Iudicis. est autem factum noto-
rium, vel ex præsumptionibus, vt si quis
in domo alicuius fuisset semper alimen-
tatus, vt filius, & hoc omnibus innote-
sceret, tunc hic diceretur filius notorius
ex

ex præsumptionibus, *l quia semper, ff. de in ius vocando, l.lucius, ff. de cond. & de-*
4 *monstrat.* alia est iuris notorietas, quando in iure aliquid præsumitur, vt in *cap. is,*
5 *qui fidem de sponsalibus.* alia est facti notorietas, vt quando apud omnes euidentia facti manifesta est, notat *glos. hic ex cap. tua de cohabitatione Clericorum, & mulierum, & Butreus in cap. vestra citato titulo.*

Aduerte secundò, ex § *sed eum multa,* quod cum multoties res dicatur noto-
6 ria, & tamen non sit talis, ideo Iudex debet diligenter inspicere, ne potius, id quod dubium est, pro notorio proponatur, & recipiatur, *cap. consuluit de appellationibus.*

Aduerte tertiò, ex § *ad notorium,* quod vehemens suspicio multoties habet vim
7 notorij, datur hic exemplum, si inueniatur nudus, cum nuda, vel iacentes in
8 eodem lecto, & similia, tunc enim facta depositione testium de tali inuentione est maxima suspicio, ex qua etiam declarari poterit copulam interuenisse, vt no-
9 tatur in *cap. literis de præsumpt.* & sufficit hæc præsumptio etiam si agatur de adulterio, & criminaliter, vt notat *Abb. in dicto cap. literis.*

Quæres ex *glos. hic* an coniunctio carnalis consumata possit probari per testes
10 de auditu proprio.

Respondetur affirmatiuè si deponant audiuisse talia verba, per quę copula probaretur, quorum verborum qualitatem videte per *glos.* quæ verbo *suspicionis* ait,
11 quod crimen fornicationis, vel adulterij non potest, nisi ex suspicionibus probari, licet enim quis vidisset hominem fæminę superaccumbentem, non per hoc esset probatum adulterium, quia potest esse, quod frigiditate, vel ex alio impedimento copula non esset consumata, prout ex *Io. Andr. & Abb. in cap. præterea, de testibus.*

Aduerte vltimò, hoc quod diximus de suspicionibus limitari, quando agitur de
12 graui crimine, vt notatur hic in § *ad notorium in fine,* tunc enim si sola suspicio adesset, quamuis vehemens, tamen non faceret probationem, vt notat *Abb. in cap quanto de præsumpt.* & patet ex *cap.*
13 *literas eit tit.* & exemplificat crimen sic
14 graue in hæresi, quæ nulla præsumptione probatur.

In §. Fama.

SVMMARIVM.

1 *Fama an sufficiat ad probationem, & quando, & quid valeat.*
2 *Fama per duos testes probata in criminalibus facit Iudicem ex officio procedere contra diffamatum.*
3 *Iudex debet probationes inspicere, & tantum actionem ventilare, quousque ad rei veritatem deueniatur.*
4 *Fama non probat in iudicio pro proprietate, secus pro possessione in quo iudicio summarii proceditur.*

Quæri poterat an fama sufficeret ad probandum ideo hic negati-
1 uè responsum est, sola enim fama non habens fundamentum, parum, aut nihil probat, tamen potest confirmare, & adiuuare præsumptiones, vt notatur hic, in criminalibus autem fa-
2 ma per duos testes probata facit, quod Iudex possit ex officio inquirere contra diffamatum, his igitur inspectis probatio-
3 nibus debet Iudex omnia diligenter considerare, vt tamdiu venti etur actio, quo vsque ad rei veritatem per veniamus, vt norat *glos hic ex c.iudicatum 35 quæst.5.* intellige tamen quando agitur iudicio petitorio, & pro proprietate, secus autem
4 quando agitur iudicio possessorio, in ipso enim summariè procedi potest, *cap. quoniam frequenter extra vt lite non contestata ex text.in l.3. § sciendum, ff. ad exibendum.*

DE SENTENTIA, & re iudicata.

TITVLVS DECIMVS QVARTVS.

SVMMARIVM.

1 *Sententia aliquando facit transitum in rem iudicatam, & ab ipsa non appellatur.*
2 *Sententia ipsa, à qua appellatur potest largè dici res iudicata.*
3 *Sententia quid.*
4 *Sententia potiùs debet esse ritè, quam rectè facta.*
5 *Ritè quid importet.*

Rectè

6 *Rectè quid?*
7 *Iudex in iudicando debet attendere ritu, & ordinem iudicij.*
8 *Sententia dicitur ritè facta si sit facta secundum ordinem iuris, & iudicij, licet consona non sit veritati.*
9 *Sententia deficiens in substantialibus requisitis ad iudicium declaratur nulla.*

HVC vsque egimus de cognitione Iudicis, & de actibus, qui ad sententiam proponi debent, nunc de ipsa sententia videndum erit, quia autem sententia aliquando fa-
1 cit transitum in rem iudicatam, & ab ipsa appellari non potest, ideo etiam de sententia, vt talis est hic erit agendum,
2 licet ipsa sententia, à qua potest appellari dicatur res iudicata large sumpta, vt patet ex *DD. in l. 1 ff. de re iudicata, hic tamen per* §. 1,
3 Aduerte, quod sententia est controuersiæ propositæ à Iudice rite facta definitio,
4 ex qua definitione nota, quod sententia debet esse potius rite facta, quam rectè
5 ly ritè importat ordinem iudicij, ly rectè importat iustitiam causæ, *l. non putauit,*
6 *§ non quauis, ff. de bonorum possessionibus, contra tabulas.* Iudex autem in iu-
7 dicando debet attendere ritum, & ordinem iudicij, prout hic ex *l. 1. ff. de appell.* vnde sententia dicitur ritè facta, si sit se-
8 cundum ordinem iuris, & iudicij, licet alias nō sit veritati cōsona, & si nō sit ritè
9 facta, sed cū defectu substantiali in ijs, quæ requiruntur pro iudicio, tunc nulla declaratur, vt notatur hic ex *Abb. in cap. dilecti de emptione & venditione.*

In §. Sententiarum, cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Sententia alia interlocutoria, alia diffinitiua.*
2 *Sententia, interlocutoria qua re sic dicatur, & quid sit.*
3 *Sententia interlocutoria exempla.*
4 *Sententia interlocutoria ex se non exigit scripturā, tamen notatur ab actuario, vt in actis inueniri possit.*
5 *Sententia interlocutoria differt à diffinitiua, hac enim non retractatur quandocumque, illa vt plurimum fit.*
6 *Sententia diffinitiua definitio.*
7 *Sententia, qua non dat finem liti absoluendo, vel condemnando non dicitur diffinitiua.*
8 *Sententia praeceptoria qua.*
9 *Sententia lata super possessorio non potest dici diffinitiua.*
10 *Sententiæ species omnes reducuntur ad diffinitiuam, vel interlocutoriam.*
11 *Sententia super possessorio potest dici diffinitiua pro fructibus, & interlocutoria ad tempus pro proprietate.*
12 *Sententia interlocutoria est omnino sub potestate Iudicis ipsam proferentis.*
13 *Sententia interlocutoria non recipit appellationem, nisi inferat damnum irreparabile.*
14 *Sententia interlocutoria, si aliquem infamet, potest hic ab ea appellare.*
16 *Sententia diffinitiua non exigit verba talia vt cōdemnamus, absoluimus, &c. sed sufficit per æquipollentia id exprimere.*
16 *Verba deseruiunt intentioni, non intentio verbis.*

HIc de speciebus sententiarum, & de affectibus ipsarum ideo.
1 Aduerte primò, quod prima species sententiarum est interlocutoria, alia est diffinitiua; interlocutoria sic di-
2 citur, quia inter principium, & finem causæ, quasi interlocutio est, notant, *DD. in rubrica, ff. de re iudicata,* potest autem sic definiri ex *Specul. in tit. de sententia, prolatione in princip. ex glos. in Clement. 1 de sequestrat. possess. & fructuum;* interlocutoria est, quæ inter principium, & finem causæ fertur super his, quæ emergunt. huius interlocutoriæ hic plura dā-
3 tur exempla, puta, quando Iudex dat terminum, quando admittit exceptiones, &
4 in similibus; hæc autem interlocutoria ex se non exigit scripturam, tamen actuarius ipsam notat, vt in actis inueniri possit, & Iudex tantum signat ipsam,
5 sic patet ex *glos. hic verbo, nec in scriptis,* & differt etiam à diffinitiua, nam diffinitiua non potest quandocumque retractari, hæc autem, vt plurimum retractatur, patet ex *DD. in l. quod iussit, ff. de re iudicata.*
6 Diffinitiua sententia est iudicialis terminatio, quæ condemnando, vel absoluēdo principali cōtrouersiæ finem imponit, vt hic in *§ diffinitiua, ex l. 1. ff. eodem, & cap. iurgantium extra eodem,* vnde quandocumque sententia non dat finem iudi-

7 iudicio absoluendo, vel condemnando non dicitur diffinitiua, patet hic ex §. *diffinitiua* 1. *q.* 6.

Dices, danrur aliæ species sententiarum, ergo insufficiens est diuisio posita, probatur antecedens, datur sentenria præceproria, & est quam facit Iudex vt
8 quis statim soluat, quod debet, sic notatur in præsenti ex summario *glos causæ secundæ quæst.* 1. & patet ex *l. fin. ff. de eo quod metus causa*. item est sententia lata super possessorio, quæ neque potest dici diffinitiua, quia restat adhuc agendũ
9 de petitorio, vt notat *Abb. in cap fin de de iudicijs.* & paret ex *cap. consultationibus extra de officio delegati*, ergo insufficiens est diuisio posita.

Respondetur negando consequentiam, & pro his speciebus adductis dicimus eas
10 esse etiam reducibiles ad species assignatas, nam vt patet consideranti præceptiua
11 reducitur ad diffinitiuam, sententia autem super possessorio potest dici diffinitiua pro fructibus, interlocutoria verò, & ad tempus prout respicit sententiam de petitorio, ergo ad species assignatas reduci possunt, ac proinde non vrget instantia.

12 Aduerte secundò, quod interlocutoria est omninò sub potestate Iudicis: qui
13 facit ipsam, & ideò nec ab ipsa appellatur, nisi concurreret damnum irreparabile alterius partis, vt si quis subeundo talem sententiam infamaretur, tunc enim potest ab ipsa appellari, prout ex *Trident. sess* 13. *cap.* 1 *de reformatione*, vbi id diffusè ostendit ex *doctr. textus in cap. liceat de officio ordinarij, & cap. vt debitus de appellat.* & patet clarè ex apertissima litera *Tridentini*, vbi diffusè pro hac materia.

15 Aduerte vltimò, ex § *non tamen*, quod sufficit per æquipollens id, quod alio modo fieri deberet, & sic in materia nostra non requiritur necessario, quod sententia diffinitiua contineat hoc verbum, puta condemnamus, vel absoluimus, sed potest etiam per verbum æquipollens id
16 exprimi, non enim intentio verbis, sed verba deseruiunt intentioni, *c. Marchion* 1. *quæst.* 1 *l. in conditionibus primum locum, ff. de conditionibus, & demonstrationibus*, & Dialectici dicunt verba poni pro conceptu mentis exprimendo.

In §. Vocatis cum duobus sequentibus.

SUMMARIUM.

1 *Sententia debet proferri Iudice sedente.*

2 *Sententia debet scribi, quia maximè considerari debet.*

3 *Sententia scribitur non, vt meliùs probetur, sed vt cum maiori deliberatione feratur.*

4 *Sententia lata Iudice non sedente est nulla ipso iure, nec indiget appellatione.*

5 *Sententia debet legi à Iudice, & si sint plures vnus legit pro omnibus, tamen in numero plurali.*

6 *Episcopus more illustrium potest sententiam legere per alium.*

HIc de aliquibus requisitis ad prolationem sententiæ pro quibus.
1 Aduerte primò, quod Iudex debet sententiam proferre sedens, & ipsam
2 debet scribere, per quæ requisita demõstratur maxima consideratio, quæ debet fieri ante probationem sententiæ, vnde *Hieronimus in cap. 2. Danielis videns senem sedentem* ait, (sedens describitur, vt maturitas sententię cõprobetur, & ideo
3 scribitur non vt melius probetur, sed vt cum maiori deliberatione feratur) notat *glos. hic ex Abb. in cap. sicut extra eodem*, imò si Iudex sententiam proferat non
4 sedens, sententia est ipso iure nulla, ita vt nec appellatione indigeat, patet hic ex *cap fin eodem titulo in 6. & cap. in primis 2. quæst.* 1.
5 Aduerte secundò, quod Iudices debent ipsimet sententiam legere, quod si sint plures, sufficit si id faciat vnus ipsorum, loquendo tamen in numero plurũ
6 Episcopus verò more illustrium personarum potest per alium sententiam legere, *cap. fin. eodem tit. in* 6. & patet hic ex *§. Episcopo*.

In §. Ex facto.

SUMMARIUM.

1 *Paritate votorum stante, concluditur pro actore si eius causa sit libertatis, dotis, vel alij fauoris.*

Pro

PRo hoc §. recolite quæ diximus in
principio huius libri *tit. 1. §. item mandari ex doctr Innocentij in cap. causam de iudicijs, & cap. 1. & seqq. distinct 64.* vbi diximus, quid agendum,
quando Iudices in pari voto discrepant,
& sic aliqui sunt pro reo, alij pro actore,
1 hic tamen limitantur ea, quæ diximus,
quando causa actoris esset fauorabilior, vt
causa libertatis, causa dotis, &c. tunc
enim etiam in pari voto potius pro actore est cõcludendum ratione ipsarum causarum, quæ fauorabiliores sunt, *l. inter partes, ff. de re iudicata. l. 1 ff solut. matr. l. libertas, ff de reg iuris & in alijs similibus videte autorem, & glos. hic.*

In §. Quod si pluribus, vsque ad §. Is autem.

SVMMARIVM.

1 *Iudex tenetur iudicare secundum regulas iuris communis, vel municipalis.*

2 *Pontifex de via ordinaria loquendo, & secundum vim directiuam non potest iudicare contra regulas iuris, nisi ex causa vtilitatis, vel necessitatis.*

3 *Papa non solet sine causa dispensare, si tamen de facto dispenset, non est inualida eius sententia.*

4 *Princeps absolutus est supra ius purè positiuum.*

5 *Princeps absolutus, de æquitate, & ad exemplum aliorum subditur legibus positiuis.*

6 *Sententia alia contra ius commune, alia contra ius litigatoris.*

7 *Sententia contra ius commune est nulla ipso iure*

8 *Sententia contra ius litigatoris non est, nulla, sed erit annullanda per reclamationem ab ipsa.*

9 *Iudex in iudicando non semper applicat mentem vni speciei probationis.*

30 *Sententia iniusta si ei pars acquiescat, dummodo non sit contra ius commune, efficitur iusta.*

MVlta etiam pro his §. patent ex dictis in eodem tit. 1. quando scilicet valeat dictum vnius Iudicis contra alios consocios, item quando possit vnus procedere sine alijs, tamẽ præter ibi dicta.

1 Aduerte primò, quod tenetur Iudex
iudicare secundum rectas regulas iuris communis, vel Municipalis, *cap. 1. & cap. cum causam extra eodem*, & notat *Abb. in dicto cap 1.* ideo nec Pontifex de
2 via ordinaria, & secundum vim directiuam potest iudicare præter regulas iuris,
nisi causa necessitatis, vel vtilitatis maximæ id expostulet patet hoc in §. *ex*
3 *causis, & cap de multa de præbendis*,
neque enim Papa sine causa dispensare
solet, si tamen de facto id faceret nõ per
hoc eius sententia erit inualida nam Prin-
4 ceps absolutus est supra Ius pure positiuũ,
l. princeps, ff de legibus, l digna vox ci-
5 *tat. tit.* loquimus enim de æquitate, & ad
exemplum aliarum, vt ex *tit. ff. quod quisque iuris.*

Aduerte secundò, quod est differentia,
6 quando Iudex iudicat contra ius commune, & quando iudicat contra ius litiga-
7 toris, primò enim casu sententia est nulla ipso iure. *l. si expressim, ff. de appellat.*
8 Secundò casu non est nulla ipso iure, sed
annullanda per reclamationem ab ipsa,
vt si quis probasset, aliquem in ætate perfecta donasse, & Iudex declararet donationem inualidam ex defectu ætatis v. g. tunc enim debet grauatus appellare, & audiri debet de suis rationibus, dũ procurat annullationem sententiæ, quia
9 vt notat *glos. hic* Iudex in iudicando non
semper applicat mentem ad vnam speciem probationis, colligit ex *Butreo in cap præsentem extra de renunciatione.*
10 quod si pars acquiescat, & sententia non
sit contra ius commune præsumitur iusta,
vt in *cap. causam extra eodem.*

In §. Is autem, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Iudicans contra leges punitur varijs pœnis, & signanter suspensione officij per annum.*

2 *Suspensione officij pendente si Iudex administret aliquid iurisdictionis grauiter puniri debet, tanquam contemnens præceptum Superioris.*

3 *Iudicans cõtra legem tenetur damnum reficere parti læsæ, & de iure authenticorum pœna tripli.*

1 PVniuntur, qui contra leges iudicant varijs pœnis, & signanter suspensione ab officio, per annum,

prout hic ex *cap. quasiuit de verborum significatione*, & si pendente, tali suspen-
sione aliquid iurisdictionis administrare
2 voluerit, grauiter puniri debet, tan-
quam contemptor præcepti superioris,
cap. ad apostolica eodem tit. in 6. item
3 tenetur reficere omne damnum parti
læsæ, & de iure authenticorum est pœna
tripli, prout hic ex §. *si quis autem, auth. sed nouo iure*,

In §. Lata, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Sententia quando dicatur fecisse transitum in rem iudicatam.*
2 *Appellationis tempus continuum.*
3 *Sententia non facit transitum in rem iudicatam, si appellare volens non habuit copiam Superioris ad quem; & datur cautela, vt tempus non currat.*
4 *Sententia non facit transitum in rem iudicatam in causa matrimonij.*
5 *Sententia nunquam transit in rem iudicatam, si eius transitus operetur discrimen salutis æternæ.*
6 *Animæ damnum, & periculum non potest per partes remitti.*
7 *Sententia quando non transit in rem iudicatam remissiuè.*
8 *Sententia, quæ fecit transitum in rem iudicatam parit etiam obligationem naturalem, ratione consensus præstiti.*
9 *Appellare potens, & non appellans, videtur consentire, & sententiam approbare.*
10 *Appellatione non interiecta, vel prosecuta infra tempus habile sententia firmatur, nec potest ab ipsa recedi, nisi sint illi, qui habent restitutionem in integrum,*

ADuerte primò, quod postquam
sententia lata est, nisi ab ipsa ap-
1 pelletur infra decem dies à noti-
ficatione, & iura offerantur post 40. dies
ab appellatione, dicitur facere transitum
in rem iudicatam, ita vt nec liceat in po-
sterum ab ipsa appellare, & tale tempus
2 est continuum, *glos. hic verbo spatium ex l. 1. §. dies, ff quando appellandum sit*.
3 Aduerte secundò, id limitari primò,
quando quis non habuit copiam Iudicis,
coram quo proponeret ius suæ appella-
tionis, tunc enim contra ipsum non
currit tale tempus, licet secundum *Bart.*
quem sequitur Abb. in cap. quo ad consultationem extra eodem. consultius fa-
ceret pars, si coram publicis, & hone-
stis personis protestaretur de sua prom-
ptitudine ad appellandum. Secundò, li-
4 mita in causis matrimonialibus, tunc
enim transitus temporis post sententiam
non potest tollere impedimentum, quod
dirimit matrimonium, vt notatur hic in
§. *excipiuntur ex cap. lator extra eodem*,
5 idem dic in casibus similibus, in quibus
transitus in rem iudicatã inferret discri-
men salutis æternæ, *cap. inter monasterium extra eod* & rationem dat *glos. hic ex Abb. in cap. iurauit de probationibus*
6 nam periculum, & damnum animæ non
potest per partes remitti, & 24. casus si-
miles ponit Venusinus in speculo aureo
7 in principio 3. partis principalis.
8 Aduerte tertiò, quod postquam
sententia fecerit transitum in rem iudi-
catam parit etiam obligationem natura-
lem, & radix tales obligationis est con-
sensus præstitus, qui enim potens appel-
9 lare, id non facit, consentire videtur, &
approbare sententiam, meritò tenetur
obseruare pactum, quasi tacitum. *l. 1. ff. de pactis*, cæterum non interiecta appella-
10 tione, vel non prosecuta intra tempora
prædicta, firmatur sententia in totum
ita vt non liceat ab ipsa recedere, nisi pro
illis, qui habent priuilegium restitutionis
in integrum.

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Sententia lata, & quæ fecit transitum in rem iudicatam illos ligat, pro quibus, vel contra quos est lata, non alios.*
2 *Sententia vnica est terminandum negotium pro re communi, vel simili causa, ideò contra vnum lata alijs nocet.*

SEntentia quæ fecerit transitum in
rem iudicatam pro illis valet, &
1 eos ligat, pro quibus, vel contra
quos lata est nec alijs præiudicium infer-
re potest, *l. res inter alias, C. quibus res*
2 *iudicat non noceat*, quod limita, quando
omninò similis esset causa, vel pro re
communi, tunc enim vnica, eademque
sententia erit terminandum negotium,
prout ex *l. vnica, C. si vna sententia plures condemnati sint*.

DE EXECVTIONE rei iudicatæ.

TITVLVS DECIMVS QVINTVS.

SVMMARIVM.

1 *Sententia postquam fecerit transitum in rem iudicatam est exequenda.*
2 *Sententia statim demandatur executioni, si sit in rem.*
3 *Sententia contra personam in ciuilibus exequitur post quadrimestre.*
4 *Sententia in criminalibus statim executioni demandatur.*
5 *Sententia in criminalibus non est statim exequenda. quando Reus ab initio confessus est delictum, sed dilatatur tempus, donec pars confirmet, vel reuocet confessionem.*
6 *Sententia lata contra fœminam pragnatem non exequitur statim, sed differtur donec pariat.*
7 *Sententia lata ex ira Principis nō statim est exequenda.*
8 *Vindicta est danda crimini non furori.*
9 *Puniri non debet quis in ira, in qua non vt homines operamur.*
10 *Exulatus ad certum locum potest commorari, donec à Iudice locus assignetur, nec interim dicitur contumax.*
11 *Sententia lata contra seruum Castaldum est protrahenda vsque quo reddat computus, & ratiocinia sua domino.*
12 *Sententia lata contra personam in ciuilibus exequitur infra quadrimestre, quod tempus differri, & limitari à Iudice potest ex causa, non ex libito.*
13 *Temporis diminutionem in executione sententiæ si pars sit passa voluntariè, sibi imputare debet, nec appellat nisi proponat excessum quod passus est in executione sententiæ, scilicet si modus iuridicus non sit seruatus.*

POSTQVAM sententia fecerit transitum
1 in rem iudicatam, exequenda est, meritò de hac executione in præsenti, ad cuius tit. & trium §. §. intelligentiam. Aduerte primò, quod res iudicata executioni demandatur statim si sententia
2 sit in rem, si verò sit contra personam in ciuilibus post quadrimestre, *cap. quærenti*
3 *de officio delegati*, *cap. cum apud* 11 *q.3.*
4 in criminalibus verò statim executioni mandari debet, *cap sicut 2. quæst. 1. l. cum reis*, C. *de pœnis*.

Limitatur tamen hoc in quinque casi-
5 bus. Primò, quando pars ab initio confessa est delictum, tunc enim sententia non est statim exequenda, sed dilatatur tempus, donec pars confirmet confessionem, vel reuocet. *l. 2. C de custodia reorum*; *& glos. in dicto cap. cum apud* 11. *quæst. 3.*
6 Secundò, si sit lata contra fœminam prægnantem, tunc enim expectari debet, donec pariat, *l prægnantis, ff de pœnis*.
7 Tertiò, si sit lata ex ira principis, *l. si vindicari C. de pœnis* potius enim vin-
8 dicta crimini, quam furori danda est, vnde *Cicero* dixit, non esse puniendum in
9 ira, tunc enim non vt homines operamur.
10 Quartò, si locus exilij sit assignandus à Iudice, tunc enim potest quis immorari, donec locus assignetur, nec interim erit contumax *cap. biduum*, *§. si quidem* 2. *quæst. 6.*

Quintò, quando est lata contra seruū Castaldum, tunc enim protrahi debet,
11 donec seruus suo Domino ratiocinia dabit, *l 1. C de bonis præscriptorum, glos. in dicto cap cum apud verbo animaduersione*.
12 Aduerte secundò, quod tale tempus quadrimestre in sententia contra personam potest prorogari, & restringi arbitrio Iudicis, concurrente tamen rationabili causa, non omninò ex eius beneplacito, *l. à procedente*, C. *de dilationibus*, quando autem tale tempus fuit à Iudice abbreuiatum, & pars voluntariè passa est talem diminutionem, sibi imputare debet ex communi regula, *quod quis*, nec appellas deinde auditur, nisi proponat excessum quem passa est in executione sententiæ, vt si non sit seruatus modus iuridicus adhibendus in executione sententiæ, de quo modo videte, *glos. hic. verbo excedatur*.

In §. Fama.

SVMMARIVM.

1 *Sententia executioni demandatur à Iudice ordinario.*

2 *Sententia non potest exequi à delegato ordinarij, nisi & ad hoc habuerit mandatum.*

3 *Sententia potest executioni demandari à delegato Principis etiam post annum prolationis, nisi eius expiraffet iurisdictio.*

4 *Delegatus à Principe potest ordinario demandare, vt suam exequatur sententiam.*

5 *Delegatus à Principe Principis repræsentat personam, ideò maior est ordinario.*

HIc videndum est, quis nam possit sententiam executioni mandare, & quare.
1 Aduerte, quod Ordinarius suam sententiam executioni demandat, §. *cum igitur infra eodem*, delegatus verò à Iudice
2 ordinario non sic, nisi & ad hoc habuerit potestatem, prout ex *l. Iudex posteaquã, ff. de re iudicata*. Secundò, delegatus à
3 Principe potest per se sententiam executioni mandare, etiam per annum post prolationem sententiæ, dummodo iterũ non expirauerit eius iurisdictio *Abb in cap. significasti de officio delegati, in ter-*
4 *tio notabili*, & potest etiam præcipere ordinario, vt sententiam suam executio-
5 ni demandet, nam delegatus repræsentat personam Principis, & sic maior est Iudice ordinario, *cap. studuisti, & cap. sanè, de offic. deleg*

In §. Si quidem.

SVMMARIVM.

1 *Iudex ordinarius, vel delegatus à Principe possunt alteri sententiæ executionem demandare.*

2 *Sententia executor potest coram se admittere exceptiones contra iniustam sententiam, sed tenetur Superiori referre.*

3 *Sententia nudus executor, non habet causæ cognitionem.*

4 Capituli quod si nõ cognitio 25. quæst 2. *intellectus.*

1 POrest Iudex ordinarius, vel delegatus à Principe committere alteri executionem sententiæ, huius oc-
2 casione quærebatur quid si coram executore sententiæ partes proponant suas executiones, & exceptiones contra iniustam executionem sententiæ, an possit executor cognoscere de his exceptionibus. Respondetur in præsenti, quod poterit exceptiones admittere, sed Superiori referre tenetur, ipse vero cum sit
3 nudus executor non habet causæ cognitionem, nec iurisdictionem, *cap. de cætero, extra eodem*, id autem, quod deponitur, *in cap. quod si non cognitio 25. quæst. 2.*
4 habet locum in executore, qui habet etiam causæ cognitionem, & sic non est merus executor.

In §. Cum igitur.

SVMMARIVM.

1 *Sententia, cuius executio alicui demandatur, si sit iniusta, non debet de hoc cognoscere executor.*

2 *Executori, non demandatur causa cognitio, sed simplex executio.*

3 *Executor iniustæ sententiæ potest rogare delegantem, vt eum à tali executione à se facienda liberet.*

4 *Executor sententiæ si sit iniusta, potest instare tamdiù differri executionem, quamdiù superiori veritas innotescat.*

5 *Executor iniustæ sententiæ in foro conscientiæ semper peccat illam exequendo, nisi in dubio, quod tamen deponere debet cogitando superiorem iustè iudicasse.*

6 *Sententia nulla nullum producit effectum, nec executioni demandari debet, cum pro ea neque Iudex dicatur.*

7 *Sententia iniusta in criminalibus neque parte consentiente firmatur.*

8 *Dominus nemo est membrorum suorum.*

9 *Appellatio etiam ab extraneo admittitur pro iniustè condemnato.*

DIximus in superioribus, delegatum à Principe posse executio-
1 nem suæ sententiæ demandare ordinario; huius occasione poterat esse dubium, quid si sententia cuius executio demandatur, fuerit iniusta: dicitur tamen hic, quod executor non debet de
2 hoc cognoscere, quia ei non demandatur causæ cognitio, sed tantũ sententiæ executio, vt notatur in præsenti §. verum
3 tamen est, quod potest executor rogare delegantem, vt ipsum liberet à tali executione facienda, *cap. pastoralis, § quia vero de officio delegati*, vel debet instare,
4 vt tamdiu sententiæ executio differri possit, donec Principi rei veritas innotescat. tamen in foro conscientiæ iniustã exequẽs sententiam, semper peccat, nisi in dubio

quia

5 quia tunc potest cogitare superiorem iu-
ste iudicasse, & sic dubium deponere.
Limita hæc primò, quando sententia
esset etiam nulla, quia tunc nullum pro-
6 ducit effectum, & quia nec potest dici
iudex in sententia nulla, *cap. forus de ver-
borum significatione*; Limita Secundò,
in criminalibus, in quibus neque pars
7 consentiens in sententiam iniustam, fir-
mant ipsam, cum nemo sit dominus mē-
8 brorum suorum *l. liber homo. ff ad leg a-
quiliam*, imò notat *glos. hic verbo tene-
bitur*, quod potest etiam extraneus ap-
9 pellare pro iniuste condemnato, & ap-
pellatio admitti debet, *l non tantum, ff.
de appellat.*

In §. Sed quid.

SVMMARIVM.

1 *Appellationem non admittit causa demandata à Papa (appellatione remota) nisi impetrato rescripto destructiuo prioris vbi fuit inhibita appellatio, & debet fieri mētio de inhibitione per verba (quacumque prohibitione non obstante,) vel similia.*

2 *Delegatus, cui est commissa causa sine appellatione, si velit potest sententiam exequi ante impetratum rescriptum quod liceat appellari.*

3 *Appellatione declarata inualida, & declarato bene fuisse prouisum primus Iudex sententiam exequitur.*

ADuerte pro hoc§ quod posito, quod
Papa alicui demandauerit causam
1 (appellatione remota) nemo po-
terit appellare, nisi impetrato rescripto
destructiuo prioris, vbi fuit inhibita ap-
pellatio, & debet facere mentionem de
tali inhibitione per hæc, vel similia verba
(quacumque prohibitione non obstante)
patet ex *cap. cæterum, & cap. cum dilecta
de rescriptis*. Si tamen ante impetratio-
2 nem noui rescripti delegatus sententiam
executioni demandare velit, potest id fa-
cere; facta vero iuridica appellatione, vt
diximus, si declaretur bene prouisum
3 per primum Iudicem, & sic appellationē
fuisse iniustam, tunc primus Iudex sen-
tentiam executioni demandat, prout ex
*DD. in cap pastorali, §. præterea de offi-
cio delegati, & colligitur ex glos. hic ver-
bo discursu.*

In §. Finali.

SVMMARIVM.

1 *Sententiæ executio impeditur per petitionem restitutionis in integrum.*

2 *Sententiæ non impeditur executio per petitionem restitutionis, si sit suspicio contra petentem, quod faciat potius ad dilatationem executionis, sed exequitur præstita cautione de restituendo.*

MVltis modis potest etiam res iu-
dicata suspendi, & non exequi,
1 vt per *DD. in cap. quo ad con-
sultationem extra eodem*; vnus tamen
in specie proponitur hic, scilicet quando
quis petit restitutionē in integrū, vt hic
& in *l. vnica, C. si sæpe in integrum resti-
tutio postuletur*, si autem sit suspiciocō-
2 tra petentem dictam restitutionem, quod
scilicet id faciat potius ad protrahendam
executionem sententiæ, tunc sententia
exequi debet, præstita tamen cautione
de restituendo, colligit *glos hic ex cap. sci-
scitata de in integrum restitutione.*

DE APPELLATIONIBVS.

TITVLVS DECIMVS SEXTVS.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio ex quibus capitibus oriri possit.*

2 *Appellatio quid.*

3 *Appellatio non fit ad Iudicem inferiorem, vel æqualem, sed superiorem.*

4 *Consuetudo non potest inducere appellationem ad inferiorem, vel æqualem.*

5 *Consuetudo potest valere appellandi ad Iudicem superiorem relicto medio.*

6 *Appellatio valet à sententia etiam ante illius prolationem, quod est quando Iudex allegatur suspectus.*

7 *Appellationis effectus.*

HVC usque vidimus de præparatorijs ad iudicium de sententia eiusque executione, cum autem hæc impediatur aliquando per appellationē à parte propositam, meritò de appellationibus hic, ad cuius tit. & §. 1. intelligentiam.

1 Aduerte primò, quod appellatio oriri potest, vel ex imperitia Iudicis vel ex eius iniquitate, & imperitia, si Iudex ex ignorantia, & sic ex culpa iniustam protulerit sententiam, ex iniquitate, quando ex dolo, & data opera talem facit sententiam, quomodocumque autem pro-
2 cedat appellatio, sic definiri potest, est (prouocatio ad maiorem Iudicē ratione grauaminis illati, vel inferendi,) dicitur (ad maiorem Iudicem) ad ostendendum,
3 quod non appellamus ad inferiorem, vel ad æqualem Iudicem nec per consuetu-
4 dinem id induci potest, *cap. 2. de consuetudine in 6.* licet valeat consuetudo appellandi ad Iudicem supremum relicto
5 medio, ver. gra. appellandi ad Papam ab Episcopo, relicto Metropolitano, *cap. referente de probat. cap. anteriorum* 2. *q. 6.*
6 dicitur (grauaminis illati, vel inferendi) ad ostendendum, quod possumus appellare à sententia, antequam feratur, quod est, quando Iudicis suspicio proponitur, *cap bona extra eod.*
7 Aduerte secundò, quod appellatio varios producit effectus. Primus, est deuoluere iudicium ad Iudicem supremum, & hic solet esset effectus vnicus in pluribus causis, vt est in causa censuræ, vbi non est aliud, quod suspenditur, sed tantum deuoluitur censuræ recognitio: item quando sententia fuit nulla, tunc enim nihil suspenditur, sed totum iudicium deuoluitur prout ex *Bart. in l. si expressi, ff. de appellat.*

Secundus, est suspendere executionem sententiæ, prout hic ex *glos. verbo delegi ex cap venientes de iure iurando, & cap. pastoralis, paragrapho præterea, de officio delegati.*

Tertius, effectus est suspendere præsumptiones, quæ erant pro sententia, prout hic ex *cap. cum ad sedem de restitutione spoliat. & cap. in præsentia eod. titulo.*

In §. Appellationum, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio alia Iudicialis, alia extraiudicialis.*
2 *Appellatio extraiudicialis quæ.*
3 *Appellatio extraiudicialis non admittitur de iure ciuili nisi in certis quibusdam casibus.*
4 *Appellationes extraiudiciales dicuntur tales potiùs per analogiam, dici debent potiùs prouocationes in genere.*
5 *Appellatio Iudicialis quæ.*
6 *Appellatio valet à sententia interlocutoria.*

1 ADuerte, hic pro speciebus appellationis, quod alia est appellatio iudicialis, alia extra iudicialis,
2 hæc est de qua diximus, quando scilicet, quis timet grauamen inferendum à Iudice inferiori, & ideò ad superiorem appellat, prout hic in pluribus casibus in *cap. accedens, vt lite non contestata.* ius autē
3 ciuile appellationem extra iudicialem nō admittit, nisi in certis quibusdam casibus *glos. hic verbo casibus ex cap. non solum, §. ante sententiam* 2. *quæst. 6.* & iste appellationes extra iudiciales dicuntur tales potiùs per analogiam, vnde debent
4 dici prouocationes in genere, *Abb. in cap. cum tit. & cap. bona extra eod.* appel-
5 latio iudicialis est propria appellatio, & fit de sententia iam lata ab inferiori ad Iudicem Superiorem, siue sit interlocutoria, siue diffinitiua, vt notatur hic in
6 §. *rursus*, & ab interlocutoria appellari posse docet, *Trid. sess. 13. de reformat. cap. primo.*

In §. Multum autem.

SVMMARIVM.

1 *Appellatione interposita à sententia interlocutoria infra dies 30. debēt procurari litteræ dimissoriales Iudicis à quo ad Iudicem ad quem alias declaratur appellatio deserta.*
2 *Appellatione declarata deserta oritur præsumptio iuris, & de iure quæ præsumptio non admittit probationem in contrarium.*

Ap-

3 *Appellatio ab interlocutoria exigit omninò scripturam.*
4 *Appellatio ab interlocutoria non suspendit iurisdictionē Iudicis pro alijs actibus subsequentibus, nisi pro ipsis fuerint facta inhibitoria.*
5 *Appellatio à diffinitiua statim ligat manus iudicanti.*
6 *Appellatio à diffinitiua potest fieri statim post latam sententiam voce, Iudice pro Tribunali sedente.*
7 *Appellatio à diffinitiua non exigit causæ expressionem, sicut est necessarium fieri in interlocutoria alias exit nulla.*

1 QVi appellat à sententia interlocutoria debet infra 30. dies procurare literas dimissoriales à Iudice à quo, ad Iudicem ad quem, & si infra tale tempus dictas epistolas nō procuret, declaratur appellatio deserta, &
2 talis extimatur ex præsumptione iuris, & de iure, quæ præsumptio nō exigit aliam probationem, prout ex *cap. is qui de sponsalibus*, & sic hæc appellatio ab interlo-
3 cutoria requirit omnino scripturam, nec suspedit iurisd ctionem Iudicis à quo
4 pro alijs actibus subsequentibus, nisi fuerint inhibitoriæ pro ipsis; definitiua verò
5 statim ligat manus iudicanti, *cap. non solum extra eodem*, & potest fieri etiam voce statim post latam ipsam sententiam,
6 Iudice pro Tribunali sedente, prout ex *cap. 1 eodem tit. in 6.* nec in illa causa ap-
7 pellationis exprimi debet, sicut fieri necesse est in illa, alias nulla est appellatio ab interlocutoria, nisi in ipsa iusta, & rationabilis causa exprimatur, *cap. ut debitus honor extra eod.*

In §. Idem iuris est.

SVMMARIVM.

1 *Iudex debet tempus statuere ad concedendos apostolos parti appellanti, quæ si non compareat infra illud certum tempus censetur appellatio deserta, & Iudex negotium prosequi potest.*
2 *Iudex nō debet dare tempus nimis coarctatum ad concedendos apostolos, sed competens, infra quod teneatur pars comparere, & petere, nec sufficit sola comparitio.*
3 *Appellantis expensis sunt expediendi Apostoli.*

1 POtest Iudex tempus statuere ad concedendos Apostolos parti appellanti, quæ si non compareat infra dictum tempus, censetur appellatio deserta, & potest Iudex negotium prosequi, ad euitandam verò fraudem debet
2 Iudex congruum tempus statuere, ne sit nimis coarctatum, & infra tale tempus tenetur pars comparere, & petere Apostolos, non enim sufficeret comparere tantum, *gloss. hic ex c. si à Iudice eod. tit. in 6.* & eius expensis Apostoli expediri debent, *Clem. 2. eod. tit.*

In §. Quod si Iudex.

SVMMARIVM.

1 *Taciti, & expressi par est virtus.*
2 *Iudicem expressè negare Apostolos, & tacitè (vt non concessione tempore habili) idem est.*
3 *Appellationem pars prosequitur denegatis expressè Apostolis, idem si tacitè, vt modo dicto.*

1 TAciti, & expressi eadem est virtus, vt notatur in summ. huius §. ideo idē erit Iudicem negare expresse Apostolos, ac ipsos nō concedere tēpore determinato à Iure, vel à se ipso assigna-
2 to, & sicut negatis expressè Apostolis, potest pars procedere in sua appellatio-
3 ne, ita non concessis ipsis, ac proinde tacitè negatis, sic notatur in præsenti, & patet ex *cap. 1. cap. romana, & Clem. 2. eod. tit. in 6.* alia pro hoc §. *pone. glos. hic in figurat. casus, & deinceps.*

In §. Appellationibus, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Sententiæ interlocutoriæ, & diffinitiuæ discrimen in appellando.*
2 *Appellatio ab interlocutoria debet continere causam, quia probari debet, vel debet esse notoria.*
3 *Appellationis ab interlocutoria causam debet esse pars parata probare per testes, vel instrumenta, ex quibus causa appareat appellandi siue Iudex reuideat siue non.*
4 *Appellationis ab interlocutoria causæ probatio sufficit verbaliter offerri.*

Dixi-

DIximus iam de differentia, quæ
est inter appellationem ab inter-
1 locutoria, & à diffinitiua, ab
hac enim appellamus etiam non expressa
causa, & si fit incontinenti potest fieri
voce, prout ex *l.1 & 2 ff.eod.* ab inter-
locutoria autem appellatio fieri debet in
scriptis, & debet etiam causa exprimi,
2 quæ, vel probari debet, vel saltem debet
esse notoria, *Clem. appellanti eod.tit. &*
Abb. in cap.vt debitus extra eod. vnde
saltem debet appellans esse paratus pro-
bare, vt scilicet offerat testes, vel instru-
3 menta, ex quibus appareat probabilis
causa appellandi, siue Iudex reuideat,
siue non parum refert, immo secundum,
4 *glos hic verbo offerens*, sufficit verbalis
oblatio probationis, vt colligitur ex *Abb.*
Butreo, & alijs in cap. interposita extra
eodem.

In §. Quod si Iudex, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Iudex ad quem si nouerit iniustè fuisse appellatum non potest inhibere, ne Iudex inferior ad vlteriora procedat, nisi verè de legitimitate appellationis probetur.*

2 *Iudex ad quem si nouerit iustitiam appellationis inhibere potest Iudici à quo, ne procedat ad vlteriora.*

3 *Iudex ad quem cognoscens iniustè fuisse appellatum, debet remittere appellãtem ad Iudicem inferiorem condemnãdo partem ad expensas, & damnum ab iniusta appellatione ortum.*

ADuerte primò, quod Iudex ad quẽ
appellatur si nouerit iniustè fuis-
1 se appellatum, non potest inhi-
bere, ne Iudex inferior ad vlteriora pro-
cedat, nisi verè probetur legitima causa
appellationis, *Perus. in c.romana, § quid*
si obijcatur extra eod. & tunc potest Iu-
dex ad quem inhibere, ne Iudex à quo
2 vlterius procedat, *d. c.romana*.
Aduerte secundò, quod cognito in-
iustè fuisse appellatum debet remittere
3 appellantem ad Iudicem inferiorem, &
damnare ipsum ad expensas, & damnum
ex tali iniusta appellatione ortum, *c. signi-*
ficauerunt de test. c. vt debitus extra eod.

In §. Sed & si Iudex.

SVMMARIVM.

1 *Cessante causa cessat effectus.*

2 *Appellatio ab interlocutoria cessat, si Iudex, qui ipsam protulit sit paratus eam emendare, vnde ad vlteriora procedere potest ipsa de facto retractata.*

3 *Iudex non debet se damnari facere de mutabilitate, & inconstantia.*

4 *Sapientis est mutare consilium in melius.*

1 CEssante causa, cessat effectus, *cap.*
cum cessante extra eodem, ideo si
Iudex à quo est appellatum prop-
ter grauamen in sententia interlocutoria
2 illatum, paratus sit retractare dictam sen-
tentiam, & de facto retractet ipsam, non
poterit pars vlterius procedere, *Innoc.*
& Host. in cap. si à Iudice eod. titul. in 6.
quo facto, poterit procedere ad vlterio-
ra, & appellatio erit in iusta, vt notatur
hic *Abb. in dicto cap. cum cessante*.
3 Dices si hoc faceret Iudex damnare-
tur da inconstantia, & instabilitate, quod
alienum debet esse à Iudice, vt diximus,
ergo non est admittendum.
Respondetur negando consequentiam,
& ratio est, nam sapientum est mutare
4 consilium in melius, *c. qualiter, & quan-*
do de accusationib. & Felin. in l. nonnun-
quam, ff. eod.

In §. Sed Videamus, cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Iudex si velit docere de rationabilitate sua interlocutoria, & citet partem ad ipsam audiendam, licet promittat retractationem, si cesset sua ratio non tenetur pars ab appellatione desistere.*

2 *Appellatio suspendit iurisdictionem Iudicis, ideò hic partem citare nequit.*

3 *Iudex si velit verè reuocare sententiã, & citet partem ad hoc, si ipsa non compareat potest negotium prosequi non obstante contumacia partis.*

4 *Iudex facit vt appellans inuitus ab appellatione desistat si velit suam retractare sententiam interlocutoriam, qui in sui est potestate.*

Sen-

5 *Sententia diffinitiua non potest reuocari.*
6 *Appellatio à diffinitiua non infert præiudicium ipsi Iudici.*
7 *Appellans potest se ab appellatione pœnitere, dummodo Iudex ad quem negotium non inceperit.*
8 *Appellationis negotium dicitur inceptum etiam per solam causæ commissionem.*
9 *Appellans potest ab appellatione desistere non obstante contradictione alterius partis, si ei offerat expensas, & refectionem interesse.*

1 ADuerte primò, quod licet Iudex velit docere de rationabilitate suæ sententiæ interlocutoriæ, à qua pars appellauit, & ideo citet ipsam, vt compareat ad audiendam rationem talis sententiæ, & offerat retractationem, si non videatur rationabilis, non per hoc pars tenetur desistere ab appellatione, tenetur tamen in casu supra posito, quãdo scilicet verè retractat suam sententiã, & id offert sine dicta conditione, prout hic ex *cap. si à Iudice eod. tit. in 6.* & ra-
2 tio est, quia per appellationem est suspẽsa eius iurisdictio, nec potest partem citare ad id, *l. 1. ff. ad Turpilianum.*

Aduerte secundò, quod si Iudex velit verè reuocare sententiam, & citet partẽ
3 adhoc, si ipsa non compareat potest Iudex negotium prosequi non obstante contumacia partis, *dicto cap à iudice*, & in hoc casu facit Iudex, vt appellans recedat à sua appellatione, etiam inuitus, *Perus. in dicto cap. si à Iudice*, dum autem hic loquimur de reuocatione sententiæ intellige de interlocutoria, hæc enim est in potestate Iudicis, non autem de diffinitiua, quam non potest Iudex reuocare, & per appellationem ab hoc non infertur præiudicium ipsi Iudici, vt patet ex *cap. in litteris, & cap. venerabilis de offic. delegati, l. iudex ff. de re iudicata.*

Aduerte tertiò, ex *§. ac veluti*, quod sicut potest Iudex impedire appellationẽ
7 reuocando sententiam, ita etiam potest appellans se pœnitere ab appellatione, dummodo Iudex ad quem negotium non inceperit, dicitur autem inceptum nego-
8 tium etiam per solam causæ commissionem, *c. interposita, §. illa extra eod.* intellige etiam dictũ reluctante altera parte, parum enim facit eius repugnãtia si pœ-
9 nitens, & recedens ab appellatione ei offerat expensas, & refectionem interessis, *iux. tex. in c. reprehensibilis, & c. interposito, § illo extr eod.*

In §. Non omnis, cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio valdè generalis, & incerta non admittitur.*
2 *Appellatio ab Episcopo si non dicat ad quem dicitur incerta, cum possit ab ipso appellari ad Papam, legatum, &c.*
3 *Appellatio de iure ciuili licet non dicat ad quem valet semper enim intelligitur appellatum ad superiorem immediatum.*
4 *Appellatio non admittitur in notorijs.*
5 *Appellatio non datur à causis leuioris momenti.*
6 *Appellare non possunt regulares contra disciplinam, & canonicam correctionem superioris.*
7 *Appellatio nõ debet esse defensio iniquitatis, sed innocentiæ præsidium.*
8 *Appellant regulares contra correctionẽ superioris, si sit valde seuera.*
9 *Appellatio à Iudice laico ad Ecclesiasticũ non valet. nisi ex consuetudine, vel ex subiectione laici Ecclesia pro feudo, vel aliare temporali.*
10 *Appellatio suspendit iurisdictionem Iudicis à quo, sed tantum pro illa causa, pro qua appellatum fuit.*
11 *Iudex à quo fuit appellatum appellatione non obstante, poterit facere decreta spectantia ad faciliorem causæ cognitionem.*
12 *Appellatione à causa matrimonij interposita, potest etiam Iudex à quo facere prohibitionem partibus, ne secundum contrahant matrimonium.*

1 IN pluribus casibus appellatio non admittitur, pro quibus.

Aduerte primò, si appellatio sit valde generalis, & incerta, non habet locũ *cap. consuluit extr. eod.* sic esset de iure Canonico, si quis diceret appellatio ab
2 Episcopo, & non diceret ad quẽ, est enim incerta appellatio, quatenus potest hic appellare ab Episcopo, ad Papam, ad legatum, &c. ergo dum non exprimit, incerta est appellatio, non sic autem de iure ciuili, quotiescumque enim quis ap-
3 pellat, ad Superiorem immediatum appellasse dicitur, *l. 1. & l. Imperatores, ff eod.* quod de iure Canonico non sic, vt aduertit, *Innocent. in cap. antiqua de priuilegijs.*

4 Aduerte secundò, idem esse dicendum
in alijs casibus, & Primò, in nototietate
facti, quia in notorijs non datur appella-
tio, *dicto cap. consuluit, & c. romana*,
§. fin autem eod. tit in 6. Secundò, si cau-
5 sa sit leuioris momenti, vt datur exēplū
hic in §. *& ideo* pro regularib. non enim
6 possunt isti appellare contra disciplinam,
& canonicam correctionem Superioris,
ratio adducitur in præcedenti §. nam ap-
pellatio non ad defensionem iniquitatis,
7 sed ad innocentiæ præsidium instituta est,
patet ex *cap. reprehensibilis extra eodem*,
nisi Prælatus esset nimis seuerus & exce-
8 deret in correctione, tunc enim possunt
subditi valide appellare, *c. 3. extr. eodem*.
Tertiò, si quis appellauerit à Iudice laico
9 (non subdito Ecclesiasticæ iurisdictioni
pro feudo, vel alia causa temporali) ad
Iudicem Ecclesiasticum, *c. peruenit extra
eod.* quod limitat, *glos. hic*, quando consue-
tudo contrarium induxisset.

Aduerte tertiò, ex §. *licet*, quod ap-
pellatio legitimè facta non suspendit iu-
risdictionem Iudicis, à quo in totum, nisi
pro illa causa, pro qua fuit appellatum di-
cto *c. romana, c. pastoralis, & c. proponit
extra eod.* potest etiam circa causam à qua
11 fuit appellatum idem Iudex à quo facere
decreta, & præcepta spectantia ad faci-
liorem causæ expeditionem, vt dat exē-
plum, *glos. hic in causa matrimonij*, à qua
si fuerit appellatum, potest Iudex à quo
non obstante appellatione facere manda-
12 tum partibus, vt pendente exitu appel-
lationis secundum matrimonium non
contrahant, patet ex notatis in *c. qua
fronte extra eod.*

In §. Interpositæ, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Appellatione interposita quicquid interim fiat nullum est.*

2 *Appellatione interposita ab interlocutoria ante diffinitiuam potest Iudex à quo procedere vsque quo Iudex ad quem inhibeat ne procedat.*

3 *Appellatione interposita ab interlocutoria si post inhibitionem Iudex à quo processerit, Iudex ad quem reducit ea ad pristinum statum, & nulla declarat quæ facta sunt.*

APpellatione interposita quidquid
fiat in posterum nullum est, nec
1 firmitatem habet, patet ex *c. non
solum eod. tit. in 6.* si autem quis appellet
ab interlocutoria ante diffinitiuā, & tunc
2 acta per iudicem à quo valent, donec
Iudex ad quem post cognitionem iustæ
causæ appellationis inhibeat Iudici à quo,
ne vlterius procedat *d. c. romana, § si ve-
ro*, tamen post dictam inhibitionem si
3 quid fiat declarabitur nullum, & in pristi-
num statum reducendum per Iudicem ad
quem, *cap. non solum, §. fin. eod. tit. in 6.* &
declarat. *glos. hic in §. illa vero*.

In §. Appellare, cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Factum aliquando habet vim appellationis, quod quando sit, declaratur num. 3.*

2 *Facto plus est rem comprobare, quam verbis laudare.*

3 *Grauatus per sententiam, si ad superiorem iter arripiat, declarando quod id facit vt ad superiorem perueniat dicitur appellare, & interim factum non tenet tanquam appellatione pendente.*

4 *Sententia lata post discessum partis ad Superiorem vt appellet, non valet tāquam lata post appellationem.*

5 *Appellatio non est necessariò facienda per verbum appello, sed potest fieri per æqualem.*

6 *Verba deseruiunt intentioni, non intentio verbis.*

7 *Appellatio non habet certam formam verborum.*

8 *Appellare impeditus ex metu, idem est ac si appellasset.*

9 *Appellare impeditus, vt habeatur, ac si appellasset, debet se protestari coram probis viris.*

10 *Appellare impeditus propter metum, vt dicatur appellasse, debet iustum proponere metum.*

11 *Metus vanus non releuat.*

12 *Tempus currit contra appellare impeditum, nisi de impedimento protestetur.*

1 ADuerte primò, quod potest mul-
toties factum habere vim appel-
lationis, plus enim est facto rem
2 comprobare, quam verbis laudare, &
ideo si grauatus per sententiam ad supe-
riorem

3 tiorem appellationis iter arripuerit, si interim aliquid aliud agatur, nullum est, ac si esset factum pendente appellatione; vt habetur hic, & patet ex *c. dilecti, & c. vt nostrã extra eod.* verum tamen est, quod debet hic dum iter erripit declarare se id facere, vt ad Superiorem peruenire possit, vnde licet sententia excommunica-
4 tionis feratur post iter sic atreptum, non valet, tanquam lata post appellationem, vt expresse habetur hic in § *appellasse*.

5 Aduerte secundò, idem esse dicendũ in eo, qui appellat non per formale verbum appello, sed per æquiualens, vt si subijceret se, vel rem, de qua agitur pro-
6 rectioni Superioris, tunc enim idem est, si appellasset, verba enim deseruiunt intentioni, non è contra, *c. intelligentia de verb. signif.* & appellatio non habet cer-
7 tam formam verborum, *c. ad audientiam extra eod.*

Aduerte tertiò, eodem modo esse dicendum in eo, qui ex metu impeditus, nõ
8 appellauit hic enim idem est, ac si appellasset, debet tamen de hoc protestare
9 coram probis viris, *Abb. in c. fin. extra eod.* vel coram testibus, vt notat *glos. hic*
10 *verbo viris*, ex quo habes duo, primum est, quod metus debet esse iuxtus, nam metus vanus non releuat, *l. 1 ff. quod me-*
11 *tus causa, c. penult. de in integrum restitutione.* Secundum est, quod non sufficit metus, nisi & protestatio subsequatur ad releuandam culpam non appellantis, alias esset contumax, & sententia transiret in rem iudicatam, *cap. pastoralis de offic. ordinarij*, colligitur ex *l. cum quidam ff. de appellationibus*, & eadem ratione notat
12 *glos. hic* currere tempus contra impeditum de impedimento, *d. c. pastoralis, & l. fin. C. de Episcopali audientia*.

In §. Quod si, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio sufficit fieri ab vno Iudice, ad vnum Iudicem, licet plures sint à quibus, & ad quos appellaretur.*

2 *Appellans si plures sint Iudices non sic de facili omnium copiam habere potest ideò ab vno sufficit appellare, &c.*

3 *Appellatio debet notificari, alias si non fuerit notificata allegari potest causa ignorantia.*

4 *Appellatio facta ab vno, à sententia contra plures omnibus consocijs prodest, si omnes eodem iudicio conuenti fuerint.*

5 *Appellatio vnius conuenti eodem iudicio cum alijs non prodest alijs, si appellatio non sit communis, ex via ordinaria sed restitutio in integrum.*

6 *Restitutio in integrum intentata à pupillo prodest maiori in causa indiuidua, vel simile ius commune sibi, & pupillo.*

1 EX §. *quod si* habes, quod si plures sint Iudices, à quibus appellatur, & plures illi, ad quos dirigitur appellatio, sufficit, si coram vno ex iudicibus à quibus dicatur appello, *Clem. 1. eod. tit.* quia non semper de facili omnium præ-
2 sentia simul haberi potest; debet tamen appellatio notificari appellato, alias igno-
3 rantiam allegare potest, *c. præsumitur de reg. iur. in 6. & d. Clem. 1.*

Ex §. idem collige, quod si sententia faciat pro, vel contra plures, quia omnes
4 eodem iudicio conuenti fuerint, vel egerint, appellario inde secuta etiam ab vno, omnibus prodest, *c. sunt quorum 2. q 6. & Abb. in c. vna extra eod.* quod intellige
5 si appellatio sit communis ex via ordinaria, secus autem si vnus intentaret restitutionem in integrum, tunc enim factum
6 istius non prodesset alijs, *d. c. sunt quorũ*, nisi quãdo esset res indiuidua, pura actio, vel simile ius commune pupillo, & maiori, tunc enim pupillus intentans restitutionem in integrum prodest, & sibi, & maiori ratione indiuiduitatis, *l. si communem, ff. quemadmodum seruitus amittatur*.

In §. Iam dubitari, vsque ad §. illud.

SVMMARIVM.

1 *Appellatio remota in causa, per Principẽ sic causam committentem, si sit remota in vno articulo censetur etiam pro alijs remota, & quare.*

2 *Appellatio excluditur à quibuscumque casibus rescripti, si in fine rescripti apponatur clausula appellatione remota.*

3 *Clausula apposita in fine dispositionis non restringitur ad immediatè praecedentia, sed extenditur ad omnia in ea contenta.*

4 *Appellatio excluditur tantum à praecedentibus casibus rescripti, non à subsequentibus positis post clausulam appellatione remota, secus si in fine repeteretur.*

5 *Appellatio admittitur non obstãte clau-*

sula appellatione remota, quando locus iudicij non esset tutus pro partibus.
6 *Appellatio admittitur non obstante clausula appellatione remota, quando apparet de aperta Iudicis iniquitate vt si iudicauerit contra expressam rationem, vel contra Ius scriptum.*
7 *Appellatione remota Princeps potest committere, qui potest legem condere, alias talis clausula nulla est.*
8 *Appellatio est in genere defensionis, & nemini deneganda.*

1 ADuerte primò, pro his §. §. quod commissa causa per Principem si remoueat appellationem in vno ex articulis eiusdem causæ, censetur etiam remota appellatio pro omnibus articulis, & ratio adducitur hic, nam cũ demandetur iustitia administranda in omnibus articulis, in omnibus etiam appellatio interdicta intelligitur, vt patet ex *c. inquisitione. & c. secundo requiris extra eod.*

2 Aduerte secundò, quod est inspiciendum diligenter, vbi nam apponatur ista clausula (appellatione remota) an scilicet apponatur in fine rescripti, an in medio, si enim apponatur in fine, certum est, quod suspendit appellationem à quibuscumque casibus in dicto rescripto contentis; vt
3 notatur hic in §. *sed hoc*, vnde colligens, quod clausula apposita in fine dispositionis non restringitur ad immediatè præcedentia, sed extenditur ad cætera omnia, quæ in tali rescripto continentur, *glos. hic*
4 *verbo in fin ex Abb. in d. c. secundo requiris*, si verò appo atur in medio rescripti, tunc tamen censetur lata pro casibus præcedentibus ipsam, non autẽ pro subsequẽtibus, vt in dicto §. *sed hoc*, nisi in fine repeteretur etiam dicta clausula apposita in medio, vt patet ex *Abb. loco cit.*

5 Aduerte tertiò, quod etiamsi fuerit apposita dicta clausula valet tamen appellatio in duobus casibus, primus ponitur hic in § *interdum*, quando scilicet locus iudicij nõ esset tutus pro partibus, ita vt ibi accedere non possent, tunc enim excusantur, & possunt appellare, *c. hortamur 33. quæst 2. & DD. in c. ex parte extra eod* Secundus est quando appareret
6 aperta iniquitas Iudicis, ita vt sit sententia lata contra manifestam rationem, vel contra ius scriptum, tunc enim potest ab ipsa appellari, *c. inter cæteras de sententia, & re iudicata, c. examinata de confirmatione vtili, vel inutili*, & patet ex §. *idem etiam hic*, vbi id aduertit *glos.*

Ex his §. §. habes, quod ille potest causam committere appellatione inhibita,
7 qui est Princeps, & potest legem condere, alias nulla est talis clausula, cum appella-
8 tio sit in genere defensionis, & nemini deneganda, *d. Clem. pastoralis*, ergo qui potest legem mutare, is poterit appellationem interdicere.

In §. Illud.

SVMMARIVM.

1 *Appellationis tempus quantum concessi Apostolis, ita vt post ipsum possit declarari appellatio deserta.*
2 *Appellatio neque de consensu partium potest vltra protrahi elapso tempore concesso.*

1 COncessis Apostolis pro appellatione non potest quis in perpetuum detinere causam sic in suspenso coram Iudice ad quem, sed datur tempus vnius anni, vt possit appellationem prosequi, & ex rationabili causa ad biennium fit extensio, quo elapso adeo appellatio
2 censetur deserta, vt neque ex cõuentione ipsarum partium possit negotium vltra protrahi, *c. ex causa, c. actione, c. non sit, & c. sæpe extra eod.*

In §. Qu ndiù.

SVMMARIVM.

1 *Appellationis tempus non currit quando partes compromissum fecerint de appellatione.*
2 *Appellationis tempus quiescit pendente tempore compromissi.*
3 *Appellationis tempus a partibus taxatũ in cõpromisso potest Iudex restringere ex ratione, non obstante compromisso, & dilatione partium.*
4 *Appellationis tempus a partibus taxatũ, & compromissum debet dari ante elapsum tempus iuris alias frustra conantur extendere quod ius prohibet.*

1 LImitatur hoc, quod diximus, quãdo partes compromitterent pro appellatione, tunc enim non curreret tale tẽpus, colligitur hic in *Clem. 1. de restitut. in integrum*, & sic pendente
2 tempore cõpromissi quiescit tempus appellationis, & nõ currit nisi expirato cõpromisso, *glos. hic verbo currit*, vbi ait, quod tempore compromissi videtur dormitè tempus ad appellandum; sublimita hoc, quando iudicialiter videretur, tunc enim

3 enim rationabili causa cōcurrente, potest Iudex contra communem cōsensum partium restringere tempus, quod ipsæ statuerunt pro compromisso, notatur hic ex
4 *DD. in l. 2. ff de offic. eius* item consensus partium ad dilatandum tempus debet dari ante quā sit elapsum tempus assignatum à iure, alias frustra conantur extendere, quod ius prohibet.

In §. Licet, cum duobus sequent.

SVMMARIVM.

1 *Appellationis tempus potest Iudex à quo prorogare attentis circūstantijs, distātiæ loci, personarum negotij, &c. & etiā abbreuiare.*

2 *Appellationis tempus si periculum sit in mora, poterit abbreuiari, vt in causa appellationis de inualiditate electionis, ne Ecclesia diu vacet rectore.*

3 *Appellationis tempus, etiam biennij ex causa, protrahitur vt si sit petenda restitutio in integrum.*

4 *Appellationis tempus protrahitur etiam vltra biennium ex causa, vt si appellās fuerit legitimè impeditus à prosecutione appellationis.*

5 *Appellationis tempus non currit contra legitimè impeditum.*

6 *Appellationis tempus vt non currat cōtra legitimè impeditum debet per ipsum probari impedimentum, quod probat etiam per iuramentum.*

7 *Appellationis tempus non eladitur, quando Iudex tenetur ex officio iudicare.*

8 *Appellantis negligentia etiam elapso tempore non facit cessare Iudicis officium, in quibus Iudex ex se procedere potest.*

Mvlta habentur in his §. §. quæ patent ex dictis, tamen præter supra posita.

1 Aduerte primò, quod potest Iudex à quo attentis circumstantijs distantiæ loci personarum qualitatis negotij, &c terminum prorogare, vel abbreuiare, quod maximè faciet si periculum sit in mora, vt datur exemplū hic in §. *superior* pro cau-
2 sa appellationis de inualiditate electionis, tunc enim ne Ecclesia diù vacet suo rectore, poterit tale tempus abbreuiari arbitrio Iudicis, *c. quam sit de elect. in 6. & c. constitutus extra eod.*
3 Adderte secundò, quod protrahitur tale tempus etiam biennij ex causa, vt si sit petenda restitutio in integrū, tunc enim tale tempus nihil obest, idem est si quis
4 fuerit legitimè impeditus à prosecutione appellationis, puta quia infirmus, vel simili impedimento detentus, quia vt su-
5 pra diximus contra legitimè impeditum non currit tempus, patet ex *c. insinuatione extra eod.* debet tamen hic legitimè impeditus probare tale suum impedimentum, vt per *glos. hic ex Abb. & Speculat. in* § *nunc breuiter vers. quid ergo, hoc eo-*
6 *dem tit* vbi ait, legitimum impedimentum posse probari per iuramentum, idem etiam est dicendum, quando Iudex de re,
7 pro qua appellatur, teneretur iudicare ex officio, nam ex negligentia appellationis (etiam elapso biennio, vel alio tempore
8 statuto) non cessat officium Iudicis pro ijs, in quibus Iudex ex se procedere potest vt patet ex *glos. hic verbo off.* & colligit ex *l. quamuis, C. de adulterijs, & cap. si forte de elect. in 6.*

In §. Pars quoque.

SVMMARIVM.

1 *Appellationis tempus potest pars abbreuiare, non sic protrahere.*

2 *Inducta ad vnum propositum, non debent contrarium operari.*

3 *Appellare nō licet tertia vice pro eadem causa, licet adhuc non transierit sentētia in rem iudicatam.*

4 *Lites non debent protrahi in damnum Reip. & collitigans, ideò non licet tertiò prouocare.*

5 *Appellatio trina fuit proposita à Tabega, & ly trina appellatio declaratur quomodo processerit.*

NOn tantum Iudex potest terminum prorogare, vel abbreuiare, sed etiam pars ipsa appellans po-
1 test terminum sibi cōcessum à Iudice, vel à iure abbreuiare, non autem vltra pro-
2 trahere, vt habetur hic, ne inducta ad vnum propositum contrarium operētur, *l. legata inutiliter ff. de legatis primo.* & patet ex *c. personas extra eod.* nemo autem
3 potest pro eadem causa tertio appellare, licet adhuc non transierit in rem iudicatam, patet hic ex *c. tuæ extra eod.* quod est ex ea ratione, ne vlterius lites protrahātur in damnum Reip. & interesse colliti-
4 gati, contra tex. in *l. properandum, C. de iudicijs,*
Dices, ex *c. Lotarius 31. q. 2.* vbi habe-
5 tur, quod Tabega, ter appellauit, ergo potest pro eodem negotio ter opponere.
Respondetur disting. antecedens, tex. appel-

appellauit formaliter, & nego, ter appellauit materialiter, & concedo, hoc est, ter emisit vocem, dicendo appello, appello, appello, non autem, quod expedita vna appellatione, aliam, & tertiam intentauerit, vt notat *glos. hic*.

In §. Postremò.

SVMMARIVM.

1 *Sententiæ confirmatio aliquando impetrari solent.*

2 *Sententiæ confirmatio, vel laudi multipliciter se habere potest, & latè distinguitur, & explicatur per totum.*

1 ADuerte primò, pro hoc §. quod aliquando quis impetrat confirmationem sententiæ, quæ confirmatio multipliciter se habere potest, vel enim quis pendẽte appellatione, vel lau-
2 do ferendo à compromissarijs, impetrat confirmationem in forma cõmuni, & tunc talis confirmatio non præiudicat sententiæ appellationis, nec laudo ferendo, *cap. bonæ, de confirmatione vtili, vel inutili*, & si laudum iam latum fuerit validũ, nec tali confirmatione munitur, *c. examinata de confirmatione vtili, vel inutili*; vel quis impetrat confirmationem super sententiã iam decisam pro re, quam pacificè possidet, & tunc confirmatio operatur hoc, vt non possit inferior amplius de tali re cognoscere, si Papa dixerit (ex certa scientia factum approbamus) tunc enim videretur facere sententiam propriam, & maiorem dat authoritatem negotio, *c. 2. de confirmatione vtili, vel inutili, & cap. quis nesciat dist. 11.* vel confirmatio est magis lata, ita vt Princeps dixerit, supplentes de plenitudine potestatis omnẽ defectum in negotio, & tunc qui illegitimè possidebat, incipit iuste possidere, *c. 1 de transact. & glos. hic ex Abb.*

Aduerte secundò, quod si quis in tali nec vltima forma impetrasset confirmationem, suspenditur appellatio, & laudum etiam iniustè latum iustum esse ex volũtate, & potentia absoluta Principis, vt colligitur ex præsenti *§. glos. ibid.* secus autem in foro poli, tunc enim semper iniuste possessum reddi debet, diximus *lib. 4. de furtis* agentes de restitutione.

DE RESTITVTIONE in integrum.

TITVLVS DECIMVS SEPTIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum quid sit & num. 4. & 6.*

2 *Restitutione in integrum qui gaudeant.*

3 *Restitutionem in integrũ quando maior babeat.*

4 *Restitutio in integrum datur Reipub. & Vniuersitati.*

5 *Restitutio in integrum conceditur Vniuersitati quia continet minores, qui ea vti deberent, & quia negotia per alienas manus administrat & lædi potest sicut minor.*

6 *Restitutio in integrum conceditur collegijs, locis pijs, hospitalibus, &c.*

7 *Restitutio in integrum vsque ad quod tempus peti possit, & quid de iure Regni Neap.*

8 *Restitutio in integrum annullat quidquid factum est siue per contractum, siue per sententiam contra minores ante legitimam ætatem.*

9 *Restitutio in integrum conceditur pro causa alicuius momenti, non sic pro causa leuissima.*

10 *Læsionis grauitas colligitur in persona læsa leue enim induitte, est grauissimũ in paupere.*

11 *Restitutio in integrum potest peti contra quamlibet sententiam etiam Papæ.*

12 *Restitutio in integrum potest peti ab Ecclesia contra Ecclesiam.*

13 *Priuilegia priuilegijs conquassantur.*

14 *Læsi causa est fauorabilior etiam inter personas pariter priuilegiatas, cum sapiat naturam rei.*

15 *Res fauorabiliores.*

16 *Restitutio in integrum in quibus alijs casibus remissiuè.*

EGIMVS de appellationibus, verum quia solet aliquãdo appellatio etiam deserta, & quæ transijt in rem iudicatam non præiudicare parti quę habet priuilegium, restitutionis in integrum, meritò hic erat videndũ de tali restitutione; ad cuius tit. & trium §. §. intelligentiam

Ad-

Aduerte primò, quod reſtitutio in in-
tegrum eſt in priſtinum ſtatum repoſitio,
1 vt notat *gloſ. hic ex l. 1. C. de ſententiã paſ-
ſis*, & in continnatione rubricæ de in in-
tegrum reſtitutione, vbi etiam *Abb.* verũ
2 tamen eſt, quod non omnes habent hoc
priuilegium, ſed minores, & Eccleſia in-
diſtinctè, alij verò pro aliquibus caſibus
3 eo vtuntur, ſic maior, hic enim ſi fuerit
deceptus pro termino ſententiæ, & ſenten-
tia lata eſſet eo abſente, & indefenſo, tunc
habet reſtitutionem in integrum, *c. ex li-*
4 *teris cit. tit.* Item res publica, & Vniuer-
ſitas, vt probat ex multis iuribus, *gloſ. hic
verbo, & Eccleſia*, ratio autem eſt, quia
Vniuerſitas videtur etiam continere mi-
5 nores, qui tali priuilegio vti debent, tan-
to fortius, quod per alienas manus admi-
niſtrantur res Vniuerſitatis, ac proinde
lædi poteſt ſicut, & minor, merito habet
reſtitutionem in integrũ, *Bal. in l. reſpubli-
ca, C. ex quibus cauſis, & Io. Andr. in ad-
dit. ad Specul. tit de in integrum reſti-
tutione parte 2. §. 1. verſ. idem quoque.* idẽ
6 extende ad alia Collegia, & loca pia, ad
Hoſpitalia, &c. vt videre eſt diffusè per
*Abb in cap. 1. extra eod. ex l omnia, C. de
Epiſcopis, & Clericis, ex Io. Andr. in c. 2.
eod. tit. in 6. ex c. requiſiti de teſtam. &
ex alijs iuribus.*

Aduerte ſecundò, quod minores habẽt
hoc priuilegium de iure communi vſque
7 ad annum 25. vt per *Abb. ibidem*, at de
iure Regni vſque ad annum 18. vt in *cõ-
ſtitutione* quæ incipit *minor ũ iura*, ideo
quidquid actum ſit contra ipſos ante talẽ
ætatem non habet firmitatem, & per pe-
titionem reſtitutionis in integrum quid
8 quid per contractum vel ſententiam con-
tra ipſos actum eſt, colligitur ex *c. ad no-
ſtram de emptione, & venditione, Clem. 1.
eod. tit.* & notat *Abb. in cap. tam ex literis
verbo auditum eſt, extra eod.* dummodo
9 tamen fuerit læſio alicuius conſideratio-
nis, alias non pro qualibet minima læſio-
ne dari debet reſtitutio, *l. ſcio, ff. eod. l. ex
cauſa, ff de minoribus*, grauitas autem
10 læſionis colligitur ex perſona læſa, quod
enim læue eſt in diuite & ſatis abundan-
te, grauiſſimum eſt in paupere, & ſic cõſi-
deratis cõditionibus perſonarũ æſtima-
tur grauitas, vel læuitas læſionis, *Abb. in
dicto cap 1.*

Aduerte tertiò, quod non præiudicat
huic priuilegio ſententia Iudicis, quam-
11 uis ſupremi, & ſic etiam contra ſenten-
tiam latam à Papa poteſt peti reſtitutio;
vt hic in § *quod quidem ex d. c. tam lite-
ris*, & hoc quotieſcumque defectus ætatis
ex graui neceſſitate id expoſtulat, patet
ex multis iuribus, & ſignanter ex *cap. ne-
ceſſaria, & c. quod pro remedio* 35. q. 7.

Aduerte quartò, quod neque præiudi-
cat Eccleſia Eccleſiæ, vt non poſſit vna
12 contra aliam petere reſtitutionem in in-
tegrum, nam priuilegia priuilegijs con-
13 quaſſantur, *l. ſed, & ſi milites, ff de excu-
ſat tutorum*, patet hoc expreſſe in *c. au-*
14 *ditis extra eod.* & fauorabilior debet eſſe
15 cauſa læſi, hic enim videtur ſapere ſentẽ-
tiam rei, & rei fauorabiliores ſunt, poteſt
16 etiam ex alijs cauſis peti hæc reſtitutio,
vt videre eſt hic in §. *ſed, & ſi.*

In §. Sed ſiue.

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio in integrum non poteſt peti
quandocumque ſed infra quadrienne.*
2 *Reſtitutionis in integrum quadrienne
quando currere incipiat Eccleſia, quã-
do minori.*
3 *Reſtitutio in integrum de æquitate con-
ceditur etiam poſt quadrienne ad ar-
bitrium ſuperioris; conſtito de aperta
iniquitate, & læſione.*

DE iure non quandocumque poteſt
minor, vel Eccleſia petere hanc
1 reſtitutionem, ſed tantum intra
quadrienne elapſum poſt cõtractum, vel
2 poſt ſentẽtiam, minori autem currit qua-
driennium poſt quam fuerit effectus ma-
ior, *Clem. 1. eod. tit.* intellige tamẽ hoc de
3 rigore iuris, at ex æquitate poteſt conce-
di hoc beneficium vltra dictum tempus
ad arbitrium Superioris, dummodo ap-
pareat de aperta iniquitate, & læſione,
gloſ. hic verbo cauſam ex Peruſ. & alijs.

In §. Quod ſemel.

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio in integrum ſemel intentata,
& denegata iterum intentari nequit,
vt litibus finis imponatur.*
2 *Reſtitutione in integrum denegata po-
teſt appellari.*
3 *Reſtitutio in integrum poteſt ſecundò
intentari, ſi noua adducantur proba-
tiones.*
4 *Lite conteſtata non poteſt repudiari Iu-
dex, ſecus ſi noua ſuperueniat cauſa.*

R Estitutio in integrum semel intentata, & negata, iterum intentari non potest quod est, vt litibus finis imponatur, colligitur ex *Abb. in cap. finali extra eod.*

1

Limita tamen hoc in duobus casibus,
2 primò, quando quis appellat à tali restitutione nō data, tunc enim audiri debet
3 in causa appellationis. Secundò, quando quis nouas adducerer probationes, *l. 1. 2. & 3. C. si sape in integrum restitutio postuletur*, quod patet argumento à simili, nam licet lite contestata non possit repu-
4 diari Iudex, tamen noua causa superueniente id licet, vt habetur hic ex *cap insinuante de offic. delegati, & c si quis testibus 4. quæst. 3.*

In §. Huiusmodi.

SVMMARIVM.

1 *Aedificans destruere potest.*
2 *Restitutio petitur coram ordinario, vel delegato à Principe.*
3 *Restitutio in integrum non conceditur à delegato ordinarij, nisi expressè talē habuerit authoritatem.*
4 *Restitutionis causa poterit ab arbitrio cognosci si incidenter connectatur cum negotio principali, & tunc non dicuntur super ea ferre arbitrium, sed prosequi iudicium compromissi.*
5 *Concesso principali concessa videntur omnia ea, quæ sunt accessoria connexa principali.*

R Estabat videre coram quibus posset peti hæc restitutio in integrū,
1 ideo in præsenti sancitum ostenditur, quod qui ædificat destruere potest, ex regula nihil tam naturale, ideo Iudex
2 ordinarius poterit id facere, *l. 1. § fin. ff. de postulando.* idem dic de delegatis à Principe, *l fin. C. vbi, & apud quos restitutio in integrum, &c.* non sic autem in
3 delegato ab ordinario, nisi ei expressè id concedatur, talem enim authoritatem habet, qualem cōcessit Iudex ordinarius, ergo nisi expressè appareat id delegatū non potest coram ipso talis restitutio intentari, patet hic ex *c. penult. extra eod.*
4 poterunt etiam cognoscere de causa restitutionis, si incidenter connectatur cū negotio ipsi commisso, *l. quoties, C. de Iudicijs, cap penult. extra eod.* nec potest dici arbitrium, dum facerer aliud iudicium, sed potius prosequi iudicium compromis-
5 si, nam concesso principali, videntur & accessoria concessa.

In §. Per supplicationem cum Finali.

SVMMARIVM.

1 *Restitutio in integrum datur maioribus ex gratia. & quando hoc sit, & infra quod tempus.*
2 *Restitutione in integrum maiori concessa ex gratia impedit executionem sententiæ, nisi victor idoneam det cautionem de restituendo quidquid fuerit iudicatum cū augumento & fructibus.*
3 *Appellatio à sententia differt à supplicatione pro gratia, & differentia assignatur.*

E X gratia datur etiam maioribus restitutio in integrum, quod tunc
1 est, quando isti destituti remedio appellationis, Iudici quærelam proponētes, supplicationem porrigunr, vt eorum sententia reuideatur, tunc enim infra 10. dies post tempus appellationis elapsum, si talis supplicatio porrigatur, potest Princeps gratiam facere, & restiruere, *c. ad reprimendam, de offic. ordin. & Card. Alex.*
2 *in cap. cum sit romana de appellat.* & cōcessa à Iudice rali gratia nō potest sententia exequi, nisi victor idoneam cautionē præstet de restiruendo quidquid fuerit iudicatum cum augmento, & fructibus, vt notatur hic. *Ex glos. hic in §. fin.* habes duo, primum est, quod debet talis gratia peti per viam supplicationis, *auth. quæ*
3 *supplicatio*, C. *de precibus Imperat. offerend.* Secundum est esse differenriam inter appellationem à sententia, & supplicationem pro gratia, nam pendente appellatione suspenditur executio sentētiæ, non sic pendente supplicatione, quæ etiā pendente potest sententia exequi præstita cautione modo quo diximus, patet hic ex *l. 1. ff. nil innouari appellat. interposita.* Et hæc ad Dei gloriam, Beatiss. Virginis laudem, S. Principis D. & omnium Sanctorum obsequium.

FINIS

LIBER QVARTVS INSTITVTIONVM CANONICARVM.

DE ACCVSATIONIBVS, DENVNCIATIONIBVS, ET INQVISITIONIBVS.

TITVLVS PRIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio libri.*
2 *Iudiciorum formæ, & modi tractatio præmitti debet tractationi de pertinentibus ad iudicia.*
3 *Accusatio quid sit?*
4 *Accusatio res incorporalis.*
5 *Delictum vel crimen dicitur de hominibus; de animalibus verò pauperies.*
6 *Doli capax habetur, qui non est infans furiosus &c.*
7 *Actionis ciuilis à criminali differentia.*
8 *Accusans ad quid teneatur?*
9 *Accusationis incapaces versibus comprehensi.*
10 *Accusatio cur fœmina prohibeatur? & quando illi permittatur.*
11 *Accusare pupillus nequit ob defectum rationis, quod limitatur n.13.*
12 *Accusare tutor poterit ad talionis pœnam se obligando.*
13 *Accusatio quando pupillo permittatur?*
14 *Delatus quis sit?*
15 *Accusatio cum sit Iuris Ciuilis, delato non habenti ea, quæ sunt Iuris ciuilis denegatur.*
16 *Accusationem contra alium non potest criminosus opponere, & de alijs, qui non possunt remissiue.*
17 *Accusatus ab illegitimo accusatore absoluitur ab obseruantia iudicij: quod limitatur n. sequenti.*
18 *Fama publica conuincit aliquem de crimine.*
19 *Accusatio proponenda est per scripturam ab accusatore firmatam.*
20 *Accusantis voce confirmari debet accusatio, ne ab illa recedat.*
21 *Accusatio facta per epistolam non admittitur ab absente.*
22 *Accusator ab accusatione recedens accusati pœna punitur.*
23 *Denunciatio quid sit?*
24 *Denunciatio præceditur à monitione.*
25 *Denunciatio facta nō præcedente monitione quomodo corrigatur?*
26 *Denunciationis effectus.*
27 *Accusationis, & inquisitionis idem.*
28 *Inquisitio quid sit?*
29 *Iudex in inquisitione non debet moueri ab vlla passione.*
30 *Nocentem dimittere in dubijs melius est, quam innocentem condemnare.*

1 EGIMVS in superiori lib. 3. de Iudicijs Ciuilibus, verum qu'a ipsis criminalia subnectūtur, merito ponitur præsens titulus; circa cuius situationem.

Quæres cur hic primus titulus instituatur, debebat enim Auctor noster in primis quærere de delictis & de pœnis pro ipsis, deinde subnectere titulū de accusationibus, denūciationibus, &c.

Respondetur, quod ideo Auctor noster

2 ßer hunc primum proponit titulum,
vt sciamus modum, & formam pro Iu-
dicio circa delicta, & pœnas ipsorum,
merito hæc forma, seu modus præmitti
debuit, videbimus igitur primò de ac-
cusatione: secundò, de denuntiatione
tertiò, de inquisitione.

Circa primum aduerte primò, quod
accusatio est Ius deferendi criminis ali-
3 cuius hominis doli capacis ad vindictã
publicam in Iudicio interueniente legi-
tima inscriptione, sic *Marianus Socci-
nus prima par. quinti decretalium tit. 1.
n. 9. & colligitur ex l. libellorum. ff. de
accusationibus, l. cùm rationibus, & l.
sequenti, C. qui accusare non possunt,
l. hi omnes. §. 1. ff. de accusationibus*,
cui legi correspondet *Canon in c. pro-
hibentur 2. q. 1.*

Dicitur autem, Ius, loco generis, cũ
4 sit res incorporalis, vel dicitur etiã Ius,
ad ostendendum, quod non omnes ac-
cusare possunt, vt videbimus infra.

Dicitur, alicuius hominis, ad ostendẽ-
5 dum, quod soli homines crimen, vel de-
lictum committere possunt, bruta vero
quando damnificant dicũtur committere
pauperiem non delictum, vt *in lib. 4. Ci-
uil. tit. si quadrupes pauperiem fecisse
dicatur, l. 10. ff. citat. tit & in eod. lib. 4.
tit. de noxalibus actionibus, & de lege
Aquilia*.

Dicitur, doli capacis, quia non suffi-
cit delinquentem esse hominem, sed in-
super requiritur, quod sit homo doli
6 capax, & sic non infans, nõ furiosus, &c.
in quibus non cadit dolus, vt in *clem. 1.
de homicidio*.

Dicitur, ad vindictam publicam, ad
differentiam ciuilis actionis, quæ datur
7 ei tantum, qui interesse passus est, ac
accusatio criminalis omnibus datur, ma-
xime in publicis.

Dicitur, interueniente legitima in-
8 scriptione, quia is, qui accusar tenetur
subscribere libellum, & se obligare ad
pœnam talionis, vt videbimus infra.

Aduerte secundò, quod multi repel-
9 lantur ab accusando, vt notat *glos. in
cap. 1. extra eod.* per illos versus.

*Hi non accusant, quos metra sequentia
signant.
Fæmina, pupillus, delatus, crimine ten-
tus.
Suspectus, quæstu corruptus, sacrile-
gusque,
Infamis, seruus, pauper, cum milite,
princeps,
Libertus, socius socium, nec non inimi-
cum,
Clericus Ecclesiam nullus deferre va-
lebit.*

Nota igitur, quod fæmina repellitur
propter istabilitatem, & sexus incon-
10 stantiam, *l. qui accusare, ff. de accusa-
tionibus*, quod limita quando proprij
viri, vel filiorum, vel aliorum sibi co-
niunctorum iniuriam prosequitur, *l. 1.
& 2. citat. tit.*

Pupillus repellitur, quia vsum ratio-
11 nis non habet, nec potest se obligare
ad pœnam contra recedentes ab accu-
satione, vnde potest tutor nomine pu-
pilli accusare, & debet ipse tutor se obli-
12 gare ad pœnam talionis, *l. 1. C. qui ac-
cusare non possunt, & Bart. l. 2. §. si
pupillus, ff. eod.* si tamẽ malitia suppleat
ætatem, & pupillus sit pubertati proxi-
mus, poterit ipsemet accusationem pro-
13 ponere cũ auctoritate Tutoris, ad suã,
vel suorum injuriam propulsandam, vel
contra crimen læsæ maiestatis. *Specu-
lator in tit. de accusationibus versiculo
item excipitur a. l. 2. § pupillus, & l. cla-
rum, C. de auctoritate præstanda.*

14 Delatus est ille, qui propter aliquod
crimen ad certum locum damnatur, vt
ibi perpetuo sit, & hic, qui non habet
15 ea, quæ sunt Iuris ciuilis, vt *in lib 1. ci-
uili, §. maxima de capitis diminutione*
per consequens, neque accusare potest,
cum accusatio de Iure ciuili sit.

Crimine tentus, nec potest accusare,
16 debet enim prius ejicere trabem de
proprio oculo, vt prospiciat festucam in
oculo alterius. Alij, qui accusare non
possunt, explicantur per *Soccinum loco
cit. n 6. & sequentibus*.

Aduerte tertiò, quod quotiescun-
17 que quis accusatur ab accusatore ille-
gitimo, debet absolui ab obseruantia Iu-
dicij, & accusator repellitur. *cap. accu-
satori, q. vltima*, nisi reus esset cõuictus
ex fama publica, quia forte fuerit diffa-
18 matus, tunc enim ipsi reo incumbit
purgatio suæ diffamationis. *cap. cum P.
Manconella de purgatione* Canon. *cap.
presbyter 2. q. 5.*

Aduerte quartò, quod accusatio de-
19 bet fieri in scriptis, & debet firmari ab
ipso accusatore. *cap qui crimen. & cap.
per scripturam, § sed Calistus 2. q. 1.*

Dices in *cap. per scripturam*, habe-
tur, quod accusatio non possit fieri per
scripta, sed voce, ergo falsum est quod
diximus.

Respondetur negando consequentiã,
& ad antecedens dicimus, quod vt de-
20 claratur in d. *cap. §. sed Calistus* nõ po-
test quis absens ad accusandum ad-
mitti

mitti per epiſtolam, & ſic debet accuſa-
tor eſſe præſens, & ſua voce id ipsũ ex-
21 primere, quod in pagina ſcripſit, quod
ideo ibi notat, quia ſi recedat deinde
22 ab accuſatione, eadem pœna puniatur,
ac puniretur accuſatus, vt notat *gloſ. ibidem*.

Circa ſecundum aduerte, quod de-
23 nuntiatio eſt Ius deferẽdi criminis ali-
cuius hominis doli capacis ad pœniten-
tiam, vel correctionem præcedente mo-
nitione. Requiritur, quod monitio præ-
24 ceſſerit, nam alias denuntiatio nullam
habet vim, quia procederet contra
præceptum Domini. Verum tamen
eſt, quod poteſt corrigi denuntiatio ſup-
25 plendo monitionem, & ſic poteſt fieri
monitio, & deinde haberi pro denun-
tiato. *Soccinus in d. cap. ſi quis Epiſco-
pus n.5.* Producit denuntiatio inhabili-
tatem: nam denunciatus de crimine eſt
26 inhabilis ad dignitatem, & honorem,
niſi ſuam innocentiam probauerit pur-
gando ſe ab obiecto crimine, hic eſt
enim effectus in crimine oppoſito reſul-
tans. *cap. Apoſtolus, & cap. tanti Da-
niel diſt.81. cap omnipotens Deus extra*
27 *eod.* Idem etiam effectus oritur ex ac-
cuſatione, vel inquiſitione. *gloſ. in d. cap.
omnipotens verb. denuntiantur*, neque
quis in vacillatione ad honores promo-
ueri debet, ſed omnino innocens, nec
aliquo modo ſuſpectus, vt notatur *in
d. cap. in primo notabili*.

Circa tertium aduerte, quod inquiſi-
28 tio eſt alicuius criminis manifeſti ex
bono, & æquo à Iudice competenti ca-
nonicè facta inueſtigatio. *Hoſt. in ſum-
ma tit. de inquiſitione, §.1. & Soccinus
loco citat.*

Ex hac diffinitione habes, quod non
debet Iudex moueri ad inquirendũ ex
paſſione, & ex prauo affectu, hæc enim
29 multoties innocentem puniunt, vt no-
centem releuent, quod iniquum eſt; me-
lius eſt enim in dubijs nocentem dimit-
tere, quàm innocentem condemnare,
30 nec odium in pœnis infligendis adeſſe
debet, ſed potius amor. *cap quod Chri-
ſtus, & cap. inter querelas 23. q. 4.* alia
ad has materias videbimus infra.

In §. Criminalia.

SVMMARIVM.

1 *Iudicia ciuilia, & criminalia in qui-
bus differant, & in quibus conueniãt?*
2 *Reipublicæ intereſt male facta ſubdi-
torum puniri.*
3 *Iudicia criminalia à quibus incipiãt?*
4 *Iudicium criminale incipit ab excep-
tione.*

1 Aduerte hic, quod Iudicia crimi-
nalia quoad ſubſtantialia nihil
habent firmum cum Iudicijs ci-
uilibus, licet habeant quædam acciden-
talia communia, vt porrectio libelli, fide-
iuſſio de ſtando in Iudicio, &c. tamen
in criminalibus actor primo, & per ſe
petit pœnam delinquentis ob bonum
2 publicum; intereſt enim reipublicæ ma-
la facta ſubditorum puniri. *Ita vulne-
ratus, ff. ad l. Aquiliam*, per accidens
vero petit refectionem damni. *gloſ. hic
verb. diuerſitas*, in ciuilibus vero pri-
mo, & per ſe quis petit, quod ſuum eſt
vel ſibi debetur.

Secunda differentia eſt in inſtitutio-
ne, ſeu in principio Iudicij, & in eius
exercitio, ſeu medio. Iudicia enim Ci-
uilia per præſentationem inſtrumenti,
3 vel apochæ inſtitutionem, & principiũ
habent. Criminalia vero incipiunt ex
modis dictis ſcilicet, vel per inquiſitio-
nem, quando Iudex inquirit ex proprio
officio, vel per denuntiationem, vel per
accuſationem, &c.

Poteſt etiam per exceptionem incipe-
re Iudicium criminale, & tunc erit quã-
do quis vult decorari aliqua dignitate,
4 & propoſitis publicationibus quis con-
tra promouendum excipit de aliquo cri-
mine, tunc enim debet probari dicta
exceptio appoſita, licet non tendat ad
vindictam. *Bart. in l. ſi cui, §. idem, ff.
eod. & cap. 2. de ordine cognitionum*.

In §. per accuſationem, cum duobus ſequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Inſcriptio legitima precedere debet ac-
cuſationem, ſicuti monitio denuncia-
tionem.*
2 *Inſcriptio operatur obligationẽ ad pœ-
nam talionis, non ſic denunciatio.*
3 *Denunciationis finis eſt correctio.*
4 *Pœna eſt quid accidentale denuncia-
tioni, cum veniat in conſequentiam, &
extra finem.*
5 *Denunciatus punitur, cum nequit ſe
alio modo corrigere.*
6 *Pœna talionis quando remittatur in
accuſatione?*
7 *Denuncians punitur pœna ſuſpectio-
nis*

nis, si defecerit in probatione.

8 *Denuncians debet habere saltem vnicum testem.*

9 *Pœna vnius multorum est metus.*

10 *Iudicis est rempublicam purgare delinquentibus.*

1 Hic datur modus procedendi in Iudicijs, & sic ait Lancellottus, quod accusationem præcedere debet legitima inscriptio, vt diximus, paret ex *cap. super his extra eod.* denũciationem præcedit charitatiua monitio. *cap. qualiter, & quando, & cap. cũ dilectus extra eod.*

Aduerte tamen hic primò, quod inscriptio operatur obligationem ad pœnam talionis, & sic accusans se obligat
2 ad eandem pœnam, si non probauerit, quam Reus debuisset pati, si accusator probasset. *cap. qui crimen, & cap. quisquis.* 2. *q.* 8. in denuntiatione autem non sic; nam qui denuntiat facit id ad quod tenetur, neque curat de pœna infligenda, nec ne, & ideo dum non petit puniri, neque ad pœnam obligari de-
3 bet, finis enim cuiuscunque denuntiationis est correctio, *glos. hic verb. ideo autem ex d. cap. super his.*

Dices, quamuis denuncians non petat puniri denunciatum, tamen ex ipsa denuntiatione Iudex tendit ad inquisitionem, & conuictus punitur, ergo debet etiam denuntians obligari ad talionem, & ponere legitimam inscriptionẽ.

Respondetur negando consequentiã,
4 & ratio est, quia respectu denuntiationis per accidens se habet pœna infligendã à Iudice nec ne, tunc quia hæc venit inconsequentiam, & quæ veniunt extra finem, & inconsequentiam non sunt inconsideratione. *l.* 1. *ff. de auctoritate Tutorum,* tum etiam, quia denunciatus
5 tunc punitur, quando non potest alio modo se corrigere, ergo pœna, quæ subsequitur, non venit inconsiderationem respectu denuntiantis.

Aduerte secundò, quod accusatione
6 multoties remittitur pœna talionis signãter in facto notorio, puta si Christianus cõtraxerit cũ Iudea. *Abb. in cap. fin. de calumnijs, l. ne quis, C. de Iudæis.* Secundò in Apostasia. *l. Apostatarum, C. de apostatis.* Tertiò quando crimen est læue. *l. leuia, ff. eod.*

Aduerte tertiò, quod denũtians nõ est
7 omnino immunis à pœna, vnde si deficiat in probatione, punitur pœna suspensionis à quolibet officio, & beneficio, debet enim denuncians saltem ha-
8 bere vnicum testem ad comprobandũ denunciatum. *glos. hic verb. suspendendus ex communi Doctorum in cap. 2. de calumnijs,* quod ideo factum est, vt non sic de facili homines inducantur ad denuntiandum, vel accusandum, & pœna
9 vnius erit metus multorum. *cap. quapropter 2. q. 7. cap. irrefragabili, de officio ordinarij.*

Dices, ergo vnusquisque desistet à denunciando, vel accusando, ne in pœnam incidat, & sic delicta crescent contra *textum in d. l. ita vulneratus, ff. ad l. Aquiliam.*

Respondetur negando sequelam; nam vel accusans, seu denuncians habet modum probandi, & id faciat, vel non habet hunc modum, & non se intromit-
10 tat, Iudicis enim erit per inquisitionẽ Rempublicam purgare delinquentibus. *Abb. in cap. constitutus, de appellationibus, & glos. hic in fine.*

In §. per inquisitionem cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Inquisitio requirit formam publicam, vel denunciationem publici officialis.*

2 *Persona vna publica æquiualet multis de populo.*

3 *Infamia corruit, si procedat ab inimicitia, sic accusatio, pro qua non opus est purgatione canonica.*

4 *Iudicis arbitrio remittitur cognitio de inimicitia qualitate.*

5 *Inquisitio absque diffamatione bene procedit quando interuenit delinquẽtis confessio, vel contra processum non oppositio.*

6 *Accusatio maior non est quam proprij oris confessio.*

7 *Crimen dum patet, de infamia non est quærendum.*

8 *Forma dat esse rei.*

9 *Diffamatio est forma inquisitionis extrinseca.*

10 *Inquisitio videtur approbata à reo, si non opposuerit exceptionem de diffamatione non praua.*

11 *Volenti, & consentienti nõ fit iniuria.*

12 *Confessionem suam potest inquisitus deinde declarare, illam vero post tormenta debet ratificare.*

13 *Qui errat non fatetur.*

14 *Inquisitio infamia potest omitti ab eo, cui Princeps cõmisit inquisitionẽ de aliquo crimine contra certã personã.*

Inqui-

15 *Inquisitio infamiæ non potest omitti si*
Princeps commissionem faciat ad alterius petitionem.
16 *Iudex nihil inueniẽdo in inquisitione*
infamiæ potest superiori significare, vt error appareat denunciantium.
17 *Inquisitio infamiæ omittitur, si in cõ-*
missione nulla fiat mentio personarũ.
18 *Inquisitio de fama est accessoria ad in-*
quisitionem de crimine.
19 *Cõmunis vox præfertur dicto aliquo-*
rum.
20 *Iudex considerare debet locum diffa-*
mationis.
21 *Fama nihil carius.*

Hic de tertio modo quo in criminalibus proceditur, & sic de inquisitione, cuius definitio pater ex supradictis. Hic tamen.
1 Aduerte primò, quod ad hoc, vt Iudex
legitimè inquirat ad pœnam infligendã, requiritur fama publica, vel saltem denunciatio publici officialis. *gl. hic verbo per inquisitionem ex l ea quidem. C. de accusationibus. cap. præterea de testi-*
2 *bus.* Ex quo habes, quod id, quod va-
lent plures de populo, id valet vna persona publica patet ex *cap. qualiter, & quando extra eod.* si tamen hæc infamia oriatur à maleuolis, seu inimicis non
3 præiudicat sic diffamato, *d. cap qualiter,*
& ratio est, quia inimicitia probata corruit ipsamet accusatio. *glos in cap. 2. extra eod.* & patet ex versibus positis, vbi inimicus ab accusando repellitur, taliter igitur accusatus non indiget purga-
4 tione canonica. Verum tamen est, quod
cognoscere, quæ sit inimicitia capitalis, nec ne remittitur in arbitrium Iudicis. *Innoc. in cap. cũ oporteat eod. tit. in 6.* & probat *ex cap si vero dicatur authentico de testibus, l. 1. §. quæstiones, ff. de quæstionibus.*

Aduerte secundò, quod licet ista diffamatio requiratur ad inquisitionem, si tamen Iudex procederet ad inquiren-
5 dum non præuia tali diffamatione, &
inquisitus confiteretur suum delictum, vel contra processum nullam opponeret exceptionem processus est validus, & firmus. *l. 2. § publico, ff. de adulterijs.* Ratio autem est, quia diffamatio requi-
6 ritur ad veritatem inueniendã, & nulla
maior accusatio, quam propria oris cõ-
7 fessio, nec de infamia querendum est,
dum crimen patet. *cap. ecce 24. q. 3. l si debitori, ff. de Iudicijs.*

Dices diffamatio est forma inquisitionis, ergo inquisitio facta sine præuia
8 diffamatione nulla est, forma enim est
illa, quæ dat esse rei. *l. Iulianus, ff. ad exhibendum.*

Respondetur, distinguendo antecedens; diffamatio est forma inquisitionis intrinseca, & essentanialis, & nego, extrinseca, seu potius figura, & concedo,
9 textus autem in *d. l. Iulianus* loquitur
de forma intrinseca, & essentiali, hæc enim est secundum Philosophos, quæ dat esse rei, non autem modus extrinsecus, siue ordo rei, tanto fortius, quod
10 qui non apponit hanc exceptionem, ab
initio videtur consentire in inquisitione sic facta, & volenti, & consentienti
11 non fit iniuria. Vnde est, quod accu-
sati dant mentitas, & expuunt etiam in facies accusatorum, quasi falsum proposuerint, ne secus facientes videantur consentire.

Aduerte tertiò, quod licet inquisitus confessus sit crimen, potest tamen suam
12 confessionem declarare, vnde si pendens
in corda crimen confessus sit, debet deinde libere, & extra tormenta redicere. *cap. cum dilecti extra eod.* & tunc po-
13 terit dicere se errasse, qui autem errat
non fatetur. *l. si per errorem, ff. de iurisdictione omnium Iudicum, l. non fatetur, ff de confessis.*

Aduerte quartò, inquisitionem infamiæ posse omitti ex proposito, quando Princeps ex motu proprio committit alicui Iudici inquisitionem certi criminis
14 contra talem, tunc enim non est quæ-
rendum de infamia, quia hic habetur pro infamato penes Principem. *cap. omnibus 2. q. 5. cap. sicut olim extra eod.* Si autem fiat commissio inquisitionis ad
15 petitionem alicuius, tunc debet antea
dicta inquisitio diffamationis preire. *Innocent. in cap. cum oporteat extra eod.* vbi ait, quod si Iudex inquirendo
16 de infamia nihil inuenerit, poterit de
hoc superiorem certum facere ne ei denuntiantes errassent. Si vero superior in litteris nulla facta mentione personarum causam committat, dicens v.g. per-
17 uenit ad audientiam, & c. tunc non
debet Iudex de infamia inquirere.

Quæres, an data commissione ad inquirendum de crimine censeatur etiam data cõmissio ad inquirendum de fama.

Respondetur affirmatiuè sic *Innocen.*
18 *loco citato n. 5. circa medium*, & dat
rationem: nam inquisitio de fama est accessoria ad inquisitionem de crimine, & accessorium sequitur naturam sui principalis, probatur ex *cap. præterea, de officio delegati, & l. 2. ff. de iurisdictio-*

ctione omnium Iudicum.

Aduerte quintò, quod infamia debet
19 esse publica, & grauis, vnde si aliqui dicant talem esse diffamatum, & tamen
20 communis vox id non comprobet, pro comuni voce est tenendum. *Innoc. in*
cap. inquisitioni eod. tit. n. 3. & debet etiam Iudex considerare locum, vbi quis fuerit diffamatus. *idem Innoc. loco cit.*
21 agitur enim de fama, qua nihil carius, de alijs pro inquisitione videte *Innocentium loco cit. & Diaz in praxi cap. 154. Soccinus loco citato parte 1.*

In §. Accidit cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Exceptio criminis potest opponi contra criminosum, declara in casu posito.*
2 *Criminoso cuilibet defensio reseruatur.*
3 *Exceptio non requirit inscriptionem, nisi excipiens vellet etiam agere ad pœnam.*
4 *Exceptio non requirit inscriptionem quando agitur de electione.*
5 *Exceptio contra electum requirit inscriptionem, & alia requisita.*

HIc de vltimo modo, quo Iudicia criminalia incipiunt, & sic de exceptione, quare.

Aduerte primò, quod contra crimi-
1 nosum potest crimen obijci per viam exceptionis modo quo supra diximus, si scilicet contra eligendum obiciatur crimen, & potest ipse aliud crimen obijce-
2 re contra excipientẽ, nam cuilibet criminoso reseruatur defensio. *cap. intelleximus, de Iudicijs.*

Aduerte secundo, quod quando exceptio proponitur incidenter, & tantum ad aliquem repellendum ab accusando, vel testificando, tunc non requi-
3 ritur inscriptio; secus autem quãdo excipiens vellet etiam agere ad pœnam contra Reum, contra quem delictum excipit, tunc enim debet præmittere inscriptionem. *Abb. in cap. cum dilectus citat. ex Bart. in l. si cui, ff. eod.*

Aduerte tertiò, hoc intelligi quando agitur adhuc de electione, tunc enim non requiritur inscriptio, licet ille re-
4 maneat in perpetuũ maculatus in opinione. *l. latius, ff. de his, qui notantur infamia, cap. cum tamen, de testibus.* Si tamen opponatur post confirmationem electi, tunc quia præcesserunt iam pu-
5 blicationes, ideo qui vult opponere debet præmittere inscriptionẽ, & se obligare ad pœnam talionis, & ad alias pœnas extra ordinarias arbitrio Iudicis. *glos. hic ex l. 1. in fine, ff. de iure deliberandi.*

DE DVPLICI PVRGATIONE

TITVLVS SECVNDVS.

SVMMARIVM.

1 *Infamia quæ ex delictis oritur purgari debet.*
2 *Purgatio quid sit?*
3 *Purgatio duplex.*
4 *Purgatio vulgaris qualis sit.*
5 *Purgatio vulgaris reiecta à sacris canonibus.*
6 *Monomachia inter Dauid, & Goliath fuit diuino instinctu.*
7 *Petrus excusatur de duplici homicidio.*
8 *Purgatio canonica quæ sit? remissiue ad dicenda.*
9 *Purgatio diffamato non datur, limita vt hic.*
10 *Purgatio datur accusato, & non conuicto de crimine.*
11 *Purgatio canonica non datur alias inquisito, sed alio modo dabitur illi à Iudice.*
12 *Purgatio periuro non datur, & ratio quare.*
13 *Purgatio criminoso notorio nõ datur.*
14 *Criminis euidens notorietas non indiget accusatore.*
15 *Notorietas debet esse à viris idoneis.*
16 *Accusatus iurare debet se non esse talis criminis reum, cum contra ipsum non currunt probationes.*
17 *Iuramentum vt habeatur verum fire debet constare duodecim viris.*
18 *Iuramentum arbitrio Iudicis potest constare minus, quam duodecim.*
19 *Iuramentum maiorem numerum duodecim requirit in grauiori crimine.*
20 *Diffamatus deficiens in purgatione qualiter puniatur.*
21 *Criminoso enormiter licet se purgauerit datur aliqua pœna ad tollendum populi scandalum.*
22 *Scriptura sacra non continet omnia ad nostrum exemplum.*
23 *Iacob quomodo fuerit licitum plures vxores habere.*
24 *Delictorum nota duplicem differentiam.*

Deli-

25 *Delicta contra Maiestatem Diuinam quæ?*
26 *Delicta contra Homines quæ?*

1 DIXIMUS iam ex cri-
minibus legitimè
propositis etiam
non probatis oriri
tamen infamiã, ve-
rũ quia debet quis
ab infamia se pur-
gare, merito de ta-
li purgatione hic, ad cuius tituli, &
duorum §§. intelligentiam videbimus
primò, quid, & quotuplex sit purgatio:
secundò, de modis, & requisitis purga-
tionis: tertiò, de eius effectibus.

Circa primum aduerte ex §. *contin-*
2 *git*, quod purgatio est demostratio inno-
centiæ super obiecto crimine, in qua
definitione nota, quod lv, demostratio,
non ponitur hic modo quo sumitur à
Philosophis, qui dicunt per demostra-
tionem haberi radicem, seu essentiam
rei, hic autem demostratio idem est, ac
dilucidatio per coniecturas, vt notat
glos. hic verbo demostratio.

Aduerte secundò, quod alia est pur-
3 gatio vulgaris, alia Canonica. Purgatio
vulgaris est omnino reiecta à sacris Ca-
nonibus, vt *in tit. de vulgari purgatio-*
4 *ne*, est enim vulgaris purgatio idem, ac
duellum, seu Monomachia, quæ reij-
citur, antiquitus autem sic fiebat vulga-
5 ris purgatio, tangebatur accusatus ferro
candenti, & si inde sequebatur adustio
extimabatur conuictus, & alijs pœnis
subijciebatur, hoc autem esset potius
tentare Deum, quod iniquum est. *cap.*
nulla 23 q. vltima, & cap cur Patriar-
cha 22. q. 3. & hæc quoque purgatio
euanuit, vnde potius macularetur se-
cundũ Canones qui sic purgari debet.
cap. significantibus extra de vulgari
purgatione.

Nec facit, quod in antiqua lege fuerit
6 Monomachia, & sic admissa ista pur-
gatio, vt fuit inter Dauid, & Goliath; nã
illud euenit instinctu sancti Spiritus, vt
in *cap. Monomachia 3. q. 8.* & qui secun-
dum Deum operatur non est sub legi-
bus, diximus *lib. 1. de constitutionibus*,
7 sic etiam excusatur Petrus de duplici
homicidio, vt in *c. cura citato tit. verb.*
aliquatenus ex text. in cap. occidit 23.
q. vltima.

Aduerte tertiò, quod alia est purga-
8 tio Canonica, quæ scilicet à sacris Ca-
nonibus comprobatur, vt in toto titu-
lo *de purgatione Canonica*, & de hac
videbimus in præsenti.

Circa secundũ aduerte primò, quod
9 ad purgationem canonicam faciendam
multa requiruntur, & primò, quod quis
non sit diffamatus, nam diffamato non
datur purgatio, dummodo tamen non
sit diffamatio ab inimicis, vt supra dixi-
mus. Si vero quis fuerit accusatus, sed
10 non conuictus de crimine, tunc hic ad-
mittitur ad purgationem, vt per *glos. in*
cap. ex duorum extra, de purgatione
Canonica. Secundò, non debet esse
alias inquisitus, quia huic non datur
11 purgatio Canonica, sed arbitrio Iudicis
debet se purgare, ac si esset seruus. *cap.*
nobilis homo citato tit. vbi glos. verbo
ingenuus. Tertiò, non debet esse periu-
rus: nam periurus non admittitur am-
12 plius ad iurandum (purgatio autem
fit per iuramentum, vt infra) *cap. qui-*
cunque, 6. q. 1. cap. paruuli 22. q. 5 l nõ
omnes, §. à barbaris, ff. de re militari,
quod est ex regula *semel malus in 6.*
13 Quartò, nõ debet esse crimen notoriũ,
quia in notorijs nõ curamus de accusa-
tione. *glos. hic verb. accusatoris ex c. cũ*
dilectus, de purgatione Canon. nam pa-
trati sceleris euidentia, neque accusato-
14 ris clamore indiget. *cap. euidentia de*
accusationibus. Debet autem esse no-
torium viris idoneis, vt notat *glos. hic*
15 *verb euidentia ex cap. litteras de tem-*
pore ordinandorum, vbi Butreus id de-
clarat.

Aduerte secundò, quod præter hæc
16 debet accusatus, contra quem non cur-
runt probationes primò iurare se non
esse tali crimine inquinatum. *cap. quo-*
tiens citato titulo. Secundò, debent etiã
duodecim viri bonæ famæ iurare se cre-
17 dere illum verum iurasse, & esse immu-
nem à tali crimine. *cap. cum, P. Man-*
conella, & cap. constitutus, de purgatio-
ne Canonica. Verum tamen est, quod
hic numerus cõpurgatorum potest mi-
18 nui arbitrio Iudicis. *glos. in cap. nobilis*
homo verb. duodecim citat. tit. Tertiò, si
delictum sit adeo graue poterit etiã au-
19 geri numerus compurgatorũ. *cap. inter*
sollicitudines, § attendentes extra eod.

Circa tertium, & sic circa effectus pur-
20 gationis aduerte, quod si quis in purga-
tione defecerit punitur, ac si in crimine
de quo diffamatus est fuisset conuictus,
vel sponte confessus, imo etiam si se
purgauerit, dummodo sit crimen satis
enorme poterit ei imponi aliqua pœna,
21 ne populi scandalizarẽtur. *gl. hic verbo*
fuisset. & text. in d. cap. inter sollicitu-
dines, §. penultimo.

Ex littera, & *glos.* horum §§. habes
primò, quod non omnia, quæ in sacris
litteris ponuntur sunt ad exemplum, &
22 permissiue, sic Iacob plures habuit vxo-
res, sed dispensatiuè. *cap. gaudemus,*
de diuortijs. Idem habetur in *cap. occi-*
23 *dit 23. q. vltima*, & narratiuè etiam po-
nitur factum Esau venatoris. *cap. Esau*
distinct. 86.

Habes secundò, ex §. *fin.* quod deli-
24 cta sunt in duplici differentia, alia lædũt
maiestatem Diuinã immediatè, vt sunt
simonia sacrilegium, hæresis, &c. alia
25 lædunt homines directè, & in ipsis læ-
dunt Deum, vt est vsura, falsum, adul-
26 terium, &c. & de his omnibus in hoc
libro erit videndum, sit igitur titulus.

DE SIMONIA.

TITVLVS TERTIVS.

SVMMARIVM.

1 *Simonia est grauissimum crimen, & maximè Deum lædit.*
2 *Simoniæ definitio qualis sit?*
3 *Simonia vnde dicatur?*
4 *Simon magus qualiter denominauit hoc crimen?*
5 *Giezi in testamento veteri quomodo commiserit hoc crimen?*
6 *Simonia quando, & quibus modis committatur?*
7 *Simonia dupliciter committitur.*
8 *Simonia contra Ius Diuinum qualiter committatur?*
9 *Simonia contra Ius Ecclesiasticum, seu positiuum qualis?*
10 *Simonia mentalis datur etiam, non autem punitur; quia*
11 *Deus solum iudicat de internis.*

VIDIMVS iam de causa formali Iudiciorum, & sic de modis, quibus Iudicia criminalia intentantur, & prosequuntur, erat videndum de materia,
circa quam versantur sententiæ talium
1 Iudiciorum, merito, &c. & bene ab hoc
assumimus exordium, est enim crimen,
quod maximè Deum lædit, vnde ait *gl.*
in summario quæstionis primæ causa
prima, quod omnia crimina respectu si-
moniæ pro nihilo æstimentur igitur ad
huius tit. & §. primi intelligentiam.

Aduerte primò, quod simonia est stu-
2 diosa volantas, seu cupiditas emendi,
vel vendendi spiritualia, vel spirituali-
bus annexa, & potest etiam dici com-
mutatio rei spiritualis cum temporali.
3 Dicitur autem simonia à Simone mago
primo huius criminis auctore, volebat
4 enim gratiam Spiritus sancti à Diuo Pe-
tro emere, vt *in actibus Apostolorum*
cap. 8. Ex hoc habes verificari regulam
Psalmistæ Psalmo 108. (*In memoriam*
reddeat iniquitas patrum eius, & pecca-
tum matris eius non deleantur,) *& glos.*
hic verb. auctor fuit, ait: Tolerabile
est malos homines per dedecus immor-
5 talitati commendare. In lege autem
veteri Giezi seruus Elisei primas petijt
bona temporalia pro gratia, *Regum 4.*
cap. 5. cap. qui studet 1. q. 1. cap. citato
extra, de simonia.

Aduerte secundò, quod debet dari
6 tes eo animo, & pacto, vt res sacra re-
cipiatur, vt in rota *q. 1. causa* 1. etiam
si essent obsequia seruitutes, &c. quia, &
hæc sunt prætio extimabilia, ergo talia
dans simoniacus est.

Aduerte tertiò, quod alia est simonia
7 de Iure Diuino prohibita, alia de Iure
Canonico, seu positiuo. Contra Ius Di-
uinum est velle vendere Sacramenta, d.
cap qui studet 1. q 1 Contra Ius Cano-
8 nicum est vendere beneficia, vel perso-
natus. vt notat *Riccius hic*, & in hac si-
monia ex post facto Papa dispensare po-
9 test, in illa autem non dispensat, & ta-
le simoniaci sũt perpetuo inhabiles, d.
cap. qui studet.

Ex verbo voluntas collige, quod da-
10 tur etiam simonia mentalis, quæ solo
animo contrahitur, & hæc licet non ha-
beat pœnam in Ecclesia militanti, ha-
bet tamen in Ecclesia triumphanti. *cap.*
11 *tua nos extra eodem*. Non puniuntur
autem sic criminosi ab Ecclesia militan-
ti, quia de internis iudicare solius Dei
est.

In §. Simoniæ.

SVMMARIVM.

1 *Simonia duplex est.*
2 *Simonia mentalis quæ?*
3 *Simonia mentalis deletur pœnitentia.*
4 *Simonia realis quæ?*
5 *Dare idem est, ac non recipere, quod sibi debetur.*

1 HIc ait Lancellottus, quod simonia duplex est, scilicet mentalis, & realis.

Ad-

Aduerte igitur primò, quod simonia
2 mentalis est, quando aliquid datur, vel
recipitur ea intentione, vt beneficium,
vel ordo concedatur, vel si dans talia
haberet intentionem temporalia reci-
3 piendi pro ipsis, & hæc simonia pure
mentalis sola pœnitentia deletur.

Aduerte secundò, quod simonia rea-
4 lis, dicitur conuentionalis, quando tali
animo, & pacto aliquid datur, vel pro-
mittitur, & tunc sic dans, vel promit-
tens, vel recipiens priuatur omni offi-
cio, & beneficio. *cap. cum super, de con-
fessis*. Idem est si debitū Episcopo re-
mittatur, vt ex hoc benefici m vel or-
dinem det, quia est etiam simonia rea-
5 lis, idem enim est dare, ac non recipe-
re, quod sibi debetur. *glos. in cap. ve-
niens, de testibus, & Nauarus cap. 23.
num. 100.*

In §. contrahitur.

SVMMARIVM.

1 *Simonia præter oblationem rei mate-
rialis committitur alio modo.*
2 *Obsequium, & fauor linguæ veniunt
appellatione commodi temporalis.*
3 *Accipere aliquid pro rebus spirituali-
bus licitum quando sit?*
4 *Dos datur propter onera matrimonij,
non propter sacramentū matrimonij.*
5 *Datum pro sacrificio, officio, &c. non
censetur datum pro spiritualitate, sed
pro opere materiali.*
6 *Simoniacè non datur, quod ab Ecclesia
pro aliquo opere determinatum est*
7 *Census pro Ecclesijs datur Episcopo
in signum recognitionis.*
8 *Eleemosynis fidelium animæ subleuã-
tur a pœnis.*

ADuerte hic, quod non tantum
oblatione solius rei corporalis,
seu materialis potest contrahi
1 simonia, sed etiam interuentu cuiuscun-
que rei temporalis simonia committi-
tur, vnde si quis seruiret Prælato tali
pacto, vt sibi deinde beneficium confer-
ret ambo essent simoniaci. *glos.* hic in
figuratione casus, & ratio est, nam ob-
2 sequium, & fauor linguæ veniunt appel-
latione commodi temporalis. *cap. sunt
nonnulli 1 q. 1.* & idem est dicendum de
adulatore, si quis enim eo animo adu-
letur, vt ex tali affectu orto ex adula-
tione quid spirituale cõsequeretur, etiã
simoniam cõmitteret, eo quod munus
linguæ fauorabile sit, d. *cap. sunt non-
nulli*.

Quæres. An liceat aliquando aliquid
accipere pro spiritualibus.

Respondetur affirmatiuè in pluribus
3 casibus. Primò, pro contrahendo ma-
trimonio, pro hoc enim constituitur
dos, quæ potius datur loco honoris, quã
pretij. *glos. in cap. honorantur 32. q. 2.
4 verb. honorantur, & text. in cap. deci-
mæ 16 q. 1.* tum quia datur dos propter
onera matrimonij, non propter sacra-
mentum matrimonij. Secundò, pro sa-
crificio, officio, &c. in certis locis, tunc
enim id datur non pro spiritualitate,
5 sed pro operibus materialibus, merito
dantes non sunt simoniaci. *cap. fin. ex-
tra ne Prælati vices suas, cap. charitatē
12. q. 2.* Tertiò, quando aliquid certum
6 est, & determinatum ab Ecclesia, puta
pro laboribus ministrorum in consecra-
tionibus Ecclesiarũ, vel in alijs functio-
nibus. *cap. cum sit extra, eod. cap. rela-
tum 20 q. 3.* Quartò, census pro Eccle-
7 sijs dicatis, vel cõsecratis Episcopo de-
betur in signũ recognitionis. *cap. quæ-
situm 1. q. 3* Quintò, ad animas suble-
8 uandas à pœnis, vt in *cap. animæ, & cap.
tempus 13. q. 2.* vnde pecunia, eleemo-
synis animæ fidelium subleuantur à pœ-
nis.

In §. & sicut.

SVMMARIVM.

1 *Episcopus, & etiã eius Notarius pro-
hibentur aliquid accipere pro ordini-
bus.*
2 *Episcopus potest ab ordinandis exige-
re candelas in signũ recognitionis, &
pro Iure successoribus conseruando.*
3 *Ministri neque vllo pacto possunt ali-
quid exigere pro ordinibus.*
4 *Directè quod fieri non potest indirectè
quoque prohibetur.*
5 *Oblatum sponte non potest recipi pro
rebus sacris, nisi animus dantis. &
recipientis non habeat hunc finem.*
6 *Intentio magis est consideranda, quam
actio.*

1 NOn tantum Episcopus, sed etiã
eius Notarius, & quilibet mi-
nister prohibetur aliquid re-
cipere pro ordinibus conferendis, imò
Toletus in Summa vult, nec posse can-
delas accipi in collatione ordinũ. Hoc
autem intelligendum est ex pacto, vel
conuentione, secus autem quando Præ-

latu: velet exigere candelas in signum
2 recognitionis, & ad conseruandum Ius pro successoribus, tunc enim bene id potest. *cap. quæsitum* 1 *q.* 3. vbi census exigitur propter Ius, quod habet Episcopus in Ecclesia cõsecrata, vel dicata.

Aduerte etiam hic primò, quod non
3 possunt id facere ministri, nec directè, nec indirectè, puta exigẽdo aliquid pro carta v.g. vel pro alia simili causa: nam quod directè fieri non potest indirectè quoque prohibetur, vt notat *Soccinus in cap. in ordinando extra eod. n.*4.

Aduerte, secundò, quod etiam sponte
4 oblatum pro sacris rebus recipi nequit *Trid. sess.*21 *cap.*9. *in decretis reformationum*. vbi id prohibet, poterit tamen recipi si dans non eo fine det, vt emat
5 res sacras, sed affectu gratitudinis, vel amicitiæ, & recipiens eo etiam animo reciperet: nam magis intentio est con-
6 sideranda, quam actio ipsa. *cap cum voluntate, de sententijs excõmunicationis.*

In §. pecuniam vero.

SVMMARIVM.

1 *Pecuniæ nomine veniunt iura, & actiones.*
2 *Pecunia comprehendit res pondere, numero, & mensura consistentes.*
3 *Pecunia str ctissime accepta est, quæ numeratur.*
4 *Pecunia nomine, quæ sumuntur pro rebus sacris dari non possunt.*

1 ADuerte primò, quod pecuniæ nomine multa veniunt, & primo si largè sumatur etiam iura & actiones pec mia dici possunt equiualenter *l pecunia, ff. de verb significatione.*
2 Secundò, quod comprendit omnes res, quæ consistunt in numero pondere, & mensura, quia facillimè in pecunia reducuntur *l talis scriptura ff de legatis* 1, strictissimè autem sumpta pecunia est,
3 quæ in numeratione consistit. § *pretij institutionibus, de emptione, & venditione lib.*3.

Aduerte secundò, quod hic nomine pecuniæ quælibet ex his rebus venit, ac
4 proinde nihil pro sacris rebus dari debet, nec promitti, vt supra diximus, pater ex *cap qui alium cum sequentibus extra eodem*. Esset hic videndum, an possit aliquid dari pro Sacramentis recipiendis, sed diximus *libro* 2. *de Sacramẽtis in genere, & de Sacram. baptismi.*

In §. sed, & tu quoque.

SVMMARIVM.

1 *Simonia committitur accipiendo aliquid pro collatione ordinum.*
2 *Sacerdos præter taxatum nihil potest petere pro funeralibus directè, sed indirectè pro laboribus.*
3 *Exequiæ sunt quid spirituale.*
4 *Peti aliquid nequit pro benedictione nuptiarum.*
5 *Iudex ex officio potest constringere populum ad seruandam honestã consuetudinem taxæ pro exequijs.*

1 HIc ponuntur varij casus in quibus simonia cõmittitur, & primò pro ordinãdis Clericis. *cap. si quis obiecerit* 1. *q.*3. *& cap. cum Ecclesiæ extra eodem*. Secundò, non potest Sacerdos petere aliquid pro funeralibus
2 defunctorum præter id, quod manet taxatum, & hoc neque directè pro exequijs (sunt enim quid spirituale) sed tã-
3 tum indirectè pro laboribus iuxta *textum, & glos. in cap tua nobis extra eod.* Tertiò, nec pro benedictione nuptiarũ
4 ex eadem ratione, vt ibi met probatum, & ex *glos.* ibi habes, quod Sacerdos, neque habet actionem ad petendũ id, quod consuetudo taxauit, pro exequijs, & pro similibus, tamen ex officio Iudicis potest cõstringi populus ad ob-
5 seruandam honestam consuetudinem. *cap. ad Apostolicam extra eod. cap. pro consuetudinibus, Authentico de sanctiss. simis Episcopis.*

In §. Is quoque, cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Electio Prælatorum hodie non est in vsu.*
2 *Simoniacus est dans aliquid pro sui electione, quia hanc sequitur consecratio.*
3 *Ex præparatorijs deuenitur ad præparatum.*
4 *Beneficio iam impetrato non licet dare aliquid pro capienda possessione.*
5 *Canonicus, quia non dedit consocijs, quod erat in vsu pro capienda possessione non remouetur à canonicatu.*
6 *Simonia cõmittitur etiã ignorãte electo*

Nemo

7 *Nemo priuari debet Iure suo ex facto alterius, hac regula limitatur.*
8 *Simonia vt committatur, sufficit, si aliquis ex electoribus sit maculatus.*
9 *Simonia inducitur etiam ab animo recipientis.*
10 *Actus ex malitia vnius malignatur.*
11 *Episcopus non potest dispensare cum simoniace electo etiam ignoranter.*
12 *Grauiora sũt reseruata superioribus.*
13 *Episcopus potest dispensare in impetratione simoniaca beneficij simplicis aliquibus requisitis concurrentibus.*
14 *Resignatio simplex confert Episcopo liberam potestatẽ conferendi cui vult.*
15 *Ratihabitio electi promissionis, vel præstationis alicuius rei; idem est, ac si ab ipso præstatum, vel promissum fuisset.*
16 *Pontifex solus dispensat cũ electo ratum habente promissionem alterius.*
17 *Ratum habere non potest aliquis, quod suo nomine gestum non est.*
18 *Ratificans tertius percussionem clerici factam suo nomine incidit in excommunicationem.*
19 *Ratificans male facta, idem est, ac si ad id mandatum dedisset.*
20 *Approbans factum damnabile est puniendus.*
21 *Simonia non dicitur si fuit ignoranter ab aliquo inimico in fraudem cõmissa eligendi.*
22 *Malus non debet de fraude sua commodum reportare.*
23 *Fraus probatur coniecturis.*

1 HIc agendum esset de simonia; quæ committitur in electione Prælatorum, verum quia hæc electio hodie non est in vsu, & multa de tali electione diximus in *lib. 1. agentes de electione*; illa recolite: possunt enim deseruire adhuc pro electione Superiorum; ideo præter ibi dicta.

Aduerte primò, quod ideo, qui dat
2 aliquid pro sui electione est simoniacus,
quia electio est præparatoria ad consecrationem, & ex præparatorijs deuenitur ad præparatum, vt per DD. commu-
3 niter *in rubrica, C. de edendo*, ideo qui
electionem simoniacè procurat, idem est, ac si consecrationem sic procurasset. *cap. sunt viri, distinct. 40. cap. sane 15. q. 1.* Idem dic, si quis daret aliquid pro capienda possessione in beneficio iam
4 impetrato, imò si staret cõsuetudo, quod
electus in Canonicum v. g. aliquid dare debeat Canonicis consocijs pro capien-
5 da possessione, non per hoc esset remo-
uendus à canonicatu, quia nihil dederit consocijs. *cap. Iacobus, extra eod.*

Aduerte secundò, quod si ignorante
6 electo aliquid sit promissum, vel datum
pro electione, tamen electio æstimatur simoniaca, & nulla. *cap. nobis extra eod.* & in hoc fallit regula, quod nemo de-
7 bet priuari iure suo ex facto alterius, hic
enim cadit ab electione, ex simonia cõmissa ab electoribus, sufficit enim, quod vnus sit maculatus ex electoribus ad
8 hoc, vt actus dicatur nullus, malum
enim est ex singulis defectibus, merito dum actus malus est, & simoniacus electus debet cadere à Iure, vt notatur hic.

Dices, ad committendam simoniam debet quis aliquid dare, vel promittere, siue per se, siue per alium, vt diximus, sed hic neque dat, neque promittit, ergo non debet puniri, vt simoniacus.

Respondetur negando maiorem imo
9 petit principium, vt enim patet ex su-
pradictis etiam animus recipientis simoniam inducit patet ex text. in *cap.*
10 *per tuas litteras extra eod.* quia ex ma-
litia vnius malignatur actus, & extendit *Abb in d. cap. à nobis*, licet vnus ex electoribus sit maculatus.

Aduerte tertiò, quod non potest Epi-
11 scopus dispensare cum simoniacè electo
etiam ignoranter: nam grauiora sunt superioribus reseruata. *cap. 4. de officio*
12 *delegati*, secus autẽ est in beneficio sim-
plici impetrato cum tali simonia; nam tunc potest Episcopus dispensare tribus
13 concurrentibus, vt notat *glos. hic in §.
sed videamus verb. liberũ*. Scilicet primò, quod simonia cõmissa sit ignorante eo, cum quo dispensatur, nec ipso ratum habente. Secundò, quod beneficium sit simplex non curatum, & cum personatu. Tertiò, quod præcedat libera resignatio in manibus ipsius Episcopi, quod est idẽ, ac dicere, posse Episcopum si velit talem beneficium eidem conferre; nam sim-
14 plex resignatio confert Episcopo libe-
ram potestatem, cui vult, vt supra diximus *lib. 1. agentes de translatione*.

Aduerte quartò, quod si electus per
15 simoniam sic ignoranter ratam habeat
præstationem alicuius rei, vel promissionem pro electione, idem est, ac si ipse dedisset, ac proinde solus Pontifex cũ ipso dispensare potest.

Dices, quod nomine meo gestum non
17 est, id ratum habere non possumus *l. si
pupilli, §. idem quæritur, ff. de negotijs gestis*, sed talis præstatio non est facta

nomine electi, ergo non potest ipse ratificare.

Respondetur negando minorem, supponimus enim, quod is, qui dedit nomine electi dederit, licet inscio ipso; sicut etiam si quis percutiat clericum nomine tertij, hoc enim ratificante inci-
18 dit ipse ratificans in excommunicationem ob percussioné, quod est speciale in maleficijs, quod scilicet is, qui ratificat male facta nomine suo idé est, ac si ad id
19 mandatum dedisset. *cap. non satis extra eod. Abb. in cap. sicut, de sententia excommunicationis*, vbi etiam ait, quod pœnam meretur, qui approbat factum
20 damnabile, vt patet ex *text. & glos. in cap. cum quis, de sententia excommunicationis in 6.*

21 Ad terte quintò, totum hoc limitati, quando talis simonia ex ignorantia cõmissa est in odium eligẽdi, quia vir ma-
22 lus non debet de fraude sua comodum reportare *cap sede Apostolica de rescriptis. l. fundo ff de rei vendicatione*, hoc autem ex coniecturis probatur, puta, si inimicus eligendi aliquid dedisset ele-
23 ctoribus, præsumeretur enim in fraudẽ id dedisse, & coniecturis probatur fraus. *cap 2. de renuntiatione, & l. dolo, C. de dolo.*

In § ac veluti.

SVMMARIVM.

1 *Simoniacis, quæ pœnæ infligantur?*
2 *Ordinans recipiens pro ordine conferendo suspenditur à dignitate.*
3 *Ordinandus dans pro ordine suscipiendo suspenditur ab ordine.*
4 *Simoniæ mediator laicus excommunicatur, clericus deponitur.*

1 HIc de pœnis, quæ infliguntur in simoniacos est sermo, & habetur hic, quod recipiens aliquid
2 pro ordinatione suspenditur à tali dignitate, dans vero est suspensus ab or-
3 dine sic suscepto. *cap. de cætero 1. q. 1.* & mediator huius criminis excom mu-
4 nicatur si sit laicus, si vero sit clericus venit deponendus. *cap. non satis extra eod. cap. si quis Episcopus 1. q. 1.*

In S. hæc tamen, cũ sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Simoniacè ordinans, nõ concurrens tamen in simonia & ordinatus nõ simoniacè à simoniaco non sunt puniendi.*
2 *Simoniacè ordinatus recipit characterem, licet illum exercere non valeat.*
3 *Characteris impressio requirit essentialiter characterem baptismalem.*
4 *Sacramenti gratia vt recipiatur requirit suscipientis dispositiones.*
5 *Character baptismalis nunquam aufertur.*
6 *Simoniacè beneficium impetratum renunciari debet, & clericus fit in perpetuum inhabilis ad beneficia.*
7 *Simoniaci agentes, & cõsentientes sunt excommunicati.*
8 *Simoniacè impetrans beneficium, delatus illo priuatur, & ab ordine deponitur.*
9 *Simoniacus tantum inquisitus ad tẽpus suspenditur.*
10 *Simoniæ pœnam non incurrit coactus suscipere ordines à simoniaco.*
11 *Simoniacè ordinatus ignoranter, sed libere suspenditur ab administratione ordinis.*
12 *Episcopus potest dispensare cum simoniacè ordinato ignoranter.*
13 *Simonia semper committitur in impetratione beneficij si pro quolibet actu aliquid detur.*
14 *Simoniaco publico solus Pontifex dispensat.*

1 SImoniacè conferens ordines, sed non simoniacè existens, sic etiam non simoniacè à simoniaco suscipiens ordines non sunt puniendi, quia ipsi non peccarant vnde Ecclesia dispẽsat, vt ministrare possint. *cap. statuimus 21. q. 1.* vbi ex capite ignorantiæ excusantur.

Aduerte hic primò, quod simoniacè
2 ordinatus, siue scienter, siue ignoranter verè recipit caracterem talis ordinis, licet in illo ministrare non valeat, vt in *d. cap. statuimus*, § *sicut ergo*, & ratio est, nam impressio caracteris essentiali-
3 ter requirit caracterem baptismalem. *Beccan. q. 10. de Sacramentis in genere,* vbi refert doctrinam *August. in libro 4. de baptismo*, aliæ autem dispositiones
4 requiruntur ad gratiam Sacramenti, ergo quotiescunque quis est baptizatus recipit characterem, nam nec simonia,
5 nec censura, nec excommunicatio potest caracterem baptismalem auferre, ergo remanente caractere, hic semper est habilis ad ordines.

Aduerte secundò, quod alijs pœnis afficiuntur simoniaci, & si sint in ordinibus

bus conferendis conferens & suscipiens suspenduntur, vt diximus. Si fit beneficium sic impetratum renũciari debet, vt diximus, & clericus in perpetuum
6 erit inhabilis ad beneficia, *vt in extrauaganti cũ de detestabile scelus cod. tit.* Tertiò, sunt excõmunicati omnes agentes, & consentientes. *cap. requiruntur*
7 *1 q. 1.* Quartò, sunt infames, *glos. in cap. si quis Episcopus eadem causa, & quæstione verb. mediator.* Quintò, si fuerit delatus debet priuari beneficio sic ob-
8 tento, & deponi ab ordine, si vero fuerit de hoc inquisitus non est deponendus, sed tantum suspenditur ad tempus,
9 quo elapso poterit in sua Ecclesia ministrare. *§. quod si non ordinem, cap. presbyter 1. q. 1.*

Aduerte tertiò, quod ille, qui omni-
10 no coactus susciperet ordinem à simoniaco, nulla pœna esset puniendus, nam talis coactio ipsum excusat. vnde neque
11 est irregularis secus autem si ignoranter, sed liberè accedat, tunc enim est suspensus ab administratione in ordine sic
12 suscepto, sed tamen potest Episcopus cum ipso dispensare, d. *cap. si quis Episcopus.*

Aduerte vltimo, quod quomodocun-
13 que, & cuicunque detur aliquid pro cõsequendo beneficio, pro præsentatione, electione, institutione, confirmatione, possessione, &c. semper committitur simonia, & beneficium amittitur *Toletus*
14 *in summa lib. 5 cap. 91.* & quando publica est tunc solus Pontifex dispensare potest, vt diximus.

In §. quinimmo.

SVMMARIVM.

1 *Simonia parentum in beneficio impetrando non nocet paruulis filijs, nisi quod tenentur illud resignare.*
2 *Misericordia digni sunt qui alieno laborant vitio.*
3 *Simonia parentum nocet filijs maioribus illam ratificantibus, quibus si misericordia impertitur poterunt in alijs non in eadem Ecclesia remanere.*
4 *Dictis alienis acquiescere debet, qui non habet conscientiam læsam.*
5 *Filius debet putare patrem suo bono quæcumque agere, nisi veritas sit cõtraria.*

HIc idem casus proponitur, de quo supra diximus, de eo scilicet, in cuius electione ignoranter simonia in-
1 teruenerit, sic si paruuli ex delicto parentum taliter beneficium obtinuerint, illud resignare tenentur, sed non erunt deponendi, quia ipsi non peccauerunt, sed patres eorum, neque filius in hoc casu debet portare patris iniquitatem. *cap. quicunque 1. q. 5.* quod intellige
2 de Iure, & sic non indigent alia dispensatione, nam misericordia digni sunt, qui alieno laborant vitio. *l. lege, C. de naturalibus liberis.*

Limita tamen in eo, qui maior existens conscius de tali simonia ipsam ratificauit hic enim est suspendendus, sed si ei misericordia impertiatur, in alijs
3 Ecclesijs non in eadem remanere poterit. *cap. quicunque 1 q. 5. vbi glos. verb. magna misericordia.* Paruuli autem debent in hoc acquiescere dictis parentum, qui si dixerint factũ sic euenisse fides est eis præstanda. *glos. in præsenti, § verb. omnino.*

Dices, qui non habet conscientiam
4 læsam debet esse omnino securus, nec alienis dictis acquiescere debet, *l. filiũ, ff de his qui sunt sui, vel alieni iuris,* ergo non debet filius stare dicto sui patris.

Respondetur negando consequentiã, & ratio est, quia filius debet putare patrem nolle eius malum, & quod non di-
5 cat filio quidquam in eius damnum, nisi vere res ita euenisset. *cap. afferte mihi gladium, & cap litteras de præsumptionibus.* quod non est si alij id dicerent, tunc enim potest esse, quod isti mouerentur ex aliquo prauo affectu inuidiæ, & tunc qui non habet conscientiam læsam, non tenetur stare eorum dictis.

In §. hæc obijciat, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Simonia committitur etiam pro accessorijs ad res sacras.*
2 *Ius percipiendi fructus Ecclesiasticos prouentus, &c. non potest vendi.*
3 *Annexorum, & connexorum eadem est dispositio.*
4 *Simonia in crimine potest admitti seruus, vel alius criminosus ad accusandum.*
5 *Simonia æquiparatur crimini lesæ Maiestatis.*
6 *Simonia admittit ad accusandum etiã meretricem, & infamem, &c.*

Ido-

7 *Idoneitas maior requiritur in teste, quam in accusatore.*

8 *Simoniacus difficilius alijs criminosis potest obtinere dispensationem pro celebrando.*

9 *Vitiatus in radice fructum bonum producere nequit.*

1 ADuerte primò, quod hic valet regula accessorium, & ideo non tantum pro consecratione Ecclesiæ nihil præstare potest, sed neque pro accessorijs ad talem consecrationẽ: nam hæc esset fraus, ministri enim aliquod susciperent pro eisdem conseruationibus, licet ficto colore id facerent. *cap. si quis obiecerit* 1. *q.* 3. & sic Ius per-
2 cipiendi fructus Ecclesiasticos, prouentus, &c. nec vendi potest: nam hæc sunt accessoria ad Ecclesiam, d. *cap. si quis obiecerit*, & annexorum, & connexorum eadem est dispositio. *cap. quo Iure di-*
3 *stinct.* 1. *c. hac quippe* 3. *q.* 6. *l. eum qui, §. si libertus, ff de Iureiurando, notat glos. in d. cap si quis obiecerit.*

Aduerte secundò, quod tanta est labes huius criminis, vt licet seruus, vel aliter criminosus non admittatur ad ac-
4 cusandum, vt supra diximus ex *cap.* 2. *de accusationibus*, tamen hoc limitatur, vnde seruus admittitur contra dominũ, quia simonia se habet ad modum crimi-
5 nis læsæ Maiestatis, in quo etiam seruus admittitur ad accusandum, & patet etiã ex dictis in initio de accusationibus.

Aduerte tertiò, quod etiã meretrix,
6 quæ alias ab accusatione repellitur pro hoc tamen crimine admittitur. *l qua adulterum, C. de adulterijs*, sic infamis, vel criminosus qui licet alias repellatur, hic tamen ob grauitatem criminis non excluditur *cap. licet extra eodem*, non sic tamen ad testificandum, quia
7 maior idoneitas requiritur in teste, quã in accusatore, patet ex d. *cap. tanta est labes.*

Aduerte quartò, quod licet alij criminosi facilius possint habere dispensa-
8 tionem pro celebrando, tamen simoniacus non sic, hic enim ab initio suscepti ordinis contraxit impedimentum. *cap. repelluntur* 1. *q.* 1. & qui in radice
9 vitiatus est fructum bonum producere nequit. *cap. quibusdam* 1. *quæstione* 1.

In §. sciendum est, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Simonia non semper committitur, quamuis intersit præstatio. & quomodo?*

2 *Intentio dantis, vel recipientis consideranda est.*

4 *Simonia non committitur quando datur aliquid ad redimendam vexationem in Iure quæsito.*

5 *Simoniacus est dans aliquid pro expeditione.*

6 *Simoniaca est electio si quis alicui contradicenti pecuniã dari procurarit.*

7 *Homini quid prodest si vniuersum mundum lucretur animæ vero suæ detrimentum patiatur.*

1 ADuerte primò, quod non semper, & indistinctè qualibet præstatione simonia committitur, ideo si aliquid detur non ex pacto, neque ex tali animo sed tantum amicitiæ, & amoris causa, siue antecedat, siue post sequatur collationem ordinis, vel beneficij, nulla simonia committitur sic in præsenti. §. *sciendum est*, & patet ex *cap. placuit* 1. *q.* . . *cap tua & cap. dilectus extra eod.* intentio enim sic dantis, vel recipientis non est deprauata, vt notat *glos. hic in primo notabili*, & extenditur
2 ad casus similes, dummodo principaliter dans, vel recipiens non intendat emere, vel vendere res sacras.

Aduerte secundò, idem esse dicendũ ad redimendam vexationem in Iure quæsito secus autem in Iure quærendo, vnde si quis v. g. molestetur in pacifica possessione, quã habet beneficij vel of-
3 ficij potest ad suam vexationẽ redimendam aliquid soluere, nõ animo emendi res sacras, sed potius vi compulsus. *cap. dilectus extra eod.* secus autem in Iure quærendo, tunc enim non licet, esset enim propriam simoniam committere, vt si quis ad hoc, vt ei detur possessio, vel expediãtur litteræ, &c. aliquid da-
4 ret pro expeditione, hic simoniacus esset *Trid. sess.* 24. *cap.* 1. *de reformatione, & sess.* 21. *cap.* 1. patet ex *cap. Matthæus extra eod.* vnde vt ibi habetur, si quis
5 contradicente aliquo electioni de se facta, pecuniam ei procuraret dandam,
6 talis electio, & confirmatio inde secuta simoniaca est, & debet officium, & dignitatem deponere, vt enim habetur in

fine

fine dicti *cap.* quid prodest homini si
7 vniuersum mundum lucretur animæ vero suæ detrimentum patiatur.

In §. ita demum cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Prælatus non potest vendere ea, quæ sunt iurisdictionis, quia sunt annexa spiritualitati.*
2 *Simoniaci dicuntur Barones officia vendentes.*
3 *Iustitia est res sacra.*
4 *Soluens aliquid pro licentia exigendi suspenditur à beneficio.*
5 *Papa an possit dispensare in simonia?*
6 *Papa nequit dispensare in simonia cōmissa pro Sacramentis, & sacramentalibus.*
7 *Papa in ijs, quæ spectant ad Ius diuinum non potest dispensare.*
8 *Papa potest dispensare in simonia commissa pro beneficijs, & dignitatibus.*
9 *Simonia secluso animo vendendi, vel emendi res sacras consistit in Iure mere positiuo.*
10 *Simonia an precibus committatur?*
11 *Simonia non committitur precibus ad Deum, vel Sanctos.*
12 *Simonia committitur precibus ad homines pro indigno*
13 *Preces idem sunt, ac pretium.*
14 *Simonia committitur precibus etiam pro digno si superior præcise ex illis moueatur, secus si moueatur dignitate subiecti precibus commendati.*
15 *Precibus se ipsum proponens, tanquā ambitiosus est deponendus.*
16 *Simoniacè ordinatus an possit celebrare?*
17 *Simonia scienter, & voluntariè in ordinatione commissa parturit irregularitatem, in qua solus Pontifex dispensat.*
18 *Simonia inscio ordinato commissa nullam dat sibi difficultatem, quin possit celebrare.*
19 *Simoniacè voluntariè ordinatus est etiam excommunicatus.*
20 *Simonia oritur tantum in ordine, vel beneficio.*
21 *Simonia committitur etiam pro dando, vel accipiendo aliquid pro litteris dimissorialibus sigillo, &c.*
22 *Simoniaci Cardinales, Patriarchæ, &c. sunt ipso facto excommunicati.*
23 *Simonia an committatur si detur aliquid, aut promittatur pro Vicariatu?*
24 *Vicariatus est res spiritualis.*
25 *Simoniacè ordinatus est suspensus tātum ab ordine sic suscepto.*
26 *Simonia an committatur si pactum interfit de dando aliquid causa remunerationis non intendens vendere, nec emere?*
27 *Simoniacum, & damnatum est pactū emendi, vel vendendi res sacras.*
28 *Simoniacum non est pactum de recognoscendo, vel remunerando pro laboribus.*
29 *Simonia non committitur si post factū detur aliquid recompensandi causa labores.*
30 *Simoniæ peccatum non est dare vltra quod quis meretur, sed potius iniustitia, quod etiam liberalitas excusat.*
35 *Simonia an sit mutuari aliquid ad captandam amicitiam, vt deinde sequatur consecutio beneficij, &c.*
32 *Simonia, & vsura simul concurrunt in mutuante, vt inde aliquid consequatur.*
33 *Simonia non est aliquid mutuare ad captandam tantum amicitiam.*
34 *Simonia committitur vendendo sepulturam.*
35 *Sepultura est res pia, & non potest ab Ecclesiasticis impediri.*
36 *Simonia non est vendere locum honorabiliorem sepulturæ.*
37 *Simonia realis tantum, vel conuentionalis inducit pœnas Iuris in simoniacos; alia non.*
38 *Simoniacè susceptū debet restitui ante sententiam, & post sententiam ei cui condemnatur quis restituere.*
39 *Iniustè quod nobis aduenit iniustè nō acquiritur.*
40 *Simoniaca electio Papæ est reiteranda.*
41 *Simoniacè ministrans Sacramenta nō tenetur ad restitutionem simoniacè suscepti.*

1 ADuerte primò, pro his §§. quod non potest Prælatus vendere ea, quæ sunt iurisdictionis, quia, & hæc habent secum spiritualitatem annexam. *cap.* 1. *&* 2. *extra ne Prælati vices suas*, & notat *glos. hic verb. Lateranensi, & Turonēsi*, & ratio redditur, nam dum Sacerdotium venale disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur:

Aduerte secundò, quod eadem ratio-
2 ne simoniaci dicuntur Barones, & alij, qui officia, & patentes suorum gubernatorum vēdunt sic *Capiblancus pragmatica 4. de Baronibus*, & ratio est, nam simo-

ſimonia committitur venditione rei ſa-
cræ, ſed Iuſtitia eſt res ſacra. *cap. 2. ne*
3 *Prælati vices ſuas*, ergo bene tales de-
bent dici Barones vendentes, & emen-
tes talia officia, inducuntur enim em-
ptores ad Iuſtitiam extorquendam, vt
expenſum recuperent, & aliud quid lu-
crentur.

Aduerte tertiò, ex §. *fin.* quod ad ſi-
4 militudinem ſimoniæ eſt etiam prohibi-
tũ, ne quis pro licentia colligendi ali-
quod ſoluat, & ſi quis id fecerit ſuſpen-
ditur à beneficio Eccleſiaſtico, nõ enim
debet Iuribus Eccleſiæ vti, qui eius pro-
fectum nititur impedire, & ſi aliquid
exactũ ſit reſtitui debet. *gloſ. hic verb.*
exigere, ſed pro maiori dilucidatione
huius materiæ occurrũt aliqua pro qui-
bus.

5 Quæres primò: An poſſit Papa diſpẽ-
ſare in ſimonia, & approbare pactum
ſimoniacum.

Reſpondetur cum diſtinctione, aut
ſumus in Sacramentis, & ſacramentali-
6 bus, & in his non poteſt Pontifex di-
ſpenſare, quia hæc eſt ſimonia prohibi-
ta de Iure diuino, vt ſupra diximus, & in
ijs, quæ ſpectant ad Ius diuinum Papa
7 diſpẽſare nequit diximus libro primo de
Epiſcopis, & ſummo Pontifice. Vel ſu-
mus in beneficijs, & in dignitatibus, &
in his Papa diſpenſare poteſt, debet ta-
men à voluntate paciſcientium auerte-
re intentionem emendi, vel vendendi
res ſpirituales, vel ſpiritualitati anne-
xas. *gloſ. in cap. cum pridem extra de*
pactis verb illicita pactionis, & ratio
eſt, quia ſec uſo tali animo ſiſtimus in
9 Iure mere poſitiuo, & in hoc cur non
poterit Pontifex diſpenſare, vt patet ex
cap. propoſuit de conceſſione præbendæ.

10 Quæres ſecundò: An preces inducant
ſimoniam.

Reſpondetur cum diſtinctione, aut
11 ſunt preces ſpirituales ad Deũ vel San-
ctos, & iſtæ licitæ ſunt. *cap Sanctorum*
1. q. 1. Aut ſunt preces ad homines, &
12 ſub diſtinguo, vel ſunt preces pro pro-
motione indigni, & ſunt illicitæ, ac ſi-
moniacè. *cap. de ordinationibus 1. q. 1.*
13 preces enim idem ſunt, ac pretium. *cap.*
ſunt nonnulli. 1. q. 1. Aut ſunt pro di-
gno, & iterum diſtinguo, vel ſuperior
præcisè ex precibus mouetur, & tunc
etiam ſimonia committitur, aut moue-
14 tur propter dignitatem ſubiecti, quod
preces proponunt, & tunc nulla com-
mittitur ſimonia *cap. quibuſdam 1. q. 1.*
& notant *textus*, *& gloſ. in cap. tuam*
in Domino de ætate, & qualitate. Si au-
tem quis ſe ipsũ precibus proponeret;
& tunc ſiue ſuperior moueatur ex pre-
15 cibus, ſiue non, ipſe eſt deponendus
tanquam ambitioſus. *cap. nullus itaque*
cauſa, & quæſt. citata.

Quæres tertiò: An ſimoniacè ordi-
16 natus poſſit celebrare.

Reſpondetur cum diſtinctione, aut
ſimonia fuit ſcienter, & voluntariè, &
17 tunc celebrans ſine diſpenſatione, &
pœnitentia efficitur irregularis, in qua
irregularitate ſolus Pontifex diſpenſat.
Couarruuias in clem. ſi furioſus in 1.
par. relectionis, § 1. Si autem ſe inſcio,
18 nec ratum habente ſimonia commiſſa
eſt, tunc validè ordinatur, & habet or-
dinis executionem expeditam. *Nau. in*
manuali confeſſariorum cap 25. n. 68.
Cardinalis Alexandrinus in cap ſtatui-
mus, & cap. ſi quis 1. q. 1. quando antẽ
19 voluntariè quis fuit ſic ordinatus eſt
etiam excommunicatus, vt in *Extra-*
uaganti deteſtabile hoc titulo, *Felinus*
in cap. de cætero, de re iudicata, *Rocus*
de Curte tract. de Iurepatronatus verb.
& vtile, quod intellige circa ſimonia-
20 cos tantum in ordine, vel beneficio.
Diaz in praxi criminali cap. 94. verb.
extrauagantem, Pauli vbi etiam notat,
quod licet, quod detur pro litteris di-
miſſorialibus, vel pro ſigillo, vel pro ſi-
21 mili cauſa ſemper ſimonia eſt. Ex *eod.*
Diaz nota, quod cum Romæ maximè
vigeret hoc crimen ideo tam Cardina-
les, quam Patriarchæ, Epiſcopi, &c: tale
crimen committentes ſunt excommu-
22 nicati ipſo facto. & ſi Eccleſiam ingre-
diantur ſunt irregulares colligitur ex
cap. ſi cui, de ſententia excommunica-
tionis in 6. & patet ex *Bulla Pij IV an-*
no 1564. & Pij V. anno 1569.

23 Quæres quartò: An pro Vicariatu
poſſit aliquid dari, vel promitti.

Reſpondetur negatiuè: nam Vicaria-
24 tus eſt res ſpiritualis, quia habet ad-
mixtam iuriſdictionem ſpiritualem, &
temporalem. *Soccinus in cap. conſuluere*
hoc tit. num. 1.

Quæres quintò: An ſimoniacè ordi-
25 natus ſit ſuſpenſus à quolibet ordine,
an tantum ab ordine ſic ſuſcepto.

Reſpondetur ex *Soccino in cap. per*
tuas n 13. eſſe ſuſpenſum tantum ab or-
dine ſic ſuſcepto.

Quæres ſextò: An non intendens vẽ-
26 dere, nec emere res ſacras poſſit paci-
ſci de dando aliquid cauſa remunera-
tionis, ſeu compenſationis gratuitè pro
beneficio.

Reſpondetur affirmatiuè, quod in-
telli-

relige; ac posita doctrina scilicet, quod
27 duplex potest esse pactum, aut de emẽ-
dis rebus sacris, & intuitu illarum, &
tale pactum est simoniacum, ac damna-
tum in d. *extrauaganti cum detestabi-*
li, & cap. tua nos extra eod. aut fit ani-
mo purè recompensandi labores corpo-
rales, qui interueniunt in tali conces-
28 sione, & impetratione; vel etiam ad
recognoscendum, arbitrium conceden-
tis; & tunc licitè dari potest, vel pro-
mitti etiam ab initio, & ratio est, quia
nemo est, qui neget ex post facto posse
dari aliquid ad recõpensandos tales la-
bores, ergo poterit dari etiã ad id pa-
ctum, sic *Vallentia tom. 1. disp. 6. q. 16.*
29 *pun. 3.* qui citat *Gabrielem, Caietanũ,*
Sotum, & alios, & idem nouissimè do-
cuit *Tannerus 2. 2. disp. 5. q 8. dubio 3.*
n. 36. & expressè *Rodriquez in Summa*
tom. 4. cap. 133. n. 19. qui ait, quod li-
cet detur aliquid vltra æstimationem
talium laborum, tamen non est peccatũ
30 simoniæ, sed peccatum potius iniusti-
tiæ, quatenus emitur res vltra maiorem
æstimationem; sed potest euitari tale
peccatum, quando quid datur omnino
liberaliter, tunc enim nulla iniustitia
committitur, tum etiam, quia vt dixi-
mus ex S. *Doctore in lib.* 1. contra agen-
tes de paupertate religiosa, non est cõ-
tra votum paupertatis ex regulis grati-
tudinis dare per quartam partem vltra
id, quod quis meretur, & sic merenti 80.
dare 100.

Quæres septimò: An possit quis mu-
31 tuare aliquid Episcopo, vel alteri ad
captandam amicitiam Episcopi; itaut
ex tali mutuo moueatur Episcopus ad
beneficium concedendum sibi, vel suo
filio, &c.

Respõdetur, quod si hic verè, & prin-
cipaliter hoc intendat ex tali mutuo, &
ad hoc mutuet committit vsuram, & si-
moniam, vsuram, quia aliquod præten-
32 dit vltra sortem principalem, simoniã,
quia intendit medio tali mutuo emere
res sacras, at si mutuet tantum eo præ-
ciso animo, vt captet amicitiam con-
33 cedentis, & sit postea in eius electione
dare beneficium nec ne, tunc fieri po-
test, nec simonia committitur, sic col-
ligitur ex *Lessio libro 2. cap. 20. dubio 9.*
n. 64 & Tannerus 2. secunda tract. 5.
cap 3. n. 6. & alios refert Diana par. 1.
tract. 1. de contractibus resolutione 61.

Quæres octauò: Quomodo non cõ-
mittant simoniam Ecclesiastici, qui vẽ-
dunt locum Ecclesiæ pro sepulturis?

34 Respondetur, quod aut propriè ven-
dunt sepulturam, & certum est, quod si-
moniã cõmittunt, sepultura enim est res
35 pia, nec possunt Ecclesiastici impedire
ne mortui sepeliantur in proprijs Ec-
clesijs. *Suarez de regularibus tom. 1.*
lib. 4. de simonia cap. 14. n. 22. aut in-
tendunt vendere locum honorabiliorẽ,
itaut possit emptor prohibere, ne alij
36 sepeliantur in tali loco, & tunc quia
hoc est Ius mere temporale, ideo potè-
runt Ecclesiastici illud vendere, & non
committent simoniam. *Garsias de be-*
nefi ijs tom. 1. par. 3. c. 9. n. 117. Ema-
nuel Sà verb. simonia n. 2. Barbosa in
collectaneis tom. 2. lib. 3. tit. 28 c. 13. Ge-
nuensis in praxi Archiepiscopali c. 32.
& Garsias loco citato, refert sic fuisse
decisum Romæ coram Lancellotto 29.
Maij 1572.

Nota etiam hic ex *Tannero 2. secun-*
dæ disp. 5. q. 8. dubio 4. n. 99. quod nulla
simonia inducit pœnas Iuris scilicet ex-
37 communicationis & suspensionis, nisi
simonia realis, vel conuentionalis, non
autem sola simonia mentalis, secus si
fuerit simonia conuentionalis, puta per
Apocas, vel scripturas, hæc enim simo-
nia refertur ad conuentionalem. Habes
etiam ex eodem, quod susceptum simo-
38 niacè in talibus casibus restitui debet,
nam nobis non acquiritur, quod iniu-
stè nobis aduenit, & ante sententiam
39 debet restitui ei, à quo acceptum erat,
post sententiam ei restitui debet, cui re-
stituere condemnatur simoniacus.

40 Nota secundò, quod electio Papæ sic
simoniacè facta nulla est, & reiteranda,
vt notat idem *Tannerus*.

Nota tertiò, ex *Turriano in disputa-*
tionibus selectis centuria 4. dubio 59.
secundum Vasquez, & alios, quod si-
moniacè ministrans Sacramenta non te-
41 netur restituere simoniacè susceptum,
nam obligatio restitutionis in hoc casu
non est de Iure naturæ, sed de Iure po-
sitiuo, merito quis condemnari debet,
& tunc coactè, & auctore prætore, sic
acceptum restituere cogitur.

DE HÆRETICIS, Schismaticis, & Apostatis.

TITVLVS QVARTVS.

SVMMARIVM.

1 *Hæresis lædit maiestatem Diuinam.*
2 *Hæreticus quis dicatur?*
3 *Hæreseos etimologia.*

4 *Hæresiarca qualis habeatur.*
5 *Hæreseos crimen residet in intellectu.*
6 *Hæreticus vt dici possit requiritur, vt erret in fide.*
7 *Hæreticus non dicitur recedens à communi opinione, sed ad summum temerarius.*
8 *Hæreticus non potest esse nisi baptizatus.*
9 *Hæretici dicuntur qui pertinaciter, non simpliciter, & ex errore sentiunt contra fidem.*
10 *Hæretici non sunt adorantes dæmones tantùm ad finem aliquid consequendi.*
11 *Hæretici non sunt expuentes sacras imagines calore iracundiæ.*
12 *Schismatici quinam sint?*
13 *Schismatici in larga significatione possunt dici peccatores, & excommunicati num. 14.*
14 *Schismatici propriè sunt separantes se ab Ecclesia vniuersali.*
15 *Schismatici possunt esse insideles, qui non sunt vniti Ecclesiæ.*
16 *Schismaticorum, & hæreticorum differentia.*
17 *Schismatici non solum sunt Papæ authoritatem negantes, sed etiam hæretici.*
18 *Ecclesiam esse vniuersalem est vnus ex fidei articulis.*
19 *Apostasia quid sit?*
20 *Apostasia etimologia.*

1 EGIMVS iam de vno crimine, quod lædit maiestatem Diuinam sequebatur videre de alio, merito, &c. ad cuius titul. & §. primi intelligentiam videbimus primò, qui sint hæretici, & vnde dicantur. Secundò, quæ requirantur ad hoc, vt quis sit formaliter hæreticus. Tertiò, videbimus, quid sit schismaticus, & quomodo inducatur schisma. Quartò, aliqua breuiter de Apostatis.

Circa primum aduerte primò, quod
2 hæreticus est, qui falsas opiniones gignit, & sequitur, vt habetur hic in §. 1. *ex cap. hæreticus 24. q.* & hæresis idem est, ac electio à verbo hercíscor, quod idem est, ac separatio, seu diuisio, idem
3 enim est eligere, ac separare. *Hieronym. in cap. hæresis 24. q. 3.* vbi ait, quod hæresis græcè idem est, ac electio quasi hæretici sibi peculiarem disciplinā sumunt insectandam.

Aduerte secundò, quod habemus etiā
4 aliud terminum, qui est (hæresiarca) & hic ille dicitur, qui est caput, & auctor hæresis, & tales auctores ferè centum ponuntur in fine. *q. 3. causa citata*, vt ibi videre est.

Circa secundum aduerte, quod cum
5 hæresis resideat in intellectu, qui alio modo retinet doctrinam, quā Ecclesia vniuersalis substinet, nec alibi residere potest, quam in intellectu, cuius est veri-
6 tatem indagare, & à falso diuertere ideo ad hoc, vt quis sit formaliter hæreticus requiritur primò, quod error sit in fide Catholica, siue in dogmate vniuersali, alias errans contra communem opinionem non potest dici hæreticus, sed ad
7 summum temerarius. *Siluest. verb. hæreticus*, §. 7. *ex cap. ad abolendam extra eodem*. Secundò, debet esse quis baptizatus, alias enim infidelis non potest
8 dici hæreticus, quia non potest dici separatus, qui nunquam fuit vnitus. *Siluest. loco citato*. Tertiò, requiritur, quod sit pertinacia in volūtate errantis, si quis enim simpliciter sentiat aliquid con-
9 trarium fidei, putans rem ita se habere, cognita deinde veritate si expellat deinde errorem, hic non potest dici hæreticus. *cap. accusatus, de hæreticis in 6.* vbi habetur, quod hæresis requirit pertinaciam, & ideo non possunt dici hæretici
10 qui adorant dæmones, vt aliquid consequantur ab ipsis, scientes tamen, & tenentes non esse adorandos. Item si quis expueret imagines Sanctorum, vel
11 quid simile faceret calore iracundiæ, nam hic non posset dici hæreticus cum non habeat pertinaciam in voluntate, d. *cap. accusatus, vbi glos. & DD. communiter*.

Circa tertium schismatici sunt, qui se
12 ab vnitate Ecclesiæ per inobedientiam separant ideo.

Aduerte primò, quod multi veniunt appellatione schismaticorū in larga significatione, & imprimis quilibet pec-
13 cator prout separatur ab alijs in charitate, schismaticus dici potest. *cap. audi denique 11. q. 1.* Item excommunicati, nam & isti sunt separati à communione
14 fidelium. *cap. cum excōmunicato ead. causa q. 3.* Strictissimè autem illi sunt schismatici, qui separant se ab Ecclesia vniuersali, & cleros constituunt, & ordi-
15 nant nolentes sub Summo Pontifice esse, vt notant *glos. hic ex Abb. in c. tua extra eodem*.

Aduerte secundò, quod ille potest
16 scindi, qui semel fuit vnitus, vnde infideles, nec schismatici dici posſūt. Item schisma-

ſchiſmatici non ſunt idem, ac hæretici, omnes enim hæretici sũt ſchiſmatici, at non omnes ſchiſmatici ſunt hæretici, &
17 ratio eſt, nam omnis hæreſis habet peccatum, & excommunicationem, & ſic habent ſeparationem ab Eccleſia, at nõ omnis ſeparatus ab Eccleſia eſt hæreticus, niſi ſeparationi hæreſis addatur. Sic ſunt, qui ſe ſeparant ab Eccleſia negan-
18 tes auctoritatem Summi Pontificis, iſti enim nõ tantum ſunt ſchiſmatici, ſed etiam hæretici, vt patet ex *text. & ex Archidiacono in cap. inter 24. q. 3.*

Vnde eſt, quod iſti negent articulum
19 fidei exercitè, negant enim Eccleſiam Catholicam, & vniuerſalem, vt in *cap. ſi eligentium de electione*, merito pertinaciter ſic manens, vt hæreticus eijci debet. *Archid. loco citato.*

Circa quartum aduerte, quod Apo-
20 ſtaſia eſt temerarius receſſus à fide, vel ab obedientia, vel à religione, & ſic quandocunque quis, vel eſt inobediens præceptis Eccleſiæ, vel recedit à religione poſt profeſſionẽ, vel recedit ab obedientia ſuperiori debita ſemper eſt Apoſtata. *S. D.* 2.2 *q* 12. *gloſ. in cap.* 1. *de*
21 *Apoſtatis*. Apoſtatari autem idem eſt, ac à ſtatu priori recedere. *Hoſt in ſum. verbo hæreſis, & Silueſt. verb apoſtata num.* 2. *& ſequentibus.*

In §. vtrumque verò, cum ſequenti.

SVMMARIVM.

1 *Schiſmatici ſunt ipſo facto excommunicati.*
2 *Schiſmatici omni honore, & dignitate ſpoliantur.*
3 *Schiſmatici vt puniantur poteſt ſuperior Eccleſiaſticus ſæcularis brachium implorare.*
4 *Schiſmaticorũ bona confiſcantur, quæ cum redeunt recuperare poſſunt.*
5 *Schiſmaticorũ acta habentur pro nullis, declara vt infra.*
6 *Iudex an poſſit pro quolibet crimine clericorum implorare brachium curiæ ſæcularis.*
7 *Imploratio brachij curiæ ſæcularis ſemper fit ad iuuandum Iudicem Eccleſiaſticum.*
8 *Puniri nemo debet multiplici pœna.*
9 *Schiſmatici cur multas patiantur pœnas?*

Agitur hic de pœnis ſchiſmaticorum, quæ variæ sũt, pro quibus.
Aduerte primò, quod id, quod
1 hic loquimur de ſchiſmaticis à fortiori habet locũ in hæreticis, & ſic in primis ſunt excõmunicati ipſo facto *cap. quoniam, de officio ordinarij*, quod intellige etiã in ſchiſmate abſque hæreſi. *Abb.*
2 *in cap.* 1. *de ſchiſmaticis*. Secundò, ſpoliantur omni dignitate, & honore Eccleſiaſtico, d. *cap. quoniam*. Tertiò, ſi nõ
3 poſſit ſuperior Eccleſiaſticus ipſos de facili coercere poterit ad hoc implorare brachium curiæ ſæcularis, d. *cap. quoniã cap.* 1. *eod. tit. & cap. principes* 23. *q.* 5.
4 Quartò, omnia eorum bona confiſcantur. *cap.* 1 *de ſchiſmaticis in* 6. Si tamen redeant poterunt recuperare prædicta bona. *cap. quo à te, de clericis coniugatis*. Quintò, omnia acta per ipſos nulla ſunt, & pro nullis habentur. *Abb. in c.* 1.
5 *de ſchiſmaticis*. Dixi, & pro nullis habentur; nam ſunt aliqua acta ab ipſis, quæ ſunt valida, ſed habentur pro nullis quoad forum, ſic diximus ſupra de ordinibus collaris etiam à miniſtro hæretico, excommunicato, &c. *vt in lib.* 2. *Canon. de Sacramento ordinis.*

Sed quæres circa tertiam pœnam: An
6 pro quolibet alio crimine clericorum poſſit Iudex implorare auxilium curiæ ſæcularis.

Reſpondetur, tunc id licere quando clericus eſt incorrigibilis. *gloſ. hic verb. brachij*, & quandocunque, vel quomodocunque imploretur ſemper fit ad adiuuandum Iudicem Eccleſiaſticum, nec
7 propter alium finem. *cap. cum non ab homine de Iudicijs, cap. dictã diſtinct.* 81.

Dices cõtra poſitas pœnas nemo de-
8 bet multiplici pœna puniri. *l. Senatus, ff. de accuſationibus*, ergo non debent ſciſmatici, vel hæretici tot tantiſue pœnis puniri.

Reſpondetur diſtinguendo antecedẽs in crimine priuato, & concedo, in crimine læſæ maieſtatis, & nego: *l. quiſquis,*
9 *C. ad l. Iuliam maieſtatis*, vbi multiplici pœna punitur, qui offendit maieſtatem humanam; ergo multo magis, qui lædit maieſtatem Diuinam.

In §. hæreſis vſque ad §. ſed, & eorundem.

SVMMARIVM.

1 *Hæretici ſiue clerici, ſiue laici tradun-*

tur curiæ sæculari, & puniuntur pœna mortis.

2 *Hæretict conuicti sunt puniendi, si autem de hæresi dubitetur ad Pontificẽ est recurrendum.*

3 *Episcopus negligẽs in persecutione hæreticorum suæ diœcesis remouetur à dignitate.*

4 *Princesps laicus si monitus non expellat hæreticos est excommunicatus, & si sic ststerit per annũ absoluuntur subditi à summo Pontifice à iuramẽto fidelitatis.*

5 *Hæreticorũ fautores quoq; puniũtur.*

6 *Delinquit in grauius, qui errorem defendit, quam qui errat.*

7 *Hæreticorum quilibet fautores excõmunicantur, & ab omni munere, & actu repelluntur.*

8 *Hæreticis non datur aduocatus.*

9 *Hæreticorum bona confiscata si laicorum sint, fisco applicantur, si clericorum, Ecclesiæ.*

10 *Hæreticorum filij quamuis catholici priuantur hæreditate paterna.*

11 *Pœnæ suos debent tenere auctores; hoc dictum declaratur.*

12 *Hæreticorum filij nõ sunt capaces hæreditatis, etiam si instituantur ab extraneis.*

13 *Hæretici uxor non amittit dotem, nisi scienter cum hæretico contraxisset.*

14 *Ignorantia præsumitur, nisi de scientia probetur.*

15 *Hæreticorum filij cur puniantur, & non uxor datur disparitas.*

16 *Hæretici si statim antequam conuincantur suum crimen confiteantur, & abiurent, sunt mitius puniendi, & cum ipsis misericorditer procedendũ.*

17 *Hæretici priuantur Ecclesiastica sepultura, & ipsos sepeliens scienter est excommunicatus.*

18 *Hæreticos sepeliens vltra pœnam ad quid teneatur?*

19 *Hæreticis pro sepultura locus deseruiens est interdictus pro sepultura fidelium.*

20 *Inanimata etiam puniuntur.*

21 *Hæreticorum bona confiscantur etiã post ipsorum mortem, si viuentibus ipsis non fuerint confiscata; & post quod tempus?*

22 *Hæreticorum bona per quod tempus præscribantur à filijs?*

23 *Hæreticus in intellectu tantum non includitur in excõmunicatione Bullæ Cœnæ licet grauiter peccet.*

24 *Ecclesia non iudicat de internis.*

25 *Hæreticus voce tantum inter infideles, neque est excommunicatus, & à quolibet confessario absoluitur.*

26 *Hæresis fundamentũ est in intellectu.*

1 ADuerte primò, quod præter di-
ctas pœnas hæretici etiam alijs
pœnis puniuntur, & sic tradun-
tur curiæ sæculari, vt puniantur, vt in
cap ad abolendam extra eod. etiam si sit
Clericus. *cap.ad abolendam de Iudeijs,*
& pœna mortis puniuntur à Iudice sæ-
culari. *Host. in summa eod.verb. §.qua*
pœna, quod intellige quando hæretici
fuerunt conuicti de hæresi, vel quia fue-
2 runt deprehensi, dum actu hæresim do-
cerent, quod si de hæresi dubitetur ad
Pontificem est recurrendum. *cap.quoties*
24 q.1.
Nota etiam primò, quod Episcopus
3 negligens in persecutione hæresis circa
suam diœcesim remouetur à dignitate
Episcopali. *cap.excommunicatus, §. fin.*
extra eod. & superior sæcularis si moni-
tus, vt hæreticos expellat de sua ciuita-
4 te, & expellere nequierit est excommu-
nicatus, & si per annum steterit in tali
excommunicatione Summus Pontifex
omnes fideles vassallos absoluit à iura-
mento fidelitatis, & vassallagij, & ter-
ra.. dabit in posse ipsorũ fidelium sal-
uo iure directi Domini, vt in *cap. excõ-*
municamus. §. moueantur.
5 Nota secundò, quod omnes fautores,
& defensores hæreticorum puniuntur,
nam in grauius delinquit, qui errorem
6 defendit, quã qui errat. *cap.quia aliorũ*
24.q.3. sunt enim excommunicati, & ab
omni munere publico repelluntur, imò
ab omni actu legali, vnde nec poterunt
testari, nec donare, &c. sicut nec ipsi
7 hæretici. *l manichæos. C. de hæreticis,* si
Iudex sit, nulla est eius sententia, si no-
tarius eius instrumenta sunt nulla, si re-
gularis amittit quodlibet priuilegium, si
Clericus priuatur omni officio, & bene-
ficio, d. *cap. excommunicamus, § cre-*
dentes, & quomodocunque facientes sũt
infames, & deponendi à suis officijs. *cap.*
8 *si aduersus extra eod.* nec aduocatus ad-
mittitur pro ipsis, d. *c. excõmunicamus.*
Aduerte secundò, quod bona ipsorũ
9 hæreticorum confiscata iam lata deinde
sententia occupantur à fisco si hæreti-
cus sit laicus, vel ab Ecclesia cuius est
beneficium, si Clericus sit beneficiatus,
vel Ecclesiæ maiori, vt notatur hic, &
in d. *cap. excõmunicamus, §. damnati.*
10 Ampliatur hoc primò etiam si filij es-
sent catholici, & viui, isti enim priuan-
tur omni hæreditate paterna, d. *l. mani-*
chæos.

rbaos, C.eod.& propter acerbitatē delicti parentum puniuntur etiam filij; non vt filij directè puniantur, sed vt parentes magis in pœnis filiorum crucientur. *l. isti quidem, ff. quod metus causa.* Nec facit si dicas, quod filius non debet priuari hæreditate propter delictū patris, quia pœnæ suos debeat tenere aucto-
11 res, nam hoc procedit in spiritualibus, vt scilicet crimen vnius non transfundatur ad alium, secus in temporalibus, vt notat *gloſ. hic verb. filijs ex text. in summario q.3. causa* 24.

Amplia secundò, vt licet filij ab extraneo instituerentur hæredes, tamen non sint capaces dictæ hæreditatis pro-
12 pter tale crimen à parente commissum diximus *lib.3. ciuili, §. interdum de hæreditatibus, quæ ab intestatu deferūtur. l.quisquis, C. ad l.Iuliā maiestatis l.fin. eitat.tit.* vbi propter crimen læsæ maiestatis humanæ imponitur dicta pœna, ergo etiam propter crimen læsæ maiestatis Diuinæ.

Limita hoc in dote vxoris, quæ non confiscatur propter hæresim viri, vt notatur hic in §. *sed, & cum alteri, & ex toto tit. Codicis, ne vxor pro marito, &c.*
13 dummodo non contraxisset scienter cū hæretico, tunc enim in pœnam huius criminis valet confiscatio etiam in bonis dotalibus, & debet probari de scientia. *l. verius, ff de probationibus*, alias ignorantia præsumitur, *ex regula ignorans in 6.*

Dices filij puniuntur, ergo etiā vxor cum vir, & vxor sint duo in carne vna.

Respondetur negando consequentiā,
15 puniuntur enim filij, quia præsumuntur velle sequi vestigia patris, cum sint ex eodem sanguine, hæc autem præsumptio in vxore esse non potest.

Aduerte tertiò, quod sint sufferendi, seu mitius puniendi hæretici quando statim deprehensi antequam conuinca-
16 tur, publicè suum crimen profiteantur, & abiurant, tunc enim non sunt puniendi pœna mortis, vt notatur hic in *verbo heresi*, & debent etiam satisfacere, quibus concurrentibus cum ipsis misericorditer procedi poterit, vt notat *gloſ. hic verb. concurrente ex cap. ad abolendum extra eodem.*

Aduerte quartò, quod etiā post mortem durat pœna hæreticorum, & sic non sunt sepeliendi in Ecclesia. *cap. sicut*
17 *ait extra eod.* imò si quis ausus sit eos in Ecclesia sepelire sciens esse hæretieos est excommunicatus, nec debet absolui, donec proprijs manibus ipsos hæreticos exhumauerit ab Ecclesia, & proiecerit diximus *lib.2. ex textu in cap. sacris de sepulturis*, & ideo id faciūt pro-
18 prijs manibus, nam, vt ait *Apostolus ad Romanos 6.* vt notatur in *cap. omnes distinct. 47. sicut exhibuerunt membra sua seruire iniquitati ad iniquitatem, sic exhibere debent illa seruire iustitiæ ad iustitiam*, & locus ipse, in quo hæreti-
19 cus erat sepultus est interdictus pro sepultura fidelium in perpetuum, nisi reconcilietur, & benedicatur, vnde etiam
20 inanimata puniuntur. *cap. mulier 15. quæst.1.*

Nota etiam, quod adeo puniuntur hæretici post mortem, vt si viuis ipsis non fuerit processum ad confiscationem, & abdicationem bonorum suorum id non
21 sit prohibitum post eorum mortem ante annum quadragesimum à die mortis. *gloſ. hic verb. ipso mortuo, & patet ex l. quisquis, C ad l. Iuliam maiestatis, cap. accusatus eod tit. in 6.* at post annū quadragesimum sunt iam præscripta à filijs, si fuerint in bona fide pattem suū
22 fuisse catholicum, & sic cum bona fide sunt præscripta bona, nec Ecclesia abdicare vult.

Aduerte quintò, quod ad hoc, vt quis sit hæreticus comprehensus sub excommunicatione Bullæ Cœnæ debet esse hereticus, & intrinsecè, & extrinsecè cū pertinacia, vt scilicet corde id retineat,
23 & hoc ipsum ore proferat, alias si tantū error sit in intellectu etiam cum pertinacia in voluntate, tamen hic non publicet suum errorem, non incidit in excommunicationem, licèt grauiter peccet, quia excommunicatio est pœna Ec-
24 clesiastica, & Ecclesia non iudicat de internis. *l cogitationis, ff. de pœnis.* Idem etiam dic si error sit tantum extrinsecè, intrinsecè autem, & in intellectu verum retineat, licet quis signis exterioribus contrarium ostenderet, hic neque esset excommunicatus, licet grauiter pecca-
25 ret, sic sunt, qui negant fidem catholicam inter turcas non corde, sed tantum extrinsecè, isti enim non incidunt in bullam, vnde tedeuntes possunt à quolibet simplici cōfessario absolui sic *Toletus lib.4 c.4. n.6. Suarez 3. par. tom.1. disput.4. sessione 2. n.22. & disp.21 n.3. Sanchez in summa tom.1. lib 21. cap.7. n.8 Filiucius, Siluius, Fagundez, Homobonus, Valerus, Bartholomæus Aegyptius, Zanardus,* & alij plures, quos refert, & sequitur *Antoninus Diana par.3. tract.4. resolut.* 143. Et ratio esse potest, quam in initio apposuimus, quia scilicet hære-

hæresis admittit errorem in intellectu, & ibi residet, hic nullus est error in in-
26 tellectu, ergo nulla hæresis, nulla hæresis, ergo nullus lapsus in excommunicationem, quæ in hæresi fundatur, decedente enim fundamento corruit, & ædificium.

In §. sed, & eorundem, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Hæreticorum filij, & nepotes tam legitimi, quam illegitimi puniuntur propter delictum parentum.*
2 *Hæretica matris filij puniuntur non nepotes.*
3 *Hæresis crimen est grauius crimine læsæ maiestatis.*
4 *Filij spurij nō puniuntur, licet ex coniecturis probetur pater.*
5 *Hæreticorum emendatorum filij non puniuntur.*

1 ADuerte primò, quod filij legitimi, vel illegitimi nati ex hæreticis puniuntur propter delictum parentum, vt supra diximus ex *cap. statutum hoc eod. tit. in 6.* & ideo non possunt promoueri, nec filij, nec nepotes si
2 pater, & mater fuerunt hæretici, si vero sola mater, tunc tantum filij puniuntur, vt notatur *hic ex d. cap. statutum*, ducta paritate ex crimine læsæ maiestatis
3 humanæ. *l. manichæos, C. eod.* ergo multò magis in hoc crimine, quod grauius est, & lædit maiestatem Diuinam. *cap. sicut qui Ecclesiam 17. q. 4.*

Limita tamen primò in filijs spurijs,
4 & qui non habent certum patrem, licet enim ex coniecturis probetur pater spurij, quia tamen non est certus, si pater fuerit hæreticus non debet filius puniri propter hæresim talis patris incerti, vt notat *glos. hic ex Perusino in d. cap. statutum*, & ratio hæc esse potest, nam ratio quare lex punit filios est, quia sunt ex improbo patre, sed in spurijs sumus incerti de hoc, ergo, &c.

Limita secundò in filijs, quorum pa-
5 tres non decesserunt in hæresi, sed fuerunt fidei, & vnitati Ecclesiæ reconciliati, nam emendatio tollit pœnam, vt notatur hic in §. *hos tamen ex text. in d. cap. statutum.*

In §. sed videamus.

SVMMARIVM.

1 *Ecclesia benignè suscipit redeuntes venientes ad se*
2 *Hæretici si abiurauerint suscipiuntur ab Ecclesia, & recluduntur in carcere perpetuo.*

1 ECclesia non claudit gremium redeuntibus ad ipsam. *auth. inter claras in fine, C. de summ. Trinitate, & fide catholica, l. manichæos, C. eod.* vbi si hæretici velint redire ad fidem, Ecclesia eos suscipit, sed tamen debēt prius abiurare hæresim, & deinde
2 recludi in perpetuo carcere. *cap. excōmunicamus, §. si autem extra eod. & glos. ibidem*, imò sponte redeuntes licet sint notorij hac tamen sola pœna puniri debent. *cap. statutum eod titulo in 6.*

In §. quod si cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Hæretici relapsi qui nam sint?*
2 *Hæreses sunt connexæ, ideo hæreticus in vno articulo censetur in omnibus.*
3 *Negans vnum articulum reijcit primā veritatem, quæ est obiectum formale fidei.*
4 *Relapsus non dicitur abiurans vnum crimen deinde in aliud incidens.*
5 *Relapsus dicitur, qui abiurans hæresim in vno articulo incidit deinde in negationem alius articuli.*
6 *Fidelis non dicitur, qui vnam rem negat licet aliam affirmet*
7 *Pœna maxima relapsorum est desperare veniam.*
8 *Clerici relapsi in hæresim deponūtur, & laici curiæ sæculari traduntur.*
9 *Ecclesia non claudit gremium redeuntibus ad se; intellige in spiritualibus.*
10 *Ecclesia punit in extrinseco, quos Deus admisit, vt euitetur occasio peccandi.*

VIdebimus hic primò, qui dicantur relapsi. Secundò, qua pœna puniantur.

Circa primum aduerte, quod relapsus
1 in hæresim potest dici multipliciter. Primò, qui est suspectus de hæresi, sed tamen

men non probata hæresi conuincitur denuo de eodem crimine, & hic non dicitur propriè relapsus, quia antea contra ipsum non fuit probatum crimen, licet grauius puniri debeat, tamen non omnium eadē est pœna relapsorū, *vt hic in §. his verò.* Secūdò, grauiter suspectus de hæresi (suspitione hominum) si abiurauerit, & deinde conuincatur in hæresi dicitur relapsus. *Perusinus in cap. accusatus eod. tit. in 6.* Tertiò, qui fuit conuictus de hæresi contra vnum articulum, & abiurauerit, si deinde incidat in hæresim contra alium articulum, hic etiam dicitur relapsus, quia hæreses sunt
2 connexæ, & qui incidit contra vnum articulum incidit in omnes, qui enim vnū articulum fidei negat tollit primam veritatem, quæ est obiectum formale fidei, & qui tollit primam veritatem omnem
3 dictum ab ipsa elidit. *glos. hic in figuratione casus in vltima nota ili, Ioannes Andreas in d. cap. accusatus, & patet à simili ex cap. illud 26. q.2.*

Dices, qui abiurat pro vno crimine si incidat in aliud non dicitur relapsus,
4 *l. qui enim tutaribus, §.1. ff. de transactionibus*, ergo qui abiurat hæresim in vno articulo non debet puniri, vt relapsus, si in alium incidat in articulum.

Respondetur negando consequentiā,
5 tum quia abiurantes generaliter abiurant, tum quia licet specialiter pro tali articulo abiurasset pro omnibus videretur abiurasse, quia res fidei connexæ sunt ratione vnius obiecti, & ideo non
6 dicitur fidelis, qui vnam rem negat, licet aliam affirmet *glos. hic verb. iudicandus*, meritò hic debet æstimari relapsus.

Circa secundum maxima pœna rela-
7 psorum hæc est, vt non habeant spem veniæ, vnde si sint clerici deponuntur, si sint laici declarātur tales, & simpliciter
8 traduntur curiæ sæculari puniendi modo, quo diximus supra de degradatione, & omnino repellantur ab Ecclesia licet ipsis Sacramentum Eucharistiæ, & pœnitentiæ non sint deneganda, si signa contritionis ostenderint. *Perusinus loco citato in 6 & glos. hic verb. petita.*

Dices, *Ecclesia non claudit* gremium redeuntibus ad ipsam *auth. inter claras, C. de summa Trinitate*, ergo non debet ipsos expellere, si ad ipsam redire velint, ac proinde debet punire mitius, & non tradere curiæ sæculari.

Respondetur distinguendo antecedēs
9 non claudit gremium in spiritualibus, & concedo, in temporalibus, & nego, vt
10 patet ex *glos. hic verb. denegando*, ac proinde multos punit Ecclesia in extrinseco, quos scit habuisse remissionē apud Deum, & hoc ideo facit, vt euitetur occasio peccandi, & ne detur delinquendi facultas.

In §. qui verò.

SVMMARIVM.

1 *Hæreticus diffamatus licet non conuictus, si se non purgauerit est excommunicandus.*
2 *Hæreticus diffamatus persistens in excommunicatione per annum habetur pro conuicto.*
3 *Qualitas personæ est attendenda.*

1 SI quis non conuictus, sed diffamatus de hæresi, tamen non se purgauerit à tali crimine debet excommunicari. *cap. excommunicatus, §. qui vero, & cap. ad abolendum extra eodem*, & si per annum steterit in tali excommunicatione habetur pro cōuicto, ac proinde bona applicantur fisco.
2 *cap. quicunque, & cap. rursus 11. q.3.* quod limita quando qualitas personæ aliud expostulat, puta si fuerit bonæ famæ, &c. sed tamen per accidens non potuit se purgare, tunc enim mitius cū ipso procedendum est, nam semper qua-
3 litas personæ est attendenda. *cap. omnibus 22. q.5. & cap. inter de purgatione canonica.*

In §. plura quoque.

SVMMARIVM.

1 *Hæresis criminis grauitas multa habet statuta, non sic alia crimina.*
2 *Hæresis in crimine proceditur simpliciter, & de plano.*
3 *Hæresis in crimine admittuntur testes etiam periuri dummodo periurij pœnitentiam egerint, nisi sint inimici.*
4 *Testibus dicens, vt hæreticos excusent incidit in excommunicationem Papæ reseruatam.*
5 *Hæresis in causa possunt concurrere Episcopus, & Inquisitor, etiam si aliaui causa à Papa esset delegata.*
6 *Inquisitioni contra hæreticos resistens est ipso facto excommunicatus.*
7 *Hæresis in crimine si testes contrarii dixerint, item pro veritate sunt audiendi.*

Hæres-

8 *Hæretici carcerati sunt custodiendi ab Episcopo, & ab Inquisitore diuersis custodibus, diuersis clauibus.*

9 *Hæreticorum carceratorum custodes, quid iurare debeant? quid notarij, scriba, &c.?*

10 *Hæresis in crimine proceditur secretissimè circa omnia.*

11 *Hæresis pro crimine discooperiẽdo Iudex debet esse pronior ad torturam.*

12 *Hæreticus quamuis non conuictus est torquendus potius, quam illi dañda purgatio canonica, dummodo sint inditia sufficientia.*

13. *Hæresis quando potest constare alia via, quam per torturam, non est adhibenda tortura.*

14 *Tortura est vltimum remedium in defectum testium.*

15 *Inditia ad torturam, à quibus capienda.*

16 *Testis omni exceptione maior sufficit ad torquendum delinquentem in crimine S. Inquisitionis.*

17 *Inquisitus vir bona fama non potest torqueri dicto vnius testis.*

1 ADuerte primò hic, quod propter
grauitatẽ criminis hæresis multa manent statuta, quæ in alijs
criminibus non sic ponuntur, & ideo dicta testis in primis non applicantur, &
proceditur in hoc crimine simpliciter,
2 & de plano. *cap. statuta eod. titulo in 6.*
imò admittuntur testes etiam si in alia
causa fuissent periuri, dummodo sui periurij pœnitentiam egerint, & etiam si
sint excommunicati dummodo non sint
3 capitales inimici ipsius inimici. *glos. in
cap. in fidei, & cap. accusationibus extra eodem*, imò si quis dicat testibus, vt
4 hæreticos excuset incidit in excommunicationem, & non potest absolui nisi à
Summo Pontifice tamquam fautor hæreticorum. Secundò, licet vnus Iudex
in vna causa procedere possit, tamen in
hoc crimine, & Episcopus, & inquisitor
ambo simul procedere possunt, & com-
5 pilare siue coniunctim, siue diuisim, etiã
si alicui à Papa causa talis hæresis delegata sit, tamen neque Episcopus debet
desistere. *cap. per hoc citato titulo.* Tertiò, Domini temporales non possunt resistere sanctæ Inquisitioni, & si aliquem
pro crimine inquisitionis carceratum
detineant non poterunt liberare incon-
6 sulto inquisitore, vel ordinario loci, &
secus facientes tam ipsi, quam fautores
consilium dantes, &c. sunt excõmunicati ipso facto, vt colligitur ex *fine cap.
inquisitionis citato titulo.* Quartò, testes
si contrarium dixerint in eodem crimi-
7 ne hæresis si velint iterum veritatem
proponere sunt audiendi, dummodo ex
coniecturis appareat ipsos venire ex zelo orthodoxæ fidei. *cap. accusatus, §. licet vero eod. titulo in 6* Quintò, custodes carcerum etiam habeãt differentiã,
& sic debẽt adhiberi duo custodes vnus
8 pro Episcopo, alius pro inquisitore, qui
habeant duas claues distinctas ad claudendas portas carcerum, vbi manent
inquisiti de hæresi *Clem. 1. §. sanè eod. titulo.* Sextò, dicti custodes cum suis
substitutis quos retinẽt pro custodia iurabunt nihil loquuturos in secreto inquisitis, nisi in præsentia alterius custo-
9 dis, qui audiat, quod ipsi dicunt. Item
iurant de fideli custodia de tradendis ijs,
quæ pro victu carceratis mittuntur, nec
non notarij, scribæ, & alij iurabunt negotiũ secretè, & fideliter agere d. *Clem.
1. §. porro.*

Aduerte secundò, quod proceditur in
10 ipso secretè, vt nec in genere, nec in
specie, nec quomodolibet notitia hæresis haberi possit, & quando dantur defensiones ipsimet inquisito, datur sola
copia depositionum absque nominibus
deponentium, & pro actis contra hæreticum nihil soluitur, attamen ipsemet
inquisitus suas defensiones, & scripturas, quas pro se præsentat soluere tenetur, vt notatur *in repertorio inquisitorum*, & ipsi etiam Iudices, & Aduocati
debent esse in hoc secretissimi. *cap. ad abolendã extra eod. & Clem. 1. §. porro.*

Aduerte tertiò, quod pro hoc crimi-
11 ne discoperiendo, cum sit valde occultum Iudex debet esse pronior ad torturam. *Genuensis in praxi Archiepiscopali cap. 32.* vbi ait, quod si quis non sit
conuictus, sed habeat inditia ad torturam, potius debet torqueri, quam quod
12 ei præbeatur purgatio Canonica. *Ioannes Roias de hæreticis par. 2. n. 295. & sequenti*, & sic seruatur in nostra curia
Archiepiscopali Neapolitana, docet idẽ
Genuensis loco citato. Verum tamen est,
quod quando delictum alia via constare
13 potest, quam per torturam, tunc potius
alia via est attendenda, quam quod sit à
tortura inchoandum, est enim tortura
vltimum remedium in defectum testiũ:
Portella in dubijs Regularitũ verb. tortura n. 4 Michael Zanardus in directorio Theologorum par. 3. cap. 88. Indicia
tamen ad torturam possunt pręstari per
15 duos testes etiam non idoneos, vel etiã
familiares, vel infames sic *Butreus in*

tract.

tract. de iudicijs ad torturam par. 1. q. 2. n. 7. Bertazolus volumine 2. cõsilio 341. n. 12. Rolandus à Valle consilio 24. n. 25.
Si autem vnus testis omni exceptione
maior deponat de certa scientia potest
16 delinquens in quodlibet crimen sanctæ
Inquisitionis torqueri. *Zacchinus de hæreticis cap. 9. Ludouicus Peguera in praxi cap. 12. n. 7. ibi etiam Campegius in additionibus littera* C, nisi inquisi-
17 tus esset vir bonæ famæ, tunc enim nec
valet depositio vnius talis testis pro in-
ditio ad torturam, sic tenet *Sanctarellus de hæresi cap. 4. dubio 1. n. 1. Zanardus loco citato par. 3. cap. 95. folio 513. Boerius decisione 103. n. 2. & alij communiter.*

In §. Apostatæ cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Apostatæ à fide idem sunt, ac hæretici.*
2 *Apostatæ à religione non sunt absoluendi, nec admittendi ad sacram cõmunionem, nisi redeant.*
3 *Clerici quomodo dici possint apostatæ.*
4 *Clerici Apostatæ ab ordine sunt infames, & à testimonio repelluntur.*
5 *Clerici Apostatæ ab ordine, nisi admoniti se correxerint, sunt deponendi & amittunt priuilegium clericale, quo non sunt adiuuandi.*
6 *Clericus delinquens non incedens in habitu, & tonsura potest à laicis capi, non autem puniri.*
7 *Clericus nolens ad clericatum redire negando summi Pontificis authoritatem, vt hæreticus est puniendus.*
8 *Clericus si ex aliqua passione dimiserit habitũ clericalem mitius est puniendus.*

DEfinitionem Apostasiæ cum suis
speciebus apposuimus in initio
huius tituli, tamen præter ibi
dicta.
1 Aduerte primò, quod Apostatæ à fide
idem sunt, ac hæretici, apostatæ enim
à professione religionis nunquam ab-
2 solui debent, nec admitti ad sacram
Communionem, nisi ad suam religionẽ
accedant. *Diaz in praxi criminali cap.
114. ex Concilio Arelatensi 2. cap. fin.*
Apostatæ autem ab obedientia, & ab
3 ordine sunt Clerici, qui habitum relin-
quentes, & tonsuram non deferentes,
vel contrahendo matrimonium redeũt
ad sæculum, & stantibus his sunt infa-
4 mes infamia iuris, & repelluntur à testi-
monio. *cap. alieni 2. q. 7. c. beatus 3. q. 3.*
nec possunt eligi ad dignitatem. *cap. le-
gi 16. q. 1.* Nota etiam, quod si admo-
niti non se correxerint sunt deponen-
di. *cap. sin autem cum duobus sequen-
5 tibus 16. q. 3.* & carent priuilegio Cleri-
cali, & si deprehendatur à laicis pro ali-
quo delicto, nec sunt adiuuandi, nec li-
berandi per censuram Ecclesiasticam;
sic ex multis iuribus notat *Diaz loco ci-
tato*, quod etiam seruatur in praxi, vt si
Clericus delinquens non incedat cum
habitu, & tonsura possit libere capi à
6 curia sæculari, licet non puniantur, nisi
de licentia sui ordinarij. Quod si cleri-
cus, qui dimiserit habitũ nolit redire ne-
7 gando auctoritatem Summi Pontificis,
tunc debet puniri, vt hæreticus, si autẽ
ductus aliqua passione tantum dimiserit
8 habitum, & signa pœnitentiæ ostende-
rit, tunc mitius cum ipso procedi debet.

DE SORTILEGIS, Maledicis, & Sacrilegis.

TITVLVS QVINTVS.

SVMMARIVM.

1 *Sortilegium, blasphemia, sacrilegium sunt delicta contra maiestatem Diuinam.*
2 *Sortilegi qui nam dicantur?*
3 *Factum cuiusdam Medici diuinare volentis orbis subuersionem à verbis S. Scripturæ.*
4 *Sors quotuplex sit?*
5 *Sors Diuisoria, quæ sit?*
6 *Sors Consultoria, quæ sit?*
7 *Sors Diuinatoria, quæ sit?*
8 *Sors fit pluribus modis.*
9 *Sors, quæ fit Deo inspirante dicitur potius prophetia.*
10 *Cognitio contingentium supernaturalis est, & soli Deo reseruatur.*
11 *Sors fit per Dæmonum inuocationem.*
12 *Necromantia, quæ dicatur?*
13 *Geomantia qualis sit?*
14 *Idromantia, quæ sit?*
15 *Numa Pompilius fecit Idromantiam.*
16 *Pyromantia, quæ sit?*
17 *Astrologia, quæ sit?*
18 *Astrologiam exercentes per figuram Iudicialem sunt excommunicati.*
19 *Chiromantia, quæ sit?*
20 *Inquisitores quando poterunt se intromittere in crimine sortilegij.*
21 *Hæresis erit committere sortilegium*

media sanctissima Eucharistia, vel reliquijs Sanctorum, vel adorare Dæmones.

22 *Hæresim non sapit sortilegium cum petuntur à Dæmone remedia pro amore alicuius fœminæ captiuando.*

23 *Inuocantes Dæmones per verba deprecatiua videntur esse heretici, ideo ab inquisitoribus puniri poterunt.*

24 *Adorantes Dæmones actu extrinseco tantum, non ex intentione, non incidunt in excommunicationem Bullæ Cœnæ.*

25 *Præuentio datur inter inquisitorem, & Episcopum.*

26 *Clerici sortilegi degradandi sunt, & curiæ sæculari tradendi, intellige quãdo sortilegium mixtum est heresi.*

27 *Clerici simpliciter sortilegi degradandi sunt tantum verbaliter.*

28 *Odia sunt restringenda.*

29 *Clerici sortilegi puniuntur alijs pœnis.*

30 *Sortilegij in crimine debet Iudex considerare qualitatem delicti, & animũ delinquentis, & secundum hanc circumspectionem augere, vel diminuere pœnam.*

32 *Sacerdos celebrans super rebus ad sortilegia aptis, qua pœna puniendus?*

33 *Sacerdos celebrans pro defunctis, vt viui moriantur, qua pœna est puniendus.*

34 *Sortilegorum pœna, e quorum sortilegijs licet non sit secuta mors, tamen damnum notabile deuenit.*

1 CONTINVATVR titulus iste ad præcedẽtes hoc ordine, visum est supra de aliquibus criminibus, quæ lædunt maiestatem Diuinam, sequebatur videre de alijs, merito, &c. ad cuius tituli, & triũ §§§. intelligentiam videndum est primò, qui sint sortilegi. Secundò, ad quos spectet eos punire. Tertiò, quibus pœnis puniantur.

Circa primum dicimus ex §. *sortilegi*, quod sortilegi sunt, qui prætextu religionis per quasdam sortes diuinatorias
2 scientiam profitentur, vel quarumcunque scripturarum inspectione facta futura promittunt. *cap. sortilegi* 16. q. 1. Definitio clara est, & secundum vltimã sui partem volebat quidã Medicus Saxonius nomine nostris temporibus diuinare huius regni, & fere totius orbis subuersionem fundans se in dicto Daui-
3 dis: (Emitte spiritum tuum, & renouabis faciem terræ) & talem spiritũ ventorum putabat anno 1638. propè festũ Pentecostes fuit deinde tanquam amẽs condemnatus ad perpetuam pœnitentiam cum non posset perfectè conuinci.

4 Aduerte igitur primò, quod triplex est sors scilicet Diuisoria, Consultoria, & Diuinatoria. Diuisoria est, quæ ca-
5 dit in rebus habendis, & sic sors pro diuisione rei: An hæc, vel illa pars con-
6 tingat. Consultoria est respectu vsus rei iam habitæ, an sit licitus vsus nec
7 ne. Diuinatoria est, quæ cadit in præuisione futurorum, & hæc semper prohibita, docet *Soccinus in rubrica de sortilegis n. 4. & sequentibus.*

8 Aduerte secundò, quod hæc sors pluribus modis fit, vel per inuocationem Diuini nominis, & Domino inspiran-
9 te, & hæc non dicitur sors, sed prophetia, quæ est donum Dei, & hæc licita, est, quamuis sit supra naturã cognoscere
10 res contingentes, quarum cognitio soli Deo reseruatur, vt *Theologi cum S. D. 1. par. de scientia Dei.* Quandoque fit
11 per inuocationem Dæmonum, & hæc vel dicitur Necromantia, vel Geomantia, vel Idromantia, vel Pyromantia,
12 vel Chiromantia. Necromantia est diuinatio, quæ fit reuocatis cadaueribus per vmbras eorum, vel inuocando Dæmones, vt per ora talium cadauerum recenti mortuorum loquantur, sic *Lu-*
13 *canus libro 6.* Geomantia est diuinatio ex terra, vt solent facere Geomantes fi-
14 gurando circulos in terris. Idromantia est diuinatio per aquas, vt notat *Augustinus libro 7 de Ciuitate Dei*, vbi
15 ait Numam Pompilium Idromantiam fecisse, vt videret ludificationes Dæ-
16 monũ. Pyromantia est quæ fit per ignẽ à pyr, quod græcè est ignis. Astrologia
17 est diuinatio per vsus, & signa Celesta, & in hac prohibita est diuinatio per fi-
18 guram Indicialem sub pœna excommunicationis Pontificiæ per Sistum V. & Vrbanum VIII. Chiromantia est diuinatio facta per lineas manuum, chiros
19 enim idem est, ac manus, & hæc diuinatio, vt plurimum non caret superstitione, vt notat *Alfonsus de Castro libro 1. de iusta hæreticorum punitione, & Petrus Criuellus libro peculiari de reprobatione superstitionum, notat Diaz in praxi criminali c. 110. in additione.*

Aduerte secundò, quod poterunt se
20 intromittere inquisitores in crimine sortilegij præcipuè, quando isti id facerent medijs reliquijs Sanctorum, sanctissima Eucharistia, &c. hoc enim est hære-

hæresim ſapere, ſic notat *Paulus Grillandus in tractatu ſpirituali*, de hac
21 materia idem eſt ſi Dæmones colerent conſtruendo fictile, vel erigendo aras, ſecus autem ſi tantum ab illis remedia peterent forſan ad captiuandum amorem alicuius fœminæ, tunc enim nec iſti
22 ſapiunt hæreſim. *gloſ. hic ex Peruſino in c. accuſatus, §. ſané, de hæreticis in 6.*

Aduerte ſecundò, quod quandocunque eſt inuocatio Dæmonum per verba deprecatiua, quia videtur adoratio per
23 conſequens eſt crimen hæreſis, & puniri poſſunt iſti tales, & recognoſci ab inquiſitoribus, ſic tenet *Bartholomæus de Spina olim magiſter ſacri Palatij in Apologia* 4 *contra Ponſinibium, & Simanca in Catholica inſtitutione tit. 21. n. 15.* Si tamen iſti non crederent Dæ-
24 mones eſſe adorandos, ſed facerent tãtum illum actum extrinſecum non inciderent in excommunicationem Bullæ Cœnæ, quæ locum habet in vero hæretico, qualis non eſt hic, qui tantum ſigna extrinſeca facit, hodie tamen datur præuentio inter inquiſitorem, & Epi-
25 ſcopum, ſic refert *Ioſeph de Seſſe ex Cõſtitutione Sixti V. tom. 4. deciſ. 464. & 466. & Molfeſius in Summa tom. 1. tractatu 11. c. 7. n. 145. Raphael della Torre 2. 2. S. D. q. 96 art. 4.*

Circa tertium, & ſic circa pœnas ſortilegorum.

Aduerte primò, quod ſi ſortilegi ſint Clerici debent degradari, & tradi curiæ ſæculari. *Butreus in cap. at ſi Clerici, de*
26 *Iudicijs*, & fundat ſuam doctrinam in *textu in cap. admoneant 26. q. 7.* Ait tamen *Butreus* hoc eſſe intelligendum, quando ſortilegi ſunt etiam intincti de hæreſi, vt ſupra diximus: nam per ſolam diuinationem, ſeu ſortilegium non poſſūt ſic declari tot pœnalitatibus ſub-
27 diti. *Abb in d. cap. columna 13.* vbi ait, quod debent degradari verbaliter, quia odia ſint reſtringenda ex *cap. odia in 6.*
28 ergo dum textus ibi dicit, quod debẽt degradari intelligi debet de degradatione verbali non de reali. *Diaz c. 100.* vbi ait, quod debent puniri pœna perpetui carceris, & alijs pœnis, quæ ha-
29 bentur in *cap tua extra de pœnis*, imò *Abb. in c. 2. de ſortilegis gloſ. 2.* ait, quod in pœna imponenda ſortilegis debet Iudex conſiderare qualitatem delicti, & animum delinquentis, an fecerit id ſciẽ-
30 ter, an animo determinato, &c. & ſecundum grauitatem delicti pœnam debet augere, vel diminuere. Idem ſequitur *Paulus Grillandus in tract. de ſortilegis q. 11. columna. 2. verſiculo Clerici vero, & Concilium Lateranenſe latum ſub Leone X. ſeſſ. 9.* hoc remittit in arbitrium Epiſcopi, vt pro prima vice ad libitum puniat, ſi vero non reſipuerint priuentur beneficijs, recludantur in monaſterio, & deponantur, vt docet *Diaz loco citato*.

Aduerte ſecundo, quod ſi ſint laici accuſari de tali crimine fuſtigantur per plateas ciuitatis cum mitra, & melle
31 vnguntur, vt muſcæ accedant, & comedant, ſicque deludantur ab omnibus *addentes ad Diaz in d. cap. 1. de ſortilegis ex textu in cap. Epiſcopi 26. q. 5.* vbi etiam ait, quod ſunt deijciendi de diœceſi.

Aduerte tertiò, quod ſi quis Sacerdos
32 celebraret Miſſam ſuper rebus aptis ad ſortilegia, vt ſuper paſta, ſuper calamitas, &c. deponitur, priuatur beneficijs, & in perpetuum carcerem detruditur, vel celebrat Miſſas defunctorum pro viuis, vt moriantur, & tunc deponitur, &
33 relegatur in perpetuum exilium: *Seſſa in aphoriſmis inquiſitorum lib. 1. c. 58. n. 10.* ſi vero quis ſortilegia fecerit, licet non ſit ſecuta mors, ſed tantum infirmitas, impotentia generandi, damnum
34 notabile in animalibus, frugibus, &c. licet hic non ſit tradendus curiæ ſæculari, debet tamen fabricari in carceribus ſancti Officij, ſic *Gregorius XV. in Bulla edita anno 1623. 20. Martij.*

In §. diuerſa eſt.

SVMMARIVM.

1 *Maledicentia erga Deum, & Sanctos idem eſt, ac blaſphemia.*
2 *Blaſphemia quid ſit.*
3 *Blaſphemia poteſt ſapere hæreſim, ſi quod dicitur, in intrinſeco intelligatur.*
4 *Blaſphemia plures ſunt ſpecies.*
5 *Blaſphemia cõtinens iniuriam in Deũ, vel Sanctos grauior eſt, & poteſt eſſe hæreticalis, ſi eſt cum intentione.*
6 *Blaſphemia eſt tribuere alijs cultum Deo debitum.*
7 *Idololatria opponitur cultui latriæ.*
8 *Latria qualis dicatur?*
9 *Latria in quibus conſiſtat?*
10 *Cultus Deo qualiter debeatur? qualiter Sanctis?*
11 *Dulia quid ſit, & quibus tribuatur?*
12 *Hyperdulia quid, & quibus tribui debeat?*

13 *Crux Christi adoratur eadem adoratione qua ipse Christus.*

14 *Maria Virgo cur non adoretur adoratione latriæ, sicuti crux?*

15 *Partus est pars viscerum matris.*

16 *Maria Virgo adoratur cultu suo proprio.*

17 *Maria Virgo non est repræsentatiua Iesu Christi, sicuti crux.*

18 *Maria Virgo non adoratur cultu latriæ ad euitandos plures errores.*

19 *Sanguis, & Caro, præputiũ Christi, &c. cur non adorentur cultu latriæ?*

20 *Christus assumpsit sibi partes suas essentiales, & totales.*

21 *Sanguis in scala Sancta, &c. & aliæ res Christi, quæ hic extant non sunt partes essentiales.*

22 *Christi vngues, & capilli non habuerunt augmentum, quod prouenit ex superfluitate cibi.*

23 *Christus tantum cibi sumpsit in vita, quantum ad sustentandum calorem erat necessarium.*

24 *Sanguinis aliqua pars non est pars totalis corporis.*

25 *Christus sanguinem effusum sibi in resurrectione assumpsit.*

26 *Creatori attribuens id, quod est creaturæ blasphemus est dicens v.g. (potta di Dio.)*

27 *Blasphemi etiam ab inquisitoribus puniri poterunt, & quomodo.*

28 *Blasphemia leuis sufficit si abiuretur.*

29 *Blasphemia grauis, quomodo puniatur tam in nobilibus, quam in alijs personis.*

30 *Blasphemiæ pœnas non incurrunt mẽte capti, furiosi, &c.*

31 *Blasphemorum pœna puniuntur, qui è versibus sacræ Scripturæ componũt profana.*

32 *Blasphemi publici sunt excõmunicati.*

33 *Peccans in Deum ab eius Ecclesia est expellendus, nec gaudere debet immunitate.*

34 *Blasphemans ex ira, si postmodum signa dederit contritionis nõ est damnandus vt hæreticus, sed tantum salutariter puniendus.*

35 *Verba blasphemia in vsu Hispanorũ, vel Italorum, quemadmodum sint punienda?*

36 *Verba blasphemiæ dicentes sunt denũciandi inquisitoribus.*

37 *Imagines Sanctorum conspurcantes, expuentes, vel percutientes etiam si calore iracundiæ fecerint sunt grauiter puniendi.*

38 *Imagines conspurcantes debent abiurare etiam de leui, & de vehementi suspicione abiurare.*

39 *Imagines vituperantes si sint pertinaces in tali delicto sunt Curiæ sæculari tradendi.*

Hic de maledicis est videndum, ideo videbimus, quid sit maledicentia, quot sint eius species, & quibus pœnis maledici puniantur.

Aduerte igitur primò, quod hic lo-
1 quimur de maledicentia erga Deum, &
Sanctos, & hoc modo idem est, ac bla-
sphemia in Deum, vel Sanctos, vel tri-
2 buendo ipsis, quod non conuenit, vel
denegando, quod proprium est. *glos hic*
verbo in blasphemiam colligendo ex S.
D 2. 2. *q* 13. *art.* 1. vbi etiam ait, quod
3 quando blasphemia habet actum cor-
dis idem est, ac hæresis, quando vero est
tantum extrinseca, tunc manet in sua
4 specie blasphemiæ, & habet plures spe-
cies, vel enim est iniuria in Deum, &
tunc grauior est, puta (Deus est iniustus)
5 vel in Sanctis, puta (S. Petrus est sus)
pereat S. Paulus, &c. & si in his concur-
rat intellectus putans hæc posse cadere
in Deo, vel Sanctis est blasphemia hæ-
reticalis, alias species ponit *S. D.* 2. 2.
q. 75. *& sequenti*.

Aduerte secundò, quod maledicentia
6 etiam est offerre alijs, quam Deo hono-
rem debitum ipsi Deo, quod est idola-
7 tri, & actus oppositus latriæ, quæ est
summa adoratio debita creatori omniũ,
8 ac proinde soli Deo. *Bonau. lib.* 3. *di-*
stinct. q. 1. *& Gabriel ibidem q.* 1. *Ric-*
cardus lib. 4. *distinct.* 15 *q* 2. *art.* 5. con-
sistit autem latria in tribus scilicet in
9 confessione fidei, in oblatione, in ado-
ratione, & laude, quæ omnia licet San-
ctis etiam concedantur, & reliquijs Sã-
ctorum, ipsis tamen exhibentur tanquã
participationes diuinæ bonitatis, & nõ
10 modo quo dantur Deo, cultus enim
Deo exhibitus, debetur Deo propter
Deum, & sic vltimatè, Sanctis autem de-
betur propter Deum, cultus vero, qui
11 Sanctis offertur dicitur Dulia, idest ser-
uitus reuerentialis. *idem Gabriel loco*
citato. Hyperdulia vero est cultus, quo
12 aliqua creatura sancta magis Deo vnita
adoratur, sic Virgo mater, instrumenta
passionis Christi, eius sacrum præputiũ,
scala eius sãguine intincta, Christi Cu-
nabula, &c. crux vero Christi Domini,
quatenus repræsentat Christum crucifi-
xum adoratur eadem adoratione, qua
adoratur ipse Christus crucifixus, qui cũ
13 sit Deus, & homo, & humanitas sit sub-

sten.

ſtentata à Diuinitate per cõſequens pro-
pter hanc inſeparabilitatem ipſe Chri-
ſtus cultu latriæ adoratur, ſic & eius
crux, vt ipſius repræſentatiua. *S. D. in*
3. diſtinct. 9. q. 2. & Theologi cum ipſo
communiter.

Quæres cur Beata Virgo non adore-
14 tur eadem adoratione latriæ cum ma-
gis accedat ad Chriſtum, imò cũ Chri-
15 ſtus ſit pars ipſius Virginis, partus enim
eſt pars viſcerum matris. *l. 1. ff. de ven-*
tre in poſſeſſionem mittendo.

Reſpondetur hanc eſſe rationem,
16 quia ſcilicet Dei matrẽ adoramus cul-
tu ſuo proprio, at cultus crucis non eſt
propriè, & propter crucem, ſed bene vt
crux eſt repræſentatiua ipſius Chriſti, ac
17 proinde potius ipſe Chriſtus in cruce
adoratur, quod non habet locum in
Virgine, quæ eſt perſona diſtincta à per-
ſona Chriſti, & habet ſpecialem digni-
tatem in ſe propter quam ſit adoranda.
Tum etiam ad euitandam idolatriam,
18 ne ſcilicet fideles inducerentur ad ado-
randam Virginem, tanquam quartam
perſonam Diuinitatis, quod non poteſt
habere locum in cruce, cum ſit res ina-
nimata, imagines autem, & reliquiæ
Sanctorum, eodem cultu adorantur quo
colimus prototypum.

Dices circa præputium Chriſti, & eius
ſanguinem in ſcala Sancta. Hæ ſunt res
19 Chriſti, ergo debent adorari eadem
adoratione, qua adoratur ipſemet Chri-
ſtus, ſed Chriſtus adoratur cultu latriæ,
ergo pariter iſtę res.

Reſpondetur negando maiorem, &
20 ratio eſt: nam Chriſtus Dominus par-
tes eſſentiales, vel totales ſuæ humani-
tatis quas ſemel aſſumpſit numquam di-
miſit, ſed bene ſuæ propriæ ſubſtantiæ,
ſeu perſonæ ſemper habet adiunctas,
illę autem res, quæ ad huc extant non
21 ſunt de eſſentia, neque ad totalitatem
ſpectant, ſicut etiam fuerunt vngues, &
capilli in opinione illorũ, qui dicunt ea
habuiſſe augmentũ in Chriſto, vt ma-
gis oſtenderet ſe hominem. Ego tamẽ
dicerem nõ habuiſſe augmentum, quia
22 hæc augẽtur ex ſuperfluitate cibi Chri-
ſtus vero ſemper cibum tantum ſibi ne-
23 ceſſarium ſumpſit pro temperamento,
& calore naturali, vt ſupponimus cum
Theologis ex *S. D. de incarnatione*, ce-
terum neque ſanguis extra corpus po-
teſt dici pars totalis, vt eſt in illis, qui
24 ſalaſſantur, licet aliqua pars ſanguinis
ſit pars totalis corporis, & talem ſan-
guinem etiam effuſum Chriſtus aſſum-
25 pſit in ſua reſurrectione. Hæc ſint per
modum tranſitus; quotieſcunque igitur
quis inuertit hunc ordinem adorationis
blaſphemus eſt, & idolatra tribuens
26 creaturis id quod ipſis non competit,
& creatori dans, quod creaturæ eſt, ſic
eſt blaſphemus illorũ, qui dicunt (por-
ta di Dio).

Aduerte tertiò, quod in blaſphemis
idem eſt attendendum, ac diximus in
27 ſortilegis, ac proinde poterunt etiam
puniri ab inquiſitoribus, & fuſligantur
etiam publicè traiecta lingua ferro, vel
ligno conſtricta, ſi vero blaſphemia ſit
28 leuis ſufficit, quod abiuretur, ſi grauis,
blaſphemæ damnantur ad triremes, ſi
ſit perſona nobilis punitur pœna pecu-
29 niaria, & detruditur in monaſterio, vel
in carcere ad pœnitentiam peragendã
ſic *Diaz in additione ad caput* 114 *&*
Roias in tract. de hæreticis par. 2. n. 76.
30 tamen ab his pœnis excuſantur mente
captus, furioſus, vel ebrius. *l. omne de-*
lictum, §. per vinum, ff. de re militari,
cap. à crapula, de vita, & honeſtate Cle-
ricorum.

Aduerte quartò, quod etiam ſub his
31 pœnis blaſphemarum veniunt punien-
di, qui verſus ſacræ Scripturæ paſquina-
tis, vel alijs vſibus prophanis accõmo-
dant. *Trid. ſeſſ. 24 in fine*, vbi pœna
huius criminis remittitur ordinarijs lo-
corũ, & ſi hæreſim ſapiat remitti debent
ipſis inquiſitoribus, idem *Diaz loco ci-*
tato.

Aduerte quintò, quod publicè bla-
32 ſphemantes Deum, vel Sanctos ſunt ex-
communicati, & ipſis impeditur ingreſ-
ſus ad Eccleſiam, vt patet ex *cap. 2 de*
maledicis, & ex Concilio Lateranenſi
ſub Leone X. ſeſſ. 9. & Iure optimo, qui
peccat in Deum ab eius Eccleſia expelli
debet. *cap. Deum* 22. *q.* 2. imò nec gau-
33 dent immunitate, vt tenet *Maria de*
Iuriſdictione par. 2. c. 8. n. 30. & 31. &
Boerius deciſione 110.

Aduerte ſextò, quod qui ex ira, vel
ex alia ſimili paſſione blaſphemauerit
bis, vel ter etiam ſi ſint verba hæretica-
lia, dummodo oſtenderit ſignũ ſuæ con-
34 tritionis, & appareat non fuiſſe ex ani-
mo determinato, ſed tantum calore ira-
cundiæ, non debet quis damnari vt hæ-
reticus, ſed tantum erit imponenda ali-
qua pœnitentia ſalutaris, puta quod te-
neat candelam accenſam tempore Miſ-
ſæ ſolemnis, vel ſimili pœnitentia, ſic
practicatum refert *Genuenſis c. 68 n. 13.*
& Zanardus in directorio Theologo-
rum par. 3. cap. 134. Alberius q. 27.
n. 6. & Roias de hæreticis loco citato.

Quæres

Quæres quid de verbis Hiſpanorum
35 (puta de Dios, vel voto à Dios) ſic
etiam de verbis Italorum (à diſpetto de
Dio, vel rinego Dio) an ſint æſtimanda
hæreticalia, & qua pœna puniendi ſint,
ſic loquentes.

Reſpondetur eſſe denunciandos in-
quiſitoribus, & puniendos, vt hæreti-
36 cos, licet animo aliud ſēſerint, niſi abiu-
rent, & probent ſe omnino calore ira-
cundiæ id dixiſſe, verba enim in ſe
ſunt hæreticalia, ac proinde poſſunt cō-
tra ipſa procedere inquiſitores. *Boerius
deciſ.* 301. *n.* 1. *Grammaticus deciſ.* 50.
Maſcardus de probationibus lib. 1. *con-
cluſ.* 194. *n.* 3. *& deinceps.*

Aduerte vltimò, quod conſpurcan-
tes, expuentes, vel percutientes ima-
gines Sanctorum, licet calore iracundiæ
hæc fecerint, ſunt tamen puniendi gra-
uiter etiam ad modum hæreticorum, ſa-
37 pit enim hic actus hereſim Luteranam,
per quam negatur veneratio, & religio
erga ſacras imagines, & ideo ſoli inqui-
ſitores poſſunt ipſos recognoſcere, &
punire, ſic *Farinaceus q.* 20. *n.* 68. *Ra-
phael della Torre in* 2. 2. *S. D. q* 96. *ar.* 4.
diſp. 2. *Riccius in praxi tom.* 1. *reſolutio-
ne* 423. *Genuenſis in praxi Archiepi-
ſcopali c.* 18. & ſi velint aiurare, debent
etiam de leui, & de vehementi ſuſpicio-
38 ne abiurare. *Zanardus loco cit. par.* 3.
c. 64. *Simanca tit* 27. *n.* 20. *&* 21. *qui ait:*
hos eſſe puniendos dura, & vltrici ſen-
tentia, ſtatuit *Gregorius X. in Concilio
Lugdunenſi*, & ſi conſtat de pertinacia,
& eorum peruerſo animo poterunt etiā
39 tradi curiæ ſæculari, vt puniātur *Dia-
na par.* 4. *tract.* 7. *de pœnis delictorum
reſolutione* 9.

In s. ſimilibus vſque ad finem tituli.

SVMMARIVM.

1 *Sacrilegium quid ſit?*
2 *Sacrilegium quotupliciter committa-
tur?*
3 *Sacrilegium eſt furari reliquias San-
ctorum.*
4 *Clericum percutere ſacrilegium eſt.*
5 *Clericus non poteſt renūciare ſuo pri-
uilegio clericatus.*
6 *Sacrilegium in perſonam clerici repu-
tatur crimen publicum.*
7 *Sacrilegium continet læſionem perſona
rei, vel loci ſacri.*
8 *Sacrilegi laici in Hiſpania puniuntur
à Iudicibus Eccleſiaſticis.*
9 *Sacrilegium cōmittere ſapit hæreſim.*
10 *Heretici capiuntur à Iudicibus Ec-
cleſiaſticis.*
11 *Laicus delinquens in Eccleſia, & inde
extractus à Iudice laico bene poterit
ab ipſo puniri.*
12 *Iudex cognoſcens de vno crimine non
poteſt alius de eodem cognoſcere.*
13 *Iudex Eccleſiaſticus tenetur remitte-
re laicum Curiæ ſæculari, poſt quam
de illius ſacrilegio cognouerit.*
14 *Iudex ſæcularis pro ſuo crimine non
tenetur ſtare proceſſui facto à Iudi-
ce Eccleſiaſtico.*
15 *Nemo debet pro vno delicto pluribus
pœnis affici.*
16 *Crimen diuiduum bene poterit à duo-
bus puniri Iudicibus.*
17 *Sacrilegium diuiditur à delicto in ipſo
ſacrilegio commiſſo.*
18 *Sacrilegi ſunt inhabiles promoueri ad
ordines Eccleſiaſticos.*
19 *Sacrilegi ſunt infames.*
20 *Sacrilegi non gaudent immunitate.*
21 *Sacrilegi ſunt excommunicati.*
22 *Clerici ſacrilegi deponuntur, & pœna
pecuniaria etiam puniri poſſunt.*
23 *Clerici ſacrilegis communicantes gra-
uiter puniuntur.*
24 *Clericis communicantibus cum ſacri-
legis Papa diſpenſat, licet aliqui te-
neant poſſe etiam Epiſcopum.*

1 HIc de ſacrilegis, pro quibus ad-
uerte primò ex *Diaz in praxi
cap.* 90. quod ſacrilegiū eſt per-
ſonæ, vel ſacræ rei violatio, vel eiuſdem
vſurpatio, patet ex *S. D.* 2. 2 *q.* 39 *art.* 3.
*& ex Siluestro in ſumma verb. ſacri-
legium ex Petro Follerio in praxi cri-
minali Canonica p.* 2. *c.* 1. & ſub hac de-
finitione comprehenduntur omnes ſpe-
cies ſacrilegij: nam vel committitur in
perſonam Eccleſiaſticam, vel à perſona
2 Eccleſiaſtica, vt fornicatio à ſacro, vel
cum ſacra; vel in loco ſacro, vt quando
aliquo crimine violatur ſanguine, vel
ſemine, vel homicidio; vel de loco ſacro,
& in re ſacra, vt cum quid ſacrum ab
Eccleſia aufertur, vel quid non ſacrum
3 ab eadem, imò, & qui reliquias Sancto-
rum furatur ſacrilegus dicitur *Riccius
deciſ.* 73. *n.* 4. *ex Archid. & Turrecre-
mata in cap. corpora de conſacr. diſt.* 1.
& has ſpecies dilucidat *Diaz loco citato.*

Aduerte ſecundò, ſacrilegium, quod
4 committitur in perſonam clerici percu-
tiendo ipſum, v. g. offendere etiam Ec-
cleſiam, ideo nec poteſt clericus cedere
Iuri

Iuri suo faciendo, vt in persona propria
5 vel in bonis lædatur: nam adhuc esset
offensa Ecclesia, & ideo nec potest clericus
Ecclesiæ præiudicium inferre per
suam renuntiationem, *vt per DD. in cap. si quis suadente diabolo* 17. *q.* 4.
*Nauar. in manuali confessariorum c.*27.
n. 76. *Follerius in praxi Canonica p.* 2.
6 *cap.*17. & hoc crimen publicum etiam
reputatur. *l. si quis in hoc genus, C. de*
Episcopis, & Clericis, & videbimus infra
de sententia excommunicationis.
7 Aliæ species sacrilegij clarescent pariter
ex infra dicendis, quotiescunque tamen
persona sacra, vel res, vel locus læditur
sacrilegium est.

Aduerte tertiò, id quod refert *Diaz*
8 *loco citato,* quod scilicet apud Hispanos
Iudices Ecclesiastici puniunt etiam laico
sacrilegos, & refert doctrinam *Ioannis Lupi,*
qui ait, quod isti possunt indistinctè
à quibuslibet puniri, sapiũt enim
hæresim, dum negant cultum debitum
9 Ecclesiæ, & Sanctis, & vt hæretici capi,
& puniri debẽt ab Ecclesiasticis Iudici-
10 bus. *cap. accusatus, de hæreticis in 6.* Verum
tamen est, quod si laicus deliquerit
in Ecclesia, & inde fuerit extractus
11 iuridicè bene poterit à Iudice laico puniri
de crimine, & de sacrilegio, est enim
hoc crimen mixti fori, meritò datur
12 præuentio, & quotiescunque vnus Iudex
cognouit de vno crimine, non potest
alius de eodem cognoscere, vt ad
hoc propositum notat *Soccinus in cap. postulasti de foro competenti nu.* 16. Si
13 autem Iudex Ecclesiasticus cognouerit
de sacrilegio tenetur deinde pro delicto
remittere laicum Curiæ sæculari, quia
Iudex sæcularis pro suo crimine non tenetur
stare processui facto à Iudice Ecclesiastico
§. *si vero crimen, auth. de*
14 *sanctissimis Episcopis,* & notant *Alexãder, Soccinus, & Iason in l. magistratus,*
ff. de iurisdictione omnium Iudicum.

Dices, nemo debet pro vno delicto
15 pluribus pœnis affici. *l. senatus, ff. de accusationibus,* ergo non debet idem
sacrilegus puniri, & à Iudice Ecclesiastico,
& sæculari.

Respondetur distinguendo antecedens,
quando crimen est indiuiduum
non producens aliud, & concedo, quando
crimen alia secum fert, & nego, sic
16 explicat *Bart. in textu in d. l. senatus.*
Hoc autem ideo est, nam idem crimen,
& habet sacrilegium, & defectum ipsum
in se, ergo benè poterit puniri à Iudi-
17 ce Ecclesiastico pro sacrilegio, à Iudice
laico pro ipsa culpa.

Aduerte quartò, quod sacrilegi varijs
18 pœnis puniuntur, & primò sunt inhabiles
promoueri ad ordines Ecclesiasticos.
cap. si quis presbyter distinct. 50.
19 Secundò, sunt infames. *Abb. & DD. in cap. conquestus, de foro competenti, Rebuffus in praxi beneficiali par.* 2. *titu-*
20 *lo de modis amittendi beneficia n.* 56.
Tertiò, non gaudent immunitate. *cap. frater* 18. *q.* 4 *Boerius decisione* 100. *n.* 3.
21 Quartò, sunt excommunicati. *cap. conquestus de foro competenti.* Quintò, si
22 sint Clerici deponuntur. *cap. si quis deinceps* 17. *quæst.* 4. & possunt etiam
puniri pœna pecuniaria. *cap. quisquis causa, & q. citat.* Sextò, Clerici ipsis cõmunicantes,
eorum eleemosynas reci-
23 pientes, vel sepelientes post mortem
priuantur Ecclesiastico beneficio, nec
possunt restitui in proprio statu sine di-
24 spensatione Apostolica. *glos. hic verbo irrecuperabiliter,* licet secundum *Abb.*
posset etiam Episcopus dispensare.

DE FVRTIS.

TITVLVS SEXTVS.

SVMMARIVM.

1 *Furtum est delictum lædens maiestatem humanam.*
2 *Furti definitio.*
3 *Furtum non dicitur in rebus stabilibus.*
4 *Furtum non cadit in re propria, sed in re communi bene potest cadere.*
5 *Meum dici non potest, quod est commune.*
6 *Furtum fraudulenter committitur.*
7 *Furtum cõmittitur etiam animo aliena concupiscente.*
8 *Furtum committitur in qualibet re etiam minima.*
9 *Rapina quid sit, & quomodo distinguatur à furto.*
10 *Furtum etiam in re leui est peccatum contra iustitiam.*
11 *Furtum committitur in proprietate, possessione, & vsu rei.*
12 *Furtum non committit furans rem, quæ pro derelicta habetur.*
13 *Res, quæ pro derelictæ habentur sunt in bonis nullius.*
14 *Furtum cõmittitur furando res proiectae ex incendio, naufragio, &c. & sunt excommunicati in Bulla Cœnæ.*
15 *Furtum committit furans rem deperditam, quam inuenit.*

Fur-

16 *Furtum non committitur si animo tantum damnificandi id fiat, & sic non punitur vt furtum, sed vt iniuria.*

17 *Furtum non est surripere alienam ancillam animo explendæ libidinis, dummodo illa sit meretrix.*

18 *Furtum committitur circa vsum surripiendo ancillam non meretricem animo explendæ libidinis.*

19 *Furans centum, ex millibus, quæ sunt in arca, vel modium ex aceruo, non tenetur nisi pro eo, quod furatus est.*

20 *Furti materia notabilis, quæ dicatur, & illius circumstantiæ?*

21 *Furtum an aliquando excusetur?*

22 *Furtum excusatur ratione quantitatis.*

23 *Furtum excusatur ratione necessitatis.*

24 *Diues tenetur subuenire necessitatibus.*

25 *Furans pro necessitate cum deuenerit ad pinguiorem fortunam non tenetur restituere.*

26 *Furtum est actus licitus indigenti, ideo pro actu licito ad nihil tenetur.*

27 *Furans aliquid vltra suam necessitatem bene pro illo tenetur.*

28 *Furans pro necessitate parentum excusatur à furto.*

29 *Furtum à creditore, qui non potest sua consequi excusatur, & non tenetur reuelare etiam lata excommunicatione contra occupantes bona.*

30 *Qui accipit, quod sibi debetur suum accipit non alienum.*

31 *Possidens dubius an ea, quæ possidet sua sint, debet deponere conscientiam dubiam.*

32 *Possessio certa præualet dubijs, & possidentis conditio melior est.*

33 *Possidens nullam habens pro se rationem pro his, quæ possidet, debet adhibere diligentiã inueniendo Dominũ, alias distribuere pauperibus.*

34 *Furtum committit vtens re locata ad alium vsum, ad quem locata est: & tenetur ad interesse. nu.36. & n.44.*

35 *Furtum committit vtens re commodata vltra tempus, pro quo commodata est.*

37 *Furtum committit vtens re pignorata, nisi res pignorata non sit vsu consumptibilis.*

38 *Furtum nõ committit vtens re pignorata, cui voluntas contraria pignorantis non constat, vel habet epicheiam.*

39 *Quod tibi non nocet, & alteri prodest, id fac: hæc regula facit præsumere epicheiam.*

40 *Iniuriam inferre est facere aliquid cõtra ius alterius.*

41 *Vsus an considerari debeat eodem modo in conductore, ac in pignoratario.*

42 *Locans voluntariè priuat se vsu, quem habebat suæ rei locatæ.*

43 *Pignorans neque volens potest vti re pignorata, & sic necessariò non habet vsum.*

44 *Fur dicitur vtens re commodata præter vsum concessum.*

45 *Furtum dicitur, quia læditur Ius cõmodantis vtendo re commodata præter vsum concessum.*

46 *Vsus, quia commodatario limitatur, ideo illius excessus prohibetur.*

47 *Furtum non est circa vsum, vbi vsus non prohibetur.*

48 *De furto quando quis teneatur?*

49 *De furto tenentur consilium dantes, vel auxilium præstantes.*

50 *De furto non tenentur consilium dantes &c. alias furaturo.*

51 *Consilium dãs de re mala peccat mortaliter.*

52 *Auxilium dans rei malæ peccat mortaliter, licet alias commissuro.*

53 *De furto tenentur custodes rerum non adhibendo in illis diligentiam.*

54 *Custodum triplex est genus.*

55 *Custodientes gratis rem alterius tenẽtur de dolo. & lata culpa non de leui, vel leuissima.*

56 *Famuli tenentur etiam de leui culpa in rebus dominorum suorum.*

57 *Custodes recipientes mercedem pro custodia tenentur de dolo lata, leui, & leuissima culpa.*

58 *De furto tenetur conductor, si in re conducta non adhibuerit diligentiã, vt pater familias.*

59 *De furto non tenetur conductor equi, pro cuius custodia dominus mittit famulum.*

60 *De furto tenetur emptor rei furtiuæ, etiam si alteri vendidit:*

61 *De furto non tenetur emptor rei furtiuæ, si illam restituit furi, vt ab ipso pretium recuperare possit.*

62 *Damnum proprium potius euitari debet, quam bonum alterius procurari.*

63 *Furi restituens rem furtiuam dat illi occasionem vero domino restituendi.*

64 *Restitutio quid sit?*

65 *Restitutionis alia definitio.*

66 *Restitutioni obligati versibus comprehensi.*

67 *Restitutioni tenentur ij quibus fures dederunt aliquid, ne clament pro furto commisso, vel committendo.*

Resti-

68 *Restitutioni tenetur, qui scit ex suo prauo consilio furtum euenisse, secus si tantum confirmauit furandi voluntatem.*

69 *Restitutioni tenetur mandans furtum, & non reuocans mandatum, vel reuocatione non perueniente ad mandatarium.*

70 *Restitutioni tenentur consentientes in furto.*

71 *Restitutioni tenetur approbans furtum, dummodo talis approbatio ad furandum sit inductiua.*

72 *Restitutioni tenentur receptantes, & auxilium dantes furibus pro suis furtis.*

73 *Damno alterius concurrentes ad refectionem damni tenentur.*

74 *Restitutioni tenentur non impedientes, & non manifestantes, si ipsis incumbat, vel si commodè valeant.*

75 *Restitutioni non tenentur vicini silentes, dum committitur furtum, peccant tamen mortaliter si possint, & non clamauerint.*

76 *Restitutio debet fieri à Iudice ferente iniustam sententiam, vel à teste falsum deponente.*

77 *Restitutio aliquando fit de re ablata, aliquando de ipsa, & interesse.*

78 *Restitutioni equi tenetur furans equum, & fructuum perceptorum ab illo.*

79 *Restitutioni non tenetur fructuum perceptorum ex equo si Dominus nõ erat locaturus equum.*

80 *Restitutioni non tenetur fur fructuum perceptorum ex locatione rei Domini diuitis, qui illam non erat locaturus.*

81 *Restitutio fructuum non cadit in rebus vsu non consumptibilibus.*

82 *Restitutio fructuum nõ cadit in rebus non fructificabilibus, sed tantum pretij ex illis percepti.*

83 *Restitutio fructuum non debet fieri de fructibus industrialibus, qui prouениunt ex negotiatione.*

84 *Restituendi non sunt fructus industriales, neque à possessore malæ fidei.*

85 *Restitutio pretij est facienda secundum summum, & maximum valorem.*

86 *Restitutio pretij est facienda à fure, quanti Dominus vendidisset, si certo statuerit tempus, quo à Domino res vendita esset.*

87 *Restitutio pretij est facienda vsque ad summum, si valor rei furatæ, dum erat in posse furis crescat.*

88 *Restitutio pretij summi rei furatæ est facienda à fure, licet ipse fur nõ vendiderit tali valore.*

89 *Restitutio damni facti in seminibus est facienda arbitrio boni viri.*

90 *Restitutio non solum damnificationis, sed etiam iniuriæ in tali damnificatione illatæ est facienda.*

91 *Restitutio cui sit facienda.*

92 *Restitutio differri potest à debitore, vel fure, si ex illa imminens damnũ creditori sequatur.*

93 *Restitutio melius fiet, si ob euitandum creditoris damnum pecunia deponatur penes aliquem bonæ vitæ virum.*

94 *Restitutio denegari debet, ne sequatur malum imminens.*

95 *Restituens debet adhibere omnem diligentiam, vt Dominus certus inueniatur.*

96 *Restituens rem Ecclesiæ, vel pauperibus, si deinde verus dominus adueniat, tenetur aliam facere domino restitutionem.*

97 *Restituens si non inueniat verum Dominum, poterit pauperibus, vel suæ suorumque paupertati subuenire.*

98 *Restitutionem facturus, nam inueniri Dominum, melius erit si confessarij consilio restituat, vel applicet sibi.*

99 *Iudex nemo debet esse in causa propria.*

100 *Restitutionis sunt multa capita.*

101 *Restitutione non facta animæ decedentes (absoluta tamen à peccatis) an tamdiu stabunt in Purgatorio, donec satisfiat debito ab hæredibus suis viuentibus?*

102 *Pœna correspondet culpæ propriæ.*

103 *Restitutio an debeat fieri à fure creditori absenti proprijs expensis?*

104 *Creditor debet esse indemnis, & immunis à suis bonis recuperandis.*

105 *Restitutio an semper obliget, & non facta à decedente, an impediat illi absolutionem?*

106 *Restitutionis præceptum est negatiuum, quod semper obligat.*

107 *Restitutionem potens facere, & non faciens infirmus non est absoluendus.*

108 *Restitutionem faciendam relinquens hæredibus, si certus sit hæredes illã facturos est absoluendus.*

109 *Restitutio quando sit facienda, & an quoties omittitur toties sit peccatũ?*

110 *Restituere potens, & non restituens toties peccat quoties omittit restitutionem, intellige manente integra occasione restituendi.*

V *Reten-*

111 *Retentio rei alienæ si sit per minimũ tempus non est peccatum mortale.*

112 *Restitutioni ponens actum contrariũ peccat mortaliter.*

113 *Restitutionem differens eo, quia creditor non petit, non peccat.*

114 *Restitutionem, quæ impotentia excuset?*

115 *Restitutionem excusat grauis incommoditas debitoris.*

116 *Restitutionem differre volens pluribus vi ibus pro sui cōmoditate bene absoluitur à confessario.*

117 *Restituere non posse dicitur non tantum is, qui nullo modo potest, sed etiam qui nec commode.*

118 *Restituere non tenetur debitor, si & pariter creditor in extrema sint necessitate.*

119 *Restituere neque tenetur debitor, si cum necessitate creditoris cōcurrat necessitas parentum.*

120 *Pater, & filius pro vna persona habentur.*

121 *Necessitatis tempore omnia bona sũt communia.*

122 *Restituere statim tenetur, qui mala fide, & iniusto titulo acquisiuit bona aliena, & dissipauit.*

123 *Restitutio facienda est statim etiam cum sui iactura, & ignominia ab eo, qui iniusto titulo, & mala fide bona aliena acquisiuit.*

124 *Status proprius non dicitur, qui illicita via acquisitus est.*

125 *Restitutio cōmodè fieri potest ab eo, qui iusto titulo acquisiuit, sed postea in deteriorem statum venit.*

126 *Restitutioni an teneatur cedens bonis, si deuenerit ad pinguiorem fortunam, & an pro satisfactione sufficiat ignominia, quam passus est?*

127 *Restituere non tenetur persona honesta cedens bonis, ne cum ignominia mendicare cogatur.*

128 *Restitutioni obligatus non tenetur vendere instrumenta suæ artis, vt creditori satisfaciat.*

129 *Bonum publicum præfertur bono priuato.*

130 *Restituere tenetur, & nihil sibi retinere potest, qui ex sui culpa, & dilapidatione bonorum venit in deteriorem statum.*

131 *Manifestare tenetur omnia bona sua cedens bonis, & aliquid occultans peccat.*

132 *Restituere non tenetur cedens bonis si deuenerit ad pinguiorem fortunam, ignominia cedente loco pretij, dummodo illam passus sit petentibus creditoribus.*

133 *Restituere tenetur cedens bonis, si nō petentibus creditoribus, sed ex Iudicis sententia passus sit illam ignominiam.*

134 *Nemo potest cogi inuitus ad accipiẽdam vnam rem pro alia.*

135 *Obligatio tollitur solutione eius, quod debetur.*

136 *Soluere non potens aliunde debita, an teneatur acceptare hæreditatem, vel legatum, vel an possit repudiare in præiudicium creditorum.*

137 *Debitor tenetur in conscientia acceptare hæreditatem, vt satisfaciat creditoribus.*

138 *Debitor nisi creditoribus satisfecerit non potest ingredi religionem.*

139 *Acquirendi occasione non vtens non dicitur alienare.*

140 *Restitutio facta per alienas manus, an valida habeatur.*

141 *Qui per alium facit per se ipsum facere videtur.*

142 *Restituens rem per alienas manus persona honesta, si hæc incidat in manus latronum, vel aliter amittat rem cui amittatur?*

143 *Restituens debitor ex commodato deposito, &c. per alienas manus si pereat res perit damno creditoris.*

144 *Casus fortuitus accidit Domino rei.*

145 *Restituens debitor ex mutuo, si res pereat, ipsimet debitori mutuatario perit.*

146 *Restituens debitor ex commodato, pignore, &c. si res pereat ex culpa perit debitori.*

147 *Restituens fur quomodocunque, & qualitercũque rẽs pereat furi perit.*

148 *Delinquens non releuatur à culpa quomodocunque res pereat.*

149 *Restitutionis materia est amplissima.*

150 *Restitutionis materia remittitur ad diffusiores tractatus.*

1 VISVM est supra de delictis, quæ lædũt immediatè maiestatem Diuinam, sequebatur videre de ijs, quæ lædunt immediatè maiestatem humanam, vt patet ex diuisione criminum posita in initio, merito, &c. ad cuius tituli, & §. 1. intelligentiam videbimus primò, quid sit furtum. Secundò, quæ sint eius spe-

species. Tertiò, qui teneantur de furto, & ad quid teneantur. Quartò quando quis teneatur restituere cui, & quomodo. Quintò, aliqua moralia breuiter circa hanc materiam notabimus.

Circa primum aduertè, quod furtum
2 est fraudulosa cõtrectatio rei alienæ lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel vsus eius, possessionisue, quod omni Iure prohibitum est admittere, sic definiunt *Ciuilistæ in S furtum libro 4. Ciuili titulo de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur*, pro qua definitione nota,
3 quod dicitur contrectatio, quæ amotionem significat, vt intelligamus in stabilibus non cadere furtum, sed potius dicuntur stabilia inuasa, vel iniustè occupata, sic *glos. in d. S. verbo rei*. Dicitur
4 alienæ ad ostendendum, quod in re propria furtum non cadit, secus in re com-
5 muni, quia non potest dici meum, quod commune est. *l. si socius, ff. de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur*. Dicitur fraudulosè, quia si quis non cum fraude, sed bona fide sit in possessione
6 alicuius rei, vel vtatur ipsa, &c. hic non committit furtũ *gl. ibidem verbo fraudulosa*. Canonistæ vero huic definitioni addunt etiam prohibitionem animi furandi, dicente Domino; (non concupisces) & concupiscentes rem alienam
7 etiam fures dicuntur. *cap. vulgaris de pœnitentia distinct.* 1 *c. finali* 14. *q. vltima*, vbi Canonistæ in qualibet re etiã leui furtum constituunt, semper enim
8 habentur essentialia, & qualibet res licet minima aliena est.

Circa secundum aduerte primò, quod
9 habemus furtum, & rapinam; furtum est de quo diximus. Rapina præter furtum adiungit violentiam, & ideo raptores grauiori pœna puniuntur; nam præter surreptionem rei alienæ iniuriam, & violentiam inferunt Domino, & in hoc differunt inter se rapina, & furtum. *S D.*
10 2.2. *q.66. art.4. & art.9.* quomodocũque autem sit furtum, siue in re graui, siue in re leui semper peccatum est cõtrà iustitiam.

Aduerte secundò, quod furtum com-
11 mitti solet, vel in ipsa proprietate rei, vel in possessione, vel in vsu eiusdem.

Circa furtum in proprietate nota pri-
12 mò, quod qui furatur, seù potius detinet aliquam rem, quæ habetur pro derelicta, vt seruus languidus expositus, animal morbosum eiectum, & cætera similia non committit furtum; nam res, quæ pro derelictis habentur, sunt in
13 bonis nullius, *S. hoc amplius lib. 2. Ciuili, de rerum diuisione*. Limita hoc primò, quando res sunt eiectæ animo recuperandi, vt si quis proiecerit merces in mari propter naufragium, vel si ex
14 incendio, vel ruina id fecerit. *l. falsus, S. iactus, ff. de furtis, l deprecatio. ff. ad l. rhodiam de iactu*, & isti tales sunt excommunicati in Bulla Cœnæ. *cap. 1. de raptoribus*. Limita secundò, in inuen-
15 tore rei deperditæ, hanc enim cogitur restituere præuia diligentia, (sed cui videbimus infra) *cap. si quid inuenisti* 14. *q.5. Nau. c.17. n.171. l. falsus, S. qui alienum, ff. eodem*.

Nota secundò, quod proprietas rei debet furari animo lucrandi ipsam, vel eius vsum, vel possessionem, & ideo si quis haberet animum damnificandi tã-
16 tum in re aliena non puniretur pœna furti, sed pœna iniuriarum, & damni infecti. *l. rerum, ff de furtis*. Idem dic de eo, qui surripuit alienam ancillam
17 animo libidinis explendæ, si illa sit meretrix non committit furtum. *l. fullo, S. qui ancillam, ff eodem*. Si tamen non esset meretrix surripiens ipsam etiam animo libidinis, & non animo retinen-
18 di committeret furtum circa vsum, sic *Soccinus in rubrica de furtis n. 7 propè finem*, vbi non dicitur quis fur, nisi tantum pro eo, quod voluit lucrari. Vnde est, quod si ex area, vbi manent mil-
19 le, quis furetur centum tantũ pro centum tenetur, sic si ex aceruo tritici quis furetur tantum vnum modium, pro illo tantum vno modio tenetur. *l. vulgaris, l. si quis fur, & l verum, ff eodem*.

Nota tertiò, quod materia notabilis in
20 furto varia assignatur à DD. plura tamẽ sunt consideranda scilicet persona, à qua surripitur, persona, quæ furatur, circumstantia temporis, loci, &c. quibus omnibus perspectis poterit confessarius ex se iudicium facere, quæ sit materia leuis, quæ grauis, patet ex *l. pretia rerum, ff. ad l falcidiam*.

Quæres: An possit quis aliquando
21 excusari à furto, etiam si furetur rem alienam inuito Domino.

Respondetur affirmatiuè, & primò
22 ratione quantitatis. *S. D. q.66. art. 3. Nau. cap.17. n.20. & sequenti*. Secun-
23 dò, ratione grauis necessitatis etiam si non sit extrema, quia grauis necessitas statim corruit in extremam; ergo si licet in extrema necessitate, licet etiã in graui. *Bonacin. de contractibus disp. 1. q. vlt. puncto vlt. n.32*. Ratio rationis esse potest; nam diues in his casibus te-
24 netur dare, ergo potest pauper pro sua

necessitate accipere, & ad summũ pec-
caret venialiter inuertendo ordinem,
deberet enim prius ostendere suam ne-
cessitatem diuiti, qui si non daret, tunc
licitè iste posset subripere, sic *Emanual
Sà in summa verbo furtum n 1. Ange-
lus eod. verb. n.37. Lessius lib.2. cap. 12.
dubio 12. n.71.*

Imò nota, quod licet iste deuenerit
25 ad pinguiorem fortunam, nec tenetur
sublatum tempore necessitatis restitue-
re, quia surreptum in necessitate, legiti-
mè etiã consummatũ est tempore, quo
licitum erat ipsi indigenti, & sic in tali
26 indigentia iuridicè, & iustè completus
est actus; ergo dum iustè consummatũ est
surripiens ad nihil tenetur. *Siluest. in
summa verbo furtum n.1. Sotus lib 4.
q.7 art 1.* bene tamen teneretur pro eo,
27 quod suscepit vltra id cuius indigentiam
habebat: nam pro eo commisit furtum,
merito restituere tenetur. Tertiò, ra-
tione grauis necessitatis suorum paren-
tum, vel filiorum, si quis non habeat
28 aliunde, vnde possit ipsos alere in ex-
trema necessitate. *Siluest. loco citato
n.10. & verbo necessitas, Nauar. c. 24.
n.5. & c.17. n.61. & 118.* Quartò, in
creditore, qui non potest consequi, quod
sibi debetur, hic enim potest à suo de-
29 bitore subripere secundum valorẽ eius,
quod sibi debetur, nec tenetur reuelare
lata deinde excommunicatione contra
occupantes prædicta bona: nam qui ac-
30 cipit, quod sibi debetur suum accipit
non alienum. *Medina in C. de restitu-
tione q.18 Siluest. verb. furtum verbo
16. Nauar. c 17. n.113.*

Circa furtum in possessione, & vsu no-
31 ta primò, quod dubitans circa bona,
quæ possidet: An sint sua, nec ne, potest
deponere conscientiam dubiam, nisi à
parte appareant rationes alieni domi-
nij, quia possessio certa præualet dubijs,
32 & certis rationibus, merito melior erit
conditio possidentis. *Vasquez p.5. q 62.
art.1. Salas par.2. q.21. tract.8. disp.1.
sess.23. n.231. Aragonius 2.2. q.62. ar.1.*

Nota secundò, e contra, quod si non
habeat rationem pro se, nec scit fuisse
rem suorum prædecessorum, nec habet
aliquam aliam rationẽ tituli, debet ad-
33 hibere diligentiam, vt Dominum inue-
nire possit, quem si inuenire nõ valeat,
pauperibus erit distribuenda res. *Moli-
na de iustitia, & iure tom.3 disput.721.
n.3. Rebellius de obligationibus Iustitiæ
par.1. lib.2 q.5. n.3. Sanchez tom.1. ci-
tato libro 2. c 23. n.177.*

Nota tertiò, quod qui vtitur re alie-
na inuito Domino committit furtum,
vnde primò, qui rem locatam distrahit
34 ad alium vsum, quam ad illum pro quo
locata est committit furtum, quia con-
trectat rem alienam inuito Domino. Se-
cundò, qui re cõmodata pro certo vsu,
& tempore vltra tempus, vel vltra vsum
35 determinatum vtitur committit furtũ
ex eadem ratione. *l. qui iumenta, & l qui
rem, ff. de furtis,* & conductor rei si vta-
tur vltra vsum pro quo conduxit tene-
36 tur ad interesse. *Farinacius in quæstio-
nibus Criminalibus q.110.* Tertiò, qui
vtitur re pignorata committit furtum.
l. qui pignore, ff. de furtis, & ratio est,
quia est cõtrectatio rei alienæ fraudulo-
37 sa inuito Domino, & domino damnũ
infert. Limita tamen hunc casum de
pignore in eo, qui vtitur re pignorata,
quæ vsu non consumitur, vt similiter di-
ximus *lib.3. Ciuili titulo quibus modis
re contrahitur obligatio,* & sic in termi-
nis tenet *Lopez in suo instructorio p.2.
c.58.* vbi refert doctrinã *S.D. 2.2 q.78.
art.1. ad sextum, Ioannis da Anania,
& aliorum.* Verum tamen est, quod
38 sufficit si non sit contraria voluntas ip-
sius pignorantis, qui scilicet non dixe-
tit, & volo, vt ipsa re pignorata non
vteris, quotiescunque enim iste nõ pro-
hibuit sic expressè, tunc potest pigno-
ratarius, seu creditor vti ipsa re pigno-
rata ex Epicheia, quæ saltem requiritur
39 ex *l. si pignore, ff. de furtis*, & censetur
Epicheiam adesse ex regula naturali,
quod tibi non nocet alteri prodest id
fac. His positis sic probatur dictum,
pignoratarius nullum damnũ nec iniu-
riam infert Domino; ergo potest vti tali
re pignorata. Probatur antecedens:
non infert damnum, nam supponimus,
quod res non sit vsu consumptibilis, non
40 infert iniuriam, nam inferre iniuriam
est facere aliquid contra Ius alterius,
sed in hoc casu Dominus tempore pi-
gnoris nullum habet vsum circa rem
pignoratam; ergo nullam ei infert in-
iuriam, qui ipsa re vtitur tempore, quo
Dominus vti non potest.

Dices primò, si Dominus locaret vsũ
talis rei perciperet commodum ex tali
locatione propter vsum, ergo pignora-
41 tarius, qui vtitur ipsa re debet restitue-
re valorem talis vsus, & non restituendo
committit furtum.

Respondetur negando consequentiã,
42 & ratio est, quia ideo sentit commodũ
ex tali locatione, quia ipse habebat vsũ
suæ rei, ergo dum priuat se tali vsu fas
est, vt pignoratarius sentiat commodum

ex

ex regula ſecundum naturam,at in caſu
43 nullum ſentit incommodum ratione
vſus, dum enim eſt res pignorata, ne-
que nolens poteſt vti ipſa; ergo ei nul-
lum infertur præiudicium.
Dices ſecundò, cõmodatarius ſi vta-
44 tur præter vſum conceſſum committit
furtum, vt ſupra diximus ex d. *l. qui
rem*, *ff. eodem*, & tamen commodans
conceſſit ad certum vſum, is vero fur
45 dicitur,quia lædit Ius commodantis;er-
go pariter in caſu noſtro dicendum eſt.
Reſpondetur negando conſequentiã,
& ratio eſt,quia commodans habet vſũ,
46 ergo poteſt ſic,vel taliter limitare con-
ceſſionem, at pignorans non habet vſũ
47 tempore pignoris; ergo ſi pignoratta-
rius interim vtatur nihil facit contra
Ius illius, nec damnum infert, quia ſup-
ponimus rem non eſſe vſu conſumpti-
lem.
Circa tertium eſt videndum, qui te-
neantur de furto, & ad quid teneantur:
ideo.
Aduerte primò, quod quotieſcunque
48 quis ſurripit rem alienam, vel iniuſtè
retinet, ſiue poſſidet, vel vtitur re non
ſua ſemper committit furtum, & tene-
tur de furto, & ad hoc adduci poſſunt
omnes caſus ſupra poſiti de poſſeſſore
male fidei, de pignore, &c. tamen præ-
ter dictos caſus.
Nota primò, quod tenentur de furto
49 conſilium dantes, dummodo furem in-
duxerint ad id. Item auxilium præſtã-
tes, puta tenendo ſcalam, vigilando, ne
curia pertranſeat,&c. quia ipſi ſunt cau-
ſa damni, merito damnum reficere te-
nentur, ſic *Molinas tom.2. diſp.736.n.5.*
*Caetanus 2.2.q.62.art.6. Vaſquez opu-
ſculo de reſtitutione c. 9. §. 1. dubio 1.
& dubio 2. n.32. Nauarra lib. 3.cap.4.
n.15. 35. & 67. Malderus 2.2. tract. 4.
c.1. dubio 2. & alij communiter*, ex ra-
tione ſupra poſita.
Limita tamen hoc, quando fur etiam
50 abſque tali conſilio infallibiliter com-
miſiſſet furtum, ſiue concurreret cum
conſilio, & auxilio, ſiue non, tamen
conſilium dans peccaret ratione pra-
51 ui conſilij, ſic *Leſſius lib.2. cap.13. du-
bio 2. Laiman in Theologia morali lib.3.
ſeſſ.5. tract.2. c.5.n.5.* qui id docent dũ-
modo conſilium dantes non induxerint
furem in plus, quia tunc pro tali exceſſu
tenerentur ipſi conſilium dantes. Item
auxilium præſtantes, etiam ſi fur ſine
eorum auxilio opus perfeciſſet adhuc
52 peccant mortaliter, quia poterant furtũ
impedire vociferando, vel aliter, ideo
ex hoc peccant quaſi approbantes ma-
lum proximi.
Nota ſecundò, quod cuſtodes rerum
53 ſi non adhibeant diligentiam, quam
adhibere tenẽtur etiam concurrunt in
furtum, tamen pro cuſtodibus diſtinguit
54 tres caſus. *Lopez in ſuo inſtructorio
par.2. c.48. vbi ait:* quod triplex eſt ge-
nus cuſtodum. Primum eſt eorum, qui
55 ſine mercede, ſed gratis cuſtodiunt, &
iſti tenentur tantum de dolo, & lata
culpa, non autem de culpa leui, vel le-
uiſſima, de hac enim non tenetur, qui
cuſtodiam adhibet ad commoditatem
alterius. Secundum genus eſt eorum,
qui recipiunt mercedem, ſed non pro
56 cuſtodia, ſic ſunt famuli dominorum,
qui recipiunt mercedem pro famulatu,
ideo tenentur etiam de leui culpa, quia
ſentiunt aliquod commodum. Tertium
genus eſt eorum, qui recipiunt merce-
57 dem pro tali fine determinato, ſic eſt
Maiordomus, & adiutor ipſius, puta
(ripoſtiero) & iſti tenentur de dolo la-
ta; leui,& leuiſſima culpa, ſic colligit *idē
Lopez ex l. qui mercedem, ff. locati*.
58 Nota tertiò, quod conductor etiã de
furto tenetur ſi non adhibuerit diligen-
tiam, vt pater familias adhibet in rebus
ſuis. Limita hoc in conductore equi, ſi
59 Dominus equi mitteret famulum pro
cuſtodia, tunc enim non tenetur con-
ductor aliam adhibere diligentiam, nec
tenetur de furto ſi ſequatur, ſic *idem Lo-
pez in §. poſtremò, ex Silueſtro verbo
cuſtos, §. 4.*
Nota quartò, teneri etiam de furto,
qui emit rem bona fide à fure, ſi enim
60 ipſe emptor alteri vendidit, & promiſit
indemnitatem, ſiue expreſsè, ſiue tacitè
ſemper ipſe emptor tenetur ad reſtitu-
tionem euicta re à vero Domino. *Sotus
de iuſtitia, & iure lib.4.q.7 art.2.* quia
ipſe nullum Ius habebat in rem, quam
vendidit; ergo iniuſtè recepit pretium,
merito reſtituere tenetur. Verum ta-
men eſt, quod poterat ipſe rem furi re-
ſtituere, vt ab illo valeret ſuum pretiũ
61 recuperare, ſiue deinde fur reſtitueret
rem Domino, ſiue non parum refert, ſic
*Sotus loco citato, Alenſis, & Gabriel in
4. diſtinct.15. Vgo de Celſo in ſuo reper-
torio verbo depoſito verſiculo 6.*
Ratio huius dicti eſt, quia debet quis
62 potius euitare damnum proprium, quã
procurare bonum alterius. *l. præſes, C.
de ſeruitutibus, & aqua c. non licet 23.
q.5* tum etiam, quia qui talem rem red-
dit furi ea intentione, vt ipſe vero Do-
mino reſtituat, hic potius releuat furem
à cul-

á culpa, dum præbet ei occasionem ad
63 restituendum. Alij de furto tenentur,
vt colligi potest ex principio generali
hic posito.

Circa quartum erat videndum, qui te-
neantur restituere, cui, & quomodo pro
qua restitutione.

Aduerte primò, quod restitutio in
casu nostro est actus Iustitiæ, quo dam-
num proximo illatum compensatur, sic
64 *Molina de iustitia, & iure in principio,*
sed magis placet definitio, quam dat
Medina in C. de restitutione. Restitu-
tio est actus Iustitiæ, quo res redditur
Domino sub hac enim definitione venit
65 omnis restitutio, siue ex furto, siue ex
damno, siue ex contractu, siue ex quasi
contractu, siue quomodolibet res de-
beatur.

Aduerte secundò, quod multi tenen-
tur ad restitutionem, & plures compre-
hendit *Lopez par.1. c.10.* per illos ver-
sus.

66 *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,*
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

In specie igitur tenentur de furto, &
ad restitutionem. Primò, illi, quibus
67 fures dederunt aliquid ne clament pro
furto commisso, vel committendo ab
ipsis, tunc enim totum damnum de pro-
prio resarcire tenentur. *Lessius lib.2. de
iustitia, & iure c.13. dubio 10. nu.68.
Nauar. lib.4. c.4. n.132.* Secundò, qui
scit ex suo prauo cōsilio furtum euenis-
se. *Emanuel Sà verbo restitutio n.35.
Tannerus 2.2. disp 4. quæst.6 dubio 14.
n.395. Nauar. lib.3 c.4. dubio 4. n.48.*
68 *Enriquez lib.14. c.3. n 14* Secus au-
tem quando confirmauit tantum volū-
tatem determinati ad furandum. *Lai-
man in Theologia morali lib.2. sect.5.
tract.2. c.5. n.2. & alij.* Tertiò, man-
dans furtum, & non reuocans manda-
69 tum, vel licet reuocauerit, reuocatio
tamen non peruenit ad mandatarium.
*Siluest. verbo mandatum, Nau. c.14.
n.40.* Quartò, consentientes dummodo
eorum consensus concurrat ad damnū
tertij, vt esset in superiore respectu vni-
70 uersitatis, tenetur enim superior vigi-
lare, ne damnum eueniat, alias ipse de
damno tenetur, patet ex *Nau. c.17.* do-
cet *Siluest. verbo restitutio 3. Sotus li-
bro 4. q.7. art.3.* Idem dic de palpato-
re, seu approbatore, dummodo eius ap-
71 probatio, & adulatio sit causa inducti-
na ad hoc. *Nau. loco citato num.132.
Caetanus verbo restitutio, Siluest. verbo
eodem 3. §. 6.* Quintò, receptatores, &
dantes hospitiū malefactoribus qui sine
72 talibus auxilijs maleficia, & furta non
committerent. *Medina de restitutione
in fine*, & patet ex *l.1. ff. de receptato-
ribus.* Ratio est: nam isti tales viden-
tur participare, & concurrere in dam-
num alterius merito ad damni refectio-
73 nem tenentur, patet ex *l. qui damnū,
ff. de adulterijs*, docet *Cagnolus in l. cul-
pa, ff. de regulis iuris, & l. si pignore,
ff. eodem, Nau. c.17. n.20. Medina de
restitutione par.10. in fine.* Sextò, te-
nentur restituere non impedientes, aut
non manifestantes, quod respectu non
impedientium intellige, quando ipsis in-
74 cumbit onus impediendi, & non im-
pediunt, & dummodo possint absque
periculo vitæ manifestare, & non ma-
nifestant *Caetanus verbo restitutum,
& Cagnolus in l. culpa, ff. de regul. iuris,
Nau. loc. cit. n.8.* vicini vero nō tenentur
debēt tamē ex iustitia impedire damnū,
ac proinde si solo silentio concurrant,
75 dum impedire possunt (dummodo non
fuerint pecunia corrupti) peccant mor-
taliter contra charitatem proximi, secus
autem quando non potuissent remediū
adhibere sine proprio damno, tunc eo,
quod non impedierint, neque peccant
mortaliter. *Caetanus loco citato*, & col-
ligitur ex eodem *Nauarro.* Septimò,
Iudices proferentes sententiam iniustā,
76 & testes falsum deponentes, eodem
modo tenentur, solutione tamen vnius
liberantur alij: *Pelinus in c. delictorū,
de testibus cogendis, Couarruuias in clem.
1. de homicidio par.1. §.2. Abb. in c cum
causam de testibus n.7. & alij DD. com-
muniter.*

77 Aduerte secundò, quod restitutio est
facienda aliquando de re ablata, aliquā-
do de ipsa, & de interesse, ideo.

Nota primò, quod si quis furetur equū
v.g. & deinde detineat ipsum per longū
tempus, ac locando, pēsiones percipiat,
tenetur deinde restituere equum, & fru-
ctus perceptos, quia non sunt fructus
78 omnino industriales, sed quasi natura-
les, & ex re aliena, vel melius distingue,
vel Dominus erat locaturus equum, vel
non, si erat locaturus, tunc & equum,
& fructus perceptos deductis expensis
necessarijs cogitur fur reddere, secus
autem si non erat locaturus, tunc enim
79 Domino nullum infertur incommo-
dum, sic *Malderus in 2.2. S.D. tom.2.
disp.10. dubio 2. n.4. & tract.4. c.1. du-
bio 10. Sanchez in Summa tomo 1 lib.2.
c.23. n.132. Nau. de restitutione lib.4.
c.1.*

c.1. dubio 6. Molina de iustitia, & iure
tom.3. disp.714 n. vlt. & respectu Do-
mini d uiris, qui non esset locatutus,
80 q od fur non teneatur ad restitutioné
de fructibus perceptis ex locatione do-
cet *Nau in manuali c. 17. n. 25. Lopez*
in instructorio par.1.c.101. vbi apertis-
sime docet hoc, & colligitur etiam ex
Siluestro verbo furtum q.19 quod ex-
tende similimodo in tebus vsu non cō-
81 sumptibilibus, vt in vase auteo, tor-
que, &c. vt expresse doeet *Lopez loco ci-
tato*. Idem die de pecunia furata, de
vino, tritico, &c. quæ ex se fructificare
82 non possunt, si quis enim talia furetur
non tenetur restituere, nisi solum pre-
tium talium rerum, non autem id, quod
perceptum est ex negotiatione cum tali
83 pecunia; nam negotiatio est in fructi-
bus industriallibus, & isti non sunt te-
84 ltituendi, nec à possessore male fidei,
vt colligitur ex eodem *Siluest. verbo
restitutio 3 q 7. & 9.*

Nota secundò, quod si quis furetur
rem, & ipsam vendat, puta frumentum,
hic tenetur restituere pretium talis tei
85 secundum valorem summum, & maxi-
mum quanti tes illa vendi poterat. Ra-
tio est: nam Dominns habebat Ius ad
illam rem vendendam pro suo libito,
hic tali tempore, & non alio, ac pro-
inde læditur eius Ius. Non sic autem
si fur certè sciret tempus determinatū,
86 quo Dominus esset venditurus, tunc
enim teneretur reddete pretium quan-
ti tunc res valuisset, siue fuerit mini-
mum, siue maximum. *Lessius lib.2.c.12.
dubio 16. nu.109 Vasquez in opusculo
de restitutione c.5. §.1. dubio 13.n.76.
& alij DD. communiter* idem confir-
mant.

Nota tertiò, quod ex hac ratione vi-
detur eodem modo esse dicendū, quod
si quis furetur rem, quæ valet decem
v. g. & dum retinet talem rem crescit
eius valor vsque ad summum, & tali
87 pretio ipse vendidit, tunc tenetur re-
stituere Domino tale pretium summū,
etiam si proueniat ex accidenti, & ex
causa extrinseca, ratio autem est, quia
res est Domini, & pretium Domino ac-
crescit, qui tunc præsumitur venditurus
quando res habuit maiorem æstimatio-
nem sic *Bonacin. de contractibus disp.1.
q.3. punt. 11. n.9. imò Nauarrus c.17.
n.26.* tenet, quod licet fur non vendide-
rit rem, dum valebat pretio summo,
sed vendiderit dum valebat pretio infi-
mo, tamen summum pretium reddere
88 tenetur, si Dominus tunc esset venditu-
rus (& præsumptio stat pro Domino, vt
diximus) nam lædit Ius Domini in tali
pretio summo, tunc enim poterat Do-
minus vendere; ergo tale pretium est
attendendum, sic *Vasquez loco citato
c. 5. §.1. dubio 12. n. 78. Siluest. verbo
furtum q.16. Angelus eod. verb. nu 44.
Gabriel in 4. distinct 15. q.2. art.1.*

Nota quartò, quod quando damnifi-
89 catum est in seminibus, ex quibus fru-
ctus sperabatur, vel alienæ segetes de-
uastatæ sunt, quis tenetur ad restitutio-
nem non tantum pro valore seminis,
sed etiam arbitrio boni viri debet cō-
pensari, quod inde sperabatur sic *Lopez
cap.102.* qui etiā refert doctrinam *Soti,*
90 qui ait præter hoc esse etiam reddendū
aliquid aliud pro iniuria, quam quis
passus est cum in proprio prædio, vel vi-
nea talia subijt.

Aduerte tertiò, restitutionem esse fa-
ciendam proprio Domino, vel eius hæ-
91 redibus, si sint maiores, secus autem
tutoribus, vel etiam ei, à quo sublata
est, vt factori, depositario, pignoratata-
rio, &c. *argumento textus in l. itaque
fullo, §. sed, & si res pignori. ff. eod.* no-
tat *Lopez loco citato c.103.* potest etiā
restitui ipsimet furi ad recuperandum
ab eo pretium dummodo emptor bona
fide emerit ab ipso, vt supra diximus.

Nota etiam, quod potest debitor dif-
ferre solutionem eius, quod debet, siue
ex furto, siue quomodocunque, si ex tali
restitutione istantanea facienda, damnū
92 ipsius creditoris immineat, puta si quis
debeat Tirio mille, & scit, quod si faciat
talem restitutionem statim ipse dissipa-
bit viuendo luxuriosè, in ebrietatibus,
&c. tunc poterit debitor ad aliquod tē-
pus differre solutionem, vt euitetur tale
93 damnum in creditore, tutius tamen
aget si ipsam pecuniam debitam depo-
nat penes aliquem virum bonæ vitæ, qui
deinde tempore habili creditori resti-
tuat, sic tenet *Lopez loco citat. ex Me-
dina, & Caetano* ducta ratione à simili, si
quis debeat gladium Caio, & hic petat
94 pro committendo homicidio, dictum
gladium debitor non tenetur reddere
hic, & nunc, & non peccat denegando,
si intendat euitare illam occasioné pec-
cati; ergò eodem modo in casu nostro
dicendum est.

Nota secundò, quod quando Domi-
nus est incertus, tunc tenetur debitor
95 adhibere omnem diligentiam, vt ipsū,
vel eius hæredes inuenire possit, quod si
non adhibuerit moralem diligentiam, &
rem dederit Ecclesiæ, vel pauperibus,
adue-

adueniente deinde vero Domino tenetur etiam ei pretium restituere, & sibi
96 imputet hanc secundam restitutionem, non enim debebat facere primam in præiudicium veri Domini, quod si Dominus sit omnino incertus, tunc potest
97 pauperibus distribuere, quod si ipse debitor, vel eius familiares sunt tales poterit suis applicando sic restituere pro anima veri Domini, sic tenet *Sotus de iustitia, & iure lib.4. q.6. art.1. Nau. autem c. 17. n.92.* tenet posse id facere debitorem propria auctoritate, sed con-
98 sultius erit prosequi in hoc sententiam sui confessarij, ne ipsemet videatur Iudex in causa propria contra text. in *l.1.*
99 *ne quis in sua causa, & l. in omnibus, C. de testibus.*

Circa quintum aliqua dubia erunt examinanda pro materia restitutionis,
100 signanter ex causa furti, habet enim restitutio multa capita, vt diffusè pertractat *Lopez loco citato c.3. & deinceps* hic tamen breuiter.

Quæres primò: An verum sit, quod
101 animæ decedentium non facta restitutione (absolutæ tamen à peccatis) diù remaneant in Purgatorio, donec fiat satisfactio debiti à suis hæredibus vinctibus.

Respondetur negatiuè, & ratio est ex *S.D. quodlibeto 6. art.3 Soto de iustitia, & iure, Adriano quodlib. 8. & ex alijs,*
102 quia scilicet pœna correspondet culpæ propriæ, sed qui nunc non restituit id non est ex culpa propria; ergo puniri non debet.

Quæres secundò, si is, cui est facien-
103 da restitutio pro ablatis, sit absens, & non sit rediturus de breui, an sufficiat certiorari de hoc: An teneatur debitor suis expensis ablatum ibi transmittere.

Respondetur teneri ablatū ibi trans-
104 mittere proprijs expensis, & periculo, quia creditor debet esse indemnis, & immunis in suis bonis recuperandis, sic *Sotus de iustitia, & iure lib.4 q 3* qui id extendit etiam ad commodatarium, & mutuatarium, qui se absentant à loco commodati, vel mutui elapso tempore ad quod habuerunt commodatū, vel mutuum, ita vt teneantur ipsis proprijs sumptibus ibi transmittere.

Quæres tertiò: An semper obliget
105 restitutio: An possit absolui decedens non facta restitutione.

Respondetur præceptum restitutionis
106 esse negatiuum scilicet non retineas, quod tuum non est. *S.D. 2.2. q.62. art. vlt.* ergo semper obligat. Pro eo tamē qui est in agone dic. quod si possit tunc restituere, & non faciat, non est absol-
107 uendus quamuis vellet in testamento grauare hæredes ad dictam restitutionem, nisi certò sciret hæredes talem restitutionem executuros statim, & cum maiori commoditate, quam ipse resti-
108 tuerer hic, & nunc, ne scilicet eius bona vendantur sub asta, & viliori pretio. *Nau. in Sum. c.17. n.68. Angelus verb. restitutio 3. §.2.*

Quæres quartò, quando sit facien-
109 da restitutio, & an quis toties peccet quoties potest, & non restituit.

Respondetur secundum *Caetanum 2.2. q 67. art. 3. & Nau. loco citato,*
110 quod toties quis peccat quoties potest restituere, & non restituit, intellige tamen quādo habet integram occasionem restituendi, & id non facit, secus autem vnum perseuerat peccatum ob non restitutionem, puta quis furatus est decem, & negotiatur cum illis toties peccat mortaliter, quoties habet illos decem, & non restituit, sic notat *Lopez q.113.* si vero retentio rei alienæ sit per
111 minimum tempus, puta per duos, vel per tres dies non est peccatum mortale non restituere, nisi creditor quoque esset in extrema necessitate, sic docet *Lopez loco citato ex Soto, & alijs.* Si vero quis potens restituere poneret actum
112 contrarium, puta nolo restituere, hic peccaret mortaliter, vt patet ex *Victoria, & ex Caetano,* & reducitur ad præceptum Domini, non concupisces. Si vero quis non soluat eo, quod creditor
113 sciens non petit, non peccat, donec interpelletur, sic *Sotus, Siluest. & alij apud eundem Lopez, & Riccardus articulo 5. q.5.*

114 Quæres quintò, quæ impotentia excuset à peccato in materia restitutionis.

Respondetur, quod excusat grauis in-
115 commoditas debitoris, quare, vt diximus *cum de Sacramento Pœnitentiæ agentes de ministro,* bene poterit confessarius absoluere pœnitentem nolentem nunc restituere, quia commodè nō
116 potest, sed volentem restituere pluribus vicibus, & diuisim, dummodo ex hoc creditor non sentiat damnum notabile; pro hoc dicto ratio est, quia dicitur non posse restituere non tantum is,
117 qui nullo modo potest, sed etiam is, qui nec commodè potest. *l. nepos, ff. de verborum significatione.*

Nota tamen primò, quod si creditor sit etiam in extrema necessitate sic pa-
118 riter est debitor, non tenetur hic restitue-

ſtituere durante tali extrema neceſſitate ſic colligitur ex *S. D. & Caetano loco citato* contra *Riccardum, & Scotum*, quia melior eſt conditio poſſidentis. Imò
119 id etiam erit dicendum concurrente extrema neceſſitate parentũ ipſius debitoris dum patet, & filius pro vna per-
120 ſona habentur. *l. fin. C. de impuberũ, & alijs ſubſtitutionibus*, nec facit, quod creditor Ius habeat ad rem ſuam recuperandam, nam tempore extremæ neceſſitatis omnia bona ſunt communia
121 pro illa extrema neceſſitate, *idem Lopez cap.* 114.

Nota ſecundò, pro eo, quod dixi, non teneri debitorem eum ſui iactura, & ignominia totum ſimul reſtituere eſſe limitandum, vel enim quis iniuſtè acquiſiuit bona mala fide, & iniuſto titulo, & deinde diſſipauit, & hic ſtatim
122 obligandus eſt reſtituere, quia alias præberetur anſa vſurpandi, & diſſipandi aliena, ſi ſcirent debitores ſic commodè poſſe reſtituere. *Corduba de caſibus cõſcientiæ q.* 68. vbi probat ex alijs. Vel quis acquiſiuit mala fide, & iniuſtè, & habet ad præſens talia bona, & tũc etiã
123 cum ignominia ſui ſtatus in quo nunc eſt reſtituere tenetur, quia hunc ſtatum iniquè acquiſiuit, nec poteſt dici ſtatus proprius ille, qui illicita via acquiſitus
124 eſt. *Lopez cap.* 118. vbi de communi opinione teſtatur. Vel quis acquiſiuit ex iuſto titulo, & deinde decidit in deteriorem ſtatum, & tunc non tenetur cũ ſui ignominia reſtituere, ſed poteſt id
125 facere commodè, modo quo diximus. *Sotus de iuſtitia, & iure lib.* 4. *q.* 7. *artic.* 3. *Corduba loco citat. Silueſter verb. excommunicatio* 1. *dubio* 13. *& eſt etiã aliorum Doctorum*.

Quæres ſextò: An cedens bonis
126 ſiftè teneatur reſtituere, ſi quæ verè habeat: An verè hæc iniuria ſit pro pretio: An licet deuenerit ad pinguiorem fortunam ſit immunis à ſatisfactione creditorum, pro quibus paſſus eſt dictam iniuriam.

Hoc quæſitum plures habet partes, ideo.

Dico primò, quod ſi cedens bonis ſit perſona honeſta, & quæ non incidit in tale malum ex dilapidatione bonorum
127 voluntaria, & hic poterit retinere neceſſaria pro alimentis proprijs, & ne cogatur mendicare cum ignominia ſui iuſti ſtatus. *Nau c.* 17. *n.* 86. *Lopez cap.* 119. *& patet ex l. in condemnatione, ff. de regulis iuris*, imò eadem ratione nõ tenetur vendere inſtrumenta ſuæ artis debitor, vt ſatisfaciat creditoribus; nam artifices, & eorum inſtrumenta ſunt ne-
129 ceſſaria pro bono publico, quod præferri debet bono priuato. *auth. res quæ C. communia de legatis*, vnde non debet hic tam artiori vinculo ligari, ſic concludit *Lopez in fine dicti capitis, ex Nau. Adriano, Silueſt. & alijs*, non ſic autem quando ex dilapidatione, & lu-
130 xu in id incidit, tunc enim nihil poteſt ſibi retinere, ne quis ex proprio malo commodum reportare videatur.

Dico ſecundò, quod præter hæc, quæ diximus, tenetur is, qui cedit bonis manifeſtare omnia bona ſua, & ſi quid oc-
131 cultauerit peccat, & reſtituere tenetur. *DD. communiter cum Abb. in cap. odoardus de ſolutionibus, & patet ex l. qui bonis, ff. de ſolutione bonorum*.

Dico tertiò, quod vel iſte talis ceſſit bonis publicè, & cum ignominia, & tunc licet deuenerit ad pinguioram fortunam, tamen non tenetur reſtituere,
132 quia ignominia cedit loco pretij, ſic notat *Iaſon in §. vlt. lib.* 4. *de actionibus ex l. ſi quis id quod, ff. de iuriſdictione omnium Iudicum*, verum tamen eſt, quod debet id euenire cum ſcientia creditorum, & ipſis id petentibus, vt notant *recentiores in d. cap. odoardus*. Quod ſi creditores id non petierint, ſed
133 tamen Iudex ex ſuo indulto id faceret, creditores non priuarentur Iure ſuo: nam nemo poteſt cogi inuitus ad accipiendam vnam rem pro alia, obli-
134 gatio autem tolli debet per ſolutionẽ eius, quod debetur. *l. in executione, ff.*
135 *de verborum obligationibus*; ergo nec tenentur creditores inuiti ignominiam debitoris accipere pro pretio ſui crediti.

Quæres ſeptimò: An debitor, qui
136 aliundè ſoluere non poteſt teneatur acceptare hæreditatem ſibi delatam, vel legatum relictum: An poſſit repudiare in præiudicium creditorum, quibus aliter ſatisfacere non poteſt.

Reſpondet *Nauarrus* teneri ad hæc
137 acceptanda, vt docet *in tract. de voto paupertatis ex cap. non dicatis* 12. *q.* 2. imò ſi quis velit religionem ingredi nõ eſt acceptandus, niſi poſt quam credito-
138 ribus ſatisfecerit. *Caet. in Opuſculis tom.* 2. *tract.* 9. Non ſic autem de Iure Ciuili, quia poteſt quis repudiare prædicta, qui enim occaſione acquirendi nõ
139 vtitur nõ dicitur alienare, merito creditores non habent querimoniam *l. qui autem, & l. prætor ait, ff. quæ in fraudem creditorum*.

Quæres vltimò: An valeat restitutio
140 facta per alienas manus, dummodo is, quo quis vtitur ad restituẽdum sit persona honesta, & bonæ famæ.

Respondetur affirmatiuè: nam qui
141 per alium facit per se ipsum facere videtur. Posito tamen, quod tali personæ fideli, & honesta vtatur ad restituendum, & dum hic referebat rem creditori, incidit in latrones, vel aliter rem
142 amisit, tunc distinguendum erit, vel res erat debita ex comodato deposito,
143 &c. consistens scilicet in certo corpore, & tunc si pereat damno creditoris perit: nam casus fortuitus accidit Do-
144 mino rei; sic *Nau. c. 17. n. 185.* Vel res est debita ex mutuo, & tunc quia per mutuum transfertur dominium in ac-
145 cipientẽ, merito si res deinde pereat, mutuatario perire debet, donec fuerit verè translata in posse mutuantis. *Nau. loco citato ex l. incendium, C. si certum petatur.* Idem dic in casibus prædictis
146 ex deposito, vel pignore, &c. si intercesserit culpa medij, quia tunc non est casus fortuitus, merito non accidit creditori, sed debitori. Vel res erat debita ex furto, vel maleficio, &c. & tunc
147 qualiscunque sit, qualitercunque pereat, quomodocũque amittatur, semper debitori perit, quia delinquens non
148 releuatur à culpa quomodocunque res pereat. *Couarruuias in regula peccatū par. 2 §. 6.*

Materia furti, & restitutionis est am-
149 plissima, nec est huius loci omnia recensere, consulire summistas, & diffusè exagitat *Lopez in suo instructorio p. 1.*
150 *cap. 100. & sequenti nunc ad SS.* transeamus.

In §. Fures, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Fur non potest promoueri ad ordines.*
2 *Fur promotus si post promotionem de furto diffametur est deponendus.*
3 *Delicta grauiora, grauioribus pœnis compensanda sunt.*
4 *Fur publicus, vel raptor, qua pœna sit puniendus?*
5 *Fures deprehensi, & occisi in furando non merentur orationes fidelium pro ipsis.*
6 *Fures vulnerati in furando, vel alij in peccando, si confiteantur peccata non est illis denegandum sacrum viaticum.*
Sic qui signum contritionis ostendunt num. 7.
8 *Absoluendi potestas, neque laicis, neque clericis citra presbyteratum datur.*
9 *Confessio facta laico valet tantum ad testimonium contritionis.*
10 *Fures sunt infames, quam infamiam facta restitutione amittunt.*

Hic de pœnis, quæ pro furto infliguntur est videndum, ideo.

Aduerte primò, quod prima
1 pœna contra fures est, quod non possunt promoueri ad ordines Ecclesiasticos, diximus *lib. 1. §. de furto titulo de ijs, qui promoueri non possunt.* Secunda pœna est, quod licet fuerint promoti, si tamen diffamentur de furto commisso an-
2 te ordinem susceptum, sunt deijciendi, seu deponendi ab ordinibus. *cap. cum non ab homine, de Iudicijs.* Tertia pœna est dicta paritate. *ex Ciuilistis in l. capitalium, §. famosos, ff. de pœnis, & auth. sed nouo iure, C. eod.* vbi statutum est, quod grauiora delicta grauio-
3 tibus pœnis compensentur, statutum etiam est in sacris canonibus, quod si quis latrocinium fecerit, seu rapinam, vel furtum publicum grauiori pœna
4 puniri debeat, & sic detruditur in carcerem ad perpetuam agendam pœnitentiam. *cap. tua extra de pœnis.* Quarta pœna est, quod si in furto fuerint de-
5 prehensi, & occisi non sit orandum pro ipsis, sicut neque pro alijs, qui in peccato mortali decedunt. *c. placuit 23. q. 5.* Si verò vulnerati in crimine cõfessi sint
6 peccata sua, ipsis sacrum viaticum non erit denegandum. *cap. pœnitentes distinct. 50.* Amplia dictum cum *glos. hic verbo confessum*, vt idem sit dicendum
7 si ostenderint signum suæ contritionis, vel confitendo peccata sua laico, vel aliter. *cap. sanctum est de consecr. dist. 4. cap. quem pœnitet de pœnitentia dist. 1.* Verum tamen est, quod neque laicus,
8 neque clericus citra presbyteratum absoluere poterit, neque per indultum Apostolicum. *cap. peruenit dist. 95.* tamen valet ille actus ad testimonium suæ
9 contritionis, ita vt ex hoc non sint priuandi Ecclesiastica sepultura. *glos. hic verbo communio ex textu in cap. finali 13. q. vltima.*

Aduerte secundò, quod præter dictas penas sunt etiam fures infames infamia
10 iuris, donec restituerint id, quod ablatum est, at facta restitutione non sunt amplius infames, sed remanet tantum

quæ-

quædam suspicio contra ipsos, vt notant *DD. communiter in cap. 2. extra eodem.*

In §. sed hæc cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Furans necessitate ductus non dicitur fur, nec furti pœnas subit.*
2 *Furari quis potest etiam pro alterius necessitate.*
3 *Monachus potest facere eleemosynam de bonis Monasterij.*
4 *Vxor potest facere eleemosynam de bonis viri.*
5 *Agentes, & consentientes in furto pari pœna puniuntur.*

Hic limitatur, & declaratur materia furti, vnde si quis necessitate ductus, vt supra diximus furtum committat non debet dici fur, nec
1 infamis efficitur, quia ratione extremæ necessitatis excusatur. §. *placuit de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur lib. 4. ciuili, cap. sicut distinct. 47.* imò
2 eadem ratione necessitatis etiam alienæ, tenet *Abb.* quod possit religiosus
3 facere eleemosynas de bonis Monasterij, sic docet in *cap. si quis extra eodem,* vbi etiam idem dicitur de vxore, quæ
4 idem facere poterit in bonis viri, vt aduertit *glos. hic*, & nos explicauimus *libro 4. ciuili, de obligationibus, quæ ex delicto.*

Ex §. finali nota, quod agentes, &
5 cõsentientes in hoc crimine pari pœna puniuntur, sic etiam occultãtes, vt notant *Canonistæ communiter cum Abb. in cap penult. extra eodem.*

DE VSVRIS.

TITVLVS SEPTIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Vsura est de delictis lædens maiestatem humanam.*
2 *Vsuram exercentes dicuntur etiam furari.*
3 *Vsura definitio.*
4 *Vsura requirit pactum vltra sortem.*
5 *Vsura non est si aliquid gratis detur.*
6 *Percipere propriè dicitur id, quod nobis ex obligatione, vel ex re nostra debetur.*
7 *Vsuræ etymologia.*
8 *Fœnoris etymologia.*
9 *Pecunia non parit, neque gignit.*
10 *Vsura multis modis committitur.*
11 *Vsura committitur percipiẽdo aliquid vltra sortem principalem.*
12 *Vsura committitur etiam percipiendo vltra sortem (præter pecuniã) aliquid aliud.*
13 *Vsura requirit intentionem percipiendi vltra sortem.*
14 *Vsura committitur percipiendo purum factum.*
15 *Vsuram committit, qui vtitur re pigno rata vsu consumptibili.*
16 *Vsura committitur dando pecuniã ad interesse.*
17 *Vsuram facit cessare pactum de retrouendendo in datione pecuniæ ad interesse.*
18 *Interesse non potest excedere decem pro centenario.*
19 *Vsura committitur vendendo rem rigoroso pretio pecunia credita, & redimendo eam ab emptore viliori.*
20 *Vsura in quibus rebus cadat.*
21 *Vsura non erit si res non sit mutuata vere, quamuis res per se sit mutuabilis.*
22 *Vsura triplex est:*
23 *Vsura formalis quæ dicatur.*
24 *Vsura mentalis quæ?*
25 *Vsuræ mentalis, & simoniæ mentalis qualis disparitas.*
26 *Vsura mentalis lædit proximum.*
27 *Vsura palliata pluribus modis committitur.*
28 *Vsura palliata committitur mutuando pecuniam, vt mutuatarium captet ad præstanda sibi seruitia.*
29 *Vsura palliata committitur in contractibus societatis, sentiendo maius lucrum, minusue damnum socio.*
30 *Vsura palliata committitur mutuando ad finem illicitum.*
31 *Vsura palliata committitur mutuando etiam ad finem licitum: & alijs modis, de quibus remissiuè.*
32 *Vsura est si dando pecuniam mutuam retinendo prædia loco pignoris cum pacto de retrouẽdendo quis perciperet fructus præter rationem lucri cessantis, vel damni emergentis.*
33 *Lucrum cessans, vel damnũ emergens debent esse, vel actu, vel in potentia proxima.*

1 VIDIMVS in ſupetio-
tibus de vno cti-
mine, quo læditut
maieſtas humana,
teſtabat videndum
de alijs meritò,&c.
& titulus de Vſuris
ad titulum de fur-
tis ſubnectitut, nam qui vſuras exetcēt
2 aliquo modo etiam furantur: *cap.ſi quis*
vſuram 14. *q*.4. ad cuius tituli,& §. pri-
mi intelligentiam.
Aduette primò, quod vſura eſt quid-
3 quid vltra ſortem mutuatam percipitur
ſic definitut in præſenti titulo, & ſumi-
tur ex *c vſuras*, & *c plerique* 14 *q*.3. &
hęc definitio videtur optima intet alias,
quas ponit *gl.hic*.
Dices, vſura debet eſſe ex pacto vltra
4 ſottem: nam ſi aliquid gratis detut non
eſt vſuta,argumento textus *in c.dilectus*,
5 *in c. ſicut de ſimonia*,vbi ſi aliquid gra-
tis detur, nec ſimonia committitut,
ergo eodem modo in caſu noſtro pro
vſura dicendum eſt, ac proinde mala eſt
definitio, quod vſuta ſit quidquid vltra
ſottem principalem percipitur:
Reſpondetur conceſſo toto primo at-
gumento nego ſubſumptam conſequen-
tiam, nam ly (percipitur) non impot-
6 tat ſimplicem receptionem ab opetan-
te, ſed percipimus propriè id, quod
nobis debetur ex obligatione, vel ex re
noſtra, ſic percipimus à conductore
metcedem, & de propria vinea fructus,
ſicque explicat *textus in c vſura* 14.*q*.
3. dictum verbum *percipitur*, ac proin-
de, dum ex pacto petimus ex mutuo,
tunc vſuta eſt.
Nota igitur pro definitione poſita,
quod dicitut vſura quaſi pro vſu æris alie
7 ni. Solet etiam dici fœnus, vt *per ciuili-*
*ſtas in tit.*1.*de nautico fœnore*, & *Ca-*
8 *noniſtæ ſic explicant* ſœnus, ſeu po-
tius ſœtus, quaſi partus pecuniæ, quod
eſt contra natutam; pecunia enim nec
patere, nec gignete poteſt, meritò cotra
9 naturam rei operatur is, qui ex pecunia
ſœtum, ſeu partum ſperat.
10. Nota ſecundò,quod dicitur (quidquid
percipitur) ad oſtendendum,quod mul-
tis modis poteſt committi vſura. Primò,
11 ſi quis perciperet pecuniam vltra ſortē
principalem, ſeu vltra pecuniam mutua-
tam *tex. in d. cap. plerique*. Secundò, ſi
alia res detut, præter pecuniam, ſiue ſit
ſeruus, ſiue aliud quid tale. *Gabriel*
12 *in* 4 *diſtinct.*15.*q.*11.*art.*1.*Abb. in cap.*
nauiganti, & *c.conqueſtus eod tit.Gabr.*
autem duo tequitit ad conſtituendam
13 vſuram ſotmalitet, ſcilicet quod reci-
piatur ea intentione, & quod vltta ſor-
tem recipiatur: ac proinde ſemper quā-
do datur tali animo addendi augmen-
tum ad ſortem vſura committitur. Ter-
tiò, etiam ſi purum factum percipiatur
dat exemplum *gl. hic*. ſi Doctot mutuet
ſcolari, vt ad ſuam ſcolam accedat, aliàs
14 non mutuatet, hic eſſet vſurarius. *d. c.*
plerique, & *c vſura*, & *notat Abb in*
rubrica extra eodem. Quartò, qui vtitur
re pignorata vſu conſumptibili, in qua,
15 vt plurimum non cadit vſus, ſecus autē
in rebus, quæ vſu non conſumuntur, col-
ligitur ex dictis,& patet ex *S.D.*2.2 *q.*24
16 *art.*1. Quintò, qui dat pecuniam, vt di-
ci ſolet ad intereſſe, niſi appateat pactū
17 de tetrouendendo quandocunque, & ad
libitum ipſius debitoris, *vt per bullam*
Nicolai V. quam habemus in pragmati-
cis Regni ſub tit de cenſibus per quam
18 etiam taxatur, quod non poſſit intereſſe
excedere decem pro centenario, alias
vſuta etit, quod autem diximus pro pa-
cto de retrouendendo, notat *gloſſ. in c.*
conſtitutus de religioſis domibus. Sextò,
ſi quis vendat tem rigoroſo pretio pecu-
nia ctedita, & deinde redimat ab ipſo
19 emptote pecunia numetata, ſed viliori
pretio, vſura eſt: ſic notat *Abb. in cap.*
ad vſuram de emptione, & *venditio-*
ne.
Nota tertiò, quod dicitut pro re mu-
tuata ad oſtendendum, quod vſura non
cadit, niſi in tebus fungibilibus, & quæ
20 mutuantur. *gl. hic verbo mutuatam*
ex Abb in rubrica extra eod. & *Hoſt.in*
ſumma hoc titulo. §.1. nec ſufficit, quod
res ſit mutuata, ſed debet eſſe verè mu-
tuata, aliàs ſi tes per ſe mutuabilis 'oc-
cur, v.g. poterit aliquid percipi, nec erit
vſura, dat exemplum *gl. hic ex Abbate*
21 in pecunia, ſi quis enim commodaret
pecuniam alicui; qui vult ipſam expo-
nere, vt ditior appareat, & poſſit ſic in-
uenire creditum, tunc poſſet iſte talis
ex tali comodato aliquid percipere,
quia eſt recedere à natura puri mutui.
22 Aduerte ſecundò, quod vſuta eſt tri-
plex, alia formalis, alia mentalis, alia
23 palliata. Vſura formalis eſt, quando ex
parte contrahentium interuenit pactū,
vt aliquid detur, vel recipiatur vltra
24 ſortem principalem. Vſura mentalis
eſt quando non intetuenit tale pactum,
tamen quis ideo dat, & cum tali in-
tentione, vt aliquid ei detur, & ſic re-
cipiat vltra ſortem principalem, & hic
vſurarius mentalis ſi aliquid recipiat,
tene-

tenetur ad restitutionem.

25 Dices simoniacus mentalis non tetur ad restitutionem, ergo neque vsurarius mentalis.

Respondetur negando consequentiã,
26 & rationem disparitatis, ponit *Abb. in c. fin. de simonia*: nam in simonia mentali lædimus Deum principaliter, cum quo mittus est agere, in vsura vero principaliter læditur homo, qui non remittit, nisi ei restituatur ablatum.

27 Vsura palliata pluribus modis intercedere solet, primò in ipso mutuo, si quis mutuet certam quantitatem pecuniarũ ad captiuandum mutuatarium, vt sibi
28 seruitia præstet, quæ aliàs non præstaret, vel nonnisi cum magna mercede. Secundò in contractu societatis, si quis vel-
29 let sentire maius lucrum, & minores
30 partes damni. Tertiò, si quis mutuaret ad finem illicitum, puta ad sic inducendam fœminam ad fornicandum. Quar-
31 tò, si quis mutuaret pro fine, aliàs licito, puta quod quis deinde accederet ad suam apothecam ad emendas merces, & similes ponit casus *S.D. secunda secunda q.64 per totam*. Alium ponit casum notabilem *Otnotomus libro 4. ciuili in §. item seruiana de actionibus num. 92.*
32 si quis det pecuniam mutuam, & interim loco pignoris retinet prædium cum pacto de retrouendendo, vt in *l.2. C. de pactis inter emptorem*, si fructus, quos inde percipit, sint præter rationem lucri cessantis, vel damni emergentis modo, quo diximus *ex Bulla Nicolai V.* hic potest puniri vt vsurarius. *Castrensis in l.1. C. de distractione pignoris*, & patet *ex cap. conquæstus extra eod.* Verum
33 tamen est, quod intantum potest retineri illud interesse, in quantum lucrum verè cesset, vel in actu, vel in potentia proxima, vel damnũ similiter emergeat: *sic Gabriel in 4. distinct. 18 & Canonista in c. conquæstus extra eodem.*

In §. Multiplicibus, vsque ad §. Planè.

SVMMARIVM.

1 *Vsurarij æquiparantur furibus.*
2 *Vsurarij puniendi pœna, qua fures puniuntur.*
3 *Vsurarij sunt infames, nec possunt promoueri ad ordines.*
4 *Vsurarij non admittuntur ad sacrificium offerendum, nec ingredi Ecclesiam tempore sacrificij.*
5 *Vsurariorum pœna non extenditur ad quoscunque criminosos manifestos.*
6 *Odia sunt restringenda.*
7 *Vsurariorum eleemosynas publicas clerici non possunt recipere, priuatas vero sic.*
8 *Vsurarijs nemo potest locare domus, & locatores sunt excommunicati, nisi id fecerint ignorantes.*
9 *Ignorantia excusat.*
10 *Vsurarij priuantur sepultura, & ipsos sepeliens est puniendus.*
11 *Vsurarij bene sepeliri poterunt, si mãdauerint hæredibus restitutionem.*
12 *Vsurarij non sepeliendi sunt, nisi vere sit satisfactum, nec sufficit solum mandatum.*
13 *Vsurarios sepeliens non solum est puniendus, sed etiam qui simulat illos sepelire.*
14 *Vsurariorum testamenta, & alia vltima voluntates nullam habent firmitatem, nisi dederint cautionem de satisfaciendo.*
15 *Codicilli veniunt sub lata appellatione testamenti.*
16 *Vsurarius est puniendus etiam si dicat se habere vsuram ad eleemosynas, & alios pios vsus faciendos.*
17 *Eleemosyna non est facienda de bonis restitutioni subiectis.*
18 *Mala non sunt facienda, vt eueniant bona.*
19 *Intentio sola non potest bonum facere actum malum, neque malum facere bonum.*
20 *Vti non licet via iniqua etiam pro causa iusta, & rationabili.*

1 Hic de pœnis vsurariorum, quæ videbantur puniendi, vt fures ducto argumẽto ex *gl. hic*, quæ vsurarios æquiparat furibus. *cap. si quis vsurã 14.q.3.* & sic videbantur puniendi pœna quadrupli, vel pœna dupli modo, quo puniuntur fures. *§. fin. institutioni-*
2 *bus de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur §. in duplum de actionibus*, tamen hic aliæ pœnæ determinantur, ideo.

Aduerte primò, quod vsurarij manifesti sunt infames. *cap. quia in omnibus*
3 *extra eodem.* & ideo promoueri non possunt ad superiores ordines Ecclesiasticos, vt supra diximus *libro 1. agentes de ijs, qui promoueri non possunt*. imo nec admittuntur ad sacrificium offeren-
4 dum, non enim vult Deus à viro coinqui-

necessitate accipere, & ad summũ pec-
caret venialiter inuertendo ordinem,
deberet enim prius ostendere suam ne-
cessitatem diuiti, qui si non daret, tunc
licitè iste posset subripere, sic *Emanual*
Sà in summa verbo furtum n 1. Ange-
lus eod. verb. n.37. Lessius lib.2. cap.12.
dubio 12. n.71.

Imò nota, quod licet iste deuenerit
25 ad pinguiorem fortunam, nec tenetur
sublatum tempore necessitatis restitue-
re, quia surreptum in necessitate, legiti-
mè etiã consummatũ est tempore, quo
licitum erat ipsi indigenti, & sic in tali
26 indigentia iuridicè, & iustè completus
est actus; ergo dum iustè consummatũ est
surripiens ad nihil tenetur. *Siluest. in*
summa verbo furtum n.1. Sotus lib 4.
q.7 art.1. bene tamen teneretur pro eo,
27 quod suscepit vltra id cuius indigentiam
habebat: nam pro eo commisit furtum,
merito restituere tenetur. Tertiò, ra-
tione grauis necessitatis suorum paren-
tum, vel filiorum, si quis non habeat
28 aliunde, vnde possit ipsos alere in ex-
trema necessitate. *Siluest. loco citato*
n.10. & verbo necessitas, Nauar. c. 24.
n.5. & c.17. n.61. & 118. Quartò, in
creditore, qui non potest consequi, quod
sibi debetur, hic enim potest à suo de-
29 bitore subripere secundum valorẽ eius,
quod sibi debetur, nec tenetur reuelare
lata deinde excommunicatione contra
occupantes prædicta bona: nam qui ac-
30 cipit, quòd sibi debetur suum accipit
non alienum. *Medina in C. de restitu-*
tione q.18. Siluest. verb. furtum verbo
16. Nauar. c 17. n.113.

Circa furtum in possessione & vsu no-
31 ta primò, quod dubitans circa bona,
quæ possidet: An sint sua, nec ne, potest
deponere conscientiam dubiam, nisi à
parte appareant rationes alieni domi-
nij, quia possessio certa præualet dubijs,
32 & certis rationibus, merito melior erit
conditio possidentis. *Vasquez p.5. q 62.*
art.1. Salas par.2. q.21. tract.8. disp.1.
sess.23. n.231. Aragonius 2.2. q.62. ar.1.

Nota secundò, e contra, quod si non
habeat rationem pro se, nec scit fuisse
rem suorum prædecessorum, nec habet
aliquam aliam rationẽ tituli, debet ad-
33 hibere diligentiam, vt Dominum inue-
nire possit, quem si inuenire nõ valeat,
pauperibus erit distribuenda res. *Moli-*
na de institia, & iure tom.3 disput.721.
n.3. Rebellius de obligationibus Iustitiæ
par.1. lib.2 q.5. n.3. Sanchez tom.1. ci-
tato libro 2. c 23. n.177.

Nota tertiò, quod qui vtitur re alie-
na inuito Domino committit furtum,
vnde primò, qui rem locatam distrahit
34 ad alium vsum, quam ad illum pro quo
locata est committit furtum, quia con-
trectat rem alienam inuito Domino. Se-
cundò, qui re cõmodata pro certo vsu,
& tempore vltra tempus, vel vltra vsum
35 determinatum vtitur committit furtũ
ex eadem ratione. *l. qui iumẽta, & l qui*
rem, ff. de furtis, & conductor rei si vta-
tur vltra vsum pro quo conduxit tene-
36 tur ad interesse. *Farinacius in quæstio-*
nibus Criminalibus q.110. Tertiò, qui
vtitur re pignorata committit furtum.
l. qui pignore, ff. de furtis, & ratio est,
quia est cõtrectatio rei alienæ fraudulo-
37 sa inuito Domino, & domino damnũ
infert. Limita tamen hunc casum de
pignore in eo, qui vtitur re pignorata,
quæ vsu non consumitur, vt similiter di-
ximus *lib.3. Ciuili titulo quibus modis*
re contrahitur obligatio, & sic in termi-
nis tenet *Lopez in suo instructorio p.2.*
c.58. vbi refert doctrinã *S.D. 2.2 q.78.*
art.1. ad sextum, Ioannis da Anania,
& aliorum. Verum tamen est, quod
38 sufficit si non sit contraria voluntas ip-
sius pignorantis, qui scilicet non dixe-
rit, & volo, vt ipsa re pignorata non
vteris, quotiescunque enim iste nõ pro-
hibuit sic expressè, tunc potest pigno-
ratarius, seu creditor vti ipsa re pigno-
rata ex Epicheia, quæ saltem requiritur
39 ex *l. si pignore, ff. de furtis,* & censetur
Epicheiam adesse ex regula naturali,
quod tibi non nocet alteri prodest id
fac. His positis sic probatur dictum,
pignoratarius nullum damnũ nec iniu-
riam infert Domino; ergo potest vti tali
re pignorata. Probatur antecedens:
non infert damnum, nam supponimus,
quod res non sit vsu consumptibilis, non
40 infert iniuriam, nam inferre iniuriam
est facere aliquid contra Ius alterius,
sed in hoc casu Dominus tempore pi-
gnoris nullum habet vsum circa rem
pignoratam; ergo nullam ei infert in-
iuriam, qui ipsa re vtitur tempore, quo
Dominus vti non potest.

Dices primò, si Dominus locaret vsũ
talis rei perciperet commodum ex tali
locatione propter vsum, ergo pignora-
41 tarius, qui vtitur ipsa re debet restitue-
re valorem talis vsus, & non restituendo
committit furtum.

Respondetur negando consequentiã,
42 & ratio est, quia ideo sentit commodũ
ex tali locatione, quia ipse habebat vsũ
suæ rei, ergo dum priuat se tali vsu fas
est, vt pignoratarius sentiat commodum

ex

ex regula secundum naturam, at in casu
43 nullum senrit incommodum ratione
vsus, dum enim est res pignorata, ne-
que nolens potest vti ipsa; ergo ei nul-
lum infertur præiudicium.

Dices secundò, cōmodatarius si vta-
44 tur præter vsum concessum committit
furtum, vt supra diximus ex d. *l. qui
rem, ff. eodem*, & tamen commodans
concessit ad certum vsum, is vero fur
45 dicitur, quia lædit Ius commodantis; er-
go pariter in casu nostro dicendum est.

Respondetur negando consequentiā,
& ratio est, quia commodans habet vsū,
46 ergo potest sic, vel taliter limitare con-
cessionem, at pignorans non habet vsū
47 tempore pignoris; ergo si pignorata-
rius interim vtatur nihil facit contra
Ius illius, nec damnum infert. quia sup-
ponimus rem non esse vsu consumpti-
lem.

Circa tertium est videndum, qui te-
neantur de furto, & ad quid teneantur:
ideo.

Aduerte primò, quod quotiescunque
48 quis surripit rem alienam, vel iniustè
retinet, siue possidet, vel vtitur re non
sua semper committit furtum, & tene-
tur de furto, & ad hoc adduci possunt
omnes casus supra positi de possessore
male fidei, de pignore, &c. tamen præ-
ter dictos casus.

Nota primò, quod tenentur de furto
49 consilium dantes, dummodo furem in-
duxerint ad id. Item auxilium præstā-
tes, puta tenendo scalam, vigilando, ne
curia pertranseat, &c. quia ipsi sunt cau-
sa damni, merito damnum reficere te-
nentur, sic *Molinas tom.2. disp.736.n.5.
Caetanus 2.2.q.62.art.6. Vasquez opu-
sculo de restitutione c. 9.* §. 1. *dubio 1.
& dubio 2. n.32. Nauarra lib.3.cap.4.
n.15.35. & 67. Malderus 2.2. tract.4.
c.1. dubio 2. & alij communiter*, ex ra-
tione supra posita.

Limita tamen hoc, quando fur etiam
50 absque tali consilio infallibiliter com-
misisset furtum, siue concurreret cum
consilio, & auxilio, siue non, tamen
consilium dans peccaret ratione pra-
51 ui consilij, sic *Lessius lib.2. cap.13. du-
bio 2. Laiman in Theologia morali lib.3.
sess.5. tract.2. c.5.n.5.* qui id docent dū-
modo consilium dantes non induxerint
furem in plus, quia tunc pro tali excessu
tenerentur ipsi consilium dantes. Item
auxilium præstantes, etiam si fur sine
eorum auxilio opus perfecisset adhuc
52 peccant mortaliter, quia poterant furtū
impedire vociferando, vel aliter, ideo
ex hoc peccant quasi approbantes ma-
lum proximi.

Nota secundò, quod custodes rerum
53 si non adhibeant diligentiam, quam
adhibere tenētur etiam concurrunt in
furtum, tamen pro custodibus distinguit
54 tres casus. *Lopez in suo instructorio
par.2. c.48. vbi ait:* quod triplex est ge-
nus custodum. Primum est eorum, qui
55 sine mercede, sed gratis custodiunt, &
isti tenentur tantum de dolo, & lata
culpa, non autem de culpa leui, vel le-
uissima, de hac enim non tenetur, qui
custodiam adhibet ad commoditatem
alterius. Secundum genus est eorum,
qui recipiunt mercedem, sed non pro
56 custodia, sic sunt famuli dominorum,
qui recipiunt mercedem pro famulatu,
ideo tenentur etiam de leui culpa, quia
sentiunt aliquod commodum. Tertium
genus est eorum, qui recipiunt merce-
57 dem pro tali fine determinato, sic est
Maiordomus, & adiutor ipsius, pura
(ripostiero) & isti tenentur de dolo la-
ta; leui, & leuissima culpa, sic colligit *idē
Lopez ex l. qui mercedem, ff. locati*.

58 Nota tertiò, quod conductor etiā de
furto tenetur si non adhibuerit diligen-
tiam, vt pater familias adhibet in rebus
suis. Limita hoc in conductore equi, si
59 Dominus equi mitteret famulum pro
custodia, tunc enim non tenetur con-
ductor aliam adhibere diligentiam, nec
tenetur de furto si sequatur, sic *idem Lo-
pez in* §. *postremò, ex Siluestro verbo
custos.* §. 4.

Nota quartò, teneri etiam de furto,
qui emit rem bona fide à fure, si enim
60 ipse emptor alteri vendidit, & promisit
indemnitatem, siue expresse, siue tacitè
semper ipse emptor tenetur ad restitu-
tionem euicta re à vero Domino. *Sotus
de iustitia, & iure lib.4.q.7 art.2.* quia
ipse nullum Ius habebat in rem, quam
vendidit; ergo iniustè recepit pretium,
merito restituere tenetur. Verum ta-
men est, quod poterat ipse rem furi re-
stituere, vt ab illo valeret suum pretiū
61 recuperare, siue deinde fur restitueret
rem Domino, siue non parum refert, sic
*Sotus loco citato, Alensis, & Gabriel in
4. distinct.15. Vgo de Celso in suo reper-
torio verbo deposito versiculo 6.*

Ratio huius dicti est, quia debet quis
62 potius euitare damnum proprium, quā
procurare bonum alterius. *l. præses, C.
de seruitutibus, & aqua c. non licet 23.
q.5* tum etiam, quia qui talem rem red-
dit furi ea intentione, vt ipse vero Do-
mino restituat, hic potius releuat furem
à cul-

à culpa, dum præbet ei occaſionem ad
63 teſtituendum. Alij de furto tenentur,
vt colligi poteſt ex principio generali
hic poſito.

Circa quartum erat videndum, qui te-
neantur reſtituere, cui, & quomodo pro
qua reſtitutione.

Aduerte primò, quod reſtitutio in
caſu noſtro eſt actus Iuſtitiæ, quo dam-
num proximo illatum compenſatur, ſic
64 *Molina de iuſtitia, & iure in principio,*
ſed magis placet definitio, quam dat
Medina in C. de reſtitutione. Reſtitu-
tio eſt actus Iuſtitiæ, quo res redditur
Domino ſub hac enim definitione venit
65 omnis reſtitutio, ſiue ex furto, ſiue ex
damno, ſiue ex contractu, ſiue ex quaſi
contractu, ſiue quomodolibet res de-
beatur.

Aduerte ſecundò, quod multi tenen-
tur ad teſtitutionem, & plures compre-
hendit *Lopez par.* 1. *c.* 10. per illos ver-
ſus.

66 *Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo;*
recurſus,
Participans, mutus non obſtans, non
manifeſtans.

In ſpecie igitur tenentur de furto, &
ad teſtitutionem. Primò, illi, quibus
67 fures dederunt aliquid ne clament pro
furto commiſſo, vel committendo ab
ipſis, tunc enim totum damnum de pro-
prio reſarcire tenentur. *Leſſius lib.* 2. *de*
iuſtitia, & iure c. 13. *dubio* 10. *nu.* 68.
Nauar. lib. 4. *c.* 4. *n.* 132. Secundò, qui
ſcit ex ſuo prauo cōſilio furtum eueniſ-
ſe. *Emanuel Sà verbo reſtitutio n.* 35.
Tannerus 2.2. *diſp* 4. *quæſt.* 6 *dubio* 14.
n. 395. *Nauar. lib.* 3. *c.* 4. *dubio* 4. *n.* 48.
68 *Enriquez lib.* 14. *c.* 3. *n* 14 Secus au-
tem quando confirmauit tantum volū-
tatem determinati ad furandum. *Lai-*
man in Theologia morali lib. 2. *ſect.* 5.
tract. 2. *c.* 5. *n.* 2. *& alij.* Tertiò, man-
dans furtum, & non reuocans manda-
69 tum, vel licet reuocauerit, reuocatio
tamen non peruenit ad mandatarium.
Siueſt. verbo mandatum, Nau. c. 14.
n. 40. Quartò, conſentientes dummodo
eorum conſenſus concurrat ad damnū
tertij, vt eſſet in ſuperiore reſpectu vni-
70 uerſitatis, tenetur enim ſuperior vigi-
lare, ne damnum eueniat, alias ipſe de
damno tenetur, patet ex *Nau. c.* 17. *do-*
cet Silueſt. verbo reſtitutio 3. *Sotus li-*
bro 4. *q.* 7. *art.* 3. Idem dic de palpato-
re, ſeu approbatore, dummodo eius ap-
71 probatio, & adulatio ſit cauſa inducti-
ua ad hoc. *Nau. loco citato num.* 132.
Caetanus verbo reſtitutio, Silueſt. verbo
eodem 3. §. 6. Quintò, receptatores, &
dantes hoſpitiū malefactoribus qui ſine
72 talibus auxilijs maleficia, & furta non
committerent. *Medina de reſtitutione*
in fine, & patet ex *l.* 1. *ff. de receptato-*
ribus. Ratio eſt: nam iſti tales viden-
tur participare, & concurrere in dam-
num alterius merito ad damni refectio-
73 nem tenentur, patet ex *l. qui damnū,*
ff. de adulterijs, docet *Cagnolus in l. cul-*
pa, ff. de regulis iuris, & l. ſi pignore,
ff. eodem, Nau. c. 17. *n.* 20. *Medina de*
reſtitutione par. 10. *in fine.* Sextò, te-
nentur reſtituere non impedientes, aut
non manifeſtantes, quod reſpectu non
impedientium intellige, quando ipſis in-
74 cumbit onus impediendi, & non im-
pediunt, & dummodo poſſint abſque
periculo vitæ manifeſtare, & non ma-
nifeſtant *Caetanus verbo reſtitutum,*
& Cagnolus in l. culpa, ff. de regul. iuris,
Nau. loc. cit. n. 8. vicini vero nō tenentur
debēt tamē ex iuſtitia impedire damnū,
ac proinde ſi ſolo ſilentio concurrant,
75 dum impedire poſſunt (dummodo non
fuerint pecunia corrupti) peccant mor-
taliter contra charitatem proximi, ſecus
autem quando non potuiſſent remediū
adhibere ſine proprio damno, tunc eo,
quod non impedierint, neque peccant
mortaliter. *Caetanus loco citato,* & col-
ligitur ex eodem *Nauarro.* Septimò,
Iudices proferentes ſententiam iniuſtā,
76 & teſtes falſum deponentes, eodem
modo tenentur, ſolutione tamen vnius
liberantur alij: *Pelinus in c. delictorū,*
de teſtibus cogendis, Couarruias in clem.
1. *de homicidio par.* 1. §. 2. *Abb. in c. cum*
cauſam de teſtibus n. 7. *& alij DD. com-*
muniter.

77 Aduerte ſecundò, quod teſtitutio eſt
facienda aliquando de re ablata, aliquā-
do de ipſa, & de intereſſe, ideo.

Nota primò, quod ſi quis furetur equū
v.g. & deinde detineat ipſum per longū
tempus, ac locando, pēſiones percipiat,
tenetur deinde reſtituere equum, & fru-
ctus perceptos, quia non ſunt fructus
78 omnino induſtriales, ſed quaſi natura-
les, & ex re aliena, vel melius diſtingue,
vel Dominus erat locaturus equum, vel
non, ſi erat locaturus, tunc & equum,
& fructus perceptos deductis expenſis
neceſſarijs cogitur fur reddere, ſecus
autem ſi non erat locaturus, tunc enim
79 Domino nullum infertur incommo-
dum, ſic *Malderus in* 2.2. *S.D. tom.* 2.
diſp. 10. *dubio* 2. *n.* 4. *& tract.* 4. *c.* 1. *du-*
bio 10. *Sanchez in Summa tomo* 1 *lib.* 2.
c. 23. *n.* 132. *Nau. de reſtitutione lib.* 4.
c. 1.

c.1.dubio 6. Molina de iustitia, & iure
tom.3. disp 714 *n. vlt.* & respectu Do-
mini diuitis, qui non esset locatutus,
80 quod fur non teneatur ad restitutionē
de fructibus perceptis ex locatione do-
cet *Nau in manuali c.* 17. *n.* 25. *Lopez*
*in instructorio par.1.c.*101.vbi apertis-
sime docet hoc, & colligitur etiam ex
*Siluestro verbo furtum q.*19 quod ex-
tende simili modo in rebus vsu non cō-
81 sumptibilibus, vt in vase aureo, tor-
que,&c.vt expressè docet *Lopez loco ci-*
tato. Idem dic de pecunia furata, de
vino, tritico, &c. quæ ex se fructificare
82 non possunt, si quis enim talia furetur
non tenetur restituere, nisi solum pre-
tium talium rerum,non autem id,quod
perceptum est ex negotiatione cum tali
83 pecunia; nam negotiatio est in fructi-
bus industriallbus, & isti non sunt re-
84 stituendi, nec à possessore male fidei,
vt colligitur ex eodem *Siluest. verbo*
restitutio 3. *q* 7. *&* 9.

Nota secundò, quod si quis furetur
rem, & ipsam vendat,puta frumentum,
hic tenetur restituere pretium talis rei
85 secundum valorem summum, & maxi-
mum quanti res illa vendi poterat. Ra-
tio est: nam Dominus habebat Ius ad
illam rem vendendam pro suo libito,
hic tali tempore, & non alio, ac pro-
inde læditur eius Ius. Non sic autem
si fur certè sciret tempus determinatū,
86 quo Dominus esset venditurus, tunc
enim teneretur reddere pretium quan-
ti tunc res valuisset, siue fuerit mini-
mum, siue maximum. *Lessius lib.2.c.12.*
*dubio 16. nu.*109. *Vasquez in opusculo*
*de restitutione c.*5. §.1. *dubio* 13.*n.*76
& alij DD. communiter idem confir-
mant.

Nota tertiò, quod ex hac ratione vi-
detur eodem modo esse dicendū, quod
si quis furetur rem, quæ valet decem
v. g. & dum retinet talem rem crescit
eius valor vsque ad summum, & tali
87 pretio ipse vendidit, tunc tenetur re-
stituere Domino tale pretium summū,
etiam si proueniat ex accidenti, & ex
causa extrinseca, ratio autem est, quia
res est Domini, & pretium Domino ac-
crescit, qui tunc præsumitur venditurus
quando res habuit maiorem æstimatio-
nem sic *Bonacin. de contractibus disp.*1.
*q.*3.*punt.* 11.*n.*9. *imò Nauarrus c.*17.
*n.*26. tenet,quod licet fur non vendide-
rit rem, dum valebat pretio summo,
sed vendiderit dum valebat pretio infi-
mo, tamen summum pretium reddere
88 tenetur,si Dominus tunc esset venditu-
rus (& præsumptio stat pro Domino,vt
diximus) nam lædit Ius Domini in tali
pretio summo, tunc enim poterat Do-
minus vendere; ergo tale pretium est
attendendum, sic *Vasquez loco citato*
c. 5. §.1. *dubio* 12. *n.* 78. *Siluest. verbo*
furtum q. 16. *Angelus eod. verb. nu* 44.
Gabriel in 4. *distinct* 15. *q.*2. *art.*1.

Nota quartò, quod quando damnifi-
89 catum est in seminibus, ex quibus fru-
ctus sperabatur, vel alienæ segetes de-
uastatæ sunt, quis tenetur ad restitutio-
nem non tantum pro valore seminis,
sed etiam arbitrio boni viri debet cō-
pensari, quod inde sperabatur sic *Lopez*
*cap.*102. qui etiā refert doctrinam *Soti,*
90 qui ait præter hoc esse etiam reddendū
aliquid aliud pro iniuria, quam quis
passus est cum in proprio prædio, vel vi-
nea talia subijt.

Aduerte tertiò, restitutionem esse fa-
ciendam proprio Domino, vel eius hæ-
91 redibus, si sint maiores, secus autem
tutoribus, vel etiam ei, à quo sublata
est, vt factori, depositario, pignorata-
rio, &c. *argumento textus in l. itaque*
fullo, §. sed. & si res pignori. ff. eod. no-
tat *Lopez loco citato c.* 103. potest etiā
restitui ipsimet furi ad recuperandum
ab eo pretium dummodo emptor bona
fide emerit ab ipso, vt supra diximus.

Nota etiam, quod potest debitor dif-
ferre solutionem eius, quod debet, siue
ex furto, siue quomodocunque, si ex tali
restitutione istantanea facienda, damnū
92 ipsius creditoris immineat, puta si quis
debeat Titio mille, & scit, quod si faciat
talem restitutionem statim ipse dissipa-
bit viuendo luxuriosè, in ebrietatibus,
&c. tunc poterit debitor ad aliquod tē-
pus differre solutionem, vt euitetur tale
93 damnum in creditore, tutius tamen
aget si ipsam pecuniam debitam depo-
nat penes aliquem virum bonæ vitæ qui
deinde tempore habili creditori resti-
tuat, sic tenet *Lopez loco citat. ex Me-*
dina, & Caetano ducta ratione à simili, si
quis debeat gladium Caio, & hic petat
94 pro committendo homicidio, dictum
gladium debitor non tenetur reddere
hic, & nunc, & non peccat denegando,
si intendat euitare illam occasionē pec-
cati; ergo eodem modo in casu nostro
dicendum est.

Nota secundò, quod quando Domi-
nus est incertus, tunc tenetur debitor
95 adhibere omnem diligentiam, vt ipsū,
vel eius hæredes inuenire possit, quod si
non adhibuerit moralem diligentiam, &
rem dederit Ecclesiæ, vel pauperibus,
aduc-

adueniente deinde vero Domino tenetur etiam ei pretium restituere, & sibi
96 imputet hanc secundam restitutionem, non enim debebat facere primam in præiudicium veri Domini, quod si Dominus sit omnino incertus, tunc potest
97 pauperibus distribuere, quod si ipse debitor, vel eius familiares sunt tales poterit suis applicando sic restituere pro anima veri Domini, sic tenet *Sotus de iustitia, & iure lib.4. q.6. art.1. Nau. autem c. 17. n.92.* tenet posse id facere debitorem propria auctoritate, sed con-
98 sultius erit prosequi in hoc sententiam sui confessarij, ne ipsemet videatur Iudex in causa propria contra text. in *l.r.*
99 *ne quis in sua causa, & l. in omnibus, C. de testibus.*

Circa quintum aliqua dubia erunt examinanda pro materia restitutionis,
100 signanter ex causa furti, habet enim restitutio multa capita, vt diffusè pertractat *Lopez loco citato c.3. & deinceps* hic tamen breuiter.

Quæres primò: An verum sit, quod
101 animæ decedentium non facta restitutione (absolutæ tamen à peccatis) diù remaneant in Purgatorio, donec fiat satisfactio debiti à suis hæredibus viuentibus.

Respondetur negatiuè, & ratio est ex *S.D. quodlibeto 6. art.3 Soto de iustitia, & iure, Adriano quodlib. 8. & ex alijs,*
102 quia scilicet pœna correspondet culpæ propriæ, sed qui nunc non restituit id non est ex culpa propria; ergo puniri non debet.

Quæres secundò, si is, cui est facien-
103 da restitutio pro ablatis, sit absens, & non sit rediturus de breui, an sufficiat certiorari de hoc: An teneatur debitor suis expensis ablatum ibi transmittere.

Respondetur teneri ablatũ ibi trans-
104 mittere proprijs expensis, & periculo, quia creditor debet esse indemnis, & immunis in suis bonis recuperandis, sic *Sotus de iustitia, & iure lib.4. q.3* qui id extendit etiam ad commodatarium, & mutuatarium, qui se absentant à loco commodati, vel mutui elapso tempore ad quod habuerunt commodatũ, vel mutuum, ita vt teneantur ipsis proprijs sumptibus ibi transmittere.

Quæres tertiò: An semper obliget
105 restitutio: An possit absolui decedens non facta restitutione.

Respondetur præceptum restitutionis
106 esse negatiuum scilicet non retineas, quod tuum non est. *S.D. 2.2. q.62. art. vlt.* ergo semper obligat. Pro eo tamẽ qui est in agone dic, quod si possit tunc restituere, & non faciat, non est absol-
107 uendus quamuis vellet in testamento grauare hæredes ad dictam restitutionem, nisi certò sciret hæredes talem restitutionem executuros statim, & cum maiori commoditate, quam ipse resti-
108 tueret hic, & nunc, ne scilicet eius bona vendantur sub asta, & viliori pretio. *Nau. in Sum. c.17. n.68. Angelus verb. restitutio 3. §.2.*

Quæres quartò, quando sit facien-
109 da restitutio, & an quis toties peccet quoties potest, & non restituit.

Respondetur secundum *Caietanum 2.2. q 67. art. 3. & Nau. loco citato,*
110 quod toties quis peccat quoties potest restituere, & non restituit, intellige tamen quãdo habet integram occasionem restituendi, & id non facit, secus autem vnum perseuerat peccatum ob non restitutionem, puta quis furatus est decem, & negotiatur cum illis toties peccat mortaliter, quoties habet illos decem, & non restituit, sic notat *Lopez q.113.* si vero retentio rei alienæ sit per
111 minimum tempus, puta per duos, vel per tres dies non est peccatum mortale non restituere, nisi creditor quoque esset in extrema necessitate, sic docet *Lopez loco citato ex Soto, & alijs.* Si vero quis potens restituere poneret actum
112 contrarium, puta nolo restituere, hic peccaret mortaliter, vt pater ex *Victoria, & ex Caetano,* & reducitur ad præceptum Domini, non concupisces. Si vero quis non soluat eo, quod creditor
113 sciens non petit, non peccat, donec interpelletur, sic *Sotus, Siluest. & alij apud eundem Lopez, & Riccardus articulo 5. q.5.*

114 Quæres quintò, quæ impotentia excuset à peccato in materia restitutionis.

Respondetur, quod excusat grauis in-
115 commoditas debitoris, quare, vt diximus *cum de Sacramento Pœnitentiæ agentes de ministro*, bene poterit confessarius absoluere pœnitentem nolentem nunc restituere, quia commodè nõ
116 potest, sed volentem restituere pluribus vicibus, & diuisim, dummodo ex hoc creditor non sentiat damnum notabile; pro hoc dicto ratio est, quia dicitur non posse restituere non tantum is,
117 qui nullo modo potest, sed etiam is, qui nec commodè potest. *l. nepos, ff. de verborum significatione.*

Nota tamen primò, quod si creditor sit etiam in extrema necessitate sic pa-
118 riter est debitor, non tenetur hic re-

stitue-

stituere durante tali extrema necessitate sic colligitur ex *S. D. & Caetano loco citato* contra *Riccardum, & Scotum*, quia melior est conditio possidentis. Imò
119 id etiam erit dicendum concurrente extrema necessitate parentũ ipsius debitoris dum patet, & filius pro vna per-
120 sona habentur. *l. fin. C. de impuberũ, & alijs substitutionibus*, nec facit, quod creditor Ius habeat ad rem suam recuperandam, nam tempore extremæ necessitatis omnia bona sunt communia
121 pro illa extrema necessitate, *idem Lopez cap.* 114.

Nota secundò, pro eo, quod dixi, non teneri debitorem cum sui iactura, & ignominia totum simul restituere esse limitandum, vel enim quis iniustè acquisiuit bona mala fide, & iniusto titulo, & deinde dissipauit, & hic statim
122 obligandus est restituere, quia alias præberetur ansa vsurpandi, & dissipandi aliena, si scirent debitores sic commodè posse restituere. *Corduba de casibus cõscientiæ q.* 68. vbi probat ex alijs. Vel quis acquisiuit mala fide, & iniustè, & habet ad præsens talia bona, & tũc etiã
123 cum ignominia sui status in quo nunc est restituere tenetur, quia hunc statum iniquè acquisiuit, nec potest dici status proprius ille, qui illicita via acquisitus
124 est. *Lopez cap.* 118. vbi de communi opinione testatur. Vel quis acquisiuit ex iusto titulo, & deinde decidit in deteriorem statum, & tunc non tenetur cũ sui ignominia restituere, sed potest id
125 facere commodè, modo quo diximus. *Sotus de iustitia, & iure lib.* 4. *q.* 7. *artic.* 3. *Corduba loco citat. Siluester verb. excommunicatio* 1. *dubio* 13. *& est etiã aliorum Doctorum*.

Quæres sextò: An cedens bonis si-
126 tè teneatur restituere, si quæ verè habeat: An verè hæc iniuria sit pro pretio: An licet deuenerit ad pinguiorem fortunam sit immunis à satisfactione creditorum, pro quibus passus est dictam iniuriam.

Hoc quæsitum plures habet partes, ideo.

Dico primò, quod si cedens bonis sit persona honesta, & quæ non incidit in tale malum ex dilapidatione bonorum
127 voluntaria, & hic poterit retinere necessaria pro alimentis proprijs, & ne cogatur mendicare cum ignominia sui iusti status. *Nau c.* 17. *n.* 86. *Lopez cap.* 119. *& patet ex l. in condemnatione. ff. de regulis iuris*, imò eadem ratione nõ tenetur vendere instrumenta suæ artis debitor, vt satisfaciat creditoribus; nam artifices, & eorum instrumenta sunt ne-
128 cessaria pro bono publico, quod præferri debet bono priuato. *auth. res quæ C. communia de legatis*, vnde non debet hic tam artiori vinculo ligari, sic concludit *Lopez in fine dicti capitis, ex Nau. Adriano, Siluest. & alijs*, non sic autem quando ex dilapidatione, & lu-
130 xu in id incidit, tunc enim nihil potest sibi retinere, ne quis ex proprio malo commodum reportare videatur.

Dico secundò, quod præter hæc, quæ diximus, tenetur is, qui cedit bonis manifestare omnia bona sua, & si quid oc-
131 cultauerit peccat, & restituere tenetur. *DD. communiter cum Abb. in cap. odoardus de solutionibus, & patet ex l. qui bonis, ff. de solutione bonorum*.

Dico tertiò, quod vel iste talis cessit bonis publicè, & cum ignominia, & tunc licet deuenerit ad pinguioram fortunam, tamen non tenetur restituere,
132 quia ignominia cedit loco pretij, sic notat *Iason in §. vlt. lib. 4. de actionibus ex l. si quis id quod, ff. de iurisdictione omnium Iudicum*, verum tamen est, quod debet id euenire cum scientia creditorum, & ipsis id petentibus, vt notant *recentiores in d. cap. odoardus*. Quod si creditores id non petierint, sed
133 tamen Iudex ex suo indulto id faceret, creditores non priuarentur Iure suo: nam nemo potest cogi inuitus ad accipiendam vnam rem pro alia, obli-
134 gatio autem tolli debet per solutionẽ eius, quod debetur. *l. in executione, ff.*
135 *de verborum obligationibus*; ergo nec tenentur creditores inuiti ignominiam debitoris accipere pro pretio sui crediti.

Quæres septimò: An debitor, qui
136 aliundè soluere non potest teneatur acceptare hæreditatem sibi delatam, vel legatum relictum: An possit repudiare in præiudicium creditorum, quibus aliter satisfacere non potest.

Respondet *Nauarrus* teneri ad hæc
137 acceptanda, vt docet *in tract. de voto paupertatis ex cap. non dicatis* 12. *q.* 2. imò si quis velit religionem ingredi nõ est acceptandus, nisi post quam credito-
138 tibus satisfecerit. *Caet. in Opusculis tom.* 2. *tract.* 9. Non sic autem de Iure Ciuili, quia potest quis repudiare prædicta, qui enim occasione acquirendi nõ
139 vtitur nõ dicitur alienare, merito creditores non habent querimoniam *l. qui autem, & l. prætor ait, ff. quæ in fraudem creditorum*.

X Quæres

Queres vltimò: An valeat restitutio
140 facta per alienas manus, dummodo is,
quo quis vtitur ad restituẽdum sit per-
sona honesta, & bonæ famæ.

Respondetur affirmatiuè: nam qui
141 per alium facit per se ipsum facere
videtur. Posito tamen, quod tali perso-
na fideli, & honesta vtatur ad resti-
tuendum,& dum hic referebat rem cre-
ditori, incidit in lattones,vel aliter rem
142 amisit, tunc distinguendum erit, vel
res erat debita ex comodato deposito,
143 &c.consistens scilicet in certo corpo-
re, & tunc si pereat damno creditoris
petit: nam casus fortuitus accidit Do-
144 mino rei; sic *Nau. c. 17. n. 185.* Vel
res est debita ex mutuo,& tunc quia per
mutuum transfertur dominium in ac-
145 cipientẽ, merito si res deinde pereat,
mutuatario perire debet, donec fuerit
verè translata in posse mutuantis. *Nau.
loco citato ex l. incendium, C. si certum
petatur*. Idem dic in casibus prædictis
146 ex deposito, vel pignore, &c. si inter-
cesserit culpa medij, quia tunc non est
casus fortuitus, merito non accidit cre-
ditori, sed debitori. Vel res erat de-
bita ex furto, vel maleficio,&c. & tunc
147 qualiscunque sit, qualitercunque pe-
reat, quomodocũque amittatur,semper
debitori perit, quia delinquens non
148 releuatur à culpa quomodocunque res
pereat. *Couarruuius in regula peccati
par. 2 §. 6.*

Materia furti, & restitutionis est am-
149 plissima, nec est huius loci omnia re-
censere, consulite summistas, & diffusè
exagitat *Lopez in suo instructorio p. 1.*
150 *cap. 100. & sequenti* nunc ad §§. trã-
seamus.

In §. Fures, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Fur non potest promoueri ad ordines.*
2 *Fur promotus si post promotionem de furto diffametur est deponendus.*
3 *Delicta grauiora, grauioribus pœnis compensanda sunt.*
4 *Fur publicus, vel raptor, qua pœna sit puniendus?*
5 *Fures deprehensi, & occisi in furando non merentur orationes fidelium pro ipsis.*
6 *Fures vulnerati in furando, vel alij in peccando, si confiteantur peccata non est illis denegandum sacrum viaticum.*
Sic qui signum contritionis ostendunt num. 7.
8 *Absoluendi potestas, neque laicis, neque clericis citra presbyteratum datur.*
9 *Confessio facta laico valet tantum ad testimonium contritionis.*
10 *Fures sunt infames, quam infamiam facta restitutione amittunt.*

HIc de pœnis, quæ pro furto infli-
guntur est videndum, ideo.

Aduerte primò, quod prima
1 pœna contra fures est,quod non possunt
promoueri ad ordines Ecclesiasticos,di-
ximus *lib. 1. §. de furto titulo de ijs,qui
promoueri non possunt*. Secunda pœ-
na est, quod licet fuerint promoti, si ta-
men diffamentur de furto commisso an-
2 te ordinem susceptum, sunt deijciendi,
seu deponendi ab ordinibus. *cap. cum
non ab homine, de Iudicijs*. Tertia pœ-
na est ducta paritate. *ex Ciuilistis in
l. capitalium, §. famosos, ff. de pœnis, &
auth. sed nouo iure, C. eod.* vbi statu-
tum est, quod grauiora delicta grauio-
3 ribus pœnis compensentur, statutum
etiam est in sacris canonibus, quod si
si quis latrocinium fecerit,seu rapinam,
vel furtum publicum grauiori pœna
4 puniri debeat, & sic detruditur in car-
cerem ad perpetuam agendam pœni-
tentiam. *cap. tua extra de pœnis.* Quar-
ta pœna est, quod si in furto fuerint de-
5 prehensi, & occisi non sit orandum pro
ipsis,sicut neque pro alijs, qui in pecca-
to mortali decedunt. *c. placuit 23. q. 5.*
Si verò vulnerati in crimine cõfessi sint
6 peccata sua, ipsis sacrum viaticum non
erit denegandum. *cap. pœnitentes di-
stinct. 50.* Amplia dictum cum *glos. hic
verbo confessum*, vt idem sit dicendum
7 si ostenderint signum suæ contritionis,
vel confitendo peccata sua laico,vel ali-
ter. *cap. sanctum est de conseer. dist. 4.
cap. quem pœnitet de pœnitentia dist. 1.*
Verum tamen est, quod neque laicus,
8 neque clericus citra presbyteratum ab-
soluere poterit, neque per indultum
Apostolicum. *cap. peruenit dist. 95.* ta-
men valet ille actus ad testimonium suæ
9 contritionis, ita vt ex hoc non sint pri-
uandi Ecclesiastica sepultura. *glos. hic
verbo communio ex textu in cap. finali
13. q. vltima.*

Aduerte secundò,quod præter dictas
penas sunt etiam fures infames infamia
10 iuris, donec restituerint id, quod abla-
tum est, at facta restitutione non sunt
amplius infames, sed remanet tantum

quæ-

quædam suspicio contra ipsos, vt notant *DD. communiter in cap. 2. extra eodem.*

In §. sed hæc cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Furans necessitate ductus non dicitur fur, nec furti pœnas subit.*
2 *Furari quis potest etiam pro alterius necessitate.*
3 *Monachus potest facere eleemosynam de bonis Monasterij.*
4 *Vxor potest facere eleemosynam de bonis viri.*
5 *Agentes, & consentientes in furto pari pœna puniuntur.*

Hic limitatur, & declaratur materia furti, vnde si quis necessitate dictus, vt supra diximus fur-
1 tum committat non debet dici fur, nec infamis efficitur, quia ratione extremæ necessitatis excusatur. §. *placuit de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur lib. 4. ciuili, cap. sicut distinct.* 47. imò
2 eadem ratione necessitatis etiam alienæ, tenet *Abb.* quod possit religiosus
3 facere eleemosynas de bonis Monasterij, sic docet in *cap. si quis extra eodem*, vbi etiam idem dicitur de vxore, quæ
4 idem facere poterit in bonis viri, vt aduertit *glos. hic*, & nos explicauimus *libro 4. ciuili, de obligationibus, quæ ex delicto.*

Ex §. finali nota, quod agentes, &
5 cōsentientes in hoc crimine pari pœna puniuntur, sic etiam occultātes, vt notant *Canonistæ communiter cum Abb. in cap penult. extra eodem.*

DE VSVRIS.

TITVLVS SEPTIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Vsura est de delictis lædens maiestatem humanam.*
2 *Vsuram exercentes dicuntur etiam furari.*
3 *Vsuræ definitio.*
4 *Vsura requirit pactum vltra sortem.*
5 *Vsura non est si aliquid gratis detur.*
6 *Percipere propriè dicitur id, quod nobis ex obligatione, vel ex re nostra debetur.*
7 *Vsuræ etymologia.*
8 *Fœnoris etymologia.*
9 *Pecunia non parit, neque gignit.*
10 *Vsura multis modis committitur.*
11 *Vsura committitur percipiēdo aliquid vltra sortem principalem.*
12 *Vsura committitur etiam percipiendo vltra sortem (præter pecuniā) aliquid aliud.*
13 *Vsura requirit intentionem percipiendi vltra sortem.*
14 *Vsura committitur percipiendo purum factum.*
15 *Vsuram committit, qui vtitur re pignorata vsu consumptibili.*
16 *Vsura committitur dando pecuniā ad interesse.*
17 *Vsuram facit cessare pactum de retrouendendo in datione pecuniæ ad interesse.*
18 *Interesse non potest excedere decem pro centenario.*
19 *Vsura committitur vendendo rem rigoroso pretio pecunia credita, & redimendo eam ab emptore viliori.*
20 *Vsura in quibus rebus cadat.*
21 *Vsura non erit si res non sit mutuata verè, quamuis res per se sit mutuabilis.*
22 *Vsura triplex est.*
23 *Vsura formalis quæ dicatur.*
24 *Vsura mentalis quæ?*
25 *Vsuræ mentalis, & simoniæ mentalis qualis disparitas.*
26 *Vsura mentalis lædit proximum.*
27 *Vsura palliata pluribus modis committitur.*
28 *Vsura palliata committitur mutuando pecuniam, vt mutuatarium captet ad præstanda sibi seruitia.*
29 *Vsura palliata committitur in contractibus societatis, sentiendo maius lucrum, minusue damnum socio.*
30 *Vsura palliata committitur mutuando ad finem illicitum.*
31 *Vsura palliata committitur mutuando etiam ad finem licitum: & alijs modis, de quibus remissiuè.*
32 *Vsura est si dando pecuniam mutuam retinendo prædia loco pignoris cum pacto de retrouendendo quis perciperet fructus præter rationem lucri cessantis, vel damni emergentis.*
33 *Lucrum cessans, vel damnū emergens debent esse, vel actu, vel in potentia proxima.*

1 VIDIMVS in superioribus de vno crimine, quo læditur maiestas humana, restabat videndum de alijs meritò, &c. & titulus de Vsuris ad titulum de furtis subnectitur, nam qui vsuras exercēt
2 aliquo modo etiam furantur: *cap. si quis vsuram* 14. q. 4. ad cuius tituli, & §. primi intelligentiam.

Aduerte primò, quod vsura est quid-
3 quid vltra sortem mutuatam percipitur sic definitur in præsenti titulo, & sumitur ex *c. vsuras, & c. plerique* 14 q. 3. & hęc definitio videtur optima inter alias, quas ponit *gl. hic*.

Dices, vsura debet esse ex pacto vltra
4 sortem: nam si aliquid gratis detur non est vsura, argumento textus *in c. dilectus*,
5 *in c. sicut de simonia*, vbi si aliquid gratis detur, nec simonia committitur, ergo eodem modo in casu nostro pro vsura dicendum est, ac proinde mala est definitio, quod vsura sit quidquid vltra sortem principalem percipitur:

Respondetur concesso toto primo argumento nego subsumptam consequentiam, nam ly (percipitur) non impor-
6 tat simplicem receptionem ab opetante, sed percipimus propriè id, quod nobis debetur ex obligatione, vel ex re nostra, sic percipimus à conductore mercedem, & de propria vinea fructus, sicque explicat *textus in c. vsura* 14. q. 3. dictum verbum *percipitur*, ac proinde, dum ex pacto petimus ex mutuo, tunc vsura est.

Nota igitur pro definitione posita, quod dicitur vsura quasi pro vsu æris alie-
7 ni. Solet etiam dici fœnus, vt *per ciuilistas in tit. 1. de nautico fœnore, & Ca-*
8 *nonistæ sic explicant* fœnus, seu potius fœtus, quasi partus pecuniæ, quod est contra naturam; pecunia enim nec parere, nec gignere potest, meritò contra
9 naturam eo operatur is, qui ex pecunia fœtum, seu partum spectat.

10. Nota secundò, quod dicitur (quidquid percipitur) ad ostendendum, quod multis modis potest committi vsura. Primò,
11 si quis perciperet pecuniam vltra sortē principalem, seu vltra pecuniam mutuatam *tex. in d. cap. plerique*. Secundò, si alia res detur, præter pecuniam, siue sit seruitus, siue aliud quid tale. *Gabriel*
12 *in 4 distinct. 15. q. 11. art. 1. Abb. in cap. nauiganti, & c. conquestus eod tit. Gabr.* autem duo requirit ad constituendam
13 vsuram formaliter, scilicet quod recipiatur ea intentione, & quod vltra sortem recipiatur: ac proinde semper quãdo datur tali animo addendi augmentum ad sortem vsura committitur. Tertiò, etiam si purum factum percipiatur dat exemplum *gl. hic.* si Doctor mutuet scolari, vt ad suam scolam accedat, aliàs
14 non mutuaret, hic esset vsurarius. *d. c. plerique, & c. vsura, & notat Abb in rubrica extra eodem*. Quartò, qui vtitur re pignorata vsu consumptibili, in qua,
15 vt plurimum non cadit vsus, secus autē in rebus, quæ vsu non consumuntur, colligitur ex dictis, & patet ex *S. D.* 2. 2 q. 24
16 *art. 1.* Quintò, qui dat pecuniam, vt dici solet ad interesse, nisi appareat pactũ
17 de retrouendendo quandocunque, & ad libitum ipsius debitoris, *vt per bullam Nicolai V. quam habemus in pragmaticis Regni sub tit de censibus*, per quam
18 etiam taxatur, quod non possit interesse excedere decem pro centenario, alias vsura erit, quod autem diximus pro pacto de retrouendendo, notat *gloss. in c. constitutus de religiosis domibus*. Sextò, si quis vendat rem rigoroso pretio pecunia credita, & deinde redimat ab ipso
19 emptore pecunia numerata, sed viliori pretio, vsura est: sic notat *Abb. in cap. ad vsuram de emptione, & venditione*.

Nota tertiò, quod dicitur pro re mutuata ad ostendendum, quod vsura non cadit, nisi in rebus fungibilibus, & quæ
20 mutuantur, *gl. hic verbo mutuatam, ex Abb in rubrica extra eod. & Host. in summa hoc titulo*. §. 1. nec sufficit, quod res sit mutuata, sed debet esse verè mutuata, aliàs si res per se mutuabilis locetur, v.g. poterit aliquid percipi, nec erit vsura, dat exemplum *gl. hic ex Abbate*
21 in pecunia, si quis enim commodaret pecuniam alicui; qui vult ipsam exponere, vt ditior appareat, & possit sic inuenire creditum, tunc posset iste talis ex tali comodato aliquid percipere, quia est recedere à natura puri mutui.

22 Aduerte secundò, quod vsura est triplex, alia formalis, alia mentalis, alia
23 palliata. Vsura formalis est, quando ex parte contrahentium interuenit pactũ, vt aliquid detur, vel recipiatur vltra
24 sortem principalem. Vsura mentalis est quando non interuenit tale pactum, tamen quis ideo dat, & cum tali intentione, vt aliquid ei detur, & sic recipiat vltra sortem principalem, & hic vsurarius mentalis si aliquid recipiat,

tene-

tenetur ad restitutionem.

15 Dices simoniacus mentalis non tetur ad restitutionem, ergo neque vsurarius mentalis.

Respondetur negando consequentiã, 26 & rationem disparitatis, ponit *Abb. in ç fin de simonia*: nam in simonia mentali lædimus Deum principaliter, cum quo mitius est agere, in vsura vero principaliter læditur homo, qui non remittit, nisi ei restituatur ablatum.

27 Vsura palliata pluribus modis intercedere solet, primò in ipso mutuo, si quis mutuet certam quantitatem pecuniarũ ad captiuandum mutuatarium, vt sibi 28 seruitia præstet, quæ aliàs non præstaret, vel nonnisi cum magna mercede. Secundò in contractu societatis, si quis vel- 29 let sentire maius lucrum, & minores 30 partes damni. Tertiò, si quis mutuaret ad finem illicitum, puta ad sic inducendam fœminam ad fornicandum. Quar- 31 tò, si quis mutuaret pro fine, aliàs licito, puta quod quis deinde accederet ad suam apothecam ad emendas merces, & similes ponit casus *S.D. secunda secunda q.64 per totam*. Alium ponit casum notabilem *Otnotomus libro 4. ciuili in* §. *item seruiana de actionibus num.* 92: 32 si quis det pecuniam mutuam, & interim loco pignoris retinet prædium cum pacto de retrouendendo, vt *in l.2. C. de pactis inter emptorem*, si fructus, quos inde percipit, sint præter rationem lucri cessantis, vel damni emergentis modo, quo diximus *ex Bulla Nicolai V.* hic potest puniri vt vsurarius. *Castrensis in l.1. C. de distractione pignoris*, & patet *ex cap. conquestus extra eod.* Verum 33 tamen est, quod intantum potest retineri illud interesse, in quantum lucrum verè cesset, vel in actu, vel in potentia proxima, vel damnũ similiter emergeat: *sic Gabriel in 4. distinct. 18 & Canonista in c. conquestus extra eodem.*

In §. Multiplicibus, vsque ad §. Planè.

SVMMARIVM.

1 *Vsurarij æquiparantur furibus.*
2 *Vsurarij puniendi pœna, qua fures puniuntur.*
3 *Vsurarij sunt infames, nec possunt promoueri ad ordines.*
4 *Vsurarij non admittuntur ad sacrificium offerendum, nec ingredi Ecclesiam tempore sacrificij.*
5 *Vsurariorum pœna non extenditur ad quoscunque criminosos manifestos.*
6 *Odia sunt restringenda.*
7 *Vsurariorum eleemosynas publicas clerici non possunt recipere, priuatas vero sic.*
8 *Vsurarijs nemo potest locare domus, & locatores sunt excommunicati, nisi id fecerint ignorantes.*
9 *Ignorantia excusat.*
10 *Vsurarij priuantur sepultura, & ipsos sepeliens est puniendus.*
11 *Vsurarij bene sepeliri poterunt, si mãdauerint hæredibus restitutionem.*
12 *Vsurarij non sepeliendi sunt, nisi vere sit satisfactum, nec sufficit solum mandatum.*
13 *Vsurarios sepeliens non solum est puniendus, sed etiam qui simulat illos sepelire.*
14 *Vsurariorum testamenta, & alia vltimæ voluntates nullam habent firmitatem, nisi dederint cautionem de satisfaciendo.*
15 *Codicilli veniunt sub lata appellatione testamenti.*
16 *Vsurarius est puniendus etiam si dicat se habere vsuram ad eleemosynas, & alios pios vsus faciendos.*
17 *Eleemosyna non est facienda de bonis restitutioni subiectis.*
18 *Mala non sunt facienda, vt eueniant bona.*
19 *Intentio sola non potest bonum facere actum malum, neque malum facere bonum.*
20 *Vti non licet via iniqua etiam pro causa iusta, & rationabili.*

1 HIc de pœnis vsurariorum, qui videbantur puniendi, vt fures ducto argumēto ex *gl. hic*, quæ vsurarios æquiparat furibus. *cap. si quis vsurã 14.q.3.* & sic videbantur puniendi pœna quadrupli, vel pœna dupli modo, quo puniuntur fures. §. *fin. institutioni-* 2 *bus de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur* §. *in duplum de actionibus*, tamen hic aliæ pœnæ determinantur, ideo.

Aduerte primò, quod vsurarij manifesti sunt infames. *cap. quia in omnibus* 3 *extra eodem.* & ideo promoueri non possunt ad superiores ordines Ecclesiasticos, vt supra diximus *libro 1. agentes de ijs, qui promoueri non possunt.* imo nec admittuntur ad sacrificium offeren- 4 dum, non enim vult Deus à viro coin-

qui-

quinato holocaustum; imo nec possunt vsurarij Ecclesiam ingredi tempore sacrificij, vt cum rubore deterreantur de suo crimine. *c.placuit, de sentent.excom. in 6.*

5 Quæres, an idem sit dicendum in alijs criminibus etiam manifestis.

Respondetur negatiuè: nam pœnæ 6 sunt odiosæ, & restringendæ *c.odia in 6* ergo quotiescunque talis pœna non est expressa, neque nos imponere debemus, sic tacitè huic obiectioni respondet *gl. nostra hic ex text. in c. oblationes dist. 90 & c.multi 2 q.1.*

Aduerte secundò, quod alijs quam-7 plurimis pœnis puniuntur vsurarij, & primò non possunt Clerici de eorum manibus recipere oblationes, quæ fiunt publicè, secus autem priuatas eleemosinas. *c. quia in omnibus extra eod.* Se-8 cundò, nemo potest ipsis locare domus. *c.1.eod titulo in 6.* vbi varijs pœnis puniuntur, tales locatores sunt excommu-9 nicati, &c. nisi ex causa ignorantiæ releuentur. *l. si quis ignorat, ff. locati.* & tunc locatori credendum erit, si conductor non fuerit solitus fœnerari, secus autem si semel cōmiserit vsuram; tunc enim currit *regula, quod semel malus;* 10 &c. Tertiò. non tantum in vita priuantur receptaculo, verum nec in morte sepeliri debent, & punitur qui sepulturam vsurario concessit. *c.quamquam eod. tit. in 6.* nisi testator vsurarius mandauerit suos hæredes omnia, & quæcunque restituere, quæ sic per vsuram extorta sunt, vnde appareat ipsum non decessis-11 se in tali peccato. *Clem.eos de sepulturis. & Abb.in c.quia in omnibus extra eodem.* Intellige tamen hoc dummodo fiat realis restitutio, vel saltem detur cōgrua satisdatio de restituēdo; hoc enim importat ly satisfactum. *l.1. ff. qui sa-12 tisdare cogantur, l. si rem §. omnis, ff. de pignoribus.* nec sufficit, quod testator mandet solui, nisi vera sequatur solutio, vel satisdatio. *glos. hic verbo carere debet.* Quartò, non tantum qui tumulant vsurarios non facta restitutione puniuntur, vt diximus, sed etiam simulantes tumulare, vt si deferrent ad Ec-13 clesiam Liborium vacuū, isti tales sunt etiam puniendi: nam scandalizant Ecclesiam, & fideles. *c.præcipuè 11.q.3. & gl.in Clem. nostra de sepulturis, verbo sepelire.* Quintò, nō præstita tali cautione, vel non facta restitutione, vt diximus, testamenta facta ab vsurarijs nullā 14 habent firmitatem. *gl. hic verbo testamenta ex c.2.eodem titul.in 6.* vbi etiam id extendit *gl.* ad quaslibet vltimas vo-15 luntates etiam ad codicillos, nam & isti veniunt sub lata appellatione testamēti. *l.conficiuntur & l.ab inteſtat. ff. de te-16 stamentis.* Sextò, etiam si vsurarius dicat se id fecisse bona intentione, & vt faceret ex vsuris eleemosynas, vel redimeret captiuos, &c. adhuc tamen pu-17 men puniri debent. quia de bonis restitutionis subiectis non est facienda eleemosyna. *c.extransm ssa de decimis.* nec 18 sunt facienda mala, vt eueniant bona. *c.non est putanda 1.q.1. cap. si dicat 34. q.5.*

Ex hoc dicto habes primò, quod non solum intentio potest actum ma um fa-19 cere bonum. *c.non est satis distinct.16* & è contra sola intentio ma'a potest actū bonum facere malum. *c. cum ex voluntate de sententia excommunicationis.* bonum enim est ex integra causa, malū vero ex singulis defectibus.

Habes secundò, quod etiam in causa 20 iusta, & rationabili, tamen non licet vti via iniqua, vnde vt notat *glos. hic verbo mentiri*, aduocatus habens iustam causam non debet velle obtinere per mendacium. *cap. cupientes de electione in 6. & Abb.in cap.1. de his, quæ vi, metusue causa fiunt.*

In §. planè, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Vsurario decedente ad restitutionem compellendi sunt eius hæredes, etiam (licet partibus non petentibus) ex officio Iudicis.*

2 *Vsurarij hæredes tenentur ad restitutionem secundum vires hæreditarias, secus autem nisi fecissent inuentarium.*

3 *Vsurarij hæredes quibus nam teneantur restituere non extantibus vel non curantibus hæredibus illius, cui facienda est restitutio, & quomodo?*

4 *Vsurarij hæredibus debet constare de qualitate personarum, quæ dicunt se esse creditores, alias si nō constet pauperibus elargiri debent.*

5 *Vsurarij hæredes debēt præferre pauperes loci vsurarij pauperibus alterius loci.*

6 *Vsurarij manifesti non sunt audiendi si de suo crimine appellent, extende ad alia crimina.*

Ad-

1 ADuerte primò, quod decedente vsurario non facta restitutione compellendi sunt eius hæredes ad id, imò potest Episcopus ex officio (etiam partibus non petentibus) compellere hæredes vsurariorum, vt iniustè ablata restituant, satis notat *glos. hic in figuratione casus in 2. notabili*, & patet ex textu in *cap. tua eod. tit. in 6. & l. ex qua persona, ff. de re iudicata*, & restituent hæredes secundum vires hæredi-
2 tarias, nec vltra grauari possunt ad restituendum, nisi omisissent facere inuentarium, quia præsumitur tunc plus fuisse in hæreditate, & sic soluere tenētur hæredes insolidum. *l. fin. C. de iure deliberandi*, secus in foro poli, vt in d. *cap. tua*.

Aduerte secundò, ex eadem *gl. in §. satis fieri, verbo satisfieri* ex *cap. cum tu extra eodem*, quod non extantibus hæredibus, quibus sit facienda restitutio, vel extantibus, & non curantibus
3 de restitutione, extortum ab vsurario erit pauperibus distribuendū proposito prius edicto, vt quicunque vsurariè cōtraxerint cum vsurario defuncto compareant, vt ipsis possit satisfieri ab hæredibus eiusdem vsurarij, tunc si compareant personæ, quibus fides adhiberi possit, ipsis fiet restitutio ex simplici eorum dicto, alias per testes, vel scriptu-
4 ras id probent, quod si nec id habeatur, tunc pauperibus poterit largiri extortum, vt diximus *cap. 1. hoc tit. in 6.* tamen ex consilio *Federici de Senis* 32. quod sequitur *Abb. in d. c. cum tu*, hæc restitutio debet fieri pauperibus illius loci, vbi vsuræ extortæ sunt: nam facil-
5 limè inter eos erunt, qui ex talibus vsuris damnum passi sunt, & sic erit tutior restitutio de consilio.

Aduerte tertiò, quod vsurarij manifesti appellantes de suo crimine nō sunt audiendi. *cap. quam perniciosum extra*
6 *eodem*, & idem etiam disponitur in quolibet alio crimine manifesto. *cap. cum sit extra de appellationibus*, secus antē quando crimen non est manifestum, tūc enim non est deneganda appellatio.

In §. sed, & si quis.

SVMMARIVM.

1 *Vsurarius potest compelli à Iudice ad restitutionem non obstante iuramento contrahentis secum de non petendis vsuris solutis.*

2 *Vsurarius compellitur ad restitutionē, etiam si secum contrahens iurasset nō petere absolutionem iuramenti de nō petendo.*

3 *Vsurarius potest denunciari ab eo, qui iurauit non denunciare.*

4 *Iuramentum continens iniquitatem, & contra bonos mores non ligat.*

5 *Iuramentum de non repetendis vsuris non procedit ex liberalitate, ideo illarum remissionem non inducit.*

6 *Iuramentum de non repetendis vsuris si fiat animo donandi, non prohibet quin illæ à Iudice dante recipiantur, sed iuramenti absolutio non potest peti.*

ADuerte pro hoc §. 1. quod si quis vsurariè contraxit, & dedit iuramentum vsurario de non repe-
1 tendis vsuris solutis, tali iuramento non obstante potest à Iudice compelli vsurarius, vt iuramentum remittat, & damnum passum ex vsuris restituat, & tunc pars, quæ dedit iuramentum bene poterit vsuram recipere de manu Iudicis, dum ipsa non extitit, sed Iudex ex officio processit. *Abb. in cap. tua extra eodem*, & idem erit dicendum, si is, qui
2 contraxit, & iurauit, iurasset etiam absolutionem à iuramento non petere, tūc enim posset Iudici denunciare vsurariū, vt in d. *cap. tuas*, & si Iudex damnet vsurarium ad restitutionem ex se, & ex officio, bene poterit is, qui contraxit vsuras accipere.

Aduerte secundò, quod si is, qui con-
3 traxit iurauerit etiam non denunciare vsurarium, tunc hoc iuramento non obstante potest denunciare; nam iniquum est tale iuramentum, & est con-
4 tra bonos mores, merito non ligat. *cap. ad nostram, & c. quemadmodum de iure iurando, c. non est obligatorium in 6.*

Aduerte vltimò, quod iuramentum
5 de non repetendis vsuris non inducit veram remissionem vsurarum, quia non procedit ex mera liberalitate, & libero consensu iurantis patet ex *textu in cap. super hoc de renunciatione*, secus autem si quis liberè, & omnino animo donan-
6 di iurasset vsuras non repetere, tunc enim Iudice dante posset hic accipere, sed non posset petere absolutionem à iuramento, quia non haberet causam.

In §. Iudæi quoque.

SVMMARIVM.

1 *Iudæi subiacent Ecclesiasticorum, & laicorum iurisdictioni.*
2 *Iudæi non possunt vsuras extorquere à Christianis.*
3 *Iudæis tolerantur ab Ecclesia vsuræ, sed non permittuntur.*
4 *Principes laici possunt facere leges permissiuas vsurarum ad euitandum maius malum.*
5 *Vsurarum permissio non excusat Iudæos à restitutione.*

1 Aduerte primò, quod Iudæi non sunt omnino extra iurisdictionē Ecclesiasticam, & superiorum etiam laicorum: nam ab ipsis compelli possunt pro ijs, quæ faciunt ad commodum, & vtilitatem Christianorum, &
2 ideo extorquentes vsuras Christiani cōpellendi sunt, vt restituant, vt habetur *in præsenti* §.

Aduerte secundò, quod non ex eo, quia Ecclesia non punit Iudæos vsurarios, videtur per hoc ipsis permittere vsuras, id enim facit Ecclesia ad euitan-
3 dum maius malum, vt in simili etiam Principes laici tolerant meretrices ad euitanda adulteria, vnde infert *Timotheus ex Caiet.* hic, quod possunt etiam
4 Principes facere leges permissiuas vsurarum Iudæis, ad euitandum maius malum scilicet furtum, rapinam, &c. & cōfirmat ex *S. D.* quem ibi citat.

Aduerte tertiò, quod permissio non
5 excusat ipsos à restitutione vsurarum. *cap. quanto, & c. post miserabiles extra eodem*, ideo volentes venire ad Ecclesiam non audiuntur, nisi facta restitutione.

In §. sunt tamen vsque ad finem tituli.

SVMMARIVM.

1 *Vsura permittuntur non potenti aliter suum recuperare, si aliquam rem retineat loco pignoris.*
2 *Vsura permittuntur genero, qui pro dote à socero aliquam rem loco pignoris accepit.*
3 *Dos datur propter onera matrimonii sustinenda.*
4 *Vsuras potest petere, qui vendidit rem alteri pretio non percepto.*
5 *Vsuras exigere possunt Principes ab illis, contra quos bellum moueri potest.*
6 *Vsura possunt exigi ratione periculi, cui quis se exponit, vt fideiussor pro principali.*
7 *Vsuram licitè exigit vendendo carius coactus vendere rem, quam erat pro alio tempore venditurus.*
8 *Vsura excusatur ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.*
9 *Lucrum cessans qualiter considerari debeat, quomodo ipsius ratio currat?*
10 *Mutuās alicui in extrema necessitate constituto nihil potest accipere.*
11 *Lucrum cessans à quibus, & qua ratione taxandum sit?*
12 *Damnum emergens qualiter sit considerandum?*
13 *Mutuatarius non restituens infra determinatū tempus tenetur ad emergens damnum mutuantis.*
14 *Vsura non sunt illicita, quæ accipiuntur ex offerentis animo gratuito.*
15 *Vsura non est accipere aliquid pro assecuratione.*
16 *Vsura nō est alterare pretium rei, quæ venditur pecunia credita persona nō tuta.*
17 *Exponere se periculo est pretio æstimabile.*
18 *Venditor potest pro se accipere, quod fideiussor pro sua fideiussione acciperet.*
19 *Vsuram committunt mutuantes frumentum, vini, &c. vt sibi restituantur in alio loco, vel tempore.*
20 *Vsura est mutuare pecuniam nauigaturo cum pacto, vt ab ipsomet mutuante assecurationē mercium petat.*
21 *Assecurationem facere non potest impotens soluere.*
22 *Vsura committitur mutuando indigenti eo pacto, vt sibi post modum indigenti remutuet.*
23 *Obligatio ciuilis est pretio æstimabilis.*
24 *Vsuram committit excitans mutuatarium ad recognoscendum mutui beneficium.*
25 *Vsura committitur etiam abeo, qui debet mille, & soluat quingentos cum pacto, vt per quadriennium sibi liceat retinere alios quingentos.*
26 *Vsura simul, & simonia committitur mutuando Prælato, vel Episcopo, vt beneficium impetretur.*

Multa

MVlta colligitur moralia ex his §§. pro crimine vsuratum, ideo videbimus primò, qui excusentur ab hoc crimine. Secundò, qui in ipsum incidant.

Circa primum aduerte, quod in pri-
1 mis, si quis non possit aliter recuperare
rem suam ab iniusto possessore, tunc si
loco pignoris retineat aliquam rem il-
lius potest fructus percipere, nec excō-
putat in sortem, dummodo sint intra
rationem interessis rei suæ. cap. 1. & cap.
2 conquestus extra eodem. Secundò, res
pignorata prò dote à socero genero, hic
enim potest interim fructus percipere,
nec est vsurarius, & ratio est: nam dos
datur ad sustinenda onera matrimonij.
3 l. pro oneribus, C. de iure dotium, non
potest autem onera sustinere matri-
monij is, qui ex re obligata pro dote
fructus non percipit. cap. salubriter ex-
tra eodem. l. diuortio, ff. soluto matrimo-
nio. Tertiò, qui vendidit rem alteri non
percepto pretio, potest interim dum
4 pendet pretij solutio iustas petere vsu-
ras, tanquam si peteret fructus ex re
propria. gl. in cap. conquestus extra
eodem. cap. si quis 14. q. 4. l. 2. C. eodem.
5 Quartò, Principes, ab illis, contra quos
iustum bellum mouere possunt, vsuras
exigere valent, ait enim textus in c. ab
illo 14. q. 4. Ab hoc vsuram exige, quæ
non sit crimen occidere. Quintò, ratio-
ne periculi, & sic fideiussor potest pro
periculo, cui se exponit aliquid petere
pro fideiussione vltra sortem, quam sol-
6 uet pro principali. cap. peruenit, & cap.
constitutus de fideiussoribus, tunc au-
tem id recipitur non ratione pecuniæ
soluendæ, sed ratione damni cui se ex-
ponit pro principali. Idem est ratione
periculi, quando res sit pluris valitura, si
seruetur imposterum, tunc enim si quis
cogatur de præsenti vendere, quod pro
7 alio tēpore erat seruaturus potest maius
pretium exigere vltra id, quod res va-
let de præsenti, sed non debet esse satis
excedens. cap. nauiganti, §. fin. extra
eodem, debet tamen res esse dubia, vt
in l. oleo, C. de vsuris, alias esset potius
vsura palliata, d. cap. nauiganti. Sextò,
ratione lucri cessantis, vel damni emer-
8 gentis: tamen lucrum cessans debet
esse de præsenti, vel in potentia proxima
ipsi mutuanti, qui talem pecuniam lici-
tè in aliam iustam negotiationem im-
plicaret, & debet etiam recipiens esse
9 certioratus de hoc in principio contra-
ctus, quod si tunc indigeret pro extre-
ma necessitate, mutuans nihil posset ac-
10 cipere ab ipso, quia propter extremam
necessitatem non tantum cogimur mu-
tuare, sed etiam dare. Hoc autem lu-
crum cessans arbitrio boni viri taxan-
dum est, qui spem negotiationis, & fu-
turum lucrum arbitrans taxat interesse,
11 tamen lucrum lucri, seu interesse inte-
ressis non potest peti, nisi excedat ratio-
nem centum aureorum, & tunc soluen-
tur quinque pro centenario, vt videre
est per Vrsillum ad Afflictū decis. 290.
12 Ratione damni emergentis, vt si quis
retinebat pecuniam ad emendum fru-
mentum, oleum, &c. & quis petijt ipsam
mutuam promittens pro determinato
tempore, tunc enim si elapso tempore
pecunia non fuerit restituta, & mutuans
fuerit coactus emere cariori pretio, vel
aliud damnum passus sit, tunc potest hoc
damnum repetere, vt patet ex d. c. con-
questus, vbi Nau. c. 17. n. 211. ponit ca-
sum singularem pro eo scilicet, qui deti-
13 nebat pecuniam ad reficiēdas ædes in-
fra certum tempus, si enim rogatus ab
amico ipsam pecuniam mutuauit per
mensem v.g. si mutuatarius elapso men-
se pecuniam nō restituerit, ex quo eue-
nit, vt ædes cum maiori ruina decide-
rint, tunc tenetur mutuatarius ad illud
maius interesse, & mutuans bene pote-
rit illud accipere ratione veri damni
14 emergentis. Septimò, si quis recipiat
aliquod ex gratuito offerentis. gl. in d.
c. conquestus, ex c. dilectus de simonia.
Idem est pro assecuratione, si quis enim,
15 vt merces assecuraret aliquid accepérit
à mutuatario non est vsura. cap. naui-
ganti extra eodem. Octauò, qui ven-
didit rem pecunia credita personæ non
tutæ, & ratione periculi, cui se exponit
16 alterat pretium iustum, quo valet res
hic, & nunc, non est vsurarius, quia ex-
ponere se tali periculo est pretio æsti-
17 mabile, ergo non erit vsura ex ista ra-
tione aliquid accipere. Ratio rationis
esse potest, quia potest venditor petere
ab emptore fideiussorem pro sua secu-
ritate, & hic fideiussor potest ab empto-
re petere aliquid pro periculo, quo se
exponit, vt supra diximus; ergo hoc ip-
18 sum poterit retinere venditor ratione
periculi, quod in se suscipit, sic tenet
Emanuel Sà verbo venditio n. 3. Rodri-
quez in Summa p. 2. c. 83. n. 3. Medina
de restitutione q. 28. c. 3. & 4. Valentia
tom. 3. disp. 5 q. 20. puncto 2. concl. 4. &
alij communiter.

Circa secundum multi incidunt in crimen vsurarum, & primò, qui mutuāt frumentum nouum, & volunt in eadem

19 mensura frumentum vetus. Idem dic
de vino, oleo, &c. vel si quis vellet in
alio loco, quam vbi mutuat, vel in tem-
pore magis periculoso, &c. *Sotus de iu-
stitia, & iure lib. 6. q. 1. art. 2.* semper
enim in casibus dictis aliquid percipi-
tur vltra sortem principalem mutuatã.
Secundò, qui mutuat pecuniam cum
pacto vt mutuatarius, qui est nauiga-
turus, faciat, quod ipsemet mutuans as-
securet merces, vel pecuniam, &c. & sic
ipse mutuans ex tali mutuo sentiret cõ-
modum, licet enim merces dentur præ-
20 cisè pro assecuratione, & ex eo quia hic
exponit se periculo, tamen ex mutuo, &
eius pacto inducitur seruitus, seu obli-
gatio ad accipiendam essecurationẽ ab
ipso mutuante; ergo recipitur aliquid
præter sortem, & per consequens vsura
est, sic patet ex textu in *d. cap. nauigan-
ti, & notant ibi DD.* Nota pro hac asse-
curatione, quod is, qui vult facere asse-
curationẽ actiuam debet habere ex quo
soluere possit, si enim non habeat, non
potest in conscientia retinere id, quod
recipit pro assecuratione, id enim ideo
datur, vt si res pereat ipse soluere te-
21 neatur. & sic datur quasi conditionatè,
merito si ipse sit impotens soluere per-
cipere nequit. *Riccius collectanea* 838.
*& lib. 2. C. de nautico fœnore, vbi DD.
multa pro hoc.* Tertiò, qui mutuat in-
digenti ea lege, & pacto, vt ipse mutua-
tarius sibi deinde pariter indigenti re
22 mutuet vsura est, sic docet *S. D. 2. 2. q.
78. ar. 2. ad secundum, & quartũ, Ban-
nez, & Caetanus ibidem. Molina tom. 2.
disp. 308. Siluest. verbo vsura q. 2 Les-
sius loco citato c. 20 du 10 8 Molfesius
in Summa p. 2. ar. 12. & alij communi-
ter.* Ratio est, nam per tale pactum
mutuatarius alio nouo vinculo obliga-
tur mutuanti, & sic obligatione ciuili,
23 quæ obligatio ciuilis est pretio æstima-
bilis; ergo si quis talem obligationem
stipuletur, quod pluris sperat ex mutuo,
ac proinde committit vsuram dum re-
cipit aliquid vltra sortem mutuatam.
Quartò, qui mutuatarium excitat ad re-
cognoscendum bẽneficium mutui, quod
24 ipse nunc facit de præsenti, si deinde
aliquid recipiat vsuram committit *Ric-
cardus in 4. distinct 15. q 5. ar. 3 Scotus
ibidem q. 2. Ioseph de Angles q. de con-
tractu mutui art. 2. concl. . definit. 5.*
Quintò, si quis debeat mille post bien-
nium v. g & soluat nunc quingentum cũ
25 pacto, vt creditor expectet deinde ip-
sum per quadriennium pro alijs quin-
gentum, vsuram committit, quia vt ait
*Bonacin. de contractibus disput 3. q. 3.
puncto 3. n. 9. q. 1* hoc idem est, ac mu-
tuare cum pacto, vt re mutuetur, hoc
autem prohibitum est vt supra dixim. s.
Sextò, qui mutuat cum pacto Prælato,
vel Episcopo, vt sui consanguineo, vel
26 filio conferat beneficium, vel ordinem
vsuram committit, & simoniam, simo-
niam, quia dat pro rebus sacris, vsuram
quia vult aliquid præter sortem princi-
palem. *Rebellus p. 2. lib. 8. q. 4. nu 13.
Reginaldus tom. 2. lib. 25. c. 11. nu. 190.
Medina conclusione 15. quæst. 4. de
vsuris, §. inde sequitur.*

DE ADVLTERIIS, & alijs illicitis coniunctionibus.

TITVLVS OCTAVVS.

SVMMARIVM.

Adul.

23 *Adulterij pœna sunt quam plures.*
24 *Maritus occidens vxorem, quam inuenit in adulterio non punitur.*
25 *Adulterium causat diuortium.*
26 *Adultera antiquitus pœna mortis puniebatur, hodie non.*
27 *Adulteri laici excommunicantur.*
28 *Adulterium in duplici foro punitur.*
29 *Transactio non datur propter adulterium vxoris.*
30 *Dotem, & antefatum amittit vxor propter adulterium.*
31 *Adultera vxor detruditur in Monasterium.*
32 *Adulterium facit amittere ius petendi debitum.*
33 *Adulteri vir, & vxor debitum ad inuicem petere possunt.*
34 *Delicta parta mutua compensatione tolluntur.*

CONTINVANTES materiam delictorum post crimina, quibus bona læduntur, sequitur de ijs, quibus læditur fama, merito de ipsis hic ad cuius tituli, & S. primi intelligentiam.

Aduerte primò, quod adulterium est
1 illicitus coitus cum vxore alterius adhibitus, sic definitur *ex text. & gl in cap. non machaberis 32. q. 6* Est autē adulterium sic dictum, quasi accessus ad thorum alterius, & committitur etiam tam
2 ex parte vxoris, quam ex parte viri. *cap. tuto, §. cum ergo. cap. præcepit, & cap. Christiana, c. & q. citata.*

Aduerte secundò, quod luxuria habet
3 sub se plures species, quarum meminit. *S.D. 2.2. q.154. art.1.* scilicet fornicatio simplex, adulterium, incestus, stuprum, raptus, & vitia contra naturam. Adul-
4 terium est de quo loquimur. Incestum est concubitus cum affine, siue carnali, siue spirituali: idem est cum consan-
5 guinea. Stuprum est concubitus cum virgine in potestate parentum. Raptus
6 est concubitus cum virgine violenter. Vitia contra naturam sunt sodomia, &
7 bestialitas, hoc est coitus cum brutis, & in quolibet ex his criminibus persona
8 Ecclesiastica, siue Deo dicata per professionem, vel votum so emne dicitur sacrilegium committere, vt patebit ex infra dicendis.

Aduerte tertiò, quod adulterium
9 duplici præcepto prohibetur, scilicet nō mæchaberis, & non concupisces, quo vltimo præcepto datur nobis intelligi quanta sit grauitas huius criminis, vt etiam eius cogitatio, seu desiderium prohibeatur. Tamen strictè sumptum
10 adulterium committitur cum fæmina nupta, largè vero etiam à coniugato cū non nupta: *l. inter liberos, §. 1. ff. eod. l. inter stuprum, ff. de verborum significatione.* Patet etiam ex ipso nomine, dicitur enim adulteriū accessus ad thorum alterius; ergo quotiescunque vir etiam solutus accedit ad vxorem alterius adulterium committit, & è contra si vxoratus cognoscat fæminam liberā, quia maculando suum corpus lædit thorum suæ vxoris adulterium quoque cōmittere dicitur.

Aduerte secūdò, quod fornicatio simplex est concubitus soluti cum soluta, *Caetan. verbo fornicatio*, vnde vt sit simplex fornicatio nullum vinculum in-
11 tercedere debet, non votum, quia esset sacrilegium, non affinitas, vel consanguinitas, quia esset incestum, non matrimonium, quia esset adulterium, &c. *S.D. 2.2. q.154. art.2.* Est autem fornicatio simplex prohibita de Iure naturæ,
12 & indispensabilis, quia educatio prolis est de Iure naturæ & nemo educare solet prolem, quam non sumit in suam, licet igitur alia animalia vagè coire so-
13 leant id ideo est, quia parum refert partus educari nec ne, non sic autem in hominibus, isti enim si pereant fame, desperatè etiam obirent. Hoc igitur posito patet fornicationem esse prohibitam de Iure Diuino naturali, & per
14 consequens indispensabilis. Quod sic probatur illud dicitur prohibitum de aliquo Iure, quod ipsi Iuri aduersatur, sed ita se habet fornicatio circa Ius naturæ, dum aduersatur educationi liberorum; ergo debet dici fornicatio prohibita de Iure naturæ. Patet totum hoc ex *S.D. loco citato.*

Dices primò, tuta ratio quare fornicatio sit prohibita est vt homo habeat ex certa fæmina filios, quos alere teneatur de Iure naturæ, sed potest homo fi-
15 lios, quos habet nunc ex tali fæmina, nunc ex alia etiam alere; ergo in tali casu non esset prohibita fornicatio de Iure naturæ.

16 Respondetur distinguendo minorem potest per se, & nego, per accidens, & concedo, lex autem versatur circa ea,
17 quæ frequentius accidunt ex *l. nam ad ea, ff de legibus*, & frequentius accidit homines obliuisci talium filiorum, quos
18 sic vagè procreant; ergo ipsis omnino

fornicatio prohibita est; tum etiã, quia fornicatio alia multa mala operatur,
19 lędit corpus, quod est templum Dei, maculat animam, dum ipsam reddit impuram, & alia operatur; ergo de omni Iure prohibita est.

Dices secundò: *Osea cap. 1.* vbi dixit
20 Dominus sume tibi vxorem fornicariã, & fac tibi filios fornicationum; ergo dum ipsemet Deus præcepit fornicationem, signum est, quod non est prohibita, & peccaminosa.

Respondetur distinguendo antecedẽs in vim veræ fornicationis, & nego, in vim dispensationis matrimonij, & concedo, dispensauit igitur Dominus ibi, vt quis præter vnam vxorem haberet aliam, non autem permisit veram fornicationem. *S. D. art. 2. q. citata ad secundum.*

Dices tertiò, si fornicatio esset pec-
21 caminosa non permitterentur meretrices, sed permittuntur; ergo licita est.

Respondetur *Abb. in cap. inter ope-*
22 *ram de sponsalibus* negate minorem, loquitur tamen de foro pœnitentiali, at in foro ciuili si permittuntur est ad euitandum maius malum modo quo diximus *libro primò ciuili*, circa præceptum honestè viuere.

Aduerte tertiò, pœnas adulterij esse
23 quam plures, & imprimis de Iure antiquo *Exodi cap* 20. mulier adultera lapidabatur. Secundò, de Iure ciuili non punitur maritus occidens vxorem, quã
24 inuenit in adulterio. *l. Gracchus, C. de adulterijs*, quid dicendum de Iure Canonico diximus *in lectura de constitutionibus*. Verum tamen est, quod adulteriũ
25 causat diuortium. *cap. ex litteris de diuortijs*. Tertiò, de Iure Ciuili si adultera euadat mortem à viro punitur etiã pœna mortis. *l. quamuis, ff. ad l. Iuliam*
26 *de adulterijs*, hodie tamen, neque id seruatur, sed arbitrio Iudicis remittitur etiam ex dispositione Iuris Ciuilis *auth. sed hodie C. de adulterijs*. Quartò, adulteri si sint laici sunt excommunicati.
27 *cap si quis episcopus, Abb. in cap. vt Clericorum, & cap peruenit de adulterijs*, sed istæ pœnæ etiam hodie sunt arbitrariæ, vt notat *Lancellottus in fine, S. præterea verbo, vel certe pœna imposita*. Quintò, idem delictum in duobus foris punitur scilicet in foro pœnitentia-
28 li quoad culpam, & crimen mortale, & in foro Ciuili quoad supradictas pœnas, vt per *DD. in d. l. Gracchus, C. ad l. Iuliam de adulterijs*. Sextò, propter adulterium vxoris non datur trãsactio, *DD.*
29 *in l transigere, C. de transactionibus*, & ratio ea est, quia per transactionem videretur virum consentire in adulterium, & sapere etiam lenocinium, quod satis turpe est, & indecorum, vt videbimus infra. Maxima tamen pœna est
30 inter omnes, quod vxor propter adulterium amittit dotem, & antefatum, *cap. plerumque de donationibus*, & detruditur in Monasterio. *Francus decis.*
31 140. Item tam vir, quam vxor propter adulterium amittunt Ius petendi debitum, licet adulter teneatur reddere,
32 non criminosæ, & è contra. Si vero ambo inciderint in adulterium, non
33 possunt sibi debitum negare adinuicẽ, quia paria delicta mutua compensatio-
34 ne tolluntur. *l. de viro, ff. soluto matrimonio.*

In §. eadem.

SVMMARIVM.

1 *Incestuosi pœna arbitraria puniuntur.*
2 *Incestum grauius delictum adulterio grauius etiam illo punitur.*
3 *Incesti prohibitionis ratio potissima adducitur.*
4 *Gradus an sit explicandus in confessione pro copula incestuosè habita.*
5 *Gradus in peccato incesti est circumstantia aggrauans.*
6 *Circumstantia aggrauantes non sunt necessario explicanda in confessione.*
7 *Sodomia crimen comprehendit concubitum, tam cum masculo, quam cum fœmina in vase præpostero.*
8 *Sodomia crimen potest ab Ecclesiasticis puniri etiam in laicis.*
9 *Sodomia crimen incurrunt fœminæ inter se commiscentes.*
10 *Vxor à viro cognita sodomitica copula peccat mortaliter, nisi bene patiatur ex violentia absoluta.*
11 *Clerici sodomitæ deponuntur.*
12 *Sodomia in crimine dictum pueri cũ mala fama inquisiti facit indicium sufficiens.*
13 *Sodomia crimen punitur pœna mortis, & combustionis.*
14 *Sodomia pro crimine non datur guidaticum.*
15 *Coeuntes cum brutis grauissimè puniuntur, & bruta ipsa comburuntur.*

Hic

HIc in specie de incestu, & criminibus contra naturam, ideo

Aduerte primò, quod incestuosi sunt, de quibus supra diximus, & pœna arbitraria puniuntur. *cap hoc ipsum 3. q. 2.* Certum tamen, quod pœna pro his criminibns debet esse maior, quam sit pœna pro adulterio, vt seruetur ordo Iustitiæ distributiuæ, qna pro atrocioribus delictis grauiores pœnæ
infligi debent, quam pro lenioribus infligantur, ac proinde nouæ pœnæ, & antiquæ non remouentur, vnde incestuosi non possunt petere debitum, si autem sint consanguineæ ligatæ in matrimonio erit incestum, & adulterium. Prohibetur autē incestum propter varias rationes, vt videre est per *S. D. 2. 2.*
3 *q. 154. art. 9. in corpore*, vbi plnres adducit rationes; illa tamen videtur potissima, ne scilicet vir, & vxor propter aliud incentiuum aditum ex commixtione venerea, maximè accenderentur ad amorem, & libidinem contra castitatem matrimonialem.

Quæres: An sit explicandus gradus personæ cum qua habita est copula ex incesto.

Respondet *Nau.* affirmatiuè, quia est circumstantia aggrauans, sic docet in *cap. 16. n. 23.* nos tamen contrarium sustinuimus *lib. 2. de sacramento Pœnitentiæ*, quia circumstantiæ aggrauātes non sunt necessario explicandæ. Verumtamen est, quod debet pœnitens se accusare: An fuerit coniunctio cum tali persona cnm qua sit casus reseruatus.

Aduerte secundò, quod nomine so-
7 domiæ venit concubitus, siue cum masculo, siue cum fæmina in vase præpostero, vnde etiam laici per hoc crimen
8 puniri posse ab Ecclesia, probat *glos. hic verbo sodomitis*, & etiam infideles ducenda paritate ex dictis supra *de vsuris in §. Iudæi*, imò etiam si fæminæ inter
9 se se commisceant, vt tales erunt puniēdæ. *Couarruuias par. 2. de sponsalibus c. 7. Nau. c. 17.* Item nec vxor potest sic cognosci à viro, & si id permittat
10 peccat mortaliter, nec vlla violentia excusatur, nisi esset violentia absoluta, & coactiua. *Siluest. verbo debitum coniugale n. 4.*

Aduerte tertiò, qnod pœnæ pro hoc
11 crimine sunt, quam plures: in Clericis est depositio: *Abb. in cap. Clericorum, de vita, & honestate Clericorum*. Secūdò, facit pro hoc crimine indicium so-
12 lum dictū pueri cōcurrente mala fama ipsius inquisiti. *Bossius in praxi tit. de Iudicijs n. 160.* Tertiò de Iure Ciuili imponitur pœna mortis *§ 1. auth. vt non luxurientur*. Item de Iure Regni cōburuntur, vt omnino tollatur facti me-
13 moria. quod habet locū, tam in agente, quam in patiente, nisi is sit minor, vel violenter cognitus. *Afflictus in constitutione Regni, quæ incipit legum asperitate n. 10. & 11.* Quartò, etiam de Iure Ciuili pro hoc crimine non da-
14 tur guidaticum, nec valet compositio, vt in *pragmat. hac nostra l. tit. de sodomitis*. Quintò, coeuntes cum brutis etiā grauissimè puniri debent, vt per *tex. in*
15 *c. mulier 15. q. 1.* vbi etiam pecus cum quo fæmina coierit occidi debet, vt omnino facti memoria deleatur.

In §. quod si quis stuprum cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Stuprans virginem tenetur dotare.*
2 *Stupri circumstantia quæ.*
3 *Stupri plures effectus mali.*
4 *Stuprum committitur etiam cum virgine putatiua.*
5 *Stuprum cum virgine non sub potestate parentum, & consentiente non subiacet pœnis.*
6 *Volenti, & consentienti non fit iniuria.*
7 *Stuprās virginē tenetur stare promissis de ducenda ipsa in vxorem, vel si est ligatus illam dotare.*
8 *Clericus stuprator deponitur ab ordine.*
9 *Stuprans virginem vilioris cōditionis, an teneatur ipsam ducere cū sui ignominia.*
10 *Stuprator si iurauit ducere in vxorem virginem vilioris conditionis, quam stuprauit tenetur stare iuramento, nisi maius scandalum proueniat, si vero non iurauit potest eam dotare.*
11 *Dos qualis sit assignanda virgini stuprata.*
12 *Dos augetur, vel minuitur ex qualitate dotandæ.*
13 *Stuprator recusans ducere in vxorem virginem, quam stuprauit punitur arbitrio Iudicis.*

1 ADuerte primò, quod stuprator, vel rem habuit cum virgine in potestate parentum, & tenetur ipsam dotare. *cap. 1. & 2. de adulterijs, &*

hic

hic propriè dicitur stuprator, & circum-
2 stantiam violentiæ, & potestatis paren-
tum exprimere debet. Est autem ma-
ximum hoc crimen, quia per ipsũ amit-
3 titur virginitas, redditur vilior conditio
ipsius cognitæ, infertur iniuria parenti-
bus, & alia quamplura mala oriuntur.
Currunt hæc licet fœmina non esset vir-
4 go realiter, sed tantũ putatiue, nam co-
gnoscens ipsam violẽter tenetur dotare
in pœnam infamiæ irrogatæ, vt patet
ex *gl. hic, & diximus lib.4. Ciuili in §. item lex Iulia de vi publica tit. de pu-*
5 *blicis Iudicijs*. Vel desflorauit virginem,
quæ non erat in posse parẽtum, nec vio-
lenter, sed de eius voluntate id fecit, &
tunc neque tenetur dotare: nam vo-
6 lenti, & consentienti non fit iniuria.
Nau. c.16. n.17. si autem promiserit eã
ducere in vxorem, tenetur ad hoc, nisi
ligaretur alio matrimonio, vel voto so-
7 lemni, quia tunc teneretur dotare. *c.1. de adulterijs*, & deponitur etiam ab or-
8 dine, vt notant *Diaz in praxi criminali Canonica c.74.*

Quæres, quid si quis stuprauerit vir-
9 ginem vilioris conditionis: An tenea-
tur ipsam ducere cum sui ignominia,
& dedecore.

Respondetur, quod si medio iura-
mẽto id promisit, & ducere tenetur,
nisi maius scandalum superimmineat.
10 *cap. ex litteris. & c. requisierit de spõsalibus.* si vero absque iuramẽto id pro-
miserit, & tunc potest ipsam dotare, &
sic adimplet iuramentum per æquipol-
lens. *Nau. loco citato c.18.*

Quæres secundò, quæ nam sit men-
11 sura pro ista dote constituenda.

Respondetur, id esse considerandum
attenta qualitate facti, & conditione
personarum, ex his enim augetur, vel
12 minuitur quantitas doris cõstituendæ.
auth. sed quamuis, C. de rei vxoria actione, cap. nullus 30. q.5.

Aduerte tertiò, quod si stuprator sit
renitens ducere in vxorem à se stupra-
13 tam, punitur arbitrin Iudicis. *cap.2. extra eodem*, & plures connumerat *gl. in §. quod si consentiente verbo constitutus, & sequenti.*

In §. maior vsque ad finem tituli.

SVMMARIVM.

1 *Raptus definitur.*
2 *Raptus nõ dicitur cõtractis spõsalibus.*
3 *Raptus non solum vi, sed etiam allectationibus, muneribus, & promissionibus committitur.*
4 *Raptores excommunicationis pœna puniuntur.*
5 *Clericus raptor deponitur, & cum rapta (nisi in loco tuto reponat) potest contrahere matrimonium.*
6 *Raptores de Iure Ciuili pœna mortis puniuntur.*
7 *Raptoribus appellatio, vel remissio ad proprium Iudicem denegatur.*
8 *Raptor monialis de Iure canonico, & ciuili punitur excommunicatione, & morte.*
9 *Raptor monialis plura delicta committit.*
10 *Sacrilegium committunt cognoscentes carnaliter filiam spiritualem.*

1 ADuerte primò, hic pro raptu,
quod raptus est violenta cogni-
tio fœminæ, cum qua nullo mo-
do de matrimonio actum est, cum ex-
portatione eiusdem, sit patet ex *gl. hic in figuratione casus*. Dicitur (cum qua
nullo modo de matrimonio actum est)
ad ostendendum, quod si sint contracta
sponsalia per verba de præsenti; & vir
2 rapiat suam sponsam à parentibus, & co-
gnoscat ipsam non punitur vt raptor,
vt habetur hic in §. *raptus autem ex l. & an eadem §. & actionem, ff. de exceptione de re iudicata*, quia quod meum
est magis meum fieri non potest, & ne-
que furtus, neque raptus cadit in re
propria.

Aduerte secundò, quod etiam raptor
dicitur ille, qui muneribus, & promis-
sionibus facit, vt mulier de loco in quo
manet sub potestate parentum, vel de
3 Monasterio exeat, & ipsum sequatur. *l. 1. C. de raptu virginum. Nau. consilio 1. de raptoribus*, ex quo colligitur, idem
esse dicendum si quis faciat, quod puel-
la in domum vicinæ descendat, ibique
ipse latitans violenter cognoscat, hic
enim dicitur stuprator, & raptor, si illa
esset monialis diceretur criminosus, stu-
prator, & sacrilegus.

4 Aduerte tertiò, quod varijs pœnis
puniuntur raptores, & primò, pœna ex-
communicationis. Secundò, si sit Cle-
5 ricus deponitur. *cap. alienum distin. 50.*
Nec potest cum rapta contrahere ma-
trimonium, nisi ipsam reponat in loco
tuto, vt per *Trid. sess. 24. c.6. de reform.*
6 Tertiò, de Iure Ciuili raptores puniun-
tur pœna mortis. *l. 1. C. de raptu vir-*
7 *ginum*. Quartò, non datur appellatio,

nec

nec remiſſio ad proprium Iudicem. *Bal. in l.vnica, C. de raptu virginum.*

Aduerte quartò, quòd raptor mo-
nialis eſt ſacrilegus de Iure Canonico,
& excommunicatur. *cap. virginibus* 27.
q.1. de Iure Ciuili punitur pœna mor-
tis. *l.vnica, C. de raptu virginum*, &
coniungens ſe cum moniali eodē actu
committit tria crimina ſcilicet ſacrile-
9 gium, ſtuprum, & adulterium ſpiritua-
le. *gloſ. hic verbo ſacrilegium.* Com-
mittitur etiam ſacrilegium in hac ma-
teria, ſi quis cognoſcat filiam ſpiritua-
lem ex Baptiſmo, vel confirmatione,
vel etiam ex ſacramento Pœnitentiæ ei
10 miniſtrato. *cap. ſi quis 33. q.2. cap. ad
limina, cap. ſi quis omnes 34 q.1.* ideo
operæ pretiū duxi aliqua hic ſubnecte-
re pro hoc crimine, maximè pro ſacri-
legio ex ſacramento Pœnitentiæ mini-
ſtrato.

De ſollicitantibus in cōfeſſione.

SVMMARIVM.

1 *Confeſſarij ſollicitantes filias ſpirituales habentur tamquam de hæreſi ſuſpecti.*

2 *Sollicitationis circumſtantia à confeſſario exprimenda eſt.*

3 *Confeſſarij ſollicitantes ſunt denunciandi ſancto Officio.*

4 *Confeſſarius à pœnitente inductus ad libidinem non vt ſollicitans eſt denunciandus.*

5 *Sollicitationis fine ſimulans audire confeſſiones, vt ſollicitans eſt denunciandus.*

6 *Sollicitationis crimen tam in maſculis, quam in fœminis cōmittitur, ideo in vtroque caſu ſunt denunciandi.*

7 *Sollicitationis crimen etiam ad laicos, & alios ſimulantes audire confeſſiones extenditur.*

8 *Confeſſarius ſollicitationis crimen incurrit etiam ſi ante, vel poſt confeſſionem ſollicitauerit; dummodo tamen moralis diſtantia temporis non interceſſerit.*

1 ADuerte primò, quod Confeſſarij
ſollicitantes in confeſſione filias
ſpirituales ſunt ſuſpecti de hæ-
reſi, & vt tales notantur per *Gregorium
XV. in Bulla quæ incipit, Vniuerſi Do-
minici gregis, &c.* & ideo confeſſarius,
qui rem habet cum filia ſpirituali tene-
2 tur ſecundum aliquos hanc circumſtan-
tiam exprimere, non enim eſt ſimplex
fornicatio, ſed ſacrilegium, & inceſtus.

Aduerte ſecundò, quod Confeſſarij
3 ſic ſollicitantes ſunt denunciandi ſancto
Officio, ex *Bulla dicti Gregorij, Graffiue
tom.1. lib.5. conſilio 7. n.8. & ex com-
muni omnium Canoniſtarum.* Intel-
lige tamen hoc ſtrictè, & quando verè
confeſſarius ſollicitauit pœnitentem,
ſecus autem quando e contra pœnitens
potius ſollicitaſſet confeſſarium, qui de-
4 diſſet ſolum aſſenſum, nec aliter, & pœ-
nitentem, nec prouocaret, nec aliter de
rebus obſcenis loqueretur, tunc enim
Confeſſarius non eſt denunciandus, ſic
poſt Bullam latam refert *Sanctarellus
in tractatu de hæreſi c.46. n.2. Bonaci-
na in tract. variarum diſputationum
diſput.6. puncto 3. n.17. Sancius in ſe-
lectis diſp.11. n.25. & 26. Peirinus in
priuilegijs minimorum tom.2. Conſti-
tutione 4. Gregorij XV. §.2. n.2. & §.3.
num.10*

Aduerte tertiò, quod non tantum
5 ſollicitantes in confeſſione ſunt denun-
ciandi, ſed etiam ſollicitantes prætextu
confeſſionis, & ſic ſimulantes audire
confeſſiones patet ex verbis *dictæ Bul-
la Gregorij,* ibi: (qui prætextu confeſſio-
nis fæminam ſollicitauerit, &c.) *Peiri-
nus loco citato, Bellochius de caſibus re-
ſeruatis p.2. q.9. n.51. Venerus in exa-
mine Epiſcopali lib.5. c.17. n.9. & alij
communiter*, quod extende tàm ad fæ-
6 minas, quàm ad maſculos, vnde ſollici-
tantes adoleſcentes ſunt denunciandi,
patet ex alijs verbis Bullæ, ibi: (qui per-
ſonas quæcunque illæ ſint, &c.) *ſic Ve-
nerus loco citato n. 19. Peirinus §.5.
n.14. Bellochius q.10. n.51.*

Extende etiam hoc ad Sacerdotem
non approbatum, vel Clericum, vel etiā
laicum, qui fingentes ſe confeſſarios in
loco pro audiendis confeſſionibus ſe
apponentes, aliquas perſonas ſollicita-
7 rent: nam & iſti ſunt denunciandi non
quod verè ſollicitauerint in confeſſione,
ſed potius, quia ſapiunt hæreſim dum
non habentes iuriſdictionem, audiendis
confeſſionibus ſe exponunt, *ſic Sancius
in ſelectis diſp. 11. n. 36. Rodriquez in
quæſtionibus regularium tom. 2. q. 28.
art.2. Sanctarellus de hæreſi c. 46. du-
bio 1. n.9. Acugna in tract. de confeſſa-
rijs ſollicitantibus q.13. n.9. & alij.*

Aduerte quartò, quod ſi confeſſarius
ante confeſſionem ſacramentalem, vel
immediatè poſt, ſollicitauerit etiam eſt
denunciandus, vt per expreſſa *verba
Bullæ*, ibi (in actu confeſſionis ſacra-

menta-

mentalis, siue ante, siue post immedia-
tè) si tamen aliqua moralis distantia
8 temporis intercesserit; puta si in sequē-
ti die confessarius accederet ad domū
pœnitentis, & ibi illam prouocaret non
esset denunciandus, sic *Acugna loco citato q.5.n.15. Moisesius in summ. to.1. tract.7.c.24.n.32. Scortia in Bullis Pōtificis Epitome 77. Theoremate 197. imò Acugna idem tenet* esse dicendum si confessarius id faceret scribendo litteras amatorias, vel sollicitando extra cōfessionem immittendo lenones inter nuncios, vel similia faciendo.

Moralia pro adulterijs, & alijs illicitis coniunctionibus.

SVMMARIVM.

1 *Concubitus fœminæ accubantis super virum est peccaminosus, sed inter coniuges est venialis.*

2 *Mollicies quæ sit? & hic actus semper est peccatum mortale.*

3 *Pollutio proueniens ex cogitatione, & delectatione cum virgine cōtinet duplex peccatum, scilicet stuprum etiā; & cum nupta adulterium, &c.*

4 *Tactus, vel oscula propter inhonestum finem sunt peccaminosa.*

5 *Coitus inter virum & vxorem animo explendæ libidinis tantum excludendo alios fines matrimonij est peccatū mortale.*

6 *Vir in actu seminandi si seminet extra vas peccat mortaliter.*

7 *Vxor peccat mortaliter tactu proprio excitando libidinem ob solam delectationem.*

8 *Vsus corporis interdicitur coniugibus extra coitum matrimonialem.*

9 *Coniux se delectando in cogitatione de coniunctionibus habitis peccat mortaliter.*

10 *Coniuges pro vsu matrimoniali non possunt ad excitandam venerem incipere actum contra naturam.*

11 *Viro non est illicitum cognoscere vxorem prægnantem.*

12 *Fœmina benè potest plures filios concipere.*

13 *Coniuges propter paupertatem possunt sibi inuicem negare debitum.*

14 *Solutionem debiti excusat magna incommoditas: hoc extenditur ad debitum matrimoniale.*

15 *Pactum inter coniuges de non petendo debitum est licitum, quia non est contra essentiam matrimonij. Intellige si absit periculum incontinentiæ, &c.*

16 *Coniugibus permittuntur oscula, tactus, &c. ad excitandam copulam matrimonialem etiam cum periculo pollutionis, quæ tamen non sit præuisa.*

17 *Coniux quæ patitur amplexus, oscula, tactus, &c. neque venialiter peccat.*

18 *Coniuges ob solam fornicationem euitandam bene possunt habere copulam absque peccato.*

19 *Coniuges ob solam libidinem copulam habentes, positiuè excludendo finem procreationis, peccāt venialiter; mortaliter vero si faciant in contemptū.*

20 *Coniuges pro valetudine tuenda possunt habere copulam; tamen solus hic finis saltem includit peccatum veniale.*

21 *Coniuges de communi voluntate bene possunt copulam inceptam abrumpere ex bono fine, dummodo absit periculum pollutionis.*

QVæres primò: An detur alius concubitus peccaminosus præter casus suprapositos.

Respondetur affirmatiuè. Pri-
1 mus est si fæmina accubet super virum.
Caetan. q.154. art.4. ad primum, si ta-
men hæc commixtio interueniat inter
virum, & vxorem non est peccatū mor-
tale, sed veniale. *Siluest. verbo debi-
tum q.6. Nau.c.16.n.42.* dummodo ta-
men semen emittatur intra vas, quod si
foras erit peccatum mortale. Secundò,
mollicies, & est pollutio quomodocūque
2 proueniens, siue ex tactu corporis alte-
rius, siue ex cogitatione, siue ex vehe-
menti aspectu libidinoso, & de his ait
*Paulus ad Corinthios 1. Molles regnum
Dei non possidebunt*. Si autem ex co-
gitatione, & delectatione alicuius vir-
3 ginis optando ipsam eueniat pollutio
duplex est peccatum scilicet mollities, &
stuprum in desiderio. Idem dic de fæ-
mina nupta; esset enim adulterium in
desiderio. *Nau.c.16.n.6.* Tertiò, tactus,
vel osculum ad finem inhonestum, & li-
4 bidinosum. *cap. nec solo, & cap. qui vi-
derit 32. q.5. Nauar. c.3.n.13.* Quartò,
si vir, & vxor rem habeant non ad so-
5 bolem procreandam, non ad vitandam
fornicationem, sed solo affectu libidinis
explendæ, sicut cæteri soluti se cogno-
scunt adinuicē, peccant mortaliter. *Sil-
uest. verbo debitum n.4.* Item si vir dū
est in actu seminandi seminet extra vas
6 forsan ad euitandam generationem

peccat

peccat ex pollutione, *idem Siluest. loco cit. num 7.*

Quæres secundò. An peccet vxor
6 tangens seipsam ad captandam voluptatem, excitando libidinem absque tamen periculo pollutionis.

Respondetur peccare mortaliter,
7 quia vxor, vel vir non habet vsum sui corporis ad suam voluptatem explen-
8 dam; sed tantum ad vsum licitum, & simul cum alio coniuge, vnde saltē erit delectatio morosa, & actus de se, potest etiam dirigi ad fornicationem: sic *Sancius in selectis disp. 21. n. 26. Bonacinus in I. D. disp. 74. ar. 1. q. 5. Ioannes de la Cruz in directorio p. 1. præcepto 6 ar. 9. dubio 12. & alij communiter.*

Quæres tertiò, an possit coniux de-
9 lectari, cogitando de coniunctionibus habitis cum suo coniuge absente.

Respondetur negatiuè: imo peccaret mortaliter, quia est delectatio morosa, & illicita, apta de se producere pollutionem: sic *Medina p. 2. q 74. ar. 1 dubio 1. Laiman. in Theologia morali lib. 1. tr. 3. c. 6. n. 14 Gabriel dubio 3. § 2. difficultate 3.*

Quæres quartò; an possint coniuges ad excitandam venerem pro vsu matrimoniali, & coniunctione licita incipere actum contra naturam, & non perficere ipsum, sed seminare deinde in vase naturali, & an possit vir accedere ad vxorem prægnantem, dummodo abstinere possit absque periculo incontinentiæ.

Ad primam partem quæsiti respon-
10 detur negatiuè; sic *Basilius Pontius de matrim. lib. 10. c. 11. n. 5* & ratio est; nam non omnis actus impudicus licitus est sponsis quidquid dicat *Sanchez de matrim. tom. 3. libro 9. disp. 17. n. 5.* vbi ait, absque peccato mortali posse virum peruoluere pudenda circa vas præposterum, dummodo non adsit periculum pollutionis.

Ad secundam partem quæsiti non dubitandi erat; nam matrimonium. & vsus eius est ad finem procreationis sobolis, sed hic finis non potest haberi ex fœmina iam prægnante, ergo, &c.
11 Hoc tamen non obstante negatur minor probationis, & quidquid sit, poterit vir accedere, neque peccat venialiter, quia habet vsum corporis suæ vxoris, non tantum pro sobole procreanda sed etiam ad refrenandam concupiscentiam, tum etiam, quia po-
12 test fœmina plures filios concipere: sic tenet *Coninch. de sacram. disp. 34. dubio 9. concl. 4. Villalobos in summ. tom. 1. tract. 13. difficult. 41. n. 9. Sanchez, & alij communiter.*

Quæres quintò. An possint coniuges aliquando sibi inuicem negare debitū coniugale.

Respondetur affirmatiuè, & casus
13 est, si coniuges sint pauperes, & impotentes prolem alere, vt propter impotentiam, & ne multiplicetur proles, possunt licitè, & absque peccato mortali ex mutuo consensu id facere, dum absit periculum incontinentiæ; sic docet *Emanuel Sà verbo debitum nu. 10. Sotus p. 1. ar. 1.* & quod plus est *Sanch. de matrim. tom. 3. libro 1. disp. 25. & Ledesma q 64 tr. 1. in fine tenent*; neque esse peccatum veniale id facere, & ratio esse potest: nam in alijs debitis magna
14 soluendi incommoditas excusat in solutione, vt supra diximus, ergo etiam in hoc debito, tantò fortius, quod non est contra substantiam matrimonij; nā de isto tenent *DD communiter*, quod secluso periculo incontinentiæ valet pactum inter coniuges de non petendo, vel reddendo, itaut posito tali pacto,
15 non peccet coniux non reddens, ergo, neque in casu posito, sic *Paludanus in 4 distinct. 32. q 3. ar. 2. cap. 5. Nau. c. 16 n 33. Villadobos in summa tom. 1. tr. 13. difficult. 41. n. 9 & alij communiter.*

Quæres sexto. An oscula, amplexus, & similes actus possint cadere inter coniuges, licet ex ipsis sequatur pollutio, sed non præuisa ex se.

Respondetur affirmatiuè, & casus est, si quis, vt excitet se ad copulam matri-
16 monialem, hoc faciat, & dum in his moratur, ante quam deueniat ad copulam patitur pollutionem, in isto casu non peccant, nisi aduertenter magna sit mora in similibus actibus, coniux verò, quia talia patitur, nullo modo peccat; nam coniuges habent vsum corporum ad inuicem, & patiens hæc
17 benè potest putare coniugem petentem id facere ad excitandum amorem, & vt ad actum matrimonialem deueniri possit: sic *Zanardus in director. confessariorum par. 1. de sacramento matrimonij cap. 21. q. 17 Sanchez loco citato disp. 45. n. 35. Filiuctus tom. 1. tr. 10. p. 1 c. 9. n. 356.*

Quæres septimò. An possint coniuges propter alium finem (præter procreationem prolis) habere copulam inter se.

Respondetur affirmatiuè, & primò,
18 ad fornicationem euitandā ita tamen,

vt hic finis non excludat alios fines matrimoniales, saltem implicite. sic *Emar. Sà verbo debitum n. 1. Durandus in 4. dist. 31. q. 4 Nau c. 16. nu. 32.* quia matrimonium introductum est etiam ad euitandam fornicationem, & libidinem refrenãdam, ergo qui sic operatur, non peccat, vnde licet *S. D. in 4 dist. 31. q. 62. ar. 2. ad secundum*, videtur sentire contrarium, tamen intelligi debet, quã-
19 do coniuges inter se habent hunc finem excludendo alios fines matrimonij, tunc enim certum est, quod peccarent saltem venialiter; & si in contemptum sacramenti id intenderent, peccarent mortaliter. Secundò, possũt etiam coniuges coniungi, vt coeuntes magis sani sint, & valetudini remedium
20 dent; verum tamen est, quod tunc pecarent saltem venialiter, quia hic finis nullo modo potest ingredi limites sacramenti matrimonij, sic *S. D. loco citato ar. 2. ad quartum, & in supplementum ad tertiam partem q. 89. ar. 5. ad quartum.*

Quæres octauò. An coniuges possint de communi voluntate inceptam copulam abrumpere antequam sequatur seminatio, dummodo non sit periculum pollutionis, & id faciant ex iusta causa, puta ne sequatur multiplicatio, vel ne coitus obsit saluti.

Respondetur affirmatiuè, nec peccare
21 venialiter; sic *Laiman in theologia morali libro 3. sent. 4. num 19. & Sanchez tom. 3. lib 9. disp. 19. n. 3.* & ratio est, quia in omni momento potest quis prauum opus abrumpere, & sic esset pollutio in casu nostro nociua saluti, vel contra prolem.

DE CRIMINE FALSI.

TITVLVS NONVS.

SVMMARIVM.

1 *Falsi crimine læduntur homines, & ex huius causa continuatur titulus.*
2 *Falsi definitio.*
3 *Falsum tripliciter committitur.*
4 *Falsi crimen contra testes opponi potest.*
5 *In iudicio qui sine periculo non adsunt ad subleuandum proximũ peccant mortaliter.*
6 *Oppressum non subleuare idem est, ac opprimere.*
7 *Citati grauiter peccant non comparendo ad subleuandum proximũ.*
8 *Citatus si deponat contra aliquem falsum, peccat contra charitatem, & tenetur ad restitutionẽ damni.*
9 *Iuramentum de non deponendo contra aliquem nec pro, nec cõtra, non obligat.*
10 *Testis nihil potest accipere pro depositione, & si acceperit tenetur restituere.*
11 *Testis potest aliquid accipere à gratis offerente pro laboribus diurnis, quos patitur eundo sæpe ad deponendum.*
13 *Falsariorum pœnæ sunt quamplures signanter pœna mortis, & obtruncationis manus.*
14 *Falsarij liberi, & serui quomodo puniantur.*
15 *Clerici falsificantes litteras Apostolicas degradantur, & curiæ seculari traduntur.*
16 *Falsificatis litteris vtentes sunt mittus puniendi. Clerici vero omni officio, & beneficio priuantur.*
17 *Falsificatis litteris vtentes non sunt puniendi, si id fecerint ignoranter, & illarum vsum cum sciuerint, desistuunt.*
18 *Negligentia culpæ comparatur.*
19 *Falsitas notarij in instrumento non inficit domino instrumenti.*
20 *Testes producens si rejeiatur vt falsus; testes non per hoc habentur falsarij.*
21 *Litteras alienas occupantes cum alterius damno peccant mortaliter; & tenentur ad interesse.*
22 *Litteras alienas adapertentes, peccant mortaliter, n si iocosè, & ex confidentia id fiat.*
23 *Monetam cudentes, vel falsificantes de Iure canonico, peccant mortaliter, & tenentur ad interesse, & de Iur. ciuili pœna mortis puniũtur.*

1 HIC de alio crimine, quo læduntur homines, qui propter affectũm feminarũ facillimè inducuntur ad mẽdacium, & falsitatem, vt aduertit *gl hic in cõtinuatione rubricæ*, meritò, &c. igitur de falso hic; ad cuius tituli intelligentiã.

Aduerte primò, quod falsum est dolosa mutatio veritatis, vel componen-
2 do nouum, vel addendo antiquo, vel minuen-

minuendo de ipſo, ſic definiunt *DD. communiter in hac rubrica*. Ex qua definitione intelligimus, quod pluribus modis poteſt quis incidere in hoc cri-
3 men, vel de nouo componendo ſcripturam, vel ſimile, vel addendo ipſi ſcripturæ antiquæ, vel delendo, vel abradendo ab ipſa, *c.1.extra eodem*. Quod dicimus de ſcriptura dic de ſimilibus; ex quo.

Aduerte ſecundò; quod incidunt etiã teſtes in hoc crimen, dum falſum de-
4 ponunt in præiudicium tertij contra præceptum Domini (non falſum dices) vt tamen teſtis conueniri poſſit, & puniri de falſo, neceſſe eſt, quod verè doloſè ſic depoſuerit, & in præiudicium tertij: ſi enim patet negotium ita ſe habere, vt ipſe dicit, nec falſum committit, nec vt talis puniri poteſt, quia non eſt dolus, vt diximus in definitione.

Aduerte tertiò, quod etiam contra
5 præceptum Domini operantur, qui cũ poſſent adeſſe in iudicio abſque periculo propriæ vitæ, vel bonorum, & ſubleuare proximum ab iniuſta vexatione id tamen non faciunt, idem enim eſt nõ ſubleuare oppreſſum, ac opprimere ipſum: *Nau.c.15.n.17. & Sotus de de-
6 tegendo ſecreto membro 2.* Ex hoc habes à fortiori, multò magis peccare eos, qui citati in iudicio ad deponendũ,
7 ſe abſentant non comparẽdo ad ſubleuandum proximum, ſiue fuerint generaliter citati, ſiue in ſpecie. Imo ſi quis citatus deponat contra alium, vel non compareat, potens id facere, peccat contra charitatem, & ſi falſum deponat in præiudicium, tenetur totum damnum illatum reſtituere: *Nau.c.25.n.44. & Sotus de iuſtitia, & iure lib.10. q 7.ar.1.* vnde nec ligaret iuramentum,
8 ſi quis iurauerit de non deponendo pro, vel contra, quia tenderet hoc iuramentum ad occultandam veritatem,
9 quod eſt contra Deum, & rationem, merito non ligaret, *c.non eſt obligatorium in 6 & c. ad noſtram de Iureiurando*.

Quæres: An poſſit teſtis aliquid re-
10 cipere pro depoſitione, quam facere debet.

Reſpondetur negatiuè, ſi ſumamus puram rationem depoſitionis, imo ſi propter hoc ſit aliquid exactum reſtitui debet tanquam iniuſtè extortum: nam teſtimonium eſt gratis ferendum: *Couarruuias in regula peccatum p.2.q.3. n.2.Nau.c.15.n.48.c.non ſunt, 14. q 3:* non ſic autem ſi pars gratis aliquid offerret, vel ſi quis vellet exigere aliquid pro laboribus diurnis, quos amittit, dum accedit ad deponendum pro alio:
12 nemo enim tenetur proprios labores impendere cum ſui intereſſe, & in fauorem alterius, *l.preſes, C.de ſeruitutibus, & aqua*.

Aduerte quartò, quod pœnæ contra falſarios ſunt quamplures, & ſignanter
13 de Iure ciuili pœna mortis imponitur, vt docet *Clarus in praxi crim. §. falſũ:* contra falſificantes res alicuius momẽti, & obtruncatur manus ipſi falſario. Diſtincta tamen eſt pœna pro hoc crimine inter homines liberos, & ſeruos; iſti enim verè damnantur vltimo ſup-
14 plicio, illi deportantur cum abdicatione bonorum, *l.1.§.fin.ff. eodem, gloſſ. hic verbo legitima*. Secundò, ſi ſint Clerici falſificãtes litteras Apoſtolicas (præter incurſum in excommunicationem Bullæ Cœnæ) degradantur, & curiæ ſeculari traduntur puniendi, ſeruato mo-
15 do *textus in c.nouimus, de pœnis*. Tertiò, qui verè non ſunt falſarij, ſed tamen vtuntur talibus litteris, mitius puniri debent; vnde ſi ſint laici, qui vtuntur
16 litteris Apoſtolicis falſificatis, excommunicantur, quamdiu competenter ſatisfecerint, Clerici autẽ omnibus officijs, & beneficijs eccleſiaſticis ſpoliandi ſunt, vt per *text.in c. ad falſariorum, §.fin.extra eodem*, vt vidimus ſeruatum de quodam Clerico conſtituto in ſacris ordinato cum falſa diſpenſatione Apoſtolica, remanſit enim depoſitus verbaliter abſque ſpe indulgentiæ.

Nota tamen id quod ait *gl.hic verbo negligentia*, quod in his eſt atten-
17 denda ſcientia, vel ignorantia illius, qui vtitur; ſi enim hic ſit omnino ignorans, & non negligens, non debet puniri, ſi habita notitia falſi ab eius vſu deſtiterit; *Abb.in c inter dilectos, de exceſſibus prælatorum*; ſecus autem, ſi concurrat eius ſcientia, vel negligen-
18 tia, quæ culpæ comparatur, quod eſt lata, & clara, *l.latæ, ff.de verb.ſignific.* tũc enim grauius puniri debet qui vtitur:

Ex eadem gloſſa in fin huius tituli habes, quod nemo priuatur Iure ſuo ex facto alterius, vnde licet Notarius ſit condemnatus de falſo inſtrumẽ-
19 to, tamen nullũ præiudicium infertur domino inſtrumenti, ne poſſit aliter ſuam intentionem probare: *l. denunciaſſe, §.quæritur, ff de adulterijs*. Idẽ dic, ſi ſis qui produxit teſtes reijciatur vt falſarius: nam neque per hoc ſequitur,
20 quod teſtes ſint falſi: *Bart. in d. l. de-*

nunciasse, & text. in l. lucius, ff. de ijs, qui notantur infamia.

Aduerte vltimò, quod qui litteras alie-
nas, vel scriptutas occupat, vel lacerat,
21 si ex hoc sequatur damnum tertio, pec-
car mortaliter, & tenetur ad inreresse;
Bart. in l. Paulus § eodem, & l. qui ta-
bulas, ff de furtis; si autem quis in con-
fidentia, vel iocosè, vel propter honum
suum, scilicet vt euiter mortem, vel
22 graue damnum, quod timer, adaperiat
literas alterius, non peccat, nisi id fa-
ciat eductus curiositate, & potius, vr
aliena negotia sciar, tunc enim peccat
mortaliter, *Tabiena in summ. verbo*
falsario. n. 3. Nau. c. 18. n 98 falsificantes
23 autem monetam, vel tondentes, pec-
cant mortaliter, & tenentur ad inreresse
inde secutis, *c. 2. de emptione, & vendi-*
tione, & de Iure ciuili pœna mortis
imponitur.

DE HOMICIDIO.

TITVLVS DECIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Homicidium est de criminibus homines maximè ledentibus.*
2 *Homicidij materia remittitur ad plura Iura de illo tractantes.*
3 *Homicidij definitio, & etymologia.*
4 *Hominis occisio à Iustitiæ ministro non est peccaminosa.*
5 *Minister Iustitia debet habere finē iustitiæ in executione, & sic Dei minister est, alias peccat.*
6 *Minister iustitiæ exequens, & iniustè condemnantes, peccant mortaliter.*
7 *Homicidium in latiori significatione quamlibet hominis offensionem includit.*
8 *Vulnus differt ab homicidio, & quid sit?*
9 *Vulnus continet etiam tumefactionē*
10 *Homicidium multiplex est.*
11 *Homicidium casuale quomodo committatur?*
12 *Homicidium voluntarium licitum est, quando fit publica authoritate habentis potestatem gladij, & meri imperij.*
13 *Homicidium voluntarium illicitum pluribus modis committitur.*
14 *Assassinij definitio, & etymologia.*
15 *Assassinij, & homicidij differentia*
16 *Assassinus non gaudet immunitate ecclesiastica, neq; homicida delinquens sub spe futuræ immunitatis.*
17 *Clericus assassinus degradatur, & traditur curiæ sæculari, Clericus verò in minoribus non degradatur.*
18 *Assassinij requisita quæ sint?*
19 *Homicidium de Iure ciuili pœna mortis punitur.*
20 *Homicidium de Iure Canonico excommunicatione punitur, & in Clerico priuatione beneficiorum, & officiorum.*
21 *Assassinium punitur etiam grauius homicidio.*
22 *Homicida, & assassinus tenentur ad refectionem totius damni, quod ex homicidio sequitur.*
23 *Damnum est reficiendum ab homicida attenta qualitate personarum damnum patientium.*
24 *Damni refectio est facienda etiam cum læsione legitimæ hæredum.*
25 *Legitima debetur hæredibus de hæreditate pura deducto alieno ære.*
26 *Offensus, & eius hæredes non tenētur remittere interesse, quod passi sunt, nec remissionem facere.*

HOC est aliud crimen, in quo
homo lædirur formaliter circa
personam, merito cum de alijs
viderimus, de hoc erat viden-
dū, ad cuius tituli, & § primi in
1 relligentiam videbimus primò, quid sit
homicidium, & quotuplex. Secundò,
quid assassinium, & per quid differat
ab homicidio. Tertiò, de pęnis statutis
pro his.

Circa primum aduerre, multa pro
2 hoc crimine haberi diffusè in *c. minor*
cum alijs sequentibus distinct. 50. & c.
quod non firmatur 32 q. 2. c. interfecto-
res, & c. latorem 33. q. 2. c. neq; cũ alijs
sequentibus 15. q. 1 & in alijs pluribus,
vt autem homicidij certam demus defi-
nitionem, sic dici porèrit, homicidium
3 est hominis occisio ab homine facta: sic
Marianus Soccinus in continuatione
huius rubricæ in 1. p. quinti decretalū,
n. 2. & sequentibus ex Host. & Goffre-
do in summ. & eius etymologiam as-
signans dicens, quod homicidium est
hominis cesio.

Dices, contra definitionem homici-
dium est peccarum, sed minister Iusti-
4 tiæ est homo, & occidit homines, &
tamen non peccat, ergo mala est defi-
nitio homicidij, si dicatur, quod est ho-
minis ab homine occisio (nam debet
addi

addi illicita) aliàs ſub ipſa definitione
contineretur etiam occiſio iuſtitiæ; &
tamen hæc non eſt peccaminoſa.

Reſpondetur diſtinguendo minorem:
5 occidit vt purus homo, & nego vt mi-
niſter Iuſtitiæ, & potius pro Deo, &
concedo; & ideo miniſter vt non pec-
cet talem debet habere finem in exe-
cutione iuſtitiæ, cæterum iniuſtè con-
demnantes, & pariter iniuſtam exe-
quentes ſententiam, peccant, & alijs
pœnis ligantur, vt diximus *libro 3. de
ſententia executione*.

Nota tamen, quod ſi in latiori ſigni-
ficatione accipiatur homicidium quæ-
7 libet hominis offenſio, homicidium di-
ci poteſt: nam eſt ceſio hominis; *gl. in
c. homicidiorum, & c. homicidium de
pœnitentia diſtinct.* 1. Homicidium etiã
8 ſtrictè ſumptum, differt à vulnere; vul-
nus enim eſt, quando fit ſciſſura in cu-
te, vel ſeparatio, ſeu mutilatio in cor-
pore; *l. ſi ſeruus ſeruũ. §. rupiſſe. ff ad
l. aquiliam, & Bart. in l. prætor ait §.
fin. ff de iniuriis*; imò ſi ſit facta tume-
9 factio extrinſeca abſque ſciſſura, quia
ſciſſura intrinſeca eſt, tunc etiã vulnus
dicitur illatum; *Socinus loco cit. n.* 10.

Aduerte ſecundò, quod homicidium
10 multiplex eſt, aliud voluntarium, aliud
caſuale, *vt in rubrica decretalium de
homicidio voluntario, vel caſuali*. Ca-
11 ſuale eſt, quando homicidiũ caſu euenit
abſque culpa operantis: voluntarium
diſtinguitur, nam vel eſt licitum, & eſt,
vt diximus, quando fit auctoritate pu-
12 blica ab habente poteſtatem gladij ad
puniẽdos facinoroſos, *c. ille Rex 23. q. 1.*
& dicitur poteſtas meri imperij, *l. im-
perium, ff. de iuriſdictione omnium iud.*
Illicitum etiam eſt, quando quis propria
auctoritate interficit hominem, quod
facere poteſt pluribus modis, ſcilicet,
ope, conſilio, mandato, auxilio, per-
miſſione, ſeu approbatione; *Syluest. in
13 ſumm. verbo homicidium 1. n. 1.* & com-
prehenduntur ſub carminibus ſupra
notatis in rubrica de furtis, iuſſio, con-
ſilium, &c. Inſuper vel homicidium in
rixa, vel appenſatum, vt dici ſolet, vel
nomine proprio, vel alterius; & de hoc
videbimus infra.

Circa ſecundum aduerte primò, quod
aſſaſſinium eſt homicidium à tertio me-
14 diante pecunia patratum; *Imola, &
Ancharanus in c. pro humani de homi-
cidio in 6. & Albericus in c. 1. de hæreti-
cis in 6.* ſicque dicitur, aſſaſſinus à ver-
bo Gallico, laiſyte, quod eſt ſaginare;
gl. hic verbo aſſaſſinium.

Aduerte ſecundò, quod aſſaſſinium,
& homicidium differunt inter ſe pri-
15 mo; nam homicidium eſt occiſio ex ſe,
& ex propria ira: aſſaſſinium vero eſt
ex mandato alterius. Secundo, aſſaſſi-
ni non gaudent immunitate eccleſiaſti-
ca, diximus *libro 2. Canon. agentes
de immunitate eccleſiaſtica ex Bulla
16 Gregorij XIII.* Homicidæ vero gaudẽt,
niſi deliquerint ſub ſpe futuræ immuni-
tatis, puta propiè, vel in ianuis Eccle-
ſiæ, *c. fin. de immunit. Eccleſ.* Tertiò,
Clericus aſſaſſinus conuictus, degrada-
tur, & traditur curiæ ſæculari punien-
dus, ſi autem ſit Clericus in minoribus,
17 non opus eſt degradatione actuali;
*Alexander conſilio 265. nu. 5. Capiciue
dec. 112.* non ſic autem pro ſimplici ho-
micidio, *Diaz in praxi crimin. cap. 91.
Abb. & alij in c. pro humani, de homi-
cidio in 6.*

Aduerte tertiò quod ad hoc, vt ſit ve-
rum aſſaſſinium requiritur, vt interue-
niat pecunia, vel alia res pretio æſtima-
bilis, vel data, vel promiſſa; *Alexander
conſilio 166, Bald conſilio 333.* Inſuper
18 is, qui taliter occiditur debet eſſe
chriſtianus, *c. 1. de homicidio in 6* & con-
ſtito de his per rationes probabiles,
licet non omnino euidentes, poteſt
tamen Iudex procedere in iudicio aſſaſ-
ſinij, *DD. c. 1. de homicid in 6.*

Aduerte quartò, quod variæ ſunt
pœnæ pro homicidio in genere, & pro
aſſaſſinio. Pro homicidio primo de iu-
19 re ciuili imponitur pœna mortis, vt in
*titulo ff. ad l. Corneliam de ſicariis, &
l. 3. C. de Epiſcopali audientia, Afflictus
in cõſtitutione Regni quæ incipit Mo-
nomachiam*. Secundo de Iure Canoni-
co, de quo non licet interficere corpus
morte naturali, læditur anima, & corpus
per excommunicationem, *c. ſi qua di-
20 ſtinct.* 50. ſi vero homicida ſit Clericus
deponitur ab omni officio, & beneficio,
c. presbyter 50. diſtinct. 81. Pro aſſaſſi-
nio prima pœna eſt, de qua diximus,
quod ſcilicet nõ gaudeant immunitate,
& Clerici cõſignẽtur curiæ ſæculari per
21 ſententiam declaratoriam Iudicis ec-
cleſiaſtici: ſi autem ſit in ſacris, deponi
debet, vt diximus. Secundò, priuatur
aſſaſſinus omni officio, & beneficio, vt
hic in §. 1. Tertiò, ſiue aſſaſſinus, ſiue
22 homicida tenetur reficere omne da-
mnum, quod oritur ex ſuo homicidio,
& ſi occiſus ſit pater familias, ſunt alẽdi
filij, dotandæ filiæ, &c. *S. D. 2. 2. q. 62. ar.
2. DD. communiter in cap. ſtatuimus
19 q. 3.*

Quæres

Quæres primo, quæ regula sit tenẽda pro hoc damno reficiendo.

Respondet *Sotus de iustitia, & iure libro 4.q.6.ar.3.* quod sunt considerã-
23 dæ qualitates filiorum, & aliorum, qui patiuntur damnum, & arbitrio boni viri debet fieri compensatio, per quod tempus occisus viuere poterat, iuxta *text. in l. hæreditate, ff. ad l. falcidiam* notat *Sotus loco citato, & Nau. cap. 15. n. 112.*

Quæres secundo, quid si hæreditas non esset sufficiens, & pro refectione talis damni, læderetur etiam legitima hæredum, an teneatur reficere totum damnum?

Respondetur, esse reficiendum totum
24 damnum, licet nihil remaneret pro hæredibus; *Nau loco citato ex Fabro, & Aretino in § iudex institutionibus lib. 4 de obligationibus, quæ ex quasi delicto nascũtur.* Ratio autẽ esse potest, quia legitima debetur hæredibus de hære-
25 ditate pura, deducto ære alieno, solutis debitis: *l. papinianus, C. de inofficioso testamento:* sed hoc interesse soluendum est æs alienum, ergo prius hoc solui debet, & si quod residuum fuerit, erit hæredum.

Quæres tertio, an offensus, vel eius hæredes teneantur remittere hoc interesse, & facere remissionem pro iniuria, nec prosequi vindictam faciendam à iustitia.

Respondetur: ad nihil ex his teneri,
26 *Couarruuias lib. 2. variarum resolutionum c. 10 § D. 2. 2. q. 67. ar. 4 Siluest. verbo accusatio nu. 3.* debent tamen odium priuatum remouere, nec prætendere vindictam, sed tantum quod iustitia habeat locum suum, vt puniantur malefactores; id enim facere absq; aliqua radice odij particularis, est potius actus iustitiæ.

In §. non absimilis.

SVMMARIVM.

1 *Assassino comparatur, & huius criminis pœnas subit occidens ex industria, & animo deliberato.*

Occidens est industria, & animo deliberato, comparatur assassino, sic quis clam, & latenter absconditus in aliquo loco occideret transeuntem; hic enim incideret ferè in easdem pœnas assassinij, sic notat *gloss. verbo absimilis ex Doctoribus in cap. 1. extra eodem.*

In §. quod si quis latronem.

SVMMARIVM.

1 *Latro diurnus occidi non potest, si capi potest, & bona sint recuperabilia.*

2 *Depopulator camporum licitè occiditur.*

3 *Latro nocturnus occidi potest si post quam dominus clamauerit non recedat.*

4 *Necessitas non habet legem.*

5 *Clericus occidendo furem fit irregularis.*

6 *Fur non potest occidi, quando bona recuperari possunt alia via.*

1 Aduerte primo, quod non licet indistinctè latronem, vel furem occidere, sed distinguendum est, vel est latro diurnus, & hic occidi non potest, vt talis, si capi possit, & bona recuperari valeant, secus autem si bona sint in aliqua summa notabili, & aliàs irrecuperabilia, *l. vt vim, ff. de iu-*
2 *diciis:* idem dic, si esset depopulator camporum, hic enim licitè interfici poterit, *l. 1. & 2. ff. eodem:* vel est fur no-
3 cturnus, & postquam dominus clamauerit, si hic non recedat, & sit periculũ maioris partis bonorum poterit à domino occidi, quia id fit ex necessitate, quæ legem non habet *gl. hic verbo ne-*
4 *cessitate*, & patet ex doctrina, *Abb. in c. 2. extra eodem.*

Aduerte secundo, hæc omnia limi-
5 tari primo in Clerico, qui pro defensione bonorum non potest absque nota irregularitatis furem occidere, vt notat *gl. in ver. latronẽ* secũdò generaliter limita, quando bona recuperari possunt alia via; tunc enim potius alia via
6 est tenenda, quam homicidium perpetrandum: *l. furem, ff. ad l. corneliam de sicariis, Abb. in c. 2. extra eodem ex Doctoribus in l. 4. ff. ad l. aquiliam.*

In §. idem etiam.

SVMMARIVM.

1 *Homicidij casualis pœnæ non euitãtur, si aliqua culpa interuenerit.*

Homi-

2 *Homicidium sequens causa putantis arborem secus viam, puniendum est, si non clamauit dum putabat.*
3 *Operam dans rei licitæ, punitur tamen ob non adhibitam necessariã diligentiam.*
4 *Operam dans rei illicitæ ob homicidium, licet casuale, est puniendus.*

HIc de homicidio casuali, de quo multa diximus *libro 1 titul. de ijs, qui promouen non possunt*, agentes de irregularitate ex homicidio; tamen, præter ibi dicta.

Ad uerte, quod vt quis euitet pœnã
1 ex homicidio casuali, debet omnino euenisse sine eius culpa, si enim aliqua eius culpa interueniat, licet quoad alia appareat casuale, tamen non euitat pęnas: *c. sæpè, & cap. i. qui arborem, cum sequentibus distinct.* 50. huius rei exẽplum dat *gl. hic* si quis dat operam agriculturæ, incidendo arbores non aduertat ramum cadentem, & sic hominem
2 interficiat, potest puniri, si id faciebat in loco publico, & non clamauit, vt transeuntes præcauere possent periculũ, *l. si putator. ff. ad l. aquiliam*; & hoc nõ obstante, quod det operam rei licitæ;
3 punitur tamẽ, eo quod non adhibuerit diligentiam, quam adhibere tenebatur, secus etiam erit, si id faciebat in loco priuato, & vnde homines transire non poterant, vt si arbores intra proprium fundum, & non propè viam incidebat; tunc enim non tenetur clamare, nec signum apponere, nec pœna dignus est, si casu homicidium eueniat. *DD in d. l. si putator, & notat gloss hic verbo idem etiam*. Vel quis dat operam
4 rei illicitæ, & tunc tenetur de homicidio quomodocunque eueniat, sic patet in Clerico venatore cum fragore: hic enim tenetur de homicidio inde secuto quantumuis aliàs casuali, *c. suscepimus extra eodem*.

In §. alia ratio.

SVMMARIVM.

1 *Oppressio filiorum à parentibus duplex.*
2 *Oppressio omissiua quæ sit?*
3 *Oppressio commissiua quæ sit?*
4 *Parentes non possunt filios non excedentes annum in lecto retinere sub pœna excommunicationis.*
5 *Parentes de filij occisione, licet in somnis euenerit, tenentur.*
6 *Delicto non resistens videtur illud approbare, & velle.*

1 SOlent aliquando parentes opprimendo filios occidere, hæc autem oppressio dupliciter contingere potest: vel enim est oppressio omissi-
2 ua, vt quando denegant alimenta: *l. si. cet, C. de liberis præteritis*. Vel cõmis-
3 siua, vt quando parentes liberos in lecto opprimunt, & isti puniri possunt, vt homicidæ *l. 1. ff. ad l. pompeiam de parricidijs*; vnde de Iure Canonico sub ex-
4 communicationis pœna prohibitum est perentibus filios in lecto retinere, nisi saltem annum excedant; *Siluest. verbo homicidium n. 15.* & quamuis in somnis
5 occisio eueniat, ipsi tamen tenentur, quia qui non resistit delicto videtur ip-
6 sum approbare, & velle; *c. quanto, de sententia excommunicationis*, & alijs pœnis puniuntur dicti parentes; *c. fin. de ijs, qui filios occiderunt*.

In §. quod si filius.

SVMMARIVM.

1 *Pater videtur occidere filium, exponendo illum, vel denegando illi alimenta, & est puniendus.*
2 *Filius expositus siue à patre, siue ab alio sciente patre efficitur sui iuris, extenditur ad seruum respectu domini.*
3 *Exponens filium tenetur ad restitutionem expensarum, quæ pro ipso facta sunt.*
4 *Pater, vt homicida est puniendus, si deneget filio alimenta.*

SI Pater non occidat filium, sed exponat, vel deneget alimenta, adhuc punitur; nam filius propter hoc li-
1 beratur à patria potestate, & efficitur sui iuris, siue ab ipso patre exponatur, siue ab alio sciente patre: secus autem si pater id ignoret, tunc enim filius non liberatur à patria potestate, *c. 1. de infantibus expositis l. 1 & 2. C. de infantibus, & languidis*. Idem dic si pater fi-
2 lium languidum exponeret, vel patronum, & seruum, nam & illi liberantur à potestate in qualicunque sint ætate, vt patet ex *DD. in d. c. 1.*

Nota tamen, quod exponens ali-
3 quando tenetur ad restitutionem expẽsarum, quæ factæ sunt pro ipso exposito, quod

quod tunc est, quando exposuit absque
necessitate, & dum posset aliàs expositū
alere; tunc enim iniustitia est,& alimē-
ta sunt restituenda ei, qui dedit. ***Abb. in***
c.1 de infantibus expositis; si autem pa-
ter non exponeret, sed denegaret ali-
4 menta filio, ita ut ex hoc fame periret,
puniretur vt homicida, ex ***l.necare, ff.***
de liberis agnoscendis.

In §. is quoque.

SVMMARIVM.

1 *Abortus quoquo modo procuratus,punitur vt homicidium.*

2 *Irregularitas per abortum non contrahitur, nisi fœtus sit animatus.*

3 *Irregularitas inducitur non ab affectu,sed ab actu homicidij,*

4 *Homicidij pœnæ currunt in abortu.*

5 *Occidere est alicuius impedire natiuitatem.*

6 *Abortum procurantes, consulentes, vel confirmantes, grauissimis pœnis puniuntur per Bullā Sixti V.*

7 *Bulla Sixti V. contra procurantes abortum, limitatur à Bulla Gregorij XIV. vt currat quando fœtus est animatus.*

8 *Excommunicationem contra procurantes abortum, absoluunt Ordinarij locorum.*

Hic de alia specie homicidij, quæ
habetur per abortum, pro quo.
Aduerte primò, quod quoquo
1 modo procurantes abortum, puniendi
di sunt vt homicidæ, siue fœtus sit ani-
matus, siue non,siue causa libidinis ex-
plendæ, siue vt omnino impediretur
generatio: sic ***Lancellottus notat hic ex***
l. si aliquod,§.abortionis, ff.de pœnis ex
Abb in c. si aliquis extra eodem; tamen
2 quo ad notam irregularitatis non ha-
bet locum, nisi fœtus sit verè animatus.
c. si aliquis, & c. sicut extra eodem,
c.quod vero 13.q.2. ratio autem est,quia
3 pœna irregularitatis est omnino conse-
cutiua ad verum homicidium: vnde
neque affectus homicidij (licet sit pec-
4 carum homicidij) irregularitatem in-
ducit,sed requiritur proprius actus ho-
micidij, vel concursus in illum. Cæte-
rum pro alijs pœnis, etiam fœtu non
animato, bene currunt aliæ pœnæ ho-
micidij,& licet non videatur comprehē
di sub definitione posita, tamen tacitè
5 comprehenditur; nam idem est impe-
dire natiuitatem, ac occidere iam na-
tum, vt notat ***gl.hic in figuratione ca-***
sus, & colligitur ex c.2.extra de falso.
Aduerte secundò, quod contra pro-
6 curantes, consulentes, vel consentien-
tes in crimine abortus, adest ***Bulla***
Sixti V. per quam imponuntur gra-
uissimæ pœnæ, signanter excommuni-
catio reseruata SediApostolicæ, siue in
fœto animato, siue non. Hodie tamen
ex ***Bulla Gregorij II.*** est limitata dicta
7 ***Bulla Sixti,*** vt locum habeat tantum
quando fœtus est animatus, & excom-
municatio intelligitur reseruata Ordi-
natijs locorum,sic ***Quaranta in summa***
bullarum, vbi refert dictam ***Bullam***
8 ***Gregorij verbo abortus,*** & ***Sairum de***
censuris libro 3.c.15. n. 34. vnde dicta
bulla ferè reducitur ad dispositionem
iuris communis, vt in dicto ***c. si quis,***
& c. sicut extra eodem.

In §. nouissimè.

SVMMARIVM.

1 *Mortem sibi nemo conscire potest, & id patrantes quibus pœnis puniantur?*

2 *Membrorum suorum nemo est dominus.*

3 *Oratio pro ijs, qui mortem sibi consciuerunt non est facienda:quare?*

4 *Sacerdos in memento missæ potest secretò orare pro defunctis excommunicatis.*

5 *Bona mortem sibi conscientium applicantur fisco.*

6 *Mortem sibi conscientes priuantur ecclesiastica sepultura, & si superuiuant, excommunicantur.*

7 *Furor excusat crimen.*

1 Nemo potest sibi mortem con-
scire,& pro sic morientibus non
est orandum, & aliæ pœnæ
imponuntur. Ratio primi est, nam
2 nemo est dominus mēbrorum suorum
l.liber homo, ff. ad l aquiliam. Ratio
secundi est, nam sic decedentes præsu-
muntur in potestate dæmonum, & pro
3 sic decedentibus non est orandum; il-
lic enim non peruenit satisfactio fide-
lium,dum in inferis non est redemptio.
Idem dic de publicè excommunicatis,
quia nec pro ipsis est orandum, nec sa-
crificium offerendum, licet possit sa-
cerdos in memento missæ secretè orate
pro ipsis: ***Viualdus de excommunicat.***
c.12.

*v.*12 *& Nau* 6.27. *n*.36. Pœnæ ſunt de Iure Ciuili ex quo bona ipſorum applicantur fiſco. *l*.1. *&* 2. *ff. de ijs qui mortem ſibi conſciuerunt*, intel ige tamen ſi eſſent criminoſi de tali crimine, cui
6 ſubſequeretur confiſcatio bonorum De Iure Canonico priuantur Eccleſiaſtica ſepultura. *cap. ſanè* 24. *q*.1. & ſi ſuper-
7 uiuant ſunt excommunicati. *cap placuit* 23. *q*.5. *& c. ſi quis diſt*. 55. quod limita quando ex furore id euenerit, vt notat *gloſ. hic in c. ſi quis inſaniens* 23. *q*.5.

DE INIVRIIS, ET DAMNO dato.

TITVLVS VNDECIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Iniuria definitio.*
2 *Iniuria grauior habetur, quæ clerico illata, quæ laico infertur.*
3 *Iniuria creſcit æſtimatione hominum.*
4 *Iniuria leuis cognitio ad inferiores Iudices remitti ſolet, grauis ad ſuperiores.*
5 *Iniuria illata in via publica eſt grauior illa quæ domi infertur.*
6 *Actio iniuriarum pluribus competit.*
7 *Actio iniuriarum competit Patri pro iniuria illata filio. & è contra.*
8 *Pater, & filius pro vna perſona habentur.*
9 *Actio iniuriarū competit Domino pro iniuria illata ſeruo.*
10 *Actio iniuriarum competit ſuperiori pro iniuria illata ſubdito.*
11 *Iniuria tripliciter fere infertur.*
12 *Iniuriato non licet ſe alia iniuria defendere ad vindictam.*
13 *Iniuria, quæ infertur pro defenſione honoris eſt licita.*
14 *Homo plus diligit ſe ipſum, quam proximum.*
15 *Iniuriatus poteſt iniurianti ad reprimendam illius audaciam iniuriam inferre.*
16 *Moderamen inculpatæ tutelæ eſt adhibendum in reſponſione verborum iniurioſorum.*
17 *Iniurianti de falſis poteſt quis dummodo non ſit ad vindictam dicere, mentiris falſo gutture.*
18 *Contumeliarum circumſtantia, quomodo, & an ſint in confeſſione aperienda?*
19 *Contumeliarū numerus in vnico actu non eſt in confeſſione explicandus.*
20 *Contumeliarum qualitas diuerſa non eſt explicanda in confeſſione.*
21 *Actio iniuriarum tollitur morte iniuriantis pro perſona, ſed pro intereſſe durat contra hæredes.*
22 *Actio iniuriarum tollitur remiſſione ab iniuriato obtenta.*
23 *Pater poteſt remittere iniuriam filio illatam.*
24 *Iniuria facta filio patri irrogata videtur.*
25 *Pater non poteſt remittere iniuriam filio illatam, ſi id fiat cum dedecore nobilitatis, & qualitatis filij.*
26 *Actio iniuriarum remitti poteſt à conſtituto in articulo mortis expreſſè, non in confeſſione peccatorum.*
27 *Actio iniuriarum non præſumitur remiſſa, ſed rancor tantum depoſitus.*
28 *Iniuriarum pœna eſt arbitraria attenta illarum, vel perſonarum qualitate, ſed aliquando peruenit ad pœnam mortis.*
29 *Pœna à legibus æſtimantur ſecundum qualitates rerum, & conditiones perſonarum.*
30 *Iudex de Iure canonico poteſt dare iuramentum iniuriato, vt iuret in veritate quanti iniuriam æſtimet.*
31 *Iniurians tenetur ad refectionem dãni illati iniuriato etiam ſi caſu euenerit in rixa.*
32 *Iniurianti opem dans tenetur etiam ad intereſſe illatum.*
33 *Culpa licet leuis, tamen punitur in Iudicio criminali ſecundum ſuam leuitatem.*
34 *Iniuriã inferẽs alicui cauſa imperitiæ in ſuo munere vel officio etiã tenetur.*
35 *Ignorans quod ſcire debet eſt in culpa.*
36 *Medicus ſi ex ſui imperitia infirmus pereat tenetur ad intereſſe.*
37 *Aduocatus ſi ex ſua ignorantia Cliens cauſam amittat, tenetur reficere deperditum.*

ALIVS modus quo læduntur homines eſt per iniuriam, vel damnum ipſis illatum, merito de ipſis hic erat videndum ad cuius tituli, & §. 1. intelligentiã. Aduerte primò, quod iniuria eſt quid,
1 quid fit contra Ius alterius. *cap. quod dicam* 14. *q*.4. vnde quomodocunque quis lædatur, ſiue in perſona, facto, vel verbis, ſiue in rebus, ſiue quomodocunque

A a ſem-

ſemper dicitur iniuriatus. Solet autem
creſcere iniuria, vel ratione perſonæ, &
2 ſic grauior eſt iniuria illata clerico quã
laico. *DD. in cap. ſi quis ſuadente dia-
bolo 17. q. 4.* Vel ratione æſtimationis
hominum, ſic in vna ciuitate vnum
verbum æſtimatur magis iniurioſum,
3 quod in alia non ſic. *Angelus in l. item
ſolum. §. mandatum. ff. de iniurijs. &
cap. peruenit de ſententia excommuni-
cationis*, quare attenta eius grauitate,
vel leuitate, quotieſcunque iniuria æſti-
matur leuis, eius recognitio, & iudicium
4 remitti ſolet Iudicibus inferioribus, vt
de facto ſeruatur in Iudicio percuſſionis
clerici, an ſit grauis, vel leuis. *DD. in
d. c. ſi quis ſuadente diabolo*. Idem dic
5 ratione loci in quo fit, & ſic grauior eſt
iniuria illata in via publica, quam in
priuata domo. *l. idem apud Labeonem,
§. qui ait. ff. eodem.*
6 Aduerte ſecundò, quod actio iniuria-
rum pluribus competit, & ſic primò ip-
ſimet iniurato, vt habetur hic. Secundò,
7 patri propter iniuriam illatam filio, & è
contra *l. filius familias. ff. de actionibus,
& obligationibus*, pater enim, & filius
8 pro vna perſona habentur *l. fin. C. de
impuberum, & alijs*. Tertiò, Do-
mino pro iniuria illata ſeruo, & viro pro
9 illata iniuria vxori. *d. l. item apud La-
beonem. § prætor. & l. 1. citato titulo.*
10 Quartò, datur ſuperior pro iniuria il-
lata ſubdito. *cap. Parochianos de ſenten-
tia excommunicationis.*

Aduerte tertiò, quod iniuria triplici-
11 ter inferri ſolet, ſcilicet in perſona, in
fama, in bonis, per vulnus, per verbum
iniurioſum, per furtum, & ſimile dam-
num. Pro furto, vel homicidio patet ex
dictis, pro iniurijs verbalibus.
12 Quæres primò: An licitum ſit ab in-
iurante media alia iniuria ſe defendere.
Reſpondetur negatiuè, ſi id fiat ad
vindictam ſic *Socinus in cap. ſi vexati,
de iniurijs & damno dato*, & mouetur
ad hoc dicendum ex dicto *Regis Prophe-
tæ: Et qui inquirebant mala mihi lo-
cuti ſunt iniquitates, ego autem ſicut
ſurdus non audiebam, & ſicut mutus
non aperiens os ſuum*. Sed melius di-
ſtinguendum eſt, vt quis vel redargero
conuicia omnino ad vindictam, & id
non licet, vt per eundem *Socinum loco
13 cit.* vel quis id facit ad defenſionem
proprij honoris ex hoc præciſo fine, &
non ex vindicta, & tunc licitum eſt, & ſic
docet *S. D. 2. 2. q. 72. art. 3*. Primò ad
hoc, vt conuiciens refrenetur. Secundò,
quia homo plus diligit ſeipſum, quam
14 proximum ex regula legis præſes, ſed
non debet quis pati, vt proximo infera-
tur iniuria; ergo neque tenetur ipſe pa-
ti. Tertiò, propter bonum ipſius con-
uiciantis, & vt in poſterum ſuam auda-
15 ciã refrenet. *Prouerbiorum cap. 26. ibi:
Reſpondet ſtulto ſecundum ſtultitiam
ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur c. 2.
de regulis iuris in 6.*
Quæres ſecundò qui modus ſit adhi-
bendus in tali reſponſione pro verbis
iniurioſis illatis.
Reſpondetur eſſe adhibendum mo-
16 deramen inculpatæ tutelæ, ac proinde,
quod non poteſt quis falſitatem, vel aliã
turpem notam opponere conuicianti,
ſed ſi iniuria non ſit vera poterit dice-
re mentiris falſo gutture, dummodo etiã
17 non faciat hanc reſponſionem animo
vindictæ, ſed tantum propter dictas ra-
tiones, ſic tenet *Speculat. in tit. de ad-
uocatis §. iam nunc verſiculo hoc tamẽ
caueant.*
Quæres tertiò: An in confeſſione ſit
18 explicanda circumſtantia contumelia-
rum: An fuerint plures vnico actu, &
quare.
Reſpondetur, ſufficere ſi dicat ſe vni-
19 co actu varijs contumelijs proximum
affeciſſe, nec eſt explicandus numerus
contumeliarum. *Regundez. præcepto 2.
lib. 3. q. 5. n. 1. Azorius tom. 1. lib. 4. c. 4.
q. 3. Filliucius tom. 2. tract. 9. n. 302.
Laiman lib. 1. tr. 3. c. 3. n. 5. & alij DD.*
qui dicunt oportere diuerſitatem contume-
liarum eſſe explicandam, puta vocaui
20 furem, infamem, &c. ſed ſufficit dicere
ſe varijs contumelijs grauibus, vel leui-
bus proximum affeciſſe.
Aduerte tertiò, quod poteſt tolli in-
iuriarum actio pluribus modis. Primò,
per mortem iniuriantis: nam extincta
perſona ceſſat actio contra ipſum, licet
21 remaneat actio contra hæredes, vt ſa-
tisfaciant pro intereſſe. *l. iniuriarum
13. ff. de iniurijs & c. 1. de iniurijs*. Se-
22 cundò, per remiſſionem iniuriati, vnuſ-
quiſque enim poteſt cedere iuri ſuo. *l. ſi
tibi decem, §. 1. ff. de pactis*. Tertiò, po-
23 teſt pater remittere iniuriam illatam
filio. *l. ſed ſi vnius. §. planè, ff. de iniu-
24 rijs*, & ratio eſt, quia iniuria facta filio
patri irrogata videtur. *l. iſti quidem,
§. fin. ff. quod metus cauſa*. Limitat
tamen dictum *Omotom. lib. 4. ciuili hoc
eodem titul. §. patitur*, quando filius
eſſet perſona nobilis, & ſatis digna, tunc
enim remiſſio patris nihil operatur in
præiudicium prærogatiuæ ipſius filij, ait
etiam ipſe, quod noſtri prudentes iudi-
carunt

carunt sordidum patrem non debere generoso filio quădam degeneris, humilisque animi notam inurere. Quartò, si quis remittat expresse in articulo mortis constitutus, secus autem si confitea-
26 tur tantum peccata sua, & remittat generaliter omnem rancorem, tunc enim non censetur remissa iniuriarum actio. *Bart. in l. non solum*, *§. iniuriarum*, *ff. eodem*. Si autem simus in dubio: An moriens remiserit rancorem, & actionem iniuriarum, tunc censendum est
27 rancorem tantum remisisse, non autem actionem iniuriarum, quod autem præsumatur remissus rancor ea est ratio, quia alias nullus fidelis bene posset dicere orationem dominicam, ac proinde non est remissa iniuriarum actio, sic notat *Faber in § fin eodem titul. libro 4. ciuili*.

Aduerte quartò, varias esse pœnas iniuriarum: & primò de Iure Ciuili pœna est arbitraria, vnde potest Iudex cō-
28 siderata qualitate personarum, iniuriarum, &c. peruenire etiam vsque ad sententiam mortis, sic notat *Angelus in §. in summa eod. titulo lib. 4. ciuili ex text. in l. prospiciendum, ff de pœnis, l. pedius, §. 1. ff. de incendio, ruina, &c.* vbi habetur, quod secundum qualitates rerū, & conditiones personarum sunt pœnæ æstimandæ, ne quid durius aut remissius
29 constituatur, quam causa postulet. & *glos. in d. §. in summa verbo extraordinaria*, expresse idem docet. Secundò, de Iure Canonico potest Iudex dare iuramentū iniuriato, vt iuret quanti æsti-
30 met in veritate talem iniuriam sibi illatam, & obligare iniuriantem, vt præstet id, quod ipsi Iudici æquum videbitur, attentis etiam alijs circumstantijs. *Rota Romana decisione 127. & Graffius lib. 2. c. 22. n. 7.*

Aduerte vltimò, quod qui damnum intulit, damnum reficere tenetur, vnde
31 licet in rixa iniuria euenerit, non excusatur tamen iniurians à refectione damni, puta si iniuriatus amitteret operas suas, lucrum, &c. *Abb. & Specul. in c. 1. extra eodem ex Bart. in l. non solū, §. iniuriarum. ff eodem, & gl. hic verbo restituet, vbi plura iura adducit.*

Extende dictum primò, licet quis nō
32 fuerit principalis, sed tantum concurrit dando opem, vel consilium, quælibet enim culpa licet leuis punitur in Iudicio criminali, licet secundum suam leuita-
33 tem. *Abb. in c. fin. extra eodem, & l. item mela, §. alius, & §. itē, ff. ad l. Aquiliam c. sicut dignum, §. illi de homicidio.*

Extende secundò, quando quis ex
34 imperitia in proprio munere iniuriam, seu damnum intulit, tunc enim tenetur etiam ad interesse refaciendum, quia hæc imperitia culpæ cōparatur, & vnusquisque est in culpa quotiescūque igno-
35 rat, quod scire debet *l. Iulianum, ff ad macedonianum*. quod exemplificat *glos. hic* in duobus casibus primus est in medico: nam si ex eius imperita cura in-
36 firmus pereat, ipse tenetur ad interesse. *c. tua de homicidio. & c ad aures de ætate & qualitate. &c.* Secundus casus est
37 in Aduocato, seu Doctore, si enim ex eius imperitia Ius Clientis pereat, amittit causam, ipse Doctor tenetur reficere. *Abb. in c fin. extra eodem.*

In §. quod si animalia.

SVMMARIVM.

1 *Animalia damnum dantia possunt pro damno offerri.*
2 *Animal ferox non sufficit offerri pro damno, sed debet Dominus animalis damnum reficere.*
3 *Animalis damnum si casu, & nulla domini negligentia eueniat ad nihil tenetur.*

1 POssunt etiam res nostræ alijs inferre iniuriam, & sic possunt animalia nostra alienis territorijs damnum inferre, ideo si Dominus animalis velit se liberare poterit dare animal pro pretio noxæ, & damni, vt in toto titul. libri 4. *Ciuilis si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.*

Aduerte tamen, quod si animal sit fe-
2 rox non sufficit ipsum offerre pro damno, sed debet etiam Dominus compelli ad reficiendum totum damnum, debet enim maiorem adhibere diligentiam, neque debent hæc animalia vbique teneri. *§ id quoque citato titulo*, secus autem si Dominus nullam omisit diligen-
3 tiam, sed casus fuit omnino fortuitus, tunc enim ad nihil tenetur, nec animal ipsum dare, vt videtur insinuare. *gl hic verbo omisit, l. si putator, l. qui occidit, ff. ad l. aquiliam*, secus autem si damnum inferat modo, quo supra diximus, tunc tenetur Dominus, vel animal dare, vel damnum reficere. Idem dic de seruo, quem Dominus tenetur relinquere innoxium. *§. 1. libro 4. de noxalibus actionibus, & l. 1. ff. citato.*

In S. inferuntur cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Iniuria infertur per compositionem famosi libelli.*
2 *Iniuriam inferens per famosum libellum actione iniuriarum, & pœna mortis punitur.*
3 *Libellos famosos conficientes puniuntur pœna excommunicationis, & fustigationis, & infamia.*
4 *Libellum famosum conficiens non potest testamentum conficere, neque in illo esse testis.*
5 *Libellos famosos contra Religiosos cõponentes excommunicantur ipso Iure. & absolutio Papæ reseruatur.*
6 *Inuentor libelli famosi nisi illum statim la erit, & comburat eadem pœna punitur.*

HIc agitur de modis quibus iniuria infertur, & pœna dicitur arbitraria, vt diximus, verum, quia vnum modum non tetigimus ideo pro ipso.

Aduerte primò, quod alius modus
1 quo infertur iniuria est per compositionem famosi libelli, qui enim contra aliquem famosum libellum composuerit punitur etiam actione iniuriarum. *l. lex*
2 *cornelia, l. sicut liber, ff. eodem* & pœna mortis etiam imponitur. *l. vnica. C. de famosis libellis.*

Aduerte secundò, quod de Iure com-
3 muni conficiẽtes dictos libellos puniuntur pœna excommunicationis, & fustigantur. *c. 1. & 2. 3. q. 1.* & efficiuntur infames saltem quoad deponendum. *Siluest. verb. libellum ex c. 3 § ob carmen 4 q. 3. & gl. ibidem,* ibi: (ob carmen famosum damnatus intestabilis sit) imo nec potest sic damnatus testamentum
4 facere, nec esse testis in illo. *l. cum lege, ff. qui testamenta facere possint.* Si autẽ libellus famosus sit publicatus, ad infamiã religiosorum, componentes, vel publi-
5 cantes sunt excommunicati ipso Iure, & absolutio est reseruata Papæ. *Caetan. in summ. verb. excõmunicatio casu* 81.

Aduerte tertiò, quod etiam inuen-
6 tor talis libelli punitur, vt auctor eiusdem, nisi statim, ac inuenerit dilaceret, ac comburat, & sic pœna mortis de Iure Ciuili. *l. 1. C. de famosis libellis.*

DE ECCLESIASTICIS censuris.

TITVLVS DVODECIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Censuræ etymologia, & diffinitio.*
3 *Censura ad quid tendat.*
4 *Censura fit multipliciter.*
5 *Censura propriè dicitur, quando quis punitur per suspensionem.*
6 *Priuata persona punitur per excommunicationem.*
7 *Vniuersitas punitur interdicto.*
8 *Censura omnis Ecclesiastica ad tria reducitur.*
9 *Index delegatus, qui habet facultatem coercendi delinquentes potest ad hoc vti quibuslibet censuris.*
10 *Communicatio cum suspenso, vel interdicto non prohibetur, sed cum excommunicato.*
11 *Interdictum propriè cadit in locis impropriè in hominibus.*
12 *Suspensionis, vel interdicti effectus suspendi potest ad tempus: non sic excommunicationis.*
13 *Irregularitas, quæ dicatur?*
14 *Irregularitas aliquando non supponit culpam, & tunc dici debet potius impedimentum non pœna.*
15 *Depositio, quæ dicatur? & hæc pena semper supponit culpam.*
16 *Degradatio, quæ dicatur.*

1 PRO delictis, & criminibus pœnæ imponuntur, vidimus hucusque de delictis, quibus homines lædunt maiestatem Diuinã, & humanam, sequebatur videre de pœnis, quibus vtitur Ecclesia ad punienda dicta crimina, & sic de excommunicationibus interdictis, &c. ad cuius tituli intelligentiam.

Aduerte primò, quod censura idem est, ac correctio ex verbo censeo, vnde intelligimus Ecclesiam vti censuris non
2 ad vindictam, sed potius ad correctionem est enim sponsa Christi, qui non vult mortem, sed correctionem peccatoris. & sic definiri potest censura ex *c. querenti de verborum signif.* Est correctio quædam Ecclesiastica circa fideles,

excom-

excommunicationem, suspensionem, & interdictum comprehendens.

Aduerte secundò, quod omnis censura tendit ad puniendos homines, &
3 ideo vel priuatur homo officio suo, vel communione fidelium, quando priuatur officio suo, distinguendum est, vel priuatur in perpetuum, & hoc fit per depositionem, per sententiam, & sic non
4 potest dici censura: nam non tendit ad correctionem talis personæ, vt scilicet deinde melius administret in tali officio, hoc enim non habet locum cum de facto in totum priuetur. Vel priuatur officio ad tempus, & hoc fit per su-
5 spensionem, quæ est vera censura. Quo ad priuationem communionis fidelium
6 adhuc sub distinguendum est, vel hic punitur, vt priuata persona, & hoc fit per excommunicationem Vel vt est pars vniuersitatis Ecclesiæ, & hoc fit per in-
7 terdictum per quod priuatur homo Sacramentis, & sepultura, vt notat hic *Lancellottus in S. Ecclesiastica*. & aduertit *gl. ibidem*, ex quibus apparet,
8 quod omnis cēsura Ecclesiastica ad hęc tria reducitur, quæ sunt excommunicatio, interdictum, & suspensio, de quibus omnibus videbimus infra.

Aduerte tertiò, ex *gl. hic verbo tria*, ex dictis esse colligendum, quod quotiescunque Iudici delegato datur facultas coercendi delinquentes, vel aliter
9 inobedientes per censuram, tunc videtur data potestas, vt possit omnibus his modis vti ad compellendum, colligit ex *Abb. in d. c. quærendi & ex c. fin. de verborum significatione*. Differunt tamen hæc tria inter se in multis. Pri-
10 mò, in participatione: nam cum suspenso, vel interdicto habemus communicationem non sic cum excommunicato. Secundò, quia interdictum pro-
11 priè cadit in locis, impropriè in hominibus. *cap. postulastis de Clerico excommunicato ministrante, cap. cum dilectus de religiosis domibus*. Tertiò, effectus suspensionis, vel interdicti suspendi potest ad tempus, excommunicatio vero,
12 vel in totum tollitur, vel in totum permanet, & in alijs differunt, vt notat *Socinus 2. p. quinti decretalium in continuatione rubricæ, de sententia excommunicationis n. 9.*

Aduerte quartò, quod habet etiam Ecclesia alias pœnas, quæ sunt irregularitas, depositio, degradatio. Irregu-
13 laritas est vinculum, quo homo vel impeditur ab ordine suscipiendo, vel impeditur à ministerio in ordine suscepto. *Siluest. verbo irregularitas. Couarruuias in Clem. si furiosus q. 1. n. 1. in principio*, & solet hæc aliquando esse etiam sine culpa, vt diximus *libro 1. de ijs, qui pro-*
14 *moueri non possunt, & patet ex c. significasti de homicidio, c. Clericorū dist. 5.* quando autem est sine culpa, tunc dici potest potius impedimentum, quam pœna, non potest enim dici pœna illa, quæ culpam non supponit, vt est in māco à natiuitate, in cœco ex casu, & in si-
15 milibus. Depositio vero est ab ordine positio, & hæc semper supponit culpam, & est vera pœna. Degradatio est depo-
16 sitio cum solemnitate, & consignatione curiæ sæculari. *c. 2. de pœnis in 6.* & hæc supponit culpam grauiorem, quæ omnino tali pœnæ compensatur.

DE SENTENTIA excommunicationis.

TITVLVS DECIMVSTERTIVS.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatio, est pœna grauior inter omnes alias Ecclesiasticas.*
2 *Excōmunicationis definitio traditur.*
3 *Excommunicatio duplex est maior, & minor.*
4 *Excommunicationis maioris effectus est priuari gratia Dei, quia supponit peccatum.*
5 *Excommunicationis maioris alius effectus est Angeli boni auxilium retardare.*
6 *Excommunicationis maioris, siue iusta, siue iniusta alius effectus est priuare excommunicatum commercio hominum.*
7 *Excommunicationis maioris alius effectus est ligare bruta irrationalia, plantas, &c.*
8 *Excommunicatus non potest tali vinculo se liberare sola contritione, sicut à peccatis.*
9 *Excommunicatus est infamis infamia facti.*
10 *Excōmunicatus est etiam infamis infamia Iuris, si hanc inducat delictum, cui annexa est excommunicatio, vel si per annum steterit nō petendo absolutionem.*
12 *Excōmunicatus suscipiens Sacramenta etiam à ministro excommunicato valet talis collatio, quod si scienter id actum est peccat mortaliter.*
13 *Excommunicatio maior dicitur alio voca.*

vocabulo anathematis.

14 *Anathematis etymologia.*

15 *Excommunicatio minor priuat vsu Sacramentorum, non vero commercio hominum.*

16 *Excommunicatio minor non priuat Ecclesiastica sepultura.*

17 *Excommunicatio habuit originem à Iure positiuo Ecclesiastico.*

18 *Excommunicato maiori communicās nulla ex necessitate peccat mortaliter.*

19 *Excommunicato maiori communicās causa vrbanitatis non potens illum euitare venialiter peccat, si autem ad bonum finem non peccat, sed meretur.*

20 *Prohibitum à superiore sub pœna excommunicationis an maiorem, vel minorem includat?*

21 *Odia sunt restringenda.*

22 *Excommunicatio maior est intelligenda in prohibitione sub excommunicationis pœna.*

23 *In dubijs tutior pars eligenda.*

24 *Absolutio ab excommunicatione, vt à maiori est facienda, quia minor sub illa continetur.*

25 *Excommunicatio alia est à Iure alia ab homine.*

26 *Excommunicatio à Iure, quæ imponitur à canone est generalis, quæ à synodo, particularis.*

27 *Excommunicatio ab homine est, quæ à superiore Ecclesiastico profertur.*

28 *Excommunicatio quæ dicitur ipso Iure, vel facto, vel statim nullam requirit citationem, sed citatur ad dicendum causam quare nō debeat declarari excommunicatus.*

29 *Excommunicatio cōminatoria requirit sententiam aggrauantem, & declarantem.*

30 *Excommunicare non est permissum omnibus superioribus Ecclesiasticis.*

31 *Excommunicare quinam possint?*

32 *Excommunicationes factæ in concilijs synodalibus non possunt tolli, nisi in alio concilio synodali.*

33 *Excommunicationis pœnam imponere possunt superiores regularium.*

34 *Excommunicare non possunt, qui non habent iurisdictionem.*

35 *Excommunicare non possunt infames, & publici excommunicati.*

36 *Excommunicare fœmina non permittitur, nisi à Papa habeat speciale priuilegium.*

37 *Excommunicari non possunt non subditi.*

38 *Excommunicari non possunt infideles.*

39 *Excommunicari nō potest superior ab inferiore.*

40 *Excommunicari non potest par à pari.*

41 *Par in parem non habet imperium.*

42 *Excommunicari non possunt infantes, amentes, furiosi, &c.*

43 *Excommunicationis in sententia proceditur iuridicè.*

44 *Excommunicatio ab homine prauias monitiones requirit saltem tres, vel vna pro tribus sufficit in causa vrgenti.*

45 *Excommunicatio requirit Iudicis intentionem, nec non partis petentis.*

46 *Excommunicationis sententia in scriptis est facienda.*

47 *Index excommunicationem ferens nō præuia monitione suspenditur ab ingressu Ecclesiæ, & à diuinis officijs per mensem.*

48 *Excommunicatus ministrans Sacramenta, vel sacrificans, vel concurrēs ad sacrificium est irregularis.*

49 *Clerici excommunicati ministrantes solemniter sunt irregulares non priuatim.*

50 *Excommunicatus excommunicatione minori impeditur ab vsu Sacramentorum passiuè: si tamen ministret secluso scandalo peccat venialiter.*

51 *Ministerium est quid spectans ad Iurisdictionem fundatam in ordine.*

52 *Sacerdos excommunicatus ministrans Eucharistiam ab alio consecratam non peccat mortaliter.*

53 Tex. in cap. si celebret, de clerico excōmunicato ministrante explicatur.

54 *Peccati appellatione intelligitur de mortali.*

55 *Collatio Sacramentorum non interdicitur excommunicato excommunicatione minori per* tex. in cap. si celebret.

56 *Peccatum veniale potest esse, & graue & leue.*

57 *Excommunicationis alius effectus est priuare electione actiua, & passiua.*

1 INTER pœnas Ecclesiæ grauior est excommunicatio, merito ab ipsa est inchoādū, ad cuius tituli, & §. primi intelligentiam videbimus, quid, & quotuplex sit excommunicatio, & aliqua circa ipsam notabimus ideo.

Aduerte primò, quod excommuni-
2 catio est censura à canone, vel à Iudice Eccle-

Ecclesiastico prolata priuans legitima,
communione, quandoque hominum,
quandoque Sacramentorum sic definit
Marianus Soccinus loco citato n. 19. &
ait esse definitionē. *Zabarella in c. perpendimus extra eodem*, & videtur aptissima definitio, nam sub ipsa comprehēditur tam excommunicatio maior, quā minor, vt patet ex singulis eius verbis, quæ omnia apponuntur loco generis, & differētiæ. & comprehendit omnes species sui definiti.

Aduerte secundò, quod excommuni-
3 catio alia est maior, alia minor. Excommunicatio maior habet varios effectus,
4 & primò sic excommunicatus priuatur gratia Dei, quia excōmunicatio maior peccatum supponit, vnde Dæmon vtitur ipso, sicut rusticus asino, *textus. & gl. in c. audi denique 11. q. 3.* Secundò,
5 Angelus bonus retardat se ab auxilio erga talem, & minus operatur ad eius subleuamen, & ideo Angelus malus magis præualet. *Soccinus in c. sacris extra*
6 *eodem n. 19.* Tertiò, siue sit iusta, siue iniusta priuat commercio hominum, *c. 1. 11. q. 3.* Quartò, ligat, & punit etiā bruta, sic refert *Soccinus loco citato n. 33. & sequentibus*, vbi multa adducit
7 exēpla inter cætera de passeribus infestantibus Sacerdoti celebranti qui fuerunt excommunicati ab eodem sacerdote, & ex tunc quicunque ta es passeres inauditi ... Ecclesiam morabātur, ... habuere locum in arbore exsiccata propter securimquam detinebat cuiusdam rustici, qui vt illam inueniret monitiones præmisit, & sententiam excōmunicationis aggrauari curauit. Quin-
8 tò, excommunicatus non potest resurgere à tali vinculo sola contritione, & proposito confitendi (sicut potest à peccatis) sed debet absolui positiuè, *cap. cum desideres & c. cum à nobis, de sententia excommunicationis*. Sextò, ex-
9 communicatus est infamis infamia facti, nam apud homines eius opinio decoloratur, *cap. sunt plurimi 6. q. 1. c. de criminē 15. q. 5. patet ex l. honori, & l. hect, C. de obsequijs libertorum, & glos. in §. minor institutionibus. lib. 1. de capitis diminutione*, excommunicatos deportatis æquiparat. Erit etiam infamis infamia iuris, si delictum cui est annexa
10 excommunicatio tale sit, quod inducat infamiam, vel steterit per annum in tali vinculo, nec petierit absolutionē; patet ex *Soccino in d. c. sacris n. 95. & deinceps*. Septimò priuat vsu Sacramē-
11 torum actiuè, & passiuè, si tamen excommunicatus de facto reciperet Sacramenta, quæ imprimunt characterem
12 etiam à ministro excommunicato valet talis collatio, si tamen scienter recipiat peccat mortaliter, & ideo nec recipit gratiam. *c. 1. & 2. de eo qui furtiuè ordinem suscepit diximus lib. 2. de Sacramentis*. Producit alios effectus de quibus infra.

Nota etiam, quod hæc excommuni-
13 catio maior solet aliquando dici anathema, quæ vox idem est, ac supra maledictio à greco, ana, quod est supra,
14 & theta, quæ erat figura, qua signabantur damnati, & apponebatur in fronte. *cap. guilisarius 23 q. 4. & Soccinus in rubrica extra eodem n. 13.*

Excommunicatio minor priuat par-
15 ticipatione, seu vsu Sacramentorum, non autem communione fidelium, notatur his non priuat tamen ministerio Sacramentorum, notat *gl. ex Victoria de Sacramentis in summa in fine*. nec priuat Ecclesiastica sepultura. quod pa-
16 tet per argumentum à contrario sensu, ideo priuantur excommunicati maiores, quia quibus viuis non communicamus, nec mortui communicare debemus, sed excommunicati excommunicatione minori communicamus in vita; ergo etiam in morte.

Quæres primò, vnde habuerit originem excommunicatio.

Respondetur habuisse ortum à Iure
17 positiuo Ecclesiastico, & fuit figurata à responsione, quam fecit Dominus *Matthæi 18.* sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus, & *Paulus Apostolus* vsus est excommunicatione, vt in d. c. *guilisarius*.

Quæres secundò: An communicans excommunicato maiori peccet semper sic communicando.

18 Respondetur cum distinctione; vel poterat non communicare, & communicauit in contemptum excommunicationis, & peccat mortaliter, vel id fe-
19 cit quia non poterat aliter euitare modo ciuili, & vrbano, & peccat venialiter, vel fecit ad bonum finem, & ad correctionem, & nullo modo peccat, imo meretur. *Nau. c. 27. n. 24.*
20 Quæres tertiò, quid si superior aliquid prohibuit sub excommunicationis pœna: An debeat intelligi de maiori, vel de minori, & pro dubij ratio-
21 ne videbatur esse dicendum de minori, quia sumus in odiosis, & odia sunt restringenda ex *cap. odia in 6.*
22 Respondetur tamen hoc non obstāte

esse

esse intelligendum de excommunica-
tione maiori, & ratio est, quia sumus
in dubijs, & in dubijs turior pars est
23 eligenda. *l. 3. ff. de rebus dubijs, & cap.*
intelligentia, de verborum signif. Sed
tutior pars est, quod excommunicatus
absoluatur, ac si esset excommunica-
tus excommunicatione maiori, quam
24 ad modum excommunicationis mino-
ris, hæc enim continetur sub absolu-
tione ab illa, qui enim absoluit à maiori
liberat etiam à minori; ergo potius sic
erit dicendum, & non aliter.

25 Diuiditur insuper excommunicatio:
nam alia est à Iure alia ab homine, à Iu-
re est, quæ constituitur à canone, & est
26 generalis, vel à Synodo, & est particu-
laris pro territorio loci ipsius Synodi.
Clem. 1. §. verum, de hæreticis. Ab ho-
mine cum à Iudice, seu superiore Ec-
27 clesiastico profertur. *c. nuper extra eod.*
Item omnis excõmunicatio, vel dicitur
ipso Iure, vel ipso facto, vel statim, &c.
28 & tunc nulla requiritur citatio, nisi tã-
tum ad dicendum causam quare non
debeat declarari excommunicatus, &
deinde superior declarat excommuni-
catum excommunicatione iam præce-
denti. Alia est, quæ requirit sententiã
aggrauantem, & declarantem, & est
29 quando excommunicatio fuit commi-
natoria. *c. vnico, de sagittarijs.*

Aduerte tertiò, quod non omnes su-
30 periores Ecclesiastici possunt excom-
municare, sed tantum illi, qui canoni-
cam habent iurisdictionem Ecclesiasti-
cam, & sic omnes illi, qui leges condere
possunt scilicet Papa, Concilium, Epi-
31 scopus, &c quando autem istæ excom-
municationes fiunt in Concilijs synoda-
libus, tunc habent vim legis, nec pos-
sunt ab Episcopo successore tolli, nisi
32 etiam in Concilio synodali diximus *li-*
bro 2. de Sacramento Pœnitentiæ cum
de casuum reseruatione. Item superio-
33 res regularium, Rectores, &c. excom-
municationem imponere possunt pro
suis subditis. *Nau. c. 27 n. 78.* e contra,
quicunque alij, qui non habent iurisdi-
ctionem, nec excommunicationem im-
34 ponere possunt. *Siluest. verbo excom-*
municatio n. 6. sic sunt infames. *cap. in-*
35 *fames 3. q. 7.* vbi idem dicitur de pu-
blicis excommunicatis. Item fœmina
quantumuis Priorissa, vel Abbatissa, &c.
licet alias pœnas imponere possit excõ-
municare non valet. *c. dilecta de maio-*
36 *ritate, & obedientia,* bene tamen id fa-
ciat si habeat priuilegium à Papa, vt no-
tatur in d. *c. & aduertit Abb. in c. de-*
cernimus de Iudicijs.

Aduerte quartò, quod multi sunt,
37 qui excommunicari non possunt, &
primò non subditi ratione defectus iu-
risdictionis. *c. præsenti, de sententia ex-*
38 *communicationis in 6.* Secundò, manẽ-
tes extra Ecclesiam, vt sunt omnes in-
fideles, qui enim nunquam fuit in Ec-
clesia ab ipsa eijci non potest, vt fit per
excommunicationem. *c. gaudemus, de*
diuortijs. Tertiò, superior non potest
39 excommunicari ab inferiori, & sic Pa-
pa à nemine excommunicari potest. *cap.*
proposuit de concessione præbendæ, item
40 nec par in parem, quia in illum non
habet imperium. *cap. duo sunt dist. 96.*
41 Quartò, infantes, furiosi, amentes, &c.
quia non peccant ideo, nec possunt ex-
42 communicari, excommunicatio enim
peccatum supponit *Clem. si furiosus, de*
homicidio.

Aduerte quintò, quod debet etiam
43 excommunicatio habere suam formã,
& modum, vt iuridicè procedatur in
ipsa, & ideo vel est excommunicatio iu-
ris, vel hominis. Si est excommunica-
tio iuris, ipsummet Ius scriptum stat pro
44 centuplicata monitione, vel est excom-
municatio ab homine, & requirit præ-
uias monitiones saltem tres, quod si
causa sit vrgens vna pro tribus. *c. sacro*
extra eodem. Item debet esse intentio
45 Iudicis excommunicantis, & partis pe-
tentis. *Siluest. verbo excommunicatio*
c. 74. & debet ferri in scriptis. *c. medi-*
46 *cinalis hoc eod. titul. in 6.* Pro monitio-
nibus sciendum est, quod si Iudex ali-
quem excommunicaret non præuia mo-
nitione, per mensem est suspensus ab
47 ingressu Ecclesiæ, & à diuinis officijs,
& si interim celebrauerit efficitur irre-
gularis d. *c. sacro extra eodem.*

Pro eo, quod diximus, quod scilicet
excõmunicatus priuatur vsu Sacramen-
torum actiuè, & passiuè.

Nota primò, quod si excommunica-
48 tus ministret Sacramenta Ecclesiæ so-
lemniter, vel sacrificet, vel ad sacrificiũ
concurrat solemniter est irregularis tex-
tus est in *cap. si celebret de Clerico ex-*
communicato ministrante, vbi DD. cõ-
muniter. Dixi siue ad sacrificium con-
currat solemniter: nam ministri in sa-
49 cris solemniter ministrantes si sint ex-
communicati efficiuntur irregulares,
secus autem si id faciant, sed non solem-
niter. *Toletus libro 1. c. 9.*

Nota secundò, quod excommunica-
50 tus excommunicatione minori impe-
ditur ab vsu Sacramentorum passiuè; si
tamen

tamen ministret Sacramenta (seclufo scandalo) venialiter peccat. Ratio est, quia excommunicatio priuat vsu Sacramentorum actiuè, & passiuè simul; itaut conficiat, sumat, & ministret, secus autem quoad solum ministerium: nam hoc potest dici potius quid spectans ad
51 Iurisdictionem fundatam in ordine, vnde si Sacerdos Eucharistiam ab alio cōsecratam ministraret, licet esse excom-
52 municatus excommunicatione minori, tamen non peccaret mortalitet. *Ioannes de Vignano in tract. de censuris n.13. Abb. in c. si celebret de Clerico excommunicato ministrante. Nau. c.27.n.24. Angelus verbo excommunicatio 1. §. 1. Sotus dist. 22. q.4. art.3. & alij canonistæ communiter.* Sed obstat textus in
53 d. *c. si celebret*, vbi disponitur, quod excommunicatus excommunicatione minori ministrando Sacramenta peccat; ergo debemus dicere, quod peccet mortaliter: nam appellatione peccati in ge-
54 nere peccatum mortale venire debet, quod venit appellatione peccati simpliciter, & absolutè, tanto fortiùs, quod in fine dicti capituli dicitur (grauiter peccet).

Respondetur, ex contextu eiusdem
55 capituli apparere solutionē huius obiectionis, dicitur enim ibi, quod non videtur talis excommunicatus remotus à collatione Sacramentorum; ergo potest conferre, tanto fortiùs, quod ly (graui-
56 ter peccet) potest intelligi grauiter intra species venialis, nam veniale duplex esse potest, scilicet graue, & leue, ac proinde potius est restringendus sensus dicti capituli.

Alius effectus excommunicationis est
57 priuare electione actiua, & passiua, sed pro hoc videte, *quæ diximus lib. 1. de electione.*

In §. Rursus.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicationis alia diuisio in excommunicationem latæ sententiæ, comminatoriam, canonis, & ab homine.*

2 *Excommunicatio ab homine quando detur?*

3 *Excōmunicatio canonis quādo detur?*

1 DAt auctor noster hic aliam diuisionem excommunicationis, & ait, quod alia est latæ sententiæ, alia comminatoria, aliæ Canonis, alia ab homine. Hæc datur propter cō-
2 tumaciam, & inobedientiam, vt patet ex *c. iure 11. q.3.* illa supponit crimē, & culpam, vt notat *Abb. in principio huius rubricæ.* Insuper hæc supponit factum delinquentis, & comminatis
3 illa solo delicto locum habet, nec exigit factum superioris pro incursu: nam ipso iure afficit, Iudex autem nil aliud facit, nisi sententiam declaratoriam pro tali excommunicatione iam lata.

In §. si quis igitur.

SVMMARIVM.

1 Tex. in cap. si quis suadente Diabolo, *materia explicatur.*

2 *Clerici gaudent priuilegio* cap. si quis suadente Diabolo.

3 *Clerici initiati veniunt appellatione clericorum.*

4 *Monachi, & Religiosi in quocumque gradu etiam si sint conuersi, seu oblati gaudent priuilegio.* cap. si quis suadente.

5 *Conuersi licet non sint ordinati tamē gaudent priuilegio Ecclesiasticorū.*

6 *Clerici seluatici an gaudeant priuilegio* cap. si quis suadente Diabolo.

7 *Clerici coniugati, excommunicati, depositi, degradati gaudent priuilegio* textus in cap. si quis suadente.

8 *Minister Iustitiæ exequens sententiam in clericos curia sæcularis traditos in odium clericatus peccat mortaliter, & incidit in excommunicationem.* tex. cap. si quis suadēte Diabolo.

9 *Clericus seipsum percutiens incidit* in canonem si quis suadente Diabolo.

10 *Eremitæ, milites Hierosolymitani an gaudeant priuilegio.* tex. cap. si quis suadente Diabolo.

11 *Manus violentæ nomine venit qualibet iniuria.*

12 *Corporis nomine veniunt etiam vestes, in clerici percussione, vel iniuria.*

13 *Percussio clerici quamuis occulta cōtinetur sub dispositione* canonis si quis suadente.

14 *Clericus notorius etiam dimisso habitu gaudet priuilegio canonis* si quis suadente.

15 *Clericus non potest cedere Iuri suo consentiendo in sui percussione,*

nam percutiens est excommunicatus.

16 Laicus percutiens clericum grauiter ex mandato Iudicis Ecclesiastici, & ipse Iudex mandans incidunt in excommunicationem.

17 Irritatio canis in clericum cadit sub dispositione textus cap. si quis suadente.

18 Clericum si quis prosequatur aufugientem, qui incidit in foueam, incidit in canonem si quis suadente.

19 Impedimentum quodlibet factũ clerico violenter vel detentionis, carcerationis &c. cadit sub dispositione cap. si quis suadente.

20 Percussio clerici ob correctionẽ facta à magistro, Patre, &c. non cadit sub dispositione c. si quis suadente.

21 Clericum occidens adulterantem cũ vxore, vel fornicantem cum filia, sorore, &c. non incurrit in canonẽ si quis suadente.

22 Primus motus excusat occisorem clerici adulterantis cum vxore, non vero si tempus determinauit, quo inueniret in enormitate.

23 Clericum occidens inuentum in præparatorijs ad coniunctionem excusatur à pœna cap. si quis suadente Diabolo.

24 Percutiens clericum ex primo motu non considerans illum esse clericũ non incidit in canonem si quis suadente.

25 Percutiens laicum quem putabat clericum non incidit in excommunicationem.

26 Percutiens clericum non incedentem in habitu, quia potest præsumi illum clericatui renunciasse non incidit in excommunicationem.

27 Percutiens clericum habitum clericalem contemnentem non est excommunicatus.

28 Ministri Iustitiæ, & triremium clericum curia sæculari traditum & condemnatum absque excommunicationis pœna percutiunt.

29 Clericum volentem opprimere fœminam, vel alium, si hi percutiant nõ sunt excommunicati.

30 Iniuria diuersè illata clerico in eodẽ actu continuato an faciant quem in vnam, vel plures excommunicationem incurrere?

31 Species distincta obligant, quem ad exprimendas causas iniuriarum clerico illatarum.

32 Percussor publicus clerici an semper sit euitandus?

33 Percussorem clerici sententia Iudicis debet declarare excommunicatum.

34 Percussor clerici cum causa potest se defendere à sententia excommunicationis.

35 Mandantes clerici percussionem, vel ad illam consilium dantes an incidant in excommunicationem?

36 Mandans mandatum reuocans re integra non incidit in excommunicationem cap. si quis suadente.

37 Consilium dans incidit in excommunicationem cap. si quis suadente, si consilium causa fuit percussionis clerici.

38 Impedire potens, & non impediens percussionem clerici incidit in excommunicationem.

39 Excommunicatus ex clerici percussione, an pro absolutione semper teneatur Romam petere?

40 Percussio si grauis sit, vel leuis iudicare spectat ad Episcopum, si autem dubitet Sedes Apostolica consulenda est.

41 Percussio grauis denotatur à pluribus circumstantijs.

42 Infirmus non tenetur.
43 Pauper non tenetur.
44 Inimicitias habens non tenetur.
45 Minor non tenetur.
46 Fœmina non tenetur.
} Romam petere pro absolutione excommunicationis ob clerici percussionem.

47 Regulares se inuicem percutientes absolui possunt à superiore.

48 Clerici sæculares communiter viuentes ob mutuam percussionem ab Episcopo ordinario possunt absolui.

49 Excõmunicatus potest absolui à quolibet Sacerdote in articulo mortis.

50 Excommunicatus absolutus in articulo mortis tenetur cum reconualuerit Romam petere.

51 Ratam habens clerici percussionem, an semper sit excommunicatus?

52 Ratihabitio percussionis clerici, vt causet excommunicationem, debet actu extrinseco demonstrari.

53 Ecclesia non iudicat de internis.

54 Ratihabitio percussionis clerici non factæ nomine suo non causat excommunicationem.

55 Ratihabitio comparatur mandato.

56 Ratum habere non potest quis, quod suo nomine gestum non est.

1 HIc, & in multis sequentibus §§. datur nobis ampla materia ad explica-

plicationem *textus in cap. si quis suadente diabolo* 17. q 4. pro quo aliqua
notauimus *libro* 2. agentes de immunitate Ecclesiastica circa personam, &
etiam in *libro* 1. tamen præter ibi dicta.

Aduerte primò quod plures gaudent
2 priuilegio dicti textus signanter ordinati, ratione caracteris. Item Clerici
initiati, qui secundum Canonistas dicun-
3 tur ordinati, & veniunt appellatione
Clericorum. *cap. clericos dist.* 21. Item
Monachi, siue in sacris, siue laici, siue
professi, siue nouitij dummodo sint de-
4 stinati pro seruitio, & ministerio Ecclesiastico etiam si sint conuersi, seu oblati, vt dici solet, quia vt notat *glos. hic*,
licet isti non sint ordinati, tamen debēt
gaudere priuilegio Ecclesiarum, quarum
5 etiam religionem assumunt. *cap. recolentes de statu Monachorum*. Quid de
6 clericis seluaticis, vide *DD. in d. cap. si quis suadente diabolo*. Item gaudent
7 eadem immunitate, *text. in d. c. si quis suadente diabolo*, clerici coniugati, vt
supra diximus, degradari, depositi, excommunicati, etiam traditi curiæ secu-
8 lari: nam minister exequens sententiam Iudicis secularis si id faceret in odium
clericatus peccaret mortaliter, & incideret in canonem. *DD. in cap 2. de pœnis in 6*. Item nec Clericus se ipsum
9 percutere potest, ne incidat in dictum canonem. *Felinus in cap. at si clerici de*
10 *iudicijs*. Pro heremitis, qui sub Episcopi regula viuunt, videte *Archid. & Turrecrematam in cap qui vero* 16. q 1.
Pro militibus Hierosolymitanis & alijs, qui viuunt sub regula notat *Nau in tr. de regularibus q. 1. & patet ex cap. canonica, de sententia excommunicationis*.

Aduerte secundò, quod nomine ma-
11 nus violentæ nō tantum venit manus, sed etiam quęuis alia iniuria clericis illata, siue pedibus, siue sputo, siue luto,
&c. vt notat *glos. hic verbo manus*. Itē
12 per ly in clericum non tantum venit corpus ipsius clerici, sed etiā quidquid
accedit ad ipsum pro eo dum facit vnā cum ipso, vnde si quis scinderet vestes
clerici incideret etiam in canonem, vt per *gl. in d. cap. si quis suadente verbo manus*. Ampliatur hæc dispositio pri-
13 mò, licet quis percuteret quamuis in occulto: nam etiam incideret in excōmunicationem. *Abb. in c. porrò, de sententia excommunicationis n.*1. Secundò, etiam si clericus esset notorius, sed
dimisso habitu (non renunciato tamen
14 clericatu, nec declarato incurrigibili ab
Episcopo) licet exportaret arma prohibita: nam, & ipsum percutiens incideret in canonem. *DD. in c. in audientiam, de sententia excommunicationis*.
15 Tertiò, etiam si clericus consentiat: nō per hoc non potest cedere iuri. *cap. contingit extra eodem*. Quartò, licet laicus percuteret clericum ex mādato Iudicis Ecclesiastici, tunc enim mandans,
16 & mandatarius (etiā si id faceret causa disciplinæ) sunt excommunicati, &
absoluendi à Sede Apostolica, si percussio sit grauis, vt in *cap. si vniuersitatis extra eodem*. Quintò, si quis canem
17 irritauerit, vt morderet Clericum, vel pileum acceperit cum actu iræ de capite
clerici, forsan eo, quod ipsum non salutauerit, vel si accipiendo vestes Clerici
ipsas excutiendo diceret, (si non esses Clericus facerem scio, quid) *Tabiena verbo excommunicatio* 5 *nu* 41 *Innocentius in cap nuper extra eodem*. Sextò, si quis prosequatur Clericum, qui
aufugiens incidit in foueam, & passus est scissuram, vel fracturam, vel aliud
18 malum simile, prosequens incidit in canonem. *Angelus verbo excommunicatio* 5. *n.*38. *& Armilla n.*12 videtur
enim damnum dedisse, dum causam dāni dedit. Septimò, qui impedit violē-
19 ter Clericum, ne prosequatur suum iter, seu equum in quo Clericus iter facit, vel
si carceret ipsum Clericum. *Turrecremata in d. cap. si quis suadente diabolo, c. nuper, & c. si Iudex extra eodem*. Limita hoc, quod diximus in multis casibus, & primò, in magistro ceremoniarum, patre, magistro litterarum, & in si-
20 milibus, isti enim possunt Clericum percutere leuiter causa correctionis, &
non ex odio particulari. *cap. cum voluntate. §. si qui verò. extra eodem*. Secundò, quando Clericus inuenitur in
21 enormitatibus cum vxore percussoris filia, & alijs in primo gradu, secus autē
in alijs gradibus. *Abb. in c. si verò, extra eod. n.* 1. 4 *&* 5. Intellige tamen
hoc dummodo id fiat ex primo motu, & vt vim vi repellat sui honoris, secus
autem si id faceret data opera cum so-
22 rore, vel vxore, &c. determinando horam, quando Clericus veniet, vt ipsum
inuenire possit, & verberare, tūc enim incideret in canonem, secus autem in
primo casu, quia tunc videretur operari ex primo motu, & quasi ex necessitate.
Caetanus verbo excōmunicatio cap. 10. *& Nau. c.*27. *n.*84. Tertiò, licet Clericus non inueniatur in actu, sed in præparatorijs ad coniunctionem, tunc enim

23 percussor non erit excõmunicatus colligunt Canonistæ ducentes argumentũ ex DD. *in l. quod ait, in principio, ff ad l. Iuliam de adulterijs, Nau. c.27. n 8. & sequenti*, vbi etiam addit, neque incurrere in canonem eum, qui omnino ex animo indeterminato, & ira motus inijcit manus nõ considerans: An per-
24 cussus sit Clericus, nec ne, Idem est si ex casu fortuitu, quando quis nõ potuit aduertere, an percussor esset Clericus, nec ne, quia est actus præter voluntatẽ, nisi quis daret operam rei illicitæ, tunc enim incideret in canonem. *Calderinus consilio 7. de sententia excommunicationis*. Quartò, si quis percuteret laicum, quem putabat Clericum; nam requiri-
25 tur vera percussio Clerici, & scientia clericatus. *cap. cum illorum citato titulo, vbi Abb. n* 369. Dixi, quod requiritur scientia clericatus: nam si Clericus non incedebat cum habito percutiens
26 ipsum non erit excommunicatus, potest enim rationabiliter putare illum renũciasse clericatui. *cap. si verò, il 2. de sententia excommunicationis*. Quintò,
27 percutiens, vel occidens Clericum, qui cõtẽptu habitu clericali omnino enormitatibus se immisceet non est excommunicatus, tameo non est immunis, punitur enim alijs pœnis homicidij. *Abb. in c. eum non ab homine n. 1. & 8. extra eod. c. perpendimus eod. titulo n. 1.* Sextò, quando Clericus est degradatus, & traditus curiæ sæculari, tunc enim so-
28 lus minister sententiæ ipsum percutere potest, sicut etiam quando est damnatus ad triremes, tunc possunt ministri percutere ipsũ causa correctionis, & pœnæ propter culpas, quas ibi committit. *DD. in c. nulla* 18. *q.2.* Septimò, quando Clericus vellet fœminam, vel alium opprimere, tunc enim si ab his percutiatur percussores nõ incidunt in canonem, adhibito tamen moderamine inculpatæ tutelæ, vt scilicet non pote-
29 rint alio modo aufugere, nec se defendere ab his, tunc enim sunt immunes à censura. *Sotus de iustitia, & iure lib. 5. q.1. art. 8. & patet ex l. 1. §. idem. ff ad l. Corneliam, de sicarijs*, tamen pro cõplemento explicationis huius capituli.

Quæres primò, quid si quis plures iniurias inferat eodem actu continuato,
30 & nullo modo interrupto in Clericum scilicet expoliando, percutiendo, expugẽdo in ipsum, &c. An pluribus excommunicationibus alligetur.

Respondetur negatiuè, sed in vnam tantum incidere excommunicationem, verum tamen est, quod tenetur exprimere omnes dictas causas, si sint species distinctæ, sic *Suarez de censuris disp 5.*
31 *sect. 3. n 8. Sairus lib. 1. c. 10. n. 9. Vgolinus tabula 1. cap. 16. §. 3 & alij communiter.*
32 Quæres secundò: An semper publicus percussor Clerici sit euitandus.

Respondetur non esse semper euitandum, sed tantũ tunc quando Iudex per
33 sententiam ipsum declarat excommunicatum, sic *Couarruuias in cap. alma mater par. 1. §. 2. n. 7. Fagundez libro 1. præcepto 1. cap. 5. n. 12. Sairus loco citato c. 11, n. 18.* qui hanc adducit rationem, scilicet, tunc quis est euitandus, quando verè constat esse excommunicatũ, sed potest publicus percussor Clerici varijs tergiuersationibus se defen-
34 dere à sententia excommunicationis; ergo non est euitandus. Probatur minor, nam potest esse, quod iste percussor allegaret moderamen inculpatæ tutelæ, vel furorem, ebrietatẽ, &c. & tunc si talis causa probetur, iste nec erit excommunicatus, nec declarandus talis; ergo nõ est euitandus, donec declaretur talis à Iudice, semper enim potest excusari quousque citatus ad dicendam causam quare, non habens firmam causam suæ excusationis succũbat in sententia.

Quæres tertiò: An mandans vel cõ-
35 silium dans incidant in canonẽ ex percussione secuta ob mandatum, vel eorũ consilium.

Respondetur affirmatiuè, dummodo tamen mandans non reuocauerit mandatum re integra, tunc licet percussio
36 sequatur non incidit, quia nec per se, nec per alium concurrit, quod saltem requiritur, vt per *DD. in d. cap. si quis suadente, & cap. mulieres extra eodem. Nau. c. 27. n. 18* dans autem consilium
37 quamuis quantum est ex se reuocauerit, incidit tamen in canonem, si eius consilium fuit causa mouens ad id. *Turrecremata in d. cap. si quis suadente*, & pro hac materia mandati, seu consilij apponite ampliationes, & limitationes, de quibus dix mus *libro 1. de ijs, qui promoueri non possunt*. Idem dic
38 si quis teneretur impedire crimen, & non impediret: nam & hunc incidere docet *Couarruuias in cap. alma mater de sententia excommunicationis par. 2. §. 2. Abb. in cap. quanta extra eodem.*
39 Quæres quartò: An excommunicatus ex percussione Clerici teneatur sẽper Romam petere: An possit absolui à suo ordinario.

Re

Respondetur, quod si percussio sit
grauis absolutio est immediatè reserua-
ta Papæ, seu eius pœnitentiarijs. De-
clarare autem: An sit grauis, vel leuis
40 spectat ad Episcopum. *cap. querit, ex-
tra eodem, Nau c.27.n.91.* qui ait, quod
quandocunque Episcopus dubitat: An
percussio sit grauis, vel leuis debet con-
sulere Sedem Apostolicam, & ab ipsa
accipere facultatem, erit autem grauis
percussio ratione circumstantiarum sci-
41 licet personæ, cui fit, loci, instrumenti,
partis corporis, & similibus. Potest ta-
men in multis casibus, etiam facta gra-
ui percussione, quis esse liber à tali ac-
cessu. Primus est infirmitas, vel aliud
legitimum impedimentum, debet ta-
42 men ligari, vt quandocunque fuerit
liberatus ab impedimento Romam pe-
tat. *cap. quod si extra eodem.* Secun-
dò, si sit pauper, qui viuat proprijs la-
43 boribus, & in itinere nō possit laborare,
sed deberet mendicare, tunc enim non
est cogendus sic petere Romam mendi-
cando, imò si sit solitus mendicare, &
sic viuat ipse cum sua familia, nec tene-
tur Romam petere sic mendicando, si
non possit tali modo suæ etiam familiæ
prouidere, vt expressè docet *Abb in c.
44 ea noscitur, extra eodem.* Tertiò, si quis
habeat inimicitias, itaut non possit esse
tutus in itinere, idem *Abb. in c. de ca-
tero eitato titul.* vbi id extenditur ad
alios casus, in quibus inimicitiæ excu-
sant ab accessu. Quartò, minor ætas:
45 licet minor ætas alleuiat pœnam, tamē
non in totum releuat ab ipsa idem
Abb. in c.1. extra eodem. Idem dic de
fœminis, quæ non possunt sic honestè
46 iter facere. *cap. mulieres, extra eodem.*
Quintò, regulares se inuicem percutiē-
tes, ne detur occasio vagandi, possunt
47 absolui à superiore Monasterij. *c. cum
illorum, de sententia excommunica-
tionis.* Idem dic de Clericis sæculari-
bus, sed qui viuunt in communitate; nā
48 isti poterunt absolui ab Episcopo suo
ordinario. *Abb. & DD. in c. secundū,
de vita, & honestate Clericorum.* Sextò,
in articulo mortis, quia tunc, vt notat
49 *Abb. in c. Monachi extra eod. & Tri-
dent. sess.24.* quilibet Sacerdos plenam
habet iurisdictionem, auctoritatem Pon-
50 tificiam in hoc, & alijs casibus etiam
Bullæ Cœnæ, remanet tamen delinquēs
obligatus, vt quam primum conualescat
Romam petat pro plena liberatione in
foro exteriori.
51 Quæres quintò: An semper ratum
habens incidat in excommunicationē,

Respondetur negatiuè, sed tantum
tunc quando quis percutit Clericum ad
vindicandam iniuriam alteri illatam, &
deinde id iniuriato notificat, tunc si hic
ratificet incidit in excommunicationē.
Verum tamen requiritur, quod aliquis
52 actus extrinsecus interueniat, non sola
intrinseca complacentia, tūc enim licet
peccet mortaliter, tamen non incidit in
canonem, quia Ecclesia non iudicat de
53 internis ex *l. cogitatione, ff. de pœnis,*
excommunicatio autem est pœna Ec-
clesiæ. Quod si quis ratam habeat per-
cussionem factam Clerico, quamtumuis
suo inimico, si tamen non fuerit facta
54 nomine suo, neque incidit in canonē,
& ratio est, quia id ratū habemus, quod
nomine nostro factum est, & tunc ratū
habens incidit, quia ratihabitio com-
55 paratur mandato. *cap. ratihabitionem
de regulis iuris in 6. & notant Ciuilistæ
communiter in l. si quis, §. pater, ff. de
acquirenda hæreditate;* secus autem in
primo casu, quando opus non est factū
nomine suo, quia tunc quis ratum decla-
rare non potest, quod suo nomine gestū
56 non est. *cap. ratū de regulis iuris in 6.*
Pro § *sed & si* esset videndū de coa-
diutoribus, mandatoribus, ratificanti-
bus, &c. de quibus iam patet ex dictis,
neque aliud occurrit præter ea, quæ ha-
bentur per *glos. hic*,

In §. interdum, cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Iudex laicus inueniens clericum cū armis potest illis expoliare, ne maius malum committat.*
2 *Creditor clericum fugitiuum debitorem detinēs, vt ad proprium Iudicem ducat, non est excōmunicatus.*
3 *Clericus pro alterius satisfactione nequit se subijcere fustigationi.*
4 *Clericus non potest in præiudicium clericatus potestate laicali se submittere.*
5 *Clericus se potestati laicali subijciēs est declarandus excommunicatus.*
6 *Nemo potest sibi ipsi pœnam infligere.*

QVæ faciunt pro his §§. patēt ali-
quatenus ex dictis præter ea,
Aduerte primò, quod, finis
1 est attendendus in factis in
personas Clericorum, & contra ipsos, &
ideo

ideo si Iudex laicus inueniat Clericum cum armis, & expoliet ipsum ne maius malum committat, sed tamen absque læsione personæ non erit excommunicatus. *Graffius lib.4. decisionum c.21. n.68.* Idem est si creditor Clerici ipsum
2 fugitiuum detineat propria auctoritate animo tamen ducendi ipsum ad carceres sui Iudicis ordinarij. *glos. in cap. si Clericus hoc eod. titul. in 6.*

Aduerte secundò, quod nō potest Clericus seipsum subijcere fustigationi sibi faciendæ ab eo, cui intulit iniuriam, vt
3 tali modo satisfaciat ipsi offenso, & ratio est, quia esset se subijcere potestati laicali, quod nequit facere Clericus in præiudicium totius Clericatus, pro quo
4 introductum est priuilegium, & non pro tali certa persona determinata. *cap. si diligenti, & cap. significasti, de foro cō petenti,* & ideo percutiens ipso facto incidit in excommunicationem, Clericus autem se subijciens est declarandus ex-
5 communicatus per sententiam, vt notat *glos. hic verbo innodabitur ex Abb. in cap. contingit extra eodem.* Confirmatur hoc: nam statuta, quæ puniunt percutientes, puniunt etiam percutientes se ipsos, vt notat *Ioannes Andreas in additionibus ad Specul. titulo de pœnis in principio. versicu o quaro, & gl. hic,*
6 dat exemplum de bannito, qui li et possit ab alio impunis occidi, non poterit tamen se ipsum occidere, vt notat *Bald. in l. 3. C. de seruis fugitiuis,* sic Clericus delinquens licet possit castigari à suo superiore, non poterit tamen punire se ipsum nec sentire, vt ab alio percutiatur absque incursu in canonem.

In §. ex contrario.

SVMMARIVM.

1 *Clericum repercutiens ad vindictam est excommunicatus.*
2 *Clericum aliena exportantem potest Dominus impedire, & illi vim inferre.*
3 *Animus iniuriandi requiritur in clerici percussione, vt quis incurrat in* canonem si quis suadente.
4 *Priuilegio priuandus est, qui delinquit contra priuilegium.*

ADuerte primò hic, quod si quis vellet percutere Clericum eo, quod fuerit ab eo percussus semel, sed tamen Clericus iam destitit à percussione, tunc repercutiens ipsum
1 est excommunicatus: nam esset repercutere ad vindictam, non autem ad repellendam vim vi, sic notat *gl. hic verbo inferat ex Abb in c. si verò, extra eod. & c. olim de restitutione spoliatorum.*

Aduerte secundò, quod si Clericus exportaret aliena bona poterit Dominus rerum ipsum Clericum impedire, ne vlterius progrediatur etiam vim inferendo ipsi Clerico cum moderamine
2 tamen inculpatæ tutelæ, & dummodo bona non possint aliter recuperari, sic notatur in præsenti ex *cap. 2. de restitutione spoliatorum, Abb. in c. si verò, extra eod. & in c. cum non ab homine de iudicijs,* ex quo colligit *gl. nostra hic* principium generale, quod scilicet ad incurrendam hanc excommunicatio-
3 nem non solum factum, sed etiam animus iniuriandi requiritur, & notat etiā *glos. hic in 2. notabili,* quod merito id, quod facit pro defensione vitæ, vel bonorum, vel honoris non est excommunicatus: nam qui delinquit contra pri-
4 uilegium, merito priuilegio priuari debet, *l. Iudices, C de dignitatibus lib. 12.*

In §. quinimo.

SVMMARIVM.

1 *Legis auxilium frustra implorat, qui in illa delinquit.*
2 *Clericus non se gerens vt talis, & vituperans clericatum non gaudet illius priuilegio.*

1 FRustra legis implorat auxilium, qui delinquit in ipsa. *l. isti quidem, ff. quod metus causa, & c. fin. de immunitate Ecclesiarum,* sic frustra quis vult honorari, vt Clericus si non se gerat, vt talis, ideo si Clericus dimisso habitu clericali immiscuerit se enormitatibus, & in his deprehensus
2 percutiatur, vel occidatur, percussor non incidit in canonem, licet alijs pœnis puniatur, vt notatur hic in *cap. cū non ab homine citato.* Idem dic de Clerico bannito, vel assassino, vt notant *DD. in d. cap. cum non ab homine, ex c. 1. de homicidio in 6.*

In §. Item si qui.

SUMMARIUM.

1 *Clerici in sacris eximuntur à patria potestate, neque possunt corrigi verberibus.*
2 *Honorabilia mēbra verberibus subiacere indecorum est.*
3 *Correctio, quæ ab omnibus in proximum fieri potest, in clericum verberibus non est facienda.*

1 Hic de alio casu de quo supra diximus, quod scilicet percutientes Clericos causa correctionis non sunt excommunicati, tamen respectu eorum, qui sunt constituti in sacris limitari debet, isti enim eximuntur à patria potestate, quoad correctionem realem *Innocentius. & Hostiensis in c. indecorum, de ætate, & qualitate*, quia id, quod specialiter permissum est pro Clericis, videtur prohibitum pro constitutis in sacris probat *glos. hic verbo in minoribus ex c. qualis dist. 25. l. cum prætor, ff. de iudicijs*, & rationem sub-
2 dit, nam honorabilia membra (exceptis grauioribus culpis) verberibus subijci non debēt. *c. cum beatus dist. 45.*
Limita etiam hoc respectu aliorum, qui non habent officium corrigendi: nam licet vnusquisque teneatur corrigere proximum, & domesticos, & qui
3 domesticorum curam habet. *cap. fidem negauit, §. necesse, versiculo hinc etiam dist. 47.* tamen non omnibus permissum est verberari.

In §. quod autem cum sequenti.

SUMMARIUM.

1 *Absolutus ob impedimentum à Diœcesano, vel ab alio tenetur statim Romam petere finito impedimento.*
2 *Iter necessarium quis faciens, non debet delicias prætendere.*
3 *Romam petere retardans pro absolutione poterit denuo in excommunicationem incidere.*
4 *Regressus non datur de priuatione ad habitum.*
5 *Absolutionem voluntariè differens reincidit in excommunicationem eandem non numero, sed specie.*
6 *Inobedientia facit, quem reincidere in eandem excommunicationem.*

Pro §. *quod autem* nihil occurrit notandum præter supra dicta, sed pro §. *periculo.*
Aduerte, quod cessante legitimo impedimento, quo detinebatur is, qui fuit absolutus à Diœcesano, vel ab alio su-
1 periore Ecclesiastico, statim debet Romam petere, vt mandatum suscipiat pro sui tali culpa, vel absolutionem in foro exteriori, & id facere debet statim, ac
2 cōmodè poterit, neque fas est in itinere delicias prætendere, sufficit si necessariã habeat commoditatem *l. continuus, §. cum ita, ff. de verborum significationibus*, & si id non faciat, quam primum
3 poterit reincidit in eadem excommunicationem, qua tenebatur. *cap. ea noscitur, & c. de cætero extra eodem.*
Dices, vel fuit absolutus, vel non, si fuit absolutus non potest incidere in eandem excommunicationem: nam de
4 priuatione ad habitum non datur regressus, si non fuit absolutus; ergo non potest dici, quod reincidat, sed potius, quod manuteneatur in ipsa, qua erat ante ligatus.
Respondetur negando consequentiã, & dicimus vere reincidere non in eandem excommunicationem numero, sed in eandem speciem, quatenus quoties-
5 cunque quis non exequitur statim id, quod ius disponit in pœnam huius inobedientiæ reincidit in excommunicationem eiusdem speciei, ac erat illa, qua tenebatur d. *cap. ea noscitur, &*
6 *c. de cætero.* Funditur autem hæc excommunicatio in peccato inobedientiæ, quod committit is, qui huic precepto Ecclesiæ parere non vult.

In §. idem N. cum duobus sequentibus.

SUMMARIUM.

1 *Episcopus debet videre an iniuria illata sit grauis, vel leuis.*
2 *Pueri doli capaces possunt absolui ab Episcopo si enim sint doli incapaces non peccant.*
3 *Doli incapaces, an sicuti patiuntur iniuriam possunt inferre alijs, & puniri.*
4 *Persona offendens in iniurijs consideratur, ab illa enim actus procedit.*

Pueri

5 *Pueri quid operantur nesciunt.*
6 *Delictum factum tempore pueritiæ maiore ætate superueniente poterit benè ab Episcopo absolui.*
7 *Beneficium, quod semel cœpit habere locum non tollitur per superuenientiam maioris ætatis.*
8 *Monachi ad inuicem se ipsos percutientes possunt absolui ab eorum superiore, percutientes vero clericum sæcularem absoluendi sunt ab Episcopo.*
9 *Monachi in superiorem manus iniicientes, vel in Episcopum debent absolui à Papa.*
10 *Casus enormis sēper intelligitur exceptuatus in verbis quantumcumque permissiuis.*
11 *Monachi diuersorum Monasteriorū se ipsos adinuicē percutientes quisque debet absolui à superiore Monachi percussi.*
12 *Moniales pro percussione, siue inter ipsas, siue exterorum non tenentur adire Romam pro absolutione.*
13 *Priuilegium* cap. si quis suadente, *non conceditur tantum ratione characteris, sed alia ratione etiam.*

1 QVando iniuria fit grauis, quando leuis remitti debet arbitrio Episcopi, qui id considerabit ex circumstantijs offendētis, offensi, loci, &c. supra diximus, & notat *Abb. in cap. peruenit, extra eodem ex cap. cum illorum eod. titulo, & §. atrox institutionibus de iniurijs*, hic tamen.

Aduerte primò, quod ratione ætatis
2 pueri possunt absolui ab Episcopo, dūmodo tamen tēpore delicti fuerint doli capaces, alias, quia non peccant, neque incidunt in canonem. *cap. pueris, de delictis puerorum.*

Dices ex *glos. hic*, qui non sunt doli
3 capaces pati possunt iniuriam; ergo etiam inferre: Antecedens patet ex *Clem. 1. de homicidio, & c. illud 16. q. 1.* vel dicendum est, quod si non inferunt, neque patiuntur, vt contrariorum eadem sit disciplina.

Respondetur negando consequentiā,
4 & pro axiomate adducto disparitas est; nam in iniurijs magis attenditur persona offendens, ab ipsa enim procedit actus; ergo licet puer iniuriam patia-
5 tur, inferre tamen nequit, dum nescit quid operatur. *l. 1. C. de falsa moneta.*

Aduerte secundò, quod possunt pueri etiam si deinde peruenerint ad maiorē ætatem absolui tamen ab Episcopo de
6 percussione graui facta Clerico tempore pueritiæ, vt notat *Abb. ex c. fin. extra eod.* & rationem dat *gl. hic*: nam beneficium, quod semel cœpit habere
7 locum non tollitur per superuenientiā maioris ætatis, patet ex *cap. 1. & fin. extra eodem*, & notat idem *Abb. in c. 2. de delictis puerorum.*

Aduerte tertiò id, quod diximus de Monachis intelligendum esse, siue in claustro, siue extra claustrum inter ipsos tamen interuenerit sic *Ioannes An-*
8 *dreas, & Abb in c. cum illorum extra eodem.* Dixi inter ipsos, nam si manus violentas in Clericum sæcularem iniecerint, tunc ab ordinario ipsius Clerici sæcularis sunt absoluendi, *d. cap. cum illorum, §. quod si claustrales.* Idem dic si in Episcopum, vel in proprium superiorem manus iniecerint, vel inter se
9 se ipsos enormiter percusserint, tunc enim ad Papam esset recurrendum, sic patet ex *Abb. in c. 2. extra eodem* & rationem huius vltimi dicti dat *glos. hic verbo quandocunque.* Quod scilicet in
10 verbis permissiuis quamtumuis generalibus semper intelligitur exceptus casus enormis. Dixi etiam, inter ipsos, ad ostendendum, quod debent esse eiusdē Monasterij; nam si sint diuersorum
11 Monasteriorum, tunc ambo superiores pro tali absolutione requiruntur, vt vnus alium absoluat, qui suo subdito iniuriā intulit, vt in *d. cap. 2. extra eodem.*

Aduerte quartò, quod in Monialibus omnia dicenda sunt, quæ diximus de Monachis, & cum ampliori facultate, vt scilicet licet Moniales percusserint
12 Clericum, vel aliam percussionē enormem fecerint, non compellantur adire Romam ratione fragilitatis sexus mulieb is, sed Episcopus indistinctè ipsas absoluit. *Abb. in c. de Monialibus extra*
13 *eodem.* Ex quo colligit *glos.* quod priuilegium canonis, *si quis suadente diabolo*, non tantum conceditur ratione characteris in anima existentis, sed alia ratione voti solemnis professionis, vt patet hic in Monialibus.

In §. is autem.

SVMMARIVM.

Delegatus pro absolutione potest aliū subdelegare, non sic subdelegatus.

Ille,

Ille, qui habet auctoritatem absoluendi, id facere poterit non tantum per se ipsum, sed etiam media persona alterius, cui id committere potest, si sit Iudex ordinarius, vel delegatus à Principe modo, quo diximus *lib. 3. de iudicijs*, secus autem in subdelegatis; nam isti non possunt alios delegare, vt similiter patet ex ibi dictis, & notant *DD. in c. fin. de officio delegati*.

In §. Iudicis cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatio Iudicialis, qua dicatur?*

2 *Excommunicatio media quando inferatur?*

3 *Excommunicatio iniusta nihil officit quoad Deum, sed quoad homines tollit commercium.*

4 *Excommunicatio Iudicis, qua requisita habere debeat.*

Explicita excommunicatione Canonis aggreditur auctor noster explicationē excommunicationis à Iudice, ideo.

Aduerte primò, excommunicationē
1 Iudicialem eam esse, quæ Iudicis ministerio infertur notat *auctor noster hic in §. Iudicis, & gl. verbo iudicialis*, dat
aliud membrum diuisionis excommunicationis, & ait, quod alia est media
2 scilicet, neque Canonis, neque Iudicis,
quod est quando Papa dat alicui facultatem excommunicandi suos malefactores. *cap. benè quidem dist. 96. c. trāsmittam de electione, & Hostiensis in summa eodem titulo, §. quis possit excommunicare verbo ne dum autem*, quilibet tamen non potest id facere, nisi rationabili causa id suadente; secus autem si excommunicatio sit iniusta
3 nullum producit effectum quoad Deum,
licet quoad homines sit euitanda. *Couarruuias in cap. alma mater, eod. tit. in 6. §. 7. vers. 1. conclus. 3. ex cap. per tuas, extra eodem*.

Aduerte secundò, quod vt excommunicatio Iudicis benè procedat. Primò, debet ferri in subditum. Secundò, debet præcedere trina monitio, vel in
4 casu vrgenti vna pro tribus. *cap. statuimus eod. titulo in 6.* Tertiò, quod sit in
scriptis, & sic in hoc casu, & in alijs scriptura requiritur. *cap. 1. de censibus in 6.* Quartò, quod cōtineat causam, propter quam quis excommunicatur. *cap. 1. eod. titulo in 6. & Abb. in cap. per tuas, extra eodem*, alias Iudex puniri potest.

In §. quæri poterit.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatio lata semper intelligitur maior, non minor.*

2 *Consuetudo habet vim interpretandi.*

1 Hic proponitur casus, de quo sæpius supra diximus scilicet, quod si Iudex excōmunicaret, deberet intelligi de maiori excommunicatione, non autem de minori, neque facit, quod pœnæ sint restringendæ, nam id procedit in pœnis corporalibus, vel pecuniarijs, excommunicatio autem est potius medicina, & sic in ipsa latior fieri debet interpretatio notatur hic ex *Abb. in c. 1. de iudicijs versiculo ad hoc allego*, tum quia consuetudo habet vim
2 interpretandi. *l. si de interpretatione, ff. de legibus*, & consuetudo declarauit,
quod Episcopi nunquam habeant in vsu excommunicandi excommunicatione minori, sed maiori, vt notant *Abb. in c. si diligenti, de foro competenti, versiculo ex quo probo*.

In §. quorum ille.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatorum pœna proponuntur.*

2 *Commercium interdicitur excommunicatis, cum quibus illud habentes sunt pariter excommunicati.*

3 *Commercium cum excommunicatis in quibus interdicatur: versus declarat.*

4 *Sacerdos non potest conficere, & ministrare Sacramenta coram excōmunicato.*

5 *Consanguineis commercium cum excommunicato non interdicitur.*

6 *Excommunicationem minorem incurrit communicans cum excommunicato.*

7 *Excommunicati sunt à Iudicibus remouendi à procuratorio, & ab aduocando, & à testificando.*

8 *Excommunicatus potest se defendere in Iudicio, non autem agere.*

1 PRoponuntur hic pœnæ excōmu-
nicatorum, & duæ signanter sci-
licet, quod non habent commer-
cium cum fidelibus, nam communi-
cantes cum ipsis sunt excommunicati,
& ipsi nullum actum legitimum maximè
iudiciale facere possunt validū, nec fir-
2 mum, & alijs pœnis afficiuntur, vt pa-
tet ex *cap. statutum, & c. decernimus,*
de sententia excommunicationis in 6.
& c. engeltrudam 3. q. 4. cum excōmu-
3 nicato autem in multis participare non
possumus, vt notatur per versum.

Os, orare, vale communio, mensa negatur.

Os hoc est locutio cum excommuni-
catis, non enim possumus habere col-
loquium cum ipsis. Orare, nam excom-
4 municati non possunt, Ecclesiam ingre-
di, & orare simul cum fidelibus, nec po-
test Sacerdos coram excommunicatis
ministrare, seu conficere, nisi id aduer-
terit post inceptum canonem. *Siluest.*
verbo excommunicatio 5. Vale, hoc est
salutatio. Communio, quod intellige
modo quo diximus actiuè, & passiuè cir-
ca Sacramenta; Mensa, nam cum ipsis
conuenire non licet, nec dormire, nec
5 in eadem domo manere, nisi essent con-
sanguinei, vel famuli, vt colligitur ex
Nau. c. 27. n. 20. & patet etiam ex *cap.*
cum excommunicato 11. *q. 3.*

Nota etiam hic, quod excommunica-
tus communicans cum altero excōmu-
nicato incidit de nouo in excommuni-
cationē minorē; de qua debet se accusa-
6 re, nec est exemptus, vt notat *glos. hic*
ex Felino in c. nonnulli, & c. 4. de re-
scriptis, & Iudices sæculares debent re-
mouere excommunicatos, & à procura-
7 torio, & ab aduocando *cap. decernimus*
de sententia excommunicationis in 6.
item à testificando d. *cap. decernimus,*
& c. à nobis de exceptionibus. Repel-
luntur etiam ab agendo in Iudicio, se-
cus autem à se defendendo: nam licet
excommunicatus non possit comparere,
8 & agere, tamen si fuerit citatus potest
se defendere, & non comparens est con-
tumax, potest enim suum Ius propone-
re. *cap. cum inter priorem de exceptio-*
nibus, & d. cap. decernimus.

In §. dubitatum.

SVMMARIVM.

Citatus ab excommunicato potest opponere exceptionem excommunicationis, quamuis alias inter se communicauerint.

NE quis ex proprio malo commodū reportare videatur ideo statutum est, quod licet quis communicauerit excommunicato, & ipsi conuiuat, si tamen excommunicatus citet hunc ipsum, qui secum communicauit potest citatus opponere exceptionem excommunicationis, nec valet replicatio excommunicati, quod citatus iam secum communicauerit, vt hic, & in d. *c. à nobis, de exceptionibus.* ratio autem esse potest, nam communicatio cum excommunicato non tollit vinculum excommunicationis cui semper inhæret tale impedimentū ad agendum.

In §. nec ideo, cum duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicationis exceptio potest opponi contra excommunicatum, licet Episcopus suspendendo effectum excommunicationis dederit facultatem alijs communicandi.*

2 *Excommunicationem suspendere non est ab ipsa in totum liberare.*

3 *Episcopus nequit negligere formam in absoluendo excommunicato.*

4 *Excommunicatus, licet suspensionem excommunicationis habuerit, tamē decedens, in loco sacro non est sepeliendus.*

5 *Excommunicati corpus absolui potest pro Ecclesiastica sepultura.*

6 *Excommunicati heredes compelluntur, vt pro illo satisfaciant.*

7 *Excommunicatio tangit animam, & corpus.*

8 *Corpora nobilitari, & honorari possunt post mortem.*

1 ADuerte primò hic, quod nisi excommunicatus fuerit verè absolutus parum prodest, quod Episcopus dederit ei facultatem communican-

nicandi cum alijs, ita vt fuſpenderet effectum excommunicationis pro aliquo tempore, præſtita per ipſum excommunicatum cautione de parendo præceptis Eccleſiæ, tunc enim etiam ſi contra ipſum agere velit poteſt opponi exceptio excommunicationis: nam ſuſpẽdere excommunicationem non eſt in
2 totum ab ipſa liberare, vt notatur hic in *cap. cum conſideres*, *& c. tenere extra eodem*, & rationem dat *gl. hic verbo perperam*: nam non poteſt Epiſcopus neglecta forma abſoluendi aliquem aliter abſoluere, & ſic, vel in totum ab-
3 ſoluet, vel hæc ſuſpenſio ab excommunicatione parum operatur, patet hic ex *cap. à nobis extra eodem*.

Aduerte ſecundò, quod hac eadem ratione, ſi quis pendente tali ſuſpenſione (& non facta reali abſolutione)
4 decedat, nec erit ſepeliendus intra Eccleſiam: nam cui viuo non communicamus, nec defuncto communicare debemus. *cap. ſacris extra eodem, & diximus lib. 2. de ſepulturis*.

Aduerte tertiò, id limitari ſi quis excommunicatus dum decederet oſtendat ſigna contritionis, & pœnitentiæ, tunc
5 poterit poſt mortẽ abſolui corpus (anima enim fuit abſoluta per contritionẽ) & ſepeliri in Eccleſia, vt patet ex d. *cap. à nobis*, *& c. ſuis*, & hæredes eius
6 poſſunt compelli, vt ſatisfaciat pro ipſo excommunicato, notant *DD. in d. c. à nobis*.

Ex *gl.* hic habes duo: primũ eſt, quod excommunicatio tangit animam, & cor-
7 pus, & ſic licèt anima fuerit abſoluta per contritionem, tamen & corpus abſolui debet. Secundum, quod colligitur eſt, quod aliquando poteſt corpus nobilitari etiam poſt mortem, vt patet hic in abſolutione excommunicati, & ſic poteſt corpus militis honorari poſt mortem, & declarari corpus militis, notat *Bart in l. 1. C. de dignitatibus lib. 12*.
8 Item poterit honorari corpus Doctoris, vt ſi caſu poſt recitata puncta à Doctoratu decederet, tunc enim poteſt tale corpus honorari modo, quo honorabãtur Doctores, vt notat *gl. hic verbo impendendum circa finem*.

In §. ſed, & ſi.

SVMMARIVM.

1 *Abſolutus ad cautelam dicitur, qui abſoluitur pendente dubio de illius excommunicatione.*
2 *Excommunicatus toleratus ab Eccleſia non eſt in publico euitandus.*
3 *Excommunicati euitatio inducit illũ pra rubore ad emendationem, & ſatisfactionem.*
4 *Excommunicatus à Iure ob factum notorium, quamuis ſententia non intercesſerit eſt euitandus.*
5 *Notorium quando dicatur?*
6 *Excommunicatus non plenè notorius non eſt in publico euitandus, qui tamen ſciunt poſſunt illum in ſecreto euitare.*
7 *Cooperire crimina alterius melius eſt cum poſſumus, quam publicare.*

Hic proponuntur caſus pro commercio cum excommunicatis ideo.

Aduerte primò, quod abſolutus ad
1 cautelam is dicitur, qui pro certo tempore liberatur, quia forſan dubitatur An verè ſit excommunicatus nec ne, & tunc cum iſto licitè communicare poſſumus, & de hac abſolutione ad cautelam patet ex *cap. ad præſentiam, de appellationibus*.

Aduerte ſecundò, quod quando ſumus certi de excõmunicatione alicuius, ſed tamen hic toleratur ab Eccleſia,
2 tunc ipſis in publico communicare poſſumus, ne oriatur infamia. vt notatur ex *Abb. in c. cum non ab homine extra eod. argumento textus in l. diffamari, C. de ingenuis manumiſſis*, debet tamẽ in occulto vitari ex ratione, quam dat hic *Lancellottus*, vt ſcilicet verecundiæ rubore ſuffuſus pro latenti ſcelere ſatiſfacere compellatur, ſic tenent *DD. in cap. ſi placuit, & c. ſi tantum 6. q. 2.*

Aduerte tertiò, quod ſemper excom-
3 municatus à Iure eſt euitandus, ſiue in publico, ſiue in priuato etiam ſi non fuerit declaratus per ſententiam, nam Ius talem ipſum declarat, dummodo tamen factum ſit notorium, notat *Socci-*
4 *nus in cap. inter aliam hoc eodem titulo n. 28.* & tunc dicitur notorium, quando communiter omnibus res cognita eſt; ſecus autem quando paucis, argumento
5 *text. in c. multi 2. q. 1.* Quando autem eſt pluribus notum, ita vt factum probari poſſet per teſtes, tunc licet non ſit plenè notorium, & hac ratione non ſit
6 euitandus in publico, poteſt tamen is, qui id nouit ipſum euitare in ſecreto, dummodo poſſit illum conuincere de crimine, *d. l. diffamari, C. de ingenuis*
7 *manumiſſis, l. eum, qui nocentem, ff. de*

intu-

iniurijs, melius enim est cooperire crimina cum possumus, quam aliena facinora publicare.

In §. sed multum, cum tribus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicato communicans in excommunicationem minorem nõ in eandem incurrit.*
2 *Excommunicationem eandem incurrunt participes in crimine, propter quòd fuit lata excommunicatio.*
3 *Monitus à Iudice ne communicet eli excommunicato in pœnam inobedientia excommunicatione maiori ligari potest.*
4 *Absolutio spectat ad quem spectabat damnare, vel ad superiorem.*
5 *Vicarius potest absoluere pro Episcopo.*
6 *Aedificium ab ædificante, & ab alijs destrui potest.*
7 *Leges plurimæ consuetudine in contrarium tolluntur.*
8 *Excommunicationem minorem potest absoluere quilibet confessarius.*
9 *Communicans cum excommunicato in contemptum peccat mortaliter, & est excommunicatus.*

1 Aduerte primò, quod communicantes excommunicatis incidũt in eandem excommunicationẽ, quod intellige quoad priuationem Sacramentorum, vt habetur hic, & notat *gl. in c. significauit extra eod.* Vt autem quis ligetur omnino eadem excommunicatione, qua ligatur excommunicatus
2 debent duo concurrere scilicet, quod participauerit criminoso in eodem crimine consilium, vel opem dando. *cap. nuper extra eodem*, tunc enim pari sententia ligantur vel quod fuerit de tali communicatione cum excommunicato monitus à Iudice Ecclesiastico, tunc enim in pœnam inobedientiæ poterit
3 excommunicari excõmunicatione maiori, & eadem qua excommunicatus detinetur, nunquam tamen id facere poterit, nisi præuia monitione, vt supra diximus, notat *Abb in d. c. significauit, & in d. c. statuimus, de sententia excommunicationis in 6.*

Aduerte secundò, quod absolutio ad
4 eum spectat ad quem spectabat damnatio *ex regula textus nihil tam naturale*, poterit etiam superior absoluere, & sic si excommunicauit Vicarius poterit absoluere Episcopus, & in similibus notant *DD. in d. c. nuper, de sententia excommunicationis*.

Dices aliquando absoluit Vicarius,
5 cum tamen Episcopus excommunicauerit; ergo non currit principium dictæ regulæ, nihil tam naturale.

Respondetur negando consequentiã, & principium legis sic intelligi debet scilicet ille potest destruere, qui ædifica-
6 uit, & sicut quis ædificauit sic, & destruere potest, nõ tamen negatur quin alius, qui non ædificauit destruere nequeat, & sic intelligi debet ordinariè, qui ædificauit destruere potest, non autem, quod omnis, qui destruit ædificauerit, de facto enim multæ dispositiones, & leges con-
7 suetudine tolluntur, cum tamen sit Ius scriptum, & aliter introductum, vt diximus *libro 1. Canonico agentes de consuetudine*.

Aduerte tertiò, quod communicans
8 excommunicato non in contemptu, sed ex aliqua causa incidit in excommunicationem minorem, à qua poterit quilibet confessarius ipsum liberare, vt habetur *hic in §. quod si alter*. Quod si quis communicet in contemptum ex-
9 communicationis peccat mortaliter. *c. quis autem dist. 10.* & potest etiam excommunicari excõmunicatione maiori, vt habetur *hic in §. hoc tamen*.

In §. quod si cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Obstinatus in excommunicatione minori potest præuijs monitionibus excommunicari maiori.*
2 *Contumacia crescente pœna crescere debet.*
3 *Excommunicatio nulla est non præuia monitione.*
4 *Monitio canonica, quæ dicatur?*
5 *Contumaces citãdi sunt nominatim.*

1 Aduerte hic, quod si excommunicatus excõmunicatione minori indurescat in ipsa, & perseueret, tunc potest superior præuijs monitionibus excommunicare etiam ipsum excõmunicatione maiori, crescente enim
2 contumacia pœna crescere debet. *cap. quoniam dist. 31.* quod si monitio non præmittatur nulla est excommunicatio, tanquam lata à Iudice contra formam

Iuri-

3 Iuris. *cap. statuimus, de sententia excõ-*
municationis in 6. & notat *gl. hic verbo*
canonicam, tunc autem æstimatur mo-
4 nitio canonica quando habet interual-
lum congruum. *cap. cum medicinalis*,
5 *eod. tit. in 6. c. sacro extra eod* Insuper
contumaces sunt citandi nominatim.
cap. constitutionem citato tit. in 6.

In §. interdum.

SVMMARIVM.

1 *Ignorantia excusat excõmunicationem minorem pro communione cum excommunicato.*
2 *Ignorantia qualis excuset in communione cum excommunicato.*
3 *Communicare an licitum sit in aliquo casu cum excommunicatis.*
4 *Casus in quibus communicatio cum excõmunicatis non prohibetur recensentur.*
5 *Versus continentes causas, quibus licet cum excommunicatis communicare.*

1 SOlet aliquando quis nec incidere
in excommunicationem minorẽ,
& erit si ignoranter communica-
uerit excõmunicato, dummodo sit igno-
rantia probabilis. *cap. si verò, extra*
eodem, c. Apostolica, de Clerico excom-
municato ministrante, secus autem si
esset ignorantia crassa, & supina, tunc
2 enim communicans incidit in excom-
municationem *cap. si quis à simoniacis*
1. q. 1. c. 1. & 2. de Episcopo, qui renun-
ciauit Episcopatum.

Quæres: An in aliquo casu liceat ex-
3 communicato cõmunicare absque cul-
pa, & macula excommunicationis.

Respondetur affirmatiuè, & hoc in
multis casibus necessitatis, vt sunt famu-
li, parentes, consanguinei, creditores,
simplices, seu rudes, qui ignorant non
licere cum excommunicato communi-
4 care. Idem dic de paupere, qui potest
eleemosynam petere à diuite excom-
municato, & e contra diues potest pau-
peri excommunicato (dummodo sit in
extremis) communicare eleemosynam
dando, vt notat *gl. in §. quod si aliter*
verbo, aut sermone ex c. quoniam 11.
q. 3. & ex Abb. in c. veritatis versiculo
non potuit extra, de dolo, & contuma-
cia, omnes autem causas communican-
di cum excommunicato ponuntur in
sequentibus §§. & comprehenduntur
sub illis versibus.

5 *Vtile, lex, humile, res pignorata necesse*
Hæc anathema faciunt ne possit abesse.

In §. vnde.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatorum nomina debet Episcopus publicè ponere.*
2 *Audiendus nemo est postmodum contra ea, quæ publicè facta sunt.*

1 HIc traditur remedium ad tollen-
dam excusationem ignorantiæ
excommunicationis, & ideo sã-
citum est, quod Episcopus publicè po-
nat nomina excommunicatorum. *c. iu-*
ne. 11. q. 3. vnde vt notat *glos. hic verbo*
excusationis, benè ex hoc sumitur ar-
2 gumentum, quod contra ea, quæ publi-
cè facta sunt nemo est postmodum au-
diendus. *cap. licet* 8. *q. 1.* & manu No-
tarij curiæ Episcopalis debent esse sub-
scripta. *glos. hic verbo posita.*

In §. vxores vsque ad §. si quis tamen.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatis ij possunt obsequia præstare, qui poterant ante communicationem.*
2 *Filius emancipatus tenetur euitare patrem excommunicatum.*
3 *Mercatores publici possunt communicare pro negotijs cum excommunicatis.*
4 *Creditores possunt ab excommunicato, petere debitum.*
5 *Commodum nemo debet ex proprio malo reportare.*
6 *Delinquentes non debent esse melioris conditionis.*
7 *Debitores excommunicatorum adueniente tempore solutionis debẽt deponere pecuniam penes Ecclesiam.*
8 *Metus cadens in constantem virum excusat communicantem cum excommunicato.*
9 *Metus licet releuet à pœna non extinguit culpam.*
10 *Communicatio cum excommunicato ad bonum finem non inducit excommunicationem minorem.*

Vo-

11 *Voluntas operandi distinguit maleficia.*

MVltis permittitur communicare excommunicatis, ideo.
Aduerte primò, quod om-
1 nes, qui antea tenebantur obsequia præ-
stare etiam post excommunicationem
id facere possunt, sic vxores excommu-
nicatorum, famuli, parentes, &c. *c. inter
alia extra eodem:* nam nisi communi-
cent obsequia præstare non possunt, vt
notatur hic ex *l. 2. ff. de iurisdictione
2 omnium Iudicum*. Limitatur tamen
hoc in filio emancipato, qui cum sit ex-
tra patris potestatem, ipsum etiam ex-
communicatum euitare tenetur colligi-
tur ex *cap. quoniam 1. q. 3.*
Aduerte secundò, idem esse dicendũ
in Mercatoribus, qui pro bono publico
negotia exercent ementes, & venden-
3 tes: nam pro talibus negotijs commu-
nicare possunt excommunicatis, non
autem pro alijs impertinentibus. *DD.
in d. c. quoniam*. Quis autem sit Mer-
cator, quis artifex, habetur diffusè per
glos. hic. Idem dic de creditoribus ex-
communicatorum, isti enim possunt ab
4 excommunicatis suum creditum petere
ne quis ex proprio malo commodum
reportaret, quod esset si excommunica-
5 tus non posset molestari à creditoribus.
*cap. si verò, de sententia excommunica-
tionis in 6.* & delinquentes non debent
esse melioris conditionis. *l. 3. §. 1. ff. de
6 donationibus inter, & gl. hic verbo via-
tores*, ex qua habes, quod debitores ex-
communicatorum non debent ipsis cõ-
municare, sed adueniente tempore so-
7 lutionis debent pecuniam deponere pe-
nes Ecclesiam, vt concludunt *DD. com-
muniter in cap. inter alia, de dolo, &
contumacia*.
Aduerte tertiò, quod si quis commu-
nicet excommunicato ex metu cadente
in constantem virum, vel omnino coa-
8 ctè non incidit in excommunicationem,
vt colligitur ex *cap. sacris de his, quæ vi
metusue causa fiunt*, & notat *Nau. cap.
27. n. 36.* si autem ex aliquo metu leui,
quis communicet incidit in excommu-
9 nicationem: nam licet metus releuet à
pœna non extinguit culpam in totum.
*Abb. in d. c. sacris de his, quæ vi metus-
ue causa, &c. & textus in fine dicti cap.*
debet intelligi de participationibus ex-
communicato in eodem crimine, vt vi-
dete est per *Abb. in d. c. sacris*.
Aduerte quartò, quod sunt immunes
10 etiam ab excommunicatione commu-
nicantes excommunicato ex bona in-
tentione, puta ad conuincendum ipsum
de errore, vel ad concionandum, sic sũt
prædicatores, & qui loquuntur ad con-
uertendum, vt hic in §. *item cum volũ-
tate*, & ratio est: nam voluntas, & pro-
11 positum operandi distinguit maleficia.
*l. qui iniuria, ff. de furtis, cap. cum vo-
luntate extra eodem*.

In §. si quis tamen.

SVMMARIVM.

1 *Absolutio ad cautelam iuuat aliquem dubium de excommunicatione.*
2 *Absolutio bene potest fieri ab excommunicato minore.*
3 *Excõmunicatio minor non tollit Iurisdictionem.*

1 ADuerte primò, quod si quis sit in
dubio: An sit excommunicatus
nec ne, potest petere absolutio-
nem ad cautelam, quæ multa operatur,
vt scilicet si deinde inueniatur verè ex-
communicatus, & quis velit opponere
contra ipsum de nullitate actorum, nulla
erit oppositio posita dicta absolutione
ad cautelam, sic notant *DD. communi-
ter cum Abb. in c. Apostolica, de excep-
tionibus*.
Aduerte secundò, quod excommuni-
2 catus excommunicatione minori si aliã
Iurisdictionem habeat potest absoluere
ab excommunicatione, sic notant *glos.
hic verbo poterit*, & probat ex varijs
iuribus citat signanter ad hoc *textum
3 in c. fin. de Clerico excommunicato mi-
nistrante*, quia scilicet excommunica-
tio minor non tollit Iurisdictionem.

In §. & hoc casu vsque ad §. manifestum.

SVMMARIVM.

1 *Metropolitanus non potest absoluere excõmunicatos à Suffraganeo, nisi in casu appellationis.*
2 *Metropolitanus non habet immediatam Iurisdictionem in subditos sui Suffraganei.*
3 *Metropolitanus non debet absoluere iustè excommunicatum à suo Suffraganeo, sed ad ipsum remittere.*
4 *Metropolitanus in dubio an excommunicatio sit iusta, nec ne debet*

excom-

excommunicatum remittere proprio ordinario.

5 *Metropolitanus potest absoluere, præter appellationem, excommunicatũ à suo Suffraganeo, si habeat tale priuilegium, vel adsit consuetudo.*

6 *Metropolitanus potest absoluere excommunicatum à Suffraganeo, si periculum sit in mora.*

7 *Metropolitanus potest absoluere excommunicatum à Suffraganeo, si hunc videat sine causa denegare absolutionem.*

8 *Capitulum sede vacante potest absoluere excommunicationes.*

9 *Capitulum potest etiam excommunicatos absoluere, capto Episcopo ab hostibus.*

10 *Excommunicatio ab homine reseruata sibi ab Episcopo à nullo alio potest absolui præterquam in casu hic posito.*

HIc de absolutione ab excommunicatione, de qua aliqua supra
notauimus, tamen prætet eau:
Aduerte primò, quod Metropolita-
1 nus non potest absoluere excommuni-
catos a suo Suffraganeo, nisi quando ipsi
excommunicati ad ipsum appellauerint,
quia non habent immediatam Iurisdi-
ctionem respectu subditorum sui Suf-
2 fraganei, vt notat *Abb. in cap. sicut. de excessibus Prælatorum*, imò quando re-
cognoscit in causa appellationis de ex-
communicatione lata à suo inferiore, si
videat excommunicationem esse iustã,
non debet ipse talem excommunicatum
3 absoluere, sed debet remittere suo su-
periori immediato, si tamen ipse de fa-
cto absoluetet, valida est absolutio. licet
iniusta; nam est contra Ius, quod habet
Episcopus ad proprios subditos coer-
cendos. *cap. venerabilibus, de sententia excommunicationis in 6.* & in dubio,
An sit iusta, nec ne debet eum remitte-
4 re absoluendum à proprio ordinario, vt
notatur hic in *§. quid si dubitatur*. Li-
mita hoc primò, quando consuetudo di-
sponeret contrarium; nam consuetudo
dat in his casibus Iurisdictionem. *c. Romana, de officio ordinarij in 6.* vel si Ar-
chiepiscopus haberet de hoc priuilegiũ
5 à Sede Apostolica, notat *gl. hic ex cap. conquestus, & cap. duo, de officio ordinarij*. Limita secundò, si periculum sit
6 in mora, tunc enim etiam si excommu-
nicatio esset iniusta potest ipsemet Me-
tropolitanus absoluere, nec vllam infert
iniuriam suo Suffraganeo. Idem dic si
appareret de dolo sui subditi, qui absque
7 legitima causa absolutionem denegaret,
nam & tunc posset Metropolitanus ab-
soluere. *cap. per tuas cum alijs sequentibus, de officio delegati*.

Aduerte secundò, quod Capitulum
Sede vacante potest absoluere ab excõ-
municatione lata ab homine, vel à Iu-
8 re: nam in ipsum transfertur iurisdictio
Episcopalis, & absoluere ab excommu-
nicatione est actus iurisdictionis. *c. vnico, de maioritate, & obedientia*. Idem
dic si Episcopus esset captus ab hosti-
9 bus. *cap. si Episcopus, de supplenda negligentia Prælatorum*, quod extende
ad quemlibet, qui potestatem Episco-
palem haber à Papa, sic notat *gl. hic*, de
Visitatore Apostolico. *cap. is cui, de electione in 6.*

Aduerte tertiò, quod quando excom-
municatio est ab homine, & reseruata
tali sibi Episcopo non potest absolui ab
10 alio, nisi esset quis extra diœcesim Epi-
scopi excommunicantis, tunc enim po-
test absolui ab alio facta tamen promis-
sione de parẽdo præceptis Episcopi ex-
communicantis, & satisfaciendi pro pœ-
nis, si quæ sint pro tali casu impositæ.

In §. manifestum cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatio pro delicto manifesto non debet absolui à superiore, nisi ab excommunicato idoneam acceperit cautionem.*

2 *Cautio tunc dicitur sufficienter præstita, quando fideiussores, & pignora dantur.*

1 QVando delictum est manifestum
non debet superior excommu-
nicatum absoluere, nisi ido-
neam dederit cautionem, &
promiserit parere præceptis superioris
maximè circa satisfactionem faciendam
parti offensæ; melius tamẽ erit pro hac
satisfactione ipsam procurare antea, &
deinde absoluete, vt colligitur ex *cap. accusatto 2. q. 7.* & quando cautio præ-
2 standa est, tunc dicitur sufficienter præ-
stita, quando fideiussores, vel pignora
dantur. *l. si mandato, § fin. ff. mandati, & glos. hic verbo cautionem.*

In

In §. multum:

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus eo, quod appellauerat ad superiorem, si excommunicatio verè fuit emanata post appellationem debet declarari non excommunicatus.*

2 *Excommunicatio an sit emanata ante, vel post appellationem admittendæ sunt probationes Episcopi excommunicantis, & excõmunicati.*

SI quis proponat se fuisse iniustè excommunicatum eo, quod appellauerat ad superiorem, tunc videndum est: An fuerit excommuni-
1 catus ante appellationem, an post appellationem, si enim appareat ipsum fuisse excommunicatum post appellationem, potius debet declarari non ligatus, quam quod absolutione indigeat sic notatur hic ex *cap. cum contingat, de officio, & potestate Iudicis delegati*, in dubio autem sunt admittendæ probationes, & Episcopi excommunicãtis, &
2 ipsius excommunicati, qui obtinebit pro se licet diceret excommunicationem esse nullam, & deinde probet fuisse iniustam, vt notat *gl. hic verbo denunciandus ex l. 3. ff. de iniusto rupto, & irrito facto testamento*.

In §. aliud Iuris cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus iniustam proponẽs fuisse excommunicationem, absoluendus tamen est, si petat absolui:*

2 *Episcopus volens suas probationes adducere contra propositiones iniustè excommunicati non est audiendus.*

3 *Excommunicatus debet Episcopo satisfacere, si ab hoc ostendatur excommunicationem pro facto notorio fuisse latam.*

4 *Episcopus pro iniusta excommunicatione puniri debet.*

5 *Excommunicatus pluribus excommunicationibus, si vnam tantum causam expresserit pro absolutione, absolutio nihil operatur.*

6 *Excommunicatus falsam causam pro absolutione proponens non erit absolutus.*

7 *Excõmunicationes plures potest quis incurrere.*

8 *Clericũ percutiens in loco sacro duas excommunicationes incurrit, scili. est ratione personæ, & ratione loci.*

9 *Excommunicatio secunda, licet effectum separationis ab Ecclesia non operetur, tamen illi vim addit, & difficultatem maiorem ponit absolutioni.*

10 *Funiculus triplex difficile rumpitur.*

1 ADuerte primò, quod si quis proponat se iniustè fuisse excõmunicatum, erit tamen absoluendus si petat absolui: nam humiliter postulanti absolutio est impendenda, nec Episcopus volens suas probationes in
2 contrarium adducere est audiendus, nisi sit paratus ostendere excommunicationem fuisse latam circa factum notoriũ,
3 tunc enim prius debet reus satisfacere, quam quod absolutionem obtineat, notat *Abb. in d. c. cum contingat, & text. in c. ex parte, de verborum signif.* post hæc autem debent admitti probationes
4 vtriusque partis, vt si pars probet excommunicationem fuisse iniustam Episcopus puniatur. *cap. sacro extra eodem.* Si Episcopus probet fuisse iustam pars ipsa damnetur ad satisfaciendum. *cap. ad reprimendam, de officio ordinarij*.

Aduerte secundò, pro *§ quod si quis*,
5 quod innodatus pluribus excommunicationibus, si vnam causam excommunicationis proponat, & non alias, talis absolutio non liberat ipsum, notat *Abb. in cap. cum pro causa, extra eodem*, sunt enim omnes causæ exprimendæ. Item si falsam proposuerit causam ad se liberandum ab excommunicatione, talis
6 absolutio nihil operatur, neque in foro exteriori. *Abb. & gl. in c. ex parte, de officio ordinarij*. Quòd autẽ possit quis
7 pluribus excommunicationibus innodari, patet ex *cap. Engeltrudam 3. q. 4.* si enim quis Clericum percuteret v. g.
8 & in loco sacro duplicem incurreret excõmunicationem, scilicet *canonis si quis suadente diabolo*, & ratione loci sacri violati.

Dices excõmunicatio separat ab Ecclesia, sed semel separatus non potest amplius separari; ergo semel excommunicatus non potest iterum excommunicari.

Respondetur ex *gl. hic verbo pluri-*
9 *bus*, quod licet quoad hunc effectum nullam addat maiorem vim secunda excommu-

commu-

communicatio; tamen confirmat decretum, vt difficiliùs deinde absoluatur: nam funiculus triplex difficilè rumpitur. 12 *cap.1. de tregua, & pace.*

In §. Quinimò.

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus surreptitiè absolutus à superiore potest ab Episcopo remitti ad eundem superiorem (etiam Papam) litteris facti veritatem ostendentibus.*

2 *Absolutio surreptitiè obtenta nihil operatur.*

3 *Absolutio an fuerit surreptitia, nec ne dubius Episcopus potest reum cogere ad purgationem Canonicã.*

1 SI Episcopus certo sciat aliquem surreptitiè fuisse absolutum à superiore, etiam à Sede Apostolica poterit ipsum remittere ad superiorem, qui eum absoluit (etiam si à Papa fuerit absolutus) cum suis litteris, quæ facti veritatem ostendant *Trid. sess. 23: cap.5. de reform. & textus in c. ex par-*
2 *te, de officio ordinarij.* Ratio est, quia
absolutio surreptitiè obtenta parũ prodest *cap. cum pro causa & c. officij, extra eodem.* Si autem sit in dubio: An surreptiè litteras impetrauerit nec ne, tunc potest ipsum cogere ad purgationem Canonicam de qua supra diximus,
3 & patet ex *cap. nos inter alios, & c. cum*
in iuuentute, de purgatione Canonica, dummodo tamen, vel sit diffamatus de tali obreptione, vel saltem sit probabilis suspitio.

In §. Illud etiam cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Ecclesiastica potestas superior est potestati laicali.*

2 *Excommunicatus vt absoluatur non possunt laici Ecclesiasticis superioribus vim inferre.*

3 *Absolutio facta per vim dicitur potius nouum ligamen.*

4 *Absolutio dicitur facta per vim, & metum, si fuit ex metu amissionis bonorum.*

5 *Absolutio facta per vim, & metum non est nulla ipso Iure.*

6 *Absolutionem per vim, & metum procurans excommunicatus, iterũ excommunicationem incurret.*

7 *Excommunicatus nõ erit absolutus, si ab eo, qui illum excommunicauit salutetur, vel litteras accipiat.*

8 *Absolutionis modus adulterari nequit.*

9 *Papa salutando, vel scribendo litteras potest excommunicatum absoluere, si declarauerit se id facere animo absoluendi.*

10 *Voluntas Principis lex est, & legem tollere potest.*

11 *Prælati inferiores Papa nequeunt absoluere salutando excommunicatum, etiam si id intendant.*

12 *Absoluendi modus iuridicus non potest mutari à Prælatis inferioribus Papa.*

13 *Absolui potest ab excommunicatione etiam inuitus.*

14 *Absolutio ab excommunicatione nullam habet necessariam formam verborum; sufficit autem si voluntas absoluendi verbis ostendatur.*

15 *Excommunicato communicari non potest, neque per litteras.*

16 *Metus definitur.*

17 *Vis definitur.*

1 ADuerte primò, potestatem Ecclesiasticam esse omninò superiorem, & immunem à potestate laicali, ac proinde nullum ex laicis Magistratibus posse Ecclesiasticis superioribus vim inferre, vt aliquem ab excom-
2 municatione absoluant, eo quod iniustè
fuerit excommunicatus, quia hoc iudicare non spectat ad ipsos. *Trid. sess. 25. de reform. cap.* 3. neque aliquam vim habet talis absolutio sic per vim impe-
3 trata, sed potius debet dici nouum li-
gamen, quam absolutio. *Abb. in c. Abbas de his, quæ vi, metusue causa fiunt,* vbi etiam ait, quod dicitur quis coactè,
4 & ex metu inductus ad absoluendum, si
ex metu amissionis bonorum ad id inducatur, & idem habetur de absolutione ab interdicto, vel absolutione sic impetrata.

Aduerte secundò, quod licet contra talem absolutionem per vim, & metum impetratam possit opponi exceptio, vt
5 ex *l. interdum, ff. de furtis.* tamen ipsa
absolutio non est nulla ipso Iure, vt notat *Ioannes Andreas in c. 1. de his, quæ vi, metusue causa fiunt. c. quatuor 11. q.3.* Si autem ipsemet excommunicatus talem absolutionem sic per vim, vel metum procurauerit, ipse quasi propria

6 confossus sagitta, iteratæ excommunica-
tionis sententiæ subiacebit, vt notatur
hic, & aduertit *glos. verbo excommu-*
nicationis.

Aduerte tertiò, quod si Papa, vel alius
excommunicator, qui absoluere potest,
salutet excommunicatum, vel ei litte-
7 ras scribat, vel loquatur cum ipso, vel
alium similem validiorem actum effi-
ciat, non per hoc censetur absolutus ex-
communicatus, sic notatur hic ex *cap. si*
aliquando extra eod. vbi Abb. nu. 41.
nam legalis modus ordinariè seruandus
8 in absolutione ab excommunicatione
non est adulterandus, maximè ab eo,
qui legem mutare nequit.

Limita hoc, quando Papa exprimeret
se per talem actum scribendi, vel salu-
9 tandi, &c. intelligere velle absoluere ab
excommunicatione, tunc enim id vim
habet; nam voluntas Principis lex est,
10 & legem tollere potest. *l. si voluntate,*
C. de fideicommissarijs libertatibus, vbi
Princeps sola voluntate manumittit eũ,
licet alius modus seruari debeat in
manumissionibus. Non sic autem est
11 dicendum in alijs Prælatis inferioribus
Papæ, licet enim isti declararent se per
tales actus verè absoluere, tamen abso-
lutio nullam vim habet; quia non pos-
sunt ipsi legem tollere, & modum iuri-
12 dicum absoluendi mutare. *cap. cum*
desideres, extra eodem.

Aduerte quartò, quod potest quis
etiam inuitus absolui ab excommuni-
13 catione; vt notat *Siluest. verbo abso-*
lutio 3. §. 10. qui etiam §. 21. ait, quod
absolutio ab excommunicatione nullã
habet essentialem conceptionem ver-
14 borum, sufficit si adsit voluntas absol-
uendi, & ostendatur expressis verbis;
reconcilio te Ecclesiæ restituo vnitati
fidelium, &c.

Ex *glos.* hic habes argumento à con-
15 trario sensu, quod non possumus com-
municare excommunicato, neque per
litteras: *cap. constitutionem, de senten-*
tia excommunicationis in 6. Habes etiã
ex eadem *glos.* quid sit metus, quid vis.
16 Metus est trepidatio mentis causa in-
stantis, vel futuri periculi. *l. 1. ff. quod*
metus causa. Vis autem est impetus
17 maioris rei, cui quis resistere non po-
test. *l. 1. in fine citato titulo*. Et hæc
sint pro prima ex censuris.

DE ECCLESIASTICO interdicto.

TITVLVS DECIMVSQVARTVS.

SVMMARIVM.

1 *Interdicti definitio.*
2 *Interdictum est censura.*
3 *Interdicti tempore non omnium Sa-*
cramentorum vsus prohibetur.
4 *Sepultura Ecclesiastica interdicti tẽ-*
pore nõ denegatur seruantibus in-
terdictum.

VIDIMVS iam de
vna pœna Ecclesia-
stica sequebatur vi-
dere de alijs, me-
rito. &c. ad cuius
tituli intelligentiã.
1 Aduerte, quod
interdictum est cẽ-
sura Ecclesiastica à iure, vel à Iudice
priuans quibusdam Sacramentis, Eccle-
siastica sepultura, & diuinis officijs. Sic
ab effectibus definiri potest. Quod sit
censura Ecclesiastica, patet ex ijs, quæ
2 diximus in initio de censuris ex *c. quæ-*
renti, de verborum signif. Dicitur à iu-
re, vel ab homine ad explicandam cau-
sam efficientem, reliqua vero stant loco
differentiæ. Dicitur quibusdam Sacra-
mentis; nam tempore interdicti non
est impeditum ministerium omnium Sa-
cramentorum, potest enim ministrari
Sacramentum Pœnitentiæ, & etiam via-
3 ticum laborantibus in extremis. *Socci-*
nus loco citato ex c. quod in te, de pœ-
nitentijs, & remissionibus, nec dene-
gatur Ecclesiastica sepultura pro ijs, qui
4 seruauerunt interdictum, & fuerint
obedientes, idem *Soccinus in cap. per-*
mittimus, de sententia excommunica-
tionis.

In §. habent, cùm duobus sequentibus.

SVMMARIVM.

1 *Interdictum à Iudice quale sit?*
2 *Iudex competens pro interdicto quis-*
nam dicatur?
3 *Interdictum à Iure pro certis casi-*
bus est restrictum.
4 *Interdicuntur receptantes vsura-*

rios, & illis opem dantes, & habitationem.

5 *Ecclesia interdicitur si sanguine, vel semine polluatur.*

6 *Ecclesia simoniacè consecrata dicitur interdicta.*

7 *Celebrans in locis interdictis nõ semper est irregularis.*

8 *Celebrans in Ecclesia polluta non est irregularis, est tamen puniendus.*

9 *Pœna vbi non apponitur, neque nos apponere debemus.*

10 *Celebrans tempore interdicti à Pontifice, vel à Iure efficitur irregularis, & absolutionem à Pontifice solo habere poterit, vel ab habentibus à Papa hoc priuilegium.*

ADuerte primò id, quod diximus in definitione, quod scilicet interdictum est à iure, vel à Iudice. Interdictum à Iudice est, quando
1 Iudex competens aliqua ex causa homines certi loci à Diuinis arcendos pronunriat sic notatur in §. *Iudicis hic vbi ex gl. verbo competens* habes, quisnam dicatur Iudex competens in hac re, & sic ait de Papa, Legato à latere Archie-
2 piscopo, Episcopo, Delegato, Capitulo Sede vacante, Episcopo electo, & confirmato, & de alijs, vt probat *gl. ibidem ex varijs Iuribus*. Interdictum à Iure,
3 in mulris casibus antiquirus seruabatut, hodie verò restringitur ad certos casus sic pro personis interdictum est contra receptantes vsuratios, & dantes illis opẽ,
4 & habitationem. *cap. 1. de vsuris in 6.* Secundò, Ecclesia semine, vel sanguine polluta etiam dicitur interdicta. *c. vni-*
5 *co, de consecratione Ecclesia, vel altaris in 6. cap. Ecclesijs extra eodem*. Ter-
6 tiò, Ecclesia simoniacè consecrata; nam nec in ipsa celebrari potest. *cap. Ecclesia 1. quaestione 4.*

Aduerte secundò, quod est differentia inter hæc interdicta à Iure, quædã enim non inducunr irregularitatem in cele-
7 brante in ipsis locis interdictis, alia inducunt irregularitatem. Primi generis sunt si quis celebret in Ecclesia polluta semine, vel sanguine, vel simonia-
8 cè consecrata, hic enim non efficitur irregularis, licet grauiter sit puniendus si scienter id faciat, & rationem dat *glos. hic*, quia id non reperitur expressum in
9 iure; nam cum pœna in iure non apponatur, neque nos apponere debemus. *cap. is qui, de sententia excommunicationis in 6.* & notat *Speculator in tit. de dispensatione, §. iuxta n. 20.* Secun-
10 di generis sunt quælibet alia interdicta à Pontifice, vel à iure in alijs casibus propter crimen populorũ, si quis enim tali tempore celebret efficitur irregularis à qua irregularitate solus Pontifex absoluit. *cap. Apostolicæ, de Clerico excommunicato ministrante, cap. is quĩ, §. is verò, de sententia excommunicationis in 6.* & alij etiam absoluere potetunt si habeant ad hoc priuilegium à Pontifice.

In §. rursus, cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Interdictum generale quale dicatur?*

2 *Interdictum speciale quale dicatur?*

3 *Interdicta ciuitate interdicta censentur etiam suburbia, non verò interdicta casalia.*

4 *Interdicta Ecclesia interdicta censentur subgrundia, & Cappella adhærentes.*

5 *Praeceptum superioris non reddendũ elusorium, si fraude inuenta lex prohibitiua frustraretur.*

6 *Interdicto accessorio non censetur interdictum principale.*

1 ADuerte primò, quod aliud est interdictum generale, aliud speciale. Interdictum generale est cum vniuersitatis Ecclesiæ interdicuntur, vel Ecclesia (si vna ibi sit) interdicitur, licet enim Castrum, vel Villa, vnam habeat Ecclesiam, quia tamen aptitudine plures habet; ideo dicitur vniuersitatẽ Ecclesiarum continere, merito eius interdictum dici potest generale. *gl. hic verbo castro ex Ioanne Andrea in tractatu de interdictis n. 10.* vbi
2 etiam ait, quod tunc dicitut inrerdictũ speciale, quando alicuius loci vna sola Ecclesia, vel paucæ tales, vel tales interdicuntur.

Aduerte secundò, quod cum accessorium debeat sequi naturam sui princi-
3 palis ex *regula accessorium in 6.* ideo interdicta Ciuitate, suburbia etiam interdicta dicuntur (non sic autem casalia) sic etiam interdicta Ecclesia sub-
4 grundia interdicta dicuntur, & Cappellæ Ecclesiæ adhærentes, sic notatur *in præsenti ex l. ædificia cum alijs legibus sequentibus, ff. de verborum signif.* & hoc ne inuenta lege prohibitiua fraus inueniretur ex qua præceptum superio-
5 ris redderetur elusorium, vt in *cap. si*

 Ciui-

Ciuitas, de sententia excommunicationis in 6. interdicto tamen accessorio nõ
6 licitur principale interdictum, vt in *cap. vnico, de consecratione Ecclesiæ, vel altaris,* quia magis dignum trahit ad se minus, non autem e contra, vt loquitur ibi textus.

In §. at non sicut.

SVMMARIVM.

1 *Cleri appellatione non venit populus, nec e contra Clerus appellatione populi.*
2 *Interdicto populo non interdictus æstimari debet Clerus.*
3 *Clerici possunt diuina celebrare pro se ipsis tantum.*
4 *Interdicto Clero non censetur interdictus populus.*
5 *Clerici alterius Diœcesis possunt celebrare vbi Clerus illius Diœcesis est interdictus.*
6 *Interdicta familia censentur interdicti etiam Clerici de tali familia, non autem Monachi.*
7 *Interdictis Doctoribus alicuius Ciuitatis, censentur interdicti etiam Clerici Doctores, si currat eadem ratio.*

1 Appellatione populorum non venit Clerus, sicut nec appellatione Cleri populus comprehenditur, diximus *lib. 1. de iure personarũ,*
2 *§. 1. vbi gl. verbo populares,* ideo lato interdicto pro populo possunt Clerici
3 diuina celebrare pro se ipsis tantum, & e contra interdicto Clero non dicitur
4 populus interdictus, ac proindè possunt Clerici alterius Diœcesis ibi pro laicis
5 non interdictis celebrare. *DD. in c. de præbendis,* & notatur hic ex *c. per exemptionem, de priuilegijs in 6.* Non sic autem est, quando pro quadam certa qualitate personarum datur interdictum, tunç enim Clerici de tali qualitate participantes dicuntur interdicti, sic notat
6 *Siluest. verbo interdictum n. 17.* ac proindè interdicta aliqua familia, etiã Clerici de tali familia censentur interdicti, non sic autem Monachi, isti enim dicuntur mortui pro sæculo, nec possunt propriè dici de familia, vt notat idem
7 *Siluester loco citato.* Idem dic si omnes Doctores Vniuersitatis essent interdicti, tunc enim etiam Clerici comprehenderẽtur sic *Maiolus libro 7. de irregularitate cap. 2. nu 5.* quod intelligendum modo currat eadem ratio.

In §. sed & si cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Peccato vnius possunt, & alij puniri pœna interdicti.*
2 *Excommunicatio respicit immediatè personas delinquentes.*
3 *Excommunicari non potest quis ex peccato alterius.*
4 *Excommunicato maiori communicans est excommunicatus excommunicatione minori ab illa diuersa.*
5 *Interdicta Vniuersitate non possunt persona illius Vniuersitatis alibi sepeliri, sacris interesse, &c.*
6 *Interdictũ Vniuersitatis respicit personas, quæ sunt capaces Sacramẽtorum.*
7 *Interdicta Vniuersitate non solum intelliguntur interdicti, qui erant tempore interdicti, sed etiam, qui post nascuntur.*
8 *Vniuersitas semper est eadem, & idem populus.*

1 Aduerte primò, posse vtique pro peccato vnius puniri alios pœna interdicti, vt in *Summario quæstionis 4. causa 1.* & notat *Ioannes Andreas in c. si sententia, de sententia excommunicationis in 6.* Non sic autẽ
2 est in sententia excõmunicationis, quæ respicit immediatè personas, & in delictis ipsarum fundatur, ac proindè non potest vnus excommunicari ex peccato
3 alterius. *cap. habes 24. q. 3.* & licet *glos. hic* dicat, quod excõmunicatione vnius potest etiam alius excommunicari ex-
4 communicatione scilicet minori, tamen id ideo est, quia hic talis excommunicatus excommunicatione minori communicat excommunicato excommunicatione maiori, ac proindè non punitur absolutè excommunicatione illius, sed etiam ex propria culpa concurrente.

Aduerte secundò, ex *§. item cum loci,* quod interdicta Vniuersitate non possũt
5 personæ talis Vniuersitatis alibi sepeliri, sacris interesse, vel similia facere, nec interdictum cadit in Vniuersitate, vt Vniuersitas est, sed potius respicit perso-
6 nas priuatorum, quæ capaces sunt Sacramentorum. *cap. si sententia, de sententia excommunicationis,* tum quia

hac

hac ratione violaretur neruus Ecclesiasticæ disciplinæ, quod omnino absurdum est d. *cap. si sentent a*.

Ex *glos.* hic habes, quod interdicta
7 Vniuersitate licet decedant omnes de
Vniuersitate nunc extantes, tamen alij
superuenientes etiam, qui nõ erant nati
tempore interdicti, interdicti dicuntur,
si interdictum nunquam fuerit relaxatum, & rationem dat *glos.* quia semper
8 est eadem Vniuersitas, & idem populus,
l. proponebatur, ff. de indicijs.

In §. excepti cum sequenti.

SVMMARIVM.

1 *Interdicti tempore multa permittūtur.*

2 *Ecclesia numquam intendit necessaria hominum saluti impedire.*

3 *Interdictum causans misericordia indignus habetur.*

4 *Sacramentum Pœnitentiæ Neapoli non potest ministrari, nisi in locis sacris per consequens, neque interdicti tempore.*

5 *Interdicti tempore potest aliquando celebrari.*

6 *Interdicti tempore possunt Clerici nõ comprehensi in interdicto celebrare ianuis clausis, & non pulsatis campanis.*

7 *Interdicti tempore quibus diebus liceat publicè celebrari diuina officia, & sacrificia?*

8 *Excommunicatis, & interdictum causantibus, quare non permittatur interesse diuinis officijs.*

9 *Accessorium videtur concessum concesso principali, quando illud huic est necessarium.*

10 *Interdicti tēpore potest confici chrisma.*

11 *Oleum Sanctum debet annuatim renouari, & illud anni præteriti non debet esse in vsu.*

12 *Interdicti tempore adultis potest baptisma conferri, si periculum sit in mora.*

13 *Interdicti tempore prohibentur benedictiones nuptiales, sonitus campanæ, sed aliquando licitum est.*

14 *Interdicti tempore non possunt palmæ, & candelæ benedici, nec virgines consecrari.*

15 *Interdicti tempore Horæ canonicæ non possunt alta voce, & publicè recitari.*

16 *Interdicti tempore sepultura Ecclesiastica, & extrema vnctio denegatur, sed non seruantibus interdictum,*

HIc videndum est, quæ tempore interdicti permittantur, quæ prohibita sint, ideo.

Aduerte primò, quod tempore inter-
1 dicti multa fieri possunt, & primò possunt baptizari infantes, potest concionari, & potest etiam Sacramentum confirmationis, & Pœnitentiæ ministrari, vt patet ex *cap. alma mater, de sententia excommunicationis in 6 & cap. responso extra citato titulo.* ratio est quia, vt notatur hic, Ecclesia ita intendit ob-
2 uiare malis, vt ipsa corrigantur, & necessaria ad salutem non deficiant. *gl. hic in figuratione casus*. Limita tamen hoc primò in ijs, qui dederunt causam in-
3 terdicto, tunc enim isti non sunt miserabiles, nisi procurata concordia, & remedio adhibito pro scandalo, vt notatur in d. *cap. alma mater*. Limita secundò in hac nostra Diœcesi, in qua cum habeamus decretum Synodale ab Eminētissimo Boncompagno, quod Sacramen-
4 tum Pœnitentiæ non possit, nisi in locis sacris ministrari per consequens prima facie videtur dicendum non posse tempore interdicti ministrari tale Sacramētum, cum loca sacra non sint libera. In contrarium tamen est veritas, vt notat *Soccinus in c. quod in te, de pœnitentijs, & remissionibus, & in d. c. alma mater*,
5 tum quia potest etiam aliquando ibi sacrificari; ergo poterit etiam ministrari hoc Sacramentum. Secundò, tempore interdicti singulis diebus possunt Clerici (dummodo non comprehendantur
6 in interdicto) celebrare ianuis clausis, & campanis non pulsatis, quod limitatur in quatuor festiuitatibus scilicet Natiuitatis Domini, Paschæ, Pentecostes, & Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis,
7 in his enim publicè, & alta voce diuina officia celebrari, & sacrificia, exclusis tamen excommunicatis, & ijs, qui dederunt causam interdicto; fit autem id ob reuerentiam dictarum solemnitatum, & excludantur isti ad humilitatis exercitium, & vt ad reconciliationis effectum
8 faciliùs inclinent, sic notatur in d. *cap. alma mater*, hodie autem ex *Constitutione Martini V.* extendi debet etiam ad festum Corporis Christi, Ascensionis, & omnium Sanctorum, & per Octauas talium dierum vsque ad completorium inclusiuè sic. *Nau. c. 27. n. 287. Siluest.*

verbo

verbo interdictum ex c. fin. dist. 92. Tertiò, cum concesso principali videantur concessa omnia ea, sine quibus negotiũ
9 principale haberi non potest. *cap. praeterea, de officio delegati, l. ad rem mobilem, & l. ad legatum, ff. de procuratoribus*, merito dum conceditur ministra-
10 tio Sacramẽti Chrismatis per consequẽs videtur etiam cõcessum, quod si Chrisma deficiat possit consecrari ab Episcopo, & licet non deficiat, tamen renouari poterit die Iouis Sancti: nam oleum
11 anni praeteriti non debet esse in vsu. *cap. si quis alio, de consecratione dist. 4. c. litteris citato titul. dist. 3. glos. hic ex c. quoniam, de sententia excommunica-*
12 *tionis in 6.* & addit Baptisma posse etiã conferri adultis, si periculum sit in mora.

Aduerte secundò, quod multa prohibita sunt tempore interdicti, & primò,
13 benedictiones nuptiales. Secundò, sonitus Campanae, nisi tantum ad salutationem Angelicam, vel ad congregandum populum pro tumultu. *Siluest. loco citat.* Tertiò, non possunt fieri bedictiones palmarum, candelarum, &c.
14 nec consecrationes virginum. *Nau. loco citat. & Couarruuias in c. alma mater, de sententia excommunicationis p. 2. §. 4.* Quartò, non possunt dici Horae ca-
15 nonicae alta voce, sed tantum secretò ianuis clausis, & non pulsatis campanis, sic notat *Siluest. loco citat.* Quintò, extrema vnctio & sepultura denegatur, *d. c. alma mater, §. vel dicitur*, quod limitatur pro
16 ijs, qui seruauerunt Interdictum: nam isti sepeliri poterunt in Ecclesia. *Clem. 1. & sequentibus de poenitentijs, & remissionibus*, & alia prohibita sunt tempore interdicti, vt videre est per *Nicolaum de Palutrinis regula 17.*

In §. caeteri cum finali.

SVMMARIVM.

1 *Interdictum violantes incidunt in excommunicationem.*
2 *Appellatio non tollit interdictum.*
3 *Censura Ecclesiastica pendente appellatione remanet in sui robore.*
4 *Interdicta possessione alicui per appellationem huius interdicti effectus suspenditur.*
5 *Interdicta possessione beneficiato, si appellet non illa spoliatur.*
6 *Interdicti corporalis, & spiritualis differentia.*
7 *Censura supponit peccatum.*
8 *Peccato quis non liberatur, nisi per correctionem, & emendationem.*
9 *Appellatio est actus extrinsecus pro peccato.*
10 *Criminosi debent petere potius absolutionem interdicti, quam per appellationem rumpere.*

1 ADuerte primò, quod frangentes interdictum incidunt in excommunicationem non obstantibus quibuscunque priuilegijs, vt notatur in *Clem. 1. de sententia excommunicationis*, & aduertit *Speculator in titulo de dispensatione, §. iuxta n. 24* etiam si post
2 interdictum latum appellauerint ab ipso; nam appellatio non tollit interdictum, sicut etiam e contra pendente appellatione non valet interdictum, nec excommunicatio, vt notatur hic in *§. finali.*

Aduerte secundò, hoc verum esse in interdicto pro causa spirituali, vt in *cap. is cui, de sententia excommunicationis in 6.* vbi id ponitur commune
3 pro qualibet censura Ecclesiastica, quod pendente appellatione remaneat censura in sui robore, nec aliquo modo infligi debeat; secus autem est in interdicto pro re corporali; nam vt notat *gl.*
4 *hic verbo interdictum*, si interdiceretur ingressus in aliquam possessionem per appellationem à tali interdicto suspenderetur effectus sententiae, vt in *l. non tantum, ff. eodem*, & idem etiã ait *Abb.* esse dicendum in causis beneficij, quod
5 scilicet etiam interdicta possessione, si beneficiatus appellet non spoliatur possessione, vt in *cap. ad haec 4. de appellationibus*, vbi id notat *Abbas in primo notabili.*

Aduerte tertiò, rationem differentiae
6 inter interdictum corporale, & spirituale (cur scilicet in isto appellationẽ suspendat effectum) eam assignari potissimam ab *Abbate in c. pastoralis, §. verũ quia n. 10.* vbi duodecim ponit, sed duodeci-
7 ma videtur validior, quia scilicet censura supponit peccatum à quo quis non se releuat, nisi per correctionem, & emen-
8 dationem. *cap. peccatum de regulis iuris in cap. cum tu, de vsuris*, proinde nihil operari poterit appellatio, cum sit actus merè extrinsecus, merito debent
9 potius criminosi, seu interdicti cautionem, & absolutionem petere ad caute-
10 lam, quam interdictum rumpere. *c. per tuas, de sententia excommunicationis.*

DE

DE SVSPENSIONE.

TITVLVS VLTIMVS.

SVMMARIVM.

1 *Suspensio est vna ex censuris Ecclesiasticis.*
2 *Suspensionis definitio.*
3 *Suspensio supponit crimen.*
4 *Suspensio inducitur ab irregularitate.*
5 *Suspensio à multis potest infligi, qui non tamen possunt declarare irregularitatem.*
6 *Abbatissa potest suspendere suas subditas ab officijs.*
7 *Suspensio duplex alia à Iure, alia à Iudice, & illarum differentia.*
8 *Suspensio imponitur pro simonia.*
9 *Suspensio imponitur propter fornicationem notoriam, & alia crimina.*
10 *Suspensus ab homine celebrans efficitur irregularis, non sic multoties suspensus à Iure.*
11 *Suspensionis causa est consideranda.*
12 *Suspensio, quæ prouenit a Deo per pœnitentiam tollitur.*
13 *Suspensio, quæ fertur à canone non tollitur per pœnitentiam, & sic celebrans efficitur irregularis.*
14 *Sacerdos publicus fornicarius suspenditur à Deo, & à canone, ideo celebrans efficitur irregularis, nec ab ipso potest audiri sacrum, accipi Sacramenta, &c.*
15 *Sacerdos fornicarius celebrans efficitur irregularis, si maiori parti populi constet.*
16 *Suspensio requiritur, vt declaretur in figura Iudicij, ad hoc, vt cum illa celebrans efficiatur irregularis.*
17 *Irregularitas in celebrante notorio criminoso procedit tantum in fornicatione.*
18 *Suspensio est à Deo, quæ fundatur in malitia intrinseca peccati.*
19 *Suspensio triplex scilicet quoad se tantum, quoad se, & quoad alios, quoad alios tantum.*
20 *Suspensio quoad se tantum prouenit à peccato.*
21 *Peccans inhabilis est ad Diuina ministeria.*
22 *Ecclesia non iudicat de occultis.*
23 *Suspensio quoad se, & quoad alios prouenit à delicto notorio, & à declaratione per sententiam.*
24 *Suspensio quoad alios tantum est, quando prouenit ab interdicto.*
25 *Suspensus quoad alios tantum potest secretò celebrare, nec efficitur irregularis.*
26 *Suspensio ab homine quando est propter contumaciam requirit præuiã monitionem.*
27 *Suspensio ab homine, quando est propter delictum non requirit monitionem.*
28 *Delictum pœnam postulat.*

1 VLTIMA censura Ecclesiastica iuxta
ordinem appositũ
in initio, est suspẽ-
sio, ideo de ipsa in
presenti videndum
est, ad cuius tituli,
& §§§. trium in-
telligentiam videndum est quid & quo-
tuplex sit suspensio, & quibus ex causis
hæc censura infligi soleat, ideo.

Aduerte primò, suspensionem esse
censuram Ecclesiasticam à Iure, vel ab
homine, qua quis ipso Iure, vel ex sen-
2 tentia secuta propter aliquod crimen à
sui ordinis, vel officij executione arce-
tur, sic definit *Lancellottus in præsenti*,
& esse censuram Ecclesiasticam patet ex
cap. querenti, de verborum signif. verũ
tamen, quod omnis suspensio crimen
supponit, cum suspensio sit censura, & sic
3 pœna; ergo crimen antecedere debet,
cap. sine culpa, de regulis iuris in 6. Non
sic autem irregularitas, quam etiam sine
culpa incurrunt homines, & maximè de
irregularitate prouéniente ex defectu
corporis, vt diximus *libro 1. titulo de*
4 *ijs, qui promoueri non possunt*, omnis
autem irregularitas ordini superueniẽs,
suspensionem inducit, tamen non qui-
libet suspensus irregularis est, item multi
5 suspendere possunt, qui irregularitatem
declarare nequeunt, sic Priorissæ, & Ab-
batissæ Monialium, quæ possunt suas ab
6 officijs suspendere, non autem irregula-
res declarare, sic *Maiolus de irregulari-
tate c. 19. & Siluest. verbo suspensio 2.*

Aduerte secundò, quod alia est suspẽ-
sio à Iure, alia à Iudice, illa solo delicto
7 incurritur absque alia declaratione, hæc
indiget monitione, & declaratione. *Abb.
in cap. reprehensibilis, de appellationi-
bus n. 4. & cap. Apostolica, de exceptio-
nibus.*

Aduerte tertiò, quod propter varia
8 crimina imponitur suspensio à Iure, &
pri-

primò, propter simoniam. *cap. tanta, de simonia*. Secundò, propter notoriam
9 fornicationem. *cap. si qui, dist.* 81. & propter alia crimina, vt notat *Diuus Antoninus in summ.3. par. tract. de suspensione c.* 2. non est tamen idem effectus suspensionis à Iure, quàm sit suspensionis ab homine; nam suspensus ab ho-
10 mine celebrans efficitur irregularis, vt videbimus infra, at suspensus à Iure nõ omnibus casibus, quia, vt notat *Abb. in c. ad extirpandas de cohabitatione Cleri-*
11 *corum, & mulierum*, in suspensione à Iure est consideranda causa superueniẽs: An sit purè à Deo: An sit à Iure, quando enim causa suspensionis est purè à
12 Deo, tunc ait ipse *Abb.* quod potest quis ab ipsa se liberare per pœnitentiã, & potest celebrare, nec efficitur irregularis; secus autem in suspensione lata à canone omnino, tunc enim celebrans efficitur irregularis. *cap. si quis presby-*
13 *ter* 11. *q.* 3. Huius rei est exemplum in Sacerdote publico fornicario, hic enim est suspensus à canone, sed quia hæc suspensio etiam est à Deo; nam Deus non
14 vult pollutos accedere ad ipsum, vt patet ex *libris Leuitici*, & sic hæc suspensio, licet incipiat à Deo, quia tamen promulgatur à canone, merito talis Sacerdos sic declaratus, si celebret efficitur irregularis, imò nec poterit ab ipso audiri sacrum, nec alia Sacramenta suscipi, notat idem *Abb. in cap. vestra, de cohabitatione Clericorum, & mulierũ*. Idem dic si quis esset talis notorius, ita
15 vt constaret maiori parti populi, tunc enim celebrans efficeretur irregularis, vt notat *Abb. in c. fin. de cohabitatione Clericorum, & mulierum*.

Ex hoc habes, quod nisi quis sit declaratus suspensus per sententiam, vel constet iam de suo crimine in figura Iudicij, vel crimen sit omninò notorium,
16 nunquam, licet celebret, efficitur irregularis (verum tamen est, quod peccat) nec est euitandus in officijs Ecclesiasticis, ac proindè possunt ab ipso Sacramenta suscipi, dum adhuc est toleratus ab Ecclesia, vt patet ex Iuribus adductis, & ex *cap. fin.* 15. *q. vltima*, imò tantum in fornicatione, quando delictũ est notorium nascitur irregularitas ex
17 celebratione, at in alijs criminibus licet sint notoria, si tamen delinquens sit toleratus, nec efficitur irregularis celebrans, notat *gl. hic verbo non sic*. dummodo tamen simus in suspensionibus, quæ incipiunt à Deo, & tantum declarantur à Iure, vt est in omni suspensio-
18 ne, quæ fundatur in aliquo peccato ex malitia intrinseca, vt colligitur ex *Abb. in d. c. sicut*, & notat *Innocentius in c. si celebret, de Clerico excommunicato ministrante*.

Aduerte tertiò, quod tripliciter po-
19 test dici quis suspensus quoad se tantũ, quoad se, & quoad alios, & quoad alios tantum. Primò modo dicitur quis su-
20 spensus per quodlibet peccatum; nam omnis peccans est inhabilis ad diuina
21 ministeria, notat *gl. ex c. cum non ab homine, de sententia excommunicationis, & Clem.* 1. *de hæreticis*, Ecclesia autem ipsum non habet pro suspenso, quia
22 non iudicat de occultis. *cap. erubescat, distinctione* 12. Secundò modo quis dicitur suspensus, quando delictum est no-
23 torium, vt diximus, vel quando est declaratus criminosus per sententiam, vt patet hic ex *cap. nullus, dist.* 32. & *cap. præter hæc, de simonia*. Tertiò modo dicitur quis suspensus quando ratione loci non potest celebrare, vel alia fa-
24 cere, quia forsan locus esset interdictus: tunc enim potest alibi celebrare etiam in loco non interdicto. *cap. tua, de Clerico peregrinante*, & potest etiam cele-
25 brare ianuis clausis, quando interdictũ est tantum pro populo, non pro Clero. *cap. fin. de sententia excommunicationis in* 6.

Aduerte quartò, quod suspensio ab
26 homine requirit semper præuiam monitionem, quod si monitio non præmittatur iniusta est suspensio. *Innocentius in c.* 1. *de excessibus Prælatorum*, quod
27 intellige quãdo suspensio infligitur propter contumaciam, & inobedientiam superioris; secus autem quando propter delictum, nam tunc potest infligi pœna
28 suspensionis etiam absque monitione, delictum enim pœnam postulat, vt notat *gl. hic verbo remouetur ex text. in cap. tam litteris, de testibus*.

In §. est autem.

SVMMARIVM.

1 *Suspensio non cadit, nisi in habentibus ordinem, vel dignitatem Ecclesiasticam.*
2 *Suspensio genericè sumpta comprehendit etiam laicos.*
3 *Suspensionis ab excommunicatione differentia.*
4 *Suspensio non introducitur cum solemnitate.*

Suspen-

5 *Suspensus semel potest de nouo suspendi.*

1 PRiuatio supponit habitum, & ideo non potest quis dici suspensus suspensione Ecclesiastica, & vt censura est, nisi habeat ordinem, vel dignitatem Ecclesiasticam, à quibus suspendi possit, si autem suspensio genericè suma-
2 tur comprehendit etiam laicos: nam & laici à suis officijs suspenduntur, vt patet hic ex *cap. si aduersus, de hæreticis.* Aduerte tamen ex hoc §. suspensionem differre ab excommunicatione:
3 nam excommunicatio solemniter tollitur, sicut solemniter introducta est, ex *regula legis nihil tam naturale. ff. de regulis iuris*, suspensio autem absque solemnitate introducitur, & eodem mo-
4 do tollitur, vt notat *gl. hic verbo strictior in fini*, potest tamen semel suspensus de nouo suspendi, quod est potius
5 in eadem suspensione confirmari ex noua ratione. *Abb. in c. veritatis, de dolo, & contumacia.*

In §. caueant.

SVMMARIVM.

1 *Irregularitas proueniens à celebratione cum suspensione soli Papæ reseruatur.*

2 *Irregularitatem incurrit suspensus celebrans licet secretò.*

3 *Suspensio debet esse à diuinis ad hoc, vt celebrãs irregularitatem incurrat.*

4 *Suspensio ab officio non est suspensio à beneficio.*

1 ADuerte hic poni vnum casum Papæ reseruatum, & talis est irregularitas proueniens ex celebratione, vel administratione tempore quo est suspensus, hic enim efficitur irregularis, à qua irregularitate solus Pontifex absoluere potest, vt notatur hic ex *cap. is cui, de sententia excommunicationis in 6.* debet autem scienter id euenire; secus autem si ignoranter. *Abb in cap. Apostolicæ, de Clerico excommuni-*
2 *cato ministrante*, vnde licet aliæ irregularitates occultæ absolui possint ab Episcopo, vt diximus. Hæc tamen (licet sit ex officio, vel ordine in secreto administrato) soli Pontifici reseruatur, debet autem quis esse suspensus à diui-
3 nis, vt efficiatur irregularis ministrando in suo ordine, si autem sit suspensus ab officio, ministrando in ipso (licet id, quod facit nullum sit) tamen non est irregularis, vt notat *gl. hic ex Speculatore, & ex alijs DD.*

Aduerte secundò, quod suspensus ab
4 officio non est suspensus à beneficio, nisi de ipso specialis fiat mentio, vt notatur hic ex *cap. 1. de re iudicata in 6.* nam beneficium non est officium.

In §. est autem.

SVMMARIVM.

1 *Irregularitas definitur.*

2 *Irregularitas non supponit culpam, ideo non potest dici censura, nec pœna Ecclesiastica.*

3 *Irregularitas ex facto hominis qualiter procedat?*

4 *Irregularitas ex defectu corporis qua lis sit?*

5 *Irregularitas ex defectu animi qua?*

6 *Irregularitas pœnas multas habet.*

7 *Irregularitas ex Bigamia, quas pœnas habeat?*

8 *Irregularis impetrans beneficium tenetur illud resignare, & fructus perceptos restituere.*

9 *Irregularis non amittit beneficia, & pensiones acquisitas ante irregularitatem.*

10 *Irregularis neque à patronis potest institui in beneficio Iuris patronatus.*

1 IRregularitatis definitionem supra dedimus *in initio tituli de censuris*, hic autem sic definitur ab *auctore nostro ex Specul. in titul. de dispensatione, in principio*, est canonicum impedimentum ex facto, vel defectu proueniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos ordines, promoueri, quam in eijsdem promotus ministrare prohibetur. Dicitur impedimentum ad ostendendum, quod non est censura, nec pœna Ecclesiastica,
2 deberet enim, vt sic supponere culpam, vt diximus cũ tamen irregularitas multoties nullam culpam supponat, diximus *libro 1. citato titul. de ijs, qui promoueri non possunt.* Dicitur ex facto, vel ex defectu, nam vel oritur ex facto ho-
3 minis, vt in Iudice, qui condamnat ad mortem, vel in criminoso, qui est iniustus homicida, vel mutilator. *cap. miror,*
4 *dist. 30.* Vel est ex defectu corporis, vt in gibboso, claudo, &c. §. *cauenda sitat.*

titul. qui promoueri non possunt, vel
5 ex defectu animi, vt si quis esset bigamus, vel alio modo animo maculatus. *cap. pænitentibus, & c. Canones dist.* 50.

Aduerte etiam hic, quod pœnæ irre-
6 gularitatis sunt quamplures, & signanter irregulares ex bigamia repelluntur
7 à testificando contra Clericos tanquam indigni status clericalis. Item sunt incapaces obtinere beneficia, non possunt eligere, nec eligi, & ab alijs coercentur, vt notat *gl. hic verbo probibentur ex Abb. & ex alijs DD.*

Ex Riccio decisione 185. habes pri-
8 mò, quod si irregularis impetrauerit aliquod beneficium tenetur illud resignare, & fructos perceptos restituere. *Felinus in c.2. de rescriptis, Couarruuias in regula peccatum par 2.§.8.n.6. Rebuffus in tract. de pacificis possessoribus n.226. & alij communiter*. Habes secundò, irregulares non spoliari pensionibus, nec beneficijs acquisitis ante
9 irregularitatem, nec impediri ab actibus Iurisdictionis, & officijs, sic *Emanuel Sà in aphorismis confessariorum, verb. irregularitas n.* 4. ibi citat *Azorium lib.* 10. *c.* 14. *q.* 9. Habes tertiò, neque posse institui nouiter in Iure pa-
10 tronatus, si præsentetur à patronis, sic idem *Riccius n.* 174. vbi refert quamplures Doctores.

In §. finali.

SUMMARIUM.

1 *Papa interdicens, vel suspendens non comprehendit Episcopos.*
2 *Episcopis frequens est exercitium Pontificalis potestatis.*
3 *Qualitas personarum respicienda, est in promulgatione constitutionum, & rescriptorum.*
4 *Persona, quò est dignior eò magis est priuilegianda.*

1 IN hoc §. *ex cap. quam periculosū, de sententia excõmunicationis in* 6. habetur, quod quando Papa dat interdictum, vel suspensionem sub talibus pœnis non comprehenduntur Episcopi, nec Prælati maiores, nisi de ipsis fiat specialis mentio; hoc enim esset satis pe-
2 riculosum exercitio Pontificalis potestatis, quam frequenter Episcopi exercere compelluntur, tum quia in promulgãdis nouis Constitutionibus, & rescriptis
3 qualitati personarum respectus haberi debet, *c. enim dist.* 4. & quo persona est dignior eò magis priuilegianda. Et hæc
4 ad Dei gloriam, Beatiss. Virginis laudẽ, S. Principis D. & omnium Sanctorum obsequium.

FINIS.

INDEX LOCVPLETISSIMVS OMNIVM VERBORVM,

Et rerum quæ in hoc volumine continentur.

A Acta

INDEX.

Am.

INDEX.

A 2 In-

tur

Be-

Men-

&

Quan-

Contemptus.

Continuatio.

Contractus.

Contritio.

Corpus.

Correctio.

Vni,

Eucharistia.

Examen.

Exceptiones, & replicationes.

Excommunicatio, & Excommunicatus.

Ex-

Fur,

I

Ieiunium.

Idoneus.

Ignorantia.

Illegitimè.

Immunitas.

Impedimentum.

Impeditus.

Imperator.

Impossibilitas.

Impotentia.

Impubes.

Inanis.

Infamia.

Infantes.

Iniuria.

Infidelis.

Inquisitio.

In-

Quo-

Iurisdictio.

Ius.

Ius patronatus.

L

Laici.

I N D E X.

Cum

No-

E quo-

Procuratio.

Professio.

Promissio.

Promotio,& promoueri.

Proximè.

Promptior.

Promulgatio.

Propositum.

Re-

sco-

FINIS.